

საქართველოს საგადასახადო-საბაჟო აკადემია

გაურ ამილახვარი
გიორგი ამილახვარი

საერთაშორისო
ბიზნესის სამართალი

International Business Law

международное
бизнесовое право

თბილისი 2006

სახელმძღვანელოში განხილულია საერთაშორისო ბიზნესის მრავალფეროვანი ურთიერთობების მარეგულირებელი ძირითადი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები, საქართველოს კანონმდებლობა და სხვადასხვა ქვეყნების კოლიზიური სამართლებრივი სისტემები

ნაშრომი განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლებლების საგადასახადო და საბაჟო სპეციალობის სტუდენტებისა და მაგისტრანტებისათვის. ის დაეხმარება ასევე სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში საერთაშორისო კომერციული სამართლის, საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის დისციპლინების შემსწავლელ სტუდენტებს, მაგისტრანტებსა და დოქტორანტებს, აგრეთვე პედაგოგებსა და ამ პრობლემატიკით დაინტერესებულ სხვა პირებს.

მთავარი რედაქტორი: ქეთევან ქოქრაშვილი, პროფესორი.

რედაქტორი: კახაბერ ესაძე, პროფესორი.

რეპენზენტები: ვაჟა გურგენიძე, პროფესორი;
ლარისა ყორღანაშვილი, პროფესორი;
ნინო გადელია, ასოცირებული პროფესორი.

წიგნი იბეჭდება საქართველოს საგადასახადო-საბაჟო აკადემიის სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებით.

თავი 1. საერთაშორისო საჯარო და კერძო სამართლის ცნება, სამართლის გოგადი დებულებები

- 1.1. საერთაშორისო საჯარო და კერძო სამართლის ცნება, სუბიექტები და წყაროები 8
- 1.2. საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ურთიერთშეთანხმებულობა და ურთიერთკავშირი 14

თავი 2. ბიზნესის მარეგულირებელი საერთაშორისო და საქართველოს სამართლებრივი სისტემა

- 2.1. ბიზნესის ცნება და ბიზნესის მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები 18
- 2.2. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები თავისუფალი ვაჭრობისა და საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ექსპორტისა და იმპორტის ირიბი გადასახადებით დაბეგერის პრინციპების შესახებ ... 26
- 2.3. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები სამართლებრივი დახმარების, კონგრანდისა და საბაჟო წესების დარღვევების წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში 30
- 2.4. ბიზნესის მარეგულირებელი საქართველოს სამართლებრივი სისტემა 33

თავი 3. სახელმწიფოს უწყაიება და უფლებამოსილება საერთაშორისო ბიზნესის რეგულირებაში

- 3.1. საერთაშორისო კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფო, ფიზიკური და იურიდიული პირები, როგორც სამართლის სუბიექტები 41
- 3.2. ბიზნესთან დაკავშირებული ურთიერთობების სახელმწიფო რეგულირება 47
- 3.3. სახელმწიფოს მიერ საქონლის ხარისხის რეგულირება და სასაქონლო ბაზარზე კონკურენციის უზრუნველყოფა. 52
- 3.4. სახელმწიფოს როლი ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების ორგანიზების საკითხებში 59

თავი 4. ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა სამართლებრივი მდგომარეობა საზღვარგარეთ.

ერთპიროვნული საწარმოები და მეწარმეთა გაერთიანებები

- 4.1. საქართველოს ფიზიკური და იურიდიული პირის ქმედუნარიანობა საზღვარგარეთ და უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისა და იურიდიული პირის სამართლებრივი სტატუსი საქართველოში 65
- 4.2. ერთპიროვნული საწარმოებისა და მეწარმეთა გაერთიანებების სამართლებრივი რეგულირება საზღვარგარეთის ქვეყნებში 68

4.3. სამეწარმეო ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირება საქართველოში	84
---	----

**თავი 5. საკუთრების მარაგულირებელი
საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები**

5.1. ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობა	107
5.2. საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობის კოლიზიისა და ნაციონალიზაციის საკითხები	114

**თავი 6. კერძო სამართლის სუბიექტების მიერ განხორციელებული
საერთაშორისო საბარეო-ეკონომიკური ბარიერები**

6.1. საგარეო-ეკონომიკურ გარიგებებში კოლიზიური სამართლებრივი ნორმების გამოყენება	119
6.2. ბიზნესთან დაკავშირებული საერთაშორისო გარიგების ხელშეკრულების (კონტრაქტის) ფორმა და სტრუქტურა	124

**თავი 7. საბარეო ვაჭრობის როლი, მნიშვნელობა და
მისი საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება**

7.1. საგარეო ვაჭრობის მნიშვნელობა და მისი მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ზოგადი მიმოხილვა	134
7.2. გენერალური შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე (GATT-47), მისი როლი საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების სამართლებრივ დარეგულირებაში	146
7.3. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, ფუნქციები და ამოცანები საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებასა და სამართლებრივ უზრუნველყოფაში	158

**თავი 8. საერთაშორისო საკრედიტო ურთიერთობები
და უცხოური ინვესტიციები**

8.1. საერთაშორისო ფინანსური ოპერაციების მნიშვნელობა და მისი საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება	179
8.2. უცხოური ინვესტიციების საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება	193

**თავი 9. მსოფლიო ქვეყნების საგადასახადო და საბაჟო სისტემები.
თავისუფალი ეკონომიკური და საბაჟო ზონები**

9.1. მსოფლიო ქვეყნების გადასახადების თეორიისა და პრაქტიკის ისტორიული ასპექტები და თავისუფალი საგადასახადო სისტემების ზოგადი მიმოხილვა	204
9.2. საბაჟო ურთიერთობათა საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება და საზღვარგარეთის ქვეყნების საბაჟო სისტემა	225

9.3. თავისუფალი ეკონომიკური, ოფშორული და თავისუფალი საბაჟო ზონები	249
9.4. საქართველოში საბაჟო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების ძირითადი ასპექტები.....	258

თავი 10. ინტელექტუალური საკუთრება სამართაშორისო ბიზნესში და მისი სამართლებრივი რეგულირება

10.1. ინტელექტუალური საკუთრების ცნება და მისი დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.....	297
10.2. საქართველოში ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სამართლებრივი საფუძვლები.....	305

თავი 11. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სამართლებრივი რეგულირება

11.1. ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟის ცნება. ფასიანი ქაღალდებით საერთაშორისო ვაჭრობის სამართლებრივი საფუძვლები	326
11.2. ფასიანი ქაღალდების სახეები და მათთან დაკავშირებული ოპერაციები საერთაშორისო საფონდო ბირჟაზე	331
11.3. საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სამართლებრივი რეგულირება	339

თავი 12. დამზღვევის სამართლებრივი რეგულირება

12.1. სადამზღვევეო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება. დამზღვევის ცნება და მნიშვნელობა, დამზღვევის ფორმები.....	350
12.2. დამზღვევის ხელშეკრულების ცნება და დამზღვევის ზოგადი პირობები	361

თავი 13. გადაზიდვების სამართლებრივი რეგულირება

13.1. გადაზიდვების ცნება და სამართლებრივი რეგულირება	369
13.2. გადაზიდვების ტენდენციები და პერსპექტივები.....	380

თავი 14. დავების გადაწყვეტა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში და სამართაშორისო საარბიტრაჟო სსსამართლოს რეგულირებაში

14.1. დავების გადაწყვეტა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში	385
14.2. საერთაშორისო საარბიტრაჟო სსსამართლოების სისტემა და დავების განხილვის თავისებურებანი	392
14.3. კერძო არბიტრაჟი საქართველოში, დავათა გადაწყვეტის პროცესუალური წესები და სტადიები	406

დანართები	412
აბრევიატურების ნუსხა	460

წინასიტყვაობა

სუვერენული საქართველოს გეგმიურ-მპრძანებლური ეკონომიკის პრინციპებიდან თავისუფალ ღია საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლამ, განაპირობა საგარეოსავაჭრო ურთიერთობების მასშტაბების გაფართოება. დღეისათვის დამოუკიდებელი საქართველო აწარმოებს ექსპორტი-იმპორტის ოპერაციებს მსოფლიოს 120-ზე მეტ სხვადასხვა სახელმწიფოსთან.

დამოუკიდებლობის მოპოვების პირველივე წლებში ქვეყანა გახდა მრავალი საერთაშორისო და რეგიონალური ორგანიზაციის, მათ შორის, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი. საქართველო მიუერთდა ან ხელი მოაწერა მნიშვნელოვანი ოდენობის საერთაშორისო კონვენციას, მრავალმხრივ და ორმხრივ შეთანხმებას, რომლებიც აწესრიგებენ, ბიზნესთან დაკავშირებულ სხვადასხვა საქმიანობას. სუვერენულმა საქართველოს სახელმწიფომ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან გააფორმა ახალი 80-მდე უნივერსალური ხელშეკრულება, ასევე ის არის 270-ზე მეტი მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილე, მათ შორისაა, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ მიღებული 61 სამართლებრივი დოკუმენტი, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებთან გაფორმებული აქვს საგარეო ურთიერთობების მიმართებით 1800-ზე მეტი ორმხრივი ხელშეკრულება, მათ შორის ამერიკის შეერთებულ შტატებთან – 21, გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკასთან – 33, თურქეთთან – 71, ირანის ისლამურ რესპუბლიკასთან – 34, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან – 30, აზერბაიჯანთან – 75, რუსეთთან – 50, უკრაინასთან – 77 და ა.შ. ამ შეთანხმების უმრავლესობა ეხება საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთსარგებლიან მიმართულებებს. ამასთან ერთად დამოუკიდებელი საქართველოს მიერ მიღებულია საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების შესატყვისი ინოვაციური ხასიათის ეროვნულ-სამართლებრივი ნორმები.

წიგნში ზოგადად განხილულია და გაანალიზებულია საერთაშორისო-ეკონომიკური ურთიერთობების, კონკრეტულად კი ბიზნესისა და ვაჭრობის მარეგულირებელი უნივერსალური საერთაშორისო კონვენციები, მრავალმხრივი ხელშეკრულებები და შეთანხმებები. აგრეთვე სუვერენული საქართველოს მიერ სხვადასხვა ქვეყნებთან დადებული ორმხრივი ხელშეკრულებები და შეთანხმებები. შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით განხილულია ამ დარგის მარეგულირებელი სხვადასხვა ქვეყნებისა და საქართველოს ეროვნული კოლიზიური სამართლებრივი ნორმები. სახელმძღვანელოში ფართოდ არის გამოყენებული საქართველოსა და უცხოელი ავტორების ნაშრომები, რომელთაგან ეს წიგნი სტრუქტურითა და შინაარსით მნიშვნელოვნად განსხვავდება. ფაქტიურად ეს სახელმძღვანელო ქართულ ენაზე პირველი გამოცემაა, რის შედეგად ის დაზღვეული არ არის ცალკეული ხარვეზებისაგან, ყველა საქმიანი შენიშვნა და წინადადება მიღებული იქნება მაღლიერების გრძნობით.

INTRODUCTION

Sovereign Georgia's economic principles based on free market economy, turned out to spread foreign trade relationships. Nowadays, independent Georgia carries out export-import operations throughout the world with more than 120 countries.

In the first years of gaining independence, Georgia became a member of number of international and regional organizations. Among them UN and WTO are considered to be the most important. Georgia has signed and adopted important international conventions and agreements, which regulates many issues connected to business. Sovereign Georgia has signed about 80 new *universal contracts* with international organizations; also country is participant of more than 270 multilateral international agreements including 61 legal documents of World Trade Organization. With world's different countries Georgia has formed more then 1800 bilateral contracts in foreign relations. Including 21 contracts with USA, 33 with Germany, 71 with Turkey, 34 with Islamic Republic of Iran, 30 with China, 75 with Azerbaijan, 50 with Russia, 77 with Ukraine etc. Most of these agreements concerns foreign trade relationships. Independent Georgia has adopted many national legal acts according to market economic principles.

In this textbook generally international economic relations, in concrete business and trade regulation international conventions, multilateral contracts and agreements also bilateral contracts and agreements which sovereign Georgia formed with other countries are discussed. By using comparative analysis method, in the book different countries and national regulating legal norms are discussed, for this branch. In the textbook widely is used Georgian and foreign author's works and that gives a book original structure and content. Practically, this textbook is the first edition in Georgian language and it is not insured by several defects, so we will be grateful and will receive any business recommendation and remark about this textbook.

თემა 1. საერთაშორისო საჯარო და კერძო სამართლის ზოგადი დებულებანი

1.1. საერთაშორისო საჯარო და კერძო სამართლის ცნება, სუბიექტები და წყაროები

პირველყოფილი თემური წყობილების ნგრევის შედეგად ჩამოყალიბებული ქვეყნები თავიდანვე ცდილობდნენ დაემყარებინათ ერთმანეთთან სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობები თავიანთი პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული და სხვა პირობების გაუმჯობესების მიზნით. უძველესი დროიდან არსებული ეს საგარეო ურთიერთობები რეგულირდებოდა მიღწეული და სათანადო წესით გაფორმებული შეთანხმებებით, რომლებითაც დგინდებოდა გარკვეული უფლებები და მოვალეობები (ქცევის წესები) და რომელთა შესრულება უზრუნველყოფილი იყო ამ სახელმწიფოების ან სხვა სახელმწიფოების მიერ ინდივიდუალურად ან კოლექტიურად.

სწორედ სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო სამართლის სუბიექტების მიერ ხელშეკრულებებით (კონვენციებით, შეთანხმებებით) დადგენილი ქცევის წესები წარმოადგენენ საერთაშორისო სამართლის ნორმებს. სახელმწიფოების განვითარებასთან ერთად იხვეწებოდა და ღრმავდებოდა საგარეო ურთიერთობები და შესაბამისად ამ ურთიერთობების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.

ქვეყნის ეროვნული სამართლებრივი ნორმებისაგან განსხვავებით, საერთაშორისო სამართალს ახასიათებს შემდეგი თავისებურებანი:¹

- მხოლოდ სახელმწიფოები წარმოადგენენ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებს (ფიზიკურ და კერძო საერთაშორისო სამართლის იურიდიულ პირს ცალკეულ შემთხვევებში ენიჭება შეზღუდული საერთაშორისო სამართლებრივი უფლება-მოვალეობანი)².

- მხოლოდ სახელმწიფოს მთავრობათშორისი ურთიერთობები რეგულირდება საერთაშორისო სამართლის ნორმებით.

- საერთაშორისო სამართლის ძირითად ობიექტად შეიძლება გამოდიოდეს მხოლოდ სახელმწიფოს მოქმედება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება და სახელმწიფო ტერიტორია.

ამრიგად, საერთაშორისო სამართალი არის სახელმწიფოთა ან

¹ ლ. ალექსიძე. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი. თბილისი 1998, გვ. 3-7.

² М. Богуславский. Международное частное право. Москва 1994, стр. 3-5.

საერთაშორისო სამართლის სხვა სუბიექტთა შეთანხმებების შედეგად დადგენილი ქცევის წესი, რომელთა შესრულება უზრუნველყოფილია ამ სახელმწიფოების ან სხვა სუბიექტების მიერ ინდივიდუალურად ან კოლექტიურად.

საერთაშორისო სამართლის წყაროებს წარმოადგენს სახელმწიფოთაშორისი ან საერთაშორისო სამართლის სხვა სუბიექტების შეთანხმების შედეგად ჩამოყალიბებული ქცევის წესები ანუ სამართლის ნორმები, რომელთა შესრულება უზრუნველყოფილია ამ სახელმწიფოების ან სხვა სუბიექტების მიერ ინდივიდუალურად ან კოლექტიურად.

საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან ერთად საერთაშორისო სამართლის წყაროს წარმოადგენს საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულება ანუ დაუწერელი ქცევის წესი, რომელიც ყალიბდება სახელმწიფოთაშორისი პრაქტიკის საფუძველზე გარკვეული პერიოდის განმავლობაში და რომელსაც სახელმწიფოები საგარეო ურთიერთობებში იყენებენ თავიანთი სურვილით "კეთილი ნების" გამოხატვით ან აცხადებენ ამის შესახებ ოფიციალურად დეკლარაციების და სხვა აქტების სახით.

საერთაშორისო სამართლის თეორიაში ცნობილია აგრეთვე საერთაშორისო სამართლის დამხმარე წყაროები, რომლებთაც მიეკუთვნება ის შიდა სახელმწიფოებრივი კანონები, რომელთაც აღიარებენ სხვა სახელმწიფოები. სპეციალისტთა გარკვეული ჯგუფი საერთაშორისო სამართლის დამხმარე წყაროებს მიაკუთვნებენ ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციების დადგენილებებს, სასამართლო პრეცედენტებსა და მეცნიერთა შრომებს.¹

როგორც აღვნიშნეთ, საერთაშორისო სამართალი წარმოადგენს სახელმწიფოთა შორის სამართალს, მხოლოდ სახელმწიფოებს გააჩნიათ იყენენ საერთაშორისო სამართლებრივი ურთიერთობების მონაწილე, ანუ მხოლოდ ისინი არიან უფლებამოსილნი თვითონ შექმნან ეს ნორმები, ფლობდნენ ამ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დადგენილ უფლებებსა და მოვალეობებს და უზრუნველყოფდნენ მათ შესრულებას. ე. ი. სახელმწიფოები არიან საერთაშორისო სამართლის მთავარი სუბიექტები.

საერთაშორისო სამართლის სუბიექტს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების თანახმად წარმოადგენს (მუხლი 1, § 2 და მუხლი 55)

¹ Г. Игнатенко, О. Тиунов. Международное право. Москва 2000., стр. 6-20. М. Богуславский. Международное частное право. Москва 1994. стр. 5-104.

თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერი და ხალხი, რომელთაც გააჩნიათ ამ ნორმების შესაბამისი თვითგამორკვევის უფლება.

განსაკუთრებული ადგილი საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებს შორის ეთმობა საერთაშორისო გაერთიანებებსა (გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, მსოფლიო საფოსტო კავშირი, სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია, ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, საბაჟო კავშირი და სხვა) და რეგიონალურ (ევროპის გაერთიანება, ევროპის კავშირი, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა, აფრიკის ერთობის ორგანიზაცია, ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაცია, არაბთა ლიგა, ჩრდილოეთ ატლანტიკის ხელშეკრულების ორგანიზაცია - NATO და სხვა) საერთაშორისო ორგანიზაციებს.

საერთაშორისო სამართლის სპეციფიკური სუბიექტია ვატიკანი (ტერიტორია 0.44 კვ. კმ. მოსახლეობა 1 ათასი), რომელიც 1929 წლიდან იტალიასთან დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე არის აღიარებული დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ. ამ ხელშეკრულების თანახმად იტალია არ ერევა ვატიკანის საშინაო და საგარეო საქმეებში. ვატიკანი არის მთელი რიგი სამთავრობათაშორისი ორგანიზაციის წევრი და ამავე დროს საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილე.

გარდა აღნიშნულისა, საერთაშორისო სამართლის თეორიაში სპეციალისტების მიერ გამოთქმულია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტს წარმოადგენს აგრეთვე ფიზიკური და საერთაშორისო კერძო სამართლის იურიდიული პირი, რასაც ასაბუთებენ ადამიანთა უფლებათა დაცვის მიზნით სხვა ქვეყნის საშინაო საქმეში ჩარევის მცდელობითა და თანამედროვე მსოფლიო გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ტრანსნაციონალური გიგანტური კორპორაციების შექმნით, რომელთაც დადებული აქვთ ორმხრივი ან მრავალმხრივი ხელშეკრულებები სახელმწიფოებთან თანამედროვე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მიღების ყველა პროცედურების დაცვით. საერთაშორისო სამართლის თეორიის სპეციალისტთა უმრავლესობა საპირისპიროდ ასაბუთებს, რომ ფიზიკური და კერძო სამართლის იურიდიულ პირს არ გააჩნია საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის ისეთი ძირითადი ნიშანი, როგორცაა: საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადება და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობა ანუ საერთაშორისო სამართლის ნორმის შექმნისა და მისი აღსრულების მექანიზმი. ფიზიკური და საერთაშორისო კერძო სამართლის იურიდიული პირი

მხოლოდ სარგებლობს სახელმწიფოების მიერ მიღებული საერთაშორისო სამართლის ნორმებით, მისი უფლებების დაცვას აწარმოებს არა თვითონ ფიზიკური და საერთაშორისო კერძო სამართლის იურიდიული პირი, არამედ სახელმწიფო.¹

საერთაშორისო კერძო სამართლის სპეციალისტები და ასევე საერთაშორისო ეკონომიკური სამართლის, საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის, საერთაშორისო კომერციული სამართლის, საერთაშორისო სამრეწველო სამართლის, საერთაშორისო საბაჟო სამართლის, საერთაშორისო ინტელექტუალური სამართლის სახელმძღვანელოების ავტორები ასაბუთებენ, რომ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები არიან აგრეთვე საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილე იურიდიული პირები. აღნიშნული მეცნიერები მიუთითებენ, რომ ეკონომიკური განვითარების პირობებში, შეუძლებელია სახელმწიფოს ეკონომიკა განვითარდეს საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავების გარეშე მხოლოდ ერთი ქვეყნის შიგნით. საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში განსაკუთრებული ადგილი უკავია მულტინაციონალურ (მრავალნაციონალურ) ანუ, როგორც მას ხშირ შემთხვევაში უწოდებენ ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს. მათ შორისაა: “ჯენერალს მოტორსი“, “ფორდ მოტორსი“, “ფოლკსვაგენი“, “ფილიპსი“, “სიმენსი“, “ნესტლე“ და სხვა კომპანიები, რომლებიც თავიანთ საქმიანობას აწარმოებენ რამდენიმე ქვეყანაში, სადაც დაფუძნებულია მათ მიერ ე.წ. ქალიშვილი-კომპანიები.²

ამ იურიდიული პირების საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებად აღიარების ავტორები მიუთითებენ, რომ ეს კომპანიები თავიანთ საქმიანობას სხვადასხვა ქვეყნებში წარმართავენ, როგორც სახელმწიფოთაშორისი სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად, ასევე ამ ქვეყნების კანონმდებლობის საფუძველზე. ტრანსნაციონალური იურიდიული პირებისა და ორი ან მეტი ქვეყნის მონაწილეობით შექმნილ ერთობლივი სხვა სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობა რეგულირდება, როგორც სახელმწიფოთაშორისი ორმხრივი და მრავალმხრივი ხელშეკრულებებით, აგრეთვე ამ სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებული საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიღებული სამართლებრივი ნორმებით. ასეთ საერთაშორისო ორგანიზაციებს მიაკუთვნებენ გაეროს ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციას, საერთაშორისო სა-

¹ ქარუმიძე. საერთაშორისო ორგანიზაციები. თბილისი 2003, გვ. 17-41.

² Г. Игнатенко, О. Тиунов. Международное право. Москва 2000, стр. 44-48, М. Богуславский. Международное частное право. Москва 1994, стр. 3-104.

ვაჭრო პალატას, გაეროს საერთაშორისო ვაჭრობის სამართლის კომისიას, მსოფლიოს სავაჭრო ორგანიზაციას, საერთაშორისო კოოპერაციულ ალიანსს, საბაჟო თანამშრომლობის საბჭოს, საერთაშორისო სავალუტო ფონდს, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკს, საერთაშორისო ფინანსურ კორპორაციას, საინვესტიციო უთანხმოების დარეგულირების საერთაშორისო ცენტრსა და სხვა მუდმივმოქმედ საერთაშორისო ორგანიზაციების დაწესებულებებს, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან მიიღონ საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების შემცველი დოკუმენტები და განმარტონ ისინი და მისცენ რეკომენდაციები ადრე მიღებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების შესრულების მიზნით.

ჩამოთვლილი საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და მათი სპეციალიზირებული დაწესებულებების მიერ მიღებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დადგენილია საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ერთიანი წესები და სტანდარტები, მოთხოვნები ეროვნული კანონმდებლობის საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან შესაბამისობის შესახებ (მაგალითად, ტრანზიტის საბაჟო რეჟიმით მოძრავი საქონლის განთავისუფლება საბაჟო გადასახადისაგან, ირიბი ანუ არაპირდაპირი გადასახადებით ორმაგი დაბეგვრისაგან თავის აცილება და სხვა), დავების საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ერთიანი წესები და სხვა მრავალმხრივი საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები.

დღევანდელი მსოფლიოს ქვეყნებში სახელმწიფოთაშორისო ურთიერთობებში განსაკუთრებული ადგილი აქვს დათმობილი საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს. ამ მიმართებით საერთაშორისო კავშირების გაფართოებას და სამართლებრივი ნორმების მოწესრიგებას. საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტების გარკვეული ნაწილი მიიჩნევს, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ანუ როგორც სხვაგვარად მოიხსენიებენ, საერთაშორისო “ზოგადი” სამართალი ან საერთაშორისო “საჯარო” სამართალი იყოფა შემდეგ ღარგებად:

- საერთაშორისო სისხლის სამართალი;
- საერთაშორისო ცივილური (ჰუმანიტარული) სამართალი;
- საერთაშორისო სახელშეკრულებლო სამართალი;
- საერთაშორისო კერძო სამართალი;
- საერთაშორისო ეკონომიკური სამართალი;
- საერთაშორისო დიპლომატიური და საკონსულო სამართალი;
- საერთაშორისო საზღვაო სამართალი;

- საერთაშორისო საჰაერო სამართალი;
- საერთაშორისო კოსმოსური სამართალი და სხვა.¹

საერთაშორისო კერძო (სხვაგვარად მას კონფლიქტურ სამართალს უწოდებენ). სამართლის დასახელება პირველად 1854 წელს ამერიკელმა იურისტმა ჯოზეფ სტორიმ გამოიყენა.

საერთაშორისო კერძო სამართალი აწესრიგებს უცხოურ ფაქტიურ გარემოებებს, ადგენს თუ რომელმა საერთაშორისო და ეროვნულმა კოლიზიურმა სამართალმა უნდა გადაწყვიტოს კონკრეტულად საქმე². მიუხედავად საერთაშორისო კერძო სამართლის ცნებისა და გამარტების მრავალფეროვნებისა ის აწესრიგებს არასახელმწიფოთაშორის სა-ვაჭრო-ეკონომიკურ, სამეცნიერო-ტექნიკურ, ფულად-საკრედიტო, აგრეთვე პირად, ქონებრივ, საოჯახო, შრომით და სხვა ურთიერთობებს, რომელთა მონაწილე სუბიექტები არიან სხვადასხვა ქვეყნის მოქალაქეები და ორგანიზაციები³.

საერთაშორისო სამართლის თეორეტიკოსების ჯგუფი აგრეთვე გამოთქვამს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ საერთაშორისო კერძო სამართალი (ნაწილი მიაკუთვნებს საერთაშორისო ეკონომიკურ სამართალს) იყოფა ქვედარგებად:

- საერთაშორისო სავაჭრო სამართალი;
- საერთაშორისო სამრეწველო სამართალი;
- საერთაშორისო სატრანსპორტო სამართალი;
- საერთაშორისო საბაჟო სამართალი;
- საერთაშორისო სავალუტო-საფინანსო სამართალი;
- საერთაშორისო ინტელექტუალური სამართალი.

ცალკეულ სახელმძღვანელოებში ავტორები ჩამოთვლილ დარგებს გამოყოფენ საერთაშორისო სამართლის დამოუკიდებელ დარგებად.

საკონტროლო კითხვები:

1. საერთაშორისო საჯარო და კერძო სამართლის ცნება;
2. საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები და წყაროები;
3. საერთაშორისო სამართლის დარგებისა და ქვედარგების ცნება.

¹ Л. Шестаков. Понятие международного права. Москва 1997., стр. 61-74, М. Колесов, В. Кузнецов. Международное право. Москва 1998., стр. 22-29. Г. Вельяминов. Основы международного экономического права. Москва 1998. стр. 33-41.

² ს. გაჩეჩელიძე. საერთაშორისო კერძო სამართლის შესავალი. წ.1, თბილისი, 2002, გვ. 17.

³ თ. ჩიქვანაია. საერთაშორისო კერძო სამართალი. თბილისი, 2002, გვ. 11.

1.2. საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ურთიერთშეთანხმებულობა და ურთიერთკავშირი

საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმები დამოუკიდებელი სამართლებრივი სისტემებია. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან, როგორც მიღების წესით და რეგულირების ობიექტით, ასევე მისი აღსრულების მექანიზმით. შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმები მიიღება სახელმწიფოს შესაბამისი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ, საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები კი დგინდება სახელმწიფოთაშორისი შეთანხმებების შედეგად. მიუხედავად მათი ავტონომიურობისა საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმები ურთიერთშეთანხმებულია და მჭიდრო ურთიერთკავშირშია ერთმანეთთან. უპირველესად მათი ურთიერთშეთანხმებულობა განპირობებულია სახელმწიფოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობით, როგორც საერთაშორისო, ასევე შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი კონკრეტული სახელმწიფოს ნების გამოხატვის შედეგია იმ განსხვავებით, რომ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებში გამოხატულია ორი ან მეტი სახელმწიფოს ნება-სურვილი, ხოლო შიდა სახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმები გამოხატავენ კონკრეტული ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობის ნება-სურვილს.¹

გარდა ამისა საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმები მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან. ხშირ შემთხვევებში საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები პირდაპირ გამოიყენება შიდასახელმწიფოებრივი ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად. ასე მაგალითად, საქართველოს მიერ მთელ რიგ ქვეყნებთან დადებული ხელშეკრულებები “თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ” ითვალისწინებს საბაჟო გადასახადისაგან განთავისუფლებას თუ საქონელი წარმოშობილია ერთ-ერთი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე და განკუთვნილია მოსახმარებლად მეორე ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე. საქართველოს კანონმდებლობა ასეთ განთავისუფლებას არ ითვალისწინებს და შესაბამისად მოქმედებს საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა ანუ ამ შემთხვევაში საერთაშორისო ხელშეკრულება “თავისუფალი ვაჭრობის

¹ Г. Игнатенко, О. Тиунов. Международное право. Москва 2000. стр. 44-48, Г. Тункин. Международное право. Москва 1994. стр. 17-26, М. Богуславский. Международное частное право. Москва 1994. стр. 3-5, А. Шишасв. Регулирование международной торговли товарами. Москва 1998. стр. 21-34.

შესახებ“. საქართველოს საერთაშორისო ორგანიზაციებში გაწევრიანებასთან დაკავშირებით და სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი მოვალეობებიდან გამომდინარე ვალდებულია შესაბამისობაში მოიყვანოს საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან ეროვნული კანონმდებლობა. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ მიღებულ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით “საბაჟო ტარიფისა და გადასახადის შესახებ“ საქართველოს 1998 წლის 20 მარტის 9 გვერდიან კანონში შეტანილი იქნა 2003 წელს 348 გვერდიანი ცვლილება და დამატება, რომლითაც დადგინდა საბაჟო გადასახადის განაკვეთები ცალკეული საქონლის სახეობების მიხედვით.

აღნიშნულთან ერთად საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილია საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ. საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის შესაბამისად “საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ.“

საქართველოს კონსტიტუციით აღიარებულ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების პრიმატს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ ითვალისწინებს საქართველოს სისხლის სამართლის, საგადასახადო და საბაჟო კოდექსები და სხვა საკანონმდებლო აქტები. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად სისხლის სამართლის “კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, საერთაშორისო სამართლით საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს“. საგადასახადო კოდექსის მე-4 მუხლის მე-8 ნაწილით დადგენილია, რომ თუ საქართველოს მიერ დადებული და რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულებებით (ანუ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით) დადგენილია საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობისაგან განსხვავებული ნორმები, მაშინ გამოიყენება საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმები. საბაჟო კოდექსის პირველი მუხლის მე-4 ნაწილი განსაზღვრავს, რომ საქართველოს საბაჟო პოლიტიკა ვითარდება საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებსა და პრაქტიკასთან ჰარმონიზაციისა

და უნიფიკაციის მიმართულებით. საქართველო საბაჟო პოლიტიკის სფეროში ისწრაფვის აქტიურ საერთაშორისო თანამშრომლობას.

– თანამედროვე მსოფლიოს მრავალი სახელმწიფოს კონსტიტუციით დადგენილია საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების უპირატესი იურიდიული ძალა ეროვნული კანონმდებლობის მიმართ და ეს საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები აღიარებულია შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის განუხრელ ნაწილად. უკრაინის კონსტიტუციის მე-9 მუხლის შესაბამისად უკრაინის მოქმედი საერთაშორისო ხელშეკრულებები, რომლებიც რატიფიცირებულია უკრაინის უმაღლესი რადის მიერ, აღიარებულია ეროვნული კანონმდებლობის შემადგენელ ნაწილად. ესპანეთის კონსტიტუციის 96-ე მუხლის თანახმად, საერთაშორისო ხელშეკრულებები გამოცხადებულია შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი სისტემის შემადგენელ ნაწილად. იგივე დებულებაა დადგენილი გერმანიის, საბერძნეთის, ბულგარეთის და სხვა ქვეყნების კონსტიტუციებით.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა იმის შესახებ, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები არეგულირებენ, როგორც სახელმწიფოთაშორის წარმოქმნილ ურთიერთობებს, ასევე გარკვეულ შემთხვევებში შიდასახელმწიფოებრივ სფეროს მრავალ მიმართულებებს. საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი სისტემები წარმოშობილი მრავალმიმართულებიანი ურთიერთობების დარეგულირების მიზნით გამოიყენება ურთიერთშეთანხმებულად და ერთობლივად.

ამავე დროს სახელმწიფოების მიერ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დადგენილი ვალდებულებების კეთილსინდისიერი შესრულება თავისთავად პოულობს ასახვას ეროვნულ კანონმდებლობაში. საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანის გარეშე შეუძლებელია სახელმწიფოთაშორისი ვალდებულებების განუხრელი შესრულება. საერთაშორისო ურთიერთობებში სახელმწიფოების პოზიცია დაფიქსირებულია ვენის 1969 წლის კონვენციაში “საერთაშორისო ხელშეკრულებათა სამართლის შესახებ”, რომლის 27-ე მუხლის საფუძველზე მონაწილე სახელმწიფოს არა აქვს უფლება მიუთითოს და დაეყრდნოს ეროვნულ სამართლებრივ ნორმებს ხელშეკრულებებით დადგენილი ვალდებულებების შესრულებლობის გამართლებისათვის. იგივე მიდგომაა იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ეროვნული კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს და არ არეგულირებს საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დადგენილ ურთიერთობებს. ამ დროს

შიდასახელმწიფოებრივი ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად, როგორც ზემოთ მივუთითეთ მოქმედებს საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა.

ამასთან ერთად 1966 წელს საერთაშორისო პაქტი ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ ავალდებულებს მონაწილე სახელმწიფოებს შექმნან ისეთი ეროვნული კანონმდებლობა, რომლითაც განხორციელდება ამ პაქტით ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები. დღეისათვის აღიარებულია, რომ საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი სისტემების ურთიერთშეთანხმებულობა და ურთიერთკავშირი მყარი გარანტიაა აღებული საგარეო ვალდებულებების განუხრელი შესრულებისათვის.

საკონტროლო კითხვები:

1. საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების იერარქია საქართველოს კონსტიტუციისა და სხვა საკანონმდებლო აქტების თანახმად;
2. ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობა საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან.

თავი 2. ბიზნესის მარეგულირებელი საერთაშორისო და საქართველოს სამართლებრივი სისტემა

2.1. ბიზნესის ცნება და ბიზნესის მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები

თანამედროვე სახელმწიფოს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების პოლიტიკის შემუშავება, სხვა სახელმწიფოებთან მჭიდრო და ხელსაყრელი ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარება, საერთაშორისო ბიზნესის რეგულირება და სტიმულირება, ამ მიმართებით საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ბაზის შექმნა.

ამავე დროს მსოფლიოს ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების სპეციალისტების აზრით, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებიდან გამომდინარე სახელმწიფომ თავი უნდა შეიკავოს საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში მკაცრი შეზღუდვებისა და აკრძალვებისაგან. სახელმწიფო ყოველმხრივ უნდა დაეხმაროს, გაატაროს პროტექციონისტური პოლიტიკა და სტიმულირება გაუწიოს საერთაშორისო ბიზნესის განვითარების მნიშვნელოვან მიმართულებას, რომლის გარეშე ღია საბაზრო სისტემის პირობებში შეუძლებელია ეკონომიკის აღორძინება და მოსახლეობის სოციალური პირობების გაუმჯობესება. ქვეყნის სამეურნეო სუბიექტების განვითარებისათვის აუცილებელია ეროვნული წარმოებისა და გამოშვებული პროდუქციის ექსპორტის წახალისება. ამასთან, გასატარებელია შიდა ბაზრისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის კომპლექსური ღონისძიებები სატარიფო და არასატარიფო რეგულირების მეთოდების გამოყენებით.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ უძველესი დროიდან სახელმწიფოთა შორის მრავალდარგოვან და მრავალფეროვან ურთიერთობებში, როგორც მონათმფლობელურ, ფეოდალურ, კაპიტალისტურ და სოციალისტურ ისტორიულ-ეკონომიკური ფორმაციების არსებობის პერიოდში, ასევე დღევანდელი მსოფლიოს დემოკრატიზაციის პირობებში პოლიტიკურ, სოციალურ, დიპლომატიურ და სხვა საგარეო კავშირებთან ერთად განსაკუთრებული ადგილი უკავია ისეთ ფართო ურთიერთსარგებლიანობის სპექტრს, როგორცაა: საწარმოო, სავაჭრო, სატრანსპორტო, სამეცნიერო-ტექნიკური, სავალუტო-საფინანსო, საბაჟო და ა. შ. ეს ურთიერთობები ხორციელდებ-

ბა ერთობლივი, როგორც მცირე და საშუალო, ისე ტრანსნაციონალური კორპორაციების შექმნით, ყიდვა-გაყიდვით (საქონლის ექსპორტ-იმპორტით), სამუშაოს შესრულების, ტექნიკური დახმარების გაწევის ფორმით, სხვადასხვა სახის სატრანსპორტო საშუალებებით მგზავრებისა და ტვირთების გადაზიდვების განხორციელებით, საბანკო და სხვა საფინანსო კრედიტების გაცემით, ურთიერთხელსაყრელი საბაჟო და საგადასახადო პოლიტიკის შემუშავებით.

ჩამოთვლილი ამ საერთაშორისო ურთიერთობებთან დაკავშირებული საქმიანობა უძველესი დროიდან, უპირველეს ყოვლისა, მიმართული იყო მხოლოდ მოგების (შემოსავალი) მიღების მიზნით. ამ საქმიანობას ამერიკისა და სხვა ინგლისურენოვან ქვეყნებში ადრეული პერიოდიდან აღნიშნავენ ტერმინით “ბიზნესი” (Business). მისი მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმები უნიფიცირებული სახით წარმოდგენილია ისეთ საერთაშორისო სამართლის დარგად (ცალკეული ავტორები მოიხსენიებენ ქვედარგად), როგორცაა: ბიზნესის სამართლის დარგი (Business Law).¹

უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ შემუშავებული და მიღებული “სავაჭრო ტერმინების განმარტებათა საერთაშორისო წესები“-სა (INCOTERMS) საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მარეგულირებელ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებში გამოყენებულია სხვადასხვა ტერმინები: “ეკონომიკური სამართალი“; “კომერციული სამართალი“; “სავაჭრო სამართალი“; “კორპორაციული სამართალი“; “სამრეწველო სამართალი“; “ბიზნესის სამართალი“; “სამეწარმეო სამართალი“ და სხვა.

საქართველოს კანონმდებლობაში და ქართველ მეცნიერთა ნაშრომებში აგრეთვე გამოიყენება ტერმინები: სამეწარმეო სამართალი; კომერციული სამართალი; სავაჭრო სამართალი; კორპორაციული სამართალი; ბიზნესის სამართალი და სხვა. ტერმინების ასეთი არაერთგვაროვანი გამოყენება, როგორც საერთაშორისო, ასევე ეროვნულ სამართლებრივ ნორმებში ართულებს მათი შესწავლის, განზოგადებისა და შედეგად პრაქტიკაში გამოყენების პროცესს.

დღეისათვის საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებში, საქართველოს კანონმდებლობაში, უცხოეთის ქვეყნებისა და ქართველ მეცნიერთა ნაშ-

¹ Шустер.Пауль. Основы немецкого торгового и хозяйственного права. Москва 1995. стр. 81-86; Е. Василев. Гражданское и торговое право капиталистических стран. Москва 1996. стр. 17-28; James introduction to English Law. London 1996. p. 7-12.

რომლებში ძირითადად გამოიყენება შემდეგი ტერმინები: კორპორაციული ანუ იგივე სამეწარმეო სამართალი; კომერციული ანუ იგივე სავაჭრო სამართალი და ბიზნესის სამართალი. ასეთივე სხვადასხვა დასახელებით ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებლებში და ამ სასწავლებლების სხვადასხვა ფაკულტეტებზე ისწავლება ჩამოთვლილი დარგები. მაგალითად, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე სხვა საგნებთან ერთად ისწავლება კორპორაციული სამართლის დისციპლინა, ამავე უნივერსიტეტის საერთაშორისო ბიზნესის ფაკულტეტზე სამეწარმეო სამართლისა და ბიზნესის სამართლის დისციპლინები.

აღსანიშნავია, რომ “მეწარმეთა შესახებ” საქართველის 1994 წლის 28 ოქტომბრის კანონში გამოყენებულია ტერმინი “მეწარმე” და არა “კორპორაცია”. ეს ბოლო ტერმინი საქართველოს არცერთი საკანონმდებლო აქტით დადგენილი ან გამოყენებული არ არის.

სიტყვა “ბიზნესი” ამერიკული წარმოშობისაა და სხვა მრავალ ინგლისურენოვან ქვეყნებში იხმარება სხვადასხვა მნიშვნელობით. იგი გამოიყენება პროფესიის, მეწარმეობის, გარიგებების, შემოსავლის და სხვა საქმიანობის აღსანიშნავად. უმეტეს შემთხვევაში ტერმინი “ბიზნესი” არის საქმიანი ურთიერთობების დამყარებით აქტიური და არაერთჯერადი, მართლზომიერი მოქმედება, რომლის მიზანია მოგების მიღება.

ბიზნესს შეიძლება ეწეოდეს, როგორც ფიზიკური პირი, აგრეთვე იურიდიული პირი. ბიზნესი შეიძლება იყოს წარმოების სფერო, პროდუქციის დამზადება, სამუშაოს შესრულება, მომსახურების გაწევა, ინფორმაციის მიწოდება. ბიზნესი აგრეთვე შეიძლება იყოს კომერციული საქმიანობა ანუ საქონლისა და ქონების, მათ შორის ინტელექტუალური საკუთრების ყიდვა-გაყიდვა და მომსახურება, აგრეთვე საფინანსო სფეროში ვალუტისა და ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა, საბანკო და სადაზღვევო საქმიანობა.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, ბიზნესის ცნება თავისი მრავალმხრივი მიმართულების გათვალისწინებით უფრო ფართოა, ვიდრე მეწარმეობის ცნება. მეცნიერთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ ბიზნესის ცნება მოიცავს საქონლის დამზადებას, მის გადაზიდვას, გაყიდვას ანუ მიწოდებას მომხმარებელამდე და ამ პროცესებთან დაკავშირებულ მრავალ სხვადასხვა საქმიანობას, რომლებიც რეგულირდება უამრავი საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმებით.

წარმატებული ბიზნესი შეუძლებელია საქმიანი ინიციატივის, ახალი

ნოვატორული და გამართლებული გზების ძიებისა და დანერგვის, ასევე გამართლებული რისკის გაწვევის, მომხმარებელთა მომსახურების დონის ამაღლების, კოლექტივში ურთიერთგაგებისა და თანამოაზრეთა კლიმატის შექმნის, დასახული მთავარი მიზნის – მაქსიმალური მოგების მისაღებად.

საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტთა გარკვეული ნაწილი მიიჩნევს, რომ დღევანდელ მსოფლიოში საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოებამ, სამრეწველო კაპიტალის გაერთიანებამ და გიგანტური ტრანსნაციონალური ერთობლივი კორპორაციების შექმნამ, სამეცნიერო-ტექნიკურ და კულტურულ დარგებთან ერთად კოსმოსის ათვისებამ და მისი კომერციული მიზნით გამოყენებამ, კოსმოსური თანამგზავრისა და სხვა საკომუნიკაციო საშუალებებით თავისუფლად ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობამ საფუძველი ჩაუყარა კონტინენტების დაახლოებასა და საერთო ადამიანური ურთიერთობების დამყარებას ცივილიზებული ფორმით. ეს მეცნიერები გამოთქვამენ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ჩამოთვლილი ურთიერთობები რეგულირდება, როგორც საერთაშორისო საჯარო (ანუ ზოგადი საერთაშორისო სამართალი), ასევე კერძო საერთაშორისო სამართლის ნორმებით. ამასთან, დომინირებული კონცეფციის თანახმად კერძო საერთაშორისო სამართალი წარმოადგენს ყოველი სახელმწიფოს ეროვნულ სამართლებრივი სისტემის შემადგენელ ნაწილს. კერძო საერთაშორისო სამართლის რეგულირების საგანს მიაკუთვნებენ სხვადასხვა სახელმწიფოების იურიდიული პირების და მოქალაქეების ურთიერთობებს, რომლებიც ცილდება ერთი სახელმწიფოს საზღვრებს. საჯარო სამართლის რეგულირების საგანს კი მიაკუთვნებენ მხოლოდ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებს.¹

სახელმწიფოები თავისი წარმოშობის დღიდან და შემდგომი განვითარების პერიოდში ისწრაფვოდნენ დაერეგულირებინათ საერთაშორისო ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობა დადებული შეთანხმებებით. დღეისათვის საერთაშორისო სამართლის მთავარი სუბიექტის სახელმწიფოებისა და სხვა სუბიექტების მიერ მიღებულია და მოქმედებაშია მრავალი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა, რომლებიც არეგულირებენ ბიზნესთან დაკავშირებულ მრავალდარგოვან და მრავალფეროვან საქმიანობას.

¹ М. Богуславский. Международное частное право. Москва 1994., стр. 62-68; О. Садинов. Императивные нормы в международном частном праве. Москва 1992. стр.46-61.

საერთაშორისო ბიზნესის სამართალი არის იმ პრინციპებისა და სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობა, რომლებიც არეგულირებენ სახელმწიფოთაშორის და საერთაშორისო სამართლის სხვა სუბიექტების ურთიერთობას ბიზნესის საქმიანობასთან დაკავშირებით.

საერთაშორისო ბიზნესის მარეგულირებელ უნივერსალურ სამართლებრივ ნორმას წარმოადგენს 1947 წელს მიღებული გენერალური შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე (GATT), რომელიც ითვალისწინებდა ქვეყნის წესების კომპლექსურ ღონისძიებებს საერთაშორისო ვაჭრობაში. შემდგომი შეთანხმებების შედეგად, რომლებიც არეგულირებდა საერთაშორისო ვაჭრობის ლიბერალიზაციის საკითხებს საფუძველი ჩაეყარა 1994 წელს მუდმივმოქმედი მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შექმნას. ამავე დროს გენერალურმა შეთანხმებამ ტარიფებსა და ვაჭრობაზე შეინარჩუნა იურიდიული ძალა და მასში შეტანილი იქნა მნიშვნელოვანი ცვლილებები და დამატებები.

აღნიშნული შეთანხმება ითვალისწინებს საგარეო ვაჭრობაში უპირატესი ხელშეწყობის პრინციპის დამკვიდრებას, ყველა მონაწილე ქვეყნის თანასწორობას და ერთგვაროვანი სავადასახადო რეჟიმის შექმნას, სატრანზიტო საქონლის თავისუფალ გადაადგილებას და საბაჟო გადასახადისაგან განთავისუფლებას, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო გადასახადის შემოღებისაგან თავის არიდებას, საბაჟო მიზნებისათვის საქონლის შეფასების მეთოდიკას (საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა), საქონლის წარმოშობის ქვეყნის დადგენის წესს, კვოტირების და ლიცენზირების პრობლემებს (არასატარიფო რეგულირება), დავების გადაწყვეტის პროცედურებს საარბიტრაჟო სასამართლოში და საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებულ სხვა მნიშვნელოვან საკითხებს.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ძირითად ფუნქციებს შეადგენს:

- საერთაშორისო ვაჭრობასთან დაკავშირებული ყველა შეთანხმებების შესრულებაზე ზედამხედველობის უზრუნველყოფა;
- საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხებზე ახალი მოლაპარაკებების ორგანიზება შეთანხმებების მიღების მიზნით;
- საგარეო ვაჭრობაში არსებული დავების გადაწყვეტაში ხელის შეწყობა;
- წვერი ქვეყნების ეროვნულ სავაჭრო პოლიტიკაზე კონტროლის დაწესება;
- სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა, რომლე-

ბიკ მონაწილეობენ გლობალური ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში.

დღეისათვის საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხები რეგულირდება GATT-ისა და მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის 61 დოკუმენტით, რომელთა შორის 29 შეთანხმება ეხება კონკრეტულად ვაჭრობის საკითხებს. მათ შორის მნიშვნელოვანი მარეგულირებელი ფუნქცია საგარეო ვაჭრობაში აკისრია შეთანხმებებს:

- ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების შესახებ;
- სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომების გამოყენების შესახებ;
- გადაზიდვის წინა ინსპექციის შესახებ;
- წარმოშობის წესების შესახებ;
- იმპორტის პროცედურების ლიცენზირების შესახებ;
- ვაჭრობაში საინვესტიციო ზომების შესახებ და ა.შ.

საქართველო ამ შეთანხმებებს შეუერთდა 2000 წლის 20 აპრილს პარლამენტის № 265-11 დადგენილებით.

გარდა აღნიშნულისა, საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმები მიღებულია საერთაშორისო სახელმწიფოთაშორისი ორგანიზაციის – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (გაერო, OON, UN) მიერ. (გაერო შეიქმნა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებისას 1945 წლის 24 ოქტომბერს 50 ქვეყნის მიერ, დღეისათვის მისი წევრი 180 სახელმწიფოა. საქართველო გაეროს წევრი გახდა 1992 წლის 31 ივლისს). მათ შორის საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების ძირითად სამართლებრივ დოკუმენტს წარმოადგენს 1974 წელს მიღებული კონვენცია „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხანდაზმულობის ვადის შესახებ“, 1980 წლის კონვენცია „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების შესახებ“, 1980 წლის კონვენცია „შერეული საერთაშორისო გადაზიდვების შესახებ“, 1978 წლის კონვენცია „საზღვაო გადაზიდვების შესახებ“, 1988 წლის კონვენცია „საერთაშორისო გადარიცხვების და საერთაშორისო უბრალო ვექსილის შესახებ“, 1983 წლის კონვენცია „საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის შესახებ“ და სხვა.

ამავე დროს საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში წამოჭრილი დავების გადაწყვეტის მიზნით 1958 წელს მიღებულია კონვენცია უცხოეთის ქვეყნების საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და მათი აღსრულების შესახებ, 1961 წლის ვეროპის კონვენცია საგარეო ვაჭრო-

ბის არბიტრაჟის შესახებ, 1975 წლის კონვენცია ამერიკის კონტინენტის საერთაშორისო კომერციული არბიტრაჟის შესახებ, 1998 წელს მიღებული იქნა ტიპური კანონი საერთაშორისო სავაჭრო არბიტრაჟის შესახებ.

საერთაშორისო ვაჭრობის სამართლებრივ უზრუნველყოფაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის განვითარებისა და ვაჭრობის კონფერენციას (IOHKTAJ), რომლის მეშვეობით შემუშავებულია და დამკვიდრებულია საერთაშორისო ვაჭრობის ისეთი რეჟიმები, როგორცაა: უპირატესი ხელშეწყობის, ეროვნული, არადისკრიმინაციული, ურთიერთმომგებიანი და პრეფერენციული რეჟიმები. ამ კონფერენციის ეგიდით ექსპორტის ხელშეწყობის და საერთაშორისო ბაზრის რეგულირების მიზნით მიღებულია საერთაშორისო სასაქონლო შეთანხმება (MTC). დღეისათვის ამ შეთანხმების თანახმად შექმნილია და ფუნქციონირებს საერთაშორისო სასაქონლო ორგანიზაციები, საერთაშორისო ორგანიზაცია ყავის, ბამბის, ნატურალური კაუჩუკის, შაქრის, კაკაოს, ტროპიკული მერქნის, ხორბლის, ზეთის, ცინკის, ალუმინის, ნიკელის, რკინის მადნის და ა. შ. ამასთან ერთად გაეროს სასურსათო და სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაციების მეშვეობით შექმნილია სამთავრობო საერთაშორისო მუშა ჯგუფები ბანანის, ციტრუსების, თევზის, ხორბლის, ტყავის, ხორცის, ცხიმის, ბრინჯის, ჩაის და სხვა.

ჩამოთვლილი საერთაშორისო ორგანიზაციების მეშვეობით საერთაშორისო ვაჭრობის რეგულირების მიზნით შემუშავებულია და მიღებულია შესატყვისი სამართლებრივი ბაზა და წესდება შესაბამისი კონტროლი ამ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების შესრულებაზე.

ზემოთ ჩამოთვლილ სახელმწიფოთაშორის მრავალმხრივ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან ერთად საქართველოს საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები რეგულირდება ასევე კონკრეტულად სახელმწიფოსთან დადებული ორმხრივი ხელშეკრულებებით.

საქართველო დამოუკიდებლობის აღდგენის პირველ ეტაპზე გახდა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის, ევროკავშირისა და სხვა საერთაშორისო და რეგიონალური ორგანიზაციის წევრი.

სუვერენული საქართველო მიუერთდა და გააფორმა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ახალი უნივერსალური 67 ხელშეკრულება, არის 267 მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილე, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა სივრცეში მიღებულია 71 დოკუმენტი, მსოფლიო

სავაჭრო ორგანიზაციის ეგიდით 61. ამავე დროს მსოფლიოს 42 ქვეყანასთან საქართველომ გააფორმა 1800-ზე მეტი ხელშეკრულება, მათ შორის ამერიკის შეერთებულ შტატებთან – 21, გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკასთან – 33, თურქეთთან – 71, ირანის ისლამურ რესპუბლიკასთან – 34, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან – 30, აზერბაიჯანთან – 75, რუსეთის ფედერაციულ რესპუბლიკასთან – 50, უკრაინასთან – 77 და ა.შ. ამ შეთანხმებების უმრავლესობა ეხება საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთსარგებლიან ურთიერთობებს.¹

საქართველოს საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სახელმწიფოთაშორისი ისეთი ორმხრივი ხელშეკრულებები, როგორცაა: ეკონომიკურ ურთიერთობათა საფუძვლების შესახებ, შემოსავლებისა და კაპიტალზე ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შესახებ, თავისუფალი ზონების შესახებ, ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ, სატრანზიტო გადაზიდვების რეგულირების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ, ჰუმანიტარული და ტექნიკურ-ეკონომიკური დახმარების ხელშეწყობისათვის თანამშრომლობის შესახებ და სხვა.²

საერთაშორისო სამართლის ძირითად სუბიექტებს სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო სამართლის სხვა სუბიექტების მიერ მიღებული საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმებით გარანტირებულია ამ ურთიერთობებში ყველა მონაწილის თანასწორობა, საქმიანობაში უპირატესი ხელშეწყობის პრინციპი, წამოჭრილი დავების მოლაპარაკებების გზით გადაუწყვეტლობის შემთხვევაში საარბიტრაჟო სასამართლო უზრუნველყოფის მექანიზმი.

საკონტროლო კითხვები:

1. ბიზნესის ცნება;
2. ბიზნესის მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების დახასიათება.

¹ კომპიუტერული პროგრამა. კოდექსი 2001. შემდგენელი ა. მაისურაძე.

² მითითებული და სხვა საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მარეგულირებელი დოკუმენტების ძირითადი პაკეტი საქართველოს მიერ ხელმოწერილია და შესაბამისი პროცედურები ჩატარების შემდეგ მიღებულია 1992-1996 წ.წ.)

2.2. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები თავისუფალი ვაჭრობისა და საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ექსპორტისა და იმპორტის ირიბი გადასახადებით დაბეგვრის პრინციპების შესახებ

საბჭოთა ხელისუფლების დროს, ეკონომიკის სოციალისტური ცენტრალური დაგეგმვის პირობებში საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები ხორციელდებოდა მხოლოდ საკავშირო საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სამინისტროს მიერ. მოკავშირე რესპუბლიკები უფლებამოსილი არ იყვნენ, დამოუკიდებლად დაემყარებინათ საზღვარგარეთის ქვეყნებთან, თუნდაც უმნიშვნელო, სავაჭრო და სხვა ეკონომიკური კავშირები.

საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, ქვეყნების ეკონომიკის საბაზრო პრინციპებზე ორიენტაციამ საფუძველი ჩაუყარა საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებას. დღეისათვის მსოფლიოს ყველა ქვეყნის ხელისუფლება და მათ შორის საქართველოს ხელისუფლებაც ცდილობს დაამყაროს სხვა ქვეყნებთან ურთიერთხელსაყრელი ეკონომიკური კავშირები. ამ მიზნით იქმნება ისეთი სამართლებრივი ბაზა, რომელიც დააინტერესებს და სტიმულს მისცემს როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სტრუქტურებს, დამოუკიდებლად ითანამშრომლონ უცხოეთის პარტნიორ საწარმოებთან.

ეკონომიკური ურთიერთთანამშრომლობის, მათ შორის მრავალმხრივი საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობების თანასწორობისა და სავაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის სხვა მიზნებისა და პრინციპების გათვალისწინებით, სუვერენული საქართველოს მთავრობის მიერ ხელმოწერილია დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნებთან ორმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებები თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ, რომლებიც რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ და ძალაში შესვლისათვის შესრულებულია კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა შიდასახელმწიფოებრივი პროცედურები.

ამ სახის ხელშეკრულებები დღეისათვის ხელმოწერილია აზერბაიჯანის, უკრაინის, სომხეთის, ყაზახეთის, მოლდოვას რესპუბლიკებთან. ასევე თურქმენისტანთან და რუსეთის ფედერაციულ რესპუბლიკასთან.

ყველა ამ ხელშეკრულებას ხელი მოეწერა 1993–1997 წ.წ. და როგორც იურიდიული ძალის მქონე საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები, მისი ნორმებით ხელმძღვანელობენ საბაჟო და სხვა სახელმწიფო უწყებები საქონლის იმპორტისა და ექსპორტის დროს.

ჩამოთვლილ ქვეყნებთან დადებული მითითებული ხელშეკრულებები

თავისი იურიდიული შინაარსით ძირითადად ერთმანეთის მსგავსია და ითვალისწინებს საბაჟო გადასახადისაგან განთავისუფლებას. ამ ნორმებით დადგენილია, რომ ხელშემკვრელი მხარეები არ გამოიყენებენ დისკრიმინაციულ ზომებს საქონლის ექსპორტისა და იმპორტის მიმართ რაოდენობრივი შეზღუდვებისა და სხვა ეკვივალენტური ღონისძიებებით. რეგულარულად გაცვლიან ინფორმაციას მიღებული ნორმატიული აქტების შესახებ, რომლებიც არეგულირებს საგარეო ურთიერთობებს, ასევე სტატისტიკურ ინფორმაციას ორმხრივი ეკონომიკური თანამშრომლობის, სატარიფო და არასატარიფო ხელშეკრულების შესახებ. ხელს შეუწყობენ თავიანთი ქვეყნის ტერიტორიაზე შეუზღუდავი და დაუბეგრავი სატრანზიტო ტვირთების გატარებას. ხელშეკრულებებში გათვალისწინებულია აგრეთვე საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სხვა ურთიერთხელსაყრელი საკითხები.

კერძოდ, 1994 წლის იანვარში საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და უკრაინის მთავრობას შორის დადებულია ორმხრივი ხელშეკრულება “თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ”, რომელიც რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 1996 წლის 2 აპრილის №177 დადგენილებით ითვალისწინებს, რომ ხელშემკვრელი მხარეები არ იყენებენ საექსპორტო და/ან საიმპორტო საბაჟო გადასახადებს, ასევე ბეგარებს და ანაკრებებს, რომლებსაც გააჩნიათ საბაჟო გადასახადების ეკვივალენტური მოქმედება იმ საქონლის მიმართ, რომლის წარმოშობის ადგილი არის ერთ-ერთი ხელშემკვრელი მხარის საბაჟო ტერიტორია და განკუთვნილია მეორე ხელშემკვრელი მხარის საბაჟო ტერიტორიაზე მისაწოდებლად. ამასთანავე, ამ სავაჭრო რეჟიმის ფარგლებში შეთანხმებული საქონლის ნომენკლატურიდან გამონაკლისი ფორმდება ღოკუმენტებით, რომლებიც წარმოადგენს ამ შეთანხმების განუყოფელ ნაწილს, თუ ხელშემკვრელი მხარეები ამას საჭიროდ ჩათვლიან.

ხელშეკრულებაში ასევე მითითებულია, რომ მხარეები:

- პირდაპირ ან ირიბად არ დაბეგრავენ ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე წარმოშობილ საქონელს ქვეყნის შიდა გადასახადებით ან ანაკრებებით, რომლებიც აღემატება იმ შესაბამის გადასახადებს ან ანაკრებებს, რითაც იბეგრება შიდა წარმოების ანალოგიური საქონელი ან მესამე ქვეყანაში წარმოებული საქონელი. მხარეები აგრეთვე არ გამოიყენებენ მეორე ხელშემკვრელ ქვეყანაში წარმოებული საქონლის დასაწყობების, გადაზიდვის, შენახვის, აგრეთვე გადახდისა და გადარიცხვის მიმართ სხვაგვარ წესებს, ვიდრე ისეთს, რომლებიც ანალოგიურ შემ-

თხვევებში გამოიყენება საკუთარი საქონლის, ან მესამე ქვეყნებში წარმოებული საქონლის მიმართ.

- ხელშემკვრელი მხარეები ურთიერთვაჭრობაში თავს შეიკავებენ დისკრიმინაციული ზომების გატარებისაგან, შეთანხმების ფარგლებში საქონლის ექსპორტის და/ან იმპორტის მიმართ რაოდენობრივი შეზღუდვების ან ეკვივალენტური ღონისძიებების გამოყენებისაგან.

- მხარეებს შეუძლიათ ცალმხრივად დაადგინონ რაოდენობრივი ან სხვა სპეციალური შეზღუდვები გონივრულ ფარგლებში და მკაცრად განსაზღვრული ვადით. ნახსენები შეზღუდვები უნდა ატარებდეს განსაკუთრებულ ხასიათს და შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სავაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის ფარგლებში მიღებული შეთანხმებებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში.

- ხელშემკვრელი მხარე, რომელიც გამოიყენებს რაოდენობრივ შეზღუდვებს, შესაძლებლობისდაგვირგვინად, წინასწარ წარუდგენს მეორე ხელშემკვრელ მხარეს ამომწურავ ინფორმაციას აღნიშნული შეზღუდვების შემოღების ძირითადი მიზეზებისა და გამოყენების შესაძლო ვადების შესახებ, რის შემდეგაც ინიშნება კონსულტაციები.

ხელშეკრულება ასევე ითვალისწინებს ხელშემკვრელი მხარეების მიერ ინფორმაციის რეგულარულ გაცვლას: კანონებისა და სხვა ნორმატიული აქტების შესახებ, რომელიც დაკავშირებულია ეკონომიკურ მოღვაწეობასთან, მათ შორის ვაჭრობის საკითხებში, ინვესტიციებში, დაბეგვრაში, საბანკო და სადაზღვევო საქმიანობასა და სხვა ფინანსურ მომსახურებაში, სატრანსპორტო და საბაჟო საკითხებში, საბაჟო სტატიისტიკის ჩათვლით. ხელშემკვრელი მხარეები დაუყოვნებლივ აცნობებენ ერთმანეთს ეროვნულ კანონმდებლობაში ცვლილებების შესახებ, რომლებსაც შეუძლია იმოქმედოს ამ შეთანხმების შესრულებაზე.

ხელშეკრულებით გათვალისწინებულია, რომ ტრანზიტის თავისუფლების პრინციპების დაცვა წარმოადგენს შეთანხმების მიზნების მიღწევის უმნიშვნელოვანეს პირობას. ამასთან დაკავშირებით, თითოეული ხელშემკვრელი მხარე უზრუნველყოფს მეორე ხელშემკვრელი მხარის და/ან მესამე ქვეყნების საბაჟო ტერიტორიაზე წარმოებული და მეორე ხელშემკვრელი მხარის ან ნებისმიერი მესამე ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიისათვის განკუთვნილი საქონლის შეუზღუდავ და დაუბეგრავ ტრანზიტს თავის ტერიტორიაზე და ექსპორტიორებს, იმპორტიორებს უზრუნველყოფს თავის განკარგულებაში არსებული ტრანზიტისათვის აუცილებელი საშუალებებითა და მომსახურებით.

აღსანიშნავია, რომ “საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ” საქართველოს კანონით გათვალისწინებული არ არის საბაჟო გადასახადებისაგან განთავისუფლება იმ ქვეყნებში წარმოშობილ და ჩვენთან იმპორტირებული საქონლისა, რომლებსაც ითვალისწინებს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ორმხრივი ხელშეკრულებები. მიუხედავად ამისა, ხელშეკრულებებით გათვალისწინებული საბაჟო გადასახადებისაგან განთავისუფლება ხორციელდება საქართველოს კონსტიტუციის მე- მუხლის საფუძველზე, რომლის თანახმად პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებები, თუ ისინი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდა სახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ, რაც ამ შემთხვევაში მიუთითებს, რომ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა თავისი იერარქიით უფრო მაღლა დგას ორგანულ კანონებთან და კანონებთან შედარებით. აღსანიშნავია, რომ 1998 წლამდე გაურკვეველი მოტივით თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ საქართველოს მიერ დადებული ხელშეკრულებების საფუძველზე, საბაჟო გადასახადისაგან არ თავისუფლდებოდა ამ ქვეყნებში წარმოშობილი იმპორტული საქონელი, რის შედეგად იმპორტიორებს 1998–1999 წწ. დაუბრუნდათ სახელმწიფო ბიუჯეტიდან უკანონოდ გადახდილი ძირითადი თანხისა და მათზე დარიცხული საურავის სახით დაახლოებით თორმეტი მილიონი ლარი.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, საქართველოს დადებული აქვს საზღვარგარეთის რამდენიმე ქვეყანასთან სამთავრობო ხელშეკრულებები საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ექსპორტისა და იმპორტისას ირიბი გადასახადებით დაბეგრის პრინციპების შესახებ.

ამ ხელშეკრულებების თანახმად:

- მხარეები ირიბი გადასახადებით არ დაბეგრავენ ერთი მხარის ტერიტორიიდან მეორე მხარის ტერიტორიაზე ექსპორტირებულ საქონელს (სამუშაოს, მომსახურებას).

- ერთი მხარის ტერიტორიაზე იმპორტირებული საქონელი (სამუშაო, მომსახურება), რომელიც ექსპორტირებულია მეორე მხარის ტერიტორიიდან, იბეგრება ირიბი გადასახადებით იმპორტიორ ქვეყანაში მისი კანონმდებლობის შესაბამისად. გადასახადით დაბეგრა განხორციელდება საბაჟო ორგანოების მიერ ამ მხარის საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის შემოზიდვისას.

- იმპორტირებული საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) დაბეგრისას, რომელიც ექსპორტირებულია მეორე მხარის ტერიტორიიდან, მხა-

რეები გამოიყენებენ გადასახადების განაკვეთების, შეღავათების და გადასახადის იმავე წესს, რომელიც დადგენილია მათ შიდა ბაზარზე წარმოებული (რეალიზებული) ანალოგიური საქონლისათვის (სამუშაოსათვის, მომსახურებისათვის).

საკონტროლო კითხვები:

1. თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ საქართველოს სამთავრობო ხელშეკრულებების რეგულირების სფერო;

2. საქართველოს მიერ დადებული ხელშეკრულებების არსი და მნიშვნელობა საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ექსპორტისა და იმპორტის ირიბი გადასახადებით დაბეგერის პრინციპების შესახებ.

2.3. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები სამართლებრივი დახმარების, კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევების წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში

ქვეყანაში ეკონომიკური ინტეგრაციის განვითარებამ, მიგრაციული და ემიგრაციული პროცესების გაღრმავებამ, ტრანსნაციონალური ტრანზიტული მარშრუტების ჩამოყალიბებამ, გარკვეულწილად, შექმნა ხელსაყრელი გარემო სხვადასხვა სამართალდარღვევის, მათ შორის კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დანაშაულის ჩადენისათვის, რომელთა ზრდის ტენდენციამ, სამწუხაროდ, ბოლო წლებში საგრძნობ მასშტაბებს მიაღწია.

გასულ წლებში (განსაკუთრებით 2004 წლამდე) აღურიცხავი პროდუქციის საქართველოში შემოდინებამ, ცალკეული საქონლის სახეობების მიხედვით, მისი საერთო რაოდენობის მოხმარების გათვალისწინებით 50–60 პროცენტს მიაღწია. ასეთ ვითარებაში შეუძლებელია ერთმა რომელიმე ქვეყანამ, ურთიერთხელსაყრელი სამართლებრივი და სხვა დახმარების გარეშე, ებრძოლოს ამ სამართალდარღვევებს და მიაღწიოს სასურველ შედეგს. გაითვალისწინა რა ქვეყანაში არსებული მძიმე მდგომარეობა, საქართველომ ხელი მოაწერა ან შეუერთდა მრავალ საერთაშორისო ხელშეკრულებას სამართლებრივი დახმარების შესახებ, როგორც სისხლის სამართლის, ასევე სამოქალაქო საქმეებზე. მათ შორის მნიშვნელოვანია მინსკის 1993 წლის მრავალმხრივი ხელშეკრულება სამართლებრივი დახმარების შესახებ სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო საქმეებზე, 2000 წლის 23 ივნისს საქართველოს გენერალურ პროკურატურის, შინაგან საქმეთა სამინისტროს, საგადასახადო შემოსავლების

სამინისტროს და დიდი ბრიტანეთისა და ირლანდიის გაერთიანებული სამეფოს შესაბამის სამსახურებს, მათი ქვეყნების ეკონომიკური, ფისკალური და სოციალური ინტერესებიდან გამომდინარე, ხელმოწერილი აქვთ ურთიერთგაგების მემორანდუმი სამართლებრივი დახმარების შესახებ, რომელიც ძალაშია იმავე დღიდან.

ბევრ ქვეყანასთან საქართველოს დამყარებული აქვს ორმხრივი სამთავრობო ხელშეკრულება, კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში. ამ შეთანხმებების შესაბამისად, მონაწილე მხარეები მათ სახელმწიფოში მოქმედი კანონებისა და წესების დაცვით თანამშრომლობენ. კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევის თავიდან აცილებისა და აღკვეთის მიზნით მხარეები გაცვლიან:

- ა) ინფორმაციას მოქმედი საბაჟო კანონმდებლობის შესახებ;
- ბ) ინფორმაციას კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევების წინააღმდეგ, ბრძოლის მეთოდების შესახებ, აგრეთვე იმ მონაცემებს, რომლებიც ხელს შეუწყობენ კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევების გახსნას, აღკვეთას ან თავიდან აცილებას;
- გ) კონტროლის ტექნიკური საშუალებებისა და სპეციალურად გაწვრთნილი ძალების გამოყენების გამოცდილებას;
- დ) პუბლიკაციებს, სამეცნიერო, პროფესიონალურ და სასწავლო შრომებს კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხებზე;
- ე) ინფორმაციას კონტრაბანდის სახეობებისა და მარშრუტების შესახებ;
- ვ) ინფორმაციას ნარკოტიკული და ფსიქოტროპული ნივთიერებების ახალი სახეობისა და წარმოების ადგილების, მათი უკანონოდ გადაზიდვის მარშრუტების, მათი იდენტიფიკაციისა და ლაბორატორიული ანალიზის შედეგების შესახებ.

ხელშეკრულებით ასევე გათვალისწინებულია, რომ შეთანხმების მონაწილე მხარეებს, საკუთარი ინიციატივით ან მოთხოვნით, შეუძლიათ ერთმანეთს წარუდგინონ ოპერატიული მონაცემები:

- ა) იმ პირებზე, რომელთა შესახებ ცნობილია, რომ ისინი ეწევიან კონტრაბანდას ან ნარკოტიკებით არარეგულარულ ვაჭრობას, ან ეჭვმიტანილნი არიან ამგვარ ქმედებაში;
- ბ) სატრანსპორტო საშუალებების, ტვირთის და საფოსტო გზავნილების შესახებ, რომლებიც გამოიყენება კონტრაბანდის გადაზიდვისათვის;

გ) კონტრაბანდის საგნების აღმოჩენის ფაქტების შესახებ.

ხელშეკრულებებში აგრეთვე გათვალისწინებულია ინფორმაციის გაცვლა შემდეგ საკითხებზე:

ა) საბაჟო სამსახურის როლზე ეროვნულ ეკონომიკასა და საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში;

ბ) საბაჟო კონტროლის მეთოდების შესახებ საქონლის, სატრანსპორტო საშუალებების, ბარგის, საფოსტო გზაზენიღებებისა და სხვა ნივთების ამ ქვეყნების ტერიტორიაზე შეტანა-გამოტანის დროს;

გ) პარმონიზებული სისტემისა და შეფასების მეთოდების გამოყენების შედეგად მიღებული გამოცდილების შესახებ;

დ) კონტრაბანდის ძირითად ფორმებზე, კონტრაბანდული საგნების დამალვის მეთოდებზე, კონტრაბანდის თავიდან აცილების მეთოდებსა და შედეგებზე;

ე) საბაჟო კანონებსა და წესებზე;

ვ) საბაჟო მართვის მოდერნიზაციისა და სხვა მოწინავე ტექნიკური საშუალებების გამოყენების შესახებ;

ზ) საბაჟო საქმეში კომპიუტერებისა და სხვა მოწინავე ტექნიკური საშუალებების გამოყენების თაობაზე;

თ) ახალი საბაჟოების შექმნის თაობაზე საბაჟო პერსონალის მომზადების შესახებ;

ი) საერთაშორისო ორგანიზაციების გამოცდილებისა და საერთაშორისო კონვენციების შესრულების თაობაზე;

კ) იმ სხვა საკითხებზე, რომლებიც შეთანხმების მონაწილე მხარეს დაინტერესებს.

ამასთან, ერთ-ერთი მხარის თხოვნით, მეორე მხარეს თავისი კომპეტენციისა და შესაძლებლობის ფარგლებში შეუძლია განსაზღვრული პერიოდით სპეციალური დაკვირვება:

ა) პირებზე, რომლებიც შემჩნეულნი არიან მთხოვნელი მხარის საბაჟო წესების დარღვევაში;

ბ) განსაზღვრულ ტვირთებზე, რომელთა შესახებ მთხოვნელმა მხარემ განაცხადა მათი საბაჟო დარღვევის თაობაზე;

გ) სატრანსპორტო საშუალებებზე (ავიაცია, ავტომობილები და სხვ.), რომელთა შესახებ არსებობს ინფორმაცია, რომ მათ საბაჟო კანონმდებლობის დარღვევისას იყენებენ.

შეთანხმების მონაწილე თითოეული მხარის საკუთარი თაოსნობით ან მეორე მონაწილე მხარის თხოვნით, შეუძლია მთხოვნელ მხარეს წარუდგინოს

ნოს ყოველგვარი ინფორმაცია, რომელიც დაეხმარება მას სხვადასხვა სახის საბაჟო წესების, განსაკუთრებით ისეთი დარღვევების, რომლებიც დაკავშირებულია ნარკოტიკულ და ფსიქოტროპულ ნივთიერებებთან, იარაღთან, ასაფეთქებელ ნივთიერებებთან და საბრძოლო მასალებთან, მხატვრული, კულტურული და არქეოლოგიური ღირებულების მქონე საგნებთან. ამავე დროს, ხელშეკრულებებში გათვალისწინებულია, რომ მიღებული ნებისმიერი სადაზვერვო დაკვირვება, დოკუმენტები და სხვა ინფორმაცია შეთანხმების ფარგლებში განიხილება როგორც კონფიდენციალური და მხოლოდ შეთანხმების მიზნებისათვის გამოიყენება. მხარეები შეთანხმების ინტერპრეტაციის დროს წამოჭრილ სადავო საკითხებს მეგობრული ურთიერთგაგებისა და თანამშრომლობის საფუძველზე კონსულტაციების გზით გადაწყვეტენ.

საკონტროლო კითხვები:

1. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებში სამართლებრივი დახმარების შესახებ;
2. ეკონომიკური დანაშაულის, მათ შორის კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში. სამთავრობო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სამართლებრივი დახმარების არსი და მნიშვნელობა.

2.4. ბიზნისის მარეგულირებელი საქართველოს სამართლებრივი სისტემა

საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან დიდი ყურადღება აქვს დათმობილი თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი ეროვნული და საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზის შექმნას, მის შემდგომ სრულყოფას და შესრულებაზე სათანადო კონტროლის დაწესებას. სუვერენული საქართველოს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ დღემდე მიღებულია ოცდაათი ათასზე მეტი ნორმატიული აქტი, რომლებიც არეგულირებენ როგორც ეკონომიკურ საქმიანობაზე, ასევე სხვა საშინაო და საგარეო ურთიერთობებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტთა გარკვეული ნაწილი მიიჩნევს, რომ საერთაშორისო სამართლის წყაროს, საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან ერთად წარმოადგენს აგრეთვე ეროვნული სამართლებრივი ნორმები.¹

¹ М. Зыкин. Договор по внешнеэкономической деятельности. Москва 1990. стр. 8-16; М. Богуславский. Международное частное право. Москва 1994. стр. 28-34.

მათი არგუმენტით საერთაშორისო ხელშეკრულება არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კონკრეტული ქვეყნის კონსტიტუციას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის ითვლება იურიდიული ძალის არმქონედ მოცემული ქვეყნის ტერიტორიაზე. ამასთან ერთად საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმის საფუძველზე დადებულ ხელშეკრულებაში (კონტრაქტში), როგორც წესი, გათვალისწინებულია თუ რომელი მონაწილე ქვეყნის კანონმდებლობა გამოიყენება ამა თუ იმ წამოჭრილი რომელიმე საკითხის გადასაწყვეტად. დასაბუთებისათვის მოყვანილია ამერიკის შეერთებული შტატების 1962 წლის ერთგვაროვანი სავაჭრო კოდექსი (საფრანგეთში პირველი სავაჭრო კოდექსი მიღებული იქნა 1807 წელს, გერმანიაში ზოგადი სავაჭრო კოდექსი 1861 წელს), რომლის შესაბამისად, როდესაც გარიგებას კავშირი აქვს სხვა ქვეყანასთან, მხარეებს ეძლევათ უფლებამოსილება გამოიყენონ ნებისმიერი მონაწილე მხარის სამართლებრივი ნორმები. ფაქტიურად ანალოგიურად გადაწყვეტა მითითებული საკითხი საქართველოს 1998 წლის 29 აპრილის კანონმა საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ, რომლის მე-4 მუხლის თანახმად, მხარეებს შეუძლიათ აირჩიონ ერთ-ერთი ქვეყნის სამართალი. კანონის 27-ე მუხლი კი ითვალისწინებს გარიგების ძალაში შესვლის და ნამდვილობის განსაზღვრას იმ ქვეყნის სამართლით, რომელიც გამოყენებული უნდა ყოფილიყო გარიგების ან მისი რომელიმე დებულების ნამდვილობისათვის.

საქართველოს ძირითადი კანონის – კონსტიტუციის მე-3 მუხლის შესაბამისად მხოლოდ საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრებულ გამგებლობას მიეკუთვნება საგარეო პოლიტიკა და საერთაშორისო ურთიერთობანი, საგარეო ვაჭრობა, საბაჟო და სატარიფო რეჟიმები, სახელმწიფო ფინანსები და სახელმწიფო სესხი, ფულის მოჭრა, საბანკო, საკრედიტო, სადაზღვევო და საგადასახადო კანონმდებლობა.

კონსტიტუციით აღიარებულია და უზრუნველყოფილია საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლება. დაუშვებელია საკუთრების შეძენის, გასხვისების ან მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლების გაუქმება. აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის დასაშვებია ამ უფლებათა შეზღუდვა კანონით დადგენილ შემთხვევაში. ხელშეუვალია ასევე ინტელექტუალური საკუთრების უფლება (მუხლი 21, 23).

კონსტიტუციის თანახმად, სახელმწიფო ვალდებულია ხელი შეუწყოს თავისუფალი მეწარმეობისა და კონკურენციის განვითარებას, აკრძალულია მონოპოლიური საქმიანობა, გარდა კანონით დაშვებული შემთხვევებისა, მომხმარებელთა უფლებები დაცულია კანონით. საქართველოს მო-

ქალაქენი თანასწორნი არიან სოციალურ, ეკონომიკურ, კულტურულ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში განურჩევლად მათი ეროვნული, ეთნიკური, რელიგიური თუ ენობრივი კუთვნილებისა (მუხლი 30, 138).

საქართველოს კონსტიტუციის 92-ე მუხლის შესაბამისად პარლამენტი სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ყოველწლიურად იღებს სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონს. 94-ე მუხლის თანახმად სავალდებულო გადასახადებისა და მოსაკრებლების სტრუქტურის, შემოღების წესს ადგენს მხოლოდ კანონი. გადასახადებისაგან განთავისუფლება, ასევე სახელმწიფო ხაზინიდან ხარჯის გაღება დასაშვებია მხოლოდ კანონით.

კონსტიტუციის შესაბამისად ქვეყანაში ფულად-საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს საქართველოს ეროვნული ბანკი. სახელმწიფო სახსრებისა და სახელმწიფოს სხვა მატერიალურ ფასეულობათა გამოყენებასა და ხარჯს ზედამხედველობს კონტროლის პალატა. იგი უფლებამოსილია აგრეთვე შეამოწმოს საფინანსო-სამეურნეო კონტროლის სხვა ორგანოთა საქმიანობა, წარუდგინოს პარლამენტს საგადასახადო კანონმდებლობის სრულყოფის წინადადებები (მუხლი 95, 97).

ქვეყანაში ქონებრივი უფლებების, ვალდებულებების შესრულების, სახელშეკრულებო ურთიერთობების, გადაზიდვების, საბანკო-საკრედიტო საქმიანობის, დაზღვევის, ინტელექტუალური საკუთრების, საოჯახო, მემკვიდრეობისა და სხვა სამოქალაქო ურთიერთობებს აწესრიგებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, რომელიც ძალაშია 1997 წლის 25 ნოემბრიდან.

1994 წლის 28 ოქტომბერს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული იქნა კანონი მეწარმეთა შესახებ, რომლითაც განსაზღვრულია მეწარმეობის ცნება, საწარმოთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, მათი დაფუძნებისა და რეგისტრაციის პირობები, პარტნიორთა უფლება-მოვალეობები, საწესდებო კაპიტალისა და საზოგადოების ქონების არსი, სამეწარმეო საქმიანობის შემოწმებისა და დაევების რეგულირების საკითხები.¹

1997 წლის 13 ივნისს მიღებული იქნა პირველი კოდიფიცირებული საგადასახადო კოდექსი, რომლითაც დადგინდა საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადის სახეები, გადასახადის აკრეფისა და მასთან დაკავშირებული ურთიერთობები, გადასახადის გადამხდელებისა და საგადასახადო ორგანოების სამართლებრივი მდგომარეობა, კანონ-

¹ სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხები განხილული იქნება უფრო ვერცლად მე-4 თავში.

მდებლობის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობა, საგადასახადო ორგანოებისა და მათი თანამდებობის პირების არამართლზომერი ქმედებათა გასაჩივრების წესი და პირობები.

1997 წლის 31 დეკემბერს მიღებული იქნა საქართველოს საბაჟო კოდექსი, ძალაშია 1998 წლის 1 იანვრიდან. კოდექსმა განსაზღვრა საბაჟო პოლიტიკის მიზნები და ამოცანები, საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთის პირობები. დადგინა საბაჟო რეჟიმების სახეობები, საბაჟო გადასახდევლების სახეები, საბაჟო შეღავათები, საბაჟო გაფორმებისა და საბაჟო კონტროლის პროცედურები, საბაჟო ბროკერისა და საბაჟო გადაზიდველის ფუნქციები და უფლებამოვალეობანი, საბაჟო კანონმდებლობის დარღვევები და პასუხისმგებლობის საკითხები. საბაჟო კოდექსით აგრეთვე დადგენილია საბაჟო ორგანოების სისტემა და უფლება-მოვალეობანი.¹

1998 წლის 20 მარტს მიღებულია საქართველოს კანონი საბაჟო ტარიფისა და გადასახადების შესახებ. კანონი ადგენს საქართველოს საბაჟო ტარიფის, როგორც საქართველოს შიდა სასაქონლო ბაზრის სახელმწიფო რეგულირებისა და საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის მექანიზმის ფორმირებისა და გამოყენების წესს. აგრეთვე საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას საქონლის საბაჟო გადასახადით დაბეგვრის წესს.

კანონით დადგენილია საბაჟო გადასახადის სახეები, საბაჟო გადასახადის განაკვეთები, საბაჟო ღირებულებისა და წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრის მეთოდები, საგადასახადო შეღავათები და საბაჟო გადასახადის დარიცხვისა და გადახდის წესი.

1998 წლის 18 თებერვალს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი საბაჟო მოსაკრებელის შესახებ. ამ კანონით დადგენილია საბაჟო პროცედურების ჩატარებისათვის და ლიცენზირების გადაცემისათვის მოსაკრებლების სახეები და განაკვეთები, მათი გადახდის წესი და ვადები.

საქართველოს პარლამენტის მიერ 2002 წლის 14 მაისს მიღებული იქნა კანონი სამეწარმეო საქმიანობის ლიცენზირებისა და ნებართვების გაცემის საფუძვლების შესახებ, რომლის თანახმად სამეწარმეო საქმიანობის ლიცენზია არის ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ გამოცემული ადმინისტრაციული აქტის საფუძველზე პირისათვის მინიჭებული უფლება, განუსაზღვრელი ვადით განახორციელოს საქართველოს კანონით გათვალისწინებული სამეწარმეო საქმიანობა კანონით დადგენილი პირო-

¹ ქვეყანაში საბაჟო საქმიანობის რეგულირების საკითხები განხილული იქნება დეტალურად მე-9 თავში.

ბების დაცვით. სამეწარმეო საქმიანობის ნებართვა უფლებას აძლევს პირს განახორციელოს სამეწარმეო საქმიანობა განსაზღვრულ ტერიტორიაზე კანონით დადგენილი პირობების დაცვით ერთჯერადად ან/და გარკვეული ვადით.

უნდა აღინიშნოს, რომ სამეწარმეო საქმიანობის ლიცენზირებისა და ნებართვების გაცემასთან დაკავშირებით საქართველოს პარლამენტის მიერ ბოლო წლებში მიღებული იქნა 12 კანონი, მათ შორისაა: 2003 წლის 8 მაისის კანონი სამედიცინო და ფარმაცევტული საქმიანობის ლიცენზირების შესახებ; 2003 წლის 20 ივნისის კანონი ვეტერინარული სამეწარმეო საქმიანობის ლიცენზიისა და ნებართვის გაცემის შესახებ; 2003 წლის 8 მაისის კანონი ეკოლოგიური საქმიანობის ლიცენზიების გაცემის შესახებ; 2003 წლის 7 მაისის კანონი სამყნობი, სათესლე, სარგავი მასალის წარმოებაზე ლიცენზიის გაცემის შესახებ; 2003 წლის 7 მაისის კანონი პესტიციდების წარმოებისა და ვაჭრობაზე ლიცენზიისა და ექსპორტ-იმპორტზე, ასევე კონტროლს დაქვემდებარებული მცენარეების წარმოების პროდუქციის იმპორტისა და ტრანზიტზე ნებართვის გაცემის შესახებ; 2003 წლის 7 მაისის კანონი კვების პროდუქტებისა და თამბაქოს ნაწარმის ლიცენზიისა და ნებართვის გაცემის შესახებ; 1999 წლის 9 სექტემბრის კანონი საპროექტო-სამშენებლო საქმიანობის ლიცენზირების შესახებ და სხვა.

1996 წლის 12 ნოემბერს მიღებულია საქართველოს კანონი საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ, რომლითაც განისაზღვრა ინვესტირების ხელშეწყობი სამართლებრივი რეჟიმი საქართველოს ტერიტორიაზე, როგორც უცხოური, ისე ადგილობრივი ინვესტიციების განხორციელების სამართლებრივი საფუძვლები და მათი დაცვის გარანტიები.

1996 წლის 28 ივნისს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი გრანტის შესახებ. ამ კანონით ზორციელდება გრანტის გაცემის, მიღებისა და გამოყენების საერთო პრინციპები.

როგორც აღვნიშნეთ, 1998 წლის 28 აპრილს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ, რომლითაც განისაზღვრა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით დადგენილი წესების უპირატესი იურიდიული ძალა ამ კანონით განსაზღვრულ წესებთან შედარებით. გარდა ზემოთ მითითებულისა, დადგინდა საქართველოს სასამართლოების საერთაშორისო კომპეტენცია შემდეგ შემთხვევებში:

- მოპასუხე რამდენიმე პირია და ერთ-ერთ მათგანს საცხოვრებელი

ადგილი, რეზიდენცია ან ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი საქართველოში აქვს;

- ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულებების შესრულების ადგილი საქართველოშია;

- სარჩელი ეხება მართლსაწინააღმდეგო ან მასთან გათანაბრებულ ქმედებით მიყენებულ ზიანს და ასეთი ქმედების ჩადენა ან ზიანის მიყენება საქართველოში მოხდა;

- დავა ეხება იმ საწარმოს ფილიალს, რომლის რეზიდენცია საქართველოშია;

- მამობის დადგენის ან ალიმენტის გადახდის საქმეებზე ბავშვის ან ალიმენტის მიმღების საცხოვრებელი ადგილი ან ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი საქართველოშია;

- სარჩელის საგანია სამემკვიდრეო უფლების დადგენა, სამემკვიდრეო ქონების გაყოფა და მემკვიდრეებს გარდაცვალებისას საცხოვრებელი ადგილი, ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი ან სამკვიდრო საქართველოში ჰქონდა.

ამავე დროს კანონით დადგენილია საქართველოს სასამართლოების განსაკუთრებული კომპეტენცია იმ სარჩელებზე, რომელიც ეხება:

- უძრავ ქონებას, თუ ეს ქონება საქართველოშია;

- იურიდიული პირის ან მისი ორგანოს გადაწყვეტილებათა ნამდვილობას ან შეწყვეტას, როცა იურიდიული პირის ან მისი ორგანოს რეზიდენცია საქართველოშია;

- საქართველოს სასამართლოების ან სხვა ორგანოების მიერ იურიდიული პირის რეგისტრაციას;

- პატენტის, სავაჭრო ნიშნის ან სხვა უფლების რეგისტრაციას, როცა ამ უფლებათა რეგისტრაცია ან რეგისტრაციის მოთხოვნა საქართველოში განხორციელდა;

- იძულებითი აღსრულების ღონისძიებებს, როცა მათი მოთხოვნა ან განხორციელება საქართველოში მოხდა.

კანონით ასევე დადგენილია საქართველოს სასამართლოების კომპეტენცია იმ შემთხვევებში, რომლებიც ეხება უგზო-უკვლოდ დაკარგულად აღიარებას და გარდაცვლილად გამოცხადებას, ქორწინებასთან დაკავშირებულ საქმეებსა და მშობლებსა და შვილებს შორის წარმოშობილ ურთიერთობებს.

მითითებული კანონით განსაზღვრულია აგრეთვე გარიგების ნამდვილობის, გარიგების ფორმის, სანივთო სამართლის, ვალდებულებითი სამართლის და სახელშეკრულებო და კანონისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობების, საოჯახო სამართლისა და საპროცესო ნორმებით რეგულირების საკითხები.

გარდა აღნიშნულისა, ქვეყანაში სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მიზნით 1996 წლის 25 ივნისს პარლამენტის მიერ მიღებული იქნა კანონი მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ. საქონლის ყიდვა-გაყიდვისას, სამუშაოს შესრულებისას და მომსახურების გაწევისას მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მიზნით 1996 წლის 20 მარტს მიღებულია კანონი მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ. საზოგადოებრივი ინტერესების, მომხმარებელთა უფლებების დაცვის, არასათანადო რეკლამის თავიდან აცილების, ჯანსაღი კონკურენციის განვითარებისა და კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებისათვის შესაბამისი პირობების შესაქმნელად. 1998 წლის 18 თებერვალს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულია ასევე კანონი რეკლამის შესახებ.

აღნიშნულთან ერთად მეწარმეთა საფინანსო-ეკონომიკურ საქმიანობას, სახელმწიფო ბიუჯეტთან ანგარიშსწორების, კანონიერების დადგენის და მთლიანობაში მეწარმის საქმიანობის კანონმდებლობასთან შესაბამისობის შემოწმების მიზნით 2001 წლის 8 ივნისს მიღებულია კანონი მეწარმეთა საქმიანობის კონტროლის შესახებ. ამ კანონის თანახმად სამეწარმეო საქმიანობა შეიძლება გააკონტროლოს მხოლოდ უფლებამოსილმა მაკონტროლებელმა ორგანომ, რომელიც შესაბამისი საფუძველის არსებობისას კონტროლს უწევს სამეწარმეო საქმიანობას. მას უფლება აქვს შევიდეს საწარმოში, მოითხოვოს დოკუმენტები, შეაჩეროს საწარმოს საქმიანობა, დალუქოს მეწარმის კუთვნილი ქონება, დაათვალიეროს საწარმო, შეამოწმოს მეწარმის მიერ გამოშვებული საქონლის ხარისხი, ასევე საწარმოში გარემოს დაცვის კანონმდებლობასთან შესაბამისობა მხოლოდ მოსამართლის ბრძანების საფუძველზე, რომელიც გაიცემა ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მოთხოვნათა დაცვით. კანონით განსაზღვრულია ის მაკონტროლებელი ორგანო, რომელთაც გააჩნიათ სამეწარმეო საქმიანობის შემოწმების უფლებამოსილება მოსამართლის ბრძანების გარეშე.

1995 წლის 15 ივნისს მიღებულია ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, რომლითაც განსაზღვრულია ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტის გამოცემის და აღსრულების, ადმინისტრაციული საჩივრისა და განცხადების განხილვის, ადმინისტრაციული გარიგების მომზადების, დადებისა და შესრულების წესი.

1997 წლის 28 ივნისს მიღებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, რომლითაც მოწესრიგებულია ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა თანასწორობაზე დამყარებული კერძო ხასიათის ქონებრივი, საოჯახო და პირადი ურთიერთობები. 1999 წლის 22 ივნისს მიღებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლითაც დადგენილია სისხლის

სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლები, განსაზღვრულია, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი და დაწესებულია მათ ჩადენისათვის შესაბამისი სასჯელი და სხვა სახის სისხლის სამართლებრივი ღონისძიებები.

ჯერ კიდევ 1985 წლის 1 ივნისიდან ძალაშია და დღესაც მოქმედებს შესაბამისი ცვლილებებითა და დამატებებით, საქართველოს ადმინისტრაციული კოდექსი, რომლითაც განსაზღვრულია თუ რომელი მოქმედება ან უმოქმედობა წარმოადგენს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევას, რომელი ადმინისტრაციული სახდელი, რომელი ორგანოს (თანამდებობის პირის) მიერ და რა წესით შეიძლება დაედოს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ჩამდენს.¹

1997 წლის 14 ნოემბერს მიღებული იქნა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, რომლითაც დადგენილია საერთო სასამართლოებში სამოქალაქო საქმეების განხილვის წესები. 1998 წლის 20 თებერვალს მიღებულია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც ადგენს სისხლის სამართლის საქმის სამართალწარმოების წესებს. 1999 წლის 23 ივნისს მიღებულია საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, რომელიც ადგენს საერთო სასამართლოების მიერ ადმინისტრაციული საქმეების განხილვისა და გადაწყვეტის საპროცესო წესებს.

ამასთან ერთად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან საქართველოს პარლამენტისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი სტრუქტურების მიერ მიღებული იქნა მრავალი ნორმატიული აქტი, რომლებიც არეგულირებენ საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობებში ქონებრივი და არაქონებრივი საკუთრების, სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციისა და ყიდვა-გაყიდვის, ტურიზმის, ბუნებათსარგებლობისა და ბუნების დაცვის, შიდა სახელმწიფოებრივი და საერთაშორისო გადაზიდვების, საფინანსო-საბანკო საქმიანობის, დაზღვევის, სამეწარმეო, საბაჟო და საგადასახადო და სხვა უამრავ ურთიერთობებს. ეს ნორმატიული აქტები პირდაპირ ან ირიბად დაკავშირებულია მოგების მიღების მიზნით ბიზნესთან დაკავშირებულ მრავალფეროვან საქმიანობასთან.

საკონტროლო კითხვები:

1. ბიზნესის მარეგულირებელი საქართველოს სამართლებრივი სისტემის შესაბამისობა საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან.
2. ბიზნესის მარეგულირებელი ეროვნული სამართლებრივი ნორმების ზოგადი დახასიათება.

¹ დღესათვის შემუშავებულია და გავზავნილია პარლამენტში განსახილველად ახალი ადმინისტრაციულ გადაცდომათა და კოდექსის პროექტი.

თავი 3. სახელმწიფოს ფუნქციები და უფლებამოსილება საერთაშორისო ბიზნესის რეგულირებაში

3.1. საერთაშორისო კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფო, ფიზიკური და იურიდიული პირები, როგორც სამართლის სუბიექტები

თანამედროვე მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკაში განხორციელებულმა რევოლუციურმა წარმატებებმა, დემოკრატიული პროცესების საერთაშორისო ასპარეზზე და შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე გაღრმავებამ, პროგრესული საერთაშორისო საზოგადოებრივი აზრის ზემოქმედებამ უშუალოდ განაპირობა სახელმწიფოთაშორის, როგორც პოლიტიკური, აგრეთვე საგარეო ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური, სავაჭრო, საკრედიტო-საფინანსო, პოლიტიკური და სხვა მრავალფეროვანი ურთიერთობების დამყარება და განვითარება.

დღეისათვის სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობები რეგულირდება მრავალი ორმხრივი და მრავალმხრივი ხელშეკრულებებით, კონვენციებითა და შეთანხმებებით, რომლებიც მიღებულია საერთაშორისო სამართლის მთავარი სუბიექტების – სახელმწიფოების, აგრეთვე საერთაშორისო ორგანიზაციების და საერთაშორისო სამართლის სხვა სუბიექტების მიერ (თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერი ან ხალხი და ვატიკანი). ეს სუბიექტები არამარტო შეიმუშავებენ და იღებენ (ქმნიან) ამ სამართლებრივ ნორმებს, არამედ უზრუნველყოფენ აღებული ვალდებულებების განხორციელებას (შესრულებას).

თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის თეორიის სპეციალისტების უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები იყოფა ორ ჯგუფად. პირველ ჯგუფს ისინი მიაკუთვნებენ მხოლოდ იმ სუბიექტებს, რომლებიც შეიმუშავებენ და იღებენ (ქმნიან) საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს. მეორე ჯგუფს კი მიაკუთვნებენ ისეთ სუბიექტებს, რომლებიც ხელმძღვანელობენ თავიანთ საერთაშორისო ურთიერთობებში ამ სამართლებრივი ნორმებით.¹

მხედველობაშია მისაღები ის, რომ მსოფლიოში მიმდინარე დღევანდელმა დემოკრატიულმა პროცესებმა, საგარეო-ეკონომიკურმა, სამეცნიერო-ტექნიკურმა, კულტურულმა, სავაჭრო, საკრედიტო-საფინანსო და სხვა

¹ Г. Игнатенко, О. Тиунов. Международное право. Москва, 2000 стр. 47-48

სახის ურთიერთობების გაფართოებამ მყარი საფუძველი შეუქმნა არა მარტო სახელმწიფოთაშორის კავშირების დამყარებას, არამედ სხვადასხვა ქვეყნების, როგორც საჯარო სამართლის (დაწესებულებების, ორგანიზაციების და სხვა სახელმწიფო სუბიექტების), ასევე კერძო სამართლის იურიდიულ პირებსა (ფირმებს) და მოქალაქეებს (ფიზიკურ პირებს) შორის მრავალი სახის არაქონებრივ და ქონებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას.

რეალური ურთიერთობების გათვალისწინებით საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტების გარკვეული ნაწილი არგუმენტირებულად ასაბუთებს, რომ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებს მიეკუთვნება არამარტო სახელმწიფოები და საერთაშორისო ორგანიზაციები, არამედ ფიზიკური პირები (მოქალაქეები) და კერძო სამართლის იურიდიული პირები (კერძო საწარმოები), რომლებიც საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე სხვა ქვეყნის სახელმწიფო ხელისუფლების დაწესებულებებთან და ორგანიზაციებთან, ასევე მოქალაქეებთან და კერძო სამართლის იურიდიულ პირებთან (კერძო საწარმოებთან, ფირმებთან) ამყარებენ მრავალფეროვან ურთიერთობებს სხვადასხვა საკითხების მოსაგვარებაად.

საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენამდე, ყოფილ საბჭოთა კავშირში საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განხორციელებაზე ვრცელდებოდა სახელმწიფო მონოპოლია. მხოლოდ ცენტრალური ხელისუფლების საბჭოთა კავშირის საგარეო ვაჭრობის სამინისტროს და მის საკავშირო დაწესებულებებს გააჩნდათ უფლებამოსილება განეხორციელებინათ საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებული საქმიანობა, კერძოდ კი საქონლის ექსპორტისა და იმპორტის ოპერაციები საზღვარგარეთის ქვეყნებთან და მათ შორის კერძო კომპანიებთან და ფიზიკურ პირებთან.

ყოფილი საბჭოთა კავშირის ცენტრალური ხელისუფლების ეს მონოპოლიური დამოკიდებულება ნაწილობრივ შეიცვალა გასული საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საბჭოთა კავშირის მინისტრათა საბჭოს 1986 წლის 19 აგვისტოს №991 დადგენილებით “საგარეო ეკონომიკური კავშირების მართვის სრულყოფის ღონისძიებების შესახებ” პროდუქციის მწარმოებელ მსხვილ საწარმოებს მიეცა უფლება დაემყარებინათ პირდაპირი კავშირი საერთაშორისო ბაზრის დონეზე. გარდა ამისა საბჭოთა კავშირის 1987 წლის 30 ივნისის კანონით “სახელმწიფო საწარმოების (გაერთიანებების) შესახებ” ექსპორტ-იმპორტის განხორციელების უფ-

ლებამოსილება მიენიჭა ნებისმიერ საწარმოს, რომლებსაც გააჩნდათ შესაძლებლობა დაემზადებინათ მნიშვნელოვანი რაოდენობის საექსპორტო პროდუქცია.

ანალოგიურად საბჭოთა კავშირის 1988 წლის 26 მაისის კანონით „საბჭოთა კავშირში კომერციის შესახებ“, კოოპერატივებს და მის გაერთიანებებს, რომლებიც ამზადებენ კონკურენტუნარიან პროდუქციას მიეცათ უფლებამოსილება გასულიყვენ პირდაპირი კავშირებით საზღვარგარეთის ბაზარზე.

დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ საქართველო გახდა საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, რამაც შესაძლებლობა მისცა სუვერენულ ქვეყანას დამოუკიდებლად განეხორციელებინა საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები. ჯერ კიდევ 1991 წელს მიღებული იქნა საქართველოს რესპუბლიკის კანონი „სამეწარმეო საქმიანობის საფუძვლების შესახებ“, რომლითაც ნებისმიერი ორგანიზაციულ სამართლებრივი ფორმით შექმნილ საწარმოსა და ინდივიდუალურ მეწარმეს მიეცა უფლებამოსილება თვითონ დამოუკიდებლად განესაზღვრა საქმიანობის საგანი, მათ შორის განეხორციელებინა იმპორტ-ექსპორტის ოპერაციები, დაემყარებინა საგარეო ეკონომიკური კავშირები საზღვარგარეთის ქვეყნების დაწესებულებებთან, კერძო საწარმოებთან და ფიზიკურ პირებთან.

დღეისათვის საქართველოში მოქმედი 1994 წელს მიღებული კანონით „მეწარმეთა შესახებ“ დადგენილია, რომ ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით დაფუძნებული საწარმოს პარტნიორი შეიძლება იყოს, როგორც საქართველოს, ასევე უცხო ქვეყნის მოქალაქე და მოქალაქეობის არმქონე პირი, აგრეთვე საქართველოსა და უცხო ქვეყნის იურიდიული პირი გარდა სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოებისა და კომანდიტური საზოგადოების პერსონალურად პასუხისმგებელი პარტნიორისა (კომპლემენტარი). ამასთან, ამ კანონის შესაბამისად შექმნილ საწარმოებს და ინდივიდუალურ მეწარმეს უფლება აქვს განახორციელოს ნებისმიერი საქმიანობა, რაც აკრძალული არ არის საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით.

„მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონითა და სხვა ნორმატიული აქტებით დადგენილია, რომ ნებისმიერ ფიზიკურ პირს (ინდივიდუალურ მეწარმეს) მიუხედავად მისი მოქალაქეობისა, აგრეთვე იურიდიულ პირს მიუხედავად იმისა, თუ რომელ ქვეყანაშია დაფუძნებული, რომლებიც დადგენილი წესით არიან რეგისტრირებული საქართველოში, აქვთ უფ-

ლება განახორციელონ, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე სხვა ქვეყნებში ბიზნესთან დაკავშირებული ნებისმიერი საქმიანობა, რაც აკრძალული არ არის კანონმდებლობით და ამისათვის რაიმე დამატებითი ნებართვის მიღება საჭირო არ არის.

საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში სახელმწიფო შეიმუშავებს მთავარ სტრატეგიულ მიმართულებებს, ახორციელებს საქართველოს ეკონომიკური სუვერენიტეტისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვას, ხელს უწყობს ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარებასა და გაფართოებას, რისთვისაც ქმნის თავისუფალ, ღია საბაზრო ეკონომიკის შესაბამის საკანონმდებლო ბაზას. საგადასახადო განაკვეთების დიფერენცირებით ატარებს პროტექციონისტურ პოლიტიკას ეროვნული საწარმოების მიმართ, სტიმულს აძლევს ადგილობრივ საწარმოებს ხარისხიანი და კონკურენტუნარიანი საექსპორტო პროდუქციის დასამზადებლად, იცავს შიდა ბაზარს და თანაბარ პირობებში აყენებს საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილედ, როგორც ფიზიკურ პირებს, ასევე მცირე და დიდ საწარმოებს.

ამასთან ერთად სახელმწიფო, როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი შეიძლება თვითონ იყოს საწარმოს დამფუძნებელი ანუ პარტნიორი, გარდა სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოებისა და კომანდიტური საზოგადოებისა¹. გასათვალისწინებელია ასევე, რომ სახელმწიფოს აღმასრულებელი ხელისუფლება თავისი შესაბამისი სხვადასხვა ორგანოების მეშვეობით აკონტროლებს სამეწარმეო საქმიანობას. მიუხედავად იმისა, რომ მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის შესაბამისად სამეწარმეო საქმიანობა ხორციელდება დამოუკიდებლად, ანუ მეწარმე თვითონ იღებს გადაწყვეტილებებს თავისი საქმიანობის ნებისმიერ საკითხზე. სახელმწიფო შეიმუშავებს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას, ადგენს საგადასახადო და საბაჟო რეჟიმებს, შეიმუშავებს საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მნიშვნელოვან მიმართულებებს, რომლებიც დიდ გავლენას ახდენენ ბიზნესის განვითარებაზე.

გარდა აღნიშნულისა სახელმწიფო ქონებრივ ურთიერთობებში თვითონ გამოდის სუბიექტის სახით და ამყარებს კავშირებს საზღვარგარეთის ქვეყნებთან, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, კერძო სამართლის იურიდიულ პირებთან და უცხოელ მოქალაქეებთან. ეს ურთიერთობები შეიძლება იყოს დაკავშირებული საქონლის ყიდვა-გაყიდვასთან, სხვადას-

¹ ლ. ჭანტურია, თ. ნინიძე, "მეწარმეთა შესახებ კანონის კომენტარი", თბილისი 1998 გვ. 24.

ხვა სახის მშენებლობასთან და მომსახურების გაწევასთან, სესხის აღება-გაცემასთან, ობლიგაციების გამოშვებასთან, რომლებიც გაიყიდება უცხოელებზე, უძრავი ქონების არენდასთან და სხვა.

საქართველოს ხელისუფლება, სამთავროვო დაწესებულებები – ეკონომიკის განვითარების სამინისტრო და სხვა სტრუქტურები შემომუშავებენ ცალკეულ სახეობის საექსპერტო და საიმპორტო პროდუქციის ლიცენზირების, სამედიცინო-სანიტარული, ფიტოსანიტარული, ვეტერინარული, ტექნიკური სტანდარტებისადმი შესაბამისობისა და ხარისხის კონტროლის წესებსა და პირობებს. ცალკეული სახეობის პროდუქციაზე, კერძოდ იმპორტირებულ ელექტროენერგიაზე და ბუნებრივ აირზე სახელმწიფო აწესებს ზღვრულ ფასებს. აღმასრულებელი ხელისუფლება სამთავრობო დაწესებულებებსა და საქვეუწყებო სტრუქტურული დანაყოფების მეშვეობით ღია ტენდერით ახორციელებს სახელმწიფო შესყიდვებს კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

სახელმწიფოს მიერ უმთავრესი ფუნქციების, – ქვეყნის ეკონომიკური სუვერენიტეტისა და უსაფრთხოების დაცვა, კანონიერებისა და მართლწესრიგის დამყარება, სახელმწიფო უშიშროებისა და თავდაცვისუნარიანობის გაძლიერება, მისი იმიჯის ამაღლება პირდაპირ გავლენას ახდენს საერთაშორისო ბიზნესის განვითარებაზე.

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სათანადო წესით რეგისტრირებულ ფიზიკურ პირებს (ინდივიდუალურ მეწარმეებს), როგორც კერძო სამართლის სუბიექტებს. დღეისათვის მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად ინდივიდუალური მეწარმე შეიძლება იყოს, როგორც მცირე, ასევე დიდი საწარმოს მფლობელი. ის უფლებამოსილია განახორციელოს ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობა, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მის ფარგლებს გარეთ.

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის პირველ ნახევარში 1948 წელს მიღებული იქნა დეკლარაცია “ადამიანის უფლებათა შესახებ”, რომლითაც აღიარებულია ყოველი ადამიანის სამართალსუბიექტურობა, მიუხედავად მისი მოქალაქეობისა და ადგილსამყოფელისა. 1966 წლის 16 დეკემბრის გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული იქნა საერთაშორისო პაქტი “მოქალაქეობრივი და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ” (ძალაში შევიდა 1976 წლის 23 მარტს), რომლის თანახმად სახელმწიფოების ვალდებულებები ვრცელდება მის ტერიტორიაზე მყოფ ყველა პირზე, მიუხედავად მისი მოქალაქეობისა.

საქართველოში მცხოვრებ უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობა

განსაზღვრულია საქართველოს კონსტიტუციის 47-ე მუხლით, რომლის თანახმად საქართველოში მცხოვრებ უცხოელ მოქალაქეებს და მოქალაქეობის არმქონე პირებს საქართველოს მოქალაქის თანაბარი უფლებანი და მოვალეობანი აქვთ, გარდა კონსტიტუციითა და კანონით გათვალისწინებული გამონაკლისებისა. საქართველოში უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის გარანტიები დადგენილია 1998 წლის 29 აპრილის კანონით "საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ", 1993 წლის 3 ივნისის კანონით "უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ", 1993 წლის 25 მარტის კანონით "მოქალაქეობის შესახებ", 1993 წლის 27 ივნისის კანონით "იმიგრაციის შესახებ", 1996 წლის 27 ივნისის კანონით "საქართველოს მოქალაქეთა და საქართველოში მცხოვრებ უცხოელთა რეგისტრაციის და პირადობის დადასტურების წესის შესახებ" და სხვა ნორმატიული აქტებით.

საქართველოს კანონმდებლობით უცხოელები სარგებლობენ საქართველოს მოქალაქეების თანაბარი უფლებებით, მათ შეუძლიათ საკუთრებაში ჭონდეთ ჭონება, მემკვიდრეობით ან ანდერძით, მიიღონ და დატოვონ სამკვიდრო და ჰქონდეთ ინტელექტუალური საკუთრების უფლება. უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა და მოქალაქეობის არმქონე პირებს, ისეთივე უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა აქვთ, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს.

გარდა აღნიშნულისა საქართველოს კონსტიტუცია და სხვა საკანონმდებლო აქტები მფარველობს თავის მოქალაქეებს, როგორც თავის ტერიტორიაზე, ასევე მის ფარგლებს გარეთ. უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე მყოფ საქართველოს მოქალაქეებს უფლება აქვთ დახმარებისა და დაცვისათვის მიმართონ თავიანთი ქვეყნის დიპლომატიურ და საკონსულო წარმომადგენლობას, რომლებიც ვალდებული არიან მიიღონ შესაბამისი ზომები, რომ საქართველოს მოქალაქეებმა ისარგებლონ იგივე უფლებებით, რომელთაც მათ ანიჭებს ადგილსამყოფელი ქვეყნის კანონმდებლობა.

როგორც აღვნიშნეთ, საერთაშორისო კერძო სამართლის სუბიექტს წარმოადგენს აგრეთვე იურიდიული პირები, რომელთაც გააჩნიათ უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა.

დღევანდელი მსოფლიოს უმეტესი ქვეყნების კანონმდებლობით, ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობის წარმართვის თვალსაზრისით, კერძო სამართლის იურიდიულ პირებს ისეთივე ქმედუნარიანობა და უფლებაუნარიანობა აქვთ, როგორც ფიზიკურ პირებს. კერძოდ, ისინი უფლება-

მოსილნი არიან დამოუკიდებლად განსაზღვრონ თავიანთი საქმიანობის საგანი, ეწეოდნენ ნებისმიერ საქმიანობას, რაც აკრძალული არ არის კანონმდებლობით, მათზე ერთნაირად ვრცელდება საგადასახადო და საბაჟო კანონმდებლობა და აგრეთვე ბიზნესის საქმიანობის მარეგულირებელი სხვა ნორმატიული აქტების მოთხოვნები.

საქართველოს და უმეტესი საზღვარგარეთის ქვეყნების სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე კერძო სამართლის იურიდიული პირების უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა წარმოიშობა რეგისტრაციის მომენტიდან. “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონით იურიდიული პირის უფლებაუნარიანობა განისაზღვრება მათი ადმინისტრაციის ადგილსამყოფელი ქვეყნის მიხედვით. “მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად უცხო ქვეყნის მოქალაქეები და მოქალაქეობის არმქონე პირებს შეუძლიათ საქართველოში დააარსონ ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით კერძო საწარმო და განახორციელონ ნებისმიერი საქმიანობა, რაც აკრძალული არ არის კანონმდებლობით. კანონი მათ უფლებას აძლევს საქართველოში შექმნან ფილიალები. ამავე დროს საქართველოს კანონმდებლობით მათ აქვთ საქართველოს მოქალაქის თანაბარი უფლებანი და მოვალეობანი. მათ ინტერესებს თანაბრად იცავს სახელმწიფო.

საკონტროლო კითხვები:

1. საერთაშორისო კერძო სამართლის სუბიექტების დახასიათება;
2. ეროვნული კანონმდებლობა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები უცხოელ ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა სამართლებრივი სტატუსის შესახებ საქართველოში და საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

3.2. ბიზნესთან დაკავშირებული ურთიერთობების სახელმწიფო რეგულირება

თანამედროვე მსოფლიოს ქვეყნები ცდილობენ დაამყარონ ერთმანეთთან ურთიერთმომგებიანი საგარეო ეკონომიკური კავშირები. სახელმწიფო ინტერესებიდან გამომდინარე შეიმუშაებენ გარკვეულ პოლიტიკას, ქმნიან თავისუფალ ღია საბაზრო ეკონომიკის პირობებისათვის ადეკვატურ ეროვნულ და საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს და ახორციელებენ სათანადო კონტროლს მათ შესრულებაზე.

სახელმწიფო თავისი ბუნებითა და დანიშნულებით აწესრიგებს საზოგადოებრივ და მათ შორის ეკონომიკურ ურთიერთობებს, როგორც ქვეყ-

ნის შიგნით, ასევე სხვა ქვეყნებთან კავშირების დამყარებით. სახელმწიფო არ შეიძლება თვითონ ეწეოდეს სამეწარმეო საქმიანობას. საჯარო სამართლის სამთავრობო და საქვეუწყებო დაწესებულებები, საჯარო სამართლის სახელმწიფო მოხელეები არ ქმნიან კერძო საწარმოებს და არ უშვებენ პროდუქციას, არ ასრულებენ სამუშაოსა და არ ეწევიან მომსახურებას სისტემატურად მოგების მიღების მიზნით.

დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების სპეციალისტების ერთი ჯგუფი მიიჩნევს, რომ თავისუფალი მეწარმეობა გამოხატავს სახელმწიფოს მაქსიმალურ ჩარევას ამ საქმიანობაში. ისინი თვლიან, რომ სამეწარმეო საქმიანობაზე ზემოქმედებას უნდა ახდენდეს არა პირდაპირ, არამედ ირიბად საკრედიტო-საფინანსო ბერკეტების გამოყენებით, რითაც უნდა უზრუნველყოს თავისუფალი ბაზრის ეფექტური ფუნქციონირება კერძო საკუთრებისა და მოგების ხელშეუხებლობის მყარი გარანტიით.¹

სპეციალისტების მეორე ჯგუფს მიაჩნია, რომ სახელმწიფომ უნდა არეგულიროს ბაზარი, ვინაიდან სტიქიურ ბაზარს არ შეუძლია დაარეგულიროს ქვეყნის ეკონომიკა და შესაბამისად სახელმწიფომ უნდა დააწესოს პირდაპირი შეზღუდვები.² მოგვიანებით ამ მოსაზრებას სპეციალისტების მიერ ეწოდა ეკონომიკის დიდ ორგანიზმში, “ქირურგიული ჩარევის” თეორია, ვინაიდან ჯანსაღი, თავისუფალი, ღია საბაზრო ეკონომიკა სახელმწიფოს პირდაპირ ჩარევას არ საჭიროებს.

დღეისათვის მსოფლიოს უმრავლესი ქვეყნის მთავრობის ყველაზე დიდ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პრობლემას წარმოადგენს საბაზრო ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ოპტიმალური პირობებისა და მოცულობის დადგენა. სახელმწიფომ თავისი შეზღუდვებით არ უნდა შეაფერხოს ეკონომიკური განვითარება, პირიქით უნდა წახაზლისოს და სტიმული მისცეს კერძო ინტერესების გაღრმავებას, რისთვისაც საჭიროა შეიმუშავოს და მიიღოს შესატყვისი მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმები.

დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან საქართველო ცდილობს შექმნას თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკა, განახორციელოს ინტეგრაცია მსოფლიო თანამეგობრობაში და რასაკვირველია უნდა დაიცვას ის წესები, რაც დამახასიათებელია მსოფლიო თავისუფალი, ღია საბაზრო ეკონომიკისათვის.

თანამედროვე მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის მთავრობები ცდილობენ

¹ M. Friedman. *Carctalisin and Freedom*. Chicago. 1962.p. 89.

² Дм. Н. Кейнс. *Теория занятости, процента и денег*. Москва 1978.с. 455.

განხორციელონ სახელმწიფო ქონების პრივატიზაცია და საწარმოები გადასცენ კერძო სექტორს. მსოფლიო პრაქტიკამ ნათლად დაგვანახა, რომ კერძო საწარმოები აღწევენ ეკონომიკური ზრდის მაღალ ტემპებს, რომლებიც მოქალაქეებს უფრო იაფ და ხარისხიან პროდუქციას და შესაძლებლობას სთავაზობენ, სახელმწიფო კი თავისუფლდება ფინანსურად დიდი სუბსიდიებისაგან.

საბაზრო ეკონომიკაზე სახელმწიფოს ზემოქმედების დონე მკაცრად უნდა იყოს რეგლამენტირებული საკანონმდებლო აქტებით, რომელთა მოთხოვნები განუხრელად უნდა შეასრულოს ყველა სახელმწიფო დაწესებულებამ და ყველა საჯარო თანამდებობის პირმა.

მსოფლიო პრაქტიკა გვჩვენებს, რომ ყოველი დამოუკიდებელი სახელმწიფო საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების დროს ახორციელებს ეკონომიკური სუვერენიტეტისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვას, ქვეყნის ეკონომიკის, მათ შორის ადგილობრივი წარმოებისა და საგარეო ვაჭრობის სტიმულირებასა და ატარებს შიდა ბაზრის დაცვის კომპლექსურ ღონისძიებებს.

ამ მიზნით და ეროვნული ინტერესების გათვალისწინებით სახელმწიფო არეგულირებს იმპორტ-ექსპორტის ოპერაციებს, ატარებს შესაბამის ღონისძიებებს ქვეყანაში შემოტანილი და ქვეყნიდან გატანილი საქონლის ზუსტი ოდენობის დასადგენად, ისწრაფვის როგორც შიდა, ასევე მსოფლიო ბაზარზე სამამულო საქონლის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. ადგილობრივი წარმოების პროტექციონიზმის მიზნით აწესებს სხვადასხვა შეღავათებს და არეგულირებს გადასახადის განაკვეთებს, იცავს სახელმწიფო ეკონომიკურ საზღვრებს, ებრძვის ალურიცხავი (კონტრაბანდული) საქონლის სახელმწიფო საზღვარზე გადაადგილებას, როგორც იმპორტის, ასევე ექსპორტის ოპერაციის განხორციელებისას.

ჩამოთვლილი ამ მნიშვნელოვანი ფუნქციის მისაღწევად დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან. სუვერენული საქართველოს სახელმწიფოს მიერ მიღებულია მრავალი საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი, რომლებიც აწესრიგებენ ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობას ამე დროს საქართველომ ხელი მოაწერა ან მიუერთდა მრავალ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს ან კონვენციას, რომლითაც აგრეთვე რეგულირდება საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების ეს მნიშვნელოვანი მიმართულება.

საქართველოს კონსტიტუციით (მუხლი 3) დადგენილია, რომ მხოლოდ საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრე-

ბულ განმგებლობას განეკუთვნება ბიზნესთან დაკავშირებული ისეთი საქმიანობა როგორცაა: საგარეო ვაჭრობა და სატარიფო რეჟიმები, სახელმწიფო ფინანსები და სახელმწიფო სესხი, ფულის მოჭრა, საბანკო, საკრედიტო, სადაზღვევო და საგადასახადო კანონმდებლობა, სტანდარტები და ეტალონები, სახელმწიფო სტატისტიკა, თევზჭერა ოკეანესა და ღია ზღვაში, სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის რკინიგზა და საავტომობილო გზები, სასაზღვრო-სანიტარული კორდონი, ინტელექტუალური საკუთრების კანონმდებლობა მიწის, წიაღისეულის და ბუნებრივი რესურსების კანონმდებლობა. კონსტიტუციით (მუხლი 21.) ასევე განსაზღვრულია, რომ საკუთრება და მემკვიდრეობის უფლება აღიარებულია და უზრუნველყოფილია. დაუშვებელია საკუთრების, მისი შექმნის, გასხვისების ან მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლების გაუქმება. მუხლი 23. ადგენს ინტელექტუალური შემოქმედების თავისუფლების და ამ საკუთრების უფლების ხელშეუვალობას. 30-ე და 31-ე მუხლების შესაბამისად სახელმწიფო ვალდებულია ხელი შეუწყოს თავისუფალი მეწარმეობისა და კონკურენციის განვითარებას. ის ზრუნავს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე თანაბარი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის. აკრძალულია მონოპოლიური საქმიანობა გარდა კანონით დაშვებული შემთხვევებისა. მომხმარებელთა უფლებები დაცულია კანონით. კონსტიტუციით აგრეთვე დადგენილია ფინანსებისა და კონტროლის სისტემა, სახელმწიფო ბიუჯეტის საკითხები, ფულად-საკრედიტო სისტემა, ეროვნული ბანკისა და კონტროლის პალატის ფუნქციონირების საკითხები. 94-ე მუხლი ადგენს, რომ სავალდებულოა გადასახადებისა და მოსაკრებლების გადახდა კანონით დადგენილი ოდენობითა და წესით. გადასახადებისა და მოსაკრებლების სტრუქტურას, შემოღების წესს ადგენს მხოლოდ კანონი. გადასახადებისაგან განთავისუფლება, აგრეთვე სახელმწიფო ხაზინიდან ხარჯის გაღება დასაშვებია მხოლოდ კანონით.

ქვეყნის უმაღლესი კანონის ამ დებულების შესაბამისად სახელმწიფოში დამკვირვებელი თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ნებისმიერ, მათ შორის უცხო ქვეყნის მოქალაქეებსა და მოქალაქეობის არმქონე პირებს, მიუხედავად ეროვნული, ეთნიკური, რელიგიური და ენობრივი კუთვნილებისა უფლება აქვთ ეწეოდნენ კანონმდებლობით დადგენილი წესით საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე და საქართველოს ფარგლებს გარეთ ნებისმიერ საქმიანობას მოგების მიღების მიზნით, რომელიც აკრძალული არ არის საქართველოს, შესაბამისად უცხო ქვეყნის

კანონმდებლობითა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი და სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი არეგულირებს ქონებრივსა და პირადი არაქონებრივი ხასიათის ურთიერთობებს და აგრეთვე აღნიშნული ურთიერთობებიდან წამოჭრილი დავების სასამართლო გადაწყვეტის პროცესუალურ საკითხებს.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7, მე-8 და 115-ე მუხლების შესაბამისად კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების ობიექტი შეიძლება იყოს ქონებრივი და არაქონებრივი ღირებულების მატერიალური და არამატერიალური სიკეთე, რომელიც კანონით დადგენილი წესით ბრუნვიდან არ არის ამოღებული. კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტი კი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ფიზიკური ან იურიდიული პირი. ამასთან, ეს წესი გამოიყენება როგორც სამეწარმეო, ასევე არასამეწარმეო, საქართველოსა თუ სხვა ქვეყნების მიმართ. ამ კოდექსის მოთხოვნათა შესაბამისად სამართლებრივი ურთიერთობების მონაწილენი ვალდებული არიან კეთილსინდისიერად განახორციელონ თავიანთი უფლებები და მოვალეობანი. სამოქალაქო სამართლებრივი უფლება უნდა განხორციელდეს მართლზომიერად, დაუშვებელია ამ უფლების გამოყენება იმ მიზნით, რომ ზიანი მიაღგეს სხვა პირს.

სამოქალაქო კოდექსის ამ ზოგადი მოთხოვნიდან გამომდინარე საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ნებისმიერი საქმიანობის ობიექტი შეიძლება იყოს, როგორც ქონებრივი (მატერიალური ანუ უძრავი და მოძრავი ქონება), ისე არაქონებრივი (არამატერიალური ანუ სხვადასხვა მომსახურების გაწევა, ინტელექტუალური საკუთრება და სხვა) სიკეთე, რომლებიც არ არის ბრუნვიდან დადგენილი წესით ამოღებული და ამ საქმიანობის მონაწილე შეიძლება იყოს როგორც საქართველოს, ისე უცხო ქვეყნისა და მოქალაქეობის არ მქონე ფიზიკური პირი და აგრეთვე იურიდიული პირი თანასწორი უფლება-მოვალეობით, რომლებიც კეთილსინდისიერად და მართლზომიერად ახორციელებენ კანონით ნებადართულ საქმიანობას.

“მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონით განსაზღვრულია საწარმოთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, მათი დაფუძნების, რეგისტრაციის პირობები, საწარმოთა მართვისა და ხელმძღვანელობის კაპიტალის შექმნის, დაფინანსების, ფულადი და არაფულადი შენატანების, საწესდებო კაპიტალისა და საზოგადოების ქონების, სამეწარმეო საქმიანობის შემოწმებისა და დავების რეგულირების საკითხები.

ჩამოთვლილი ამ ძირითადი და სხვა შიდა სახელმწიფოებრივი და

საერთაშორისო სამართლებრივი აქტებით სახელმწიფო არეგულირებს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს და მათ შორის ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობას შემდეგი საშუალებებისა და მეთოდების გამოყენებით:

- სამეწარმეო საქმიანობის რეგლამენტაცია და მისი სახელმწიფო რეგისტრაცია;

- სამეწარმეო საქმიანობის ცალკეული შეზღუდვების დაწესება, მათ შორის მინიმალური საწესდებო კაპიტალის განსაზღვრა, ცალკეულ საქმიანობის ლიცენზირება და სხვა;

- შიდა ბაზრის დაცვის ღონისძიებების განხორციელება, რომელიც გულისხმობს ყველა მეწარმე სუბიექტის, მათ შორის მცირე და მსხვილი საწარმოსათვის ერთნაირი კონკურენტუნარიანი პირობების შექმნას, ადგილობრივი საწარმოების მიმართ პროტექციონიზმის განხორციელებასა და საექსპერტო პროდუქციის დამზადების სტიმულირებას;

- გამოშვებული პროდუქციის ხარისხის სახელმწიფო რეგულირება;
- ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების ორგანიზება;
- სახელმწიფო საბიუჯეტო გადასახადების სავალდებულობა;
- ბიზნესთან დაკავშირებით საბაჟო საქმიანობის რეგულირება.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სახელმწიფო შეიმუშავებს საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების, მისი უსაფრთხოების მთავარ პრიორიტეტულ მიმართულებებს, ეროვნული და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მიღებით აწესრიგებს ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობას.

საკონტროლო კითხვები:

1. სახელმწიფოს როლი საერთაშორისო ბიზნესის განვითარებაში;
2. ღია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საერთაშორისო ბიზნესის მარეგულირებელი საქართველოს კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ზოგადი დახასიათება.

3.3 სახელმწიფოს მიერ საქონლის ხარისხის რეგულირება

და სასაქონლო ბაზარზე კონკურენციის უზრუნველყოფა

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საქონლის, აგრეთვე შესრულებული სამუშაოს, მომსახურების ხარისხს განსაზღვრავს ბაზარი, რომლის მოთხოვნაზე დამოკიდებული საქონლის წარმოება, ხარისხი და ფასი. ბაზრის მოთხოვნა ზემოქმედებას ახდენს მეწარმეების ინტერესებზე, მაქსიმალური მოგების მიღების მიზნით აუცილებელია კონკურენტუნარიანი, ხარის-

ხიანი პროდუქციის დამზადება და რაც შეიძლება დაბალი გასაყიდი ფასებით. პრაქტიკული საქმიანობით დადასტურებულია, რომ პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებაზე ზემოქმედება მეწარმეების პირადი ინტერესებიდან გამომდინარე უფრო ეფექტურია, ვიდრე სახელმწიფოს მიერ გატარებული მკაცრი ადმინისტრაციული ზომები და მეთოდები.

ღია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში პროდუქციის ხარისხი ძირითადად რეგულირდება და ღვინდება ხელშეკრულების საფუძველზე. მისი ხარისხი უნდა შეესაბამებოდეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს. ცალკეულ შემთხვევებში სახელმწიფო ადგენს სტანდარტებს, რომელიც განსაზღვრავს გამოშვებული პროდუქციის ხარისხს.

განვითარებადი ქვეყნების საერთაშორისო სტანდარტიზაციის ორგანოების მიერ დღეისათვის შემუშავებულია პროდუქციის სტანდარტებისა, ტექნიკური შესაბამისობისა და შეფასების პროცედურების გამოქვეყნების ზოგადი წესები. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოების მიერ მიღებულია შეთანხმება “ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების შესახებ”¹, რომლითაც სახელმწიფოებმა აიღეს ვალდებულება შეიმუშაონ ისეთი ტექნიკური რეგლამენტი და სტანდარტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ პროდუქციის შესაბამისობას მოცემულ მოთხოვნებთან ადამიანთა ჯანმრთელობის, სიცოცხლისა და უსაფრთხოების, ასევე ცხოველთა და მცენარეთა დაცვის მიზნით. ამავე დროს არ შეაფერხებენ და ხელს შეუწყობენ საგარეო ვაჭრობის განვითარებას.

ამ შეთანხმების თანახმად მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოების მიერ შეიქმნა ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების კომიტეტი, რომლის შემადგენლობაში შედის ყველა სახელმწიფოს წარმომადგენელი. აღნიშნული კომიტეტი განიხილავს შეთანხმებას მონაწილე სახელმწიფოების მიერ შემუშავებულ ტექნიკურ რეგლამენტს² და სტანდარტებს³, რის საფუძველზე სახელმწიფოებს აძლევს შესაბამის წინადადებასა და რეკომენდაციებს საგარეო ვაჭრობის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით.

¹ საქართველო შეუერთდა 2000 წლის 20 აპრილს, პარლამენტის №265-11ს დადგენილებით.

² წესი, რომელიც ღვინდება პროდუქციის და მასთან დაკავშირებული წარმოების შესაბამისობა დადგენილ მოთხოვნებთან და რომლის დაცვა სავალდებულოა (შეფუთვა, მარკირება, ეტიკეტების მოთხოვნები და ა.შ.).

³ დოკუმენტი, რომელსაც ამტკიცებს კომპეტენტური ორგანო და მოიცავს მრავალჯერადი საზოგადო გამოყენების წესებს, ან პროდუქციისა და მასთან დაკავშირებული წარმოების პროცედურებისა და მეთოდების დახასიათებებს, რომლებიც არის სარეკომენდაციო და რომლის დაცვა სავალდებულო არ არის.

საქართველო შეუერთდა პარლამენტის 2000 წლის 20 აპრილის №265-11-ს დადგენილებით შეთანხმებებს “იმპორტის ლიცენზირების პროცედურების შესახებ” და “საქონლის წარმოშობის წესების შესახებ”. ამ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნები თავს შეიკავებენ საგარეო ვაჭრობაში სხვადასხვა შეზღუდვების შემოღებისაგან, არ შექმნიან უსარგებლო ბარიერებსა და ხელს შეუწყობენ საქმიანი კონტაქტების დამყარების საგარეო ვაჭრობაში. მონაწილე სუბიექტებს შორის.

ქვეყნის შიდა ბაზრისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის, იმპორტირებული საქონლის ხარისხის უზრუნველყოფის, ადამიანების, ცხოველებისა და მცენარეების სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუმჯობესების და ამავე დროს საერთაშორისო ბიზნესში ხელოვნური დაბრკოლებებისა და შეზღუდვების აღმოფხვრის მიზნით, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების მიერ მიღებულია შეთანხმება “სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომების გამოყენების შესახებ”, რომელსაც საქართველო მიუერთდა 2000 წლის 20 აპრილის პარლამენტის ზემოთ მითითებული დადგენილებით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1010-ე მუხლით დადგენილია, რომ პროდუქტი ითვლება უხარისხოდ, თუ იგი არ უზრუნველყოფს იმ საიმედოობას, რომელიც ყველა გარემოების გათვალისწინებით მოსალოდნელი იყო ამ პროდუქციისაგან. ამავე კოდექსის 1009-ე მუხლის შესაბამისად უხარისხო პროდუქციის მწარმოებელი პასუხს აგებს ამ პროდუქციით გამოწვეული ზიანისათვის. მიუხედავად იმისა, იმყოფებოდა თუ არა იგი სახელშეკრულებო ურთიერთობაში დაზარალებულთან.

ზიანის ანაზღაურების პირობებში დადგენილია ასევე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 411-ე მუხლით, რომლის თანახმად ზიანი უნდა ანაზღაურდეს არა მხოლოდ ფაქტობრივად დამდგარი ქონებრივი დანაშაულისათვის, არამედ მიუღებელი შემოსავლისათვისაც. გამყიდველის მოვალეობას ნაკლის მქონე ნივთის გაყიდვისას ითვალისწინებს ამ კოდექსის 490-ე მუხლი, რომლის შესაბამისად თუ გაყიდული ნივთი ნაკლის მქონეა, გამყიდველმა ან უნდა გამოასწოროს ეს ნაკლი, ან თუ საქმე ეხება გვაროვნულ ნივთს, შეცვალოს ნივთი საამისოდ აუცილებელ ვადაში. ამასთანავე გამყიდველს ეკისრება ნაკლის გამოსწორებისათვის აუცილებელი ხარჯების ანაზღაურება, მათ შორის ტრანსპორტირების, გზის, სამუშაოს შესრულების და მასალის ღირებულების ხარჯები.

საქართველოს 1999 წლის 25 ივლისის კანონი “სტანდარტიზაციის

შესახებ” განსაზღვრავს პროდუქციის და გაწეული მომსახურების შეთავსებადობისა და ვარგისიანობას გარკვეულ პირობებში ერთობლივი გამოყენებისათვის, რომელიც უნდა აკმაყოფილებდეს შესაბამის მოთხოვნებს და ისინი არ გამოიწვევენ არასასურველ ურთიერთმოქმედებას და შედეგს.

მითითებული კანონი ადგენს, რომ საქართველოში მოქმედი ეროვნული სტანდარტის და მეწარმე სუბიექტის სტანდარტისადმი მოთხოვნები უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სტანდარტებს, რომელიც მიღებულია სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ და ხელმისაწვდომია მომხმარებელთა ფართო წრისათვის. სტანდარტიზაციის მიზანს წარმოადგენს პროდუქციისა და მომსახურების უსაფრთხოების უზრუნველყოფა – გარემოს, ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის დაცვა, ასევე ვაჭრობაში ტექნიკური დაბრკოლებების აღმოფხვრა, პროდუქციის ან მომსახურების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და მომხმარებელთა უფლებების გათვალისწინება საქართველოში სტანდარტთან პროდუქციის ან მომსახურების შესაბამისობა შეიძლება დადასტურდეს პროდუქციის და მომსახურების შესაბამისობის ნიშნით.

სტანდარტების დადგენაზე კონტროლსა და ზედამხედველობას ახორციელებს 2004 წლის 10 სექტემბრის საქართველოს მთავრობის №78 დადგენილებით ჩამოყალიბებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის ეროვნული სააგენტო, რომლის სახელმწიფო კონტროლს ახორციელებს საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო. ამ მიზნით 2002 წლის 14 მაისს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულია კანონი “სამეწარმეო საქმიანობის ლიცენზიისა და ნებართვის გაცემის საფუძვლების შესახებ”. კანონით დადგენილია ლიცენზირებადი და სანებართვო საქმიანობის სახეების ამომწურავი ჩამონათვალი. ლიცენზია გაციემა ორმოც სხვადასხვა საქმიანობაზე, ნებართვა კი ორმოცდაოთხ საქმიანობაზე.

საქართველოს პრეზიდენტის 2002 წლის 27 ივნისის № 313 ბრძანებულებით “საქართველოში სავალდებულო სერტიფიკაციიდან ნებავოფლობით სერტიფიკაციაზე ეტაპობრივად გადასვლის ღონისძიებათა შესახებ” დამტკიცებულია საქართველოში სავალდებულო სერტიფიკაციას დაქვემდებარებული პროდუქციისა და მომსახურების სარეკომენდაციო ნუსხა. ამ ნუსხაში შეტანილია კვების პროდუქტები და სხვა საქონელი.

თანამედროვე პირობებში მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის ინტერსიორმა განვითარებამ გამოიწვია ადმიანის ჯანმრთელობისათვის მავნე ქიმიური ნივთიერებების ნარჩენების გარემოში გამოფრქვევა, რომელიც განსაკუთრებით გავლენას ახდენენ საკვებ პროდუქტებზე. ამასთან ერთად სოფლის მეურნეობაში ასობით ქიმიური და ბიოლოგიური წარმოშობის სხვადასხვა პერბიციდები, რომლებიც ხედებიან კვების პროდუქტებში, რომლის ხარისხი წარმოადგენს თანამედროვეობის უმნიშვნელოვანეს პრობლემას.

მომხმარებელთა ინტერესების დაცვის მიზნით უმრავლესი ქვეყნის კანონმდებლობა სავალდებულო წესით მოითხოვს პროდუქციის ეტიკეტზე მისი ქიმიური შემადგენლობის მითითებას. 2003 წელს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული იქნა კანონი, იმპორტირებული კვების პროდუქტების ქართულ ენაზე მარკირების შესახებ.

ამასთან ერთად საქართველოს საბაჟო კოდექსის 124-ე მუხლი ითვალისწინებს საქონლის საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას საბაჟო კონტროლთან ერთად სამედიცინო-სანიტარული, ვეტერინარული, ფიტოსანიტარული, ტექნიკური სტანდარტებისადმი შესაბამისობისა და ხარისხის კონტროლის განხორციელებას. მიუხედავად აღნიშნულისა და არასრულყოფილი კონტროლის შედეგად ჯერ კიდევ ადგილი აქვს ქვეყანაში უხარისხო პროდუქციის იმპორტს, რომლებიც ხშირად საშიშროებას უქმნის მოსახლეობის ჯანმრთელობას და სიცოცხლეს.

სახელმწიფოს მიერ სასაქონლო ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენციის უზრუნველყოფა მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მნიშვნელოვან გარანტს წარმოადგენს.

დღევანდელი მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყნებში კანონმდებლობით აკრძალულია ბაზარზე ეკონომიკური აგენტის მიერ მონოპოლიური მდგომარეობის შექმნა და მონოპოლიური საქმიანობა. ეკონომიკური თეორიის თანახმად ბაზარზე, რომელზედაც მოქმედებს ერთი გამყიდველი იწოდება მონოპოლისტად. ეს მონოპოლიური მდგომარეობა ამ გამყიდველს საშუალებას აძლევს შეზღუდოს წარმოება და პროდუქციის გამოშვება. ვინაიდან ამ სახის საქონელი ბაზარზე არ არსებობს საქონლის მწარმოებელი და გამყიდველი არ ცდილობენ პროდუქციის ხარისხის გაზრდაზე, მათ საშუალება ეძლევათ მაქსიმალურად გაზარდონ ფასები და მიიღონ დიდი მოგება. ყოველივე ეს მწარმოებელს სტიმულს უკარგავს საწარმოში დანერგოს ახალი ტექნოლოგიები, გაზარდოს მისი ეფექტურობა და იზრუნოს ხარისხიანი პროდუქციის გამოშვებაზე. ყოველივე ამით ზა-

რალდება მომხმარებელთა უფლებები. მონოპოლიური ბაზრის მაჩვენებლად მიიჩნევა:

- ბაზარზე მოქმედებს ერთი გამყიდველი;
- გამყიდველის პროდუქციის მსგავსი ან მისი შემცველი პროდუქცია ამ ბაზარზე არ არსებობს ამიტომ მომხმარებელს არა აქვს საშუალება იგი შეცვალოს სხვა რაიმე საქონლით;
- არსებობს მნიშვნელოვანი ბარიერი, რომლებიც სხვა ფირმებს არ აძლევენ საშუალებას შევიდნენ ამ ბაზარზე¹. ჯანსაღი კონკურენცია სტიმულს აძლევს მეწარმეს იზრუნოს ხარისხიანი პროდუქციის გამო-საშვებად, დანერგოს საწარმოში ახალი ტექნოლოგიები, გაზარდოს საქონლის წარმოების მოცულობა და რაც მთავარია მიიღოს მაქსიმალური ზომები სარეალიზაციო ფასების შესამცირებლად. ყოველივე ეს კი განაპირობებს მომხმარებელთა ინტერესების დაცვას.

დღეისათვის საბაზრო ეკონომიკის უმრავლეს ქვეყნებს სასაქონლო ბაზარზე კონკურენტული გარემოს შექმნისა და შენარჩუნებისათვის, ასევე მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მიზნით მიღებული აქვთ ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, სადაც ფედერალურ დონეზე ჯერ კიდევ 1890 წელს მიიღეს პირველი ანტიმონოპოლიური სამართლებრივი აქტი “შერმანის აქტად” წოდებული. 1947 წელს იაპონიაში მიღებული იქნა კანონი “მონოპოლიების აკრძალვის შესახებ”. ქვეყნებს შორის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოებამ, დღის წესრიგში დააყენა ერთიანი ანტიმონოპოლიური შეზღუდვების შემოღების საკითხი. 1957 წელს ევროპის ეკონომიკურმა გაერთიანებამ ხელი მოაწერა რომის შეთანხმებას, რომელიც ითვალისწინებდა ამ გაერთიანების ყველა ქვეყნისათვის ერთიანი ანტიმონოპოლიური წესების დამკვიდრებას.

საქართველოში ანტიმონოპოლიური რეგულირებისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მიზნით 1992 წელს სახელმწიფო საბჭოს მიერ მიღებული იქნა დეკრეტი “მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ”.

1996 წელს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი “მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ”, რომლის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს მეწარმეობის ხელშეწყობა, სასაქონლო ბაზარზე კონკურენტული გარემოს შექმნა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვა.

¹ საკორპორაციო და საუკურო სამართალი. (ავტორთა კოლექტივი) თბილისი, 2003, გვ 174.

ამავე დროს 1996 წელს, პარლამენტის მიერ ასევე მიღებული იქნა კანონი “მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ”, რომლითაც განისაზღვრა მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საკითხები საქონლის გაყიდვისას, სამუშაოს შესრულებისას და მომსახურების გაწევისას. 1998 წელს, მიღებული იქნა საქართველოს კანონი “რეკლამის შესახებ”, რომელიც ფაქტიურად წარმოადგენს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის სამართლებრივ ნორმას და აწესრიგებს რეკლამის სფეროში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარებას.

ჩამოთვლილი საკანონმდებლო აქტების საფუძველზე მიღებული იქნა მთელი რიგი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები სასაქონლო ბაზარზე კონკურენტული გარემოს შექმნის უზრუნველყოფის მიზნით. 1998 წლის 22 თებერვლის საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით დამტკიცდა დებულებები “ბუნებრივი მონოპოლიების სუბიექტების სახელმწიფო რეესტრის შესახებ” და “ბუნებრივი მონოპოლიების სუბიექტების რეგულირებისა და დანახარჯების კონტროლის შესახებ”. 2000 წლის 30 დეკემბრის პრეზიდენტის ბრძანებულებით დამტკიცდა დებულება “საქართველოს სასაქონლო ბაზარზე მონოპოლიური მდგომარეობის მქონე ეკონომიკური აქტების სახელმწიფო რეესტრის შესახებ”.

საქართველოს პრეზიდენტის 2002 წელს 10 იანვრის ბრძანებულებით დამტკიცებულია ინსტრუქცია “საქართველოს სახელმწიფოს ანტიმონოპოლიური სამსახურის მიერ შემოწმების მოწყობის შესახებ”.

დამოუკიდებელ საქართველოში სასაქონლო ბაზარზე კონკურენტული გარემოს უზრუნველყოფა და დაცვა, “რეკლამის შესახებ” საქართველოს კანონის მოთხოვნების აღსრულებაზე კონტროლს ახორციელებს სამთავრობო დაწესებულების სპეციალური საქვეუწყებო სამსახური, რომელიც შეიქმნა 1992 წელს საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროში, განიცადა რეორგანიზაცია 1995 და 1996 წლებში და დღეისათვის “ანტიმონოპოლიური სამსახურის” სახელწოდებით ფუნქციონირებს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროში, რომლის ძირითად ამოცანებს და მიმართულებებს ზემოთ მოყვანილი ნორმატიული აქტების საფუძველზე წარმოადგენს:

- საქართველოს სასაქონლო და მომსახურების ბაზარზე კონკურენციის განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა და მათ დაცვაზე კონტროლის განხორციელება;
- მონოპოლიური საქმიანობისა და მონოპოლიური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების აღკვეთა;

• არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის თავიდან აცილების მიზნით წინადადებების შემუშავება და წინასწარი ღონისძიებების გატარება;

• მომხმარებელთა უფლებების დაცვა და მათზე სახელმწიფო კონტროლის განხორციელება;

სხვა ამოცანების განხორციელება, რომლებიც დაკავშირებულია სასაქონლო და სამომხმარებლო ბაზარზე მონოპოლიური საქმიანობისა და მონოპოლიური მდგომარეობის აღკვეთად და არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის თავიდან ასაცილებლად.

საკონტროლო კითხვები:

1. სახელმწიფოს როლი პროდუქციის ხარისხის რეგულირებაში;
2. საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმები, რომლითაც რეგულირდება სასაქონლო ბაზარზე პროდუქციის ხარისხი;
3. ანტიმონოპოლიური და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სამართლებრივი ნორმების ზოგადი დახასიათება.

3.4. სახელმწიფოს როლი ბუღალტრული

აღრიცხვა-ანგარიშგების ორგანიზების საკითხებში

ღია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბიზნესის წარმატებისა და მისი განვითარების მშენებლოვან ფაქტორს წარმოადგენს ობიექტური და სრული ინფორმაციის არსებობა საწარმოსა და ინდივიდუალური მეწარმის საქმიანობაზე და მის შედეგებზე. პირველ რიგში ასეთი ინფორმაციის წყაროს განეკუთვნება ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგება, რომლის ობიექტურობაზე და უტყუარობაზე პირდაპირ არის დამოკიდებული წარმატების მიღწევა ბიზნესში.

“მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის საფუძველზე შექმნილი ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით საწარმო, მათ შორის ინდივიდუალური მეწარმე დასახული მიზნის შესასრულებლად გარკვეულ საქმიანობას ახორციელებს, იძენს ნედლეულს, მასალას, საქონელს, რის შედეგად მცირდება საწარმოს ფულადი საშუალებები, სამაგიეროდ საწარმოს საწყობში იზრდება ნედლეულის, მასალებისა და საქონლის ოდენობა. ამ საქმიანობით გამოწვეული ცვლილებების ფიქსირება, გარკვეული საზომებით რიცხობრივი აღრიცხვა და მისი თვისობრივი დახასიათება შემდგომი შესწავლის, გამოყენებისა და კონტროლის მიზნით წარმოადგენს ბუღალტრულ აღრიცხვა-ანგარიშგებას¹.

¹ ე. ხარაბაძე, ბუღალტრულ აღრიცხვის საფუძვლები, თბილისი 2002. გვ. 3-18.

ბულალტრულ აღრიცხვა-ანგარიშგება¹ არის მეწარმე სუბიექტის ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის შეგროვების, გაზომვის დამუშავებისა და გადაცემის სისტემა, რომელიც აისახება ფინანსურ ანგარიშგებაში და გამოიყენება ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობაში ისეთი გადაწყვეტილებების მისაღებად, როგორიცაა საწარმოების მოდერნიზაცია და აღჭურვა ახალი თანამედროვე დანადგარებით. ნედლეულის შესაძენი და გამოსაშვები პროდუქციის მოცულობის გაზრდა, კონკურენტუნარიანი საქონლის შექმნა, ახალი ბაზრის ათვისება, ფასების კორექტირება, დაქირავებული მუშა-მოსამსახურეთა დანახარჯების გაზრდა, საგადასახადო ვალდებულებების შესრულება, საკრედიტო მოთხოვნების დაკმაყოფილება და სხვა მრავალრიცხოვან მიმართულებებზე ფინანსური შესაძლებლობების ფარგლებში ზემოქმედების განხორციელება.

ბულალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგება ხორციელდება საწარმოთა საქმიანობაში მომხდარი ცვლილებებით დადგენილი წესით გაფორმებული დოკუმენტების შედგენით, რომელშიც უწყვეტად აისახება აღრიცხვისა და ანგარიშგების ძირითადი დამახასიათებელი თვისება მისი უტყუარობა და სისწორე, ყოველგვარი ცვლილებების დროული ასახვა, რომელიც უნდა დადასტურდეს სათანადო წესით გაფორმებული დოკუმენტებით.

ქვეყანაში ბიზნესის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საწარმოებში ბულალტრული აღრიცხვის მოწესრიგებას და უტყუარი ანგარიშგების საფუძველზე ფინანსური შესაძლებლობებიდან გამომდინარე სწორი და ადეკვატური ბიზნესგეგმების განხორციელებას.

საფინანსო საბულალტრო აღრიცხვის შემადგენელი ნაწილია სამეურნეო წლის განმავლობაში წარმოებული საწარმოო პროცესების მიმდინარე საბულალტრო აღრიცხვა და სამეურნეო წლის ბოლოსათვის წლიური ანგარიშგება, რომელიც მოიცავს საკუთრივ ბალანსს, მოგებისა და ზარალის გაანგარიშებას.²

“მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის მე-13 მუხლი აწესრიგებს საწარმოებში ბულალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების ძირითად პრინციპებს, კერძოდ ბულალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგების წესები თანაბრად ვრცელდება ყველა საწარმოზე, გარდა მცირე საწარმო-

¹ ანგარიშგება ანუ სხვაგვარად ანგარიშწარმოება არის ბულალტრული აღრიცხვის წარმოება, ოპერაციათა რეგისტრაციის ინფორმაციის შენახვის მრავალგზის განმეორებადი პროცესი და შედის ბულალტრულ აღრიცხვაში.

² ი. მესხია, ნ. ვაშაქიძე, ლ. მაღლაკელიძე, გ. ტაბუცაძე. ბულალტრული აღრიცხვა. თბილისი 1999, გვ. 248-259.

თა მიმართ, რომლებთანაც გამოიყენება ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების გამარტივებული წესები. კანონით დადგენილია მცირე საწარმოთა ცნება, რომლებთანაც განეკუთვნება ისეთი საწარმოები (გარდა სააქციო საზოგადოებისა) სადაც შტატით განსაზღვრულია არა უმეტეს ათი თანამშრომლისა და სამეურნეო წლის ამონაგები არ აღემატება ორმოცი ათასს ლარს.

კანონი ავალდებულებს და პასუხისმგებლობას აკისრებს საწარმოთა ხელმძღვანელებს, რომ საწარმოს ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სტანდარტებს. ბუღალტრული აღრიცხვა უნდა იყოს სრულყოფილი, სწორი, გასაგები, ორმაგი აღრიცხვის სისტემაზე აგებული და უწყვეტად დაკავშირებული ანგარიშების ნომენკლატურასა და წინა წლის შესაბამის მაჩვენებლებთან.

საწარმოთა ხელმძღვანელობა ვალდებული არიან აგრეთვე საწარმოს საქმიანობის დაწყებისა და ყოველი სამეურნეო წლის დამთავრების საინვენტარიზაციო აღწერილობაში შეიტანონ მონაცემები მიწის ნაკვეთების, მოთხოვნებისა და ვალდებულებების, ნაღდი ფულის ოდენობის, ძირითადი საშუალებებისა და ყველა სხვა სახის მატერიალურ ფასეულობათა შესახებ. ამასთან, ცალკეული მატერიალური ფასეულობები ასახული უნდა იყოს მინიმალური შეფასების პრინციპის შესაბამისად და გაკეთდეს ქონებისა და ვალდებულებების თანდათანობითი ჯამი (ბალანსი), ხოლო მცირე საწარმოებში – ქონებისა და ვალდებულებების ჩამონათვალი. საზოგადოების ხელმძღვანელებმა სამეურნეო წლის დამთავრებიდან პირველი სამი თვის განმავლობაში უნდა შეადგინონ წლიური ანგარიშგება (ბალანსი და მოგება-ზარალის ანგარიში), აგრეთვე საქმიანობის ანგარიში. მცირე საწარმოების ხელმძღვანელებმა უნდა შეადგინონ ქონებისა და ვალდებულებების ჩამონათვალი და შემოსავალ-გასავლის ანგარიში (ბალანსის სტრუქტურა დადგენილია კანონით).

კანონით დადგენილია, რომ სამეურნეო წლის ხანგრძლიობა არ უნდა აღემატებოდეს თორმეტ თვეს. საწარმოთა ხელმძღვანელები ვალდებული არიან ათი წლის განმავლობაში შეინახონ შემდეგი დოკუმენტები:

- საბუღალტრო წიგნები, საინვენტარიზაციო აღწერილობა, ბალანსი, ასევე მათი გაგებისათვის აუცილებელი ინსტრუქციები და სხვა ორგანიზაციული დოკუმენტები;

- მიღებული და გაგზავნილი საქმიანი კორესპონდენცია;
- სამეურნეო წიგნში ჩანაწერების დამადასტურებელი ბუღალტრული დოკუმენტები.

დავის შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია საკუთარი ინიციატივით ან რომელიმე მხარის განცხადების საფუძველზე მოითხოვოს ერთ-ერთი მოდავე მხარის საბუღალტრო წიგნები და გაეცნოს მათ შინაარსს მხარეთა თანდასწრებით.

მთლიანობაში “შეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონი, რომელიც მიღებულია პარლამენტის მიერ 1994 წლის 28 დეკემბერს, სპეციალისტების მიერ აღიარებულია კონტინენტური ევროპის სამართლებრივი ტრადიციის გაგრძელებად. ამ კანონის მე-13 მუხლი, რომელიც არეგულირებს საწარმოებში ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანარიშგების პრინციპებს წარმოადგენს წინაპირობას და საფუძველს ჩვენს ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებზე გასასვლელად.

ამასთან ერთად საქართველოში ღია საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე გადასვლამ, საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოებამ, მთლიანობაში ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაციამ განაპირობა პარტნიორებზე მისაწვდომი ფინანსური ინფორმაციის ერთიანი მოთხოვნების შემუშავება, რომლებმაც ასახვა აპოვეს ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებში.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები, რომელიც დანერგილია მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში (ბასს) შემუშავებულია სხვადასხვა ქვეყნებში არსებული ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების ნორმების შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე. ის გამოიყენება როგორც საერთო-სახელმწიფოებრივ დონეზე, ისე ცალკეული საწარმოების მიერ.

1973 წელს ბუღალტერთა პროფესიული კავშირების შეთანხმების შედეგად შეიქმნა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტი (ბასსკ), 1977 წელს კი შეიქმნა ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაცია (ბსფ), რომელთა მიზანს წარმოადგენს ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების შემუშავება, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში მათი პოპულარიზაცია, გავრცელება და დანერგვა, აგრეთვე, მსოფლიო მასშტაბით ბუღალტრული აღრიცხვის პროფესიის პრესტიჟულობის ამაღლება, რომელსაც შეეძლება მუდმივად მაღალი ხარისხის მომსახურების გაწევა საზოგადოებრივი ინტერესების სასარგებლოდ.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებს (ბასსკ, დანართი №1-2), როგორც წესი სახელმწიფოები იღებენ საფუძველად ნიმუ-

შის სახით, ბუღალტრული აღრიცხვის ახალი ეროვნული ნორმების დამუშავებისათვის.

ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვის სრულყოფის, საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვის ხელშეწყობის მიზნით 1999 წლის 5 თებერვალს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების რეგულირების შესახებ”, რომლის თანახმად საქართველომ აღიარა ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტი. კანონის მოთხოვნის შესაბამისად სააქციო საზოგადოებები ვალდებული არიან 2000 წლის 1 იანვრიდან წარმოადგინონ ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება საერთაშორისო სტანდარტებით. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებისათვის, კომანდიტური საზოგადოებისათვის და კოოპერატივებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებზე გადასვლა დადგენილია 2001 წლის 1 იანვრიდან. რაც შეეხება ინდივიდუალურ მეწარმეს, მცირე საწარმოსა და არაკომერციულ იურიდიულ პირებს მათ უფლება მიეცათ ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება აწარმოონ ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებისა და დროებითი სტანდარტების შესაბამისად.

საქართველოს ახალი საგადასახადო კოდექსის (ძალაშია 2005 წლის 1 იანვრიდან) 93-ე მუხლის თანახმად გადასახადის გადამხდელი, საგადასახადო აგენტი ან სხვა ვალდებული პირი ვალდებულია აწარმოოს სააღრიცხვო დოკუმენტაცია საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად იმ ოპერაციებზე რომლებიც წარმოშობს:

- აღნიშნული პირის საგადასახადო ვალდებულებას;
- აღნიშნული პირის მიერ გადასახადის დაკავების ვალდებულებას;
- აღნიშნული პირის მიერ საგადასახადო დაბეგვრასთან დაკავშირებით მონაცემების წარდგენის ვალდებულებას.

ზემოთ ჩამოთვლილი პირები ვალდებული არიან შეინახონ სააღრიცხვო დოკუმენტაცია იმ კალენდარული წლის დამთავრებიდან, რომელსაც იგი მიეკუთვნება, არანაკლებ 6 წლის განმავლობაში.

საგადასახადო კოდექსის 95-ე მუხლის თანახმად საგადასახადო დეკლარაცია წარმოადგენს გადასახადის გადამხდელის, საგადასახადო აგენტის ან სხვა ვალდებული პირის წერილობით ანგარიშგებას მიღებული შემოსავლებისა და გაწეული ხარჯების, შემოსავლის წყაროების, გადასახადით დასაბეგრი სხვა ობიექტების, საგადასახადო შეღავათების, გამოანგარიშებული გადასახადების თანხის ან/და გადასახადის გამოანგარიშე-

ბისა და გადასახადთან დაკავშირებული სხვა მონაცემების შესახებ.

საგადასახადო დოკუმენტაციის დაგვიანებით წარმოდგენის, გადასახადის შემცირების, საგადასახადო ორგანოსათვის სააღრიცხვო დოკუმენტაციის ან/და დაბეგვრასთან დაკავშირებული ინფორმაციის წარუდგენლობის, გადასახადის არასწორი ჩათვლა და დაბრუნება წარმოდგენს სამართალდარღვევას, რომლისთვისაც საგადასახადო კოდექსით დადგენილია სისხლისსამართლებრივი, ადმინისტრაციული და სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

საკონტროლო კითხვები:

1. ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშების ცნება და საწარმოში მისი განხორციელების სამართლებრივი საფუძვლები;
2. საგადასახადო ანგარიშგება ახალი საგადასახადო კოდექსის თანახმად.

თავი 4. ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა სამართლებრივი მდგომარეობა საზღვარგარეთ. ერთპიროვნული საწარმოები და მეწარმეთა ბაერთიანებები

4.1. საქართველოს ფიზიკური და იურიდიული პირის ქმედუნარიანობა საზღვარგარეთ და უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისა და იურიდიული პირის სამართლებრივი სტატუსი საქართველოში წინა თავების განხილვისას აღვნიშნეთ, რომ საერთაშორისო კერძო სამართლის ნორმებით რეგულირდება როგორც ქონებრივი, ისე პირადი არაქონებრივი, საოჯახო, შრომით და სხვა ურთიერთობებთან დაკავშირებული საკითხები. უცხოელთა ეს ურთიერთობები რეგულირდება, ერთის მხრივ იმ ქვეყნის კანონმდებლობით, რომლის ტერიტორიაზეც იმყოფება უცხო ქვეყნის მოქალაქე და მეორეს მხრივ თავისი ქვეყნის კანონმდებლობითა და აგრეთვე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით. სწორედ სამართლებრივად ეს სამმაგი დაქვემდებარება განსაზღვრავს უცხოელის სამართლებრივ მდგომარეობას.

საქართველოს მოქალაქეების სამართლებრივ მდგომარეობას საზღვარგარეთის ქვეყნებში არეგულირებს, როგორც საქართველოს კანონმდებლობა, აგრეთვე იმ ქვეყნის კანონმდებლობა, რომლის ტერიტორიაზეც საქართველოს მოქალაქე იმყოფება. საქართველოს მოქალაქის მდგომარეობა საზღვარგარეთ ასევე რეგულირდება ორმხრივი და მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, შეთანხმებებითა და კონვენციებით, რომლის მონაწილეც საქართველოა. საქართველოს მოქალაქე, რომელიც იმყოფება უცხო ქვეყანაში, ექცევა იმ სახელმწიფოს იურისდიქციის ქვეშ, მაგრამ მისი ურთიერთობა საქართველოსთან გრძელდება და ის ინარჩუნებს საქართველოს მოქალაქეობას.

საქართველოს კონსტიტუციითა და სხვა საკანონმდებლო აქტებით საქართველოს მოქალაქეს საზღვარგარეთ იცავს და მფარველობს სახელმწიფო. კერძოდ, კონსტიტუციის მე-13 მუხლის თანახმად საქართველო მფარველობს თავის მოქალაქეებს, განურჩევლად მისი ადგილსამყოფელისა. ქვეყნის უმაღლესი კანონით მოქალაქეობის ჩამორთმევა დაუშვებელია. საქართველოდან საქართველოს მოქალაქის გაძევება ასევე დაუშვებელია. აკრძალული და დაუშვებელია აგრეთვე, საქართველოს მოქალაქის უცხო სახელმწიფოსათვის გადაცემა, გარდა საერთაშორისო ხელ-

შეკრულებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.

სახელმწიფოს მიერ საზღვარგარეთ საქართველოს მოქალაქის დაცვისა და მფარველობის საკითხები დადგენილია საქართველოს კანონით "საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ", რომლის მე-ნ მუხლის თანახმად უცხოეთში საქართველოს მოქალაქეთა უფლებებს, თავისუფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს, როგორც თავის ტერიტორიაზე, ასევე მის ფარგლებს გარეთ იცავს საქართველო.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში საქართველოს მოქალაქეთა უფლებების სამართლებრივი დაცვის საკითხები წესრიგდება აგრეთვე, საქართველოს კანონებით "დიპლომატიური სამსახურის შესახებ" და "საქართველოს მოქალაქეების საქართველოდან დროებით გასვლას და საქართველოში შემოსვლის წესის შესახებ", აგრეთვე საქართველოს რესპუბლიკის კანონებით "ემიგრაციის შესახებ" და "იმიგრაციის შესახებ".

დღევანდელი მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყანაში დემოკრატიული პროცესების გაფართოებამ განაპირობა ეროვნულ კანონმდებლობაში უცხოელების სამართლებრივი დაცვის საკითხების გათვალისწინება და მისი შემდგომი სრულყოფა საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების გათვალისწინებით.

ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხები განმტკიცებულია ისეთი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით, როგორიცაა 1948 წლის დეკლარაცია "ადამიანის უფლებათა შესახებ". გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ 1966 წელს მიღებული იქნა ორი პაქტი "მოქალაქეობრივ და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ" და საერთაშორისო პაქტი "ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ". ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხებს ადგენს, ასევე ვენის 1963 წლის კონვენცია "დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ" და ვენის 1963 წლის კონვენცია "საკონსულო ურთიერთობების შესახებ".

ადამიანის უფლებათა დაცვის თანამედროვე საერთაშორისო სამართლებრივი პრინციპები განმტკიცებულია 1975 წელს ჰელსინკიში მოწვეული სრულიად ევროპის თათბირის დასკვნით აქტში, რომელსაც ხელი მოაწერა ევროპის 33 სახელმწიფომ, და მათ შორის ამერიკის შეერთებული შტატების, კანადის სახელმწიფოებისა და მთავრობების მეთაურებმა.

საქართველოში ღია საბაზრო ეკონომიკური პრინციპების დამკვიდრებამ განაპირობა საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოება. დღეისათვის შეუძლებელია ნებისმიერი ერთი სახელმწიფოს საზღვრებში წარმატებული ბიზნესის განხორციელება და ქვეყნის ეკონომიკის

განვითარება. მსოფლიო ქვეყნები სტიმულს აძლევენ ადგილობრივ საწარმოებს განავითარონ საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები, რაც ასახვას პოვებს, როგორც ეროვნულ, ისე ორმხრივ და მრავალმხრივ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებში. ამ ეროვნულ და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დაცულია, როგორც უცხოელ მოქალაქეთა, ისე უცხო ქვეყნის იურიდიულ პირთა ქონებრივი, ფინანსური, საკუთრების, შრომის და სხვა ურთიერთობასთან დაკავშირებული საქმიანობა. დღეისათვის უცხოური ფინანსების გამოყენებით მრავალ ქვეყანაში ფუნქციონირებს ისეთი ტრანსნაციონალური კომპანიები, როგორიცაა “ჯენერალ მოტორსი”, “ფორდ მოტორსი”, “ზინგერი”, “ფილიპსი”, “სიმენსი”, “ნესტლე” და სხვა გიგანტური საწარმოები.

საქართველოს კანონის “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” 21-ე მუხლის თანახმად უცხო ქვეყნის ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს, ასევე მოქალაქეობის არმქონე პირებს ისეთივე უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა აქვთ, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს. ამ სამართლებრივ ნორმებითა და საქართველოს სხვა საკანონმდებლო აქტებით უცხოელი ფიზიკური და იურიდიული პირები სარგებლობენ საქართველოში იმავე უფლებებით, როგორც საქართველოს მოქალაქეები და საქართველოს კერძო სამართლის იურიდიული პირები. აღნიშნულიდან გამომდინარე უცხოელ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს არა აქვთ უფლება მოითხოვონ საქართველოს მოქალაქეებზე და კერძო სამართლის საქართველოს იურიდიულ პირებისთვის მიწიჭებულზე მეტი უფლებები, თუ საქართველოს კანონმდებლობით არ არის დადგენილი ასე მაგალითად, “ნავთობისა და გაზის შესახებ” საქართველოს კანონით, საგადასახადო და საბაჟო კოდექსებით, “საბაჟო ტარიფისა და გადასახადის შესახებ” საქართველოს კანონით, “საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ კანონით” და სხვა საქართველოს ნორმატიული აქტებითა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დადგენილია უცხოურ ინვესტორ იურიდიულ და ფიზიკურ პირთა, ასევე საქართველოში უცხო ქვეყნის დიპლომატიურ და მათთან გათანაბრებულ დაწესებულებათა, დიპლომატიურ, ადმინისტრაციულ, ტექნიკურ პერსონალთა და მათი ოჯახის წევრთა მიმართ დამატებითი შეღავათები.

საქართველოში მყოფი უცხოელების სამართლებრივი უფლებების გათანაბრება საქართველოს მოქალაქეებთან დადგენილია საქართველოს კონსტიტუციის 47-ე მუხლით, რომლის თანახმად “საქართველოში მცხოვრებ უცხოელ მოქალაქეებს და მოქალაქეობის არმქონე პირებს საქართ-

ველოს მოქალაქის თანაბარი უფლებანი და მოვალეობანი აქვთ, გარდა კონსტიტუციითა და კანონმდებლობით გათვალისწინებული გამონაკლისებისა”.

აღნიშნულიდან და საქართველოს სხვა საკანონმდებლო აქტებიდან გამომდინარე, უცხოელები შეიძლება იყვნენ საქართველოში უძრავი და მოძრავი ქონების მესაკუთრენი, შექმნან “მეწარმეთა შესახებ” კანონის შესაბამისად საწარმოები ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით და ეწეოდნენ ნებისმიერ საქმიანობას, რაც აკრძალული არ არის საქართველოში, ამავე დროს საგადასახადო და საბაჟო კანონმდებლობით დადგენილი გადასახდევების განაკვეთები, მისი გადახდის წესი ერთნაირად ვრცელდება, როგორც საქართველოს მოქალაქეებზე და მეწარმეებზე, ასევე უცხო ქვეყნის მოქალაქეებზე და მათ მიერ უშუალოდ, ან მათი მონაწილეობით საქართველოში შექმნილ საწარმოებზე.

დღეისათვის საქართველოში წარმატებით ფუნქციონირებს უცხოურ კაპიტალთა და უცხოელების მონაწილეობით ისეთი საწარმოები, როგორცაა: “კოკა-კოლა”, “მაკდონალდსი”, “მინერალური წყლების კომპანია”, “კასტელი”, “მადნეული”, სხვა საბანკო და სადაზღვევო კომპანიები.

საკონტროლო კითხვები:

1. საქართველოს ფიზიკური და იურიდიული პირების სამართლებრივი სტატუსი საზღვარგარეთ;
2. უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისა და იურიდიული პირების სამართლებრივი მდგომარეობა საქართველოში.

4.2. ერთპიროვნული საწარმოებისა და მეწარმეთა გაერთიანებების სამართლებრივი რეგულირება საზღვარგარეთის ქვეყნებში

განვითარებული ქვეყნების სამართლებრივ სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ქვეყნის შიგნით სამეწარმეო საქმიანობის და საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მარეგულირებელ სამართლებრივ ნორმებს, რომლებსაც საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტთა ერთი ჯგუფი თვლის კერძო სამართლის ნაწილად, ხოლო სპეციალისტთა მეორე ჯგუფი მიიჩნევს, რომ ამ ურთიერთობების მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმები არის სამართლის ცალკე დარგი, რომელსაც უძრავლეს ქვეყანაში უწოდებენ ბიზნესის სამართალს (Business Law)¹.

¹ В. Попондопуло. (с другими авторами) Коммерческое право. Часть 1. Москва 2002. Стр. 61-84.

მსოფლიოს უმრავლესი ქვეყნების სამართლებრივი ნორმების საფუძვლზე ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობას წარმართავენ, როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები.

ამერიკის შეერთებული შტატების კანონმდებლობით გათვალისწინებულია სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელება ინდივიდუალური მეწარმის (რომელსაც საკუთრებაში შეიძლება გააჩნდეს ისეთი საწარმოები, რომლებიც ოფიციალური სტატისტიკით განეკუთვნებიან კერძო საწარმოებს, ასევე პარტნიორების სრული ამხანაგობები და შეზღუდული პასუხისმგებლობის ამხანაგობები) და კორპორაციების მიერ. აშშ-ს ერთიანი სავაჭრო კოდექსი ბიზნესმენად (კომერსანტად) მიიჩნევს პირს, რომელიც ახორციელებს გარკვეული სახის საქონლის მიმართ სხვადასხვა ოპერაციებს და გააჩნია ამ საქმიანობასთან დაკავშირებით განსაკუთრებული ცოდნა (უნარ-ჩვევები) ან ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობას ეწევა აგენტების, ბროკერების ან პირადი წარმომადგენლის მეშვეობით, რომლებსაც გააჩნიათ ამ საქმიანობის წარმატებისათვის შესაბამისი ცოდნა და გამოცდილება.

ფიზიკურმა პირმა მეწარმე ბიზნესმენის სტატუსის მოსაპოვებლად საჭიროა მიმართოს რომელიმე შტატის ადგილობრივ ორგანოს ლიცენზიის მისაღებად, რომელიც იღებს ნებართვას აწარმოოს გარკვეული სახის ბიზნესი.

სრული ამხანაგობა (პარტნიორები) შეზღუდული პასუხისმგებლობით (Partnership) ეფუძნება დადებულ ხელშეკრულებას და არ წარმოადგენს იურიდიულ პირს. დამფუძნებელი პარტნიორები შეიძლება იყვნენ, როგორც ფიზიკური პირები, ისე კორპორაციები. პარტნიორთა ხელშეკრულება უნდა ითვალისწინებდეს შემდეგ პირობებს:

- პარტნიორებს შორის მოგებისა და ზარალის განაწილებას თანაბრად;

- ბიზნესის ერთობლივ კონტროლს და ამხანაგობის საქმიანობაში აქტიურ მონაწილეობას;

- პარტნიორების თანაბარ პასუხისმგებლობას კრედიტორების წინაშე მთელი თავისი ქონებით.

სრული ამხანაგობები შეზღუდული პასუხისმგებლობით, როგორც წესი იქმნება მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მიერ იურიდიული, არქიტექტურული, საფინანსო-საბუღალტრო, სამედიცინო და მომსახურების სხვა სფეროში.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის ამხანაგობის (LLG) პარტნიორები

შეიძლება იყვნენ სრული პასუხისმგებლობით კრედიტორების წინაშე და ასევე შეიძლება მათი პასუხისმგებლობა და მონაწილეობა შემოიფარგლოს შეტანილი თანხის პროპორციულად. ასეთი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმოები ძირითადად იქმნება სამშენებლო-სამონტაჟო, ბუნებრივი რესურსების ათვისებისა და გამოყენების, უძრავ ქონებასთან დაკავშირებით და საქმიანობის სხვა სხფეროში. საგადასახადო კანონმდებლობით დადგენილია, რომ გადასახადებს იხდის არა საწარმო, არამედ პარტნიორები მიღებული შემოსავლის პროპორციულად.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში კორპორაციების სამართლებრივი მდგომარეობა რეგულირდება კანონმდებლობით. მისი რეგისტრაციისათვის საჭიროა შტატის მდივანთან განცხადებისა და კოპერატივის წესდების შეტანა. წესდებით კორპორაციის საგანსა და მიზანს შეიძლება წარმოადგენდეს ნებისმიერი საქმიანობა, რაც აკრძალული არ არის აშშ-ს კანონმდებლობით. წესდებით გათვალისწინებული უნდა იყოს კორპორაციის დასახელება (ასოციაცია, კომპანია, კორპორაცია, კლუბი, დაწესებულება, ფონდი, ინსტიტუტი, საზოგადოება, კავშირი, სინდიკატი და სხვა) წესდებაში აგრეთვე აუცილებლად უნდა იყოს გათვალისწინებული კორპორაციის ოფისის ზუსტი მისამართი, დამფუძნებლები და მათი საზოგადოების ადგილის მისამართი, აგრეთვე დირექტორები და მათი მისამართი. კორპორაცია, როგორც იურიდიული პირი შექმნილად ითვლება შტატის მდივანთან წესდების რეგისტრაციის შემდეგ. კორპორაციის წესდებით შეიძლება გათვალისწინებული იყოს აქციების გამოშვება. ამ შემთხვევაში წესდებით დადგენილი უნდა იყოს აქციის კაპიტალის ოდენობა, აქციის კლასი და აქციის ნომინალური ღირებულება. წესდებით ღვინდება აგრეთვე, დირექტორებისა და აქციონერების უფლებამოსილება. კორპორაციის წესდების საფუძველზე მუშავდება შინაგანაწესის რეგლამენტი, რომელშიც გათვალისწინებულია კორპორაციის საქმიანობასთან და მის მართვასთან დაკავშირებული საკითხები. კორპორაციის მართვას ახორციელებს საერთო კრება. დირექტორთა საბჭოში წესდებით შეიძლება გათვალისწინებული იყოს კორპორაციის მმართველობის თანამდებობა. ამ თანამდებობაზე პირი აირჩევა საერთო კრების მიერ ან ინიშნება დირექტორთა საბჭოს გადაწყვეტილებით.

ღიდი ბრიტანეთის კანონმდებლობის შესაბამისად ფიზიკურ პირებს შეუძლიათ აწარმოონ ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობა ინდივიდუალურად ან გაერთიანდნენ სრულ ამხანაგობაში – პარტნიორობაში (Partnership). იმისათვის, რომ ფიზიკური პირი გახდეს ბიზნესმენი (კო-

მერსანტი) ამისათვის არავითარი დამატებითი რეგისტრაცია საჭირო არ არის. თუ კანონმდებლობით, იმ საქმიანობისათვის, რომლის განხორციელება აქვს განზრახული ფიზიკურ პირს დადგენილია ლიცენზირება, ამ შემთხვევაში აუცილებელია ლიცენზიის მიღება.

სრული ამხანაგობის შესახებ დიდ ბრიტანეთში მიღებულია სპეციალური კანონი (Partnership Act 1890). ბიზნესის ამ ფორმით წარმოება დაკავშირებული არ არის იურიდიული პირის სტატუსთან. სრული ამხანაგობა ინგლისის კანონმდებლობის თანახმად არ წარმოადგენს იურიდიული პირს და მისი დაფუძნებისათვის რაიმე სახით სახელმწიფო რეგისტრაცია საჭირო არ არის. ამხანაგობის საქმიანობა განისაზღვრება პარტნიორთა ხელშეკრულებით. კრედიტორთა წინაშე პარტნიორები პასუხს აგებენ სოლიდურად მთლიანი თანხის გაყოფით პარტნიორთა რაოდენობაზე.

ინგლისის კანონმდებლობა, კერძოდ კი (Limited Partnership Act 1907) ითვალისწინებს კომანდიტური ამხანაგობის (Limited Partnership) ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას.

ყველაზე გავრცელებულ კერძო საწარმოს წარმოადგენენ კომპანიები. ინგლისის კანონმდებლობის საფუძველზე (ჩომპანიეს Act 1985) კომპანიები არის იურიდიული პირი, რომლის დამფუძნებლები შეიძლება იყოს არა ნაკლებ ორი პირისა, იქნება ეს ფიზიკური თუ იურიდიული პირი. კანონმდებლობით დადგენილია კომპანიების შემდეგი სახეობანი:

- შეზღუდული პასუხისმგებლობა საწესდებო კაპიტალით (A Company Limited by shares);
- შეზღუდული პასუხისმგებლობა საგარანტიო თანხით (A company Limited by gurarantee);
- შეზღუდული პასუხისმგებლობით (An Unlimited Company)
- საჯარო კომპანიები.

ყველაზე გავრცელებულია საწესდებო კაპიტალით შეზღუდული პასუხისმგებლობის კომპანიები, რომლებიც შემოკლებით იწერება “LTD” და თავისი იურიდიული ბუნებით იგივეა, რაც “მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონით დადგენილი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა – შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს).

საჯარო კომპანიებად ითვლება ისეთი კომპანიები, როდესაც მისი საჯაროების შესახებ პირდაპირ არის მითითებული სადამფუძნებლო დოკუმენტში – მემორანდუმში. ასეთ კომპანიებს აუცილებლად უნდა გააჩნდეთ საწესდებო კაპიტალი და კრედიტორების წინაშე ისინი პასუ-

ხისმგებელი არიან მხოლოდ ამ საწესდებო კაპიტალით. კანონმდებლობით დადგენილია საწესდებო კაპიტალის ოდენობა, რომელიც არ უნდა იყოს 50 ათას ფუნტ სტერლინგზე ნაკლები. კერძო კომპანიებისათვის აუცილებლობას არ წარმოადგენს დაფუძნების დროს საწესდებო კაპიტალის არსებობა და არ არის განსაზღვრული აგრეთვე მისი შეტანის შემთხვევაში საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ოდენობა. ჩამოთვლილი კომპანიები, როგორც კერძო, ისე საჯარო არის იურიდიული პირი და როგორც წესი ისინი ეწვეიან მცირე და საშუალო ბიზნესს.

ამ კომპანიების სადამფუძნებლო დოკუმენტს წარმოადგენს მემორანდუმი და შინაგანაწესის რეგლამენტი. მემორანდუმში მითითებულია კომპანიის სახელწოდება, ოფისის მისამართი და საქმიანობის საგანი. თუ კომპანიას გააჩნია საწესდებო კაპიტალი ამის შესახებ უნდა იყოს მითითებული რეგლამენტში თითოეული დამფუძნებლის წილის ოდენობის განსაზღვრით. შინაგანაწესის რეგლამენტით დადგენილია მართვის სისტემა. კომპანიების სახელმწიფო რეგისტრაციას ახორციელებს რეგისტრაციის ბიუროს ოფიციალური პირი — კომპანიის რეგისტრატორი. რეგისტრაციისათვის საჭიროა სარეგისტრაციო და სიმბოლიკის (გერბის) მოსაკრებლის გადახდა. რეგისტრაციისათვის აუცილებელია, ასევე სადამფუძნებლო დოკუმენტებისა და დადგენილი ფორმის განცხადების წარდგენა, აგრეთვე მონაცემები იმ პირებისა, რომლებიც ინიშნებიან პირველ დირექტორებად და პირველ მდივნებად. რეგისტრაციის მომენტიდან კომპანია ითვლება იურიდიულ პირად და მასზე გაიცემა სპეციალური მოწმობა.

კომპანია ვალდებულია წესდებაში არანაკლებ ერთხელ მოიწვიოს კრება, რომელიც ითვლება კომპანიის უმაღლეს მმართველ ორგანოდ. კომპანიის უშუალო ხელმძღვანელობას ახორციელებს დირექტორთა საბჭო. დირექტორები საჯარო კომპანიებში არ უნდა იყოს ორზე ნაკლები. კანონმდებლობით დადგენილია, რომ დირექტორები შეიძლება იყვნენ, როგორც კერძო პირები, აგრეთვე იურიდიული პირებიც. დირექტორთა საბჭო ახორციელებს კომპანიის მართვას, აწარმოებს დირექტორების, მდივნების და კორპორაციის წევრების ჟურნალს. წარმართავს კომპანიის საბუღალტრო აღრიცხვას და ანგარიშგებას, ადგენს მოგებისა და ზარალის ბალანსს. ყოველდღიურად ავსებს საეაჭრო ჟურნალს ფინანსების მოძრაობის, შესყიდული და რეალიზებული საქონლისა და ნაშთის შესახებ.

საფინანსო დოკუმენტები ინახება კომპანიის ოფისში. კერძო კომპანი-

ებისათვის დადგენილია საფინანსო დოკუმენტების შენახვის ვადა 3 წელი, საჯარო კომპანიებისათვის კი 6 წელი.

ინგლისის კანონმდებლობით კომპანიებს, რომლებიც რეგისტრირებული არიან ოფშორულ ცენტრებში (Offshore Centres) და საგადასახადო ჰავანებში (Tax Havens) გააჩნიათ მნიშვნელოვან საგადასახადო შედეგა-თები. ის კომპანიები, რომლებიც მხოლოდ დარეგისტრირდნენ ამ ოფშორულ ცენტრებში და საგადასახადო ჰავანებში და ამ ტერიტორიაზე არ ეწევიან ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობას იხდიან მხოლოდ უმნიშ-ვნელო ერთჯერად გადასახადს.

საფრანგეთის კანონმდებლობით იურიდიული პირები (Pergonnes morales) იყოფიან კერძო სამართლის იურიდიულ პირებად და საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად. კერძო სამართლის იურიდიული პირე-ბი არიან კომერციული (ბიზნესის) სამართლის იურიდიული პირები ანუ კომერსანტები. იმ შემთხვევაში თუ საჯარო სამართლის იურიდიული პირი ეწევა კომერციულ საქმიანობას მათზე ვრცელდება კომერციული სამართლის ნორმები. იურიდიული პირისა და კომერსანტის ცნებები მოცემულია საფრანგეთის სავაჭრო კოდექსში, რომლის თანახმად კო-მერსანტი არის პირი, რომელიც ძირითად პროფესიას წარმოადგენს სამეწარმეო (ბიზნესთან დაკავშირებული) საქმიანობა. ამ საქმიანობის განხორციელებისათვის პირი უნდა გატარდეს რეგისტრაციაში და შეტა-ნილი იქნეს სავაჭრო რეესტრში სავაჭრო მოსამართლის ან საერთო სასამართლოს მოსამართლის მიერ. კომერსანტი შეიძლება იყოს კომან-დიტური ამხანაგობის წევრი ან საკუთრებაში გააჩნდეს კერძო (ინდივი-დუალური) საწარმო. (Centreprcse individuelle) კომერსანტი პასუხისმ-გებელია კრედიტორების წინაშე მთელი თავისი ქონებით.

საფრანგეთის კანონმდებლობის თანახმად უცხოელებს უფლება ექ-ლევათ ეწეოდნენ კომერციულ საქმიანობას, ამისათვის დამატებით საჭი-როა საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით პოლიციიდან მიიღონ სპეცია-ლური უცხოური კომერსანტის მოწმობა.

კერძო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი ძირითადად გან-საზღვრულია საფრანგეთის 1966 წლის კანონით “სავაჭრო საზოგადო-ების შესახებ” იმავე დასახელების 1967 წლის დეკრეტით. ამ ნორმატი-ულ აქტების საფუძველზე დადგენილია კერძო სამართლის იურიდიული პირების შემდეგი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები:

- მთლიანი (შეუზღუდავი პასუხისმგებლობის) საზოგადოება;
- კომანდიტური საზოგადოება;

- სააქციო კომანდიტი;
- შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება;
- სააქციო საზოგადოება

მთლიანი (შეუზღუდავი პასუხისმგებლობის) საზოგადოება (შოცვე-ტე en nom collectic) არის იურიდიული პირი. მისი წევრები პასუხს აგებენ კრედიტორების წინაშე მთლიანი მოცულობით და სოლიდარულად არა მარტო საზოგადოების ფუნქციონირების პერიოდში, არამედ მისი ლიკვიდაციის შემდეგ ხუთი წლის განმავლობაში. საზოგადოების შექმნისათვის მინიმალური კაპიტალის ოდენობა დადგენილი არ არის.

კომანდიტური საზოგადოების (Societe en commandete simple) დამფუძნებლები შეიძლება იყვნენ, როგორც იურიდიული პირები, ასევე ინდივიდუალური კომერსანტები. კომანდიტები კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ თავისი შენატანის პროპორციულად. კანონმდებლობა ითვალისწინებს საზოგადოების წევრთა სიების გამოქვეყნებას. საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ოდენობა ამ საზოგადოებაშიც დადგენილი არ არის.

სააქციო კომანდიტი (societe e commandite pan actions) არის იურიდიული პირი, რომლის დამფუძნებელი უნდა იყოს არა ნაკლებ ერთი კომერსანტისა და სამი აქციონერისა. სააქციო კომანდიტის იმ საზოგადოებაში, რომელიც არ ახორციელებს აქციებზე საჯარო ხელმოწერას, საწესდებო კაპიტალი უნდა იყოს არა ნაკლებ 250 ათასი ფრანკისა. საზოგადოება, რომელიც აწარმოებს აქციებზე საჯარო ხელმოწერას მინიმალური საწესდებო კაპიტალი უნდა იყოს არანაკლებ 1,5 მილიონი ფრანკი.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (Societe a responsadilite – SARL) კრედიტორების წინაშე პასუხისმგებელია თავისი ქონებით, მინიმალური საწესდებო კაპიტალი დადგენილი 50 ათასი ფრანკი. დამფუძნებლები შეიძლება იყვნენ, როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირები. თუ დამფუძნებელი ერთი პირია მას ეწოდება “შეზღუდული პასუხისმგებლობის ერთპიროვნული საწარმო“. დამფუძნებელთა მაქსიმალური რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 50-ს, თუ დამფუძნებელთა რაოდენობა გახდა 50-ზე მეტი, მაშინ ორი წლის განმავლობაში ის უნდა გადაკეთდეს სააქციო საზოგადოებად. უმაღლესი მართვის ორგანოა დამფუძნებელთა კრება. თუ დამფუძნებელთა რაოდენობა აღემატება 20-ს, აუცილებელია ყოველწლიურად კრების მოწვევა და კოლექტიური ორგანოს – სამეთვალყურეო საბჭოს შექმნა არანაკლებ სამი პირის შემად-

გენლობით. საზოგადოების ყოველწლიურ საქმიანობას წარმართავს აღმასრულებელი (gerants), რომელიც შეიძლება იყოს არჩეული საზოგადოების წევრისაგან, ან შეიძლება იყოს მოწვეული.

სააქციო საზოგადოება (Societe Anonyme – SA) უფლებამოსილია გამოუშვას ჩვეულებრივი და პრივილეგირებული აქციები, მისი საწესდებო კაპიტალი იგივეა, რაც დადგენილია სააქციო კომანდიტის საზოგადოებისათვის. საერთო კრება არის საზოგადოების მართვის უმაღლესი ორგანო. კრებებს შორის ფუნქციონირებს სამეთვალყურეო საბჭო ან ადმინისტრაციული საბჭო, რომელსაც ხელმძღვანელობს პრეზიდენტი ან გენერალური დირექტორი. სამეთვალყურეო საბჭოს შემადგენლობა განსაზღვრულია 3-დან 12 პირამდე საზოგადოების კაპიტალისა და საქმიანობის მოცულობის გათვალისწინებით. სააქციო საზოგადოება ვალდებულია გამოაქვეყნოს ბალანსი, მოგება, ზარალი და საზოგადოების საბოლოო წლიური შედეგები.

სახელმწიფო და კერძო შერეული საწარმოების ფორმას ითვალისწინებს საფრანგეთის კანონმდებლობა. სახელმწიფო საწარმოები იწოდება საჯარო საწარმოებად და მთლიანად ეკუთვნის სახელმწიფოს. მათ მართვას ახორციელებს ადმინისტრაციული საბჭო, რომლის შემადგენლობაში შედის ამ საწარმოს მოსამსახურეები. გენერალური დირექტორი ინიშნება პრეზიდენტის ან პრემიერ-მინისტრის მიერ. სახელმწიფო საწარმოების საქმიანობა რეგულირდება კომერციული სამართლის ნორმებით. შერეულ საწარმოებში სახელმწიფო კუთვნილება (წილი) შეადგენს არანაკლებ 51%. ასეთი საწარმოების გენერალური დირექტორი ან პრეზიდენტი ინიშნება ქვეყნის პრეზიდენტის ან პრემიერ-მინისტრის მიერ.

კოოპერატივი იქმნება სხვადასხვა წარმოების, რეალიზაციის, მომარაგების, სოფლის მეურნეობის, ფულად-საკრედიტო, სამომხმარებლო და საცხოვრებელი ბინების მშენებლობის ბიზნესისა და სხვა სფეროებში. საფრანგეთის კანონმდებლობით კოოპერატივებს მინიჭებული აქვთ სპეციალური სამართლებრივი სტატუსი.

საფრანგეთის კანონმდებლობით თავისუფალი პროფესიის საზოგადოება შეიძლება ეწოდოს სამეწარმეო საქმიანობას. ასეთი საზოგადოება შეიძლება შეიქმნას მხოლოდ ოთხი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით: შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება; სააქციო საზოგადოება; სააქციო კომანდიტები და საზოგადოებები შექმნილი ერთობლივი საქმიანობისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ ამ საზოგადოებებს გააჩნიათ

კომერციული საქმიანობის უფლება, მათი გაერთიანების მთავარ მიმართულებას წარმოადგენს პროფესიული საქმიანობის განვითარება. ასეთ პროფესიულ საზოგადოებას წარმოადგენს შსახობთა, შსატვართა, იურისტთა, ექიმთა, არქიტექტორთა, მწერალთა და სხვა გაერთიანებები.

საფრანგეთის კანონმდებლობის თანახმად კომერციული საზოგადოების სადამფუძნებლო დოკუმენტს წარმოადგენს სადამფუძნებლო ხელშეკრულება და საზოგადოების წესდება. სადამფუძნებლო დოკუმენტები და საზოგადოების წესდება მიიღება საერთო კრებაზე, რომელშიც აღინიშნება საზოგადოების სახელწოდება, მისი ადგილსამყოფელი, მონაცემები ფილიალების შესახებ, საქმიანობის საგანი, მმართველობის ორგანოები, მონაცემები საწესდებო კაპიტალის შესახებ, აქციების რაოდენობა და მისი ნომინალური ღირებულება.

გადაწყვეტილება საზოგადოების შექმნის განზრახვით გამოქვეყნებული უნდა იქნეს ოფიციალურ გამოცემაში, რომელიც იგზავნება ყველა სავაჭრო-სამრეწველო პალატაში და ხელმისაწვდომია ყველა დაინტერესებული პირისათვის. ამავე დროს დამფუძნებლებმა თავიანთი ხემოწერით უნდა დაადასტურონ, რომ ყველა მათი ქმედება ახალი საზოგადოების დაფუძნებისათვის შესაბამება საფრანგეთის კანონმდებლობას. საზოგადოების დაფუძნების შესახებ ინფორმაციის გამოქვეყნებიდან ერთი თვის შემდეგ ნოტარიულად დამოწმებული სადამფუძნებლო დოკუმენტები წარედგინება სავაჭრო-სამრეწველო პალატას, რომლის სათანადო პროცედურული შემოწმების შემდეგ ახალი კერძო სამართლის იურიდიული პირი შეაქვს სავაჭრო რეესტრში, რომლის შემდეგ ხდება უფლებუნარიანი და შეუძლია წარმართოს ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობა.

ნებისმიერი ფორმით შექმნილი ყველა იურიდიული პირი და კომერსანტი ვალდებულია აწარმოოს სავაჭრო წიგნი, რომლის მონაცემები ითვლება კომერციულ საიდუმლოებად და მისი გაცნობა შესაძლებელია მხოლოდ სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე. დოკუმენტაციის შენახვის საერთო ვადა შეადგენს 10 წელს.

გერმანიის კანონმდებლობის მიხედვით კერძო სამართლის იურიდიული პირები იყოფა კავშირებად ან საზოგადოებად (Vemeine) და დაწესებულებებად (Stiftungen). დადგენილია საწარმოთა შემდეგი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები:

- სავაჭრო საზოგადოება (ამხანაგობა);
- შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება;

- სააქციო საზოგადოება;
- კოოპერატივი.

გერმანიის კანონმდებლობით სავაჭრო საზოგადოებები (ამხანაგობები) არ წარმოადგენენ იურიდიულ პირებს, მაგრამ მათ გააჩნიათ გარკვეული უფლებაუნარიანობა, ისინი შეიძლება გამოვიდნენ სასამართლოში მოსარჩელებად და მოპასუხეებად. სამეწარმეო საქმიანობაში შეიძლება განახორციელონ ინდივიდუალურად, ისინი შეიძლება იყვნენ ერთპიროვნულად საწარმოს მფლობელები, როგორც წესი ეს საწარმოები არის მცირე და საშუალო. მათი საქმიანობა რეგულირდება გერმანიის სამოქალაქო კანონმდებლობით. სავაჭრო საზოგადოებების (ამხანაგობების) სამართლებრივი ფორმა მსგავსია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 930-940-ე მუხლებით დადგენილი ერთობლივი საქმიანობის (ამხანაგობის) ფორმისა. კერძოდ, ერთობლივი საქმიანობის (ამხანაგობის) ხელშეკრულებით ორი ან რამდენიმე პირი კისრულობს ერთობლივად იმოქმედოს საერთო სამეურნეო ან სხვა მიზნების მისაღწევად, რომლებიც ვალდებულნი არიან საერთო მიზნების მისაღწევად შეიტანონ ხელშეკრულებით დადგენილი შენატანები. მიღებული შემოსავლები მონაწილეებს შორის ნაწილდება მათი წილის შესაბამისად.

გერმანიის კანონმდებლობა ითვალისწინებს ორი სახის სავაჭრო (სამეწარმეო) ამხანაგობებს: 1. სავაჭრო საზოგადოება (ამხანაგობა) მთელი მოცულობით და 2. კომანდიტური ამხანაგობა. სავაჭრო საზოგადოება (ამხანაგობები) არის ერთიანი მიზნის მისაღწევად შექმნილი ერთობლივი საწარმოები. დამფუძნებლების პასუხისმგებლობა კრედიტორების წინაშე შეზღუდული არ არის, – ისინი პასუხისმგებლები არან საზოგადოების (ამხანაგობის) ყველა ვალზე მთლიანად და სოლიდარულად. საზოგადოების ქონება წარმოადგენს დამფუძნებელთა პირად საკუთრებას სოლიდარულად.

კომანდიტური საზოგადოება (ამხანაგობა) კრედიტორების წინაშე პასუხისმგებელნი არიან მთლიანი მოცულობით, მაგრამ კომანდიტები პასუხს აგებენ კრედიტორების წინაშე მხოლოდ თავიანთი შენატანების პროპორციულად.

გერმანიის კანონმდებლობა აგრეთვე ითვალისწინებს საჯარო (დახურული) საზოგადოებების (ამხანაგობის) ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას. იმ შემთხვევაში თუ ბიზნესში მონაწილეობს პირი მხოლოდ თავისი ქონებრივი და ფულადი შენატანებით, რომელიც ცნობილი არ არის შესაძებ პირისათვის და არ არის გამოცხადებული საჯაროდ, ასეთი

საწარმო არის არა საჯარო, არამედ დახურული ფორმის. ბიზნესში, რომელშიც მონაწილეობს პირი არა საჯაროდ მას გააჩნია იგივე უფლებები, რაც საჯარო მონაწილეებს, ის პასუხისმგებელია კრედიტორების წინაშე მთელი მოცულობით სოლიდარულად და აქვს მოგების და დივიდენდების მიღების უფლება თანაბარწილად.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების საქმიანობა გერმანიაში რეგულირდება ჯერ კიდევ 1892 წელს მიღებული კანონით შეზღუდული პასუხისმგებლობის შესახებ. ეს საზოგადოებები არის ყველაზე პოპულარული და გავრცელებული. გასული საუკუნის ბოლოს გერმანიაში რეგისტრირებული იყო ხუთასი ათასზე მეტი შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება, მაშინ როდესაც სააქციო საზოგადოებები იყო მხოლოდ სამი ათასამდე. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება წარმოადგენს იურიდიულ პირს და გააჩნია სრული უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა.

სადამფუძნებლო დოკუმენტს წარმოადგენს პარტნიორთა ხელშეკრულება, რომელიც საჭიროებს ნოტარიულურად დამოწმებას. მასში მითითებული უნდა იყოს საფირმო დასახელება, ადგილმდებარეობა საქმიანობის საგანი, საწესდებო კაპიტალის ოდენობა, თითოეული დამფუძნებელი პარტნიორების ფულადი შენატანი. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების საწესდებო კაპიტალი არ უნდა იყოს ორმოცდაათი ათას გერმანულ მარკაზე ნაკლები. თავისუფალი დამფუძნებლების მიერ შეტანილი თანხა მითითებული უნდა იყოს ხელშეკრულებაში და ის უნდა შეადგენდეს არა ნაკლებ 500 გერმანულ მარკას. ყველა ეს ჩამოთვლილი მონაცემები შეიტანება საჯარო რეესტრში. საზოგადოების მართვის ორგანოს წარმოადგენს საერთო კრება და დირექტორატი. შესაძლებელია შეიქმნას აგრეთვე სამეთვალყურეო საბჭო, თუ ამის თაობაზე მითითებულია სადამფუძნებლო დოკუმენტებში.

სააქციო საზოგადოების სამართლებრივი მდგომარეობა რეგულირდება 1965 წლის კანონით სააქციო საზოგადოების შესახებ. სააქციო საზოგადოების დამფუძნებლები არ შეიძლება იყოს ხუთზე ნაკლები. მისი საქმიანობის საგანი შეიძლება იყოს, როგორც ბიზნესი, ისე, ნებისმიერი სხვა სამოქალაქო საქმიანობა. სადამფუძნებლო დოკუმენტს წარმოადგენს სააქციო საზოგადოების წესდება, რომელშიც მითითებული უნდა იყოს საფირმო დასახელება, საქმიანობის საგანი დამფუძნებლები და მისამართი.

გერმანიის კანონმდებლობის თანახმად სააქციო საზოგადოების მინი-

მალური საწესდებო კაპიტალი არ უნდა შეადგენდეს ასი ათას გერმანულ მარკაზე ნაკლებს. ამავე დროს ერთი აქციის მზინმალური ოდენობა უნდა შეესაბამებოდეს არა ნაკლებ 50 გერმანულ მარკას. აქციები არის სახელობითი და პრივილიგიებული, როგორც ხმის უფლებით, ისე ხმის უფლების გარეშე.

სააქციო საზოგადოების წესდებას ამტკიცებს აქციონერები და საჭიროებს ნოტარიულ დამოწმებას. წესდებაში მითითებულია აქციების რაოდენობა მისი სახეობების მიხედვით და ნომინალური ღირებულება, საწესდებო კაპიტალის ოდენობა, კონკრეტული საქმიანობის საგანი. სააქციო საზოგადოების რეგისტრაცია ხორციელდება სავაჭრო რეესტრში შეტანით, რომლის შემდეგ საზოგადოება იძენს უფლებაუნარიანობას და წარმოადგენს იურიდიულ პირს.

სააქციო საზოგადოების მართვას ახორციელებს აქციონერთა საერთო კრება, რომელთაც ირჩევს სამეთვალყურეო საბჭოს ეს უკანასკნელი კი ქმნის გამგეობას და აკონტროლებს მის საქმიანობას. გამგეობა ახორციელებს ბიზნესთან დაკავშირებულ ყველა საქმიანობას, წარმოადგენს საზოგადოების ინტერესებს, როგორც სხვა იურიდიულ პირებთან, ასევე სახელმწიფოსთან ურთიერთობაში. პასუხისმგებელია სამეთვალყურეო საბჭოსა და აქციონერების წინაშე.

სამეწარმეო კოოპერატივების საქმიანობა რეგულირდება 1989 წლის კანონით სამრეწველო და სამეურნეო კოოპერატივების შესახებ. კოოპერატივის წევრთა რაოდენობა შეზღუდული არ არის, მათ მიზანს წარმოადგენს საერთო ბიზნესის წარმართვა მოგების მიღების მიზნით. საქმიანობის საგნიდან გამომდინარე კანონმდებლობა ითვალისწინებს კოოპერატივის შემდეგ სახეს:

- საკრედიტო საფინანსო კავშირი;
- ნედლეულის მოპოვებისა და დამუშავების კავშირი;
- სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის დამამზადებელი კავშირი;
- საქონლის დამამზადებელი და რეალიზაციის კავშირი;
- საქონლის საბითუმო შემსყიდველი და მისი საცალო რეალიზაციის კავშირი;
- საცხოვრებელი ბინების სამშენებლო კავშირი

კოოპერატივის წევრთა რაოდენობა არ უნდა იყოს შეიღზე ნაკლები. კოოპერატივის მართვის ორგანოს წარმოადგენს გამგეობა და სამეთვალყურეო საბჭო. სადამფუძნებლო დოკუმენტი არის კოოპერატივის წესდება, რომელიც რეგისტრირდება სასამართლოს მიერ კოოპერატივის რეესტრში.

რუსეთის ფედერაციაში სამეწარმეო საქმიანობა რეგულირდება სამოქალაქო კოდექსით, კომერციული საზოგადოების შესახებ ფედერალური კანონით და სხვა ნორმატიული აქტებით. სამოქალაქო კოდექსით დადგენილია მეწარმეთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი შემდეგი ფორმები:

- ინდივიდუალური მეწარმე;
- სრული და კომანდიტური ამხანაგობები;
- სამეურნეო საზოგადოებები (შეზღუდული პასუხისმგებლობის და დამატებითი პასუხისმგებლობის);
- სააქციო საზოგადოებები (ღია და დახურული);
- კოოპერატივი;
- სახელმწიფო და მუნიციპალური საწარმოები.

რუსეთის ფედერაციაში ყველაზე მარტივ ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას წარმოადგენს ინდივიდუალური მეწარმე, რომელიც მოქმედებს ერთპიროვნულად და არ არის იურიდიული პირი. ინდივიდუალური მეწარმის რეგისტრაცია ხორციელდება საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. ის პირადად არის პასუხისმგებელი კრედიტორების წინაშე მის საკუთრებაში არსებული მთელი თავისი ქონებით. კანონმდებლობით დადგენილია ბუღალტრული აღრიცხვის გამარტივებული ფორმა და საგადასახადო შეღავათები ინდივიდუალური მეწარმისთვის, რომლებიც იხდიან ინდივიდუალური საქმიანობის საპატენტო გადასახადს.

სრული ამხანაგობა არის რამოდენიმე მეწარმისა და კომერციული ორგანიზაციის გაერთიანება ერთ ფირმაში ერთობლივი საქმიანობის წარმართვის მიზნით. ისინი გამოდიან ამ ფირმის სახელით და პასუხისმგებლები არიან კრედიტორების წინაშე სოლიდარულად მთელი თავისი ქონებით. სრული ამხანაგობის დაფუძნებისათვის საჭიროა დამფუძნებელთა ხელშეკრულების შედგენა. საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ოდენობა კანონმდებლობით დადგენილი არ არის.

კომანდიტური ამხანაგობა იქმნება რამოდენიმე პირისა და მათი კაპიტალის გაერთიანების საფუძველზე, რომელიც რეგისტრირდება დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე. დამფუძნებლები კომენდატები, რომელთა პასუხისმგებლობა კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება თავიანთი შენატანებით და სრული პარტნიორები, რომლებიც პასუხისმგებლები არიან კრედიტორების წინაშე მთელი თავისი ქონებით.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება არის სამეწარმეო საზოგადოებათა შორის ყველაზე გავრცელებული ფორმა, წარმოადგენს

იურიდიულ პირს. მისი დამფუძნებლები შეიძლება იყოს ფიზიკური და იურიდიული პირები. სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები არ შეიძლება იყვნენ ამ საზოგადოების დამფუძნებლები. მისი დამფუძნებელი შეიძლება იყოს ერთი ფიზიკური პირიც. დამფუძნებლები არ შეიძლება იყოს 50-ზე მეტი, თუ დამფუძნებელთა რაოდენობა გადააჭარბებს ამ ზღვარს, მაშინ ის უნდა გარდაიქმნას ღია ტიპის სააქციო საზოგადოებად ან სამეწარმეო კოოპერატივად. დამფუძნებლები პასუხს აგებენ კრედიტორების წინაშე საზოგადოების ქონებით. სადამფუძნელო დოკუმენტებს წარმოადგენს ხელშეკრულება და საზოგადოების წესდება.

დამატებითი პასუხისმგებლობის საზოგადოება შეიძლება დაფუძნდეს ერთი ან რამდენიმე ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ. სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს ეკრძალებათ იყვნენ საზოგადოების დამფუძნებლები. თავისი იურიდიული ბუნებით დამატებითი პასუხისმგებლობის საზოგადოება მსგავსია შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა. ძირითადი და მკვეთრი განსხვავება გამოიხატება კრედიტორების წინაშე პასუხისმგებლობის საკითხებში. დამატებითი პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში დამფუძნებლები პასუხს აგებენ არა მარტო საზოგადოების ქონებით, არამედ მთელი თავისი ქონებით, რომელიც მოიცავს აგრეთვე პირად საკუთრებაში არსებულ ქონებას.

სააქციო საზოგადოების ფუნქციონირების ძირითადი სამართლებრივი საფუძველია რუსეთის ფედერაციის სამოქალაქო კოდექსი და ფედერალური კანონი სააქციო საზოგადოების შესახებ. სააქციო საზოგადოების კაპიტალი დაყოფილია ორი სახის აქციებად: 1. ღია აქციები, რომლის შეძენა შეუძლია ნებისმიერ პირს და დახურული აქციები, რომლის შეძენა შეუძლია მხოლოდ საზოგადოების დამფუძნებლებს.

კანონმდებლობით დადგენილია, რომ დახურულ სააქციო საზოგადოებაში დამფუძნებელ აქციონერთა რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს ორმოცდაათს. თუ ისინი გადააჭარბებენ ამ ციფრს, მაშინ უნდა გარდაიქმნან ღია სააქციო საზოგადოებად. აქციონერების პასუხისმგებლობა კრედიტორთა წინაშე შემოიფარგლება მხოლოდ მათ საკუთრებაში არსებული აქციების ღირებულებებით. სააქციო საზოგადოების დამფუძნებლები შეიძლება იყვნენ ფიზიკური და იურიდიული პირები. საზოგადოება შეიძლება დაფუძნდეს ერთი პირის მიერ. სადამფუძნელო დოკუმენტს წარმოადგენს საზოგადოების წესდება. დამფუძნებლები ასევე ადგენენ წერი-

ლობით ხელშეკრულებას, რომლითაც განისაზღვრება საზოგადოების საქმიანობის საგანი, საწესდებო კაპიტალი, აქციების სახე და მისი ნომინალური ღირებულება.

სააქციო საზოგადოების უმაღლეს მმართველ ორგანოს წარმოადგენს აქციონერთა კრება, რომელიც მოიწვევა წელიწადში არა ნაკლებ ერთხელ. საზოგადოების მართვას ახორციელებს ასევე ღირექტორთა საბჭო (ან გამგეობა) და სადამფუძნებლო საბჭო.

კოოპერატივი იქმნება ერთობლივი საქმიანობის განხორციელების მიზნით. კოოპერატივის წევრები სამუშაო პროცესში იღებენ პირად მონაწილეობას და კოოპერატივში შეაქვთ საპაიო შენატანი. ამავე დროს ისინი არ ითვლებიან დაქირავებულ პირებად და მონაწილეობას იღებენ კოოპერატივის მართვაში. კანონმდებლობით დადგენილია, რომ კოოპერატივის წევრთა რაოდენობა არ უნდა იყოს ხუთზე ნაკლები. კოოპერატივის სადამფუძნებლო დოკუმენტს წარმოადგენს საზოგადოების წესდება, რომელიც მტკიცდება კოოპერატივის წევრების მიერ. საზოგადოების მმართველობას ახორციელებს საერთო კრება და აღმასრულებელი ორგანო — გამგეობა.

სახელმწიფო და მუნიციპალური საწარმოები არ ფლობენ პირად საკუთრებაში ქონებას. ისინი ახორციელებენ გადაცემული ქონების ოპერატიულ მართვას. მფლობელის მიერ ქონების გადაცემა ხორციელდება წერილობით. ხელშეკრულებით, რომლის ვადა დადგენილია არა ნაკლებ სამი წელი. ქონების მფლობელი უფლებამოსილი სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო ამტკიცებს საწარმოს წესდებას. გადაცემული ქონება წარმოადგენს სახელმწიფოს საკუთრებას და დაუშვებელია მისი გადაცემა ან განაწილება სხვა პირებზე მესაკუთრის ნებართვის გარეშე.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ დღეისათვის საქართველოში კერძო საწარმოთა და საერთოდ ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება, საწარმოთა ფუნქციონირების, მათი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, თითქმის შეესაბამება განხილული ქვეყნების კერძო სამართლის სუბიექტების მოწყობის ზოგად პრინციპებს, საქმიანობის საგანსა და ფორმებს. საქართველოს გარდამავალი ეკონომიკის პირობების გათვალისწინებით განსხვავებულია ცალკეული საკითხების სამართლებრივი რეგულირების მე-

თოდები და პრაქტიკული განხორციელების მიმართულებები.

საერთოდ ღია საბაზრო ეკონომიკის სხვადასხვა ქვეყნებში კანონმდებლობით დადგენილი საწარმოთა კერძო ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, მათი იურიდიული ბუნება, საქმიანობის მიმართულება, დაფუძნებისა და კაპიტალის შენატანის პირობები, საფინანსო აღრიცხვისა და ანგარიშგების წესი, საწარმოთა მმართველობის ორგანოები, კრედიტორების წინაშე პასუხისმგებლობის საკითხები ძირითადად ერთმანეთის მსგავსია, აღნიშნული მთავარი პრინციპები სხვადასხვა ქვეყნებში ეკონომიკური, პოლიტიკური, დემოკრატიული და სხვა ფასეულობების განვითარების გათვალისწინებით, უმნიშვნელოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, ასეთი იდენტური მიდგომა განპირობებულია ცივილიზებული მსოფლიო ქვეყნების ერთგვაროვანი ეკონომიკური და სოციალური პირობებითა და საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების პრიმატით შიდა სახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ. (დანართი №3-6).

მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების პრაქტიკული საქმიანობით დამტკიცებულია, რომ წარმატებული ბიზნესისა და საერთოდ ეკონომიკის განვითარება შეუძლებელია, რომელიმე ერთი სახელმწიფოს შიგნით საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავებისა, კერძოდ კი კაპიტალის გაერთიანებისა და რეგიონალური ეკონომიკის განვითარების გათვალისწინების გარეშე. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ბოლო მონაცემებით დღეისათვის მსოფლიოში ფუნქციონირებს სამოცი ათასზე მეტი ტრანსნაციონალური კომპანია, ორასი ათასამდე საზღვარგარეთული ფილიალით, რაც მსოფლიო ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაციისა და გლობალიზაციის შედეგია.

საკონტროლო კითხვები:

1. ერთპიროვნული საწარმოები და მეწარმეთა გაერთიანებების სამართლებრივი რეგულირება:

- ა) ამერიკის შეერთებულ შტატებში;
- ბ) დიდ ბრიტანეთში;
- გ) საფრანგეთში;
- დ) გერმანიის;
- ე) რუსეთის ფედერაციაში.

4.3. სამეწარმეო ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირება

სამეწარმეო საქმიანობის ცნება, მისი რამდენიმე საპარტ-ლმარივი საფუძვლები, სამეწარმეო საქმიანობის რეგულირება, ძირითადად, დაფუძნებულია “მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონზე, რომელიც საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა 1994 წლის 28 ოქტომბერს. კანონის პირველი მუხლის შესაბამისად, იგი აწესრიგებს სამეწარმეო საქმიანობის მოწყობის მხოლოდ ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმებს და არა სამეწარმეო საქმიანობაში წარმოშობილ ყველა ურთიერთობას. ამასთან, კანონის თანახმად, სამეწარმეო საქმიანობად ითვლება არა ნებისმიერი, არამედ მართლზომიერი და არაერთჯერადი საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება მოგების მიღების მიზნით დამოუკიდებლად და ორგანიზებულად.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, სამეწარმეო საქმიანობის ძირითადი ნიშნებია: ა) მართლზომიერი საქმიანობა; ბ) არაერთჯერადი საქმიანობა; გ) მოგების მიღება; დ) საქმიანობის განხორციელება დამოუკიდებლად; ე) საქმიანობის ორგანიზებულად წარმართვა.

ზოგადად, სამართლის თეორიაში, მართლზომიერად მიიჩნევა ნებისმიერი საქმიანობა, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება ქვეყანაში მოქმედ სამართლებრივ ნორმებსა და ასევე, საზოგადოებაში ჩამოყალიბებულ, საყოველთაოდ დამკვიდრებულ და აღიარებულ ზნეობრივ ნორმებს, ჩვეულებებსა და ტრადიციებს. საქართველოს კანონმდებლობით პირდაპირ არის აკრძალული ცალკეული საქმიანობა, მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის 257-ე მუხლის შესაბამისად, დასჯადია პორნოგრაფიული ნაწარმოების ან სხვა საგნის უკანონოდ დამზადება ან გასაღება, 265-ე მუხლით კი ნარკოტიკული საშუალებების შემცველი მცენარის უკანონოდ დათესვა, მოყვანა ან კულტივირება და ა.შ. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მართლზომიერია ნებისმიერი საქმიანობა, თუ ნორმატიული აქტით პირდაპირ არ არის აკრძალული.

კანონი ადგენს, რომ მეწარმეობად მიიჩნევა მხოლოდ ისეთი საქმიანობა, რომელიც ატარებს არაერთჯერად ხასიათს, ანუ მეწარმეობა არის სისტემატურად და მიზანმიმართულად განხორციელებული საქმიანობა.

ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით შექმნილი საწარმოს მიზანია წესდებით გათვალისწინებული და კანონმდებლობით ნებადართული საქმიანობის განხორციელება სისტემატურად და განუ-

საზღვრელი ვადით. რეგისტრაციის პროცესის დასრულება, ფაქტობრივად, ადასტურებს საწარმოს დამფუძნებლების განზრახვას არაერთჯერადად ანუ სისტემატურად აწარმოონ თავიანთი საქმიანობა მოგების მიღების მიზნით, საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, რაც იმავდროულად დაკავშირებულია გარკვეულ რისკთან. ამასთან ერთად, სამეწარმეო საქმიანობად კანონმდებლობის შესაბამისად ასევე ჩაითვლება, მოგების მიღების მიზნით თუნდაც ერთხელ განხორციელებული კომერციული ან სხვა საქმიანობა.

სამეწარმეო საქმიანობის დამახასიათებელი ძირითადი ნიშანია მოგების მიღება. როგორც ფიზიკურ, ასევე იურიდიულ პირს თავისი სამეწარმეო საქმიანობისას განზრახული აქვს მიიღოს რაც შეიძლება მეტი მოგება, ანუ შექმნას და დააგროვოს შესაბამისი კაპიტალი წარმოების განვითარებისათვის, სოციალური და სხვა მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. მიუხედავად იმისა, რომ სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებისათვის ფიზიკური თუ იურიდიული პირი ყოველთვის ვერ აღწევს სასურველ შედეგს – მიიღოს მოგება, მათი მთავარი მიზანი და განზრახვა მოგების მიღებაა. ამ პროცესში სამეწარმეო საქმიანობის დამოუკიდებლობა გულისხმობს არა ყოველმხრივ დამოუკიდებლობას, არამედ სამართლებრივ დამოუკიდებლობას. სამეწარმეო საქმიანობის სუბიექტი თვითონ იღებს მოქმედი კანონმდებლობის ფარგლებში ნებისმიერ გადაწყვეტილებას, შეზღუდული არ არის აირჩიოს თავისი საქმიანობის სახე და მიმართულება, შეადგინოს ბიზნესგეგმები, თვითონ გადაწყვიტოს და შექმნას მმართველობითი ორგანოები, დანიშნოს დირექტორი და დამოუკიდებლად განახორციელოს სხვა საქმიანობა კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზებულად განხორციელება გულისხმობს „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მეორე მუხლის შესაბამისად ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით ჩამოყალიბებას, მმართველობითი ორგანოს შექმნას და სამეწარმეო რეესტრში რეგისტრაციას.

კანონის პირველი მუხლის შესაბამისად, სამეწარმეო საქმიანობად არ ჩაითვლება ფიზიკური პირის სახელოვნებო, სამეცნიერო, სამედიცინო, არქიტექტურული, საადვოკატო და სანოტარო, სააუდიტო, საკონსულტაციო (მათ შორის საგადასახადო კონსულტანტთა), სასოფლო-სამეურნეო ან სატყეო-სამეურნეო საქმიანობა. რეგისტრაცია კი სავალდებულოა, თუ

წარმოებაში მუდმივად დასაქმებულია ოჯახის არაწევრი ხუთი პირი მაინც.

კანონის ეს მოთხოვნა ვრცელდება მხოლოდ ფიზიკურ პირებზე. იურიდიული პირების მიერ განხორციელებული ჩამოთვლილი საქმიანობა განიხილება სამეწარმეო საქმიანობად. დღეისათვის შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით შექმნილია მრავალი საადვოკატო, არქიტექტურული, აუდიტორული, სამედიცინო საზოგადოებები.

საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, გარდა “მეწარმეთა შესახებ” კანონისა, მიღებულ იქნა სამეწარმეო საქმიანობის მარეგულირებელი სხვადასხვა საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი. მათ შორის თავისუფალი სამეწარმეო საქმიანობის განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა 1991 წლის კანონმა “სამეწარმეო საფუძვლების შესახებ”, 1992 წლის მინისტრთა კაბინეტის დადგენილებამ “ცალკეული სახეობის სამეწარმეო საქმიანობაზე ნებართვის გაცემის დროებითი წესის შესახებ”, 1993 წლის სახელმწიფო მეთაურის ბრძანებულებამ “საქართველოში კერძო მეწარმეობის განვითარების გადაუდებელ ღონისძიებათა შესახებ”, 1997 წლის პრეზიდენტის განკარგულებამ “საქართველოში მეწარმეობისა და ბიზნესის განვითარების სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერის ზოგიერთ ღონისძიებათა შესახებ”, 1999 წლის საქართველოს კანონმა “მცირე საწარმოთა მხარდაჭერის შესახებ”, 2001 წლის კანონმა “სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლის შესახებ”, 2002 წლის კანონმა “სამეწარმეო საქმიანობის ლიცენზიისა და ნებართვის გაცემის საფუძვლების შესახებ” და სხვა ნორმატიულმა აქტებმა.

საწარმოთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, მათი დაფუძნება, რეგისტრაცია, ლიკვიდაცია და სამეწარმეო რეესტრის ცნება. მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად, დადგენილია საწარმოთა ექვსი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა:

ინდივიდუალური საწარმო, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს), კომანდიტური საზოგადოება (კს), შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს), სააქციო საზოგადოება (სს) ან კოოპერატივი.

ინდივიდუალური საწარმოს მფლობელი არის ფიზიკური პირი, ინდივიდუალური მეწარმე, რომლის სამეწარმეო საქმიანობისათვის აუცილებელია სამეწარმეო წესით მოწყობილი ორგანიზაცია, საკასო და საბუ-

დალტრო საქმე. სამეწარმეო ურთიერთობებში იგი გამოდის თავისი სახელით.

მიუხედავად იმისა, რომ „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად ინდივიდუალური საწარმო არ არის იურიდიული პირი, ინდივიდუალური მეწარმე ანუ ფიზიკური პირი გამოდის საკუთარი სახელით, როგორც დამოუკიდებელი პირი. ის სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებულ საქმიანობას წყვეტს ერთპიროვნულად და კრედიტორების წინაშე პირადად არის პასუხისმგებელი თავისი ქონებით. ინდივიდუალური მეწარმე შეიძლება იყოს კანონმდებლობით დადგენილი ფორმით, როგორც მცირე და საშუალო, ასევე მსხვილი საწარმოს მფლობელი და სარგებლობდეს იმავე უფლებებით, რომლებიც მინიჭებული აქვთ იურიდიულ პირებს. ამასთან ერთად, უფლებამოსილია ეწეოდეს ნებისმიერ საქმიანობას, რაც აკრძალული არ არის საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით.

ნიშანდობლივია, რომ საქართველოს კანონმდებლობით სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებისათვის ერთი და იგივე უფლებამოვალეობანი გააჩნია, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს, ასევე მოქალაქეობის არმქონე პირებს და უცხო ქვეყნის მოქალაქეებს, თუ ისინი დადგენილი წესით არიან რეგისტრირებული. საგადასახადო და საბაჟო კანონმდებლობა, გადასახადების ოდენობა და რეჟიმი, საქართველოს მოქალაქეებზე, უცხო ქვეყნის მოქალაქეებზე და მოქალაქეობის არმქონე პირებზე, ასევე, ინდივიდუალურ საწარმოებსა და იურიდიულ პირებზე ერთნაირად ვრცელდება.

დღეისათვის მოქმედი კანონების შესაბამისად, ინდივიდუალური მეწარმე რეგისტრირებული უნდა იყოს საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით საგადასახადო ინსპექციის მიერ წარმოებულ სამეწარმეო რეესტრში. იგი ვალდებულია აწარმოოს განხორციელებული საქმიანობის აღრიცხვა, ანუ მოწესრიგებული ჰქონდეს საკასო და საბუღალტრო საქმე.

სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს) წარმოადგენს იურიდიულ პირს. კანონის მე-20 მუხლის შესაბამისად სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება არის საზოგადოება, რომელშიც რამდენიმე ფიზიკური პირი ერთობლივად, ერთიანი საფირმო სახელწოდებით, ეწევა არაერთგვარად და დამოუკიდებელ სამეწარმეო საქმიანობას და პარტნიორები საზოგადოების ვალდებულებებისათვის კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ როგორც სოლიდარული მოვალეობით.

უშუალოდ, პირდაპირ, მთელ ვალდებულებებზე, შეუზღუდავად მთელი თავისი ქონებით.

სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება შეუძლია დააფუძნოს ორმა ან მეტმა ფიზიკურმა პირმა ერთობლივად, ერთიანი საფირმო სახელწოდებით სამეწარმეო საქმიანობის არაერთჯერადად და დამოუკიდებლად განხორციელების მიზნით. საზოგადოების კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებს ფითოეული პარტნიორი უშუალოდ, მთლიანად და პირდაპირ, შეუზღუდავად და სოლიდარულად მთელი თავისი ქონებით. ამასთან, კრედიტორი უფლებამოსილია ვალის გადახდის მოთხოვნა წაუყენოს მთელ საზოგადოებას, გადახდის შეუძლებლობის შემთხვევაში კი კონკრეტულ პარტნიორს. კრედიტორის ვალის გადახდა უზრუნველყოფილია, როგორც საზოგადოების, ასევე პარტნიორების ქონებით. კანონის შესაბამისად, კრედიტორი უფლებამოსილია ვალის გადახდის მოთხოვნა წაუყენოს ნებისმიერ პარტნიორს, მიუხედავად იმისა, მიიღო თუ არა ამ პარტნიორმა მონაწილეობა კრედიტორთან უშუალოდ სამეწარმეო გარიგებაში ან სხვა საქმიანობაში. ვალის გადახდის შემდეგ პარტნიორს უფლება აქვს შეგებებული მოთხოვნა წაუყენოს უშუალოდ იმ პარტნიორს, რომლის ქმედებითაც საზოგადოებაში წარმოიშვა ეს ვალი.

კანონით დადგენილია, რომ ყოველ პარტნიორს წლიური მოგებიდან ეკუთვნის წილი თავისი წილი კაპიტალის ოთხი პროცენტის ოდენობით. ამასთან, თუ წლიური მოგება მცირეა და საკმარისი არ არის, მაშინ წილი განისაზღვრება შესაბამისად უფრო დაბალი პროცენტით.

აღსანიშნავია, რომ პარტნიორის წილად მოსული მოგების დაანგარიშებისას მხედველობაში მიიღება პარტნიორის მიერ შესრულებული სამუშაო, რომელიც მან სამეურნეო წლის განმავლობაში შესატანის სახით შეასრულა, ამ სამუშაოს შესრულებიდან გასული დროის გათვალისწინებით. მოგების ის ნაწილი რომელიც აღემატება მითითებულ გამოსაანგარიშებელ წილ მოგების თანხას და სამეურნეო წლის ზარალი განაწილდება პარტნიორთა შორის და მიემატება (გამოაკლდება) მათ წილ კაპიტალს. საზოგადოების წესდება შეიძლება ითვალისწინებდეს სხვა წესებსაც.

სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების დამფუძნებელი არ შეძლება იყოს იურიდიული პირი. დაფუძნება შეუძლია მხოლოდ ფიზიკურ პირებს შეთანხმების საფუძველზე. ამ შეთანხმების პირობები აუცილებლად უნდა აისახოს საზოგადოების წესდებაში.

კომანდიტური საზოგადოება (კს) არის სოლიდარული პასუხისმგებ-

ლობის საზოგადოების მსგავსი საზოგადოება. მთავარ განმასხვავებელ ფაქტორს წარმოადგენს კომანდიტურ საზოგადოებაში პარტნიორთა ორი კატეგორიის არსებობა – კომანდიტებისა და კომპლემენტარების – კომანდიტის პასუხისმგებლობა საზოგადოების კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება საგარანტიო თანხის გადახდით. კომპლემენტარები პერსონალურად პასუხისმგებელი პირებია და მათი პასუხისმგებლობა შეზღუდული არ არის.

კომანდიტური საზოგადოების ცნებიდან გამომდინარე, მისი დამფუძნებლები უნდა იყოს სულ ცოტა ერთი კომპლემენტარი ანუ პერსონალურად პასუხისმგებელი პარტნიორი და ერთი კომანდიტი, რომლის პასუხისმგებლობა კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება საგარანტიო თანხის გადახდით. ამასთან, კომპლემენტარი შეიძლება იყოს მხოლოდ ფიზიკური პირი. კომანდიტი კი შეიძლება იყოს, როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირი. კომანდიტად შეიძლება გამოვიდეს სახელმწიფოც.

პარტნიორთა წილი წლიურ მოგებაში, თუ მოგება არ აღემატება წილი კაპიტალის ოთხ პროცენტს განისაზღვრება სოლიდარული პასუხისმგებელობის საზოგადოების წესების შესაბამისად. სამეურნეო წლის მოგება ან ზარალი, რომელიც აღემატება ამ თანხას, პროცენტულად ნაწილდება პარტნიორთა შორის, თუ საზოგადოების წესდება სხვა რამეს არ ითვალისწინებს. ამასთან, განაწილების პროპორციულობის დასადგენად მხედველობაში მიიღება კომანდიტის წილი კაპიტალი და მისი სამართლებრივი მდგომარეობა.

“მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის მე-3 მუხლით დადგენილია, რომ კომანდიტი შესატანის საბოლოო შეტანამდე პასუხს აგებს საზოგადოების კრედიტორების წინაშე მის მიერ შეუტანელი შესატანის ოდენობით. შესატანის სრულად შეტანა კომანდიტს არ ათავისუფლებს პასუხისმგებლობისაგან, თუ მან პასუხისმგებლობის შეზღუდვის სამართლებრივი ფორმები ბოროტად გამოიყენა. ბოროტად გამოყენებად კი ჩაითვლება, თუ არ იქნება უზრუნველყოფილი საბუღალტრო წიგნების ისეთი წარმოება, საიდანაც ცალსახად გამომდინარეობს, თუ რომელი ქონება ეკუთვნის და რა ვალდებულებები აკისრია საზოგადოებას და რომელი არა.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს) არის საზოგადოება, რომლის პასუხისმგებლობა მისი კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება მთელი მისი ქონებით. საზოგადოების პარტნიორი არ არის

პასუხისმგებელი საზოგადოების ვალდებულებებზე, თუ მან პასუხისმგებლობის შეზღუდვის სამართლებრივი ფორმები ბოროტად არ გამოიყენა. (მუხლი 3.4.).

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ამ ცნებიდან გამომდინარე, იგი იქმნება პარტნიორების მიერ კაპიტალის გაერთიანების შედეგად. შესატანი კაპიტალი შეიძლება იყოს როგორც ფულადი, ასევე არაფულადი ქონება (მუხლი 3.3.). საზოგადოების პასუხისმგებლობა კრედიტორების წინაშე შეზღუდულია და იგი პასუხს აგებს მხოლოდ თავისი ქონებით. პარტნიორები საზოგადოების კრედიტორების წინაშე პასუხს პირადად არ აგებენ. საზოგადოების ვალების დაფარვაში პარტნიორების მონაწილეობა გამოიხატება საზოგადოების საწესდებო კაპიტალში ჩადებული ქონებით.

საზოგადოება არის იურიდიული პირი, მისი დამფუძნებლები შეიძლება იყვნენ, როგორც ფიზიკური პირები, ასევე იურიდიული პირები. საზოგადოების დამფუძნებელი შეიძლება იყოს სახელმწიფოც.

საზოგადოების მმართველი ორგანოებია: პარტნიორთა კრება და დირექტორატი. გარდა ამისა, საზოგადოების წესდება შეიძლება ითვალისწინებდეს სამეთვალყურეო საბჭოს შექმნას.

კანონით აუცილებელი არ არის, რომ დირექტორებად და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებად არჩეული იყვნენ დამფუძნებლები. მაგრამ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი ვერ იქნება დირექტორი.

კანონის შესაბამისად, პარტნიორებს შეუძლიათ წილის გასხვისება და მემკვიდრეობით გადაცემა. ამასთან, წესდებით შეიძლება განისაზღვროს სხვა პირობაც და წილის გასხვისებისთვის საჭირო გახდება საზოგადოების ნებართვა ან პარტნიორთა კრების გადაწყვეტილება. პარტნიორის მიერ წილის დათმობა მოითხოვს სანოტარო წესით დამოწმებული ხელშეკრულების დადებას. პარტნიორებს უფლება აქვთ შეამოწმონ და კონტროლი გაუწიონ საზოგადოების ხელმძღვანელობას. დირექტორები პარტნიორების მოთხოვნის საფუძველზე ვალდებული არიან დაუყოვნებლივ მიაწოდონ ინფორმაცია საზოგადოების საქმიანობის შესახებ, ნება დართონ პარტნიორებს გაეცნონ საზოგადოების წიგნებსა და ჩანაწერებს.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების პარტნიორებს, სამეურნეო წლის ბოლოს, წილის პროპორციულად, მოგების მიღების უფლება აქვს. ამასთან, საზოგადოების წესდება შეიძლება ითვალისწინებდეს, რომ მოგება პარტნიორებს შორის კი არ განაწილდება, არამედ შეიქმნება რეზერვტი და მოხმარდება საზოგადოების განვითარებას.

სააქციო საზოგადოება (სს) არის საზოგადოება, რომლის საწესდებო კაპიტალი დაყოფილია ერთი და იმავე ნომინალური ღირებულების მქონე აქციებად. სააქციო საზოგადოების პასუხისმგებლობა კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება მთელი მისი ქონებით. სააქციო საზოგადოების აქციონერი პასუხს არ აგებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებებზე. სააქციო საზოგადოების კაპიტალი უნდა შეესაბამებოდეს სულ მცირე თხუთმეტ ათას ლარს (მუხლი 51.).

კანონის აღნიშნული მოთხოვნიდან გამომდინარე, სააქციო საზოგადოებას გააჩნია აქციებად დაყოფილი საწესდებო კაპიტალი. აქცია არის ფასიანი ქაღალდი, რომელსაც გააჩნია ნომინალური ღირებულება, ანუ ის ღირებულება, რომლითაც გაიცა აქცია და რეგისტრაციაში გატარდა საზოგადოების წიგნში. აქცია ადასტურებს მისი მფლობელის მონაწილეობას სააქციო საზოგადოებაში.

აქცია არის ორი სახის – ჩვეულებრივი და პრივილეგირებული, რომელსაც გაცემს საზოგადოება სახელობითი ფორმით. ერთი ჩვეულებრივი აქცია უზრუნველყოფს ერთი ხმის უფლებას აქციონერთა საერთო კრებაზე. საზოგადოებას უფლება აქვს გამოუშვას პრივილეგირებული აქციები, რომელიც უზრუნველყოფს დივიდენდების მიღებას დადგენილი განაკვეთით, რომლის ოდენობა და მიღების წესი განისაზღვრება წესდებით. სააქციო საზოგადოებაში ამ მიზნით შეიძლება შეიქმნას სათანადო ემისიის პროსპექტი. ლიკვიდირებული სააქციო საზოგადოების ქონება, ვალების დაფარვის შემდეგ, პირველ რიგში ნაწილდება პრივილეგირებულ აქციათა მფლობელებზე, მათი წილის შესაბამისად.

სააქციო საზოგადოება არის იურიდიული პირი, რომელიც თავისი ქონებით პასუხს აგებს საზოგადოების ვალდებულებებზე. აქციონერებს საზოგადოების კრედიტორების წინაშე არავითარი პასუხისმგებლობა არ ეკისრებათ. სააქციო საზოგადოებას უნდა გააჩნდეს საწესდებო კაპიტალი, რომლის მინიმალური ოდენობა არ უნდა იყოს თხუთმეტ ათას ლარზე ნაკლები.

ფასიანი ქაღალდების სახეები, აქციონერთა უფლებები და მოვალეობები, აქციათა გამოსყიდვის წესი, წლიური ანგარიში, მოგების გამოყენება, რევიზიის ჩატარების, კაპიტალის შექმნის პირობები და სააქციო საზოგადოების მართვასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები უფრო ფართოდ განხილული იქნება სახელმძღვანელოს სხვა თავებში.

კოოპერატივი არის წევრთა შრომით საქმიანობაზე დაფუძნებული ან წევრთა მეურნეობის განვითარებისა და შემოსავლის გადიდების მიზნით

შექმნილი საზოგადოება, რომლის ამოცანაა წვერთა ინტერესების დაკმაყოფილება და იგი მიმართული არ არის უპირატესად მოგების მიღებაზე.

კანონის ამ ცნებიდან გამომდინარე, კოოპერატივის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს წვერთა ინტერესების დაკმაყოფილება, მაგრამ ეს არ გულისხმობს, რომ კოოპერატივს არა აქვს მოგების მიღების უფლება.

კოოპერატივები თავისი საქმიანობის საგნის მიხედვით იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

1. ნელლეულის მომპოვებელი კოოპერატივები, რომლებიც ამ ფორმით ნელლეულს მოიპოვებენ საკუთარი წვერებისათვის;

2. სასოფლო-სამეურნეო ან სარეწაო პროდუქციის ერთობლივი გასაღების კოოპერატივები;

3. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებელი და სხვადასხვა საგნის დამამზადებელი და ერთობლივი ხარჯებით მათი რეალიზაციის კოოპერატივები (სასოფლო-სამეურნეო და საწარმოო კოოპერატივები);

4. მასობრივი მოხმარების საქონლის საბითუმო წესით შემძენი და საცალო ვაჭრობით მათი სარეალიზაციო კოოპერატივები;

5. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ან სარეწებისათვის აუცილებელი მატერიალურ-ტექნიკური რესურსების შეძენა-წარმოებისა და მათი ერთობლივი გამოყენების კოოპერატივები;

6. სასოფლო-საკრედიტო კოოპერატივები;

7. სამომხმარებლო (მრავალდარგოვანი) კოოპერატივები, რომელთა სამართლებრივი, ეკონომიკური და სოციალური საფუძვლები რეგულირდება "სამომხმარებლო კოოპერაციის შესახებ" საქართველოს კანონით.

კოოპერატივი თავის ვალდებულებებზე კრედიტორის წინაშე პასუხს აგებს მხოლოდ თავისი ქონებით. საზოგადოების ვალზე კოოპერატივის წვერები პასუხს არ აგებენ. კანონით დასაშვებია კოოპერატივისათვის წვერის მონაწილეობა სხვა კოოპერატივში, თუ ეს უკანასკნელი მოწოდებულია ემსახუროს პირველი კოოპერატივის წვერთა შემოსავლის მიღების ან მათი მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობას.

კოოპერატივის წვერები შეიძლება იყვნენ როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები. კანონის შესაბამისად კოოპერატივის წვერები შეიძლება იყვნენ როგორც დამფუძნებლები, ასევე კოოპერატივის დაფუძნების შემდეგ დამატებით მიღებული პირები.

კანონით კოოპერატივის წვერის პაის მინიმალური ოდენობა დადგენილი არ არის, იგი განისაზღვრება დამფუძნებლების მიერ. აუცილებელია, რომ ყოველი პაი იყოფოდეს ორმოცდაათზე უნაშთოდ. კოოპერატი-

ვის ერთ წევრს შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე პაი. კოოპერატივის წევრის საპაიო შენატანი შეიძლება იყოს როგორც ფულადი, ისე სხვა უძრავი და მოძრავი ქონების სახით.

კოოპერატივის წევრები თავიანთ უფლებებს კოოპერატივის საქმიანობასთან დაკავშირებით ახორციელებენ საერთო კრებაზე. კრება გადაწყვეტილებას იღებს ხმების უბრალო უმრავლესობით. ამასთან ყოველ წევრს აქვს თითო ხმა. წესდება შეიძლება ითვალისწინებდეს რამდენიმე ხმის მიცემის უფლებას იმ წევრებისათვის, რომლებიც განსაკუთრებით უწყობენ ხელს კოოპერატივის საქმიანობის განვითარებას. ამ შემთხვევაში ხმის მიცემის პირობები დგინდება კოოპერატივის წესდებით. დაუშვებელია სამ ხმაზე მეტი ხმის მიცემის უფლება.

თუ კოოპერატივის წევრთა რაოდენობა ხუთასზე მეტია, საერთო კრების ნაცვლად მოიწვევა წარმომადგენლობითი კრება. წესდებით შეიძლება განისაზღვროს აგრეთვე წარმომადგენლობითი კრების მოწვევა, თუ წევრთა რაოდენობა ორასზე მეტია. წარმომადგენელთა კრება შედგება სულ ცოტა ორმოცდაათი წარმომადგენლისაგან, რომლებსაც ირჩევენ კოოპერატივის წევრები. წარმომადგენლად შეიძლება არჩეულ იქნეს ნებისმიერი წევრი, რომელიც არ არის არც გამგეობაში და არც სამეთვალყურეო საბჭოში.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ინდივიდუალური საწარმოს დამფუძნებელია მხოლოდ ინდივიდუალური მეწარმე ანუ ფიზიკური პირი. ინდივიდუალური საწარმოს რეგისტრაციას ახორციელებს საგადასახადო ორგანო, რომელიც ვალდებულია შექმნას სამეწარმეო რეესტრი და დადგენილი წესით შეიტანოს შესაბამისი მონაცემები. სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების დამფუძნებლებია ორი ან მეტი ფიზიკური პირი. კომანდიტური საზოგადოების დამფუძნებლებია: 1. პერსონალურად პასუხისმგებელი პირები ანუ, როგორც მას კანონი განსაზღვრავს — კომპლემენტარები და რომელიც შეიძლება იყოს ფიზიკური პირი; 2. კომანდიტები, რომლის პასუხისმგებლობა საზოგადოების წინაშე დადგენილია მის მიერ შეტანილი საგარანტიო თანხით. კომანდიტი შეიძლება იყოს როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირი. კომანდიტად შეიძლება გამოვიდეს სახელმწიფოც. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების დამფუძნებლები შეიძლება იყვნენ როგორც ფიზიკური და იურიდიული პირები, აგრეთვე სახელმწიფოც. ის შეიძლება დააფუძნოს ერთმა პირმაც, იქნება ის ფიზიკური თუ იურიდიული პირი. სააქციო საზოგადოების დამფუძნებ-

ლებია აქციონერები. აქციების მფლობელი შეიძლება იყოს როგორც ფიზიკური და იურიდიული პირი, ასევე სახელმწიფოც. რაც შეეხება კოოპერატივს, მისი დამფუძნებლები შეიძლება იყვნენ საზოგადოების მკაიეები, ფიზიკური ან იურიდიული პირები.

კანონმდებლობით დადგენილი წესით ამ საზოგადოებების რეგისტრაცია ხდება რაიონული (საქალაქო) სასამართლოების მიერ. საწარმოს რეგისტრაციის განცხადებას, რომელიც უნდა შეიცავდეს საფირმო სახელწოდებას, ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას, ადგილსამყოფელს, საქმიანობის საგანს, მონაცემებს სამეურნეო წლის დასაწყისისა და დამთავრების შესახებ, ხელს აწერენ საზოგადოების პარტნიორები ან საზოგადოების წარმომადგენლობითი და სამეთვალყურეო ორგანოს შესაძლო წევრები.

საზოგადოების რეგისტრაცია სასამართლოში ხდება სამეწარმეო რეესტრში სათანადო ჩანაწერებით. სამეწარმეო რეესტრის მონაცემები საჯაროა, მისი გაცნობისა და რეესტრის მონაცემების მიღების უფლება აქვს ნებისმიერ დაინტერესებულ პირს. სამეწარმეო რეესტრის მონაცემებს სასამართლოები ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში აქვეყნებენ.

ორგანიზაციულ – სამართლებრივი ფორმის მიუხედავად, სამეწარმეო სუბიექტი (საწარმო), დასაქმებულ-თა რაოდენობისა და წლიური ბრუნვის მოცულობიდან გამომდინარე, შეიძლება იყოს მცირე, საშუალო ან მსხვილი.

საქართველოს კანონი “მცირე საწარმოთა მხარდაჭერის შესახებ” განსაზღვრავს მცირე საწარმოთა განვითარებასა და მხარდაჭერის ეკონომიკურ და სამართლებრივ საფუძვლებს. ამ საკანონმდებლო აქტის მეორე მუხლის თანახმად, საქართველოს ტერიტორიაზე მცირე და საშუალო საწარმოებს განეკუთვნება “მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად შექმნილი ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო რაოდენობა და წლიური ბრუნვა არ აღემატება შემდეგ ზღვრულ ოდენობას:

1. მცირე საწარმოებისათვის – 20 დასაქმებულსა და 500 ათას ლარს.
2. საშუალო საწარმოებისათვის – 100 დასაქმებულსა და 1500 ათას ლარს

ამასთან, კანონით განსაზღვრულია, რომ დადგენილი რაოდენობის გადაშეტების დღიდან საწარმო არ ჩაითვლება მცირე საწარმოდ.

საწარმო არ ჩაითვლება მცირედ, თუ მისი საწესდებო კაპიტალის 25%-ზე მეტი ეკუთვნის პირს ან პირებს, რომლებიც არ აკმაყოფილებენ მცირე საწარმოთა ამ კანონით განსაზღვრულ მოთხოვნებს, ან მის ძირითად საქმიანობა წარმოადგენს საბანკო, სადაზღვევო და სხვა ფინანსური მომსახურება.

საწარმოს მართვა და ხელმძღვანელობა. საქართველოს კანონი “შეწარმეთა შესახებ” ადგენს ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით შექმნილ საწარმოებში მართვისა და ხელმძღვანელობის ფორმებსა და პრინციპებს. საწარმოში ხელმძღვანელობის საქმიანობად მიიჩნევა მოქმედება, რომელიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ ემსახურება საზოგადოების მიზანს. კანონის მე-9 მუხლის თანახმად, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში ხელმძღვანელობის უფლება აქვს ყველა პარტნიორს. კომანდიტურ საზოგადოებაში – პერსონალურად პასუხისმგებელ პარტნიორებს (კომპლემენტარებს), შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში, სააქციო საზოგადოებასა და კოოპერატივში – დირექტორებს. ამასთან, კოოპერატივში დირექტორად იგულისხმება გამგეობის წევრი. საზოგადოების წესდება შეიძლება ითვალისწინებდეს ერთი პარტნიორის ან დირექტორის მიერ საზოგადოების ერთპიროვნულად მართვის უფლებამოსილებას. ამავე დროს წესდებით შეიძლება დადგინდეს, რომ ორი დირექტორი მხოლოდ ერთობლივად შეიძლება გაუძღვეს საზოგადოებას, ანდა ყველა დირექტორი ვალდებული იყოს ერთად გასწიოს ხელმძღვანელობა. გარდა ამისა, ამ კანონის შესაბამისად შესაძლოა საზოგადოების უფლებამოსილება შეიზღუდოს სამეთვალყურეო ორგანოს ან საზოგადოების კრების აუცილებელი თანხმობის დაწესებით. ხელმძღვანელობის უფლებამოსილების ეს წესი შეიძლება განისაზღვროს აგრეთვე საზოგადოების შინაგანაწესით.

სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ყველა პარტნიორს, კომანდიტური საზოგადოების პერსონალურად პასუხისმგებელ პარტნიორს, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების, სააქციო საზოგადოებისა და კოოპერატივის დირექტორებს უფლება არა აქვთ პარტნიორების თანხმობის გარეშე მისდიონ იმავე საქმიანობას, რასაც მისდევს საზოგადოება ან მონაწილეობა მიიღონ მსგავსი ტიპის სხვა საზოგადოებაში პერსონალურად პასუხისმგებელი პარტნიორის ან დირექტორის სახით. სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოებასა და კომანდიტურ საზოგადოებაში ამ თანხმობის გაცემა შეუძლია პარტნიორთა კრებას. ხოლო შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში, სააქციო

საზოგადოებასა და კოოპერატივში იმ ორგანოს, რომელიც ნიშნავს დირექტორებს.

ზემოთ ჩამოთვლილი საზოგადოების ხელმძღვანელები საზოგადოების საქმეებს უნდა გაუძღვნენ ჩვეულებრივი კომერსანტის გულისხმიერებითა და კეთილსინდისიერებით. თუ ისინი არ შეასრულებენ ამ მოვალეობას, წარმოშობილი ზარალისათვის საზოგადოების წინაშე სოლიდარულად აგებენ პასუხს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, საზოგადოების ხელმძღვანელებმა უნდა დაამტკიცონ, რომ მათ არ დაურღვევიათ თავისი მოვალეობა.

კომანდიტურ საზოგადოებაში, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებასა და სააქციო საზოგადოებაში ხელმძღვანელობისათვის კონსულტაციების გაწევის მიზნით, შეიძლება შეიქმნას საკონსულტაციო საბჭო, რომელსაც არა აქვს გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილება. დირექტორები და კომპლემენტარები არ შეიძლება იყვნენ საკონსულტაციო საბჭოს წევრები.

ჩამოთვლილი საზოგადოების ხელმძღვანელები წარმართავენ საწარმოს მიმდინარე საქმიანობას და ამ საქმიანობიდან გამომდინარე უფლებამოსილნი არიან ყოველგვარი რწმუნების გარეშე წარმოადგინონ საწარმო მესამე პირებთან წესდებით გათვალისწინებული საკითხების გადასაწყვეტად. კანონის შესაბამისად, საზოგადოების წარმომადგენლობაზე უფლებამოსილი პირი შეიძლება იყოს პროკურისტი (საერთო მინდობილობით აღჭურვილი პირი), სავაჭრო წარმომადგენელი (თუ მინდობილობა რეგისტრირებულია სამეწარმეო რეესტრში, იგი წარმოადგენს გენერალურ სავაჭრო მინდობილობას), დამოუკიდებელი მოვაჭრე კომისიონერი, სავაჭრო მაკლერი და სამოქალაქო კოდექსისა და “მეწარმეთა შესახებ” კანონის შესაბამისად რწმუნებით აღჭურვილი ნებისმიერი პირი გარკვეული საქმიანობის შესასრულებლად. ამასთან, კანონით განსაზღვრულია, რომ საზოგადოების სახელით მინდობილობის გაცემის უფლება აქვთ საზოგადოების ხელმძღვანელობაზე უფლებამოსილ პირებსა და ინდივიდუალურ მეწარმეს.

კანონის შესაბამისად შექმნილი ნებისმიერი საზოგადოების მართვის უმაღლეს ორგანოს წარმოადგენს პარტნიორთა საერთო კრება, რომელიც განიხილავს და იღებს გადაწყვეტილებას საწარმოს ძირითად საკითხებზე.

სოლიდარული პასუხისმგებლობისა და კომანდიტურ საზოგადოებაში იმ გადაწყვეტილებებს, რომელთა მნიშვნელობა სცილდება საზოგადოე-

ბის ჩვეულებრივ საწარმოო საქმიანობას, იღებს ყველა პარტნიორის მონაწილეობით ჩატარებული კრება.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში პარტნიორთა კრების კომპეტენციას შეადგენს წლიური ანგარიშის შემოწმება და მიღება, ასევე სამეურნეო შედეგების განაწილება, დირექტორების დანიშვნა, გამოწვევა და მათი ანგარიშების დამტკიცება, დირექტორებთან შრომითი ხელშეკრულების დადება. მნიშვნელოვანი საფუძვლების არსებობისას, კრება ასევე წყვეტს პარტნიორის გარიცხვის საკითხს, საზოგადოების წესდების შეცვლის, კაპიტალის შემცირებისა და გაზრდის, საზოგადოების მიზნების გაფართოების, სხვა საწარმოთა შექმნის, გასხვისებისა და სხვა მნიშვნელოვან და ძირითად საკითხებს.

სააქციო საზოგადოების საერთო კრება იხილავს წლიურ შედეგებს. კრება უფლებამოსილია აგრეთვე შეცვალოს წესდება, საზოგადოების საქმიანობის საგანი, მიიღოს გადაწყვეტილება ლიკვიდაციის, შერწყმის, გაყოფის ან გარდაქმნის შესახებ, აირჩიოს სამეთვალყურეო საბჭო და სხვ.

კოოპერატივის საერთო კრება ამტკიცებს წლიურ ბალანსს, იღებს გადაწყვეტილებას წლიური მოგების გამოყენების ან წლიური დანაკლისის დაფარვის, წესდებაში ცვლილების შესახებ და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე; ირჩევს სამეთვალყურეო საბჭოს სააქციო საზოგადოებასა და კოოპერატივში მართვის ორგანოს წარმოადგენს ასევე სამეთვალყურეო საბჭო. კანონის შესაბამისად ამ საზოგადოებებში სამეთვალყურეო საბჭოს შექმნა აუცილებელია. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში კი “შეწარმეთა შესახებ” კანონის 48-ე მუხლის შესაბამისად, შესაძლებელია შეიქმნას სამეთვალყურეო საბჭო, რომლის მიმართ გამოიყენება სააქციო საზოგადოების წესები.

სამეთვალყურეო საბჭო კონტროლს უწევს დირექტორებს, ამოწმებს წლიურ ანგარიშებას, მოგების განაწილების წინადადებას და ამის შესახებ მოახსენებს საერთო კრებას. მრავალი მნიშვნელოვანი საქმიანობის განსახორციელებლად საჭიროა სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობა.

“შეწარმეთა შესახებ” კანონი ითვალისწინებს საზოგადოების მართვას ერთპიროვნულად და კოლექტიურად. საზოგადოების წესდება შეიძლება ითვალისწინებდეს ერთი პარტნიორის ან დირექტორის მიერ საზოგადოების მართვას ერთპიროვნულად. ამავე დროს საზოგადოების წესდებით შეიძლება განისაზღვროს, რომ ორმა დირექტორმა ერთობლივად უხელმძღვანელოს საწარმოს ან ყველა დირექტორი ვალდე-

ბული იყოს, ერთად გასწიონ ხელმძღვანელობა.

როგორც ვნახეთ, კანონი ზოგიერთი საკითხის გადაწყვეტიასას საზოგადოების ხელმძღვანელების უფლებამოსილებას ზღუდავს, სამეთვალყურეო საბჭოსა და საერთო კრების აუცილებელი თანხმობის დაწესებით. ხელმძღვანელობის უფლებამოსილების წესი შეიძლება განისაზღვროს აგრეთვე საზოგადოების შინაგანაწესით.

საზოგადოების წესდებით ასევე უნდა განისაზღვროს, წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირები ერთპიროვნულად იმოქმედებენ თუ ერთობლივად. იგი შეიძლება ასევე ითვალისწინებდეს წარმომადგენლობისათვის უფლებამოსილი პირების ერთპიროვნულად მოქმედებას, პროკურისტებსა და სხვა პირებთან ერთად.

კანონით დადგენილია, რომ წარმომადგენლობის სახე და წესი აუცილებლად უნდა აღინიშნოს სამეწარმეო რეესტრში.

იმ შემთხვევაში თუ კონტრაგენტისათვის გარიგების ხელშეკრულების დადებისას ცნობილი იყო საზოგადოების ხელმძღვანელობის უფლებამოსილების შეზღუდვის შესახებ, წარმოდგენილ საზოგადოებას შეუძლია ხელშეკრულების დადებიდან თვრამეტი თვის განმავლობაში განაცხადოს გარიგების ბათილობა. იგივე წესი გამოიყენება, თუ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მქონე პირი და კონტრაგენტი წინასწარი ურთიერთშეთანხმებით განზრახ მოქმედებენ ერთად, რათა ზიანი მიაღგეს იმ საზოგადოებას, რომელიც წარმოდგენილია წარმომადგენლით.

საზოგადოების ხელმძღვანელობა და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები საზოგადოების საქმეებს უნდა გაუძღვნენ კეთილსინდისიერად, კერძოდ, ზრუნავდნენ ისე, როგორც ზრუნავს ანალოგიურ თანამდებობაზე და ანალოგიურ პირობებში მყოფი ჩვეულებრივი, საღად მოაზროვნე პირი და მოქმედებდნენ იმ რწმენით, რომ მათი ეს მოქმედება ყველაზე ხელსაყრელია საზოგადოებისათვის. თუ ისინი არ შეასრულებენ ამ მოვალეობას, წარმომადგენელი ზიანისათვის საზოგადოების წინაშე სოლიდარულად აგებენ პასუხს.

პარტნიორთა უფლება-მოვალეობანი. უმრავლესობის კონტროლი და უმცირესობის უფლებების დაცვა. პარტნიორების მიერ ხელმძღვანელობის კონტროლის მიზნით, კანონით დადგენილია საზოგადოების ხელმძღვანელობის უფლებამოსილებათა შეზღუდვა, საზოგადოების ხელმძღვანელობაზე უფლებამოსილი პირებისათვის გადაწყვეტილების მიღებისათვის სამეთვალყურეო ორგანოს ან საზოგადოების კრების აუცილებელი თანხმობის დაწესებით. ხელმძღვანელობის უფლებამოსილების ეს წესი

შეიძლება განისაზღვროს აგრეთვე საზოგადოების შინაგანაწესით.

კანონით დადგენილია პარტნიორის მიერ ინფორმაციის მიღების, კონტროლისა და შემოწმების მოთხოვნის უფლება, საზოგადოების წლიური ანგარიშის ასლის მოთხოვნის უფლება. მას შეუძლია შეამოწმოს წლიური ანგარიშის სისწორე და ამ მიზნით გაეცნოს საზოგადოების საბუღალტრო წიგნებს, როგორც უშუალოდ, ისე დამოუკიდებელი ექსპერტის დახმარებით. პარტნიორს ასევე უფლება აქვს საზოგადოების ხელმძღვანელ ორგანოებს წლიური ანგარიშის დამტკიცებამდე მოსთხოვოს შესაბამისი განმარტებები მის შესახებ. პარტნიორის კონტროლისა და შემოწმების უფლებების გაზრდა შესაძლებელია საზოგადოების წესდებით ან სხვა კანონით. კანონი ასევე განსაზღვრავს პარტნიორის ვალდებულებებს. კომანდიტური საზოგადოების კომანდიტი, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების პარტნიორი, სააქციო საზოგადოების დამფუძნებელი აქციონერი, კოოპერატივის დამფუძნებელი წევრი შესატანის საბოლოო შეტანამდე საზოგადოების კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებს მის მიერ შეუტანელი შესატანის ოდენობით. სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების პარტნიორები და კომანდიტური საზოგადოების კომპლემენტარები საზოგადოების ვალდებულებებზე კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ სოლიდარულად.

პარტნიორს ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით შექმნილ სამეწარმეო საზოგადოებაში აქვს კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებები და მოვალეობები. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში ღირექტორებმა პარტნიორის მოთხოვნის საფუძველზე დაუყოვნებლივ უნდა მიაწოდონ მათ ინფორმაცია საზოგადოების საქმიანობის შესახებ და ნება დართონ გაეცნონ საზოგადოების წიგნებსა და ჩანაწერებს. სააქციო საზოგადოების აქციონერები თავიანთ უფლებებს — ხმის უფლებას, ინფორმაციის მიღების, კონტროლის, რიგგარეშე საერთო კრების მოწვევის, ასევე საერთო კრების გასაჩივრების უფლებას, აზორციელებენ საერთო კრებაზე. ამასთან, აქციონერს უფლება აქვს საერთო კრებაზე დღის წესრიგის თითოეულ პუნქტთან დაკავშირებით ღირექტორებსა და სამეთვალყურეო საბჭოს მოსთხოვოს განმარტება და გამოთქვას თავისი აზრი. თუ მოთხოვნა წერილობით იქნა დაყენებული საერთო კრებამდე ათი დღით ადრე, მაშინ იგი უნდა შესრულდეს ან განიხილოს დღის წესრიგის ერთ-ერთ საკითხად. ინფორმაციის გაცემაზე უარი შეიძლება მხოლოდ საწარმოს არსებითი ინტერესების საფუძველზე, რაც წერილობით უნდა დასაბუთდეს.

სააქციო საზოგადოებაში საწესდებო კაპიტალის ხუთი პროცენტის მფლობელ აქციონერებს უფლება აქვთ მოითხოვონ სამეურნეო მოქმედების ან მთლიანად წლიური ბალანსის სპეციალური შემოწმება, თუ ისინი მიიჩნევენ, რომ ადგილი აქვს დარღვევებს თუ საერთო კრება ამგვარ მოთხოვნას არ დააკმაყოფილებს, მაშინ გადაწყვეტილება სპეციალური შემოწმების ჩატარების შესახებ შეიძლება მიიღოს იმ სასამართლომ, რომლის ტერიტორიაზეც აქვს საზოგადოებას ადგილსამყოფელი. მათ ასევე უფლება აქვთ მოითხოვონ საწარმოს ინტერესების შესაბამისად რიგგარეშე კრების ჩატარება. მოთხოვნა წერილობით უნდა იქნეს დასაბუთებული. თუ ღირექტორები მოთხოვნიდან ოცი დღის განმავლობაში არ მოიწვევენ კრებას, აქციონერებს შეუძლიათ მიმართონ იმ სასამართლოს, რომლის ტერიტორიაზეც საზოგადოებას აქვს ადგილსამყოფელი.

იმ შემთხვევაში, თუ სააქციო საზოგადოებამ არ განახორციელა თავისი მოთხოვნა მესამე პირის მიმართ, აქციონერს შეუძლია საზოგადოების ნაცვლად და მის სასარგებლოდ, თავისი სახელით შეიტანოს სარჩელი აღნიშნული მოთხოვნის განსახორციელებლად. იგი ჩაითვლება სათანადო მოსარჩელედ, თუ საზოგადოება აქციონერის წერილობითი მოთხოვნის მიღებიდან 90 დღის განმავლობაში არ აღძრავს სარჩელს მესამე პირის წინააღმდეგ, ან ვერ დაასაბუთებს, რომ ასეთი სარჩელის აღძვრა ეწინააღმდეგება საზოგადოების ინტერესებს. სასამართლოს მიერ აქციონერის სარჩელის დაკმაყოფილების შემთხვევაში, საზოგადოება ვალდებულია აქციონერს აუნაზღაუროს სარჩელთან დაკავშირებული კეთილგონიერების ფარგლებში გაწეული სასამართლოს ხარჯები, ადვოკატის ხარჯების ჩათვლით. საზოგადოება თავისუფლდება ამ ხარჯების ანაზღაურების მოვალეობებისაგან, თუ იგი დაამტკიცებს, რომ სარჩელის ანაზღაურება საზიანოა საზოგადოებისათვის. თუ აქციონერი მიჩნეულ იქნა არასათანადო მოსარჩელედ ან სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, აქციონერს ეკისრება საზოგადოების მიერ გაწეული იმ ხარჯების ანაზღაურება, რომელიც წარმოიშვა აქციონერის მოთხოვნასთან დაკავშირებით.

კანონით ასევე დადგენილია აქციონერის პასუხისმგებლობის საკითხი, თუ მან განზრახ გამოიყენა თავისი მდგომარეობა სააქციო საზოგადოების ინტერესების საზიანოდ. ამ შემთხვევაში აქციონერმა დანარჩენ აქციონერებს უნდა გადაუხადოს შესაბამისი კომპენსაცია.

საწარმოს კაპიტალი და დაფინანსება. კომანდიტური საზოგადოების, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების, სააქციო საზოგადოებისა და კოოპერატივის დაარსებისას აუცილებელია პარტნიორების მიერ

ფულადი ან არაფულადი ქონების შეტანა “მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონითა და საზოგადოების წესდებით განსაზღვრული ოდენობით.

ამასთან, საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ოდენობა შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაში უნდა შეადგენდეს სულ ცოტა ორი ათასს ლარს. თითოეული პარტნიორისათვის შესატანი შეიძლება განსხვავებულად განისაზღვროს, მაგრამ იგი ათზე უნაშთოდ უნდა იყოფოდეს. სააქციო საზოგადოებაში საწესდებო კაპიტალის კანონით დადგენილი მინიმალური ოდენობა თხუთმეტი ათასი ლარია. კოოპერატივში საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ოდენობა კანონით გათვალისწინებული არ არის, იგი განისაზღვრება დამფუძნებლების მიერ, მაგრამ ყოველი პაი უნაშთოდ უნდა იყოფოდეს ორმოცდაათზე. ე.ი. მინიმალური პაი შეიძლება იყოს 50 ლარი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, თუ გავითვალისწინებთ, რომ კოოპერატივის დაფუძნებისათვის აუცილებელია სულ ცოტა, ორი პარტნიორი (მეპაიე) მაინც, მაშინ ბუნებრივია კოოპერატივის მინიმალური საწესდები კაპიტალი შეადგენს ას ლარს. კომანდიტურ საზოგადოებაში კომანდიტის შესატანის ოდენობაზე კანონით არანაირი წესი არ არის დადგენილი. იგი მხოლოდ წესდებით დგინდება.

საწესდებო კაპიტალის მაქსიმალური ოდენობა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი არ არის, როგორც წესი, იგი განისაზღვრება დამფუძნებლების მიერ მათი ფინანსური მდგომარეობისა და საზოგადოების საქმიანობის მიზნებისა და ამოცანების გათვალისწინებით.

კანონით დადგენილია, რომ ფულადი შენატანის დროს თანხა შეიძლება განისაზღვროს ნებისმიერი ვალუტით, მაგრამ საზოგადოების საბუღალტრო წიგნში იგი აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ეროვნული ვალუტით, ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი კურსის შესაბამისად. პარტნიორები ვალდებული არიან დროულად შეიტანონ შესატანი. ისინი არ შეიძლება განთავისუფლდნენ შესატანის შეტანისაგან. შესატანის უკან დაბრუნება კომანდიტურ, შეზღუდული პასუხისმგებლობის, სააქციო საზოგადოებისა და კოოპერატივებში დაიშვება მხოლოდ საწესდებო კაპიტალის შემცირების გზით. ამისათვის საჭიროა ცვლილების შეტანა საზოგადოების წესდებაში. საწესდებო კაპიტალის შემცირება რეგისტრირებულ უნდა იქნეს სამეწარმეო რეესტრში.

როგორც ზემოთ მივეუთითეთ, კანონით დადგენილია, რომ საწესდებო კაპიტალში შესატანი შეიძლება წარმოდგენილ იქნეს, როგორც ფულადი, ასევე სხვა ქონებრივი და არაქონებრივი ობიექტის სახით ანუ არაფუ-

ლადი შესატანი. პარტნიორების მიერ, როგორც ფულადი, ისე არაფულადი შესატანი აღინიშნება საზოგადოების წესდებაში. არაფულადი შენატანისას აუცილებელია ქონების შეფასება დამოუკიდებელი აუდიტორის მიერ, სადაც უნდა მიეთითოს ამ ქონების სახეობა და მისი საბაზრო ღირებულება. ეს ქონება აუცილებლად უნდა გადავიდეს საზოგადოების რეალურ მფლობელობაში და წარმოადგენდეს სამოქალაქო-სამართლებრივი ბრუნვის საგანს იმ თვალსაზრისით, რომ საზოგადოების ხელმძღვანელობას შეეძლოს კრედიტორების მოთხოვნების დაკმაყოფილება.

არაფულადი შენატანის სახით შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც უძრავი და მოძრავი ქონება, შენობა-ნაგებობები, მანქანა-დანადგარები, სატრანსპორტო საშუალებები და სხვ. ასევე არამატერიალური აქტივები.

“შეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლი ადგენს, რომ კომანდიტური საზოგადოების კომანდიტი, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების პარტნიორი, სააქციო საზოგადოების დამფუძნებელი აქციონერი, კოოპერატივის დამფუძნებელი წევრი (მეპაიე) შესატანის საბოლოო შეტანამდე საზოგადოების კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებს სოლიდარულად, მთელი თავისი ქონებით. ე. ი. როგორც სპს-ის პარტნიორი ან კს-ის კომპლიმენტარი შესატანის ნახევარი შეტანილ უნდა იქნეს წესდების ხელმოწერისთანავე, თუ წესდებით უფრო მეტის შეტანა არ არის გათვალისწინებული. დარჩენილი შესატანის შეტანის ვადებს წესდება უნდა ითვალისწინებდეს.

იმ შემთხვევაში, თუ პარტნიორმა გადააცილა საწესდებო კაპიტალის შესატანის შეტანის ვადა, ყოველ პარტნიორს შეუძლია წერილობით მოსთხოვოს მას ამ თანხის გადახდა დამატებითი ვადის მითითებით და გააფრთხილოს იგი საზოგადოებიდან შესაძლო გარიცხვის შესახებ. დამატებითი ვადა უნდა შეადგენდეს სულ ცოტა ერთ თვეს. ამ ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ პარტნიორი კარგავს. ნაწილობრივ შესრულებულ ვალდებულებათა შედეგების წილს. ამის შესახებ პარტნიორს უნდა განემარტოს წერილობით. გარიცხული პარტნიორის პასუხისმგებლობა ძალაში რჩება, თუ დამფუძნებელი პარტნიორის მიერ შესატანის შეუტანლობის გამო არ შეივსება ამ ფორმის საწარმოსათვის დაწესებული მინიმალური საწესდებო კაპიტალი, შეუსრულებელი შესატანი ნაწილდება სხვა დამფუძნებელ პარტნიორებს შორის (გარდა სოლიდარული პასუხისმგებლობისა და კომანდიტური საზოგადოებების პარტნიორებისა) მათი წილის პროპორციულად.

სამეწარმეო საქმიანობის შემოწმების პირობები და დავების რეგულირება. “მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით შექმნილი საზოგადოების პარტნიორებს აქვთ თანაბარი უფლებები და მოვალეობები, თუ კანონი სხვა რამეს არ განსაზღვრავს. ყოველ პარტნიორს აქვს წლიური ანგარიშის ასლისა და საზოგადოების ყველა პუბლიკაციის მიღების უფლება. კანონით დადგენილია, რომ საზოგადოების ხელმძღვანელები ვალდებული არიან ათი წლის განმავლობაში შეინახონ საბუღალტრო წიგნები, საინვენტარიზაციო აღწერილობა, ბალანსი, ასევე მათი გაგებისათვის აუცილებელი ინსტრუქციები და სხვა ორგანიზაციული დოკუმენტები, საბუღალტრო წიგნში ჩანაწერების დამადასტურებელი ბუღალტრული დოკუმენტები, ასევე მიღებული და გაგზავნილი საქმიანი კორესპონდენცია. კანონი განსაზღვრავს ხანდაზმულობისა და გასაჩივრების ვადებს. პრეტენზიის ხანდაზმულობის ვადა ხუთი წელია მათი წარმოშობიდან, საზოგადოების ლიკვიდაციიდან ან პარტნიორის გასვლიდან, თუ კანონი სხვა რამეს არ ითვალისწინებს. ამავე დროს დაუშვებელია პარტნიორთა კრების, საერთო კრების, აგრეთვე სამეთვალყურეო საბჭოს გადაწყვეტილებათა გასაჩივრება კრების ოქმის შედგენიდან ორი თვის გასვლის შემდეგ.

სასამართლოში სარჩელის შეტანის შემთხვევაში, სასამართლოს შეუძლია საკუთარი ინიციატივით ან რომელიმე მხარის განცხადების საფუძველზე მოითხოვოს ერთ-ერთი მოდავე მხარის საბუღალტრო წიგნები. სასამართლოს შეუძლია მხარეთა თანდასწრებით ამ წიგნების შინაარსის გაცნობა, თუ ისინი დავის საგანს შეეხება. აუცილებლობის შემთხვევაში შესაძლებელია მათი ამონაწერების გაკეთება. საბუღალტრო წიგნების სხვა მონაცემები სასამართლოს შეიძლება წარედგინოს იმ შემთხვევაში, თუ ეს აუცილებელია ბუღალტრული აღრიცხვის სისწორის შესამოწმებლად. ქონებრივი დავის დროს, კერძოდ, მემკვიდრეობის, საზოგადოების ქონებრივი გაყოფის საქმეებზე სასამართლოს შეუძლია მოითხოვოს ყველა წიგნის წარდგენა, მათი სრული შინაარსის გაცნობის მიზნით. მხარეებს შეუძლიათ საკუთარი ხარჯებით წარმოადგინონ შესაბამისი დოკუმენტების აუდიო-ვიდეო და სხვა ტექნიკური საშუალებებით შესრულებული ჩანაწერები. აუცილებლობის შემთხვევაში უნდა დაიბეჭდოს ეს დოკუმენტები ან სასამართლოს წარედგინოს ისეთი რეპროდუქცია, რომლის წაკითხვაც შესაძლებელი იქნება.

გარდა აღნიშნულისა, სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლის შესა-

ხებ“ საქართველოს კანონის თანახმად ყველას აქვს უფლება თავისუფლად ეწეოდეს სამეწარმეო საქმიანობას. მისი შეზღუდვა საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად შეიძლება მხოლოდ კანონით.

ამ კანონის მიხედვით სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლი არის კანონმდებლობით მოწესრიგებული სახელმწიფო, ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მმართველობის, აგრეთვე სხვა ადმინისტრაციულ ორგანოთა საქმიანობა, რომლის მიზანია მეწარმის საფინანსო-ეკონომიკური საქმიანობისა და მასზე დაკისრებული მოვალეობების შესრულების შემოწმება, აგრეთვე მეწარმის საქმიანობის კანონმდებლობასთან შესაბამისობის დადგენა, მის საქმიანობაში სამართალდარღვევების გამოვლენა ან შესაბამისი სანქციების დადება.

სამეწარმეო საქმიანობა შეიძლება გააკონტროლოს მხოლოდ კანონის შესაბამისად უფლებამოსილმა მაკონტროლებელმა ორგანომ. შესაბამისი საფუძელის არსებობისას მეწარმის სამეწარმეო საქმიანობის შემოწმების წინადადებით სხვა სახელმწიფო ორგანომ შეიძლება მიმართოს მაკონტროლებელ ორგანოს ან სასამართლოს. მაკონტროლებელი ორგანო უფლებამოსილია კონტროლი გაუწიოს სამეწარმეო საქმიანობას (მათ შორის, შევიდეს საწარმოში, მოითხოვოს დოკუმენტები, შეაჩეროს საწარმოს საქმიანობა, დალუქოს მეწარმის კუთვნილი ქონება, დაათვალიეროს საწარმო, შეამოწმოს მეწარმის მიერ გამოშვებული საქონლის ხარისხი ან საწარმოში გარემოს დაცვის კანონმდებლობასთან შესაბამისობა) მხოლოდ მოსამართლის ბრძანების საფუძველზე, რომელიც გაიცემა ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მოთხოვნათა დაცვით.

მეწარმის საქმიანობის შემოწმების შესახებ მოსამართლე ბრძანებას გაცემს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მაკონტროლებელი ორგანო წარუდგენს მას შესაბამის ინფორმაციას დასაბუთებული და საფუძელიანი ეჭვით მეწარმის მიერ კანონმდებლობის მოთხოვნების დარღვევის შესახებ. თუ მოსამართლე არ გაცემს ბრძანებას მეწარმის საქმიანობის შემოწმების შესახებ, მეწარმის შემოწმება არ განხორციელდება. თუ მეწარმის შემოწმება უკვე დაწყებულია, მოსამართლის მიერ შემოწმების შესახებ ბრძანების გაცემაზე უარის თქმის შემთხვევაში იგი დაუყოვნებლივ უნდა შეწყდეს და მეწარმეს უპირობოდ დაუბრუნდეს მაკონტროლებელი ორგანოსათვის, აგრეთვე სახელმწიფო ან ადგილობრივი ბიუჯეტის სასარგებლოდ გადახდილი თანხა ან სხვა გაცემული ქონება თუ დოკუმენტი. ხოლო თუ ეს შეუძლებელია, მეწარმეს მიეცემა სათანადო და სრული ანაზღაურება. ამასთან, კანონის დარღვევით განხორციელებული შემოწმების შედეგად მიღე-

ბულ მტკიცებულებებს იურიდიული ძალა არა აქვს. მაკონტროლებელი ორგანო უფლებამოსილია შეამოწმოს მეწარმე მხოლოდ იმ საკითხთან დაკავშირებით, რომლის შესახებაც არსებობს მოსამართლის ბრძანება.

კანონი ადგენს, თუ მეწარმე შეამოწმა უფლებამოსილიმა მაკონტროლებელმა ორგანომ, დაუშვებელია საქმიანობის იმავე საკითხთან დაკავშირებით იგი შეამოწმოს სხვა მაკონტროლებელმა ორგანომ. მაკონტროლებელი ორგანო ვალდებულია კონტროლის განხორციელებამდე მეწარმეს გადასცეს მისი უფლებებისა და მოვალეობების წერილობითი ჩამონათვალი.

მოსამართლის ბრძანება არ არის საჭირო:

ა) საგადასახადო ორგანოების მიერ კანონმდებლობით დადგენილი წესით განხორციელებულ გეგმურ შემოწმებებზე;

ბ) საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კანონით გათვალისწინებულ საქმიანობაზე;

გ) საქართველოს კონტროლის პალატის მიერ კანონმდებლობით გათვალისწინებულ საქმიანობაზე;

დ) დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მიერ კანონით გათვალისწინებულ საქმიანობაზე;

ე) ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის მიერ კანონით გათვალისწინებულ საქმიანობაზე;

ვ) დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ეროვნული კომისიებისა და საქართველოს ნავთობისა და გაზის რესურსების მარეგულირებელი სახელმწიფო სააგენტოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ საქმიანობაზე.

ყველა მაკონტროლებელ ორგანოს ეკრძალება მეწარმეს მოსთხოვოს ისეთი ინფორმაციის წარდგენა, რომელიც სცილდება მისი უფლებამოსილების ფარგლებს. კონტროლის პალატა სხვა სახელმწიფო ორგანოთა შემოწმებისას უფლებამოსილია შესაბამისი ორგანოსაგან მოითხოვოს ბიუჯეტთან ანგარიშსწორების ამსახველი დოკუმენტებისა და ინფორმაციის წარდგენა, მათი კამერალური წესით შემოწმების მიზნით.

ამასთან ერთად დადგენილია, რომ ამ კანონის მოქმედება არ ვრცელდება “ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ” საქართველოს კანონითა და საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებულ მოქმედებაზე. ის მაკონტროლებელი ორგანო, რომელიც სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლს ახორციელებს ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის განმახორციელებელი ორგანოს თხოვნით, შემოწმების უფლებას მოიპოვებს მოსამართლის ბრძანებით.

სასამართლოში შემოწმების შესახებ შუამდგომლობით შედის მოკვლევისა და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის განმახორციელებელი ორგანო, რომელიც მოსამართლეს წარუდგენს შესაბამის ინფორმაციას მეწარმის მიერ კანონმდებლობის დარღვევის შესახებ. მოსამართლე საკითხს იხილავს ერთპიროვნულად, დახურულ სასამართლო სხდომაზე, მხარეთა მონაწილეობის გარეშე.

მაკონტროლებელი ორგანო ვალდებულია საქართველოს პრეზიდენტს და საქართველოს პარლამენტს ყოველი წლის 25 იანვრამდე წარუდგინოს ანგარიში გასული წლის განმავლობაში ბრძანებების ოდენობისა და მოსამართლის ბრძანებების საფუძველზე განხორციელებული შემოწმების შედეგების შესახებ.

ამრიგად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, “მეწარმეთა შესახებ“ და “სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლის შესახებ“ საქართველოს კანონები აწესრიგებენ ნებისმიერ ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით შექმნილი საწარმოს პარტნიორებისა და სახელმწიფოს მიერ შემოწმების ფორმებსა და პროცესებს. საერთოდ, ყველა ცივილიზებულ სამართლებრივ სახელმწიფოში ნორმატიული აქტების სისტემის ბუნებიდან გამომდინარე, სამეწარმეო საქმიანობის პროცესში წამოჭრილი ყველა დავა უნდა გადაწყდეს ურთიერთშეთანხმებით და მოლაპარაკების გზით. შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში, მხარეებს შეუძლიათ მიმართონ როგორც კერძო არბიტრაჟს, ასევე საქართველოს და საერთაშორისო სასამართლოებს. სასამართლოში სამეწარმეო საქმიანობასთან წარმოშობილი დავები რეგულირდება როგორც ეროვნული სამართლებრივი, ასევე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით, საერთო წესითა და საფუძველებით.

საკონტროლო კითხვები:

1. სამეწარმეო საქმიანობის ცნება;
2. საწარმოთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები;
3. საწარმოთა დაფუძნება და სამეწარმეო რეესტრში რეგისტრაციის პირობები;
4. მცირე და საშუალო საწარმოს ცნება;
5. საწარმოს მართვა და ხელმძღვანელობა;
6. პარტნიორთა უფლება-მოვალეობანი. უმრავლესობის კონტროლი და უმცირესობის უფლებების დაცვა;
7. საწარმოს კაპიტალი და დაფინანსება;
8. სამეწარმეო საქმიანობის შემოწმების პირობები და დავების რეგულირება.

თავი 5. საკუთრების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები

5.1. ფიზიკური და იურიდიული პირის საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობა

ყველასათვის ცნობილია, რომ წარმატებული ბიზნესი დამყარებულია პირად საკუთრებაში არსებულ ქონებაზე. შესაბამისი ქონებისა და დაფინანსების გარეშე შეუძლებელია ყველაზე მარტივი საქმიანობის წარმართვა. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქონებრივი მდგომარეობის სამართლებრივი რეგულირების სრულყოფის საკითხებს.

«მეწარმეთა შესახებ» საქართველოს კანონის მე-3 მუხლი საზოგადოების დაფუძნებისას ითვალისწინებს საწესდებო კაპიტალის შენატანის აუცილებლობას ნებისმიერი ვალუტით. შესატანი შეიძლება ასევე ქონებრივი და არაქონებრივი ობიექტის სახით, რომელიც უნდა შეაფასოს დამოუკიდებელმა აუდიტორმა. ამასთან ერთად შესატანის ნახევარი შეტანილ უნდა იქნას წესდების ხელმოწერისთანავე.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 147-ე მუხლის შესაბამისად ქონება არის ყველა ნივთი (მოდრავი და უძრავი) და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე (ინტელექტუალური საკუთრება და სხვა ქონებრივი სიკეთე, მაგ. კრედიტის გადაცემა მესამე პირზე, ვალის გადაკისრება, სხვადასხვა სახის გამოგონებები და სამეცნიერო აღმოჩენები, სასაქონლო ნიმუშები, სასაქონლო ნიშნები და სხვა), რომელთა ფლობა, სარგებლობა და განკარგვაც შეუძლიათ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს და რომელთა შეძენაც შეიძლება შეუზღუდავად, თუკი ეს აკრძალული არ არის კანონით ან არ ეწინააღმდეგება ზნეობრივ ნორმებს.

კოდექსით დადგენილია, უძრავი ქონების სრული ჩამონათვალი, რომელსაც მიეკუთვნება მიწის ნაკვეთი მასში არსებული წიაღისეულით, მიწაზე აღმოცენებული მცენარეები, ასევე შენობა-ნაგებობანი, რომლებიც მყარად დგას მიწაზე.

ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს ქონება შეიძლება გააჩნდეს მფლობელობაში და საკუთრებაში. მფლობელობა წარმოიშობა ნივთზე ფაქტობრივი ბატონობის მოპოვებით. ცალკეულ შემთხვევაში პირს ქონება შეიძლება გააჩნდეს განსაზღვრული ვადით (დროებით), ფლობდეს და იყენებდეს მას და არ იყოს მისი მესაკუთრე.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170-ე მუხლის საფუძველზე მესაკუთრეს შეუძლია თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს ქონებით, არ დაუშვას სხვა პირის მიერ ქონების სარგებლობა და განკარგვა. კოდექსით ასევე დადგენილია, უძრავი ნივთის (ქონების) შეძენის საფუძვლები, რომლისთვისაც აუცილებელია სანოტარო წესით დამოწმებული საბუთი და შეძენის რეგისტრაცია საჯარო რეესტრში.

საქართველოს კანონი “სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციის შესახებ“, რომლის შესაბამისად შემუშავებული და საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით დამტკიცებულია “საქართველოს ეროვნული მემკვიდრეობის ცალკეულ დარგებში პრივატიზების განხორციელების“ 2002-2005 წლების ერთიანი გეგმა და ითვალისწინებს სახელმწიფო ქონების პრივატიზების განხორციელების პირობებს. ამ ნორმატიული აქტების შესაბამისად ნებისმიერი საქართველოს და უცხო ქვეყნის მოქალაქეს, ასევე მოქალაქეობის არმქონე ფიზიკურ პირს და აგრეთვე იურიდიულ პირს, შეუძლია დადგენილი წესით შეიძინოს განუსაზღვრელი ღირებულების ქონება, რომელთა პრივატიზება საქართველოს კანონმდებლობით აკრძალული არ არის.

საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლით აღიარებული და უზრუნველყოფილია საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლება. კონსტიტუცია დაუშვებლად მიიჩნევს და კრძალავს საკუთრების, მისი შეძენის, გასხვისების ან მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლების რაიმე სახით გაუქმებას. ეს წესი ვრცელდება, როგორც საქართველოს მოქალაქეებზე, ასევე უცხოელებზე, მოქალაქეობის არმქონე პირებზე და საქართველოსა და უცხო ქვეყნის იურიდიულ პირებზე.

ღიდი ბრიტანეთის კანონმდებლობით გათვალისწინებულია როგორც უძრავი, ისე მოძრავი ქონების ფლობის უფლება. უძრავ ქონებას მიეკუთვნება მიწის ნაკვეთი, რომელიც რეგულირდება სპეციალური კანონით (Land Law) საცხოვრებელი ბინა და სხვა.

მოძრავი ქონება იყოფა ორ ჯგუფად – ქონება მფლობელობით (Choses in possession), რომელსაც მიეკუთვნება მანქანები, ავეჯი, წიგნები და სხვა ყოველდღიური მოხმარების ნივთები და ქონება მოთხოვნით (Choses in action), ასეთ ნივთებს მიეკუთვნება პატენტი, ფირმის სახელწოდება, სასაქონლო ნიშანი, ნაწარმოების გამოქვეყნების უფლება. ქონების ამ სახეს განეკუთვნება ასევე სასაქონლო და ფინანსური ფასიანი ქაღალდები, საკრედიტო ვექსილები, რომლებზედაც ვრცელდება კანონი “ვექსილების შესახებ“.

ქონების მფლობელობის განსაკუთრებულ სახეს წარმოადგენს მინდობილობითი საკუთრება (Trust), რომელიც ფართოდ გამოიყენება ადვოკატსა და კლიენტთან სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობაში, საქველმოქმედო ორგანიზაციებში, კორპორაციებისა და კოოპერატივების ურთიერთობებში, ფასიანი ქაღალდების ოპერაციების, ინვესტიციებისა და სხვა სამეწარმეო ურთიერთობებისას.

საფრანგეთში ქონებრივი საკითხების ინსტიტუტი რეგულირდება სამოქალაქო კოდექსით, რომლითაც დადგენილია კერძო საკუთრებისა და სხვისი ქონების მფლობელობის ინსტიტუტი. საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 544 მუხლის თანახმად, საკუთრება არის ქონების გამოყენების და ფლობის ისეთი აბსოლუტური უფლება, რომლის დროსაც საკუთრების უფლება კანონით ან რეგლამენტით არ არის აკრძალული. საკუთრების უფლების მოპოვების (ქონების შექმნის) აუცილებელ წინაპირობად დადგენილია კანონიერი მფლობელის კეთილსინდისიერი, ღია, მშვიდობიანი და უწყვეტი ქონებრივი საკუთრების ფაქტის დადასტურება. უძრავი ქონების შექმნის ხანდაზმულობის ვადა შეადგენს 30 წელს, მოძრავი ქონებისათვის მისი სახეობის მიხედვით ხანდაზმულობის ვადა დადგენილია 10-დან 20 წლამდე.

საფრანგეთში მფლობელობის ინსტიტუტი ფართოდ არის გავრცელებული, რომლის დროსაც პირს შეუძლია ქონების შესაკუთრის გარკვეული პირობების გათვალისწინებით განკარგოს მის მფლობელობაში არსებული ქონება, მაგალითად, არენდით აღებული შენობა-ნაგებობა, მიწის ნაკვეთი, სატრანსპორტო ექსპლუატაციისათვის მიღებული საქონელი და სხვა.

საფრანგეთის კანონმდებლობით უძრავი ქონების პირველ სახეს მიეკუთვნება ისეთი ქონება, რომელიც თავისი ბუნებით არის უძრავი, მიწის ნაკვეთი და რაც მასზეა განთავსებული. უძრავი ქონების მეორე სახეს კი მიეკუთვნება ქონება, რომელიც საჭიროა ამ ქონების ექსპლუატაციისათვის – სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა და დანადგარები, სამრეწველო მანქანა-დანადგარები, მომსახურების განწევისათვის საჭირო ქონება (სატრანსპორტო მომსახურებისათვის – სატრანსპორტო საშუალებები; მშენებლობისათვის – სამშენებლო ტექნიკა და სხვა) ქონების ამ სახეს მიეკუთვნება, ასევე შინაური პირუტყვი.

საკუთრების განსაკუთრებულ ფორმას წარმოადგენს ინტელექტუალური საკუთრება. კანონმდებლობით დადგენილია ასევე სამრეწველო საკუთრება, რომელსაც მიეკუთვნება საფირმო სახელწოდება, სვაჟრო

სახელი (უფლება), სამრეწველო ბიზნესი, სასაქონლო ნიშანი, პროდუქციის სახელწოდება და პროდუქციის წარმოშობის (დამზადების) ადგილი.

საფრანგეთის კანონმდებლობით დადგენილია საწარმოთა განსაკუთრებული საკუთრების ფორმა, რომელიც მოიცავს არა მარტო მიწის ნაკვეთსა და მასზე აღმართულ შენობა-ნაგებობებს, მანქანა-დანადგარებსა და სხვა სამრეწველო საშუალებებს, ასევე ინტელექტუალურ საკუთრებას, კადრებს, ანუ პერსონალს (სპეციალისტებს) და ამ საწარმოს ჩამოყალიბებულ კლიენტებს (ნედლეულის მომწოდებლებს, გამოშვებული პროდუქციის მყიდველებს და სხვა დაკავშირებულ პირებს). წარმოების შექმნისას მხედველობაში მიიღება არა მარტო მისი შენობა-ნაგებობები, მიწა და სხვა მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ღირებულება, არამედ წარმოებისა და მისი პროდუქციის რეპუტაცია ბაზარზე, მოსამსახურეთა კვალიფიკაცია, მოგება და სხვა, მატერიალური და არამატერიალური ფაქტორები.

გერმანიის სამოქალაქო კანონმდებლობით აღიარებულია ქონების საკუთრების უფლება, რომლის მფლობელი უფლებამოსილია განკარგოს ის თავისი შეხედულებით. მიწის მესაკუთრეს ეკუთვნის მთელი სივრცის ზემოთ და მიწის ქვეშ არსებული წიაღისეული. განსაკუთრებით დაცულია კანონმდებლობით საკუთრების უფლება.

არსებობს ქონების ფლობის ორი ფორმა. პირველი ჩემთვის (ჩემი ინტერესებისათვის) ანუ პირადი საკუთრება, და მეორე, სხვა პირისათვის. ამ შემთხვევაში ქონების მფლობელია სხვა პირი (იჯარით აღებული ქონება, საწარმოს ქონება, რომელსაც იყენებენ მოსამსახურეები და ა.შ.).

ქონების შესაძენად საჭიროა შეთანხმება მფლობელსა და მყიდველს შორის. ქონება შეძენილად ითვლება მისი გადაცემის მომენტიდან. უძრავი ქონების შეძენისათვის კანონმდებლობა ითვალისწინებს დამატებით მოთხოვნებს. კერძოდ, შეძენილი უძრავი ქონების გატარების ე.წ. მიწის წიგნში, რომლის გარეშე ქონება არ ითვლება შესყიდულად.

დღევანდელი მსოფლიოს ღია საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში სახელმწიფოს იურიდიული და ფიზიკური პირების ქონების საკუთრების უფლება ძირითადად რეგულირდება ეროვნული (ნაციონალური) კანონმდებლობითა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით. ჩვენს მიერ საქართველოს, ინგლისის, საფრანგეთის და გერმანიის კანონმდებლობის ანალიზის საფუძველზე განხილულია საკუთრების სამართ-

ლებრივი რეგულირების საკითხები, ქონების საკუთრების ფორმები, მისი შექმნისა და რეგისტრაციის წესი.

საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით რეგულირდება საზღვარგარეთის ქვეყნებში არსებული დიპლომატიური და მათთან გათანაბრებული ორგანიზაციების ქონება, რომელიც წარმოადგენს სახელმწიფო საკუთრებას და რომელზედაც ვრცელდება ვენის 1961 წლის კონვენციით "დიპლომატიურ ურთიერთობათა შესახებ" და ვენის 1963 წლის კონვენციით "საკონსულო ურთიერთობათა შესახებ" დადგენილი იმუნიტეტი. გარდა დიპლომატიური დაწესებულებების ქონებისა სახელმწიფოს საკუთრებაში შესაძლებელია გააჩნდეს ქონება სხვა ქვეყანაში, როგორც წესი, ამ ქონებასთან დაკავშირებული ყველა საკითხი რეგულირდება იმ ქვეყნის სამართლებრივი ნორმებით, სადაც ეს ქონება იმყოფება. იგივე წესი ვრცელდება ფიზიკური პირების და კერძო სამართლის იურიდიული პირის ქონებაზე, რომლის ადგილსამყოფელია სხვა ქვეყნის ტერიტორია.

საქართველოს იურიდიულ პირებს და ფიზიკურ პირებს გააჩნიათ უფლებამოსილება ნებისმიერ საზღვარგარეთის ქვეყანაში შეიძინოს ქონება, ფლობდეს მას, განკარგოს მთელი მოცულობით და თავისი შეხედულებით ქონების ადგილსამყოფელი ქვეყანაში არსებული კანონმდებლობის შესაბამისად. საერთაშორისო კერძო სამართლის ნორმების შესაბამისად ფიზიკური პირის მოქალაქეობისა და იურიდიული პირების ამა თუ იმ ქვეყნის კუთვნილებას მნიშვნელობა არა აქვს. სანივთო (ქონებრივი) ურთიერთობები რეგულირდება იმ ქვეყნის კანონმდებლობით, რომელ ქვეყანაშიც ეს ნივთი (ქონება) იმყოფება. მაგალითად, საქართველოს მოქალაქის მიერ გერმანიაში მსუბუქი ავტომანქანის შესყიდვასთან დაკავშირებული ყველა პროცედურული საკითხი წყდება გერმანიის კანონმდებლობის შესაბამისად. ავტომანქანის საქართველოში შემოყვანის შემდეგ (საქართველოს საზღვრის გადმოკვეთის მომენტიდან) მასზე ვრცელდება საქართველოს კანონმდებლობა.

ქონების საკუთრების რეგულირების სამართლებრივ საკითხებს ეხება ჰააგის 1955 წლის კონვენცია მოძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვის შესახებ, ჰააგის 1958 წლის კონვენცია საერთაშორისო ვაჭრობაში საქონლის საკუთრების უფლების განსაზღვრის სამართლებრივი ნორმების გამოყენების თაობაზე, საერთო ბაზარში შემავალი ქვეყნების მიერ 1980 წელს მიღებულია კონვენცია სახელშეკრულებო ვალდებულებებში გამოსაყენებელი სამართლის შესახებ და ჰააგის 1985 წლის კონვენცია

საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებებში გამოსაყენებელი სამართლის შესახებ, რომელთა შესაბამისად ქონების სამართლებრივი რეგულირება ხდება არა მარტო მისი ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს კანონმდებლობით, არამედ იმ ქვეყნის სამართლებრივი ნორმებითაც, რომელიც ხელშეკრულებით არის განსაზღვრული და იყენებენ საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მონაწილენი, ანუ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ქონების შექმნასთან და საკუთრებასთან დაკავშირებული საკითხები წესრიგდება იმ ქვეყნის კანონმდებლობით, რომელიც წინასწარ არის დადგენილი ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით.

საქართველოს 1998 წლის 29 აპრილის კანონი საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ არეგულირებს ქონებრივი და არაქონებრივი უფლებების საკითხებს. კანონის 32-ე პუნქტის შესაბამისად ნივთზე უფლების წარმოშობა, შეცვლა და შეწყვეტა წესრიგდება იმ ქვეყნის სამართლით, სადაც ეს ნივთი იმყოფება. ამ ქვეყნის სანივთო სამართლებრივი ნორმები გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა ამ კანონის მითითებული ნორმის მიხედვით სხვა ქვეყნის სამართალი უნდა იქნეს გამოყენებული. თუ სხვა ქვეყანაში აღმოჩნდა ნივთი, რომელზედაც წარმოიშვა უფლება, მაშინ, ამ უფლების შედეგები ექვემდებარება იმ ქვეყნის სამართალს, სადაც გადაიტანეს ეს ნივთი.

ეს კანონი აგრეთვე განსაზღვრავს სატრანსპორტო საშუალებების, გაყიდული და გადაზიდვაში მყოფი საქონლის სამართლებრივ მდგომარეობას. საპაერო, წყლის და სარკინიგზო სატრანსპორტო საშუალებებზე ვრცელდება იმ ქვეყნის სამართლებრივი ნორმები, რომლებსაც ისინი ეკუთვნის. ამ სატრანსპორტო საშუალებებში განთავსებული გადასაზიდი საქონლის მიმართ გამოიყენება საბოლოო დანიშნულების ქვეყნის სამართალი, ანუ რომელიც ქვეყნის რეზიდენტსაც ეკუთვნის ეს საქონელი.

მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში უცხოურ ინვესტიციებთან დაკავშირებული საქმიანობა რეგულირდება ეროვნული (ნაციონალური) სამართლებრივი ნორმებით. 1982 წლის ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კონსტიტუციის თანახმად საზღვარგარეთის ქვეყნების საწარმოებს, დაწესებულებებს და მოქალაქეებს უფლება ეძლევათ კავშირები დაამყარონ ჩინეთის საწარმოებთან, შექმნან ერთობლივი ან მთლიანი უცხოური კაპიტალის დაფინანსებით საწარმოები. რუსეთის ფედერაციის 1991 წლის კანონის თანახმად “უცხოური ინვესტიციების შესახებ” უცხოური კაპიტალით შეიძლება შეიქმნას ერთობლივი საწარმოები რუსეთის

ფედერაციის იურიდიული პირებისა და მოქალაქეების მონაწილეობით ან შეიქმნას საწარმოები, რომლებიც მთლიანად იქნება დაფინანსებული უცხოური ინვესტიციებით (უცხოური საწარმოები). უცხოელებს უფლება ეძლევათ შეიძინონ რუსეთის ფედერაციაში საწარმოები, ქონების კომპლექსი, აქციები, ობლიგაციები და სხვა ფასიანი ქაღალდები და განახორციელონ ინვესტიციებთან დაკავშირებული სხვა საქმიანობა, რომელიც არ იკრძალება კანონმდებლობით.

1973 წელს მექსიკაში, მიღებული იქნა კანონი საინვესტიციო საქმიანობასთან დაკავშირებით, რომლითაც რეგულირდება უცხოური ინვესტიციებით შექმნილი საწარმოების სტატუსი, ინვესტიციებით შექმნილი ქონებისა და მოგების ქვეყნიდან გატანის საკითხები.

საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პრობლემას. უცხოური ინვესტიციების რეგულირებასთან დაკავშირებით მიღებული იქნა კანონი 1992 წელს, შემდეგ 1995 წელს დღეისათვის მოქმედი კანონი "საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ" მიღებულია 1996 წელს, რომლითაც დადგენილია უცხოური და ადგილობრივი ინვესტიციების განხორციელების საფუძვლები, მათი დაცვის გარანტიები და ხელშეწყობი რეჟიმი.

კანონის თანახმად, ინვესტორად მიიჩნევა ყველა სახის ქონებრივი, ინტელექტუალური საკუთრება ან უფლება, რომელიც დაბანდდება და გამოიყენება შესაძლო მოგების მიღების მიზნით საქართველოს ტერიტორიაზე განხორციელებულ სამეწარმეო საქმიანობაში. უცხოელ ინვესტორად მიიჩნევა უცხო ქვეყნის მოქალაქე, მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელიც არ ცხოვრობს საქართველოში და საქართველოს მოქალაქე, რომელიც მუდმივად ცხოვრობს საზღვარგარეთ, აგრეთვე უცხო ქვეყანაში რეგისტრირებული იურიდიული პირი. ინვესტიციები შეიძლება იყოს ფულადი სახსრები, წილი, აქციები და სხვა ფასიანი ქაღალდები. ინვესტიციებით შეიძლება შექმნილი იქნას უძრავი ქონება, მათ შორის მიწა, ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის უფლება, კანონით აღიარებული სხვა ქონებრივი და ინტელექტუალური ფასეულობა და უფლება. ინვესტორის უფლება და გარანტიები არ შეიძლება იყოს იმ უფლებებზე და გარანტიებზე ნაკლები, რომლითაც სარგებლობს საქართველოს ფიზიკური და იურიდიული პირი, გარდა კანონმდებლობით დადგენილი შემთხვევებისა. ინვესტორს უფლება აქვს ქონება გადასცეს სხვა იურიდიულ და/

ან ფიზიკურ პირს კანონით დადგენილი წესით და მოახდინოს მიღებული მოგების (შემოსავლის) შეუზღუდავი რეპატრიაცია საზღვარგარეთ.

საკონტროლო კითხვები:

1. ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობა საქართველოში;
2. ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობა საზღვარგარეთის ქვეყნებში;
3. საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობის რეგულირების შესახებ.

5.2. საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობის კოლიზიისა და ნაციონალიზაციის საკითხები

თანამედროვე ღია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბიზნესთან დაკავშირებული სხვადასხვა საქმიანობის წარმატებით განხორციელებისათვის, აუცილებელია სხვადასხვა ქვეყნების, როგორც ფიზიკურ, ისე იურიდიულ პირებს შორის მყარი ურთიერთმომგებიანი ეკონომიკური კავშირების დამყარება. ბიზნესთან დაკავშირებული მრავალმხრივი საქმიანობა, რომლის სუბიექტებად გამოდიან სხვადასხვა ქვეყნების ფიზიკური და იურიდიული პირები, რეგულირდება საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით და ეროვნული (ნაციონალური) კანონმდებლობით. ხშირ შემთხვევაში ამა თუ იმ ერთგვაროვანი საქმიანობის მოწესრიგება სხვადასხვა ქვეყანაში ხორციელდება სამართლებრივად განსხვავებული მეთოდებით, ფორმითა და მიდგომით. მაგალითად, ფირმების რეგისტრაცია და ფილიალების დაარსება, საქონლისა და სხვა მოძრავ უძრავი ქონების შესყიდვის, გადაზიდვის, დაზღვევის პირობები, საგადასახადო განაკვეთების ოდენობა და გადახდის წესი, საინვესტიციო და ბიზნესთან დაკავშირებული სხვა მრავალფეროვანი საქმიანობა სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობით რეგულირდება სხვადასხვაგვარად.

ერთდაიგივე ანუ მსგავსი (ერთგვაროვანი ურთიერთობების) საქმიანობის სამართლებრივი ნორმებით განსხვავებულად რეგულირებას სამართლის თეორიაში კოლიზიას ანუ კონფლიქტს უწოდებენ. კოლიზიის შემთხვევაში ერთი და იგივე ურთიერთობა სხვადასხვა ქვეყნების კანონმდებლობით, ან თუნდაც ერთი ქვეყნის კანონმდებლობით სხვადასხვანაირად წყდება, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, აშკარა წინააღმდეგობაში ან არსებით განსხვავებაში არიან ერთმანეთთან.

კოლიზია არის ლათინური სიტყვა და ნიშნავს შეჯახებას. საერთაშორისო კერძო სამართალში კოლიზიური სამართლებრივი ნორმა განსაზღვრავს თუ რომელი ქვეყნის კანონმდებლობა უნდა იქნეს გამოყენებული საერთაშორისო ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად.

საერთაშორისო ბიზნესთან დაკავშირებულ მრავალფეროვან საქმიანობაში მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრა თუ რომელი ქვეყნის კანონმდებლობა იქნეს გამოყენებული მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში, ამა თუ იმ საკითხის გადასაწყვეტად.

საერთაშორისო ბიზნესის პრაქტიკაში სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობით განსხვავებული მიდგომაა იურიდიული პირის ცნების და მათი ადგილსამყოფელის ანუ, როგორც სხვაგვარად უწოდებენ ეროვნულობის განსაზღვრის თვალსაზრისით. მაგალითად, ჩვენს მიერ ზემოთ განხილულ სხვადასხვა ქვეყნების საწარმოთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა “სრული ამხანაგობა” ბრიტანეთის კანონმდებლობით არ წარმოადგენს იურიდიულ პირს, ხოლო საფრანგეთის კანონმდებლობით იგივე დასახელების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა არის იურიდიული პირი. იმის დასადგენად არის თუ არა მეწარმეთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა “სრული ამხანაგობა” იურიდიული პირი, პირველ რიგში, უნდა გაირკვეს რომელ სახელმწიფოს ეკუთვნის. საერთაშორისო კერძო სამართალში იურიდიული პირის ეროვნულობის განსაზღვრა, ანუ რომელ ქვეყანას ეკუთვნის იურიდიული პირი (მისი კუთვნილების საკითხი), სხვადასხვა ქვეყნების ნაციონალური კანონმდებლობის საფუძველზე ხორციელდება შემდეგი კრიტერიუმების გათვალისწინებით: ამერიკის შეერთებული შტატებისა და დიდი ბრიტანეთის კანონმდებლობის თანახმად იურიდიული პირი ეკუთვნის იმ ქვეყანას, სადაც ის დაფუძნდა, ანუ რომელი ქვეყნის კანონმდებლობით დაფუძნდა და სად განხორციელდა მისი წესდების რეგისტრაცია (ინკორპორაციის პრინციპი); კონტინენტური ევროპის ქვეყნების (გერმანია, საფრანგეთი) კანონმდებლობა იურიდიული პირის “ეროვნულობის” განსაზღვრის კრიტერიუმად ითვლება მისი მმართველობის ორგანოს (გამგეობის) ადგილსამყოფელი, ანუ რომელ ქვეყანაში მდებარეობს იურიდიული პირის მმართველობის ორგანოს სამეთვალყურეო საბჭო, გამგეობა, დირექტორატი, მთავარი ოფისი.

იტალიისა და უმეტესი განვითარებადი ქვეყნების კანონმდებლობა იურიდიული პირის “ეროვნულობის” საკითხის გადაწყვეტისას ხელმძღვანელობს იურიდიული პირის ფუნქციონირების ადგილის მიხედვით.

მიუხედავად აღნიშნული კრიტერიუმებისა, მსოფლიო სასამართლო

პრაქტიკაში ხშირად განხილულია იურიდიული პირის ეროვნულობის განსაზღვრა. როგორც აღვნიშნეთ, იურიდიული პირი იქმნება ნაციონალური კანონმდებლობით, კონკრეტულ ქვეყანაში. მაგრამ მისი საქმიანობა არ შემოიფარგლება ერთი ქვეყნის ტერიტორიით. დღეისათვის მსოფლიოში შექმნილია 40 ათასზე მეტი ტრანსნაციონალური კომპანია, რომელიც ბიზნესთან დაკავშირებულ საქმიანობას ეწევა მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში, სადაც მათ მიერ შექმნილია 600 ათასამდე “ქალიშვილი კომპანიები” და ფილიალები. ასეთ შემთხვევებში იურიდიული პირის “ეროვნულობის” მისი უფლებაუნარიანობის და სამართალსუბიექტის განსაზღვრისას სასამართლო ხელმძღვანელობს დადებული ორმხრივი ხელშეკრულებით.

საერთაშორისო კერძო სამართალში გარდა იურიდიული პირის ეროვნულობის საკითხისა (*lex societatis*), გამოიყენება ნივთის ადგილმდებარეობის კანონი (*lex rei sitae*), გარიგების ადგილის დადების კანონი (*lex loci contractus*), ხელშეკრულების დამდები პირის მიერ არჩეული კანონი (*lex voluntatis*) და აქტის შესრულების ანუ გარიგების დადების შესრულების ადგილის კანონი (*lex loci actus*)¹.

ფიზიკური პირის უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის განსაზღვრის დროს გამოიყენება მოქალაქეობისა და საცხოვრებელი ადგილის პრინციპი.

საერთაშორისო სამართლის თანახმად, მოქალაქეობის შექმნა ძირითადად ხდება დაბადებით და ნატურალიზაციით.

დაბადებით მოქალაქეობის შექმნა ხდება “სისხლის უფლების” პრინციპით, ანუ მნიშვნელობა არა აქვს რომელი ქვეყნის ტერიტორიაზე დაიბადა პირი, მას მოქალაქეობა ენიჭება მისი მშობლების მოქალაქეობის გათვალისწინებით და “ნიადაგის უფლების” პრინციპით, რომლის დროს მნიშვნელობა არა აქვს, რომელი ქვეყნის მოქალაქეები არიან ახალშობილის მშობლები, მას ენიჭება იმ სახელმწიფოს მოქალაქეობა, რომელ ქვეყანაშიც დაიბადა.²

ნატურალიზაციის დროს პირი იძენს სხვა ქვეყნის მოქალაქეობას მისი განცხადებისა და თხოვნის საფუძველზე ამ ქვეყნის კანონმდებლობის მოთხოვნების დაცვით. ნატურალიზაციის წესით მოქალაქეობის მისაღებად სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობით დაწესებულია გარკვეული პირობები.

გარდა აღნიშნულისა, განსხვავებული უფლებრივი მდგომარეობა გააჩნიათ მოქალაქეობის არმქონე პირებს (პაპატრიდები), ორი მოქალაქე-

¹ თ. თილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2001, გვ. 35-40.

² ლ. ალექსიძე, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბილისი, 2001, გვ. 186.

ობის მქონე პირებს (ბიპადრიდები) და საერთოდ მოქალაქეობის დაუდგენელ პირებს.

საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად პირის საცხოვრებელ ადგილად ითვლება ის ადგილი, რომელსაც პირი ჩვეულებრივად ირჩევს მუდმივად საცხოვრებლად. მას შეუძლია გარკვეული პერიოდი იმყოფებოდეს სხვა ადგილას, რომელიც წარმოადგენს "ჩვეულებრივ ადგილსამყოფელს".

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-20 მუხლის თანახმად, ფიზიკური პირის საცხოვრებელ ადგილად მიიჩნევა ადგილი, რომელსაც იგი ჩვეულებრივ საცხოვრებლად ირჩევს. ამასთან, პირს შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე საცხოვრებელი ადგილი. არასრულწლოვანის საცხოვრებელ ადგილად ითვლება მშობლების საცხოვრებელი ადგილი, ხოლო სამეურვეო პირისა, - მეურვის საცხოვრებელი ადგილი. პირის საცხოვრებელი ადგილი უქმდება, თუ იგი იძულებითი წესით ან სახელმწიფოებრივი მოვალეობის შესასრულებლად განსაზღვრული ვადით ტოვებს ამ ადგილს. ამ კოდექსის 27-ე მუხლის თანახმად, იურიდიული პირის ადგილსამყოფელად ითვლება მისი ადმინისტრაციის მდებარეობის ადგილი. იურიდიულ პირს შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ ერთი ადგილსამყოფეობა (იურიდიული მისამართი), იურიდიული პირის სხვა ადგილსამყოფელი ჩაითვლება მისი ფილიალის ადგილსამყოფელად. მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონისა და საგადასახადო კოდექსისა და სხვა საკანონმდებლო აქტების თანახმად კერძო სამართლის იურიდიული პირის მისამართად ითვლება მისი ადგილსამყოფელის ადგილი, ანუ ოფისის მისამართის მიხედვით ის რეგისტრირდება დადგენილი წესით სასამართლოში და რეგისტრაციაში ტარდება იმავე რაიონის მომსახურე საგადასახადო ინსპექციაში.

ფიზიკური და იურიდიული პირის ადგილსამყოფელის, მის კუთვნილებასა და ეროვნულობის საკითხის გარკვევას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სასამართლოებში სამოქალაქო და სამართალწარმოების სხვა საქმეების განხილვის დროს. საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ საქართველოს კანონის მე-8 მუხლის თანახმად საქართველოს სასამართლოებს აქვთ საერთაშორისო კომპეტენცია, თუ მოპასუხეს საქართველოში აქვს საცხოვრებელი ადგილი, რეზიდენცია ან ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი. ამ კანონის შესაბამისად ფიზიკური პირის უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა განისაზღვრება იმ ქვეყნის სამართლით, რომელსაც ეს პირი განეკუთვნება. ხოლო იურიდიული პირის უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა განისაზღვრება იმ ქვეყნის სამართლით, სადაც იურიდიული პირის ადმინისტრაციას აქვს ფაქტობრივი ადგილსამყოფელი. ეს წესი ვრცელ-

ღება იურიდიული პირის ფილიალის მიმართაც.

ამ კანონით მოწესრიგებულია, აგრეთვე ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობის, კერძოდ კი, გარიგების, სანივთო და ვალდებულებითი სამართლის კოლიზიური ნორმების გამოყენების საფუძველი. გარიგების ნამდვილობა განისაზღვრება იმ ქვეყნის სამართლით, რომელიც გამოყენებული იყო კონკრეტული გარიგების დადების დროს. ნივთზე კი უფლების წარმოშობა, შეცვლა და შეწყვეტა წესრიგდება იმ ქვეყნის სამართლით, სადაც ეს ნივთი იმყოფება. თუ სხვა ქვეყანაში აღმოჩნდა ნივთი, რომელზედაც წარმოიშვა უფლება, მაშინ ამ ნივთთან დაკავშირებული საკუთრებისა და სხვა უფლებრივი საკითხები წყდება იმ ქვეყნის სამართლით, სადაც გადაიტანეს ნივთი. რაც შეეხება სახელშეკრულებო ურთიერთობებიდან გამომდინარე უფლება-მოვალეობების განსაზღვრას, კერძოდ, ხელშეკრულებათა განმარტებას, მის შესრულებას, შეწყვეტას, აგრეთვე ბათილობის შედეგებს და ვალდებულებათა დარღვევას, წესრიგდება მხარეების მიერ არჩეული ქვეყნის სამართლით. ამასთან არჩეული ქვეყნის სამართალი მხარეთა შეთანხმებით შეიძლება შეიცვალოს სხვა ქვეყნის სამართლით ხელშეკრულების დადების შემდეგაც. თუ მხარეებს არ აურჩევიათ რომელიმე ქვეყნის სამართალი, გამოიყენება იმ ქვეყნის კოლიზიური სამართლებრივი ნორმები, რომელთანაც სახელშეკრულებო ვალდებულება ყველაზე მჭიდროდაა დაკავშირებული, ანუ ხელშეკრულების დადებისას იმ ქვეყანაში ჰქონდა ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი ან ადმინისტრაციის რეზიდენცია.

დელიქტური ვალდებულების წარმოშობისას ზიანის ანაზღაურებას ექვემდებარება:

- დაზარალებულისათვის უფრო ხელსაყრელი ქვეყნის სამართალს;
- იმ ქვეყნის სამართალს, სადაც ადგილი ჰქონდა იმ მოქმედებას ან გარემოებას, რომელიც საფუძვლად დაედო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას;
- იმ ქვეყნის სამართალს, სადაც სამართლით დაცულ ინტერესს ზიანი მიადგა.

კანონი ითვალისწინებს აგრეთვე იმ ქვეყნის სამართლის გამოყენებას, სადაც მოსარჩელესა და მოპასუხეს ჰქონდათ ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი.

საკონტროლო კითხვები:

1. სამართლებრივი კოლიზიის ცნება საერთაშორისო სამართალში;
2. ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრების სამართლებრივი მდგომარეობის ნაციონალიზაციისა და ეროვნულობის განსაზღვრის საერთაშორისო სამართლებრივი წესები;
3. დავების შემთხვევაში კოლიზიური სამართლის გამოყენების წესები.

თავი 6. კერძო სამართლის სუბიექტების მიერ განხორციელებული საერთაშორისო საბარემო-ეკონომიკური გარიგებები

6.1. საგარეო-ეკონომიკურ გარიგებებში კოლიზიური სამართლებრივი ნორმების გამოყენება

ბიზნესთან დაკავშირებული მრავალმხრივი საქმიანობის განხორციელებისას (ყიდვა-გაყიდვა, კრედიტის აღება, გადაზიდვები, სამუშაოს შესრულება და ა.შ.) სხვადასხვა ქვეყნების კერძო სამართლის ფიზიკური და იურიდიული პირები ამყარებენ ერთმანეთთან მრავალფეროვან საქმიან კავშირებს, რომლებიც ცალკეულ გამონაკლის შემთხვევებში ხორციელდება ზეპირი (სიტყვიერი) გარიგებებით და უმეტეს შემთხვევაში წინასწარ შემუშავებული და შემდეგ ხელმოწერილი (დადებული) მრავალი სხვადასხვა მიმართულების შემცველი წერილობითი ხელშეკრულებებით, ანუ როგორც მას ხშირად უწოდებენ კონტრაქტებით.

როგორც აღენიშნეთ, საქმიანობა ითვლება დაკავშირებული საერთაშორისო ბიზნესთან თუ მასში მონაწილეობს სხვადასხვა ქვეყნის ფიზიკური და იურიდიული პირები (უცხოური ელემენტები). მხდველობაშია მისაღები ის, რომ საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილე ფიზიკური პირის მოქალაქეობა და იურიდიული პირის კუთვნილება (ეროვნულობა) ანუ ქვეყანა, რომლის კანონმდებლობაც ვრცელდება მათზე და იცავს მათ, აგრეთვე კონტრაქტის შედგენის ადგილი და გათვალისწინებული მოთხოვნების შესრულება, ხშირად არ ემთხვევა ერთმანეთს და აუცილებელი ხდება დადგენა იმისა, თუ რომელი ქვეყნის კოლიზიური კერძო სამართლებრივი ნორმებით უნდა მოწესრიგდეს ეს კონკრეტული საქმიანობა.

საერთაშორისო ბიზნესის ყველაზე გავრცელებულ სახეს წარმოადგენს საქონლის ყიდვა-გაყიდვა (ექსპორტ-იმპორტი), კრედიტის აღება, სხვადასხვა მომსახურების გაწევა, გადაზიდვები და სხვა გარიგებები. ვენის 1980 წლის კონვენციით – საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის შესახებ, დადგენილია, რომ საქონლის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულება, რომელიც დადებულია მხარეებს შორის, იმ შემთხვევაში ჩაითვლება საერთაშორისოდ, თუ კომერციული საწარმოებისა და თვითონ ამ მხარეების ადგილსამყოფელი სხვადასხვა სახელმწიფოშია. კონვენციის შესაბამისად ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით გამყიდველი ვალდებუ-

ლია გადასცეს საქონელზე საკუთრების უფლება მყიდველს კონტრაქტით დადგენილ ვადაში და განსაზღვრული პირობების გათვალისწინებით, ხოლო მყიდველი ვალდებულია კონტრაქტით განსაზღვრულ ადგილას მიიღოს საქონელი და გადაიხადოს მისი ღირებულება.

გარდა ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებისა დღეისათვის ფართოდ არის გავრცელებული საერთაშორისო ბიზნესთან დაკავშირებული ისეთი კონტრაქტების გაფორმება, როგორიცაა: სხვადასხვა მომსახურების გაწევა, სამუშაოს შესრულება საწარმოებისა და კომპლექსების ასაშენებლად ტექნიკური დახმარების გაწევა, ერთობლივი საკონსტრუქტორო და სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის განხორციელება, სატრანზიტო გადაზიდვები, მათ შორის მილსადენებითა და ელექტროგადამცემი ხაზების გამოყენებით, საბანკო ფულად-საკრედიტო ურთიერთობების დამყარება, საქმიანობა სადაზღვევო სფეროში და სხვა.

ხელშეკრულების (კონტრაქტის) დადებისას მხარეები, როგორც წესი, წინასწარ თანმხედებიან თუ რომელი ქვეყნის კოლიზიური სამართლებრივი ნორმები იქნება გამოყენებული გათვალისწინებული პირობების შესრულებისა და ასევე დავების წამოჭრის შემთხვევაში საერთო და საარბიტრაჟო სასამართლოში განხილვის დროს.

ბიზნესის საქმიანობასთან დადებული ხელშეკრულების (კონტრაქტის) პირობების შესრულებისათვის წამოჭრილი დავების გადაწყვეტისას სამართლებრივი ნორმების არჩევის საკითხი განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყნებში. ხელშეკრულების (კონტრაქტის) დადებისას უმეტესი ქვეყნის კანონმდებლობა ითვალისწინებს ე.წ. "ნების ავტონომია"-ს, რაც ნიშნავს, რომ მხარეები თვითონ განსაზღვრავენ ხელშეკრულებით (კონტრაქტით), როგორც კონკრეტულ პირობებს, ასევე თუ რომელი სამართლებრივი ნორმა უნდა იქნეს გამოყენებული. დიდი ბრიტანეთის კანონმდებლობა ნების ავტონომიის პრინციპის გამოყენებისას უფრო აკონკრეტებს და ადგენს, რომ ხელშეკრულების (კონტრაქტის) მონაწილე მხარეებს შეუძლიათ თვითონ აირჩიონ სამართლებრივი ნორმა, რომელიც იქნება გამოყენებული, მაგრამ ეს სამართლებრივი ნორმა დაკავშირებული უნდა იყოს ამ გარიგებასთან, ანუ ასეთი გარიგება უნდა წესრიგდებოდეს გამოსაყენებლად არსებული სამართლებრივი ნორმით. იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) გათვალისწინებული არ არის, თუ რომელი სამართლებრივი ნორმა უნდა იქნეს გამოყენებული, დიდი ბრიტანეთის კანონმდებლობის თანახმად, შერჩეული უნდა იქნეს ის სამართლებრივი ნორმა, რომელიც შეესაბამება (შეფარდება) ამ გარიგებას.

მხარეთა შეთანხმებით სხვადასხვა გარიგების დროს სამართლებრივი ნორმის არჩევის საკითხის გადაწყვეტა გათვალისწინებულია ამერიკის შეერთებული შტატების, გერმანიისა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კანონმდებლობით. ამერიკის შეერთებული შტატების 1962 წლის "ერთგვაროვანი სავაჭრო კოდექსი", გერმანიის 1986 წლის კანონი "საერთაშორისო კერძო სამართლის ახალი რეგულირების შესახებ", ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის 1985 წლის კანონი "საერთაშორისო სამეურნეო ხელშეკრულების შესახებ" თითქმის ერთგვაროვნად ადგენს, რომ გარიგებისას მხარეებს შეუძლიათ განსაზღვრონ თუ რომელი სახელმწიფოს კანონმდებლობა იქნეს გამოყენებული. იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულებით (კონსტიტუციით) გამოსაყენებელი სამართლებრივი ნორმა არ არის განსაზღვრული, მაშინ გამოიყენება იმ სახელმწიფოს კანონმდებლობა, რომელთანაც გარიგებას უფრო მჭიდრო კავშირი აქვს. მრავალი ქვეყნის კანონმდებლობით საერთაშორისო ბიზნესთან დაკავშირებულ ხელშეკრულებაში (კონტრაქტში) თუ მითითებული არ არის რომელი სამართლებრივი ნორმა უნდა იქნეს გამოყენებული, სამართლებრივი რეგულირება ზორციელდება გარიგების ადგილის მიხედვით. თანამედროვე პირობებში კომუნიკაციების და კერძოდ, ელექტრონული ბიზნესის¹ განვითარებამ შესაძლებელი გახადა ხელშეკრულებების დადება ელექტრონული ფოსტით, ტელეგრაფით, ფაქსით და ა.შ. ამ შემთხვევაში შეუძლებელია გარიგების ადგილის დადგენა და სამართლებრივი რეგულირება, როგორც წესი, ზორციელდება იმ ქვეყნის კანონმდებლობით, სადაც განხორციელდა გარიგების ბოლო და ამავე დროს მნიშვნელოვანი მოქმედება.

გარიგების ადგილის გარკვევა სხვადასხვა ქვეყნების კანონმდებლობით წყდება არაერთგვაროვნად. დიდი ბრიტანეთის, ამერიკის შეერთებული შტატებისა და იაპონიის კანონმდებლობით გარიგება ითვლება დადებულად აქცეპტის გაგზავნის ადგილის მიხედვით, ანუ თანხმობა მიღებულ ოფერტზე (კომერციულ წინადადებაზე). ბევრი ქვეყნის კანონმდებლობით გარიგების ადგილად მიიჩნევა აქცეპტის მიღების ადგილი, ანუ კომერციული წინადადების გამგზავნი პირის – ოფერენტის ადგისამყოფელი². საერთაშორისო ბიზნესის სამართლებრივ მოწესრი-

¹ 1996 წელს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (მსო) მიერ 1996 წელს მიღებული დეკლარაცია "ინფორმაციული ტექნოლოგიების საქონლით ვაჭრობის შესახებ", რომელიც ხელს უწყობს მსოფლიოში ელექტრონული ბიზნესის განვითარებას.

² М. Богуславский, *Международное частное право*. Москва, 1994, стр. 203-264.

გებაში გასაკუთრებული ადგილი აქვს დათმობილი ორმხრივ და მარ-
ვალმხრივ ხელშეკრულებებს, რომლებსაც სახელმწიფოები დებენ ერთ-
მანეთთან თანასწორობისა და ურთიერთსარგებლიანობის საფუძველზე.
დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან საქართველოს მრავალ ქვეყანას-
თან დადებული აქვს ორმხრივი "ჩარჩო" ხელშეკრულებები მეგობრო-
ბის, ურთიერთანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ. ამ
საერთაშორისო ხელშეკრულებებში პოლიტიკურ ურთიერთვალდებუ-
ლებებთან ერთად გათვალისწინებულია საგარეო-ეკონომიკური ურთი-
ერთობების ძირითადი და ზოგადი პრინციპები, თუმცა "ჩარჩო" ხელ-
შეკრულებებში საგარეო-ეკონომიკური თანამშრომლობის, კერძოდ კი
ვაჭრობის განვითარების პერსპექტივები დეტალიზირებული და დაკონ-
კრეტებული არ არის.

სუვერენულმა საქართველომ თავისი არსებობის პირველივე წლები-
დან აირჩია თავისუფალი ეკონომიკური ურთიერთთანამშრომლობის გზა.
სხვა ქვეყნებთან ჩამოყალიბებული და არსებული გარკვეული ინტეგრაც-
ციულ-ეკონომიკური კავშირების გათვალისწინებით ხელი მოაწერა მრავალ
სახელმწიფოსთან ორმხრივ და მრავალმხრივ ხელშეკრულებას (შე-
თანხმებას) თავისუფალი ვაჭრობისა და თავისუფალი სავაჭრო ზონის
შესახებ (უკრაინა, აზერბაიჯანის რესპუბლიკა, ბელორუსიის რესპუბლიკა,
სომხეთის რესპუბლიკა, ყაზახეთის რესპუბლიკა, ყირგიზეთის რესპუბლი-
კა, მოლდოვის რესპუბლიკა, რუსეთის ფედერაცია, ტაჯიკეთის რესპუბ-
ლიკა, თურქმენეთი, უზბეკეთის რესპუბლიკა და სხვა სახელმწიფოებ-
თან). სხვადასხვა ქვეყნებთან საქართველოს მიერ დადებული ხელშე-
კრულებები თავისუფალი ვაჭრობისა და თავისუფალი ზონის შესახებ
თავისი შინაარსით ერთმანეთის მსგავსია და მათში გათვალისწინებულია:

- საექსპორტო და საიმპორტო გადასახადებისაგან გათავისუფლება
იმ საქონლისა, რომელიც წარმოშობილია (დამზადებულია) ერთ-ერთი
ხელშემკერელი მხარის ტერიტორიაზე და განკუთვნილია მეორე ხელ-
შემკერელი მხარის ტერიტორიაზე მიწოდებისათვის;

- ხელშემკერელი მხარის ტერიტორიაზე წარმოშობილი (დამზადებუ-
ლი) ექსპორტირებული ან იმპორტირებული საქონელი არ უნდა დაი-
ბეგროს პირდაპირი ან ირიბი გადასახადებით იმაზე მეტი ოდენობით,
რითაც იბეგრება შიდაწარმოების ანალოგიური საქონელი ან მესამე
ქვეყანაში წარმოშობილი საქონელი;

- ხელშემკერელი მხარეები ურთიერთვაჭრობაში თავს შეიკავებენ

დისკრიმინაციული ზომების გატარებისაგან საქონლის ექსპორტისა და/ან იმპორტის მიმართ რაოდენობრივი შეზღუდვების ან ეკვივალენტური ღონისძიებების გატარებისაგან;

• თითოეული ხელშეკრული მხარე გადაზიდვების საერთაშორისო წესების შესაბამისად უზრუნველყოფს მეორე ან მესამე მხარის ტერიტორიაზე (დამზადებული) საქონლის შეუზღუდავ და დაუბეგრავ ტრანზიტს თავის ტერიტორიაზე;

• მხარეები, მათ ტერიტორიაზე მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, ხელს შეუწყობენ ყველა ღონის და ფორმის საკუთრების მქონე სამეურნეო სუბიექტების თანასწორი და ურთიერთხელსაყრელი ეკონომიკური და სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის გაფართოებასა და გაღრმავებას, ერთობლივი საწარმოებისა და საერთაშორისო კომპანიების შექმნას, მათ შორის მესამე ქვეყნის მონაწილეობითაც, მათი პოტენციალის გამოყენების მიზნით ეფექტური საერთო ეკონომიკური სივრცის ფორმირებისათვის.

ქვეყნებს შორის საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების მიზნით ხელშეკრულებებით გათვალისწინებულია სხვა ურთიერთსარგებლიანი ღონისძიებების გატარება. როგორც აღვნიშნეთ, ბიზნესთან დაკავშირებული საქმიანობა, გარდა შიდასახელმწიფოებრივი კოლიზიური სამართლებრივი ნორმებისა რეგულირდება, აგრეთვე სხვა კერძო საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით, როგორიცაა: გენერალური შეთანხმება ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ (GATT) მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (მსო) მიერ მიღებული ნორმატიული აქტები, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მულტიმექმედი ვაჭრობის განვითარების (UNCTAD), საერთაშორისო ვაჭრობის სამართლის კომისიის (UNCITRAL) სამართლებრივი ნორმები, ასევე 1980 წლის კონვენცია საქონლის საერთაშორისო გაყიდვის ხელშეკრულების შესახებ და სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით.

საკონტროლო კითხვები:

1. საერთაშორისო გარიგებებში სამართლებრივი ნორმის შერჩევის ზოგადი წესები;
2. საგარეო-ეკონომიკურ გარიგებებში კოლიზიური სამართლებრივი ნორმების გამოყენების ზოგადი წესები.

6.2. ბიზნესთან დაკავშირებული საერთაშორისო გარიგების ხელშეკრულების (კონტრაქტის) ფორმა და სტრუქტურა

მსოფლიოს ქვეყნებს შორის საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებამ და ლიბერალიზაციამ სამართლებრივად გააფართოვა საერთაშორისო გარიგებაში მონაწილე კერძო სამართლის სუბიექტთა წრე და მრავალმხრივი გახდა თვითონ გარიგების საგანი, რომელიც დაკავშირებულია ქონებრივი და არაქონებრივი უფლებების წარმოშობასთან, შეწყვეტასთან, ანუ იურიდიული ფაქტის დადგომასთან. დღეისათვის საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია შემდეგი სახის ხელშეკრულებები: იჯარის; ლიზინგის; შენახვის; კომისიის; დავალების; სატრანსპორტო ექსპედიციის; დაზღვევის; ფულად-საკრედიტო ურთიერთობების; ნაჩუქრობის; გირაოს; სამუშაოს შესრულების; მომსახურების გაწევის; შუამავლობის და ა.შ.

ყველასათვის არის ცნობილი, რომ თანამედროვე ბიზნესის წარმატება შეუძლებელია გარიგებისა და ხელშეკრულების დადების გარეშე. ხელშეკრულების დადებისას დიდი იურიდიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება მხარეთა შორის წარმოშობილი ვალდებულებებისა და უფლებების დეტალურად განსაზღვრას.

როგორც კერძო საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების¹, ასევე საქართველოს სამოქალაქო სამართლის კოდექსისა და სხვა ნორმატიული აქტების თანახმად, გარიგება შეიძლება დადებული იყოს ზეპირი და წერილობითი ფორმით. მიუხედავად აღნიშნულისა პრაქტიკაში დღეისათვის დამკვიდრებულია გარიგებების დადება წერილობითი ფორმით. საერთაშორისო გარიგების ხელშეკრულების გაფორმების მრავალწლიანი პრაქტიკით დამკვიდრებულია ხელშეკრულების (კონტრაქტის) შემდეგი სტრუქტურა:²

- შესავალი (პრეამბულა); მხარეთა განსაზღვრა;
- ხელშეკრულების საგანი, მხარეთა უფლებები და მოვალეობები;
- ფასები და კონტრაქტის საერთო ღირებულება;
- ხელშეკრულების (კონტრაქტის) შესრულების ვადები და ადგილი. ღირებულების გადასახადის პირობები;
- საქონლის რაოდენობა ან კონკრეტული სამუშაოს, მომსახურების შესრულების მოცულობა და მისი ხარისხი;

¹ ვენის 1980 წლის კონვენცია საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების შესახებ.

² თ. იაშვილი, „როგორ გავაფორმოთ ხელშეკრულება“, თბილისი, 2000, გვ. 14-25.

- საქონლის შეფუთვა და მარკირება;
- პრეტენზიების (რეკლამაციების) წაყენებისა და დავების განხილვების წესი, საჯარიმო სანქციების გამოყენება;
- დაუძლეველი ძალის გარემოებები – ფორსმაჟორი;
- ხელშეკრულების ძალაში შესვლა, მისი შეცვლა და გაუქმების პირობები, მხარეთა ხელმოწერები (დანართი №7-11).

ხელშეკრულების (კონტრაქტის) შესავლის (პრეამბულა) ანუ, როგორც მას კიდევ უწოდებენ მხარეთა განსაზღვრის ნაწილში, მიეთითება ხელშეკრულების დასახელება, ანუ რომელ სამართლებრივ ურთიერთობას შეეხება ხელშეკრულება (ყიდვა-გაყიდვის, იჯარის, გადაზიდვის და ა.შ.), მისი ნორმების და დადების ადგილისა და თარიღის ჩვენებით, მხარეთა ზუსტი დასახელება, ფიზიკური პირის და იურიდიული პირის უფლებამოსილი წარმომადგენლის გვარი და სახელი.

ხელშეკრულების (კონტრაქტის) საბანი. მხარეთა უზღებები და მოვალეობები. ამ ნაწილში მიეთითება საქონლის, სამუშაოს, მომსახურების ან სხვა გარიგების მიზნები და ამოცანები, ხელშეკრულების სახე, საქონლის, სამუშაოს და მომსახურების დასახელება, მისი დახასიათება, სხვადასხვა ხარისხობრივი მაჩვენებლები, შესრულების ვადები და ადგილი. ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებას, როგორც წესი, ურთავენ საქონლის სპეციფიკაციას, რომელიც ითვლება ხელშეკრულების (კონტრაქტის) განუყოფელ ნაწილად და რომელშიც ასახულია საქონლის სახეობა, ხარისხი, მარკა, მყიდველი და სხვა ხარისხობრივი თვისება. ხელშეკრულების (კონტრაქტის) ამ ნაწილში ფიქსირდება გარიგების რაოდენობრივი მაჩვენებელი – პროდუქციის რაოდენობა, მომსახურების და სამუშაოს მოცულობა, საზომი ერთეული, რაოდენობის დადგენის წესი. უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში და სხვადასხვა ქვეყნებში რაოდენობრივი მაჩვენებლის განსაზღვრის წესი განსხვავებულია და ხშირად ერთმანეთს არ ემთხვევა. მაგალითად, საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში ნედლი ნავთობის რაოდენობრივი მაჩვენებელია ბარელი (ბარელი ტონლია 163,6 ლიტრი). ამერიკის შეერთებულ შტატებში და ევროპის ბევრ ქვეყნებში სიგრძის ერთეულად მიითითებულია – მილი (ერთი საზღვაო მილი უდრის 1600 მეტრს, ერთი სახმელეთო მილი უდრის 1600 მეტრს), 1 ფუტი უდრის 1016 კმ, 1 უნცია ტონლია 28,35 გრამისა. თხევადი საქონლის წონა ხშირად არ შეესაბამება მის მოცულობას. მაგალითად, 1

ტონა ბენზინი მისი ხარისხის მიხედვით შეადგენს დაახლოებით 1300 ლიტრს, 1 ტონა ღიზელის საწვავი 1200 ლიტრს და ა.შ.

ამვე ნაწილში განისაზღვრება მხარეთა უფლებები და მოვალეობები, კერძოდ, რომელ მხარეს ევალება გარიგების შესრულებისათვის დადგენილი დოკუმენტაციის მომზადება. გამყიდველმა სად უნდა მიიტანოს პროდუქცია, ვინ იხდის ტრანსპორტირების ხარჯებს, დაზღვევის, დატვირთვა-გადმოტვირთვის საფასურს, ვის ევალება საბაჟო პროცედურების განხორციელება და კანონმდებლობით დადგენილი საბაჟო და მასთან გათანაბრებული გადასახადების გადახდა. სასურველია ხელშეკრულების (კონტრაქტის) ამ ნაწილში მიეთითოს როდის ითვლება შესრულებულად გარიგებით აღებული ვალდებულებები.

შასაბი და ხელშეკრულების (კონტრაქტის) საერთო ღირებულება. ხელშეკრულებაში (კონტრაქტში) აუცილებელია გარიგების საგნის ღირებულების მითითება. საერთაშორისო ვაჭრობაში დამკვიდრებული წესის შესაბამისად ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებაში მიეთითება, როგორც ერთეულის ფასი, აგრეთვე მთლიანი საქონლის ფასი, ანუ მისი საკონტრაქტო ღირებულება. უნდა მიეთითოს ასევე ქვეყნის ვალუტა და მისი გადახდის პირობები (ნაღდი თუ უნაღდო ანგარიშსწორება, წინასწარი გადახდა და ა.შ.) ხელშეკრულებაში ერთჯერადი, ანუ მოკლევადიანი გარიგების დროს ფასები, როგორც წესი, არის ფიქსირებული, თუ გარიგება სრულდება ეტაპობრივად შეიძლება კონტრაქტით გათვალისწინებული იყოს ფასების შეცვლა ინფლაციასთან დაკავშირებით ან ფასები შეიძლება დაფიქსირდეს რომელიმე მყარ ვალუტასთან მიმართ. ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით საქონლის დიდი რაოდენობით მიწოდებისას, როგორც წესი, დგება საქონლის სპეციფიკაცია მისი ხარისხობრივი მაჩვენებლებისა და ფასების მითითებითა და გადახდის ვადის განსაზღვრით. ასეთი სპეციფიკაცია წარმოადგენს კონტრაქტის განუყოფელ ნაწილს.

ხელშეკრულების (კონტრაქტის) შესრულების ვადები და ადგილი. ღირებულების გადახდის პირობები. ხელშეკრულების (კონტრაქტის) შესრულების ვადები განისაზღვრება კონკრეტული თარიღის მითითებით, ან აღინიშნება კვირა, თვე და კვარტალი, რომლის გასვლის შემდეგ უნდა შესრულდეს ნაკისრი ვალდებულებები. ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) შეიძლება გათვალისწინებული იყოს გარიგების ნაწილის ვადადვ ადრე შესრულება.

უძრავი და მოძრავი ქონების, მათ შორის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკ-

რულებით გათვალისწინებული პირობები შესრულებულად ითვლება ქონებისა და პროდუქციის გამყიდველის მიერ მყიდველის მფლობელობაში გადაცემა, როდესაც ამ უკანასკნელს შეუძლია შექმნილ ქონებაზე სრული კონტროლის განხორციელება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 186-ე მუხლის თანახმად მოძრავ ნივთებზე საკუთრების გადასაცემად აუცილებელია, რომ მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემქმნის ნივთი. უძრავი ნივთის საკუთრების უფლების მოპოვებისათვის კანონმდებლობით გათვალისწინებულია დამატებითი პირობების შესრულება. სამოქალაქო კოდექსის 183-ე მუხლის შესაბამისად უძრავი ნივთის შესაძენად აუცილებელია სანოტარო წესით დამოწმებული საბუთი და შემქმნის რეგისტრაცია საჯარო რეესტრში.

გარიგებით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულების მნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების ადგილის განსაზღვრა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობა გარიგებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულების ადგილს განსაზღვრავს არაერთგვაროვნად. საერთაშორისო პრაქტიკის თანახმად, როგორც წესი, უძრავი ქონების გადაცემა ხდება მისი განთავსების ადგილზე¹, ხოლო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულების ადგილად მხარეების მიერ შეიძლება დადგენილი იყოს, როგორც გამყიდველის მიერ პროდუქციის გადატვირთვის ადგილი, ასევე მყიდველის მიერ პროდუქციის მიღების ადგილი².

საგარეო ვაჭრობაში გამოიყენება მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ დადგენილი საერთაშორისო კომერციული ტერმინები (INCOTERMS), რომელიც პირველად გამოქვეყნდა კრებულის სახით 1936 წელს, შემდეგ კრებული ივსებოდა და განახლებული რედაქციით გამოვიდა 1953, 1967, 1978 წლებში. დღეისათვის საგარეო ვაჭრობაში მოქმედებს “ინკოტერმსი-2000”, რომელიც ძალაშია 1990 წლის 1 ივლისიდან. საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში “ინკოტერმსი-2000“- ით, დადგენილია საქონლის მიწოდების 13 პირობა, რომელიც ასახული უნდა იყოს ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებაში (კონტრაქტში). თავის მხრივ ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) დადგენილი პროდუქციის მიწოდების პირობა განსაზღვრავს თუ რომელ მხარეს, გამყიდველს თუ მყიდველს ეკისრება

¹ თ. იაშვილი „როგორ გავაფორმოთ ხელშეკრულება“, თბილისი, 2000 გვ.32.

² ი. შაფაქიძე. „საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი პრობლემები“, თბილისი, 2004. გვ. 54-55

ტრანსპორტირების, დაზღვევის, შეფუთვა-მარკირებისა და სხვა ხარჯები. მაგალითად, CIP პირობით გამყიდველი იხდის საქონლის მიწოდების ხარჯებს ტრანსპორტირებისა და დაზღვევის ხარჯებს მითითებულ დანიშნულების ადგილამდე, DAF პირობით გამყიდველი იხდის ასევე ტრანსპორტირების, დაზღვევის და სხვა ხარჯებს დანიშნულების ქვეყნის საზღვრამდე, EXW პირობით გამყიდველი იხდის ყველა ხარჯს პროდუქციის ქარხნიდან მიღების შემდეგ – ფრანკო ქარხანა (მითითებულ ადგილზე)¹.

“ინკოტერმს-2000”-ით დადგენილი პროდუქციის მიწოდების პირობები მოცემულია №12 დანართში.

გარიგების ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) განისაზღვრება პროდუქციის, სამუშაოს, ღირებულების გადახდის ფორმა და წესი, რომელზედაც მხარეები შეთანხმდებიან. თანამედროვე პირობებში საგარეო ვაჭრობის ხელშეკრულების (კონტრაქტის) გაფორმების დროს გასათვალისწინებელია, რომ გამყიდველი-ექსპორტიორი და მყიდველი – იმპორტიორი სშირად არ იცნობენ ერთმანეთს, რის შედეგად გამყიდველმა არ იცის მყიდველის ფინანსური მდგომარეობისა და სხვა პირობების შესახებ. მყიდველისათვის კი უცნობია გამყიდველი გამოუგზავნის თუ არა ხელშეკრულების პირობებით გათვალისწინებული რაოდენობისა და ხარისხის საქონელს, განახორციელებს თუ არა საქონლის დაზღვევას და შეასრულებს დათქმულ სხვა ოპერაციებს.

ამ პროცესების დარეგულირების მიზნით გამოიყენება მესამე მხარე – გადამზიდველი და საბანკო სექტორი. პრაქტიკაში მიღებულია გადამზიდველის დოკუმენტის – ორდერული კონოსამენტის ფორმა, რომლის თანახმად გადამზიდველი ვალდებულია მიიღოს ხელშეკრულების (კონტრაქტის) პირობებით გათვალისწინებული რაოდენობისა და ხარისხის საქონელი საბაჟო გაფორმებისათვის აუცილებელ დოკუმენტებთან ერთად და ჩააბაროს ის მყიდველს დანიშნულების ადგილზე. საბანკო სექტორთან გამყიდველისა და მყიდველის ურთიერთშეთანხმებით ფორმდება აკრედიტივი (letter of credit),² რომელიც არის შემდეგი სახის³:

¹ უ. ურიდია. „საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა“, თბილისი, 2002, გვ. 45.

² საგარეო ვაჭრობაში ანგარიშსწორების საკითხები რეგულირდება საერთაშორისო სავაჭრო ძალაუტის მიერ 1978 წელს მიღებული „ინკასაციის უნიფიცირებული წესები“-თ, რომელიც ძალაშია 1979 წლის 1 იანვრიდან და 1983 წელს მიღებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით „უნიფიცირებული წესები და წეს-ჩვეულებანი დოკუმენტური აკრედიტივისათვის“, რომელიც ძალაშია 1984 წლიდან.

³ ლ. ყორღანაშვილი. „საერთაშორისო ბიზნესი“, თბილისი, 1983, გვ. 304-308.

• გამოსაწვევი აკრედიტივი (მყიდველს ანუ იმპორტიორის შეუძლია მასში შესწორებების შეტანა გამყიდველთან ანუ ექსპორტიორთან შეთანხმების გარეშე);

• გამოუწვევი აკრედიტივი (მხარეთა შეთანხმების გარეშე მისი შეცვლა ან გაუქმება დაუშვებელია. ის მოქმედებს მანამდე, ვიდრე მყიდველი არ დაადასტურებს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული რაოდენობისა და ხარისხის საქონელის მიღებას დანიშნულების ადგილზე);

• დადასტურებული და დაუდასტურებელი აკრედიტივი (დადასტურებული აკრედიტივის დროს იმპორტიორის ბანკის მიერ გახსნილი აკრედიტივი დასტურდება ექსპორტიორის ბანკის მიერ. დაუდასტურებელი აკრედიტივის დროს ასეთი დადასტურება საჭირო არ არის);

• დაფარული და დაუფარავი აკრედიტივი (დაფარული აკრედიტივის დროს, აკრედიტივის გამცემი ანუ ემიტენტი ბანკი შემსრულებელი ბანკს უგზავნის აკრედიტივის თანხას, ხოლო დაუფარავი აკრედიტივის დროს თანხა წინასწარ არ ეგზავნება);

• ტრანსფერაბელური ანუ გადასაგზავნი აკრედიტივი (აკრედიტივის მთლიანი ან ნაწილობრივი სარგებლობის უფლება);

• რეკოლვერული აკრედიტივი ანუ განახლებადი აკრედიტივი (აკრედიტივი აღდგება ავტომატურად თუ პროდუქციის მიწოდება ხდება განმეორებით);

• გასაყოფი და გაუყოფელი აკრედიტივი (გასაყოფია აკრედიტივი, როდესაც ანგარიშსწორება ხდება ყოველ მიწოდებულ პარტიაზე. გაუყოფადი აკრედიტივის დროს ანგარიშსწორება ხორციელდება საქონლის მთლიანი მიწოდების, ან საქონლის ბოლო პარტიის მიწოდების შემდეგ);

• აკრედიტივი “წითელი შესწორებით” (ამ სახის აკრედიტივით გათვალისწინებულია გამყიდველისათვის ანუ ექსპორტიორისათვის გარკვეული ავანსის გაცემა);

• სარეზერვო აკრედიტივი (მყიდველის მიერ თანხის გადაუხდელობის შემთხვევაში ექსპორტიორთან ანგარიშსწორება ხდება ბანკის მიერ).

ჩამოთვლილი აკრედიტივის სახებიდან დღეისათვის საგარეო ვაჭრობაში ფართოდ გამოიყენება გამოუწვევი და გაუყოფელი აკრედიტივები¹ (დანართი №13-14).

საძირის რაოდენობა ან კონკრეტული სამუშაოს, (მომსახურების) მოცულობა და მისი ხარისხი. საქონლის რაოდენობა ან კონკრეტული სამუშაოს, მომსახურების მოცულობა განისაზღვრება განზომილების ერთეულებში (წონა, მოცულობა, სიგრძე, ფართობის

¹ აკრედიტივის მუშაობის სქემა მოცემულია დანართებში №5 და №6.

ერთეული, ცალები, საქონლის გადაზიდვისას ტონაკილმეტრები, კუბიკური მეტრები და ა.შ.), რომელიც ხელშეკრულებაში ზუსტად უნდა იყოს მითითებული.

საგარეო ვაჭრობაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საქონლის ხარისხის განსაზღვრისას სტანდარტების (დოკუმენტი, რომელშიც აღწერილია საქონლის ხარისხობრივი დახასიათება), ტექნიკური პირობების (აღწერილია საქონლის ტექნიკური მახასიათებლები, მის დასამზადებლად გამოყენებული მასალები, დამზადების ტექნოლოგია და სხვა) სპეციფიკაციის (საქონლის ტექნიკური მახასიათებლები). სასაქონლო ნიმუშების შედარების და სხვა მეთოდების გამოყენებას. საქონლის სამუშაოს და მომსახურების ხარისხი ზუსტად უნდა იქნეს განსაზღვრული ხელშეკრულებით (კონტრაქტით).

საქონლის შეფუთვა და მარკირება ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) გასათვალისწინებელია საქონლის შეფუთვის მოთხოვნები. საქონლის შეფუთვა ადგილებს მისი დატვირთვის, გადმოტვირთვისა და დასაწყობების პროცესს, ასევე ასრულებს რეკლამის ფუნქციას. როგორც წესი, შეფუთვის ხარჯები შედის საქონლის ფასში ან გამოყოფილია ცალკე და პროცენტის სახით ემატება საქონლის ფასს, რაც განსაზღვრული უნდა იყოს ხელშეკრულებით.¹

საქონლის მარკირება არის საფუთავზე ან საქონელზე გაკეთებული წარწერები. საყოველთაოდ მიღებული საერთაშორისო ნორმებით დადგენილია სასაქონლო, სატვირთო, სატრანსპორტო და სპეციალური და გადასაზიდი საშიში ტვირთების მარკირების წესები. სასაქონლო მარკირებაში შედის საქონლის გამგზავნისა და მიმღების დასახელება, საქონლის წონა შეფუთვით (ტარით), ანუ ზუსტი წონა და შეფუთვის (ტარით) გარეშე, ანუ საქონლის სუფთა – (ნეტო) წონა, აგრეთვე კონტრაქტისა და ადგილის ნომერი. სატვირთო მარკირება წარმოადგენს გადამზიდავი ორგანიზაციისათვის საჭირო ისეთ მონაცემებს, როგორიცაა: გაგზავნისა და დანიშნულების ქვეყნები პუნქტების მითითებით და გადაადგილების მარშრუტი. სატრანსპორტო მარკირება მოიცავს სარკინიგზო შემადგენლობისა და ვაგონების ნომრებს, გემის სახელწოდებას, რეისის ნომერს გადაზიდვის დროს და სხვა საჭირო ინფორმაციას. სპეციფიკურ მარკირებაში მითითებულია საქონლის მოპყრობის წესები მისი დატვირ-

¹ საბაჟო საქმიანობის მარეგულირებელი საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად საქონლის საბაჟო ღირებულების გაანგარიშების დროს საქონლის შეფუთვისა და მარკირების ხარჯები ემატება საქონლის ფასს (ღირებულებას).

თვის, გადმოტვირთვისა და გადაზიდვის დროს. საშიში ტვირთების გადაზიდვისას კეთდება სპეციალური აღნიშვნები¹.

საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად სხვადასხვა სახის საქონელზე დაწესებულია მარკირების განსაკუთრებული მოთხოვნები, მაგალითად, სიგარეტის ნაწარმს უნდა გაუკეთდეს წარწერა იმის შესახებ, რომ მისი მოხმარება მავნებელია ჯანმრთელობისათვის, საფეიქრო ნაწარმის ეტიკეტზე მითითებული უნდა იყოს მისი გარეცხვის, ქიმიური გაწმენდის და გაუთოების ტემპერატურა და პირობები. საქონლის მარკირება უნდა გაუკეთდეს მყიდველის მშობლიურ ენაზე. ეს წესი საქართველოში მოქმედებს 2004 წლიდან, რომლის თანახმად საქონლის გაყიდვა აკრძალულია ქართულ ენაზე შესაბამისი მარკირების გარეშე.

პრეტიენზიების (რეკლამაციის) წაყენება და დამების განხილვის წესი. საჯარიმო სანძციების გამოყენება. პრეტენზიები (რეკლამაციები) წარედგინება მყიდველის მიერ გამყიდველს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების შეუსრულებლობისათვის, კერძოდ კი საქონლის რაოდენობის და ნაკლებობისა და ხარისხობრივი მაჩვენებლების შეუსაბამობისათვის პრეტენზია (რეკლამაცია) წარედგინება წერილობითი ფორმით ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) გათვალისწინებულ ვადაში, რომელიც უნდა აღინიშნოს სადაო საქონლის დასახელება, რაოდენობა და ადგილსამყოფელი, კონკრეტული მოთხოვნები, პრეტენზიის საფუძველი და მისი დამადასტურებელი დოკუმენტები. საქონლის რაოდენობრივი დანაკლისის შემთხვევაში და ხარისხის შეუსაბამობის დროს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება არადაინტერესებული კომპეტენტური ორგანიზაციის მონაწილეობით შედგენილ აქტს, ასევე სტანდარტებთან და ტექნიკურ მოთხოვნებთან შესაბამისობის აქტს და სხვა მამტიციტებელ დოკუმენტებს. დავები გამყიდველის მიერ განიხილება ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) დადგენილ ვადაში. გამყიდველი უფლებამოსილია მოითხოვოს სადაო საქონლის დათვალიერება ან ნიმუშების წარდგენა. ხელშეკრულებით უნდა განისაზღვროს მხარეთა პასუხისმ-

¹ დღეისათვის საქონლის შეფუთვა და მარკირება ხორციელდება სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ISO) მიერ შემუშავებული საქონლის შეფუთვისა და მარკირების წესების შესაბამისად და ამ წესების საფუძველზე მიღებული ეროვნული სტანდარტებისა და ტექნიკური პირობების თანახმად. მიღებულია ასევე საერთაშორისო შეთანხმება ტვირთების ტრანსპორტირების შესახებ (ATR), სასაზღვრო გადაზიდვებისა და მათ განთავსებაზე კონტროლის შესახებ.

გებლობა ყოველი კონკრეტული ვალდებულებების შესაბამისად საურავის, ჯარიმისა და პასუხისმგებლობის სახით.

დავების გადაწყვეტა, როგორც წესი, ხორციელდება მოლაპარაკების გზით. შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში მხარეები უფლებამოსილია მიმართოს საერთო სასამართლოს ან საარბიტრაჟო სასამართლოს. ხელშეკრულებაში მიზანშეწონილია გათვალისწინებული იყოს თუ რომელი ქვეყნის სასამართლომ განიხილოს წამოჭრილი დავა ან რომელმა საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლომ და რომელი ქვეყნის კანონმდებლობა ან საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები იქნეს გამოყენებული წამოჭრილი დავის გადასაწყვეტად.

დაუძლეველი ძალის ბარემოვები (ფორსმაჟორი). ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) დადგენილი პირობების შესრულების შეფერხება შესაძლებელია გამოიწვიოს დაუძლეველმა, განსაკუთრებულმა გარემოებებმა (მიწისძვრა, წყალდიდობები, ქარიშხლები და სხვა სტიქიური მოვლენები, ხანძრები, ეპიდემიები და სხვა ტექნიკური და ეკოლოგიური კატასტროფები, სამთავრობო გადაწყვეტილებები, ასევე გაფიცვები, სამოქალაქო დაუმორჩილებლობები და სხვა სოციალური მოვლენები) ანუ ფორსმაჟორულმა სიტუაციებმა. ეს ფორსმაჟორული გარემოებები გათვალისწინებული უნდა იყოს ხელშეკრულებით (კონტრაქტით), რომლის დადგომის შემთხვევაში მხარეები თავისუფლდებიან პასუხისმგებლობისაგან. ფორსმაჟორული სიტუაციის შემთხვევაში მხარეს უნდა ეცნობოს ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) დადგენილ ვადაში და გადაეგზავნოს დამადასტურებელი კომპეტენტური ორგანოს მიერ გაცემული დოკუმენტი.

ხელშეკრულების ძალაში შესვლა, მისი შეცვლისა და გაუქმების პირობები. მხარეთა ხელმოწერები. ხელშეკრულება (კონტრაქტი), როგორც წესი, ძალაში შედის მხარეთა მიერ მისი ხელმოწერის დღიდან და მოქმედებს მხარეთა მიერ მისი ყველა პირობების სრულად შესრულებამდე. ხელშეკრულებით შეიძლება აგრეთვე განისაზღვროს მისი ძალაში შესვლისა და მოქმედების სხვა ვადები.

ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) აგრეთვე მიზანშეწონილია დადგინდეს მასში ცვლილებების, დამატებებისა და შეწყვეტის წესები. ხელშეკრულებაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა, აგრეთვე მისი შეწყვეტა ხორციელდება მხარეთა ურთიერთშეთანხმებითა და წერილობითი ფორმით. ასეთ შემთხვევებში მხარეებს შორის დამატებით იდება

შეთანხმება ხელშეკრულებაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა-ზე და შეთანხმება ხელშეკრულების შეწყვეტის შესახებ.¹

ხელშეკრულების ბოლო ნაწილში მიეთითება მხარეთა იურიდიული მისამართები. საქონლის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებაში უნდა მიეთითოს მყიდველისა და გამყიდველის საფოსტო მისამართები, ტელეფონი, ფაქსი, ელექტრონული ფოსტა, ანგარიშსწორების ანგარიშები და ბანკის რეკვიზიტები, ასევე სატრანსპორტო რეკვიზიტები სარკინიგზო, საკონტინერო, საზღვაო, საჰაერო და ავტოსატრანსპორტო გადაზიდვებისათვის. თუ ხელშეკრულებას გააჩნია დანართი მიეთითება მათი ნომრები. ხელშეკრულებას ხელს აწერენ მხარეები და დასტურდება ბეჭდით.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის პრაქტიკაში დანერგილი წესების თანახმად ხელშეკრულების (კონტრაქტის) დადებას წინ უსწრებს შეთანხმება განზრახულობათა შესახებ,² რომელშიც აისახება მხარეთა ურთიერთსაწინააღმდეგო და ერთობლივი საქმიანობის მიმართულებები. ეს არის მხარეთა წინასწარი შეთანხმება მომავალი ურთიერთსაინტერესო საქმიანობის შესახებ და მხარეებს არ აკისრებს რაიმე ფინანსურ-მატერიალურ და სამართლებრივ ვალდებულებებს. შეთანხმება განზრახულობათა შესახებ გამოიყენება ძირითადი ბიზნეს გეგმის სრულად და წარმატებით შესრულების უზრუნველსაყოფად.

საკონტროლო კითხვები:

1. საერთაშორისო ხელშეკრულებების (კონტრაქტის) სტრუქტურა;
2. „ინკოტერმსი-2000“-ის არსი და მნიშვნელობა;
3. აკრედიტივის მუშაობის სქემა.

¹ იხილეთ დანართი №10, №11.

² იხილეთ დანართი №7.

თავი 7. საბარეო ვაჭრობის როლი, მნიშვნელობა და მისი საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება

7.1. საგარეო ვაჭრობის მნიშვნელობა და მისი მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ზოგადი მიმოხილვა სახელმწიფოებს შორის თავისუფალი სავაჭრო ურთიერთობების განვითარება ეკონომიკური აღმავლობის მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს. უძველესი დროიდან სახელმწიფოები ისწრაფოდნენ დაემყარებინათ ერთმანეთთან ურთიერთმომგებიანი სავაჭრო კავშირები, რომელიც თავდაპირველად ხორციელდებოდა ბაზრის მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე ძირითადად ზეპირი გარიგების ფორმით. მოგვიანებით, ვაჭრობის მასშტაბების გაფართოებასთან ერთად ურთიერთობა სახელმწიფოებს შორის გახდა შედარებით ცივილიზებული და საქონლით ვაჭრობა ხორციელდებოდა ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმებებით. ვაჭრობის მარეგულირებელი პირველი უნივერსალური საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები ხელშეკრულებების სახით მიღებული იქნა ჯერ კიდევ მე-17 საუკუნეში. საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებამ განსაკუთრებით კი მე-20 საუკუნეში, მოითხოვა შესაბამისი სამართლებრივი რეგულირება საქონლის მიწოდების პირობების ანგარიშსწორების, თავისუფალი სავაჭრო და საბაჟო ზონების შექმნის, საბაჟო კავშირების, ინვესტიციებისა და ერთიანი საგადასახადო პოლიტიკის შემუშავების, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვისა და სხვა მიმართებით.¹

დღეისათვის მოქმედი ვაჭრობის მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები ძირითადად მიღებულია მე-2 მსოფლიო ომის შემდეგ, რომელთა შემუშავებაში მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის 1945 წელს 24 ოქტომბერს 50 სახელმწიფოს მიერ შექმნილ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას.² სახელმწიფოთა შორის ვაჭრობის სამართლებრივი მოწესრიგების მიზნით გენერალური ასამბლეის XXI სესიის მიერ 1966 წელს ჩამოყალიბდა გაეროს სპეციალიზირებული საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის კომისია (UNCITRAL), რომლის მთავარ მიზნად დაისახა საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის

¹ В. Попондопуло, Международное коммерческое право. 2004, стр: 212-246.

² ლ. ალექსიძე. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, 2001, გვ. 98-106.

უნიფიკაციისა და ჰარმონიზაციის პროცესის ხელშეწყობა. ამასთან საერთაშორისო სავაჭრო სამართალი განისაზღვრავს როგორც კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების მარეგულირებელ ნორმათა ერთობლიობა, „რომელიც შეეხება სხვადასხვა ქვეყნებს“.¹ ამ კომისიის ამოცანას შეადგენს ასევე საგარეო ვაჭრობის მარეგულირებელი საერთაშორისო კონვენციების პროექტების შემუშავება, სახელმწიფოების მიერ ტიპიური და ერთგვაროვანი კანონების მისაღებად დახმარების გაწევა საერთაშორისო სავაჭრო ტერმინებისა და დამკვიდრებული ჩვეულებების განმარტება, სავაჭრო სამართლის ნორმების გამოყენების პრაქტიკის შესწავლა და განზოგადოება. საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ერთგვაროვან გამოყენებაზე დახმარების გაწევა.² საერთაშორისო ვაჭრობის სამართლებრივ რეგულირებაში, მის განვითარებასა და სხვადასხვა ქვეყნების ერთგვაროვან მიდგომაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ასევე გაერთიანებული ერების კონფერენციის - ვაჭრობისა და განვითარების შესახებ (UNCTAD), რომლის პირველ სესიონზე 1964 წელს განხილული იქნა საკითხი საქონლის საერთაშორისო ვაჭრობაში უპირატესი ხელშეწყობის პრინციპის გამოყენების შესახებ. ამ სესიონზე მიღებული იქნა აგრეთვე დოკუმენტი საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობისა და სავაჭრო პოლიტიკის განვითარების პრინციპების შესახებ, რომლის თანახმად საერთაშორისო ვაჭრობა უნდა განვითარდეს ეროვნული ურთიერთხელსაყრელი უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმით და თავისუფალი უნდა იყოს ისეთი ღონისძიებებისაგან, რომლებმაც შეიძლება ზიანი მიაყენოს სხვა ერს.

გარდა გაეროს ამ სპეციალიზირებული ორგანოებისა “უნიტრალისა” და “უნეკტადი“-სა საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის სამართლებრივ რეგულირებაში აქტიურ მონაწილეობას ღებულობენ სხვა ისეთი საერთაშორისო ინსტიტუტები, როგორცაა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია³, ჰააგის საერთაშორისო კერძო სამართლის კონფერენცია, საერთაშორისო სავაჭრო პალატა (მდებარეობს პარიზში), კერძო სამართლის უნიფიცირების საერთაშორისო ინსტიტუტი (განთავსებულია რომში) და სხვა.

¹ ი. შაფაქიძე, საერთაშორისო ნაცადობის ხელშეკრულების სამართლებრივი პრობლემები. 2000, გვ. 6-21.

² Н. Васильев, Договорное право в международном обороте, 2002, стр. 32

³ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ჩამოყალიბებას წინ უსწრებდა შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე (GATT), რომლებიც ქვემოთ ცალკე საკითხებად იქნება განხილული.

საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის სპეციალისტების უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ სამართლის ეს დარგი აერთიანებს ისეთ საკითხებს, როგორცაა: ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა სამართლებრივი სტატუსის, საწარმოთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის, საერთაშორისო გარიგების ყიდვა-გაყიდვის, საერთაშორისო ფულად-საკრედიტო, საკუთრების მარეგულირებელ, გადაზიდვის, დაზღვევის, სავაჭრო არბიტრაჟისა და სხვა საკითხებს.

სპეციალისტთა გარკვეული ნაწილის მოსაზრებით, საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის წყაროდ მიჩნეულია მხოლოდ ამ სფეროს მარეგულირებელი კონვენციები და ტიპიური კანონები, რომლებიც ეროვნული კანონმდებლობის მსგავსად საერთაშორისო დონეზეა შემუშავებული და მიღებულია, აგრეთვე საერთაშორისო ვაჭრობაში დამკვიდრებული ჩვეულებები: აღსანიშნავია, რომ სხვადასხვა ქვეყნებში სავაჭრო სამართალი მოიაზრება ტერმინებით “კომერციული სამართალი”, “ბიზნესის სამართალი”, “კორპორაციული სამართალი”, “სამეწარმეო სამართალი” და ა.შ. ამასთან, ცალკეულ ქვეყნებში სავაჭრო სამართალი მიიჩნევა სამოქალაქო სამართლის შემადგენელ ნაწილად, სხვა ქვეყნებში (გერმანია, საფრანგეთი, იაპონია და ა.შ.) დუალიზმის თეორიით მიჩნეულია სამართლის დამოუკიდებელ დარგად და ვითარდება სამოქალაქო და სამართლის სხვა ინსტიტუტებთან ერთად პარალელურად.

როგორც აღინიშნა, სავაჭრო სამართლის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს საერთაშორისო კონვენციები, ხელშეკრულებები და შეთანხმებები. გასული საუკუნის სამოციანი წლების დასაწყისიდან მიღებული იქნა საერთაშორისო ვაჭრობის მარეგულირებელი მთელი რიგი ნორმატიული აქტები.

1964 წელს ჰააგის კონფერენციის მიერ მიღებული იქნა ორი კონვენცია:²

- მოდელური კანონი საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის შესახებ (ULIS);
- მოდელური კანონი საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ (ULF).

¹ საქართველოში ვაჭრობასთან დაკავშირებული ურთიერთობები მოწესრიგებულია კანონით მეწარმეთა შესახებ და სხვა ნორმატიული აქტებით.

² დ. კერესელიძე, საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენციის გამოყენების სფერო და პირობები. ჟურნალი „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, მეორე-მესამე კვარტალი, 1998, გვ. 99-107.

1974 წელს ნიუ-იორკში მიღებული იქნა ასევე კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვისას სარჩელის ხანდაზმულობის ვადის შესახებ. 1983 წელს მიღებული იქნა ასევე ჟენევის კონვენცია - საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვაში წარმომადგენლობის შესახებ. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ჩამოთვლილმა კონვენციებმა მსოფლიო მასშტაბით ფართო გავრცელება ვერ შეძლო, ბოლო მითითებული ჟენევის კონვენცია კი საერთოდ არ შესულა ძალაში ვინაიდან ამისათვის თვითონ კონვენციის თანახმად საჭირო იყო 10 სახელმწიფოს მიერ რატიფიცირება ან მიერთება., ფაქტიურად კი მისი რატიფიცირება განაზოციელა მხოლოდ ოთხმა სახელმწიფომ.

არ ამოქმედებულა აგრეთვე ჰააგის 1986 წლის კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების გაფორმების დროს გამოყენებული სამართლის შესახებ. იგივე დასახელების 1955 წლის ჰააგის კონვენცია შევიდა ძალაში მაგრამ მისი რატიფიცირება განაზოციელა მხოლოდ შვიდმა სახელმწიფომ.

საერთაშორისო ვაჭრობის პრაქტიკაში ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული და რეკომენდირებული საქონლის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების სხვადასხვა პირობები. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ევროპის ეკონომიკური კომისიის მიერ შემუშავებულია სხვადასხვა საქონლის ყიდვა-გაყიდვის საერთო პირობები, სახელდობრ:

- ხანგრძლივი გამოყენების სამომხმარებლო საქონლისა და სხვა სერიული წარმოების ლითონის ნაკეთობების იმპორტისა და ექსპორტის ყიდვა-გაყიდვის საერთო პირობები;

- მანქანის, დანადგარების ექსპორტის მოწოდების საერთო პირობები;

- ლითონის, საწვავის, ხის მასალის, ხორბლის და ციტრუსების ტიპიური ხელშეკრულება (კონტრაქტი).

საქონლის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების (კონტრაქტის) სტანდარტები შემუშავებულია ასევე საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ. საერთაშორისო პრაქტიკაში ასევე გამოიყენება ცალკეული ფორმების მიერ შემუშავებული ტიპიური ხელშეკრულებები (კონტრაქტები), რომლებიც სპეციალიზირებული არიან კონკრეტული საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვით. ასეთი სახის ტიპიური ხელშეკრულებები (კონტრაქტები) არ წარმოადგენენ სავალდებულო ფორმას, მათი გამოყენება შეიძლება, როგორც ამ სახის დოკუმენტის ნიმუში, იმ

შემთხვევაში, თუ დამკვიდრებულ საეკსპრო პრაქტიკაში ისინი შეესაბამებიან საერთაშორისო საქმიან ურთიერთობებს, შეიძლება შეფასდეს როგორც ჩვეულებითი ნორმა და ფართოდ იქნეს გამოყენებული.

საგარეო ვაჭრობის მარეგულირებელი ჩამოთვლილი სამართლებრივი ნორმებისა და სარეკომენდაციო დოკუმენტების სიმრავლის მიუხედავად, გასული საუკუნის 60-70-იანი წლების "ცივი ომის" პირობებში, მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ისინი აღიარებული არ იქნა და საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხები ძირითადად რეგულირდება შიდა-სახელმწიფოებრივი, კოლიზური სამართლებრივი ნორმებითა და საერთაშორისო ვაჭრობის პრაქტიკაში დამკვიდრებული ჩვეულებებით.

ყოველივე აღნიშნულმა განაპირობა ვაჭრობის მარეგულირებელი ახალი უნივერსალური სამართლებრივი ნორმის შემუშავება, რომელიც უზრუნველყოფდა საერთაშორისო საეკსპრო ურთიერთობებში მონაწილე ყველა სუბიექტის ინტერესების დაცვასა და ამავე დროს ხელს შეუწყობდა ვაჭრობის განვითარებას. 1980 წელს შემუშავებული და მიღებული იქნა გაეროს "უნისტრალის" კომისიის მიერ კონვენცია - საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობათა ხელშეკრულების შესახებ (CISG), რომელიც ხელმოწერილი იქნა 62 სახელმწიფოს მიერ და პრაქტიკაში სახელდება, როგორც ვენის ნასყიდობის კონვენცია.¹

მითითებული კონვენცია შედგება 101 მუხლისაგან და აწესრიგებს საქონლის ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან ურთიერთობებს. მისი მიღებით შესაძლებელი გახდა სხვადასხვა სახელმწიფოში განსხვავებული მიდგომით საქონლის ვაჭრობის მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმების შედარებით ერთიან ჩარჩოში მოქცევა ანუ საერთაშორისო ვაჭრობაში ერთგვაროვანი წესების გამოყენება.

კონვენციის თანახმად ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველი ვალდებულია მყიდველს გადასცეს საქონელი შესაბამის დოკუმენტებთან ერთად, მყიდველი კი ვალდებულია გადაიხადოს საქონლის ღირებულება და განახორციელოს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ხელშეწყობა.

კონვენციის პირველი მუხლის თანახმად, ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულება უნდა იყოს საერთაშორისო და მას კავშირი უნდა გააჩნდეს ხელმომწერ სახელმწიფოსთან, ანუ ხელშეკრულების სუბიექტები უნ-

¹ საქართველო აღნიშნულ კონვენციას შეუერთდა 1994 წლის 24 იანვარს ამ საკითხზე პარლამენტის დადგენილება ძალაში შევიდა 1995 წლის პირველი სექტემბრიდან.

და იყვნენ სხვადასხვა სახელმწიფოს წარმომადგენლები და ამ სახელმწიფოს მიერ რატიფიცირებული უნდა იყოს ეს კონვენცია. ამასთან გარიგება უნდა დაიდოს მხარეებს შორის, რომელთა კომერციული საწარმოები მდებარეობენ სხვადასხვა ქვეყნებში.

მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციაში არ არის განსაზღვრული “ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებისა” და “საქონლის” ცნება, პირველ შემთხვევაში ის გამომდინარეობს კონვენციის პირველ მუხლში მითითებული მყიდველისა და გამყიდველის ვალდებულებიდან (საქონლის გადაცემა და ღირებულების ანაზღაურება) და მეორე შემთხვევაში კონვენციის მე-2 მუხლი კრძალავს საფონდო ქაღალდების, ბრუნვადი დოკუმენტების, საზღვაო და საჰაერო ხომალდების, საჰაერო ბალიშებზე მოქმედი ხომალდებისა და ელექტროენერჯის გაყიდვას, რის საფუძველზე უნდა მივიჩნიოთ, რომ სხვა საქონელით ვაჭრობა, რომელიც აკრძალული არ არის საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმებით რეგულირდება ამ კონვენციით. კონვენციის მოქმედების სფეროში არ შედის აგრეთვე საქონლის ბარტერი (გაცვლის ხელშეკრულებები, კონტრაქტები) საკომპენსაციო გარიგებებზე.

კონვენციის მე-2, მე-14, მე-16, მე-18 მუხლები ითვალისწინებენ ოფერტისა და აქცეპტის გამოყენებას საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის დროს. მე-14 მუხლის თანახმად ოფერენტმა უნდა განსაზღვროს ადრესატი, ის უნდა იყოს მიმართული კონკრეტული პირისადმი. შინაარსი განზრახვისა გამოხატოს ნათლად და გასაგებად, მიეთითოს საქონლის სახეობა, სტანდარტები, რაოდენობა, ღირებულება. ოფერტში უნდა აღინიშნოს აქცეპტის გამოგზავნის ვადა ასევე შესაძლებელია თუ არა მისი გამოთხოვა. აქცეპტი, როგორც წესი, გამოიხატება ოფერტის მოთხოვნის ფორმის ფარგლებში. მე-5 მუხლით დადგენილია, რომ აქცეპტი შეიძლება გასცდეს მოთხოვნის ფორმის ფარგლებს და განხორციელდეს გარკვეული ისეთი მოქმედებები, როგორცაა: საქონლის გაგზავნა, თანხის გადახდა და ა.შ. კონვენციის 23-ე მუხლის საფუძველზე აქცეპტის ძალაში შესვლა ითვალისწინებს ხელშეკრულების დადებას. ხელშეკრულების პირობების დარღვევის შემთხვევაში, დარეგულირებულია ასევე დავების გადაწყვეტა, როგორც საერთო, ისე საარბიტრაჟო სასამართლოებში, თუ მხარეებმა ვერ მიაღწიეს შეთანხმებას მოლაპარაკებებისა და კონსესუსის გზით.

კონვენციით განსაზღვრულია საგარეო-სავაჭრო კონტრაქტის ტიპიური ფორმა, მისი ხელშეკრულების სტრუქტურა, რომელიც იწყება

შესავალი ნაწილით და გააჩნია შემდეგი შინაარსი:¹

- შესავალი (პრეამბულა) მხარეთა განსაზღვრა;
- ხელშეკრულების საგანი (საქონლის ასორტიმენტი, ხარისხი) მხარეთა უფლებები და მოვალეობები;
- ფასები და კონტრაქტის საერთო ღირებულება;
- ხელშეკრულების კონტრაქტის შესრულების ვადები და ადგილი, ღირებულების გადახდის პირობები;
- საქონლის რაოდენობა;
- საქონლის შეფუთვა და მარკირება;
- პრეტენზიების (რეკლამაციების) წაყენებისა და დაეების განხილვის წესი, საჯარიმო სანქციების გამოყენება;
- დაუძლეველი ძალის გარემოებები ფორს მაჟორი;
- ხელშეკრულების ძალაში შესვლა მისი შეცვლა და გაუქმების პირობები;
- მხარეთა ხელმოწერები.

უნდა აღინიშნოს, რომ კონვენციის მე-6 მუხლის თანახმად მისი გამოყენება ხელშემკერელი მხარისათვის ყოველთვის არ არის სავალდებულო. ასეთ შემთხვევაში ნასყიდობის ხელშეკრულებაში პირდაპირ უნდა მიეთითოს თუ რომელი კონკრეტული ქვეყნის კოლიზიური სამართალი იქნება გამოყენებული ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) გათვალისწინებული პირობების შესასრულებლად და მისი დარღვევის შემთხვევაში, თუ რომელი სასამართლოს განხილვას დაექვემდებარება.

გარდა აღნიშნულისა, საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობები რეგულირდება აგრეთვე გაერთიანებული ერების 1978 წლის კონვენციით საზღვაო გადაზიდვების შესახებ, რომელიც სხვაგვარად პრაქტიკაში ჰამბურგის წესებით იხმარება და რომლითაც რეგულირდება საზღვაო ტრანსპორტით გადაზიდვები და საერთაშორისო სასაქონლო დოკუმენტის - კონოსამენტის გამოყენებისა და დანიშნულების პირობები. ვაჭრობის მარეგულირებელ მნიშვნელოვან სამართლებრივ ნორმას მიეკუთვნება აგრეთვე გაეროს მიერ შემუშავებული ნიუ-იორკის 1965 წლის კონვენცია - იმ სახელმწიფოთა სატრანზიტო ვაჭრობის შესახებ, რომლითაც არ აქვთ გასასვლელი ზღვაზე.² ამ კონვენციით აღიარებულია საერთაშორისო ვაჭრობის ხელშეწყობა იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებ-

¹ ეს საკითხი უფრო ფართოდ განხილულია მე-6 თავში.

² საქართველო მიუერთდა 1999 წლის პარლამენტის დადგენილებით, ძალაშია ამავე წლის 2 ივნისიდან.

საც არა აქვთ თავიანთი ტერიტორიიდან გასასვლელი ზღვაზე, აგრეთვე ტრანზიტული რეჟიმით მოძრაეი საქონლის თავისუფალი გადაადგილება და მისი გათავისუფლება ყოველგვარი გადასახადებისაგან.

საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობები მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული ფინანსურ უზრუნველყოფასთან, რომელიც ამ სფეროს სპეციფიკის გათვალისწინებით განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. როგორც წესი მყიდველი და გამყიდველი იმყოფებიან სხვადასხვა ქვეყნებში, მყიდველი არაა გარანტირებული, რომ ის მთლიანად მიიღებს შესყიდულ იმავე საქონელს ხარისხისა და რაოდენობის გათვალისწინებით და გამყიდველი ხშირ შემთხვევაში არ არის ბოლომდე გარანტირებული, რომ მთლიანად და დროულად მიიღებს საქონლის ღირებულებასა და გაწეულ სხვა ხარჯებს. აღნიშნულის გათვალისწინებით საერთაშორისო პრაქტიკაში სამართლებრივად არის მოწესრიგებული ანგარიშსწორების საკითხები და შემოღებულია მთელი რიგი დამცავი მექანიზმები (სააკრედიტივო სისტემა, საერთაშორისო კონოსამენტი, თამასუქი და სხვა), რომელიც ჩვენს მიერ ცალკე იქნება განხილული.

საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს გაეროს სპეციალიზირებულ დაწესებულებას - საერთაშორისო სავალუტო ფონდს (IMF), რომელიც შეიქმნა 1994 წელს ბრეტონ-ვუდსში. წესდების თანახმად სავალუტო ფონდი ხელს უწყობს საერთაშორისო ვაჭრობის გაფართოებასა და საერთაშორისო სავალუტო თანამშრომლობას. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სპეციალიზირებული დაწესებულებაა აგრეთვე რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი (IBRD), რომელიც შეიქმნა 1945 წელს ასევე ბრეტონ-ვუდსში. წესდების თანახმად ეს საერთაშორისო ბანკი ფინანსურ დახმარებას უწევს ქვეყნებს ეკონომიკის აღდგენაში, გასცემს გარანტიებს გრძელვადიან სესხებზე და ახალისებს უცხოურ კაპიტალდაბანდებას. 1956 წელს შეიქმნა საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია (IFC), რომელიც წარმოადგენს რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკის ფილიალს და რომლის ფუნქცია არის კერძო კაპიტალდაბანდებათა დაფინანსება უპირატესად განვითარებად ქვეყნებში. საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობები რეგულირდება აგრეთვე რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული და მიღებული სარეკომენდაციო ხასიათის დოკუმენტებითა და ნორმატიული აქტებით, რომლებიც შექმნილია როგორც ევროპის, ასევე მსოფლიოს სხვა რეგიონებში.

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის მიერ მიუხედავად ვაჭრობის მარეგულირებელი მთელი რიგი სამართლებრივი ნორმებისა და სარეკომენდაციო დოკუმენტების მიღებისა, ამ მნიშვნელოვანი სფეროს გააქტიურება არ გამოუწვევია, რის შედეგად წევრ სახელმწიფოებს შორის ვაჭრობის დონე საგრძნობლად დაბალია და ყოველწლიურად შეიძინევა მისი შემცირების ტენდენცია, რაც ძირითადად განპირობებულია ეკონომიკის დაბალი დონითა და საექსპორტო პროდუქციის არაკონკურენტუნარიანობით.¹

დსთ-ს ქვეყნების მიერ 1992 წელს ქ. მინსკში ხელი მოეწერა შეთანხმებას - საქონლის მიწოდების ზოგადი წესების შესახებ, რომლითაც განისაზღვრა სამეურნეო საქმიანობის სუბიექტები (საწარმოები ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით და ასევე ფიზიკური პირები, რომელთაც ნაციონალური კანონმდებლობის შესაბამისად მინიჭებული აქვთ მეწარმის სტატუსი) და საქონლის მიწოდების პირობები. შეთანხმებით განისაზღვრა, რომ მყიდველსა და გამყიდველს შორის დაიდება ხელშეკრულება (კონტრაქტი), რომელშიც უნდა მიეთითოს საქონლის ასორტიმენტი, რაოდენობა, ხარისხი, მოწოდების ვადები და პირობები, საქონლის ღირებულება და საგადასახადო რეკვიზიტები. შეთანხმებით დადგენილია, ხელშეკრულების ცალმხრივად მოშლის შემდეგი პირობები:

- არასტანდარტული, უხარისხო, ტექნიკურად გაუმართავი საქონლის მიწოდება;
- ერთ-ერთი მხარის ბანკროტად გამოცხადება;
- ბაზარზე ფასების მომატება, რომელიც ერთი თვის ვადაში უნდა ეცნობოს მეორე მხარეს.

შეთანხმებით განსაზღვრულია ასევე ხელშეკრულების (კონტრაქტის) პირობების დარღვევისათვის დაკავშირებული გადაწყვეტა საარბიტრაჟო სასამართლოში მომწოდებლის ადგილსამყოფელის მიხედვით.²

¹ საქართველოს ეკონომიკის დაბალი დონის მიუხედავად, სახელმწიფო ყოველწლიური ექსპორტი-იმპორტის ოპერაციებს აწარმოებს დაახლოებით 120 ქვეყანასთან, რომელთა შორის დსთ-ს ქვეყნების ხუდრითი წილი ძალიან დაბალია. სამწუხაროდ, საგარეო ვაჭრობის ბალანსი უარყოფითია და იმპორტი შეადგენს დაახლოებით 70 პროცენტს მანძი, როდესაც საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ყოფნის ბოლო პერიოდში საგარეო ვაჭრობის ბალანსი იყო დადებითი და ექსპორტი დაახლოებით ორჯერ აღემატებოდა იმპორტს.

² დსთ-ს წევრი ქვეყნების მიერ ასევე შექმნილია ეკონომიკური სასამართლო, რომელიც დღეისათვის ფაქტიურად არ ფუნქციონირებს.

დსთ-ს სახელმწიფოების მიერ (მონაწილეა საქართველო) 1994 წლის 15 აპრილს მიღებული იქნა შეთანხმება თავისუფალი საეკონომიკური ზონის შექმნის შესახებ,¹ რომელშიაც შეტანილი იქნა ცვლილებები 1999 წლის 2 აპრილის ოქმით. თავისუფალი საეკონომიკური ზონის შექმნის შესახებ მე-3 მუხლის თანახმად ხელშემკვერელი მხარეები არ იყენებენ ექვივალენტური მოქმედების მქონე საბაჟო გადასახდელებსა და მოსაკრებლებს აგრეთვე რაოდენობრივ შეზღუდვებს იმ საქონლის შემოტანასა და/ან გატანაზე, რომელიც ხორციელდება ერთ-ერთი ხელშემკვერელი მხარის საბაჟო ტერიტორიიდან და განკუთვნილია სხვა ხელშემკვერელ მხარეთა საბაჟო ტერიტორიისათვის. მოცემული საბაჟო რეჟიმიდან გამონაკლისი ფორმდება დოკუმენტებით, რომლებიც წარმოადგენენ ამ შეთანხმების განუყოფელ ნაწილს.

ამავე ხელშეკრულებაში 1999 წელს შეტანილი ცვლილებების თანახმად ხელშემკვერელი მხარეები ურთიერთვაჭრობისას არ ბეგრავენ ირიბი გადასახადებით (დღგ, აქციზები) საქონელს (სამუშაოს, მომსახურებას), რომლებიც ექსპორტირებულია ერთ-ერთი ხელშემკვერელი მხარის საბაჟო ტერიტორიიდან მეორე ხელშემკვერელი მხარის საბაჟო ტერიტორიაზე. ამასთან ხელშეკრულებაში დამუსტებულია, რომ დღგ-სა და აქციზისაგან გათავისუფლება უნდა განხორციელდეს ექსპორტიორ ქვეყანაში.

აღნიშნულთან ერთად, საქართველოს მიერ 1991-1994 წლებში დსთ-ის სივრცის წევრ ქვეყნებთან (აზერბაიჯანი, სომხეთი, უკრაინა, რუსეთი, ყაზახეთი, მოლდოვა, თურქმენეთი), ხელმოწერილი აქვს ორმხრივი შეთანხმებები თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ, რომლის თანახმად ერთ-ერთი ხელშემკვერელი მხარის ტერიტორიაზე წარმოშობილი საქონელი თუ ის განკუთვნილია მეორე ხელშემკვერელი მხარის ტერიტორიაზე მოსახმარებლად გათავისუფლებულია საბაჟო და მასთან გათანაბრებული გადასახადებისაგან. საყურადღებოა, რომ 2000 წლის 30 ნოემბერს დსთ-ს მთავრობების საბჭოს გადაწყვეტილებით დამტკიცდა საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრის წესი, რომლის თანახმად თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებით დადგენილი შეღავათები საბაჟო გადასახადისაგან გათავისუფლების შესახებ გავრცელდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ საქონლის ექსპორტსა და იმპორტს აწარ-

¹ რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 2002 წლის 6 დეკემბრის № 1832-ს დადგენილებით. ხელმოწერილია ასევე დსთ-ს თორმეტივე წევრი ქვეყნის მიერ და დღეისათვის ყველა ქვეყანაში ძალაშია.

მოებენ მხოლოდ ხელშემკვერელი მხარეების რეზიდენტი ფიზიკური ან იურიდიული პირები.

გარდა აღნიშნულისა, 1995 წლის 5 ნოემბერს დსთ-ს წევრი ქვეყნების მიერ (საქართველო არის ერთ-ერთი მონაწილე) ხელმოწერილი იქნა შეთანხმება - დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ერთიანი სასაქონლო ნომენკლატურის შესახებ, რომელიც ემყარება 1983 წლის 14 ივნისის ბრიუსელის კონვენციას - საქონლის აღწერისა და კოდირების ჰარმონიზირებული სისტემის თაობაზე.¹

სასაქონლო ნომენკლატურის შექმნა განაპირობა ვაჭრობის მასშტაბების გაფართოებამ და საქონლის სახეების მრავალფეროვნებამ, რამაც ობიექტურად მოითხოვა ყველა სახის საქონლის კლასიფიცირება და დაყოფა ისეთ ჯგუფებად და ასევე მათი გარკვეული წესით კოდირება, რომელიც გასაგები და მისაღები იქნებოდა ყველა ქვეყნისათვის. ჰარმონიზირებულ სისტემაში საქონლის კლასიფიკაციის 6 დონეა.²

- 1) განყოფილება (კარი);
- 2) ჯგუფები;
- 3) ქვეჯგუფები;
- 4) სასაქონლო პოზიციები;
- 5) სუბპოზიციები;
- 6) ქვესუბპოზიციები.

საქონლის კლასიფიკაციას საფუძვლად უდევს მისი მახასიათებელი ისეთი ნიშნები, როგორცაა: საქონლის სახეობა, წარმოშობა, დანიშნულება, ქიმიური შემადგენლობა. კლასიფიკაციის უმაღლეს დონეს წარმოადგენს განყოფილებები და ჯგუფები. სამოქალაქო ბრუნვაში არსებული ყველა საქონელი დაყოფილია 21 განყოფილებად და 97 ჯგუფად, რომელთა განსაზღვრისათვის გამოყენებულია მათი დამზადების პრინციპი, თუ რომელი ნედლეულიდან და ნახევარფაბრიკატიდან არის წარმოებული მზა პროდუქცია, მისი დამუშავების ხარისხი, საქონლის დანიშნულება, იმ მასალის სახეობა, რომლისგანაც ის დამზადებულია და აგრეთვე საქონლის დანიშნულება მსოფლიო ვაჭრობაში. ამ ნიშნებით კლასიფიცირდება საქონელი, აგრეთვე სასაქონლო პოზიციების, სუბპოზიციებისა და ქვესუბპოზიციების მიხედვით.

¹ ეს საერთაშორისო კონვენცია ძალაში შევიდა 1988 წლიდან.

² თ. ძეგლივაშვილი საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურა და საბაჟო გადასახდლები. 2003, გვ. 3-15.

საქონლის კლასიფიკაცია ხორციელდება კოდირების მეშვეობით, რომელიც საშუალებას იძლევა მსოფლიო ბრუნვაში არსებული ყველა საქონლის რაიმე ნიშნის ან ნიშანთა ჯგუფის გათვალისწინებით დაყოფას. საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურაში გამოყენებულია ციფრული აღნიშვნები, ამასთან განყოფილებები აღინიშნება რომაული ციფრებით, სხვა დონეები (ჯგუფები, ქვეჯგუფები, სასაქონლო პოზიციები, სუბპოზიციები) კი არაბული ციფრებით.

ჰარმონიზირებული სისტემის სასაქონლო ნომენკლატურაში თითოეულ საქონელს მინიჭებული აქვს ცხრანიშნა ციფრული კოდი. აქედან პირველი ორი ციფრი მიუთითებს და აღნიშნავს სასაქონლო ჯგუფს, ოთხი ციფრი საქონლის ქვეჯგუფს, ექვსი ციფრი სასაქონლო პოზიციას, მე-7 და მე-8 ციფრი მიუთითებს ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების კომბინირებული ნომენკლატურის სასაქონლო კოდს, ხოლო მე-9 ციფრი განკუთვნილია ეროვნული კოდისათვის. (დანართი №15).

ზემოთ მოყვანილი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მოთხოვნებიდან გამომდინარე, ქვეყნებს ეკრძალება შეცვალონ საქონლის კოდები პირველი ექვსი ციფრის ფარგლებში, ვინაიდან ის ერთგვაროვნად უნდა გამოიყენებოდეს მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, რომელიც მონაწილეობას იღებს საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებში.

საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სასაქონლო ნომენკლატურა კლასიფიცირდება შემდეგი სახით:

კლასიფიკაციის დონე	კოდის აღნიშვნა	რაოდენობა
განყოფილება (კარი)		21
ჯგუფები	2	97
ქვეჯგუფები, სასაქონლო პოზიციები	4	1241
სუბპოზიციები	6	5019
ქვესუბპოზიციები	9	9506

საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების ჰარმონიზებული სასაქონლო ნომენკლატურის გამოყენებას საერთაშორისო ვაჭრობაში აქვს დიდი სამართლებრივი და პრაქტიკული მნიშვნელობა. სახელმწიფო საზღვარზე გადაადგილებულ ნებისმიერ საქონელს მიენიჭება საკუთარი კოდური ნომერი ჰარმონიზირებული ნომენკლატურის მიხედვით, რომელზედაც დამოკიდებულია საბაჟო გადასახადებისაგან სრული განთავისუფლებაც. ჰარმონიზებული სასაქონლო ნომენკლატურის სწორი გამოყენება პირდაპირ კავშირშია ასევე სახელმწიფოს მიერ გან-

ზორციელებულ არასატარიფო ისეთ ღონისძიებებთან, როგორცაა: კვოტირება, ლიცენზირება ან საერთოდ კონკრეტული საქონლის ექსპორტის და იმპორტის აკრძალვა.

ამავე დროს სასაქონლო ნომენკლატურის გამოყენება ხელს უწყობს საგარეო სავაჭრო ურთიერთობების სტატისტიკის ანალიზის წარმოებას და მის საფუძველზე საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების პოლიტიკის სახელმწიფო ინტერესების გათვალისწინებით განხორციელებას.

საკონტროლო კითხვები:

1. საგარეო ვაჭრობის როლი და მნიშვნელობა;
2. საგარეო ვაჭრობის მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ზოგადი მიმოხილვა.

7.2. გენერალური შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე (GATT-47), მისი როლი საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების სამართლებრივ დარეგულირებაში

მსოფლიო ქვეყნები უძველესი დროიდან ცდილობდნენ დაემყარებინათ ერთმანეთთან ურთიერთხელსაყრელი და მომგებიანი სავაჭრო ურთიერთობები, რაც თავისთავად ხელს უწყობდა არამარტო მოსახლეობის სოციალურ-ყოფითი მოთხოვნების დაკმაყოფილებას, არამედ სახელმწიფოების პოლიტიკური და ეკონომიკური წინსვლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საფუძველს წარმოადგენდა.

ბოლო საუკუნეებში სახელმწიფოთაშორის განვითარებულმა საქონლით ვაჭრობის მასშტაბებმა მოითხოვა მისი მარეგულირებელი სამართლებრივი ბაზის შემუშავება და გაზრდილი ურთიერთობების გათვალისწინებით შემდგომი ადეკვატური სრულყოფა. თავდაპირველად სახელმწიფოთაშორისი სავაჭრო ურთიერთობები ძირითადად მოწესრიგებული იყო ორმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, რომლებითაც განისაზღვრებოდა ვაჭრობაში მხარეთა ვალდებულებები და იხსნებოდა არსებული შეზღუდვები და ბარიერები.

აღსანიშნავია რომ თანამედროვე საერთაშორისო სავაჭრო სამართალი წარმოადგენს, როგორც ეროვნული ანუ კოლიზიური ნორმების, ისე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობას, ვინაიდან საგარეო ვაჭრობასთან წარმოშობილი ურთიერთობები რეგულირდება როგორც შიდა სახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით, ასევე საერთაშორისო

სო უნიფიცირებული მატერიალური ნორმებით. ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ ეროვნული ანუ კოლიზიური სამართლებრივი ნორმები ხშირ შემთხვევაში შეიცავენ ურთიერთგამომრიცხავ წესებს, რაც საგრძნობლად ართულებს სახელმწიფოთაშორის სავაჭრო ურთიერთობების სამართლებრივ მოწესრიგებას და უარყოფითად მოქმედებს ამ სფეროს განვითარებაზე. ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, სახელმწიფოები და საერთაშორისო ორგანიზაციები მთელი ძალისხმევითა და რუდუნებით ცდილობენ შეიმუშაონ საერთაშორისო ვაჭრობის მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმები და განახორციელონ მათი მოთხოვნების განუხრელი შესრულება. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის XXI-ე სესიაზე 1966 წელს მიღებული იქნა № 2205 გადაწყვეტილება, რომელშიც აღინიშნა, რომ სხვადასხვა სახელმწიფოთა კანონმდებლობის შეუსაბამობა საერთაშორისო ვაჭრობაში იწვევს ვაჭრობის განვითარების შეფერხებას.¹

მსოფლიო სავაჭრო ურთიერთობების მომწესრიგებელ უნივერსალურ კოდიფიცირებულ პირველ დოკუმენტს წარმოადგენს 1947 წელს ჟენევაში ხელმოწერილი შეთანხმება ვაჭრობისა და ტარიფების შესახებ (GATT-47 General Agreement of Tariffs and Trade), რომელმაც თავისი მოქმედების პერიოდში 1947-1994 წლებში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობათა მოწესრიგებაში, კერძოდ ვაჭრობის ლიბერალიზაციასა და სავაჭრო პოლიტიკის ყველა სახელმწიფოსათვის მისაღებად წარმართვაში.²

მითითებული შეთანხმების მიღებას წინ უსწრებდა გასული საუკუნის 30-იან წლებში მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების მცდელობა შექმნილიყო მსოფლიო სავაჭრო სისტემა, რისთვისაც საჭიროდ თვლიდნენ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (ITO) ჩამოყალიბებას, რომლის შექმნით სახელმწიფოებს სურდათ ხელი შეეწყოთ მსოფლიო ვაჭრობის ლიბერალიზაციისათვის, მოეხსნათ ან შეერბილებინათ სატარიფო და არასატარიფო ღონისძიებები და შეეცვალათ ვაჭრობაში არსებული პროტექციონისტული ზომები.³

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ 1945 წლის ნოემბერში ამერიკის

¹ ი. შაფაქიძე, საერთაშორისო ხელშეკრულების სამართლებრივი პრობლემები, თბილისი, 2000, გვ. 12.

² საბაჟო კანონმდებლობის კრებული, თბილისი 2002, წიგნი II, გვ. 143-157

³ ა. ტუშური, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის □ ისტორიის სტრუქტურისა და გაწვევრიანების პროცედურების მიმოხილვა. ჟურნალი ქართული სამართლის მიმოხილვა, მეორე-მესამე კვარტალი, 1998, გვ. 33-47.

შეერთებული შტატების დეპარტამენტმა შეიმუშავა და წარმოადგინა წინადადებები „მსოფლიო ვაჭრობისა და დსაქმების გაფართოებისათვის“. 1946 წლის თებერვლის თვეში გაეროს ეკონომიკურმა და სოციალურმა საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება ჩაეტარებინა კონფერენცია ვაჭრობისა და დსაქმების საერთაშორისო ორგანიზაციის შექმნის მიზნით, რომელიც დაიწყო 1948 წლის ნოემბერში და დასრულდა 1948 წლის მარტში. ამ კონფერენციაზე 54 სახელმწიფოს ხელმოწერით მიღებული იქნა - საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაციის ჰავანის ქარტი, რომლის რატიფიცირება ბევრ ქვეყანაში სხვადასხვა მიზეზების გამო არ განხორციელდა და ის ფაქტიურად არ ამოქმედებულა.

ამავე პერიოდში მიმდინარეობდა მსოფლიო ქვეყნების ინტენსიური მოლაპარაკებები, რომ სამართლებრივად მოეწესრიგებინათ საერთაშორისო ვაჭრობაში კოლიზიური ნორმებით შემოღებული სატარიფო და არასატარიფო შეზღუდვები გაეუქმებინათ ისინი ან შეემცირებინათ სპეციალური უნივერსალური საერთაშორისო შეთანხმებით. სწორედ ასეთი მცდელობის შედეგს წარმოადგენს ზემოთ მითითებული მრავალმხრივი საერთაშორისო გენერალური შეთანხმება ვაჭრობასა და ტარიფებზე (GATT-47), რომელსაც ხელი მოაწერა თავდაპირველად 23 სახელმწიფომ¹ 1947 წელს 30 ოქტომბერს ჟენევაში და რომელიც ძალაში შევიდა 1948 წლის 1 იანვარს.

უნდა აღინიშნოს, რომ თავდაპირველად ხელშემკვრელმა სახელმწიფოებმა გენერალური შეთანხმება ვაჭრობასა და ტარიფებზე მიიღეს როგორც დროებითი გამოყენების სამართლებრივი ნორმა, რომლის შემდგომ უნდა ჩამოყალიბებულიყო მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია და ეს შეთანხმება გახდებოდა მისი შემადგენელი სტრუქტურული ნაწილი. მიუხედავად ამისა, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შექმნის იდეა გაჭიანურდა 1994 წლამდე. ამ შედარებით ხანგრძლივ პერიოდში გენერალურმა შეთანხმებამ ვაჭრობასა და ტარიფებზე (GATT-47) დიდი პოზიტიური როლი შეასრულა მსოფლიო ვაჭრობის მასშტაბების გაფართოებასა და მის ერთგვაროვან წარმართვაში.

ვაჭრობასა და ტარიფებზე გენერალური შეთანხმების (GATT-47) მიღება მიზნად ისახავდა ქვეყნების ეკონომიკური დაპირისპირებების შერბილებას, სატარიფო და არასატარიფო ღონისძიებების გაუქმებას ან ლიბერალიზაციას გლობალური საერთაშორისო სავაჭრო სისტემის

¹ შემდეგ ხელშემკვრელთა რიცხვმა შეადგინა 128 სახელმწიფო.

ფორმირებას ურთიერთშეთანხმებული და ყველასათვის მისაღები სამართლიანი წესების საფუძველზე.

ვაჭრობასა და ტარიფებზე გენერალური შეთანხმების საქმიანობის ძირითად პრინციპებად განისაზღვრა:

- საგარეო ვაჭრობის ყველა მონაწილის თანასწორობა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობა;

- უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმის დამკვიდრება;

- წვერი სახელმწიფოების ვალდებულებაა არ დააწესონ ურთიერთ-მისაწოდებელ საქონელზე იმაზე დიდი საბაჟო ტარიფი, რომელიც დადგენილია მესამე ქვეყნის მიმართ. გამონაკლისი დაშვებულია განვითარებადი ქვეყნების მიმართ.

- საგარეო ვაჭრობის რეგულირების მიზნით აღიარებულია ლიბერალური საბაჟო ტარიფის დაწესება. არასატარიფო ღონისძიებები უნდა ატარებდეს ღრობით ხასიათს. ამასთან რეკომენდირებული არაა ისეთი არასატარიფო ღონისძიებების შემოღება, როგორცაა: კვოტირება, საექსპორტო და საიმპორტო ლიცენზიების გამოყენება და სხვა.

ამავე დროს ამ შეზღუდვებთან დაკავშირებით შეთანხმება ითვალისწინებს გამონაკლისის დაშვებას, რომელიც კონკრეტულად არის ჩამოყალიბებული შეთანხმების ტექსტში და ის ეხება რაოდენობრივი შეზღუდვების დაწესებას სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებზე. მიზანშეუწონლად არის ასევე მიჩნეული ადგილობრივი წარმოებისათვის პროტექციონიზმის გაწევა სახელმწიფოს მხრიდან, მათთვის საგადასახადო და სხვა შეღავათების მინიჭება, როდესაც ისინი იწვევენ სხვა მონაწილე ქვეყნის დისკრიმინაციას.

შეთანხმების მონაწილე ყველა ქვეყანა ვალდებულია არ განახორციელოს თავისუფალი ვაჭრობის შეზღუდვა ცალმხრივი მოქმედებების განხორციელებით. ყველა გადაწყვეტილების მიღება რეკომენდირებულია სავაჭრო საკითხებთან დაკავშირებით გამართულ ურთიერთმოლაპარაკების დროს.

ტარიფებსა და ვაჭრობაზე გენერალური შეთანხმების მთავარი მიზანი მრცემულია პრეამბულაში, რომლის თანახმად საერთაშორისო ვაჭრობა ისე უნდა იყოს მოწესრიგებული, რომ უზრუნველყოფილი იქნეს მისი სტაბილურობა და განვითარება, რომელიც მიღწეული უნდა იქნეს სახელმწიფოების მიერ საბაჟო ტარიფების შემცირებით. შეთანხმებით ძირითად საქმიანობად განსაზღვრულია მრავალმხრივი მოლაპარაკება - რაუნდების ჩატარება საგარეო ვაჭრობის საკითხებ-

ზე. თავისი არსებობის მანძილზე სულ ჩატარებულია 8 მნიშვნელოვანი შეხვედრა-რაუნდი:

- ენევის 1947 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი საბაჟო ტარიფების შემცირებასთან დაკავშირებით;

- ანესის (საფრანგეთის) 1949 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი იგივე თემაზე;

- ენევის 1950 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი იგივე საკითხებზე;

- ენევის 1956 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი იგივე საკითხებზე;

- ენევის 1960-1961 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი (დალონის რაუნდად წოდებული) იგივე საკითხებზე;

- ენევის 1964-1967 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი (კენედი რაუნდად წოდებული) საბაჟო ტარიფის შემცირებისა და ანტიდემპინგური კოდექსის შემუშავებასთან დაკავშირებით;

- ტოკიოს (მუშაობა მიმდინარეობდა ენევაში) 1973-1979 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი (ტოკიოს რაუნდად წოდებული) ტარიფების შემცირებისა და კოდექსის შემუშავება GATT-ის კომპეტენციის გაფართოებასა და გაძლიერებასთან დაკავშირებით არასატარიფო ღონისძიებების გამოყენების საკითხებზე.

- ჰუნტა-დელ-ესტეს 1983-1984 წლის მოლაპარაკება-რაუნდი (მუშაობა მიმდინარეობდა ენევაში, წოდებული როგორც ურუგვაის რაუნდი) ვაჭრობაში საბაჟო ბარიერების შესუსტებასთან დაკავშირებით, GATT-ის მექანიზმების სრულყოფასთან, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შექმნის შეთანხმების საკითხებზე და მომსახურების ვაჭრობასთან დაკავშირებით გენერალური შეთანხმების მომზადების თაობაზე.

როგორც ამ მოლაპარაკება-რაუნდების შეხვედრებზე განხილული საკითხებიდან ჩანს, GATT-ის საქმიანობის მთავარ მიმართულებას წარმოადგენს საბაჟო ტარიფების შემცირება. ამ შეთანხმების მიღების პერიოდში 1945-1947 წლებში განვითარებული ქვეყნების ტარიფი შეადგენდა სავაჭრო საქონლის ღირებულების 40-60%-ს. ცალკეული სახეობის საქონელზე (ქიმიური მრეწველობის და სხვა) აღწევდა 70-90%-ს, მუდმივი მუშაობის შედეგად კი გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს ამ ქვეყნებში საბაჟო ტარიფი შეადგენდა 3-5%-ს.

ვაჭრობასა და ტარიფებზე გენერალური შეთანხმების GATT-ის ტექსტი შემდგება 4 შემადგენელი ნაწილისაგან და მოიცავს 38 მუხლს.

GATT-ის პირველი ნაწილი ადგენს საქონლით ვაჭრობისას უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმს ექსპორტის, იმპორტის და ტრანზიტის

რეჟიმის განხორციელების დროს. განსაზღვრავს საქონლის ექსპორტი-სა და იმპორტის საერთაშორისო საფინანსო ანგარიშსწორების სა-კითხებს. დადგენილია, რომ ეროვნული კანონმდებლობით დადგენი-ლი გადასახადებისა და მოსაკრებლების შეღავათები რომელიმე საქონ-ლის მიმართ უპირობოდ უნდა მიენიჭოს GATT-ის ყველა წევრ ქვე-ყანას.

გენერალური შეთანხმების მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად ნებისმიერი მონაწილე მხარე უფლებამოსილია იმპორტირებულ საქო-ნელზე დააწესოს:

- შიდა ბაჟის ექვივალენტური მოსაკრებელი, რომელიც დაწესებუ-ლია ადგილობრივი წარმოების მსგავს საქონელზე;

- ნებისმიერი ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო გადასახადი, რო-მელიც დაწესებულია ადგილობრივ და სხვა მესამე ქვეყანაში წარმო-ებულ მსგავს საქონელზე;

- შენატანები და სხვა მოსაკრებლები, რომლებიც ტოლია გაწეული მომსახურებისა.

გენერალური შეთანხმების მეორე ნაწილი ეხება საბაჟო-სატარიფო პოლიტიკას, უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმს საბაჟო ტარიფის გა-მოყენების დროს; საბაჟო სატარიფო ურთიერთდათმობისა და ძირითადი მომწოდებლის განსაზღვრის პრინციპებს.

ამ ნაწილის მე-3 მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების მონაწილე მხარეები აღიარებენ, რომ ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილი შიდა გადასახადები და სხვა შიდა მოსაკრებლები არ უნდა იყოს ორიენტირებული შიდა ნაწარმის საქონლის დასაცავად იმპორტირე-ბულ საქონელთან მიმართებით. შეთანხმების რომელიმე მხარის ტე-რიტორიაზე წარმოშობილი და ნებისმიერი სხვა ქვეყნის ტერიტორიი-დან იმპორტირებული საქონელი შიდა გადასახადებითა და მოსაკრებ-ლებით არ უნდა იბეგრებოდეს იმაზე მეტად, ვიდრე ადგილობრივი წარმოშობის მსგავსი საქონელი.

ნებისმიერი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე წარმოშობილ საქონელს, რომელიც იმპორტირებულია მეორე ხელშემკვრელი მხა-რის ტერიტორიაზე უნდა მიენიჭოს არანაკლებ ხელშემწყობი რეჟიმი, რომელიც ენიჭება ადგილობრივი წარმოშობის მსგავს საქონელს ქვეყნის შიდა კანონმდებლობით.

GATT-ით დადგენილია საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალე-ბებით თავისუფალი ტრანზიტული მოძრაობის რეჟიმი. ნებისმიერი

ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე ტრანზიტული მოძრაობა უნდა განხორციელდეს ყველაზე მოსახერხებელი გზით. ამასთან, მხარეს შეუძლია მოითხოვოს ტრანზიტული საქონლის გადაადგილება კონკრეტული სასაზღვრო საბაჟო პუნქტის გავლით და მისი ტერიტორიაზე გადაადგილებისათვის დააწესოს კონკრეტული მარშრუტი. ნებისმიერი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე ტრანზიტული რეჟიმის მოძრავი სატრანსპორტო საშუალება და საქონელი უნდა გათავისუფლდეს ყველა სახის საბაჟო-სატარიფო გადასახადისა, გარდა სატრანსპორტო და სხვა მიზანშეწონილი მოსაკრებელისა, რომელიც დაკავშირებულია სატრანზიტო ტვირთის გადაადგილებასთან, ამასთან სატრანზიტო მოძრაობას უნდა მიენიჭოს არანაკლებ ხელსაყრელი რეჟიმო, ვიდრე ის აქვს მინიჭებული ნებისმიერი მესამე ქვეყნის სატრანზიტო მოძრაობას. ეს მოთხოვნები არ ეხება თვითმფრინავების სატრანზიტო მოძრაობას, საქონლის საპაერო სატრანზიტო გადაზიდვებს, გარდა ბარგის გადაზიდვისა.

GATT-ის მე-6 მუხლით დადგენილია ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო გადასახადის გამოყენების უსამართლობა. დემპინგის გამოყენება, რომლის დროსაც საქონელი ერთი ქვეყნიდან მეორეში გასაყიდად შედის საქონლის ჩვეულებრივ ღირებულებაზე უფრო დაბალი ფასით ჩაითვლება უსამართლოდ თუ ის მატერიალურ ზიანს აყენებს შეთანხმების მონაწილე მხარის მრეწველობას ან ქმნის ასეთი ზარალის გამოწვევის საფრთხეს, ანდა არსებითად აფერხებს ადგილობრივი მრეწველობის განვითარებას.

ამავე მუხლით განსაზღვრულია, რომ შეთანხმების ნებისმიერი მონაწილე მხარის მიერ მეორე მონაწილე მხარის ტერიტორიიდან იმპორტირებულ ნებისმიერი საქონელზე დაწესებული საკომპენსაციო გადასახადი არ უნდა აღემატებოდეს გამოთვლილი დოტაციის ან სუბსიდიის ოდენობას, რომელიც როგორც დადგინდა პირდაპირ ან ირიბად მინიჭებული იყო ასეთი საქონლის წარმოების, დამზადების ექსპორტის ქვეყანაში, ცალკეული საქონლის ტრანსპორტირებისათვის გამოყოფილი სპეციალური სუბსიდიის ჩათვლით. ამასთან, საკომპენსაციო გადასახადი გულისხმობს სპეციალურ გადასახადს, რომელიც დაწესებულია პირდაპირ ან ირიბად რომელიმე საქონლის წარმოების დამზადების ან ექსპორტისათვის მინიჭებული ნებისმიერი დოტაციის ან სუბსიდიის კომპენსაციისათვის.

რომელიმე ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიიდან მეორე ხელ-

შემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე იმპორტირებული ნებისმიერი საქონელი არ უნდა დაიბეგროს ანტიდემპინგური ან საკომპენსაციო გადასახადით იმ მიზნით, რომ ეს საქონელი გათავისუფლდეს ანალოგიურ საქონელზე დაწესებული საბაჟო გადასახადის და მოსაკრებლისაგან, როდესაც ის განკუთვნილია წარმოშობის ან ექსპორტის ქვეყანაში მოხმარებისათვის, ანდა ასეთი გადახდილი საბაჟო გადასახადის და მოსაკრებლის უკან დაბრუნების მიზნით.

GATT-ის მე-7 მუხლით დაწესებულია საქონლის შეფასება საბაჟო მიზნებისათვის. ეს მუხლი 1994 წელს შეტანილი ცვლილებებით პრაქტიკაში ცნობილია, როგორც საბაჟო ღირებულების კოდექსი. საქონლის საბაჟო ღირებულებად მიჩნეულია საქონლის ფასი, რომელიც წარმოადგენს განსაზღვრულ დროსა და ადგილას საერთო კონკურენტული და ჩვეულებრივი პირობების დროს გასაყიდად შეთავაზებულ ღირებულებას. საბაჟო მიზნებისათვის განსაზღვრული იმპორტირებული საქონლის ღირებულება უნდა ეფუძნებოდეს იმპორტირებული ან მსგავსი საქონლის ფაქტობრივ ღირებულებას, რომელიც არის გადასახადების დაბეგვრის ობიექტი და რომლის მიხედვითაც განისაზღვრება საბაჟო გადასახადის მოცულობა და არ უნდა დადგინდეს ადგილობრივი წარმოშობის საქონლის ღირებულების ანდა თვითნებური ან ფაქტობრივი ღირებულების საფუძველზე.

წინამდებარე შეთანხმების თანახმად, საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის უპირველეს საფუძველს წარმოადგენს „გარიგების ღირებულება“, რომელიც ითვალისწინებს (Inten alia), ნამდვილად გადახდილი ან გადასახდელი ფასის კორექტირებას იმ შემთხვევაში, როდესაც მყიდველს ეკისრება გარკვეული სპეციფიკური ელემენტის გადახდა, რომელიც საბაჟო მიზნებისათვის შეადგენს ღირებულების ნაწილს, მაგრამ არ არის შეტანილი იმპორტირებული საქონლისათვის ნამდვილად გადახდილ ან გადასახდელ ფასში.

იმ შემთხვევაში, როდესაც შეუძლებელია იმპორტირებული საქონლის გარიგების (საკონტრაქტო) ღირებულების დადგენა გამოიყენება საბაჟო ღირებულების დადგენის სხვა მეთოდები. იმპორტირებული საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრისათვის გამოიყენება შემდეგი ექვსი მეთოდი:¹

¹ გ. ურიდია, საქართველოს საბაჟო კანონმდებლობა (კითხვა-პასუხებში), თბილისი, 2001, გვ. 88-III.

- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა გარიგების (საკონტრაქტო) ფასის მიხედვით;
- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა იდენტური საქონლის გარიგების ფასის მიხედვით;
- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა მსგავსი საქონლის გარიგების ფასის მიხედვით;
- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა საქონლის ერთეულის ფასის მიხედვით;
- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა საქონლის შედგენილი ღირებულების მიხედვით;
- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა სარეზერვო მეთოდის მიხედვით.¹

GATT-ის მე-9 მუხლი ადგენს საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრის წესს, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმპორტირებული საქონლის საბაჟო გადასახდელების დარიცხვის დროს, ვინაიდან სახელმწიფოთაშორის დადებული ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმებებით თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ერთი ხელშემკვერელი მხარის ტერიტორიაზე წარმოშობილი საქონელი თუ ის გათვალისწინებულია მეორე ხელშემკვერელი მხარის ტერიტორიაზე მოსახმარებლად გათავისუფლებულია საბაჟო სატარიფო გადასახადებისაგან და არასატარიფო ღონისძიებების გატარებისაგან.²

შეთანხმების შესამე ნაწილი ეხება საბაჟო ტარიფის დაწესებასა და მის დათმობას, საბაჟო კავშირის შექმნას, თავისუფალი ვაჭრობის ზონის ჩამოყალიბებას და სხვა პროცედურულ საკითხებს. შეთანხმების თანახმად ხელშემკვერელი მხარეები სასურველად მიიჩნევენ თავისუფალი ვაჭრობის განვითარებასა და გაფართოებას, ნებაყოფლობითი შეთანხმების გზით, რომლის მიზანია შეთანხმების მონაწილე მხარეების ეკონომიკის მჭიდრო გაერთიანება და ამასთან საბაჟო კავშირის ან თავისუფალი სავაჭრო ზონის მიზანია მათ შემადგენელ ტერიტორიებს შორის ვაჭრობის გაადვილება ისე, რომ არ შეიქმნას სავაჭრო ბარიერები სხვა მონაწილე მხარეებსა და ასეთ ტერიტორიებს შორის. სავაჭრო ზონად მიჩნეულია ორი ან მეტი საბაჟო ტერიტორიის ჯგუფი, რომლებშიც გადასახადები და ვაჭრობის მარეგულირებელი სხვა

¹ აღნიშნული მეთოდები დეტალურად იქნება განხილული შემდეგ პარაგრაფში.

² წარმოშობის ქვეყნის წესები უფრო ვრცლად იქნება განხილული მომდევნო პარაგრაფში.

წესები არსებითად გაუქმებულია ამ ტერიტორიებს შორის იმ საქონლით ვაჭრობის სრული მოცულობის მიმართ, რომელიც წარმოშობილია ამ ტერიტორიაზე.

GATT-ის მეოთხე ნაწილი ეხება ვაჭრობის განვითარებას, რომელიც შეტანილ იქნა ვაჭრობისა და ტარიფის შესახებ გენერალურ შეთანხმებაში 1966 წელს. ამ დამატების საფუძველზე გათვალისწინებული იქნა განვითარებადი ქვეყნების ექსპორტის წახალისება სავალუტო შემოსავლების გაზრდისა და ნედლეულზე ფასების გაზრდის მიზნით. ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნები ვალდებულია განვითარებად ქვეყნებზე გააერთიანონ ვაჭრობაში უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი.

ვაჭრობასა და ტარიფებზე გენერალური შეთანხმებით შექმნილია ამ სფეროს მაკოორდინირებელი ოთხი ღონის ხელმძღვანელი ორგანო:¹

- მუდმივი ორგანოები;
- სახელმწიფოთაშორისი ორგანოები;
- მუშა ჯგუფები;
- სპეციალური ორგანოები, ექსპერტთა ჯგუფები.

ამ ორგანოების ამცანას წარმოადგენს არსებული დაკების შესწავლა და კომპრომისული გზების მოძებნა.

პირველ ჯგუფში - მუდმივ ორგანოებში შედის GATT-ის სამდივნო გენერალური დირექტორის ხელმძღვანელობით, რომელსაც ჰყავს ორი მოადგილე. სამდივნოში შედის არასატარიფო ღონისძიებების განვითარების, ვაჭრობის პოლიტიკის, ტექნიკური თანამშრომლობისა და სპეციალური პროგრამების, ეკონომიკური კვლევებისა და ანალიზის, სოფლის მეურნეობის, საბაჟო შეზღუდვების, ვაჭრობაში ტექნიკური და სხვა ბარიერების განყოფილებები.

მეორე სახელმწიფოთაშორისო ჯგუფს მიეკუთვნება GATT-ის უმაღლესი ორგანო. ხელშემკვრელი ქვეყნების სესია, რომელიც წყვეტს ვაჭრობის და ტარიფის მნიშვნელოვან საკითხებს. სესია იკრიბება ყოველწლიურად. სახელმწიფოთაშორისო ორგანოებს მიეკუთვნება კომიტეტები:

- ვაჭრობისა და განვითარების;
- სოფლის მეურნეობის საქონლით ვაჭრობის;
- ტექსტილის;

¹ I. K. Борисов, Международное таможенное право, Москва, 2001, стр. 251-254.

- რაოდენობრივი შეზღუდვებისა და სხვა არასატარიფო ღონისძიებების;
- სატარიფო დათმობის;
- საანგარიშგებო ბალანსის შეზღუდვის;
- საბიუჯეტო, საფინანსო და ადმინისტრაციული საკითხების.

ტოკიოს 1973-1979 წლების მოლაპარაკება-რაუნდების მიერ ჩამოყალიბდა მთელი რიგი კომიტეტები, რომელთა მოვალეობაში შევიდა მიღებული გადაწყვეტილების შესრულებაზე მეთვალყურეობის დაწესება. ეს კომიტეტებია:

- ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების შესახებ;
- სუბსიდიებისა და საკომპენსაციო გადასახადების;
- ანტიდემპინგური პრაქტიკის;
- საბაჟო ღირებულების დადგენის;
- სახელმწიფო შესყიდვების;
- საიმპორტო ლიცენზირების;
- სამოქალაქო ავიაციის ტექნიკის ვაჭრობის.

მესამე მუშა ჯგუფში გაერთიანებულია მუდმივმოქმედი ორგანოები, რომლებიც ამზადებენ მონაწილე ქვეყნების ერთობლივად განსახილველ საკითხებს.

მეოთხე ჯგუფში გაერთიანებულია დამოუკიდებელი სპეციალისტები, რომლებიც იურიდიულად არ არიან GATT-ის მონაწილე ქვეყნების წარმომადგენლები.

ტარიფებსა და ვაჭრობაზე გენერალური შეთანხმების მთავარ მიმართულებას წარმოადგენს უპირატესი ხელშეწყობისა და ნაციონალური რეჟიმი. უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი გულისხმობს რომ ნებისმიერი შეღავათები და იმუნიტეტი, რომელიც ენიჭება ხელშემკერელი მხარის ნებისმიერი ქვეყანას ის უნდა გაერცელდეს სრულად სხვა მონაწილე ქვეყანაზეც. გამონაკლისი დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევებში, თუ:

- ეს შეღავათები ქვეყნებს შორის დაწესებული იყო GATT-ის ძალაში შესვლამდე;

- ემსახურება სახელმწიფო უშიშროების ინტერესებს;
- რამდენიმე მონაწილე ქვეყნებმა ორმხრივი ხელშეკრულებით შექმნეს საბაჟო კავშირები ან თავისუფალი სავაჭრო ზონები. ასეთ შემთხვევებში GATT ამ ტერიტორიებს მიიჩნევს როგორც ერთ ტერიტორიად.

გარდა აღნიშნულისა GATT-ის მთავარი პრინციპია ნაციონალური

ეკონომიკის დაცვა საბაჟო ტარიფების გამოყენებით და არა რომელიმე სავაჭრო პოლიტიკის გატარებით. როგორც წესი, აკრძალულია იმპორტზე რაოდენობრივი შეზღუდვების დაწესება. იმ შემთხვევაში თუ სხვადასხვა მიზეზების გამო ქვეყანა დააწესებს რომელიმე საქონლის იმპორტზე რაოდენობრივ შეზღუდვას, მაშინ ამას არ უნდა ჰქონდეს დისკრიმინაციული ხასიათი ანუ ის უნდა გავრცელდეს ყველა სხვა GATT-ის წევრ ქვეყნებზე. ამასთან, გენერალური შეთანხმების წევრი ქვეყნები იღებენ ვალდებულებას საერთაშორისო ვაჭრობაში არ მიმართონ პოლიტიკურ ზომებს და ყველა წამოჭრილი სადავო საკითხი გადაწყვიტონ მოლაპარაკებებისა და ერთმანეთთან კონსულტაციების გზით.

როგორც აღვნიშნეთ, GATT-ის მოქმედების დროს ჩატარდა 8 ძირითადი მოლაპარაკება-რაუნდი, რომლის დროსაც წევრი ქვეყნების მიერ მიღებული იქნა საერთაშორისო ვაჭრობასთან დაკავშირებით მთელი რიგი მნიშვნელოვანი საკითხები. ტოკიოს მოლაპარაკება-რაუნდი მიმდინარეობდა ექვსი წლის განმავლობაში, მასში მონაწილეობა აქვს მიღებული 99 სახელმწიფოს, რომელთაგან 26 არ იყო GATT-ის წევრი. ეს შეხვედრები პრაქტიკულად იყო ღია და მასში მონაწილეობა შეეძლო მიეღო ნებისმიერ მსურველ სახელმწიფოს.

ამ შეხვედრებზე მიღებული იქნა გადაწყვეტილება, რომ GATT გასცდა ტარიფის მარეგულირებელ ფუნქციას და შემუშავებული იქნა საერთაშორისო ვაჭრობის პოლიტიკის პრინციპები და ნორმები. ამ გადაწყვეტილებით წევრმა სახელმწიფოებმა აიღეს ვალდებულება GATT-თან შესაბამისობაში მოიყვანონ ვაჭრობის სფეროს მომწესრიგებელი ნაციონალური ანუ კოლიზიური ნორმები, ფაქტიურად კი მიღებული შეთანხმებები ვრცელდებოდა ხელშემკვრელი ქვეყნების ტერიტორიაზე და ის ნაციონალური კანონმდებლობის შემადგენელი ნაწილი გახდა.

ტოკიოს მოლაპარაკება-რაუნდების დროს მიღებული იქნა 12 შეთანხმება საბაჟო ტარიფის შემცირებასთან და სხვა საქონლით (ხორცისა და რძის პროდუქტების, სამოქალაქო ავიაციის ტექნიკის) ვაჭრობასთან დაკავშირებით. მიღებულ შეთანხმებას ეწოდა კოდექსი, რომელიც მიღებული იქნა შემდეგ საკითხებზე:

- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის კოდექსი;
- ანტიდემპინგური კოდექსი;
- სუბსიდიებისა და საკომპენსაციო გადასახადის კოდექსი;

- ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების - სტანდარტის კოდექსი;
- სახელმწიფო შესყიდვების კოდექსი.

ტოკიოს მოლაპარაკება-რაუნდებზე მიღებული იქნა ასევე შეთანხმება იმპორტის ლიცენზირების პროცედურების თაობაზე და სამოქალაქო ავიაციის ტექნიკით ვაჭრობასთან დაკავშირებით.

GATT-ის ახალი შეთანხმებების მიღებაში მნიშვნელოვანი წვლილი იქნა შეტანილი ურუგვაის მოლაპარაკება-რაუნდზე, რომელიც მიმდინარეობდა II წელი (1983-1994 წლები) და მასში მონაწილეობა მიიღო მსოფლიოს 108 სახელმწიფომ. ამ რაუნდზე მიღებულმა შეთანხმებებმა დიდი როლი შეასრულა საერთაშორისო ვაჭრობის მასშტაბების განვითარებაში, მის ლიბერალიზაციასა და დისკრიმინაციის აღმოფხვრაში.

ამ დიდი მნიშვნელობის შეთანხმებებს მიეკუთვნება ასევე შეთანხმება საბაჟო ბარიერების შესახებ, ტექსტილის საქონლისა და ტანსაცმლის, სასოფლო-სამეურნეო საქონლით ვაჭრობის, საერთაშორისო ვაჭრობაში დამცავი ღონისძიებებისა და გადაზიდვის წინა ინსპექტირების შესახებ. მიღებული იქნა აგრეთვე უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილება მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შექმნის თაობაზე.

საკონტროლო კითხვები

1. GATT-47-ის როლი და მნიშვნელობა საერთაშორისო ვაჭრობის რეგულირებაში.
2. საერთაშორისო ვაჭრობის მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.
3. GATT-47-ის ხელმძღვანელი ორგანოები და კომიტეტები, მათი ფუნქციები.

7.3. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია ფუნქციები და ამოცანები საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებასა და სამართლებრივ უზრუნველყოფაში

გასული საუკუნის 30-იანი წლებიდან მსოფლიოს ეკონომიკურად წამყვანი ქვეყნები ცდილობდნენ შეექმნათ სახელმწიფოთაშორისი ვაჭრობის მარეგულირებელი უნივერსალური საერთაშორისო ორგანიზაცია. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დაფუძნების საბოლოო შეთანხმება მოხდა GATT-ის ურუგვაის მერვე რაუნდზე, სადაც ხელი მოეწერა ახალ მოდიფიცირებულ გენერალურ შეთანხმებას ტარიფებ-

სა და ვაჭრობაზე, რომელიც მოიხსენიება „როგორც GATT-1994“ ფაქტიურად GATT გადანიშნავდა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში და მისი ხელშემკვერელი მხარეები გახდნენ ამ ორგანიზაციის წევრები. საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაცია შეიქმნა 1994 წლის 8 დეკემბრის მარაკეის დეკლარაციით, რომელიც ფუნქციონირებს შეუდგა 1995 წლის 1 იანვრიდან და ითვლება GATT-ის სამართლებრივ იდრედ. მისი ძირითადი მიზანია მსოფლიოში ღია, სამართლიან კონკურენციაზე დაყრდნობით, ლიბერალიზაციისა და გლობალურ ეკონომიკურ პოლიტიკაში კოოპერაციის გაზრდის გზით, მსოფლიო ეკონომიკის პროგნოზირებადი და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა რისთვისაც ის ზედამხედველობას უწევს მისი წევრების ეროვნულ და საგარეო სავაჭრო პოლიტიკას.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დამფუძნებელი შეთანხმების 34-ე მუხლით განსაზღვრულია მისი ძირითადი პრინციპები, რომელსაც მიეკუთვნება:

- ვაჭრობაში უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი ყველა წევრისათვის;
- ეროვნული რეჟიმი იმპორტისათვის;
- კეთილსინდისიერი, თავისუფალი კონკურენციის ხელშეწყობა ვაჭრობაში ბარიერების შემცირების გზით;
- შეღავათების გავრცელება ნაკლებად განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნებისათვის;
- საერთაშორისო ვაჭრობაში მოქმედი ნორმატიული აქტების ჰარმონიზაცია და გამჭვირვალობა;
- საერთაშორისო ვაჭრობასთან დაკავშირებით წარმოშობილი დავების სამართლიანი გადაჭრა მის წევრებს შორის.

ვაჭრობაში უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი (MEN), ანუ სხვაგვარად ვაჭრობა დისკრიმინაციის გარეშე ითვალისწინებს, რომ წევრ ქვეყნებში წარმოშობილ (დამზადებულ) პროდუქციას უნდა მიენიჭოს იგივე რეჟიმი, რაც მინიჭებული აქვს მესამე ქვეყანაში წარმოშობილ პროდუქციას. ამასთან ერთად შემოტანილ საქონელს უნდა მიენიჭოს იგივე რეჟიმი, რაც გათვალისწინებულია ადგილობრივი წარმოშობის საქონლისათვის (ეროვნული რეჟიმი). ასეთივე დებულებები ვრცელდება ინტელექტუალური საკუთრებით ვაჭრობაზე და მომსახურების გაწევაზე. ამავე დროს დაშვებულია გამონაკლისები, როდესაც უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმის გავრცელება შერბილებულია ან არ ვრცელდება საერთოდ. სახელდობრ, სახელმწიფო შესყიდვებზე, განვითარე-

ბადი ეკონომიკის ქვეყნებზე დაწესებულ შეღავათებზე, თავისუფალი ვაჭრობის ზონებზე და ა.შ. რეკომენდირებულია, აგრეთვე, რომ ადგილობრივი წარმოების დაცვა ანუ სხვაგვარად მათთვის სახელმწიფოს მხრიდან პროტექციონისტური ღონისძიებების გაწევა დასაშვებია მხოლოდ სატარიფო ზომების გამოყენებით, გადასახადების შემცირებით, გარკვეულ ზღვრამდე და არა სხვა არასატარიფო ბარიერების გამოყენებით.

გარდა აღნიშნულისა, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მოთხოვნის თანახმად წევრმა ქვეყნებმა ხელი უნდა შეუწყონ ვაჭრობის განვითარებას, რისთვისაც უნდა შექმნან ხელსაყრელი გარემო, როგორც ინვესტორისათვის, ასევე დამქირავებლისა და დაქირავებულისათვის. ეს გარემოებრივი პირობები უნდა იყოს სტაბილური და პროგნოზირებადი, ხელს უნდა უწყობდეს ბაზარზე სტაბილური და შედარებით დაბალი ფასების გამყარებას.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნები უფლებამოსილნი არიან, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აღმოფხვრის მიზნით დააწესონ საკომპენსაციო გადასახადები, ყოველმხრივ ხელი შეუწყონ ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს შექმნას.

GATT-ის დებულების შენარჩუნებით მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია განვითარებადი ქვეყნების მხარდასაჭერად, კერძოდ კი მათი ეკონომიკის რეფორმისა და განვითარების მიზნით ანიჭებს გარკვეულ შეღავათებს.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს ვაჭრობაში ლიბერალური პოლიტიკის გატარება და წევრ სახელმწიფოთა მხრიდან თავიანთ საწარმოებზე გაწეული პროტექციონიზმის შემცირება და მომავალში მისი სრულად აღმოფხვრა. ამ სფეროში ლიბერალიზმისა და პროტექციონიზმის დადებით და უარყოფითი მხარეები გამოიხატება შემდეგში:

1. ლიბერალიზმი:

- ხელშემწყობი ფაქტორი ჯანსაღი კონკურენციისათვის;
- დადებითად მოქმედებს საქონლის ხარისხზე და ფასზე;
- ხელსაყრელ პირობებს უქმნის საქონელს საგარეო ბაზარზე;
- ზრდის უცხოური ინვესტიციების რაოდენობას;
- ხელს უწყობს კვლავწარმოების გაშლილი ფორმის განვითარებას;
- ხელს უწყობს რესურსების რაციონალურ გამოყენებას.

2. პროტექციონიზმი:

- ზღუდავს ჯანსაღ კონკურენციას;
- უარყოფითად მოქმედებს საქონლის ხარისხზე;
- აწყდება საპასუხო შემზღუდავ ზომებს საგარეო ბაზარზე;
- ზღუდავს უცხოურ ინვესტიციებს;
- ხელს უწყობს რესურსების არარაციონალურ გამოყენებას;
- ამცირებს მომხმარებლის მსყიდველობით უნარს, იწვევს საქონელზე ფასის ზრდას;

• ხელს უწყობს კვლავწარმოების მარტივი ფორმის შენარჩუნებას, თრგუნავს კვლავწარმოების გაშლილი ფორმის განვითარებას.

ამ პრინციპებიდან გამომდინარე, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია მოწოდებულია წევრი ქვეყნების სავაჭრო პოლიტიკის განხორციელება უზრუნველყოს მრავალმხრივი ხელშეკრულებების საფუძველზე, რომელიც მოიცავს შემდეგ სფეროებს:

- საქონლით ვაჭრობას GATT;
- მომსახურებით ვაჭრობას GATS;
- ინტელექტუალური საკუთრებით ვაჭრობას TRIPS;
- დავების გადაწყვეტის წესებისა და პროცედურებს.

მსოფლიო მასშტაბით ვაჭრობის მარეგულირებელი ძირითადი შეთანხმებებია:

• ტარიფებსა და ვაჭრობაზე 1994 წლის გენერალური შეთანხმება (GATT-94);

- შეთანხმება სოფლის მეურნეობის შესახებ;
- შეთანხმება სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომების გამოყენების შესახებ;

- შეთანხმება საფეიქრო ნაწარმისა და ტანსაცმლის შესახებ;
- შეთანხმება ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების შესახებ;
- შეთანხმება ვაჭრობასთან დაკავშირებული საინვესტიციო ზომების შესახებ;

- გენერალური შეთანხმების მე-6 მუხლის განხორციელების შესახებ;
- შეთანხმება ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ 1994 წლის გენერალური შეთანხმების მე-7 მუხლის განხორციელების შესახებ (საბაჟო ღირებულების (ანტიდემპინგური) კოდექსი);

- შეთანხმება ჩატვირთვისწინა ინსპექტირების შესახებ;
- შეთანხმება საქონლის წარმოშობის წესის შესახებ;
- შეთანხმება იმპორტის ლიცენზირების წესების შესახებ;
- შეთანხმება სუბსიდიებისა და საკომპენსაციო ზომების შესახებ;

- გენერალური შეთანხმება მომსახურეობით ვაჭრობაზე (GATS);
- შეთანხმება ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ (TRIPS);
- შეთანხმება დავების დარეგულირების წესების და პროცედურების შესახებ;
- სავაჭრო პოლიტიკის განზოგადების (გადასინჯვის) მექანიზმი;
- შეთანხმება ავიატექნიკით ვაჭრობის შესახებ;
- შეთანხმება სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ;
- საერთაშორისო შეთანხმება რძის პროდუქტების შესახებ;
- საერთაშორისო შეთანხმება საქონლის ხორცზე.

მსოფლიო მასშტაბით საერთაშორისო ვაჭრობა რეგულირდება ასევე მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციების უმაღლესი ორგანოს წევრი ქვეყნების მინისტრთა გადაწყვეტილებებითა და დეკლარაციებით. ვაჭრობის მარეგულირებელი ამ მრავალი შეთანხმების ცხოვრებაში გატარების მათ შესრულებაზე სათანადო ზედამხედველობის უზრუნველყოფის მიზნით მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში შექმნილია მთელი რიგი საბჭოები და კომიტეტები (მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის სტრუქტურა, იხ, ცხრილში გვ. 163).

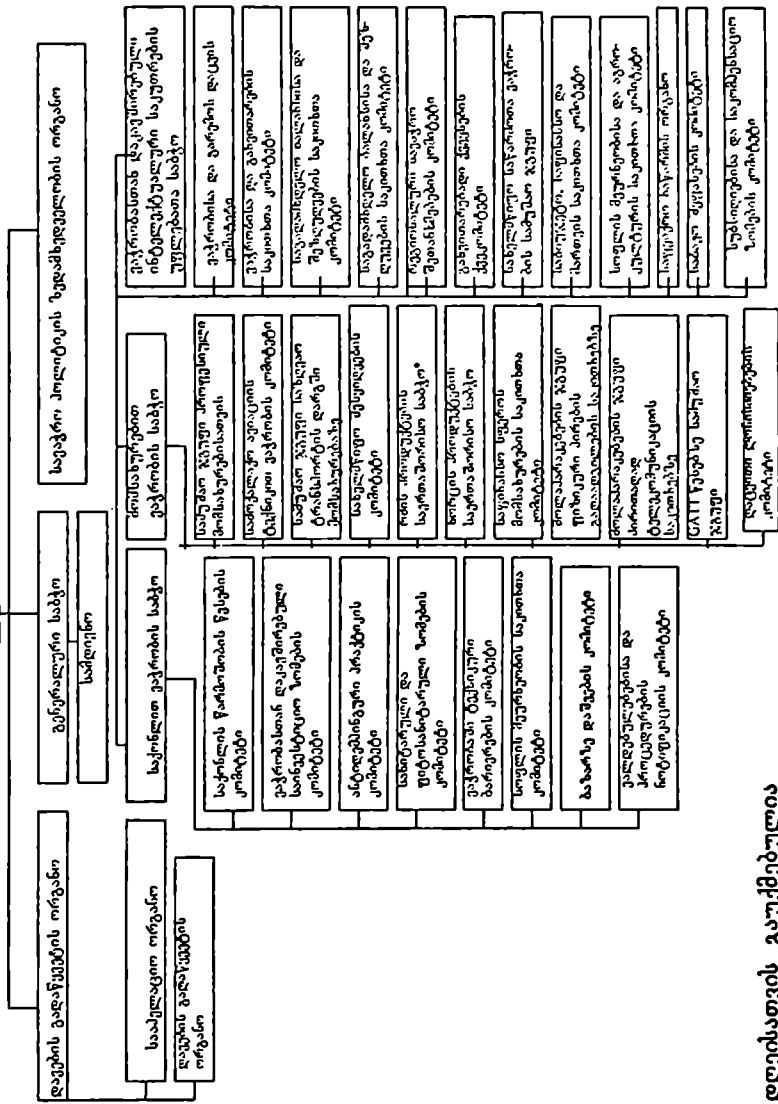
მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დამფუძნებელი 1994 წლის 15 აპრილის მარაკეის ხელშეკრულების მე-4 მუხლის თანახმად უმაღლეს ორგანოს წარმოადგენს მინისტრთა კონფერენცია, რომელიც შედგება ყველა წევრის წარმომადგენლებისაგან. მინისტრთა კონფერენციის სესია იკრიბება ორ წელიწადში ერთხელ მაინც. ის ასრულებს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ფუნქციებს და ამ მიზნით იღებს ნებისმიერ გადაწყვეტილებას და უწევს კონტროლს მის განხორციელებას. წევრი ქვეყნების თხოვნის საფუძველზე მრავალმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე იღებს აგრეთვე შესაბამის გადაწყვეტილებებს.

მინისტრთა კონფერენციების სესიებს შორის პერიოდში მის ფუნქციებს ახორციელებს გენერალური საბჭო, რომელშიც შედის ყველა წევრი ქვეყნის წარმომადგენელი. გენერალური საბჭოს შეხვედრები იმართება საჭიროების შემთხვევაში. მის ფუნქციებში შედის დავების გადაწყვეტა. დავების გადაწყვეტ ორგანოს შეიძლება ჰყავდეს თავისი თავმჯდომარე, რომელიც ამტკიცებს დავების განხილვის პროცედურებს. გენერალური საბჭო ასრულებს ასევე სავაჭრო პოლიტიკის გადახედვის მექანიზმის ფუნქციას.

გეოფლოო სპეცჩრო

მიწისათრთა ართნობი

ორბინიზიკიონ სპრეპერსი

* დღეისათვის გაუქმებულია

გენერალური საბჭოს ფუნქციებში შედის აგრეთვე საქონლით ვაჭრობის, მომსახურებით ვაჭრობისა და ინტელექტუალური საკუთრებით ვაჭრობის საბჭოების ხელმძღვანელობა და მრავალმხრივი შეთანხმებების შესრულებაზე ზედამხედველობის გაწევა. ამ საბჭოების მიერ მომზადებული პირადი პროცედურული წესები ძალაში შედის მხოლოდ გენერალური საბჭოს მხარდაჭერის შემდეგ.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში შემაჯალი კომიტეტები და მუშა ჯგუფები ახორციელებენ მუშაობას თავიანთი მიმართულებით, ისინი პასუხისმგებელი არიან გენერალური საბჭოს წინაშე. გენერალური საბჭო ატარებს ქმედით ეფექტურ ღონისძიებებს. სხვა მთავრობათაშორის ორგანიზაციებთან საქმიანი თანამშრომლობის დასამყარებლად იმ საკითხების ფარგლებში, რომლებიც განეკუთვნება მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მოქმედების სფეროს. გენერალური საბჭო ასევე აწარმოებს კონსულტაციებსა და თანამშრომლობს არასამთავრობო ორგანიზაციებთან მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის საკითხებზე.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დამფუძნებელი შეთანხმების მე-6 მუხლის თანახმად, შექმნილია სამდივნო, რომლის გენერალური დირექტორი ინიშნება მინისტრთა კონფერენციის მიერ და ამტკიცებს მისი უფლებამოსილების წესებს, პირობებსა და სამსახურის ვადას. გენერალურ დირექტორის ფუნქციები გამომდინარეობს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის საერთაშორისო ურთიერთობებიდან, მას არა აქვს უფლება გამოითხოვოს და იხელმძღვანელოს წევრი ქვეყნების მთავრობების მითითებით. მის მოვალეობაში შედის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციისა და მოლაპარაკებების დროს ტექნიკური მხარდაჭერა და მრავალმხრივი შეთანხმებების ცხოვრებაში გატარება.¹

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გადაწყვეტილების მიღება ხდება GATT-47-ის დადგენილი წესით, წევრი სახელმწიფოების კონსენსუსის გზით. შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში ვაჭრობასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების მიღება ხდება ხმათა უმრავლესობით. ყველა წევრ ქვეყანას აქვს მინიჭებული ერთი ხმის უფლება. კონსენსუსით ითვლება გადაწყვეტილება მიღებულად თუ მას მხარი დაუჭირა ყველა წევრმა ქვეყანამ და ფორმალურად თავი არ შეიკავა პროექტის მიღებაზე.

¹ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დღეისათვის ჰყავს 500-ზე მეტი პერსონალი და მისი ბიუჯეტი წევრი სახელმწიფოების შენატანებით შეადგენს დაახლოებით 100 მილიონ აშშ დოლარს.

მინისტრთა კონფერენციასა და გენერალურ საბჭოს აქვს მიღებული სახელმწიფოთაშორისი მრავალმხრივი სავაჭრო შეთანხმებების განმარტების განსაკუთრებული კომპეტენცია, რომლის მისაღებად საჭიროა წვერი სახელმწიფოების სამი მეოთხედის ხმა. აღსანიშნავია, რომ მინისტრთა კონფერენციისა და გენერალური საბჭოს სხდომაზე ევროგაერთიანებას აქვს იმდენი ხმის უფლება, რამდენი წვერიც ჰყავს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში. მხედველობაშია მიღებული, რომ ევროგაერთიანება ახორციელებს თავისი საქმიანობის კოორდინაციას და ამ შეხვედრებზე ევროკომისია გამოდის ყველა წვერის სახელით. ამავე წესით გამოდის ეკონომიკური ინტეგრაციის შედეგად გაერთიანებული ისეთი ქვეყნების ჯგუფები, როგორცაა: სამხრეთ აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების გაერთიანება, ლათინური ამერიკის ეკონომიკური სისტემა, აფრიკის, კარიბის ზღვის, წყნარი ოკეანისა და სხვა ჯგუფები.

განსაკუთრებულ შემთხვევაში მინისტრთა კონფერენცია უფლებამოსილია გაათავისუფლოს რომელიმე წვერი ქვეყანა ამა თუ იმ ვალდებულებისაგან თუ მას მხარი დაუჭირა ყველა წვერი სახელმწიფოების სამმა მეოთხედმა. წერილობითი მოთხოვნა მრავალმხრივი ხელშეკრულებებით გათვალისწინებული ვალდებულებისაგან გათავისუფლების შესახებ ეგზავნება მინისტრთა კონფერენციას დადგენილი ზოგადი კონსენსუსის წესით მისაღებად. მინისტრთა კონფერენცია ნიშნავს თხოვნის განხილვის ვადას, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს 90 დღეს. თუ ამ დროში თხოვნაზე გადაწყვეტილება არ იქნება მიღებული კონსენსუსის გზით, მაშინ ის მიიღება ყველა წვერი სახელმწიფოების სამი მეოთხედი ხმით.

მინისტრთა კონფერენციის გადაწყვეტილება ამა თუ იმ წვერი ქვეყნის მრავალმხრივი სავაჭრო შეთანხმებებით დადგენილი ვალდებულებისაგან გათავისუფლების შესახებ უნდა იყოს საკმაოდ საფუძვლიანად არგუმენტირებული, გათავისუფლების პირობების ჩამოთვლით და უნდა მიეთითოს მოქმედების ვადა, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს როგორც წესი, ერთ წელს. ამ ვადის გაგრძელების შემთხვევაში აუცილებლად უნდა დადგინდეს ვალდებულების გათავისუფლების საფუძვლების არსებობა.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მრავალმხრივი შეთანხმებებიდან მნიშვნელოვანია საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის კოდექსი და შეთანხმება საქონლის წარმოშობის წესების შესახებ, რომელიც წარ-

მოადგენს საბაჟო საიმპორტო და საექსპორტო გადასახადის დარიცხვისა და მისი ოდენობის საფუძველს.

შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობის შესახებ 1994 წელს გენერალური შეთანხმების მე-7 მუხლის განხორციელების შესახებ ითვალისწინებს საბაჟო ღირებულების დადგენის შემდეგ 6 მეთოდს:¹

1. საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა გარიგების ფასის მიხედვით. გარიგების ფასი ნიშნავს იმპორტიორის მიერ ექსპორტიორისათვის გადახდილ ან გადასაბდელ ფასს, რომელშიც იგულისხმება ექსპორტიორისათვის ანგარიშ-ფაქტურის (ინვოისის) და ხელშეკრულების შესაბამისად გადახდილი ან ჯერ კიდევ გადაუხდელი გარიგების ფასი. ანგარიშსწორების ფორმა შეიძლება იყოს ინკასოს, საბანკო გადარიცხვის, აკრედიტივის სახით. გადახდა შეიძლება განხორციელდეს პირდაპირი ან არაპირდაპირი გადახდის გზით.

გარიგების ფასს ემატება შემდეგი ხარჯები (თუ ისინი გამყიდველის მიერ არ არის შეტანილი გარიგების ფასში);

- საკომისიო და საბროკერო ხარჯები, გარდა შეძენის საკომისიო ხარჯებისა (შეძენის საკომისიო ნიშნავს საფასურს, რომელსაც იმპორტიორი გაწეული მომსახურებისათვის უხდის მის აგენტს საზღვარგარეთ შესაფასებელი საქონლის ყიდვის დროს). აქ უნდა განვასხვაოთ საკომისიო და საბროკერო ხარჯები, რომელსაც უშუალოდ გამყიდველი ეწევა, რათა მოძებნოს საქონლის მყიდველი. ჩვეულებრივ ეს ხარჯები შედის საქონლის ფასში, მაგრამ შესაძლებელია, რომ იგი არ იყოს შეტანილი გარიგების ფასში. ამ შემთხვევაში შესაბამისი საგადამხდელო ანგარიშებისა და დოკუმენტების საფუძველზე მოცემული ხარჯები შეტანილ უნდა იქნას გარიგების ფასში. საკომისიო ხარჯებში არ ჩაირთვება საქონლის გადაზიდვამდე ჩატარებული ინსპექტირების დამადასტურებელი დოკუმენტის მიღების საზღაური.

- კონტეინერების ღირებულება, რომელიც საბაჟო მიზნებისათვის განიხილება შესაფასებელ საქონელთა ერთობლიობაში. ეს ის შემთხვევაა, როცა სპეციალური კონტეინერების გარეშე შეუძლებელია მოცემული საქონლის ტრანსპორტირება, ხოლო თუკი კონტეინერი მრავალჯერადი გამოყენებისაა და საქონელი ამ კონტეინერით შემოდის პარტიებად, მაშინ მისი ღირებულება შესაბამისი საქონლის პარტიებზე უნდა გადავიდეს ნაწილ-ნაწილ. ამასთან, ეს პირობები აუცი-

¹ გ. ურიდია საქართველოს საბაჟო კანონმდებლობა კითხვა-პასუხებში. თბილისი 2001, გვ. 90-108. 131-132.

ლებლად უნდა იყოს დაფიქსირებული კონტრაქტში ან სხვა დოკუმენტებში:

- შეფუთვის ღირებულება გაწეული შრომისა და შესაფუთი მასალების ჩათვლით;

- იმპორტირებული საქონლის ტრანსპორტირების ღირებულება საბაჟო საზღვრის გადაკვეთამდე ანუ სასაზღვრო საბაჟო ორგანომდე;

- დატვირთვის, გადმოტვირთვის და დამუშავების ხარჯები, რომელიც დაკავშირებულია საქართველოში იმპორტირებული საქონლის იმპორტირების ადგილზე ტრანსპორტირებასთან („იმპორტირების ადგილში“ უნდა ვიგულისხმოთ სასაზღვრო საბაჟო ორგანო ან აეროპორტი);

- დამზღვევის ღირებულება (თუ დამზღვევის თანხა რეალურად არ არის გადახდილი ან გადასახდელი, მაშინ იგი არ შეიტანება საბაჟო ღირებულებაში, რადგანაც საქონელი შემოტანილია რისკ-ფაქტორით);

- საქონლისა და მომსახურების პროპორციულად განაწილებული ღირებულება, რომელიც მყიდველის მიერ პირდაპირ ან არაპირდაპირ მიეწოდება უფასოდ ან ფასდაკლებით და რომელიც გამოიყენება იმპორტირებული საქონლის წარმოებისა და საექსპორტო გაყიდვასთან დაკავშირებით ისე, რომ ეს ღირებულება არ არის ჩათვლილი ნამდვილად გადახდილ ან გადასახდელ ფასში. საქონელი ან მომსახურება, რომელიც უფასოდ ან ფასდაკლებით მიეწოდება მყიდველს გამყიდველის მიერ – შეიძლება იყოს: მასალები, ნაწილები, კომპონენტები, ინსტრუმენტები, შტამპები, ფორმები, საქართველოს ფარგლებს გარეთ წარმოებული ინჟინერია, დამუშავება, საკონსტრუქტორო და სამხატვრო-სადიზაინერო საქმიანობა, მხაველობითი სამუშაოები, გეგმები და ესკიზები და სხვა. ამასთან, ამ საქონლისა და მომსახურების ღირებულება, რომელიც უნდა შევიდეს საბაჟო ღირებულებაში უნდა განისაზღვროს იმ ფასით, რომლითაც იგი შეძენილია მყიდველის მიერ. თუ ეს საქონელი ნაწარმოებია თვით მყიდველის მიერ, მაშინ მისი ფასი განისაზღვრება მყიდველის საბუღალტრო დოკუმენტაციიზე დაყრდნობით. იმ შემთხვევაში, როცა მოცემული საქონელი ამორტიზებულია, მაშინ მისი ღირებულება განისაზღვრება ამორტიზაციის ხარისხის მიხედვით;

- შესაფასებელ საქონელთან დაკავშირებული საავტორო პონორარი ან სალიცენზიო გადასახადები (რომელიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ უნდა გადაიხადოს მყიდველმა), როგორც შესაფასებელი საქონ-

ლის გაყიდვის პირობა, თუ ეს გადასახადები არ ჩაითვლება გადახდილ ან გადასახდელ ფასში. მასში შედის გადასახადები პატენტებზე, სავაჭრო მარკებზე, საავტორო უფლებებზე, „ნოუ-ჰაუზე“. ამასთან, სალიცენზიო და ინტელექტუალური საკუთრების გადასახდელები ჩაირთვება საბაჟო ღირებულებაში მაშინ, როდესაც ინტელექტუალური საკუთრების ნიმუშები განუყოფელ კავშირშია იმპორტირებულ საქონელთან და ეს პირობები დაფიქსირებულია კონტრაქტში. თუ მყიდველი სალიცენზიო გადასახადებს უხდის მეორე პირს, მაშინ ეს შეთანხმებული უნდა იქნეს გამყიდველთან;

- ნებისმიერი შემდგომი გაყიდვის მოგების ნაწილი იმპორტირებული საქონლის გადაცემა ან გამოყენება, რომელიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ ეკუთვნის გამყიდველს. თუ კონტრაქტში გათვალისწინებულია პირობა, რომლის მიხედვით, ვთქვათ, მყიდველმა გამყიდველს უნდა დაუბრუნოს (მისცეს) საქონლის გაყიდვის შედეგად მიღებული მოგების 15%, მაშინ ეს თანხა უნდა შევიდეს საბაჟო ღირებულებაში.

2. საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა იდენტური საქონლის გარიგების ფასის მიხედვით.

საქონელი იდენტურია, თუ ისინი ერთნაირია ფიზიკური მახასიათებლების, ხარისხისა და რეპეტაციის ჩათვლით. იმ შემთხვევაში, თუ შეუძლებელია საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა პირველი მეთოდის - გარიგების ფასის მიხედვით, საბაჟო ღირებულებად ჩაითვლება იმ იდენტური საქონლის გარიგების ღირებულება, რომელიც გაყიდულ იქნა იმავე იმპორტიორ ქვეყანაში და ექსპორტირებული იყო იმავე ან თითქმის იმავე დროს, ვიდრე შესაფასებელი საქონელი.¹ ამასთან, შეთანხმების მე-2 მუხლის თანახმად, შეფასების ამ მეთოდის გამოყენებისას საბაჟო ღირებულებად ჩაითვლება იმ იდენტური საქონლის გარიგების ღირებულება, რომელიც გაიყიდა იმავე კომერციულ დონეზე და არსებითად იმავე რაოდენობით, რაც შესაფასებელი იდენტური საქონელი. იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი გაყიდვა არ განხორციელდა, გამოიყენება იმ იდენტური საქონლის გარიგების ღირებულება, რომელიც გაიყიდა სხვა კომერციულ დონეზე და ან სხვა რაოდენობით თუ ამ მეთოდის გამოყენებისას გამოვლინდა იდენტური საქონლის გარიგების ერთზე მეტი ღირებულება, იმპორტირებული

¹ იმავე ან თითქმის იმავე დროს ნიშნავს რომ იდენტური საქონელი იმპორტირებული უნდა იყოს არაუადრეს 90 დღისა ვიდრე შესაფასებელი საქონელი.

საქონლის საბაჟო ღირებულების დასადგენად გამოყენებული იქნება მათ შორის უმცირესი ღირებულება.

3. საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა მსგავსი საქონლის გარიგების ფასის საფუძველზე.

იმ შემთხვევაში, როდესაც შეუძლებელია საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა ზემოთ განხილული პირველი და მეორე მეთოდის მიხედვით, საქონლის საბაჟო ღირებულების დასადგენად გამოიყენება იმ მსგავსი საქონლის გარიგების ღირებულება, რომელიც იმპორტირებული იქნა იმავე ან თითქმის იმავე დროს, რაც შესაფასებელი საქონელი. ამასთან, საქონელი ვერ ჩაითვლება იდენტურ ან მსგავს საქონლად თუ იგი არ იყო წარმოებული იმავე ქვეყანაში, რაც შესაფასებელი საქონელი.

4. საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა ერთეულის ფასის მიხედვით.

ეს მეთოდი გამოიყენება იმ შემთხვევაში თუ შეუძლებელია საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა მსგავსი საქონლის გარიგების ფასის მიხედვით. საქონლის ერთეულის ფასი არის იმპორტირებული იდენტური ან მსგავსი საქონლის საბაჟო ფასი იმპორტის ქვეყანაში, რომელიც ყალბდება გამყიდველის მიერ მყიდველისათვის ამ საქონლის მაქსიმალურად დიდ პარტიებად მიყიდვის დროს. ამასთან, საქონელი უნდა იყოს იმპორტირებული იმავე, ან თითქმის იმავე დროს, როგორც შესაფასებელი საქონელი, მაგრამ შემოტანის თარიღიდან არა უმეტეს 90 დღის გასვლამდე.

5. საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა საქონლის შედგენილი ღირებულების მიხედვით.

აღნიშნული მეთოდი გამოიყენება საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის ერთეულის ფასის პარალელურად, ანუ იმპორტიორი უფლებამოსილია აირჩიოს საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის ერთეულის ფასი ან შედგენილი ღირებულება. შედგენილი ღირებულება შეადგენს შემდეგი პარამეტრების ჯამს:

- იმპორტირებული საქონლის წარმოებისათვის გამოყენებული მასალებისა, დამზადებისა და სხვა სახის დამუშავების ფასი ან ღირებულება;

- გარიგებისა და სხვა საერთო ხარჯების რაოდენობა, რაც გამოიწვევა იმავე კატეგორიისა და კლასის საქონლის გაყიდვისას, რომლის დამზადება ხდება მწარმოებლის მიერ ექსპორტიორ ქვეყანაში იმპორტიორ ქვეყანაში გასატანად;

- საკომისიო და საბროკერო ხარჯები გარდა შესყიდვებზე გაწეული საკომისიო ხარჯებისა;

- იმ კონტინენტების ღირებულება, რომელიც საბაჟო მიზნებისათვის განიხილება შესაფასებელ საქონელთან ერთობლიობაში;

- შეფუთვის ღირებულება შრომისა და შესაფუთი მასალების ჩათვლით;

- იმპორტირებული საქონლის ტრანსპორტირების ღირებულება;

- დატვირთვა დადმოტვირთვისა და დამუშავების ხარჯები, რომელიც დაკავშირებულია იმპორტირებული საქონლის იმპორტირების ადგილზე ტრანსპორტირებისთან.

- დაზღვევის ღირებულება;

- საჭიროების შემთხვევაში გამოიყენება პროგრამული უზრუნველყოფის მატარებლების ღირებულების დამატებაც;

- იმ ელემენტების ღირებულება, რომელიც შესასრულებელია იმპორტის ქვეყანაში და რომელიც ნაზღაურდება მწარმოებლის მიერ ანუ აძვირებს მწარმოებლის (ექსპორტიორის) საქონელს.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის არც ერთ წევრ სახელმწიფოს არ შეუძლია შედგენილი ღირებულების დადგენის მეთოდის გამოყენება მოსთხოვოს იმ პირს, რომელიც არ არის მისი ტერიტორიის რეზიდენტი, ან აიძულოს იგი შესამოწმებლად წარადგინოს ნებისმიერი ანგარიში ან სხვა ჩანაწერი, ან მისი რომელიმე ანგარიში ხელმისაწვდომი გახადოს საბაჟოსათვის. მაგრამ ინფორმაცია, რომელიც მოწოდებულია საქონლის მწარმოებლის მიერ საბაჟო ღირებულების დასადგენად ამ მუხლის დებულებების მიხედვით, შეიძლება შემოწმებულ იქნეს იმპორტიორი ქვეყნის ხელისუფლების ორგანოების მიერ სხვა ქვეყანაში, მწარმოებელთან შეთანხმებით და იმ პირობით, რომ ისინი წინასწარ გაუგზავნიან შეტყობინებას დაინტერესებული ქვეყნის მთავრობას, ხოლო ეს უკანასკნელი არ იქნება ასეთი გამოკვლევის წინააღმდეგი.

6. საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა სარეზერვო მეთოდის მიხედვით.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ვერ ხერხდება საბაჟო ღირებულების განსაზღვრა ერთეულის ფასის შედგენილი ღირებულების მიხედვით გამოიყენება სარეზერვო მეთოდი, რომელიც ეფუძნება საქონლის ფასების სისტემის პრინციპს. ამ შემთხვევაში შესაძლოა გამოყენებული იქნეს, როგორც მსოფლიო, ასევე ადგილობრივი ბაზრის ფასები, ამ

მეთოდით საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრისას გასათვალისწინებელია აგრეთვე სხვადასხვა სტატისტიკური მონაცემები, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება სატრანსპორტო და საკომისიო ხარჯები, ფასდაკლებები, მოგება გადასახადები, დაზღვევის დატვირთვა-გადმოტვირთვის ხარჯები, სალიცენზიო და სხვა მოსაკრებლები.

სარეზერვო მეთოდით გამოყენების დროს საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის საფუძველად არ გამოიყენება:

- იმპორტიორ ქვეყანაში წარმოებული საქონლის შიდა გასაყიდი ფასი;

- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის საფუძველად მიღებულია იმ საქონლის ფასები, რომელიც მიწოდებულია სხვა მესამე ქვეყანაში გასაატანად, ანუ სხვა ქვეყნებში საექსპორტო საქონლის ფასი.

- საქონლის ფასი ექსპორტიორი ქვეყნის შიდა ბზარზე;

- წარმოების ხარჯი გარდა შედგენილი ღირებულებისა, რომელიც განსაზღვრულია იდენტური ან მსგავსი საქონლისათვის;

- სხვა ქვეყანაში საექსპორტოდ გასატანი საქონლის ფასი;

- მინიმალური საბაჟო ღირებულებები;

- თვითნებურად შერჩეული ან ფიქტიური ღირებულებები;

- საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის საფუძველად მიღებულია ორ ღირებულებას შორის უდიდესი ღირებულება.

საერთაშორისო ვაჭრობაში საქონლის საბაჟო ღირებულების სწორად განსაზღვრას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. მის ობიექტურ დადგენაზეა დამოკიდებული საბაჟო გადასახდელების ოდენობა და შესაბამისად სახელმწიფოთაშორისი ვაჭრობის მასშტაბების გაფართოება. მიუხედავად განხილული ამ ექვსი მეთოდისა, პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც სხვადასხვა მიზეზებით საქონლის საბაჟო ღირებულების დადგენა დროულად ვერ ხერხდება. ასეთ შემთხვევებში მრავალმხრივი საერთაშორისო შეთანხმების მე-13 მუხლი ითვალისწინებს, რომ „თუ იმპორტირებული საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრისას საჭირო ხდება ამგვარი საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის თაობაზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების გადადება იმპორტიორს ეძლევა საქონლის საბაჟოდან გატანის საშუალება, თუ მოთხოვნის შემთხვევაში იგი წარადგენს საკმარის გარანტიას თავდებობის, დეპოზიტის ან სხვა ნებისმიერ გარანტიას, რომელიც მოიცავს გაანგარიშებული მაქსიმალური საბაჟო ღირებულების საფუძველზე დაკისრებული ყველა სახის საბაჟო გადასახადის გადახდას. მსოფლიო

საეკონომიკური ორგანიზაციის ყველა წევრის კანონმდებლობა უნდა ითვალისწინებდეს ამგვარი სიტუაციების შესაბამის ღებულებებს.“

ამ შეთანხმების თანახმად საბაჟო ღირებულების განსაზღვრასთან დაკავშირებით მსოფლიო საეკონომიკური ორგანიზაციის ყველა წევრი სახელმწიფოს კანონმდებლობა უნდა ითვალისწინებდეს გასაჩივრების უფლების მინიჭებას იმპორტიორისათვის ან სხვა პირისათვის, რომელიც პასუხისმგებელია გადასახადის გადახდაზე. ამასთან არავითარი სანქცია არ უნდა იქნეს დაწესებული.

საერთაშორისო ვაჭრობის მარეგულირებელი მრავალმხრივი შეთანხმება - საქონლის წარმოშობის წესების შესახებ გამოიყენება სატარიფო და არასატარიფო ღონისძიებების განხორციელების დროს, ასევე წარმოშობის სერთიფიკატის გაცემისა და ექსპორტ-იმპორტის სტატისტიკის საწარმოებლად. ტერმინი „წარმოშობა“ განსხვავდება „წარმოებულისაგან“. ამ წესების თანახმად საქონელი შეიძლება საბოლოო სახით დამზადებული იყოს რომელიმე ქვეყანაში, მაგრამ ის არ იყოს წარმოშობილი ამ კონკრეტულ სახელმწიფოში.

საქონლის წარმოშობის დადგენას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ვინაიდან სხვადასხვა ქვეყნებს მათ შორის საქართველოს ბევრ ქვეყანასთან დადებული აქვს ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმებები, რომელთა თანახმად ამ ხელშემკვერელი ერთ-ერთი მხარის ტერიტორიაზე წარმოშობილი პროდუქცია თუ ის განკუთვნილია მეორე ხელშემკვერელი მხარის ტერიტორიაზე მოსახმარებლად თავისუფლდება საბაჟო გადასახადისაგან. ამასთან ერთად საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრა გამოიყენება ისეთი არასატარიფო ღონისძიებების გატარების დროს, როგორცაა რაოდენობრივი შეზღუდვა ანუ კვოტირება, ემბარგო და სხვა. საქონლის წარმოშობის ქვეყნის დადგენა ხორციელდება შემდეგი წესით:

მოცემულ ქვეყანაში წარმოშობილად ჩაითვლება საქონელი, რომელიც მთლიანად წარმოებული ან მოპოვებულია ამ ქვეყანაში, ან, როცა ამ საქონლის დამზადებაში მონაწილეობას ღებულობდა მრავალი ქვეყანაში, ხოლო მოცემულ ქვეყანაში საქონელმა განიცადა ბოლო მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია.

საქონლის წარმოშობის კრიტერიუმებია:

- როცა ესა თუ ის საქონელი მთლიანად წარმოებულია მოცემულ ქვეყანაში, ანუ ამა თუ იმ საქონლის წარმოებაზე დახარჯული ნედლეული, მასალები სამამულო წარმოებისა და მათ დამზადებაზე არანა-

ირი იმპორტირებული საქონელი არ მონაწილეობს. ამდენად, ადგილობრივ ნედლეულზე, მასალებზე, ნახევარფაბრიკატებზე შექმნილი საქონელი შეიძლება ჩაითვალოს მთლიანად მოცემულ ქვეყანაში წარმოებულად და შესაბამისად - წარმოშობილად;

• როცა საქონელი მთლიანად მოპოვებულია მოცემულ ქვეყანაში. ამ შემთხვევაში საქონელი ითვლება მოცემულ ქვეყანაში წარმოებულად. ეს დაკავშირებულია ძირითადად ქვეყნის ბუნებრივ სიმდიდრეებთან. კერძოდ, მოცემულ ქვეყანაში მთლიანად მოპოვებულ საქონლად ითვლება ამ ქვეყანაში მოპოვებული მინერალური პროდუქტები, მოყვანილი მცენარეები, გაჩენილი და გაზრდილი ცოცხალი ცხოველები, ცოცხალი ცხოველებისაგან მიღებული პროდუქტები, ნადირობისა და თევზჭერის შედეგად მიღებული პროდუქტები. ამავე კლასიფიკაციაში განიხილება აგრეთვე მოცემულ ქვეყანაში რეგისტრირებული გემით (ან მასზე მიწერილი და მისი დროშით მოცურავე) ამავე ქვეყნის ტერიტორიულ წყლებს გარეთ მოპოვებული თევზი, სხვა პროდუქცია ან ამ საქონლისაგან წარმოებული სხვა საქონელი. აქვე განიხილება ტერიტორიულ წყლებს გარეთ ზღვის ფსკერიდან ამოღებული პროდუქცია თუკი მოცემული საქმიანობა კანონიერია. საქონლის ამავე კატეგორიას განეკუთვნება საწარმოო ოპერაციების შედეგად მიღებული ნარჩენები, ჯართი და გამოყენებული ნაწილები, თუ ის შეგროვილია მოცემულ ქვეყანაში და გამოიყენება მასალების გაუმჯობესების მიზნით. ზემოაღნიშნული საქონლის ნუსხაში გადის აგრეთვე ყველა ის ნაწარმი ან საქონელი, რომელიც ზემოთ ჩამოთვლილი საქონლისაგან ან მისგან მიღებული ნაწარმისაგან არის წარმოებული ამ წარმოების ნებისმიერ ეტაპზე;

• თუ საქონლის წარმოებაში ჩართული იყო ორი ან მეტი ქვეყანა, მაშინ საქონელი ჩაითვლება მოცემულ ქვეყანაში წარმოშობილად, თუ მან ამ ქვეყანაში განიცადა ბოლო მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია ანუ მის დამზადებაზე გაწეული იქნა მეტი დანახარჯი.

საქართველო მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრია 2000 წლის 14 ივნისიდან.¹ გაწევრიანებას წინ უსწრებდა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი სამუშაოების ჩატარება, რომელიც ნათლად ჩანს ქვემოთ მოყვა-

¹ დამოუკიდებლობის მოპოვების პირველივე 1991 წლიდან საქართველომ დაიწყო აქტიური მუშაობა სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში გასაწევრიანებლად. 1992 წლის 31 ივლისს საქართველო გახდა მსოფლიოს ერთა ღიდი ოჯახის წევრი. ის 179-ე ქვეყანაა, რომელიც მიიღეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრად.

ნილი მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში საქართველოს გაწევრიანების ქრონოლოგიიდან:

- 1994 წელი- საქართველომ მიიღო ტარიფებსა და ვაჭრობაზე გენერალური შეთანხმების (GATT) დამკვირვებლის სტატუსი;

- 1996 წლის ივნისი - საქართველომ გააკეთა განაცხადი ემო-ში გაწევრიანების სურვილის თაობაზე და მოიპოვა დამკვირვებლის სტატუსი;

- 1996 წელი იელისი - საქართველოს პრეზიდენტმა გამოსცა ბრძანებულება გაწევრიანების პროცესზე პასუხისმგებელი კომისიის ჩამოყალიბების თაობაზე;

- 1997 წელი მარტი - საქართველოს მთავრობამ ემო-ს წარუდგინა მემორანდუმი საგარეო ვაჭრობის რეჟიმის შესახებ.

- 1998 წელი, მარტი - გაიმართა გაწევრიანების მუშა ჯგუფის მეორე შეხვედრა;

- 6-13 ოქტომბერი - გაიმართა გაწევრიანების მუშა ჯგუფის მეორე შეხვედრა;

- 16 დეკემბერი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები ჩეხეთის რესპუბლიკასთან ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 1999 წლის 8-11 მარტი - გაიმართა გაწევრიანების მუშა ჯგუფის მესამე შეხვედრა;

- 11 მარტი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები ჩეხეთის რესპუბლიკასთან ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 29 აპრილი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები თურქეთთან ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 18 მაისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები კანადასთან მომსახურებით ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 20 მაისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები მექსიკასთან საქონლით ვაჭრობის ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 21 მაისი დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები კანადასთან საქონლით ვაჭრობის ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 31 მაისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები ევროკავშირთან ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 10 ივნისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები პოლონეთთან ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 16 ივნისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები ინდოეთთან ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 21 ივნისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები ყირგიზეთთან ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;

- 21 ივნისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები ბულგარეთთან საქონლით ვაჭრობის ბაზარზე დაშვების თაობაზე;
- 2 ივლისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები შვეიცარიასთან მომსახურებით ვაჭრობის ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;
- 11 ივლისი - დასრულდა ორმხრივი მოლაპარაკებები შვეიცარიასთან საქონლით ვაჭრობის ბაზარზე დაშვების პირობათა თაობაზე;
- 1999 წელი 28 ივლისი - გაიმართა საქართველოს ემო-ში გაწვევრიანების მუშა-ჯგუფის დასკვნითი შეხვედრა;
- 1999 წელი 6 ოქტომბერი - ხელი მოეწერა ემო-ს დამფუძნებელ მარაკემის შეთანხმებაზე მიერთების ოქმი;
- 2000 წელი 20 აპრილი - საქართველოს პარლამენტმა მოახდინა ემო-ში გაწვევრიანების ოქმის რატიფიკაცია და წარმართა მუშაობა შიდასახელმწიფოებრივი პროცედურების ჩასატარებლად;
- 2000 წელი 14 ივნისიდან საქართველო არის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის სრულუფლებიანი წევრი.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწვევრიანებით საქართველომ აიღო მთელი რიგი ვალდებულებები, რომელთა ნაწილი შესრულებულია და ცალკეულ საკითხებზე დღესაც მიმდინარეობს მუშაობა.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწვევრიანება გულისხმობს მის შეთანხმებათა მთლიან პაკეტზე მიერთებას, რაც განსაზღვრავს საკმარის ფართო სპექტრის ვალდებულებებს წევრი ქვეყნებისათვის. ამ ვალდებულებებიდან აუცილებელია აღინიშნოს:

- საბაჟო-სატარიფო სისტემის ბმულ სატარიფო ცხრილებთან შესაბამისობაში მოყვანა;
- უპირატესი ხელშეწყობის და ეროვნული რეჟიმის პრინციპების დაცვა;
- სტანდარტიზაცია-სერტიფიკაციის სისტემის რეფორმირება;
- საექსპორტო და ემო-ს ნორმებით აკრძალული სხვა სუბსიდიების არგამოყენება;
- ვაჭრობაზე გავლენის მქონე პროცედურათა (ლიცენზირება, საბაჟო შეფასება, სანიტარული, ფიტოსანიტარული ზომები და ა.შ.) ემო-ს ნორმებთან შესაბამისობაში გამოყენება;
- ბაზრის დაცვის არასატარიფო მექანიზმების გამოყენებისაგან თავის შეკავება, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა;
- საკანონმდებლო ბაზის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა საინფორმაციო ცენტრების ფუნქციონირების და სამოლიფიკაციო მოთხოვნათა შესრულების გზით;

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწევრიანების შედეგად საქართველომ მოახდინა თავისი ეკონომიკის ინტეგრაცია საერთაშორისო ვაჭრობაში. განხორციელდა საქართველოს საექსპორტო პროდუქციის შეღწევა საერთაშორისო ბაზარზე შეღავათიანი პირობებით. ქართველ მეწარმეებს საშუალება აქვთ ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე დაამყარონ საგარეო სავაჭრო ურთიერთობები სხვა ქვეყნებთან; შეიქმნა წამოჭრილი დაკეების სამართლიანი და ობიექტური გადაწყვეტის პირობები. საქართველოს კანონმდებლობა ჰარმონიზაციაში მოდის საგარეო ვაჭრობის მარეგულირებელ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან. ბევრ ქვეყნებთან დაიდო ვაჭრობასთან დაკავშირებული მრავალმხრივი და ორმხრივი ხელშეკრულებები. ყოველივე აღნიშნულმა გააუმჯობესა პირობები ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწევრიანება ხელსაყრელ პირობებს უქმნის არა მარტო ზოგადად სახელმწიფოს არამედ კონკრეტულ ფიზიკურ და იურიდიულ პირს, რომლებიც ეწევიან მეწარმეობას და აგრეთვე მომხმარებლებს, რაც გამოიხატება შემდეგში:

- საერთაშორისო დონეზე აღიარება და მსოფლიო სისტემაში ინტეგრირება;

- ნორმატიული ბაზის ჰარმონიზაცია საერთაშორისო ნორმებთან;
- სავაჭრო ურთიერთობებში უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი;
- დისკრიმინაციისაგან და ზეწოლისაგან დაცულობა;
- მსოფლიო ეკონომიკური განვითარების შესაბამისი, პროგნოზირებული პოლიტიკის ჩამოყალიბება, საერთაშორისო დახმარება მის განხორციელებაში;

- ინვესტიციების გაფართოვება და ეკონომიკური განვითარების დაჩქარება;

- ეკონომიკურ ურთიერთობათა დივერსიფიკაცია და განვითარების სტაბილურობის უზრუნველყოფა;

- დაკეების სამართლიანად გადაჭრის გარანტია;
- მონაწილეობა მსოფლიო ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებაში;
- წარმოების განვითარება, დასაქმების ზრდა, შემოსავლების მატება;
- საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე და საერთაშორისო დემოკრატიულ ნორმებზე დამყარებული სწრაფი და სტაბილური ეკონომიკური განვითარება.

ყოველივე აღნიშნული ნათლად ჩანს მოყვანილი ცხრილიდან:

სახელმწიფო

მეწარმე

წარმოების
ბანკოთარება და
მოგების ზრდა

საერთაშორისო
ვაჭრობაში
მონაწილე
ფინანსური და
იურიდიული პირები

დასაქმებისა და
შემოსავლების
ზრდა

მომხმარებელი

დასაქმებისა
და
შემოსავლების
ზრდა

ამასთან ერთად სახელმწიფოს ზოგად ინტერესებთან ერთად, როგორც მეწარმის, აგრეთვე საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილე ფიზიკური და იურიდიული პირების, ისე მომხმარებელთა ფართო მასის ინტერესებში შედის:

1. მეწარმის ინტერესები:

- საგარეო ბაზარზე პირობების გაუმჯობესება;
- ტარიფების შემცირება;
- დისკირმინაციისაგან დაცულობა;
- ინვესტიციების მოზიდვა;
- იაფი იმპორტი;
- ნედლეული და მაკომპლექტებელი ნაწილები;
- მოწყობილობები და ტექნოლოგიები;
- საავტორო უფლებებისა და სავაჭრო ნიშნების დაცვა.

2. საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილე ფიზიკური და იურიდიული პირების ინტერესები:

- ვაჭრობის მოცულობის ზრდა;
- დისკირმინაციისაგან დაცულობა;
- ვაჭრობის გეოგრაფიის გაფართოვება;
- ვაჭრობის წესების საერთაშორისო ნორმებთან ჰარმონიზაცია;
- მომსახურებით ვაჭრობის სწრაფი განვითარება.

3. მომხმარებლის ინტერესები:

- ფართო ასორტიმენტის ხარისხიანი და იაფი პროდუქცია;
- ადგილობრივი საქონლის ხარისხის გაუმჯობესება;
- დასაქმების ზრდა;
- სახელმწიფო შემოსავლების ზრდის შედეგად სოციალური და-
ცულობის გაუმჯობესება.

მთლიანობაში კი უზრუნველყოფილია:

- წარმოების განვითარება;
- მოგების ზრდა, დასაქმებისა და შემოსავლების ზრდა;
- დასაქმებისა და შემოსავლების ზრდა.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში, საქართველოს გაწევრიანების ძირითად დადებით შედეგებად მიიჩნევა:

- საქართველომ მიიღო უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი ვაჭრო-
ბაში ემო-ს 147 წევრი ქვეყნისაგან;

• აშშ-მ მოუხსნა საქართველოს შეზღუდვები ვაჭრობაში (ე.წ. ჯექსონ-ვენეციის შესწორების მოქმედება) და მოგვანიჭა „პრეფერენცი-
ათა განზოგადებული სისტემის“ შეღავათები, რომლებიც 2002 წლი-
დან მოგვანიჭეს აგრეთვე პოლონეთმა და თურქეთმა, ხოლო 2003
წლიდან ესტონეთმა;

• საქართველომ მიიღო უფლება აწარმოოს მოლაპარაკებები ემო-
ში შესვლის მსურველ ქვეყნებთან, რომელთა შორისაა ჩვენი ისეთი
სავაჭრო პარტნიორები, როგორც რუსეთის ფედერაცია, უკრაინა, აზერ-
ბაიჯანი და ა.შ. რასაც საქართველო აქტიურად იყენებს აღნიშნული
და სხვა ქვეყნების ბაზარზე ქართული პროდუქციისა და მომსახურები-
სათვის დამუშავების კარგი პირობების უზრუნველსაყოფად;

• საქართველო აქტიურად ჩაერთო ემო-ს ჩარჩოებში მიმდინარე მრავალმხრივ მოლაპარაკებათა ე.წ. „განვითარების რაუნდში“, რომელიც გამო-
იშუშავენს შემდგომი ათწლეულების სავაჭრო პოლიტიკას სოფლის მეურნე-
ობის ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების, სუბსიდიების ინტელექტუალური
საკუთრების, მომსახურებით ვაჭრობის და სხვა უმნიშვნელოვანეს სფეროებ-
ში. საქართველო ამ მოლაპარაკებებში ლიდერობს ახალგაწევრიანებული
ქვეყნების კოალიციას შორის (ალბანეთი, ზორვატია, საქართველო, იორდან-
ია, ლიტვა, მოლდოვა, ომანი და ყირგიზეთი), რომ შესაძლებელი გახდეს ამ
ჯგუფის ქვეყნების ინტერესთა მაქსიმალურად წარმოჩენა და დაცვა.

საკონტროლო კითხვები:

1. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ამოცანები და ფუნქციები;
2. საბაჟო ღირებულებისა და წარმომშობი ქვეყნის განსაზღვრის წესი;
3. საქართველოს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწევრიანე-
ბა, მისი ვალდებულებები და ინტერესები.

თავი 8. საერთაშორისო საკრედიტო ურთიერთობები და უცხოური ინვესტიციები

8.1. საერთაშორისო ფინანსური ოპერაციების მნიშვნელობა და მისი საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება

მსოფლიოში დღეისათვის მიმდინარე საგარეო ვაჭრობის გაღრმავების ტენდენციამ, თავისთავად საფუძველი ჩაუყარა და მოითხოვა საერთაშორისო ფინანსური ოპერაციების გაფართოება, რომლის გარეშე თანამედროვე პირობებში შეუძლებელია ნებისმიერი საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარება.

საგარეო საფინანსო ურთიერთობების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები ძირითადად აწესრიგებს საგარეო სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილე სხვადასხვა ქვეყნების კერძო სამართლის იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ განხორციელებულ საქმიანობას. გასათვალისწინებელია, რომ ქვეყნის შიდა საფინანსო ოპერაციებისგან განსხვავებით, საერთაშორისო საფინანსო ურთიერთობები დაკავშირებულია ასევე ეროვნული ვალუტის სხვა ქვეყნის უცხოურ ვალუტის გაცვლასთან და სხვა რთულ პროცესებთან.

საგარეო სავაჭრო ეკონომიკური ურთიერთობებისას ანგარიშსწორების დროს იმპორტიორს უნდა გააჩნდეს მყარი გარანტია იმისა, რომ განუხრელად იქნება დაცული ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) გათვალისწინებული პირობები, (კერძოდ, საქონლის სახეობა, ხარისხი, რაოდენობა და ა.შ.) ექსპორტიორი თავისთავად უფლებამოსილია მოითხოვოს საფუძვლიანი გარანტია იმისა, რომ ანგარიშსწორება მოხდება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობებით დროულად და მთლიანი თანხით. ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ როგორც წესი ექსპორტიორი და იმპორტიორი იმყოფებიან სხვადასხვა ქვეყნებში, ერთმანეთთან ტერიტორიულად საკმაოდ დამორბეულ მანძილზე და იმპორტ-ექსპორტის ოპერაციების განხორციელება დაკავშირებულია გადამზიდველის, საბანკო, სადაზღვევო და სხვა მესამე კომპანიების ჩართვასთან. ასეთ რთულ ტექნოლოგიურ, ფინანსურ და ორგანიზაციულ პროცესებთან არის დაკავშირებული ბიზნესის განხორციელებასთან წარმოშობილი საქმიანობა. აღნიშნულის გათვალისწინებით, სახელმწიფოები ცდილობენ შეიმუშაონ და მიიღონ ისეთი სამართლებრივი ნორმები,

რომლებიც დაარეგულირებენ ამ რთულ და მრავალფეროვან მენეჯმენტის, მარკეტინგის ტექნოლოგიურ, ფინანსურ და სხვა ინსტიტუტებს.

დღეისათვის მოქმედი საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის მომწესრიგებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები მიღებული გასული საუკუნის 30-იან წლებში და მეორე ნახევრის 80-იან წლებში, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია:

- 1930 წელს ჟენევის კონფერენციაზე მიღებული იქნა – კონვენცია საექსპორტო სამართლის უნიფიკაციის შესახებ;

- 1930 წელს ასევე დადებული იქნა ჟენევის მეორე კონვენცია – უბრალო ვექსილის გადაგზავნისას კოლიზიური საკითხების გადაწყვეტის შესახებ;

- საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ 1930-1931 წლებში მიღებული იქნა უნიფიცირებული წესები და ჩვეულებები დოკუმენტარული აკრედიტივებისათვის, ასევე უნიფიცირებული წესები სავაჭრო დოკუმენტების ინკასირებისთვის;

- 1978 წელს საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ აგრეთვე მიღებული იქნა რეკომენდაციული ხასიათის უნიფიცირებული წესები ინკასოსთან დაკავშირებით.

ჩამოთვლილი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად საგარეო ანგარიშსწორების საფუძველზე სხვადასხვა ქვეყნებს შორის ხორციელდება ისეთი ეკონომიკური და არაეკონომიკური საქმიანობა, როგორცაა: საგარეო ვაჭრობა, სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობა, დიპლომატიური, კულტურული, ტურისტული და სხვა საერთაშორისო კავშირები. ქვეყნებს შორის საგარეო ვაჭრობის, საკრედიტო და სხვა ფინანსური გარიგებების დროს მხარეები წინასწარ ირჩევენ და ადგენენ თუ რომელი ქვეყნის ვალუტით უნდა განხორციელდეს ანგარიშსწორება.

საგარეო ვაჭრობაში დამკვიდრებულია ანგარიშსწორების შემდეგი ფორმები და სახეები:

- ავანსური გადასახადები, რომლებიც, როგორც წესი, გზავნილების სახით ხორციელდება;

- გადასახადები საქონლის მიწოდების ან მის შემდეგ წარმოდგენილი დოკუმენტების საფუძველზე, რომლებიც უპირატესად აკრედიტივების ან ინკასოს საშუალებით ხორციელდება;

- გადასახადები საქონლის შემოსავლისა და ანგარიშების გამო, რომელიც გზავნილების სახით ხორციელდება;

• გადასახადები, გადახდის ვადის დადგომის გამო, როცა მოთხოვნილებას არა აქვს უზრუნველყოფა, ამ შემთხვევაში აგრეთვე გამოიყენება გზავნილები.¹

როგორც აღვნიშნეთ საერთაშორისო საფინანსო ანგარიშსწორება იყოფა ორ ძირითად სავაჭრო და არასავაჭრო ჯგუფებად. სახელმწიფოებს შორის საერთაშორისო პრაქტიკაში დამკვიდრებული წესების შესაბამისად საგარეო სავაჭრო ანგარიშსწორება მოიცავს საფინანსო ოპერაციებს, რომლებიც ხშირ შემთხვევაში დაკავშირებულია კრედიტის აღებასთან, საბანკო გადარიცხვასთან, საინკასო დავალების წარდგენასთან, საგადასახადო მოთხოვნა-დავალებით გადარიცხვასთან, სააკრედიტივო ფორმის გამოყენებასთან, ჩეკებითა და პლასტიკური ბარათებით (“პლასტიკური ფულის”) ანგარიშსწორებასთან.

საერთაშორისო საფინანსო ანგარიშსწორების ოპერაციების წარმოება დაკავშირებულია რთული საფინანსო და იურიდიული ფორმების განხორციელებასთან. ეს ანგარიშსწორება ხორციელდება სხვადასხვა მესამე პირების – შუამავლების მეშვეობით, რომლებიც გეოგრაფიულად დაშორებულნი არიან ერთმანეთთან და მათზე ვრცელდება სხვადასხვა სუვერენული ქვეყნის იურისდიქცია. ანგარიშსწორება ნებისმიერი კონკრეტული ფორმით ხორციელდება სახელმწიფოში დადგენილი წესით რეგისტრირებული ბანკის მეშვეობით, ან ამ საანგარიშსწორებო ქვეყანაში შექმნილი უცხოური ბანკის ფილიალის გამოყენებით.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების ფორმის შერჩევა დაკავშირებულია ისეთ სპეციფიკურ ფაქტორებთან, როგორცაა: მყიდველისა და გამყიდველის ურთიერთდამოკიდებულება, მათი საერთაშორისო იმიჯი და გადახდისუნარიანობა, ორივე მხარისათვის ამ სავაჭრო ოპერაციის მნიშვნელობა (საბაზრო კონიუნქტურა, მონაწილე მხარის ქვეყნებში არსებული რისკის ფაქტორები) და მოწოდებული პროდუქციის სახეობასთან (სიგარეტი, ნავთობპროდუქტი თუ კვების პროდუქტები, მაგალითად, ფქვილი, მაკარონი და სხვა), საანგარიშსწორებო გადარიცხვების შეზღუდვასთან, საბაჟო სატარიფო და არასატარიფო შეზღუდვებთან და სხვა მრავალ ფაქტორებთან. საგარეო ვაჭრობაში არსებული რისკების შემცირების მიზნით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მიწოდების პირობებს, რომელიც ფიქსირდება სავაჭრო პარტნიორების მიერ ხელშეკრულებაში და რომლითაც განსაზღვრულია საქონლის მიწოდების ანგარიშსწორე-

¹ ერენ როდუ. ბანკები, ბირჟები და სავალუტო ოპერაციები კაპიტალისტურ ქვეყნებში. თარგმანი რამაზ ნამიჭვიშვილის, ქუთაისი, 1998, გვ. 233-359.

ბისა და სხვა მნიშვნელოვანი პირობები. ყოველივე ამ ჩამოთვლილი ფაქტორების გათვალისწინებით მხარეები ირჩევენ ანგარიშსწორების სხვადასხვა ფორმებს.

ფინანსური ოპერაციების ფართოდ გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენს კრედიტი,¹ რომელიც ხორციელდება ფულადი, სავალუტო ან სასაქონლო რესურსების გარკვეული ვადის გაცემით, სარგებლის გადახდისა და გაცემული მთლიანი თანხის უკან დაბრუნების პირობით. კრედიტი დაფარვის ვადის მიხედვით იყოფა:

- მოთხოვნამდე (ონკოლური) ანუ იფარება გამსესხებლის მოთხოვნისთანავე;

- მოკლევადიანი (ერთ წლამდე);

- საშუალოვადიანი (ერთიდან ხუთ წლამდე); გრძელვადიანი (ხუთ წელზე მეტი ხანგრძლივობით)².

- დაფარვის ხასიათის მიხედვით ვალის ერთბაშად დაფარვის და სესხის დაფარვით განვადების წესით.

სარგებლის დარიცხვის მეთოდის მიხედვით კრედიტი არის შემდეგი სახის:

- სარგებლის დარიცხვა სესხის გადაცემის მომენტში;

- სარგებლის დარიცხვა კრედიტის დაფარვის მომენტში;

- სესხით სარგებლობის მთელი პერიოდის განმავლობაში თანაბარ-ზომიერი შენატანებით.

მცოცავი საპროცენტო განაკვეთი - საპროცენტო განაკვეთი საშუალო ვადიან და გრძელვადიან კრედიტებზე, რომლის სიდიდე არ ფიქსირდება კრედიტის მთელი პერიოდისათვის, არამედ წარმოებს მათი გადახედა კრედიტორს და მსესხებელს შორის შეთანხმებული დროის შუალედში შესაბამის საკრედიტო ბაზარზე სიტუაციის ცვლილებასთან დაკავშირებით.

უზრუნველყოფის მიხედვით:

- სესხი უზრუნველყოფის გარეშე (საბლანკო);

- სესხი სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებით (ფასიანი ქაღალდებით, უძრავი ქონებით და სხვა ფასეულობებით თამასუქით, ოქროთი, სასაქონლო დოკუმენტებით) უზრუნველყოფით.³

¹ კრედიტი ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს ვალს.

² В. Попондопуло. Международное коммерческое право. Москва, 2004 стр.364-393.

³ ლ. ლუღუშაური. კრედიტი და თანამედროვე საბანკო მექანიზმი, თბილისი, 2002, გვ. 10-15.

კრედიტი ორი სახისაა: სახელმწიფო და კომერციული. სახელმწიფო კრედიტს იღებს ობლიგაციების და სახაზინო ვალდებულებების გამოშვებით ფიზიკური და იურიდიული პირებისაგან სესხის სახით. საერთაშორისო კრედიტი დანიშნულების მიხედვით იყოფა:

- კომერციული კრედიტი, რომელიც წარმოადგენს შესყიდვისა და სხვა ხარჯების დასაფარავად გაცემულ სესხს;

- ფინანსური კრედიტი არის სესხი, რომელიც გათვალისწინებულია ფასიანი ქაღალდების შესაძენად, დავალიანებათა დასაფარავად, ინვესტიციების განსახორციელებლად და სხვა;

- შუალედური კრედიტი – სესხი, რომელიც გათვალისწინებულია, როგორც საგარეო სავაჭრო მომსახურებასთან, ასევე საფინანსო ოპერაციების განხორციელებასთან.

კრედიტორების მიხედვით კრედიტები დაყოფილია:

- კერძო კრედიტები, რომელსაც გასცემენ ფირმები, ბანკები, ცალკეულ შემთხვევებში ბროკერები;

- მთავრობის კრედიტები;

- შერეული კრედიტები – მათ გაცემაში მონაწილეობენ როგორც კერძო საწარმოები, ასევე სახელმწიფოც;

- საერთაშორისო და რეგიონული სავალუტო-საკრედიტო და საფინანსო ორგანიზაციების კრედიტები. მათ შორის საერთაშორისო სავალუტო ფონდის “ბუფერული” კრედიტები – გაიცემა სანედლეულო საქონლის “ბუფერული” მარაგების შესაქმნელად და მიზნად ისახავს მათი ფასების სტაბილიზაციას საერთაშორისო ბაზრებზე. აღნიშნული მარაგები იქმნება საერთაშორისო სასაქონლო შეთანხმების საფუძველზე.

სახეობების მიხედვით:

- სასაქონლო კრედიტი, რომელსაც ძირითადად ექსპორტიორები აძლევენ თავიანთ მყიდველებს საქონლის ფორმით;

- სავალუტო კრედიტი, რომელსაც გასცემენ ბანკები ფულადი ფორმით.

სესხის ვალუტის მიხედვით კრედიტი დაყოფილია შემდეგ სახეებად:

- სესხი მოვალის ქვეყნის ვალუტით;

- სესხი კრედიტორის ქვეყნის ვალუტით;

- მესამე ქვეყნის ვალუტით;

- სესხი საერთაშორისო საანგარიშსწორებო ერთეულით, რომელიც ემყარება სავალუტო “კალათას” (SDR, ECU და სხვ.).

ვადების მიხედვით კრედიტი არის:

- მოკლევადიანი – ერთ წლამდე ვადით;
- ზემოკლევადიანი – სამ თვემდე ვადით;
- ერთდღიანი;
- ერთკვირიანი;

საშუალოვადიანი – ერთიდან ხუთ წლამდე ვადით;

გრძელვადიანი – ხუთ წლამდე მეტი ხანგრძლივობით.

უზრუნველყოფის მიხედვით კრედიტი დაყოფილია შემდეგ სახეებად:

ა) სასაქონლო უზრუნველყოფით;

ბ) ფასიანი ქაღალდების უზრუნველყოფით;

გ) სათამასუქო უზრუნველყოფით;

დ) უძრავი ქონებითა და სხვა ფასეულობით უზრუნველყოფილი კრედიტები;

ე) ოქროს უზრუნველყოფით;

ვ) სასაქონლო დოკუმენტების უზრუნველყოფით.

• საბლანკო კრედიტები – კრედიტები, რომლებიც გაიცემა სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობათა ან ფასიანი ქაღალდების უზრუნველყოფის გარეშე. ასეთი სესხით ძირითადად სარგებლობენ ის კლიენტები, რომელთაც ხანგრძლივი საქმიანი ურთიერთობა აქვთ ბანკთან და გააჩნიათ მაღალი გადახდისუნარიანობა. საბლანკო კრედიტი გაიცემა მოვალის ვალდებულების საფუძვეთელზე, რომელიც ფორმდება სოლო თამასუქით (მსესხებლის ერთი ხელმოწერით).

• კონტოკორენტი – ერთიანი ანგარიში, რომელზეც აღინიშნება ბანკის ყველა ოპერაცია კლიენტებთან. კონტოკორენტი ეხსნება ყველაზე მსხვილ ფირმებს მიმდინარე საწარმოო საქმიანობის დასაკრედიტებლად. დაკრედიტების ლიმიტი (ე.წ. საკრედიტო ზაზი) განისაზღვრება კლიენტის საკუთარი კაპიტალის მოცულობის, მისი საქმიანობის მასშტაბისა და ბანკთან ურთიერთობათა სტაბილურობის მიხედვით;

• ოვერდრაფტი – კონტოკორენტის განსაკუთრებული ფორმა. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ბანკი კლიენტს ნებას რთავს ჰქონდეს სადებეტო სალდო ანგარიშსწორების ანგარიშზე მცირე ხნის განმავლობაში. ოვერდრაფტის დროს დავალიანების დასაფარავად მიმართულია კლიენტის ანგარიშზე ჩარიცხული მთელი თანხა, ამიტომ კრედიტის მოცულობა იცვლება ანგარიშზე საშუალებების შემოსვლასთან ერთად, რაც განასხვავებს მას ჩვეულებრივი სესხისაგან.

სესხის გაცემის ტექნიკის მიხედვით კრედიტი არის:

- ნაღდი კრედიტები – მოვალის ანგარიშზე ჩარიცხული სესხები;

- აქცეპტური კრედიტი;
- სადეპოზიტო სერთიფიკატი – საკრედიტო დაწესებულების წერილობითი მოწმობა ფულადი საშუალებების დეპონირებაზე, რომელიც ადასტურებს მენაბრის უფლებას დეპოზიტისა და სარგებლის მიღებაზე დადგენილი ვადის გასვლის შემდეგ. არსებობს ვადიანი და მოთხოვნამდე სერთიფიკატები;
- ობლიგაციური სესხი – ობლიგაციების გავრცელების გზით მიღებული კრედიტი;
- კონსორციული კრედიტი – სესხი, რომელიც გაიცემა კონსორციუმის ბანკ-წევრების რესურსების გაერთიანების ხარჯზე, რითაც იზღუდება დანაკარგების რისკი თითოეული ბანკისათვის ვალის გადაუხდელობის შემთხვევაში;
- საექსპორტო კრედიტი – კრედიტი, რომელსაც ექსპორტიორი აძლევს უცხოურ საწარმოებსა და სახელმწიფოს კრედიტორ ქვეყანაში საქონლის შესაძენად. იგი ხელს უწყობს საქონლის ექსპორტს, გასაღების საგარეო ბაზრების ათვისებას, რაც თავის მხრივ, აჩქარებს ეროვნული ეკონომიკის განვითარების ტემპებს;
- აქცეპტურ-რამბურსული კრედიტი – წარმოადგენს მესამე ქვეყნის ბანკის მიერ ექსპორტიორის თამასუქის აქცეპტისა და იმპორტიორის მიერ ბანკი-აქცეპტანტისათვის თამასუქის თანხის გადაგზავნის რამბურსის შეხამებას;
- ბროკერის კრედიტი – საბანკო და საფირმო კრედიტებს შორის შუალედური ფორმა. მას კავშირი აქვს სასაქონლო გარიგებებთან. და ამავე დროს შეიცავს საბანკო კრედიტის ელემენტებსაც, ვინაიდან ბროკერები, ჩვეულებრივ, თანხებს კომერციული ბანკებიდან სესხულობენ, ბროკერის საკომისიო გასამრჯელო შეადგენს გარიგების თანხის 1/50-1/32. ბროკერის კრედიტის როლი თანამედროვე პირობებში საგრძობლად შესუსტდა;
- კრედიტი მყიდველებს – ექსპორტის დაკრედიტების ფორმა, რომელიც ფართოდ გავრცელდა მე-20 საუკუნის 60-იანი წლებიდან. ამ შემთხვევაში ბანკი აკრედიტებს არა ეროვნულ ექსპორტიორს, არამედ მყიდველს, ე.ი. ქვეყანა იმპორტიორის ბანკებსა და ფირმებს. როგორც წესი, მისი ვადაა 5-7 წელი, ზოგიერთ შემთხვევაში გაიცემა უფრო ხანგრძლივი ვადითაც;
- კრედიტი საკომპენსაციო გარიგებებზე – თანატოლი ღირებულებების, მაგრამ განსხვავებული სახის საქონელთა ურთიერთმიწოდება

ხანგრძლივი (8-15წ.) ვადით. ერთი ქვეყანა სესხად აძლევს მეორეს მანქანებს, მოწყობილობას და ა.შ. ახალი საწარმოების ასაშენებლად ან მათი რეკონსტრუქციისათვის. სამაგიეროდ ქვეყანა-მსესხებელი კრედიტორს აწვდის აშენებულ ან მშენებარე საწარმოების იმავე ღირებულების საქონელს, რითაც ფარავს კრედიტს;

- ლიზინგი (ინგლ. lease – იჯარა, რაიმეს იჯარით გაცემა) – მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებებისა და სხვა ქონების გრძელვადიანი იჯარით გაცემა (3-20 წლამდე და მეტი ხანგრძლივობით);

- ფაქტორინგი (ინგლ. factor – აგენტი, შუამავალი) – ბანკის მიერ საქონლის მიწოდებისა და მომსახურების გაწევიდან ანგარიშ-ფაქტურათა (საგადასახადო მოთხოვნათა) შექმნა, მათზე რისკის აღება და ინკასაცია;

- ფორფეტირება (ფრანგ. forfait – მთლიანად, მთლიანი თანხით) ბანკისათვის დავალიანების მოთხოვნის უფლების გადაცემა (დათმობა) ბანკის მიერ შესაბამისი თანხის დაუყოვნებლივი გადახდის სანაცვლოდ. ფორფეტირების დროს ბანკი იძენს თამასუქს ან სხვა სავალო ვალდებულებებს მთლიანი თანხითა და სრული ვადით, რითაც თავის თავზე იღებს ყველა კომერციულ რისკს და ვალდებულებათა უკან დაბრუნების – რეგრესის უფლების გარეშე;

- სახელმწიფოთაშორისი გრძელვადიანი კრედიტი – ერთი სახელმწიფოს მთავრობის მიერ სხვა სახელმწიფოს მთავრობისათვის გაცემული გრძელვადიანი (10-15 და მეტი წლით) სესხი სახელმწიფო ბიუჯეტის ასივნებათა ხარჯზე;

- შერეული კრედიტები – ექსპორტის და დაკრედიტების ჩვეულებრივი ფორმების შეხამება “დანმარებასთან” (მთავრობის მიერ გაცემული სუბსიდიები, საჩუქრები, შეღავათიანი კრედიტები, ტექნიკური დანმარება და სხვა);

- “სტენდ-ბაი” (ინგლ. stand-by – სარეზერვო) – ბანკი იღებს ვალდებულებას მსესხებელს მისცეს წინასწარ დადგენილი თანხა მთელი სახელშეკრულებო ვადის განმავლობაში, რომელიც დაყოფილია ხანმოკლე პერიოდებად (3, 6, 9, 12 თვე). თითოეული მათგანისათვის დგინდება სარგებლის მცოცავი განაკვეთი საბაზრო პირობებიდან გამომდინარე. ეს ბანკს საშუალებას აძლევს მოკლევადიანი რესურსების გამოყენებით გასცეს საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტი;

- როლოვერ კრედიტი – განახლებადი საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტის სახესხვაობა, რომელიც გაიცემა მცოცავი საპროცენტო განაკვეთით სასესხო კაპიტალების ეროვნულ და საერთაშორისო ბაზრებზე;

• საერთაშორისო კონსორციული კრედიტები – რომელშიც მონაწილეობს ორიდან 40 სხვადასხვა ქვეყნის ბანკი.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების ყველაზე გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენს საბანკო გადარიცხვა საგადასახადო დაეალებით, რომლის საფუძველზე ერთი ბანკი ავალებს მეორე ბანკს – ბანკ კორესპონდენტს¹ გადასცეს გარკვეული თანხა მიმღებს დაეალებაში მითითებული ვალუტით.

საბანკო გადარიცხვა წარმოადგენს საანგარიშსწორებო საბანკო ოპერაციას, რომელსაც ახორციელებენ ტელეგრაფით ან სხვა ელექტროგადამცემი საშუალებებით და ასევე ფოსტით გადამხდელის ბანკი, რომლის დაეალებით მეორე ბანკ-კორესპონდენტი მიმღებ ფიზიკურ თუ იურიდიულ პირზე გასცემს სათანადო დოკუმენტების წარმოადგენის შემდეგ მითითებულ თანხას.

საგადასახადო დაეალების ოპერატიულად გადაცემის (რაც საგრძნობლად გაადვილდა საერთაშორისო ელექტროგადამცემი ქსელის გაფართოებით) და ასევე მონაცემების ელექტრონული დამუშავების მიზნით 1973 წელს მსოფლიოს 15 წამყვანი ქვეყნის 239 ბანკმა დააწესა საზოგადოება "SWIFT"-ი, რომლითაც დღეისათვის სარგებლობს ათასზე მეტი ბანკი. ამ სისტემის ამოქმედებამ ტელეკომუნიკაციების მეშვეობით დააჩქარა უდოკუმენტო ბანკთაშორისი კავშირები და საგადასახადო ბრუნვა, მინიმუმამდე იქნა დაყვანილი საგადასახადო რისკი.

ამასთან ერთად საერთაშორისო საბანკო ურთიერთობების სრულყოფის მიზნით შემუშავებულია სპეციალური საერთაშორისო სტანდარტები, რომლებიც სისტემატიზაციას და ერთგვაროვან მოთხოვნებს უყენებენ ნაციონალური ბანკების მიერ გამოყენებულ საბანკო ოპერაციების დოკუმენტებს.

საზღვარგარეთის ბანკ-კორესპონდენტებმა, რომ განახორციელონ საგადასახადო დაეალების აღსრულება საჭიროა შეძღვევი პირობების დაცვა:

- ბანკში მომსახურე პირების არსებობა, რომელთაც უფლება აქვთ ხელი მოაწერონ ბანკის დოკუმენტებს;
- ტელეგრაფიული შიფრების დადგენა²,

¹ ბანკ-კორესპონდენტია ის საზღვარგარეთული ბანკი, რომელიც მუდმივ ფინანსურ კავშირში იმყოფება მოცემულ ბანკთან.

² საგადასახადო დაეალებების დროულად შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით ბანკები ერთმანეთს უთანხმდებიან განსაკუთრებული შიფრების (უნაფიცირებული ფორმულა) გამოყენებაზე.

- განსაკუთრებულ ჩამონათვალში საკომისიო გადასახადების მოსაკრებლების პირობების დადგენა;

- ფონდების არსებობა, რომელშიც გაგებულია კრედიტული ლიმიტების ურთიერთგადაცემა და რომელიც დამოკიდებულია ბანკის გადახდის უნარიანობაზე.

საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური ოპერაციების განხორციელება საბანკო საგადასახადო დავალებებით თავის დადებით მხარეებთან ერთად ხასიათდება გარკვეული ნაკლოვანებებით, რაც დაკავშირებულია ექსპორტიორისა და იმპორტიორის გარკვეულ რისკთან ანუ გამყიდველისა და მყიდველის მიერ გარანტირებული არ არის ხელშეკრულებით დადგენილი პირობების სრული და დროული შესრულების უზრუნველყოფა, რის შედეგად ანგარიშსწორების ეს ფორმა საერთაშორისო პრაქტიკაში შედარებით ნაკლებად გამოიყენება.

საერთაშორისო სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში გამოიყენება ასევე ანგარიშსწორების საინკასო ფორმა, რომელიც რეგულირდება 1995 წელს საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ მიღებული საერთაშორისო წესებით, რომლითაც დადგენილია ინკასოს სახე, ანგარიშსწორებისათვის დოკუმენტების წარდგენის ფორმა და წესი, ანგარიშსწორების განხორციელება, აქცეპტი, გადარიცხვის შესრულების შეტყობინების წესი, უარი გადარიცხვაზე, მხარეთა ვალდებულებები და პასუხისმგებლობა.

საინკასო დოკუმენტები შეიძლება იყოს ფინანსური და კომერციული. ფინანსური დოკუმენტებია:

- გადარიცხვადი ვექსილი;
- უბრალო ვექსილი;
- ჩეკი ან სხვა მსგავსი დოკუმენტი, რომელიც გამოიყენება თანხის მისაღებად.

კომერციული დოკუმენტებია:

- ანგარიშები;
- სატრანსპორტო დოკუმენტები;
- საქონლის განმკარგავი და სხვა ნებისმიერი დოკუმენტი, რომელიც არ არის ფინანსური.

იმის მიხედვით, თუ რომელი სახის დოკუმენტები გამოიყენება, ინკასო იყოფა:

- სუფთა ინკასო — ანუ საფინანსო დოკუმენტების ინკასო. ამ შემთხვევაში თანხის მისაღებად გამოიყენება ვექსილი, ჩეკი და თანხის მიღების (ანგარიშსწორების) ხელწერილი.

• დოკუმენტური ინკასო, ანუ კომერციული დოკუმენტების ინკასო. ანგარიშსწორების ასეთი ფორმა დამატებით გარანტიებს აძლევს იმპორტიორს, რომ მის მიერ შეძენილი საქონელი დროულად იყოს გადატვირთული და ის ანგარიშსწორებას ახდენს მიღებული საქონლის შესაბამისად. ამ შემთხვევაში ბანკი ასრულებს შუამავლის როლს მხარეებთან შორის ანგარიშსწორების წარმოებისას. ეს ფორმა გარანტიას აძლევს ექსპორტიორს და ის კონტროლს ახორციელებს თავის საქონელზე სანამ მასზე არ განხორციელდება ანგარიშსწორება.

• საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკურ გარიგებებში ანგარიშსწორების ყველაზე გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენს აკრედიტივი, რომელიც არის აკრედიტივის გამხსნელი ბანკის ვალდებულება კლიენტის ანუ აკრედიტივის დავალების მიმღების თხოვნითა და განკარგულებით მითითებული დოკუმენტების საფუძველზე გადაუხადოს მესამე პირს ანუ რემიტენტს ფულადი თანხა იმპორტიორისა და ექსპორტიორს შორის მიღწეული შეთანხმების პირობებით (იხ. დანართი №).

აკრედიტივის ძირითადი სახეობებია:

• ფულადი – სახელობითი დოკუმენტი, გაცემული ბანკის მიერ პირისათვის, რომელმაც ბანკში შეიტანა გარკვეული თანხა და სურვილი აქვს მიიღოს იგი მოცემული ქვეყნის სხვა ქალაქში ან საზღვარგარეთ;

• დოკუმენტური (სასაქონლო) – გამოიყენება მიმწოდებელსა და მყიდველს შორის საქონლის ბითუმად შესყიდვის დროს. მყიდველი აკრედიტივს ზსნის გამყიდველის ბანკში და აძლევს მას დავალებას განაღდოს ანგარიშები საქონლის გადაზიდვის შემდეგ გარკვეული პირობების შესრულების შემთხვევაში. აკრედიტივი შეიძლება განაღდდეს იმ ბანკში, სადაც გახსნილია აკრედიტივი, ტრატა და სხვა თანმხლები სასაქონლო დოკუმენტები (ანგარიშ-ფაქტურა, კონოსამენტი, სადაზღვევო პოლისი და ა.შ.).

• გამოთხოვითი – აკრედიტივი, რომლის პირობების შეცვლა ან ანულირება შესაძლებელია ბანკი-ემიტენტის მიერ მიმწოდებელთან წინასწარი შეთანხმების გარეშე. ეს ფორმა შედარებით იშვიათად გამოიყენება.

• გამოუთხოვარი – აკრედიტივი, რომლის ანულირება არ ხდება და ბანკი იღებს ვალდებულებას აკრედიტივის განაღდებაზე მისი ყველა პირობის შესრულების შემთხვევაში.

• დაფარული – (დეპონირებული) – ბანკი-ემიტენტის მიერ გადამხდელის საკუთარი სახსრების ან მისთვის გაცემული კრედიტის ბანკი-მიმწოდებლისათვის (შემსრულებელი ბანკისათვის) გადარიცხვა.

• დაუფარავი (გარანტირებული) – იგი გამოიყენება მაშინ, როდესაც კლიენტების მომსახურე ბანკებს ერთმანეთთან საკორესპონდენტო ანგარიშები აქვთ გახსნილი. ასეთ შემთხვევაში აკრედიტივი იხსნება შემსრულებელ ბანკში და მას ბანკი-ემიტენტის ანგარიშიდან თანხების ჩამოწერის უფლება ეძლევა.

• რეკლავრული – პერიოდულად განახლებადი (აღდგენადი) აკრედიტივი. მისი აღდგენა ხდება ავტომატურად, აკრედიტივის ვადის გასვლის შესაბამისად.

ჩეკებით ანგარიშსწორება წარმოადგენს ჩეკის გამცემის დავალებას ბანკისადმი მისი ანგარიშიდან მითითებული თანხის გადარიცხვის, ჩეკის წარმომდგენის ანგარიშზე. ჟენევის 1931 წლის კონვენციამ დაამტკიცა “ჩეკებზე ერთგვაროვანი კანონი” რომელმაც დაადგინა ჩეკის ფორმა, წარდგენის პირობები, ანგარიშსწორების განხორციელების, გაუქმებისა და სხვა საკითხები.

ბოლო პერიოდში ელექტრონული ტექნიკის განვითარებამ ანგარიშსწორების ფართოდ გავრცელებულ ფორმად ჩამოაყალიბა პლასტიკური ბარათებით ანუ “პლასტიკური ფულით” ანგარიშსწორების სისტემა. პლასტიკურ ბარათზე ამოტვიფრულია კლიენტის საიდენტიფიკაციო მონაცემები ან შესრულებია მიკროსქემით, რომელთა საშუალებით მფლობელს გააჩნია სპეციალური საბანკო საბარათე ანგარიშის გამოყენების უფლება.

საგარეო ვაჭრობაში ანგარიშსწორების დროს გამოიყენება ასევე ავანსის ფორმა ღია ანგარიშის დახმარებით. საერთაშორისო პრაქტიკაში მიღებულია 15-30% ავანსის გადახდა საქონლის გადატვირთვამდე, რაც ფაქტიურად ნიშნავს ექსპორტის დაფინანსებას. ანგარიშსწორების საავანსო ფორმა დაკავშირებულია გარკვეულ რისკთან ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების დარღვევის შემთხვევაში.

საერთაშორისო სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ანგარიშსწორება სხვა ქვეყნის იურიდიულ და ფიზიკურ პირებთან ყოველთვის არის დაკავშირებული სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტის არსის დადგენასთან, რომელიც გასული საუკუნის 30-იანი წლებიდან ექსპორტ-იმპორტის გაფართოებით სახელმწიფოების მნიშვნელოვანი პრობლემა გახდა. 1944 წელს ბრეტონ-უდსში ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას და დაფუძნდა მსოფლიო სავალუტო ფონდი, რომლის ეგიდით შეიქმნა ახალი საერთაშორისო სავალუტო სისტემა და შემუშავდა კეთილსინდისიერი სავალუტო ქცევის კოდექსი, ასევე სუვერენული სახელმწიფოების სავალუტო შეზღუდვის მოთხოვნები.

ამ ახალი სავალუტო სისტემის ჩამოყალიბებამ საფუძველი ჩაუყარა საერთაშორისო სავალუტო ანგარიშსწორების დარეგულირების მნიშვნელოვან პრობლემას. სახელმწიფოების მიერ დადებული ორმხრივი ხელ-

შეკრულებები ამ საკითხებზე ფაქტიურად გახდა მეორეხარისხოვანი, რადგან მიღებული იქნა კომპლექსური მრავალმხრივი ქცევის წესები. ყოველივე ამან ფაქტიურად აღმოფხვრა საერთაშორისო სავალუტო დისკრიმინაცია. ძირითადი სამრეწველო და სავაჭრო სახელმწიფოებისა და მათ შორის იაპონიის ვალუტა 1961 წლიდან გახდა ოფიციალურად კონვერტირებადი და თავისუფლად გამოიყენება საერთაშორისო სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში სავალუტო გაცვლისას.

მნიშვნელოვანია, რომ ახალი სავალუტო სისტემის მთავარი მიზანი იყო ვალუტის გაცვლის კურსის მოწესრიგება სახელმწიფოებს შორის. შეთანხმების თანახმად მსოფლიო სავალუტო ფონდის კონტროლი ხორციელდებოდა ეროვნული ვალუტის (თანაფარდობის) ოქროს გარკვეულ რაოდენობაში გამოსახვის შეცვლა¹ ყველა წვერი სახელმწიფო ვალდებული იყო გაეცხადებინათ თავიანთი ეროვნული ვალუტის პრიორიტეტი ოქროში გამოსახვით და შეენარჩუნებინა მისი სტაბილურობა. გადახრა გამოცხადებული ოფიციალური პრიორიტეტიდან დასაშვები იყო 1-4.5%-მდე.

შემდგომ წლებში საგადასახადო ბალანსის უარყოფითი საღლოს - დეფიციტის შედეგად სახელმწიფოები იძულებულნი გახდნენ შეეჩერებინათ ეროვნული ვალუტის ოქროთი კონვერტირება და 1976 წელს ქ. კინგსტონში (იამაიკა) გაფორმდა შეთანხმება, რომლის თანახმად ვალუტის კურსი განისაზღვრა მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი კინგსტონის შეთანხმების თანახმად წვერი ქვეყნებისაგან ყოველწლიურად იღებს ინფორმაციას სავალუტო კურსის დადგენის წესის შესახებ და ქვეყნებს ანიჭებს სხვადასხვა კატეგორიებს, რომელიც იყოფა 3 ჯგუფად:

- ქვეყნები, რომელთა ვალუტის კურსები მიბმულია ერთ ან რამდენიმე ვალუტასთან;

- ქვეყნები, რომელთა ვალუტების კურსები ერთ ან რამდენიმე ვალუტასთან შედარებით გარკვეული შეზღუდული მოქნილობით ხასიათდებიან;

- ქვეყნები, რომელთა ვალუტის კურსები არის თავისთავად მცურავი. გარდა ზემოთ მითითებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებისა, საბანკო საქმიანობა, როგორც საქართველოში, ასევე ურთიერთობა უცხოეთის ბანკებთან რეგულირდება შემდეგი ნორმატიული აქტებით:

- საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლები 95-96;

¹ პრიორიტეტი (თანაფარდობა) არის სახელმწიფოს ეროვნული ვალუტის ოქროს გარკვეულ რაოდენობაში გამოსახვა, რომელსაც ეწოდა "ოქროს სტანდარტი". შემოღებულ იქნა პირველად 1821 წელს ბრიტანეთის იმპერიის მიერ, რომელმაც 1 ფუნტი სტერლინგი შეუსაბამა 7.322385 გრამ ოქროს. შემდეგ "ოქროს სტანდარტი" დადგინდა აშშ-ში, ევროპის ქვეყნებში და რუსეთში.

- საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, მუხლები 859-890;
- საქართველოს ორგანული კანონი ეროვნული ბანკის შესახებ;
- საქართველოს კანონი – კომერციული ბანკების შესახებ;
- საქართველოს კანონი – თამასუქის შესახებ;

ჩამოთვლილი საკანონმდებლო აქტების საფუძველზე შემუშავებულია და მიღებულია საბანკო საქმიანობის მომწესრიგებელი მრავალი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები, რომლის მიღების უფლებამოსილება “ნორმატიული აქტების შესახებ” საქართველოს კანონის თანახმად გააჩნია ეროვნულ ბანკს.

საქართველოს კონსტიტუციის 95-ე მუხლის თანახმად, ქვეყნის ფულად-საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს საქართველოს ეროვნული ბანკი, რომელიც არის ბანკთა ბანკი, საქართველოს მთავრობის ბანკირი და ფისკალური აგენტი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 859-890- მუხლებით დადგენილია საბანკო მომსახურების ძირითადი დებულებანი. საქართველოს ორგანული კანონი ეროვნული ბანკის შესახებ, საქართველოს კანონი კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ და სხვა ნორმატიული აქტებით მოწესრიგებულია საბანკო საქმიანობა საქართველოში და საბანკო ურთიერთობა საერთაშორისო მასშტაბით. უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის საქართველოში საბანკო სექტორი უფრო განვითარებული დარგია ეკონომიკის სხვა სფეროებთან შედარებით. ქვეყანაში ფუნქციონირებს 21 კომერციული ბანკი, რომლებიც ახორციელებენ ფინანსურ ანგარიშსწორებას როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საერთაშორისო დონეზე. 13 კომერციული ბანკი ფუნქციონირებს უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით. ამასთან, 5 კომერციულ ბანკს გააჩნია 10 მილიონ ლარზე მეტი განაღდებული საწესდებო კაპიტალი. ამ კომერციულ ბანკთა უმრავლესობა ჩართულია და ფუნქციონირებს თანხის გადარიცხვის ერთიანი საერთაშორისო სისტემის “SWIFT“-ის მეშვეობით.

საკონტროლო კითხვები:

1. საერთაშორისო ფინანსური ოპერაციების ცნება და მნიშვნელობა;
2. საერთაშორისო ფინანსური ოპერაციების მარეგულირებელი საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმები;
3. საგარეო ვაჭრობაში დამკვიდრებული ანგარიშსწორების ფორმები და სახეები;
4. საბანკო გადარიცხვის, ანგარიშსწორების საინკასო ფორმის, აკრედიტივის, ავანსის, “პლასტიკური ფულის“ ცნება, ფორმები და სახეები.

8.2. უცხოური ინვესტიციების საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება

საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ინვესტიციები ხორციელდება უცხო ქვეყნის საწარმოებში კაპიტალის დაბანდების გზით, რაზედაც შემდგომ ხორციელდება შესაბამისი კონტროლი. უცხო ქვეყნის საწარმოებში კაპიტალის დაბანდებაზე ძირითად მოტივაციას წარმოადგენს შედარებით იაფი სამრეწველო შრომის რესურსები, ლიბერალური საგადასახადო გარემო, კონკურენტული უპირატესობის მოპოვება და სხვა პოზიტიური ფაქტორები, რომლებიც მნიშვნელოვნად უზრუნველყოფენ მაღალი მოგების მიღებას.

ინვესტიციებთან დაკავშირებული საქმიანობა რეგულირდება როგორც საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით, მრავალმხრივი და ორმხრივი შეთანხმებით, ხელშეკრულებებითა და კონვენციებით, აგრეთვე ეროვნული ანუ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით.

საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ინვესტიციებთან დაკავშირებული საქმიანობის მარეგულირებელ მნიშვნელოვან საერთაშორისო სამართლებრივ წყაროს წარმოადგენს ვაშინგტონის 1965 წლის კონვენცია - სხვადასხვა ქვეყნის სახელმწიფოებს, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შორის საინვესტიციო დაეების გადაწყვეტის შესახებ,¹ სეულის 1985 წლის კონვენცია - საინვესტიციო გარანტიების მრავალმხრივი სააგენტოს დაფუძნების შესახებ. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ინიციატივით მიღებული იქნა შეთანხმებები - უცხოური ინვესტიციების სავაჭრო ასპექტების შესახებ, ასევე მნიშვნელოვანია 1974 წლის ქარტია - ეკონომიკური უფლებებისა და სახელმწიფოს ვალდებულებების შესახებ, - გენერალური შეთანხმება მომსახურებასთან დაკავშირებით და სხვა საინვესტიციო საქმიანობის მომწესრიგებელი ნორმები.

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის მიერ 1993 წელს მიღებული იქნა - ერთიანი კოდექსი ინვესტიციის კაპიტალის რეჟიმის, სასაქონლო ნიშნის, პატენტის, ლიცენზიისა და როიალტის შესახებ. 1997 წელს დსთ ქვეყნების მიერ აგრეთვე მიმღებულ იქნა კონვენცია - ინვესტორების უფლებების დაცვის შესახებ. სუვერენული საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის დასაწყისშივე მრავალ ქვეყანასთან დადებული იქნა ორმხრივი ხელშეკრულებები „ინვესტი-

¹ ამ კონვენციით შეიქმნა საინვესტიციო დაეების რეგულირების საერთაშორისო ცენტრი.

ციების წახალისებისა და ურთიერთობის დაცვის შესახებ“, ასევე „კაპიტალდაბანდებათა ხელშეწყობისა და ურთიერთდაცვის შესახებ“, რომლებითაც განისაზღვრა უცხოური ინვესტიციებისა და კაპიტალდაბანდებათა წახალისების ხელსაყრელი გარემოს შექმნისა და სამართლებრივი დაცვის გარანტიები.

მითითებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებითა და ეროვნული შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით რეგულირდება ინვესტიციებთან წარმოქმნილი ურთიერთობები. დამოუკიდებელ საქართველოში პირველად 1992 წელს მიღებული იქნა საინვესტიციო საქმიანობის მარეგულირებელი კანონი, რომელიც გაუქმდა 1995 წლის საქართველოს კანონით „უცხოური ინვესტიციების შესახებ“. დღეისათვის ძალაშია და მოქმედებს 1996 წლის საქართველოს კანონი „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“.

ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობის (დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, გერმანია, იტალია, ამერიკის შეერთებული შტატები და სხვა) საკანონმდებლო მოდელით ინვესტიციები არ არის დაყოფილი უცხოურ და ეროვნულ ინვესტიციებად. ამ ქვეყნებში, როგორც უცხოურ, ისე ეროვნულ ინვესტიციებზე სამართლებრივი ნორმები ვრცელდება ერთგვაროვნად ყოველგვარი განსხვავების გარეშე. განვითარებადი და ეკონომიკის გარდამავალ ქვეყნების საკანონმდებლო მოდელით, ინვესტიციები დაყოფილია უცხოურ და ეროვნულ ინვესტიციებად. ამასთან უცხოურ ინვესტიციებზე შიდა ბაზრის დაცვის მიზნით ზოგიერთ ქვეყნებში შემოღებულია შედარებით მკაცრი რეჟიმი.

მიუხედავად სამართლებრივი რეგულირების აღნიშნული განსხვავებისა სახელმწიფოები დაინტერესებული არიან მოიზიდონ უცხოური კერძო კაპიტალი, საწარმოო სიმძლავრეებისა და შრომის რესურსების მაქსიმალურად ამოქმედების მიზნით, რისთვისაც ეროვნული კანონმდებლობით დაწესებულია საბაჟო და საგადასახადო შეღავათები, ინვესტორებისათვის მინიჭებული აქვთ აგრეთვე სხვა გარანტიები ინვესტირებული ქონების დაცვის უკან ხელშეუხებელი გატანის, ამოღებული ქონების კომპენსაციისა და ინვესტორთა სხვა უფლებების დაცვის მიმართულებით. ამავ დროს უცხოური ინვესტიციების შემოღების დროს საქართველოს მსგავსი ეკონომიკური სუსტი ქვეყნებისათვის გასათვალისწინებელია სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოება, ვინაიდან ისეთი სასიცოცხლო დარგების, როგორიცაა: ენერგომა-

ტარებლები, ტრანსპორტი, საბანკო და სადამხრევეო სფეროების უცხოური კაპიტალის ექსპანსია და მონოპოლიზაცია, საბოლოოდ იწვევს სახელმწიფოს ეკონომიკური და პოლიტიკური სუვერენიტეტის შეზღუდვას.

უმრავლესი ქვეყნების ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილია, რომ უცხოური ინვესტიციების განხორციელების შემდეგ კანონმდებლობის შეცვლისას არ შეიძლება გაუარესდეს ინვესტორის პირობები, ანუ გაუქმდეს ის შეღავათები, რასაც ანიჭებდა მას ინვესტიციის შემოტანის დროს მოქმედი კანონმდებლობა. ასეთი მიდგომა საერთაშორისო სამართალში ცნობილია „ბაბუის (პაპის) დათქმის“ სახელწოდებით¹, რომელიც ითვლება სერიოზულ გარანტიად და სატაბილიზაციის ფაქტორად უცხოელი ინვესტორებისათვის.

საერთაშორისო კერძო სამართლის ეს ზოგადი მოთხოვნები კონკრეტულად ასახულია სახელმწიფოს, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შორის დადებულ ხელშეკრულებებში უცხოურ ან ეროვნულ ინვესტიციების თაობაზე. საერთაშორისო სამართლის მუდმივმოქმედმა პალატამ სასამართლო პრაქტიკაში დაამკვიდრა წესი, რომლის თანახმად ხელშეკრულებები, რომლებიც დადებულია სახელმწიფო, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ხელშეკრულებები არ არის სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებები, გარკვეულ პირობებში შეიძლება მიეკუთვნონ საერთაშორისო სამართლის განსაკუთრებულ ახალ მიმართულებას - საერთაშორისო საკონტრაქტო (სახელშეკრულებო) სამართალს.²

საერთაშორისო კერძო სამართლებრივი ნორმებისა და უმეტესი ქვეყნების ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად ინვესტიციები არის ორი სახის:

- პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები;

¹ ბაბუის (პაპის) დათქმის მეთოდი იქნა გამოყენებული 1996 წლის საქართველოს კანონში „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“, რომელმაც გააუქმა უცხოურ ინვესტორებზე მინიჭებული შეღავათები და მე-13 მუხლში მიუთითა, რომ უცხოური ინვესტიციებით შექმნილ საწარმოებს, რომლებმაც ამ კანონის ძალაში შესვლამდე მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად აიღეს უცხოური ინვესტიციის ლიცენზია, მისი გაცემის დღიდან 5 წლის განმავლობაში, უნარჩუნდებათ „უცხოური ინვესტიციების შესახებ“ 1995 წლის 30 ივნისის საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შეღავათები საქმიანობის იმ სფეროში, რომელზედაც გაცემულია უცხოური ინვესტიციის ლიცენზია.

² Д. Карро. П. Жоуяр, Международной экономическое право. Москва. 2001, стр. 397.

- საპორტფელო უცხოური ინვესტიციები.

ამ დაყოფას საფუძვლად უდევს ინვესტორის წილის ოდენობა საწარმოში. იმ შემთხვევაში, თუ ინვესტორი აკონტროლებს საწარმოს ანუ ის ფლობს საკონტროლო პაკეტს და მართავს საწარმოს, რაც უმრავლესი ქვეყნისა და საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად შეადგენს 51%-ზე მეტს, ამ შემთხვევაში ინვესტიცია არის - პირდაპირი. თუ ინვესტორი დაინტერესებულია მიიღოს თავისი ინვესტიციით მხოლოდ მოგება, - ინვესტიცია არის - საპორტფელო.¹ საფრანგეთის კანონმდებლობით, პირდაპირია ის ინვესტიციებიც, რომლებიც უფლებას აძლევს ინვესტორს მართოს საწარმო. აღნიშნულის გათვალისწინებით სპეციალისტები ინვესტიციების დაყოფის კრიტერიუმად მიიჩნევენ საწარმოს მართვის უფლებამოსილებას. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს დაყოფა არის პირობითი, რადგან ინვესტორი, პირველ რიგში, დაინტერესებულია მიიღოს, რაც შეიძლება მეტი მოგება და ამ მიზნის მისაღწევად ის ახორციელებს საწარმოს მართვას ან ხელს უწყობს სწორი მენეჯმენტის განხორციელებას.

ინვესტიციები თავისი ფორმის მიხედვით პირობითად იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

- ინვესტიციები საქონლის ექსპორტზე;
 - ინვესტიციები, რომლებიც განხორციელდა უკვე არსებულ საწარმოში ან ინვესტიციებით იქმნება სავლევარგარეთ სრულიად ახალი საწარმო;
 - ინვესტიციები, რომლითაც შექმნილია უცხოური ფასიანი ქაღალდები (აქციები, ობლიგაციები, სადაზღვევო პოლისები და სხვა).
- ინვესტიცია შეღავათიანი უფლებებზე (კონცესია), სავაჭრო ნიშნებზე, პატენტებზე, ლიცენზიებზე და სხვა არამატერიალურ უფლებებზე (ფრანჩაიზინგი)² სავლევარგარეთ.

ფორმალური იურიდიული თვალსაზრისით საინვესტიციო ხელშეკრულებები იდება სამოქალაქო სამართლებრივი ისეთი საქმიანობის განსახორციელებლად, როგორცაა საწარმოს ქონების შექმნა, საწარმოს მოდერნიზაცია უახლესი ტექნოლოგიებით, ფასიანი ქაღალდების შექმნა, წიაღისეულის მოპოვება, პროდუქციის რეალიზაცია, ლიცენზიების მოპოვება და სხვა მატერიალურ და არამატერიალურ საქმიანობაზე.

¹ Vocke M. Investment Implication of selected WTO Agreements and the Proposed Multilateral Agreement on Investment. IMF Geneva, May, 1997, P.4.

² ფრენშოზინგი - ფრანგული სიტყვაა „ფრანშიზა“ ნიშნავს პრივილეგიას, შეღავათს.

აღნიშნულთან ერთად საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ფართოდ არის გავრცელებული ინვესტიციების ისეთი ფორმა, როგორცაა: ფრანჩაიზინგო, რომელიც ითვალისწინებს ფრენშოზის მიმცემის (გამყიდველის) მიერ ფრენშაიზის მიმღებისათვის (მყიდველისათვის) სავაჭრო ნიშნის გამოყენების უფლების გადაცემას. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 608-ე და 609 მუხლების თანახმად ფრანჩაიზინგის მიმცემი ვალდებულია ფრენშოზის მიმღებს წარუდგინოს მის მიერ გამოყენებული ფორმით არამატერიალური ქონებრივი უფლებები;

- სასაქონლო (სავაჭრო) ნიშნები;
- ნიშნუბები;
- შეფუთვა;
- საქონლის წარმოების შექმნის, გასაღებისა და საქმიანობის ორგანიზაციის კონცეფცია;
- ასევე სხვა ინფორმაცია, რომელიც საჭიროა გასაღებისათვის ხელშესაწყობად.

ფრანჩაიზინგის მიმღები ვალდებულია:

- გადაიხადოს საზღაური, რომლის ოდენობაც არსებითად გამოითვლება ფრანჩაიზინგის სისტემის განხორციელებაში შეტანილი წვლილის გათვალისწინებით;
 - კერძოდ, კეთილსინდისიერი მეწარმის გულისხმობით აქტიურად განახორციელოს საქმიანობა, მიიღოს მომსახურება; შეიძინოს საქონელი ფრანჩაიზინგის მიმცემის ან მის მიერ დასახელებულ პირთა მეშვეობით, თუკი ეს უშუალო კავშირშია ხელშეკრულების მიზანთან.
- სამოქალაქო კოდექსის ამ მუხლებიდან გამომდინარე, ფრანჩაიზინგის დროს მიმღები ფუნქციონირებს ფრანჩაიზინგის მიმცემის საფირმო სახელწოდებით შემდეგი მიმართულებებით:

- საქონლის გაყიდვა;
- საქონლის წარმოება;
- მომსახურების გაწევა.

როგორც აღვნიშნეთ, დღეისათვის საქართველოში მოქმედებს 1996 წელს მიღებული კანონი - საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ, კანონის პრეამბულის თანახმად, საქართველოში დადგენილია როგორც უცხოური, ისე ადგილობრივი ინვესტიციები, რომლებზედაც ვრცელდება დაცვის გარანტიები და ხელშეწყობის სამართლებრივი რეჟიმი. ინვესტიციად მიჩნეულია შესაძლო მოგების

მიღების მიზნით ყველა სახის ქონებრივი და ინტელექტუალური საკუთრების ან უფლების დაბანდება საქართველოს ტერიტორიაზე სამეწარმეო საქმიანობაში. ასეთ ფასეულობად ან უფლებად დადგენილია:

- ფულადი სახსრები, წილი, აქციები და სხვა ფასიანი ქაღალდები;
- უძრავი და მოძრავი ქონება - მიწა, შენობა-ნაგებობები, მოწყობილობები და სხვა მატერიალური ფასეულობა;
- მიწით ან სხვა ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის უფლება (მათ შორის კომპენსაცია), პატენტი, ლიცენზია, „ნოუ-ჰაუ“, გამოცდილება და სხვა ინტელექტუალური ფასეულობა;
- კანონით აღიარებული სხვა ქონებრივი ან ინტელექტუალური ფასეულობა ან უფლება.

ეს ჩამონათვალი მიუთითებს მასზე, რომ საქართველოში ინვესტირებული შეიძლება იყოს, როგორც ფულადი სახსრები, ასევე შეიძლება შექმნილი იქნეს საწარმოს წილი, აქციები, სხვა ფასიანი ქაღალდები, უძრავი და მოძრავი ქონება, მათ შორის მიწა, შენობა-ნაგებობები, მანქანა-დანადგარები და სხვა მატერიალური ფასეულობა, აგრეთვე საავტორო და მომიჯნავე უფლებები „ნოუ-ჰაუს“ და „ფრანჩაიზინგი“-ს ჩათვლით.

ინვესტორად ითვლება ფიზიკური ან იურიდიული პირი, აგრეთვე საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც საქართველოში განახორციელებს ინვესტიციას. უცხოელ ინვესტორად ითვლება უცხოეთის სახელმწიფოს მოქალაქე, მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელიც არ ცხოვრობს საქართველოს ტერიტორიაზე, საქართველოს მოქალაქე, რომელიც მუდმივად ცხოვრობს საზღვარგარეთ, აგრეთვე საზღვარგარეთის ქვეყნებში რეგისტრირებული იურიდიული პირი.

ინვესტიცია საქართველოს ტერიტორიაზე შეიძლება განხორციელდეს საკუთრების ნებისმიერი ფორმის ობიექტებში. ამასთან, ინვესტიციები აკრძალულია ან შეზღუდულია შემდეგ სფეროში:

- ბირთვული, ბაქტერიოლოგიური და ქიმიური იარაღის შექმნაში, წარმოებასა და გავრცელებაში;
- ბირთვული, ბაქტერიოლოგიური და ქიმიური იარაღის გამოცდის პოლიგონების მშენებლობაში;
- უცხო ქვეყნებიდან ბირთვული და ტოქსიკური ნარჩენების ჩამარხვა-გაუვნებლობის მიზნით შემოტანაში;
- აღამიანის კლონირებასთან დაკავშირებული სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების ჩატარებაში;

- ნარკოტიკული საშუალებების წარმოებაში;
- დამაძინებელი ყაყაჩოს, კოკას ბუჩქისა და კანაფის მცენარის კულტივირებაში;
- საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აკრძალულ საქმიანობაში;

• ტყვიამემცველი (0,013 გრამზე მეტი ერთ ლიტრზე) მოტორული ბენზინის ტეტრაეთილტყვიის აგრეთვე ფალსიფიცირებული (არასტანდარტული) საყოფაცხოვრებო-კომუნალური მოხმარების თხევადი გაზის იმპორტში არ რეალიზაციაში (იმპორტში ტეტრაეთილტყვიის ინვესტირება დაიშვება მხოლოდ წარმოების ტექნოლოგიით ნებადართულ აუცილებელ შემთხვევებში).

ამასთან ერთად, კანონით დადგენილია, რომ მხოლოდ საქართველოს სახელმწიფოსთვისაა ინვესტირება დასაშვები:

- ფულადი ნიშნების, მონეტების, სახელმწიფო ჯილდოების ნიშნების, საფოსტო მარკების წარმოებაში;

- ძვირფასი ლითონებისაგან დამზადებული ნაწარმის დადამღვასთან დაკავშირებულ საქმიანობაში.

- სამედიცინო დანიშნულების ნარკოტიკული საშუალებების იმპორტთან, ექსპორტთან, გადაზიდვასთან, საბითუმო რეალიზაციასთან და ახალი ნარკოტიკული საშუალებების იმპორტთან, ექსპორტთან, გადაზიდვასთან, საბითუმო რეალიზაციასთან და ახალი ნარკოტიკული საშუალებების შექმნასთან დაკავშირებულ საქმიანობაში.

- სპეციალურ კონტროლს დაქვემდებარებული ფსიქოტროპული პრეპარატების წარმოებასთან, გადამუშავებასთან, იმპორტთან, ექსპორტთან, გადაზიდვასთან, საბითუმო რეალიზაციასთან და ახალი სახეობების შექმნასთან დაკავშირებულ საქმიანობაში;

- ენერგეტიკის სადისპეტჩერო საქმიანობაში.

კანონის თანახმად, უცხო ქვეყნისა და კერძო ინვესტორებისათვის მართვის უფლების მინიჭების გარეშე, საქართველოს ტერიტორიაზე ინვესტირება დასაშვებია:

- საქართველოს ტერიტორიულ წყლებში და საზღვაო ნავსადგურების აკვატორიებში საზღვაო-სატრანსპორტო საშუალებების მოძრაობის რეგულირებასთან, მისი უსაფრთხოების უზრუნველყოფასა და კონტროლთან დაკავშირებულ საქმიანობაში;

- სარკინიგზო ტრანსპორტის სადისპეტჩერო საქმიანობაში;

- საქართველოს საჰაერო სივრცეში საჰაერო ხომალდების მოძრაობის

რეგულირებასთან, ფრენის უსაფრთხოების უზრუნველყოფასა და კონტროლთან დაკავშირებულ საქმიანობაში;

- საქართველოს პრეზიდენტთან არსებული ეროვნული უშიშროების საბჭოსთან შეთანხმებით, ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის ამაღლების მიზნით, სამხედრო-საბრძოლო ტექნიკის წარმოებასა და რეალიზაციაში ახალი სახეობებისა და მოდიფიცირებული იარაღის შექმნასა და გამოცდაში;

- სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსში;

- სამშვიდობო დანიშნულებით ბირთვული ენერჯის გამოყენებასთან დაკავშირებულ საქმიანობაში.

ინვესტორის სამართლებრივი სტატუსი დადგენილია ამ კანონის მე-3 მუხლით, რომლის თანახმად საინვესტიციო და სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებისას უცხოელი ინვესტორის უფლებები და გარანტიები არ შეიძლება იყოს იმ უფლებებზე და გარანტიებზე ნაკლები, რომლითაც სარგებლოს საქართველოს ფიზიკური და იურიდიული პირი, გარდა კანონმდებლობით დადგენილი შემთხვევებისა.

ინვესტორს უფლება აქვს საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ საბანკო დაწესებულებებში ნებისმიერი სახის ვალუტით გახსნას მიმდინარე და სხვა ანგარიშები; აილოს სესხი საქართველოს ტერიტორიაზე და საზღვარგარეთ არსებული საბანკო და საფინანსო დაწესებულებებიდან, ან ფიზიკური თუ იურიდიული პირებისაგან შეიძინოს აქციები, ობლიგაციები და სხვა ფასიანი ქაღალდები და როგორც საქართველოს ტერიტორიაზე, ასევე საზღვარგარეთ არსებული ქონება.

ინვესტირების შედეგების ფლობის გამოყენების განკარგვის უფლებები, ინვესტორის გადაწყვეტილებით, შეიძლება გადაეცეს სხვა იურიდიულ და/ან ფიზიკურ პირს კანონით დადგენილი წესით. უფლებების ასეთი გადაცემისას მხარეთა ურთიერთობა წესრიგდება ხელშეკრულების საფუძველზე. უცხოელ ინვესტორს გადასახადებისა და სავალდებულო მოსაკრებლების გადახდის შემდეგ, აქვს ინვესტიციებიდან მიღებული მოგების (შემოსავლის) და სხვა ფულადი სახსრების საქართველოს საბანკო დაწესებულებაში საბაზრო კურსით კონვერსიისა და საზღვარგარეთ შეუზღუდავი რეპატრიაციის უფლება. ასეთი სახსრები შეიძლება იყოს:

- ნებისმიერი შენატანი უცხოური ინვესტიციით შექმნილი ობიექტის კაპიტალში;

- ნებისმიერი მოგება და დივიდენდი, ისევე, როგორც უცხოური

ინვესტიციის მთლიანი ან ნაწილობრივი გაყიდვით ლიკვიდაციის შემდეგ დარჩენილი სახსრები;

- სახელშეკრულებო, მათ შორის საესხო ვალდებულებასთან დაკავშირებული გადასახადები;

- ქონებით სარგებლობის უფლების გადასახადი, რომელიც წინასწარ განისაზღვრება, როგორც სხვისი ქონების, მათ შორის ბუნებრივი რესურსების, საავტორო უფლებების, პატენტის გამოყენებით მიღებული შემოსავლის პროცენტი (საროიალტო გადახდა), აგრეთვე მმართველობითი და სხვა ქირის გადახდა.

- უცხოულ ინვესტორს უფლება აქვს საზღვარგარეთ გაიტანოს მის საკუთრებაში არსებული ქონება. ეს უფლება შეიძლება შეიზღუდოს კანონის საფუძველზე სასამართლოს გადაწყვეტილებით გაკოტრების დანაშაულის ჩადენის ან სამოქალაქო ვალდებულების შეუსრულებლობასთან დაკავშირებით. ამავე დროს ინვესტორი ვალდებულია საქმიანობას ეწეოდეს საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობის, მათ შორის გარემოსა და ჯანმრთელობის დაცვასთან დაკავშირებული კანონმდებლობის შესაბამისად.

კანონით ასევე დადგენილია ინვესტორის ხელშეწყობის პრინციპი და გარანტიები. კერძოდ, ინვესტიციის ჩამორთმევა დასაშვებია მხოლოდ კანონით პირდაპირ დადგენილ შემთხვევაში, სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან ორგანული კანონით დადგენილი გადაუდებელი აუცილებლობისას და მხოლოდ სათანადო ანაზღაურებით. ამასთან, კომპენსაცია უნდა შეესაბამებოდეს ჩამორთმეული ინვესტიციის რეალურ საბაზრო ღირებულებას იმ მომენტისათვის, როდესაც მოხდა ჩამორთმევა.. უცხოელ ინვესტორს, რომელიც მუდმივად არ ცხოვრობს საქართველოში, კანონმდებლობით დადგენილი გადასახადებისა და სავალდებულო მოსაკრებლის გადახდის შემდეგ უფლება აქვს საზღვარგარეთ დაუყოვნებლივ გაიტანოს მიღებული შემოსავლები.

ამასთან ერთად კანონის მე-13 მუხლით დადგენილია, რომ უცხოური ინვესტიციებით შექმნილ საწარმოებს, რომლებმაც ამ კანონის ძალაში შესვლამდე მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად აიღეს უცხოური ინვესტიციების ლიცენზია,¹ მისი გაცემის დღიდან 5 წლის განმავლობაში უნარჩუნდებათ „უცხოური ინვესტიციების შესახებ“

¹ 1992 წლის და 1995 წლის კანონები, რომლებითაც რეგულირდება საინვესტიციო საქმიანობა ითვალისწინებდა ყოველ კონკრეტულ ინვესტიციაზე ლიცენზიის გაცემას. ლიცენზირების ეს წესი გაუქმდა დღეისთვის მოქმედი ამ კანონით.

1995 წლის 30 ივნისის საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შედეგათები¹ საქმიანობის იმ სფეროში, რომელზედაც გაცემულია უცხოური ინვესტიციების ლიცენზია.

კანონის მე-15 მუხლით ინვესტორს მიენიჭა აგრეთვე გარანტიები რომლის საფუძველზე ახალი საკანონმდებლო აქტი, რომელიც აუარესებს ამ კანონით დადგენილ ინვესტიციის პირობებს, მისი ძალაში შესვლიდან ათი წლის განმავლობაში არ ვრცელდება უკვე განხორციელებულ ინვესტიციაზე და ინვესტორი თავის საქმიანობას ახორციელებს ახალი საკანონმდებლო აქტის ძალაში შესვლამდე მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად და ამავე დროს, ინვესტორს არ შეიძლება მომავალში კანონმდებლობით ჩამოერთვას ქონება და ორგანული კანონით დადგენილი გადაუდებელი აუცილებლობისას უნდა მიეცეს სრული კომპენსაცია საზღვარგარეთ შეუფერხებლად გატანის პირობით. წარმოშობილი დავები წყდება როგორც საქართველოს ასევე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმით დადგენილი წესით - საინვესტიციო დავის საერთაშორისო ცენტრში ან საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოში.

გარდა მითითებული კანონისა, საქართველოში ინვესტიციებთან დაკავშირებული საქმიანობა რეგულირდება 2002 წლის კანონით საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს შესახებ, რომელიც შექმნილია ეკონომიკური განვითარების სამინისტროში და სხვა უწყებებთან ერთად ახორციელებს საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამების შემუშავებასა და მის შესრულებასთან დაკავშირებულ პოლიტიკას.² სააგენტოს ფუნქციებია:

- ინვესტორთა მომსახურება და მათ მიერ წამოწყებულ სამეწარმეო საქმიანობაში ხელის შეწყობა;

საქართველოს, როგორც ინვესტირებისათვის ხელსაყრელი ქვეყნის წარმოჩენა, საინვესტიციო გარემოს, საკანონმდებლო ბაზის, საგადასახადო სისტემისა და ინვესტირებასთან დაკავშირებული სხვა საკითხების შესახებ ინფორმაციის მოპოვება და გავრცელება;

- საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ შესაძლო პარტნიორების გამოვლენა და ერთობლივ საინვესტიციო პროექტებში მონაწილეობისათვის რეკომენდაციების მიცემა;

¹ ამ კანონის თანახმად, ინვესტორის მიერ შემოტანილი ქონება გათავისუფლებული იყო მთლიანად საბაჟო გადასახდელებისაგან და მათზე ვრცელდებოდა აგრეთვე საგადასახადო კანონმდებლობით გათვალისწინებული შედეგათები, რომლებიც ასევე გაუქმდა დღეისათვის მოქმედი 1996 წლის კანონით.

² 2004 წლის 8 ნოემბერს საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებული იქნა დადგენილება „ბიზნესგარემოს გაფართოების ინვესტიციებისა და პრივატიზაციის პროცესის ხელშეწყობი კომისიის შექმნის შესახებ“.

საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების მიზნით რეკომენდაციების მომზადება და საქართველოს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებისათვის მათი წარდგენა;

- ინვესტიციების მოზიდვა უცხო ქვეყნებისა და კომპანიების იდენტიფიკაცია და მათთან ინდივიდუალური კონტაქტების დამყარება.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს გეოპოლიტიკური მდგომარეობა, მისი ბუნებრივი გარემო და რესურსები უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მნიშვნელოვან საფუძველს წარმოადგენს. ბოლო წლებში ქვეყანაში წარმატებით განხორციელდა ტრანსნაციონალური ბაქოსუფსის და ბაქო-ჯეიჰანის ნავთობისა და გაზსადენის მშენებლობის პროექტები, რომლებიც, გარდა ეკონომიკური დაინტერესებისა, ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობის გარანტიად შეიძლება ჩაითვალოს.

საქართველოს უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად საკმაოდ დიდი რეზერვები გააჩნია საზღვაო, სარკინიგზო, საავტომობილო და საჰაერო ტრანსპორტის განვითარების, აგრეთვე სოფლის მეურნეობის ტურიზმის, ენერგეტიკისა და სხვა სფეროებში.

უცხოური ექსპერტების გათვლით, საქართველოს ბუნებრივი და კლიმატური პირობების გათვალისწინებითა და შესაბამისი სტანდარტების ინფრასტრუქტურის მოწყობის შემთხვევაში მარტო ტურიზმის განვითარებით ქვეყნის ბიუჯეტში ყოველწლიურად შევა თხუთმეტ მილიარდ აშშ დოლარზე მეტი თანხა.¹ გასათვალისწინებელია ასევე, რომ საქართველო წყლის რესურსებით გადის მსოფლიოს პირველ ხუთეულში, რომლის გამოყენებით შეიძლება გამოიმუშავებული იქნეს დაახლოებით 150 მილიარდ მეგავატზე მეტი ელექტროენერჯია.² იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს წელიწადში ესაჭიროება დაახლოებით 20-30 მილიარდი მეგავატი ელექტროენერჯია, საკმაოდ დიდია რეზერვები და აღბათობა უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა როგორც ენერგეტიკის, ისე ტურიზმისა და სხვა სფეროებში.

საკონტროლო კითხვები:

1. უცხოური ინვესტიციების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.

2. უცხოური ინვესტიციების სახეები და ფორმები.

3. უცხოური ინვესტიციების მარეგულირებელი საქართველოს კანონმდებლობა.

¹ 2006 წლის ქვეყნის ბიუჯეტი შეადგენს დაახლოებით 1,5 მილიარდ აშშ დოლარს.

² ენერჯიკის წელიწადში გამოიმუშავებს დაახლოებით 15 მილიარდ მეგავატ ელექტროენერჯიას.

თავი 9. მსოფლიო ქვეყნების საგადასახადო და საბაჟო სისტემები. თავისუფალი ეკონომიკური და საბაჟო ზონები

9.1. მსოფლიო ქვეყნების გადასახადების თეორიისა და პრაქტიკის ისტორიული ასპექტები და თავისუფალი საგადასახადო სისტემების ზოგადი მიმოხილვა

გადასახადების დაწესების ისტორია სახელმწიფოს წარმოშობასთან არის დაკავშირებული. მმართველი აპარატის შენახვას, სამხედრო ძალის განმტკიცებასა და გაძლიერებას ესაჭიროებოდა გარკვეული რესურსები, რომლის მობილიზებას გადასახადების შემოღებით ჯერ ნატურალური, შემდეგ კი ფულადი სახით ახორციელებდა.

გადასახადების წარმოშობის ისტორია ანტიკური ხანის საბერძნეთს უკავშირდება. ძველ ათენში ათეული გამორჩეული მოქალაქე ათენის მოედანზე საჯაროდ წყვეტდა თუ რამდენი დაეწესებინათ გადასახადი ყოველწლიურად. ამოღებულ თანხას დადგენილი ოდენობით და პერიოდში უხდიდნენ სახელმწიფოს, ამ დაწესებული თანხის ზემოთ კი იყოფდნენ თვითონ. იმ შემთხვევაში, თუ ვერ შეძლებდნენ სახელმწიფოსათვის დადგენილი თანხის გარკვეულ დროში გადახდას, სახელმწიფო აძლევდა მათ გარკვეული პერიოდით გადავადებას. თუ ამ გადავადების შემდეგაც ვერ შეძლებდნენ სახელმწიფოსათვის დაწესებული თანხის გადახდას, მაშინ მათ იჭერდნენ და ციხეში სვამდნენ.

ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-3 და მე-2 ათასწლეულის ზღვარზე ძველ ასურეთში (სახელმწიფო აშური) დაწესებული იყო გადასახადები. ეგვიპტეში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-4 საუკუნეში მთავრობას დაწესებული ჰქონდა გადასახადები. მე-3 საუკუნეში ჩვენ წელთაღრიცხვამდე კართაგენში ჰანიბალმა შეძლო გადასახადების აკრფით დაეფარა ყველა სახელმწიფო ხარჯი და წარმატებით წარემართა ბრძოლა რომაელების წინააღმდეგ, მაგრამ გადასახადების მაღალმა განაკვეთებმა აიძულა გადამხდელები სხვადასხვა დარღვევების ჩადენისაკენ, რამაც კათარგენი ეკონომიკურ სიდუხჭირეში ჩააგდო, შედეგად კი კვლავ რომაელებმა დაიპყრეს.

მიუხედავად იმისა, რომ გადასახადები დაწესებული იყო უძველესი დროიდან, მისი ოდენობა და მთლიანად საგადასახადო სისტემა, ზმირ შემთხვევაში, არ შეესაბამებოდა იმ დროს არსებულ ეკონომიკურ და

სოციალურ ფაქტორებს. სახელმწიფოებს არ გააჩნდათ გადასახადების აკრეფის ადმინისტრირების ჩამოყალიბებული მექანიზმი. გადასახადების აკრეფას აწარმოებდნენ, როგორც სპეციალურად მოწვეული სახელმწიფო მოსამსახურეებო, ასევე რიგითი მოქალაქეებო, რომელთაც არ გააჩნდათ შესაბამისი კვალიფიკაცია.

გადასახადების ამკრეფთა მიერ თავიანთი უფლებების გადამეტების გამოყენების წინააღმდეგ საბრძოლველად, ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 59 წელს კეისარმა მიიღო კანონი პროვინციებში გამომძალველთა საწინააღმდეგოდ, რაც მათ მიმართ სასტიკ სასჯელს ითვალისწინებდა. უმძიმეს დანაშაულად ითვლებოდა მორწმუნის მიერ მოძღვრის წინაშე ჩადენილი ცოდვა ანგარებით, მტაცებლობით (სხვისი ქონებისა), რაიმე კუთვნილის მითვისებით, სიხარბით, სიმდიდრის ტრფიალით, ქრთამის აღებ-მიცემობით, ყალბი ვექსილის ფულის აღებით, ყალბობით (ყალბად მუშაობით), ძღვნის მოყვარულობით და ხელობის უსწავლელობით ჩადენილი ცოდვები¹.

სახელმწიფოები ქვეყნის ხარჯების დამაფარავად ხშირად აწესებდნენ ისეთ გაუმართლებელ გადასახადებს, რომლებსაც უარყოფითი შედეგი მოჰქონდა როგორც მოსახლეობისათვის, ასევე სახელმწიფოსათვის. ამის მაგალითია მე-17 საუკუნეში დიდ ბრიტანეთში დაწესებული გადასახადი ბინის ფანჯრებზე, რამაც აიძულა მოსახლეობა, მაქსიმალურად შეემცირებინათ ფანჯრების რაოდენობა და დაეხელებინათ თავიანთი ბინები².

შედარებით მოგვიანებით, მე-12 საუკუნიდან საფუძველი ჩაეყარა გადასახადების დაწესებისა და აკრეფის სახელმწიფო სისტემას, ჩამოყალიბდა გადასახადების ახალი თეორიები. ამ პერიოდის ცნობილი ფილოსოფოსი და რელიგიური მოღვაწე თომა აქვინელი (1226-1274) გადასახადებს განმარტავდა როგორც „ქვეყნის ნებადართულ ძარცვას“. ადამ სმიტი 1776 წელს თავის ნაშრომში „ხალხის სიმდიდრისა, ბუნებისა და მიზეზების გამოკვლევა“, აღნიშნავდა, რომ გადასახადებს საფუძველად უნდა ედოს თანასწორობა, სამართლიანობა, გარკვეულობა, მოხერხებულობა და ეფექტურობა³.

გადასახადების ოდენობის, მისი სახეების განსაზღვრა ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალურ-ყოფითი პირობების, სამართლიანობისა და ეფექ-

¹ ნ. ჩიხლაძე, ჩრდილოვანი ეკონომიკა რეგიონალური ასპექტები. 2005, გვ. 9-10.

² ნ. ჩიხლაძე, საზღვარგარეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემები. 2004, გვ. 4-103.

³ ე. მაღალაშვილი, საგადასახადო დაბეგვრის პრინციპები და გადასახადების ფუნქციები. ჟურნალი საგადასახადო კონსულტანტი, №4(21), ნოემბერი, 2005.

ტურობის გათვალისწინებით, ყოველთვის წარმოადგენდა თავისი დროის ცნობილ მოღვაწეთა მსჯელობის თემას. მე-17 საუკუნის ცნობილი ფრანგი მწერალი და ფილოსოფოსი შარლ მონტესკიე მიუთითებდა, რომ „არაფერს სჭირდება იმდენი სიბრძნე და გონი, როგორც ხარკის იმ ნაწილის განსაზღვრას, რომელიც უნდა აიკრიფოს, რომელსაც ართმევენ ადამიანებს“.

გადასახადები საქართველოში უძველესი დროიდან არის დაწესებული. ჩვენს წელთაღრიცხვამდე VIII საუკუნეებში გადასახადებს განაგებდა გვარის უფროსი მამასახლისი, რომელიც მონებს გადასახადებს (ბეგარას) უწესებდა ჭირნახულის სახით.

ფეოდალურ საქართველოში გამოიყენებოდა ისეთი ტერმინები როგორცაა ხარკი, ზუერი, ბაჟი, ქირა, ტერითის ხარკი. ზუერი პირველად მოხსენებულია სახარების ქართულ თარგმანში, საგულისხმოა, რომ მებაჟე მოხსენიებულია ბიბლიაშიც. გადასახადების აკრეფას განაგებდა საგანგებო მოხელე - ბურტა, ხოლო შემდეგ მეჭურჭლეთუხუცესი. ქართულ წყაროებში გამოთქმა „ბაჟი“ პირველად მე-11 საუკუნეში მოხსენიება. ესაა გიორგი მეორის სიგელი შიო მღვიმის მონასტრისადმი (1072-1089).

გადასახადს აწესებდა ბატონი და ძირითადი გადამხდელეები იყვნენ ყმები. ქართული სამართლის ძეგლის, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის 258-ე მუხლის მიხედვით „ყმის ყველაფერი ბატონის არის“. გადასახადები დაწესებული იყო, აგრეთვე საქონლის შემოტანაზე, რომელიც შემოსავლის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენდა.

გადასახადების მარეგულირებელი ქართული სამართლის ძეგლებიდან მნიშვნელოვანია ტაშისკარის ბაჟის ნუსხა, რომელიც თარიღდება 1753-1754 წლებით და შედგება ერთი პირის მიერ დაწერილი ორი მცირე მოცულობის საბუთისაგან.¹ ტაშისკარი მეთვრამეტე საუკუნის ორმოცდაათიან წლებში ქართულ აბაშიძეთა სამფლობელოს წარმოადგენდა. ტაშისკარის გამოვლით ვაჭრებს, რომლებსაც ოსმალებიდან შემოჰქონდათ საქონელი აღმოსავლეთ საქართველოში პაატა და ნიკოლოზ აბაშიძეებს დაწესებული ჰქონდათ გადასახადები, რომლის ამოღება ევალებოდა ერთგულ და სანდო პიროვნებას ბეჟან ნახუცრიშვილს.

ტექსტში მითითებულია, რომ „აბაშიძის პაატას და აბაშიძის ნიკოლოზის ღვთის წყალობა და მამის მსგავსად პატიეცემული. ჩვენგან ბატონო ბეჟან ნახუცრიშვილო, მერმე როგორც კურთხეულის ბატონის მამის ჩვენისაგან

¹ ტაშისკარი სოფელია ხაშურის რაიონში, ქვიშხეთის მახლობლად, ლიხის მთის აღმოსავლეთ კალთაზე მდინარე მტკერის მარცხენა მხარეს.

გებარა ტაშის-კარის კოშკი და ბაჟი ისე მიგვიბრებიან. ნუსხაც იმას ბრძანებაზე გაგვიცია, რომ ასრე აიღე ბაჟი ხათრს ნურავის შეუნახავ. ღვთის წინაშე ამ განწყობებულბაზე მეტს ნუ აიღებ. რაც მოგვივიდეს შენთვის წყალობა გვიქმნია. ეს ორი კაცი ჩვენი დააყენე. ამით ანგარიშს შენ გამართმევ ჩვენსას მოგვართმევდე და შენ საათაოს შენ აიღებდე და ჩვენ ანგარიშს შენ მოგვცემდე. სამართალი რაც სამართალი იყო, ისე აიღონ ამ ბიჭებმა. მეტს ნუ აიღებენ. განაჩენის მეფეთა და ჩუენდა წყალობა ასე არის:

- ფარჩის საპალნეზედ ერთი აბაზი ხუთი;
- აბრეშუმის საპალნეზედ ერთი აბაზი ექვსი;
- ბანგის საპალნეზედ შაური ათი;

საპალნე საყათზე რომ საწერიმალნო არის, აბაზი ხუთი, ქალაღიც იქნებ;

საპალნე მარილზე ნახევარი ჩარექი;

ზურგზე მარილზე ნახევარი ჩარექი;

ზურგით ბანბა ვისაც მოქონდეს ერთი აბაზი;

ზურგით ფარჩა ვისაც მიქონდეს ორი აბაზი;

ზურგით სამოსელიც ვისაც მიქონდეს ერთი აბაზი;

საირსა, მაუდსა და ლანდრზე საპალნე ერთი ლიტრი;

- ბრინჯზედ საპალნეზედ - ერთი ლიტრი.

ძმაო ბეჟან, ამ ჩვენს კაცსა და შენს კაცს ამ რიგით ააღებინე ეს ბაჟი.“

აღრეულ ფეოდალურ საქართველოში გადასახადებს თვითონ ფეოდალები აწესებდნენ, რომლებიც იყო მეტად მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი. მოგვიანებით კი ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნში შეტანილი ქართული სამართლის ძეგლით „დასტურლამალი“-თ აიკრძალა ფეოდალების მიერ გადასახადების დაწესება და ამ წიგნის 362-ე მუხლით ცალკე გამოიყო სახელმწიფო გადასახადები, რომელსაც მიეკუთვნებოდა სახელმწიფო ბეგარა², კოდის პური³, საბალახე⁴, ნადირობის⁵, საურავი⁶ და სხვა.

¹ ნუსხის დედანი ინახება ხელნაწერთა ინსტიტუტში (ფონდი Hd-11265)

² სახელმწიფო ვალდებულების შესრულება პირადად ან დაქირავებული პირის მიერ. შემსრულებელს თან უნდა ჰქონოდა იარაღი და საგზალი.

³ სახელმწიფო გადასახადი ზორლით ან ქერით (წელიწადში კომლზე 4 კოლი (10 ლიტრი - 1 კოლი პური).

⁴ გადასახადი ცხვრით. 100 ცხვარზე 1 ცხვარი. დაბეგვის სუბიექტი - საქონლის კატრონი.

⁵ ნადირის მორეკვა ღამით დარაჯობა.

⁶ ფულადი გადასახადი 14 შაქრის ოღენობით.

გარდა საერთო სახელმწიფოებრივი გადასახადებისა, არსებობდა ასევე ადგილობრივი გადასახადებიც. ასეთ გადასახადს მიეკუთვნებოდა მასრაფი, რომელიც ხმარდებოდა ქალაქის კომუნალურ მეურნეობას და მზრის უფროსის ხელფასსა და სხვა ხარჯებს.

საბჭოთა პერიოდში დაწესებული იყო გადასახადების ერთიანი სისტემა, რომელიც მოიცავდა საწარმოთა მოგებას (100 პროცენტი ირიცხებოდა ბიუჯეტში) სამემოსავლო, სოციალური, დამღვევის და სხვა.

ადრეული პერიოდისა და თანამედროვე საზღვარგარეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემის შესწავლა შესაძლებელს გახდის გავაანალიზოთ და გავერკვიოთ გადასახადების ევოლუციის, მის კანონზომიერებასა და განვითარებული თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების გამოცდილებაში, რაც საშუალებას მოგვცემს საქართველოს ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური პირობების გათვალისწინებით შემუშავდეს ქვეყანაში სამართლიანი და მისაღები საგადასახადო პოლიტიკა.

დიდი ბრიტანეთის საგადასახადო სისტემა. ამ ქვეყანაში დღეისათვის არსებული საგადასახადო სისტემა ძირითადად ჩამოყალიბდა მე-19 საუკუნეში. შემდეგ რეფორმები განხორციელდა მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში (1965, 1973 და 1990-იან წლებში).

ქვეყანაში დაწესებულია საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადები. საერთო-სახელმწიფოებრივ გადასახადებს მიეკუთვნება ფიზიკურ პირთა სამემოსავლო გადასახადი, რომელიც დიფერენცირებულია და 2500 გირვანქა სტერლინგამდე შემოსავლის გადასახადი შეადგენს 20%-ს, 2500-დან 23700-მდე - 25%-ს და 23700 გირვანქა სტერლინგზე ზევით - 40%-ს. სახელმწიფო შემოსავლების ძირითად წყაროს წარმოადგენს აგრეთვე კორპორაციათა მოგების გადასახადი, რომელიც წელიწადში 250000 გირვანქა სტერლინგამდე მოგებისას შეადგენს 25%-ს და ამ თანხაზე მეტი მოგებისას კი 33%-ს. საერთო სახელმწიფოებრივ გადასახადებს განეკუთვნება აგრეთვე გადასახადები მემკვიდრეობისათვის, რომელიც გათავისუფლებულია და არ იბეგრება 150000 გირვანქა სტერლინგამდე, ამ თანხის ზევით კი გადასახადი შეადგენს 40%-ს.

ბიუჯეტის შემოსავლების მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს აგრეთვე არაპირდაპირი გადასახადები - დამატებული ღირებულებისა და აქციზის გადასახადი. დღე ბრიტანეთში შეადგენს 17,5%-ს. ამასთან ცალკეული სახის მომსახურება ან ცალკეული სახის საქონლის იმ-

პორტი იბეგრება დღგ-ის შედარებით დაბალი განაკვეთებით. აქციზის გადასახადით იბეგრება ალკოჰოლიანი სასმელები, საწვავი, თამბაქოს ნაწარმი, სატრანსპორტო საშუალებები. ამ სახის გადასახადი დიფერენცირებულია და საქონლის სახეობის მიხედვით 10-დან 30%-მდე შეადგენს. არაპირდაპირ გადასახადს მიეკუთვნება აგრეთვე საგერბო მოსაკრებელი, რომელიც გადაიხდებიან სამოქალაქო-სამართლებრივი ხელშეკრულების გაფორმებისას და მისი ოდენობა 0,5-დან 27%-მდე შეიკრება.

ადგილობრივი გადასახადის ძირითად სახეს წარმოადგენს ქონების გადასახადი, სულალობრივი გადასახადი და სხვა სახის გადასახადები, რომელთა სახესა და განაკვეთებს ადგენენ ადგილობრივი მუნიციპალიტეტები ფინანსური მოთხოვნების გათვალისწინებით და ის განსხვავდება სხვადასხვა საგრაფოებში და ქალაქებში.

საფრანგეთის საბაღსახადო სისტემები. მსოფლიოში დამატებული ღირებულების გადასახადი პირველად შემოღებული იქნა საფრანგეთში 1954 წელს. სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების დაახლოებით 90 პროცენტს შეადგენს საგადასახადო შემოსავლები. დანარჩენი 9,85% კი მოდის არასაგადასახადო შემოსავლებზე. საგადასახადო სისტემა საფრანგეთში რეგულირდება საგადასახადო კოდექსით, რომლის თანახმად ცენტრალურ ანუ საერთო სახელმწიფოებრივ გადასახადებს განეკუთვნება დამატებული ღირებულების გადასახადი, ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადი, გადასახადი საწარმოებიდან, აქციზი და გადასახადები ნავთობპროდუქტებზე. დამატებული ღირებულების გადასახადი საფრანგეთში დიფერენცირებულია, ძირითადი სტანდარტული განაკვეთია 18%, ავტომობილები, თამბაქოს ნაწარმი, ძვირფასი ბეწვეული, კინო-ფოტო საქონელი და პარფიუმერული ნაწარმი იბეგრება 22%-ით გაზრდილი დღგ-ს განაკვეთით. დაბალი 7% და 5,5%-იანი განაკვეთით იბეგრება წიგნები, ჟურნალ-გაზეთები და პირველადი მოხმარების საქონელი, მათ შორის სანახაობრივი ღონისძიებები, საღილები საწარმოს მუშაკებისათვის, კვების პროდუქტები, გარდა შოკოლადისა და სპირტიანი სასმელებისა. დამატებული ღირებულების გადასახადისაგან გათავისუფლებულია ცალკეული საქმიანობა და ასევე ის საწარმოები, რომელთა ბრუნვა წინა საფინანსო წელს არ აღემატებოდა 70 ათას ფრანკს.

ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადის დაბეგვრის ობიექტია ოჯახი. შემოსავლებში შედის ხელფასი, პრემია, ჯილდოები, პენსია, შე-

მოსავალი მოძრავი ქონებიდან, მიწით სარგებლობის კომერციული და არაკომერციული საქმიანობიდან და სხვა. ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადი დიფერენცირებულია. 22210 ფრანკამდე შემოსავალი არ იბეგრება. 22210-დან 48570-მდე იბეგრება 12%-იანი განაკვეთით, 48751-დან 85480-მდე იბეგრება 25 პროცენტით, 85481-დან 138410-მდე იბეგრება 35%-ით, 138411-დან 225210-მდე იბეგრება 45%-ით. 225211-დან 277730-მდე იბეგრება 50%-ით. ამ თანხის ზემოთ კი 56,8%-ით.

საფრანგეთის კანონმდებლობის თანახმად, საწარმოთა გადასახადით იბეგრება მხოლოდ სააქციო საზოგადოებები, სხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით ჩამოყალიბებული საწარმოები იბეგრებიან საშემოსავლო გადასახადით იმ წესით, რომელიც დადგენილია ფიზიკური პირებისათვის. საწარმოთა გადასახადის განაკვეთი შეადგენს 8,5%-ს დამოკიდებულია წლიური მოგების გამოყენებაზე. იმ შემთხვევაში თუ მოგება გამოიყენება საწარმოს განვითარებისათვის, იბეგრება 39%-იანი განაკვეთით, ხოლო თუ საწარმოს მოგება გაიცემა დივიდენდების სახით, მაშინ ის იბეგრება 42%-ით. ამავე დროს, პირველი ორი წლის მანძილზე საწარმო გათავისუფლებულია ამ სახის გადასახადისაგან, მესამე წელს იბეგრება მოგების 25%-იანი განაკვეთით, მეოთხე წელს იბეგრება 50%-ით, მეხუთე წელს 75%-ით და მხოლოდ მეექვსე წლიდან იბეგრება 100%-იანი განაკვეთით.

აქციზით დაბეგვრის ობიექტია ალკოჰოლიანი სასმელები, თამბაქოს ნაწარმი, შაქარი, საკონდიტრო ნაწარმი, ლუდი, მინერალური წყლები, საავტომობილო ტრანსპორტი, საფრენი აპარატები და სხვა. აქციზის განაკვეთები დიფერენცირებულია.

სახელმწიფო ბიუჯეტის მნიშვნელოვან შემოსავლებს წარმოადგენს ასევე ნავთობპროდუქტების გადასახადი და საკუთრების გადასახადი, მათ შორის მოძრავი და უძრავი ქონებისა. საწარმოები და კომპანიები, აგრეთვე იხდიან ავტოსატრანსპორტო საშუალებების გადასახადს, რაც დამოკიდებულია ავტომობილების რიცხვონობაზე და ძრავის სიმძლავრეზე. დამქირაველები ასევე იხდიან სოციალურ გადასახადს, რომელიც 35900 ფრანკამდე შეადგენს 4,5%-ს, 35901-დან 7170-მდე 8,5%-ს და ამ თანხის ზევით 13,6%.

ადგილობრივ გადასახადებში შედის სასოფლო-სამეურნეო მიწის გადასახადი, შენობა-ნაგებობების მფლობელთა გადასახადი და პროფესიული გადასახადი, რომელთაც ადგენენ ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები, კანონმდებლობით დადგენილ ზღვრულ ფარგლებში.

ადგილობრივი გადასახადების გარდა, ადგილობრივ ორგანოებს გენერალურ და მუნიციპალურ საბჭოებს, შეუძლიათ დაადგინონ სხვა სახის გადასახადებიც, მაგალითად დასუფთავების, წიაღისეულის მოპოვებაზე, მშენებლობისა და სხვა სახის.

საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის დადგენილია საჯარიმო სანქციების გამოყენება. დარღვევის გამოვლენის პირველ შემთხვევაში, გადამხდელს წერილობით აფრთხილებენ და უწესებენ 30 დღეს გადაუხდელი გადასახადის გადასახდელად. თუ დადგენილ ვადაში ეს თანხა არ იქნა გადახდილი კიდევ აძლევენ დამატებით 30 დღეს. ამ ვადის ამოწურვის შემდეგ კი იყენებენ მკაცრ სანქციებს. დეკლარაციაში შემოსავლების განზრახ შემცირებისათვის დაწესებულია გადასახადის გადახდა და ჯარიმა იმავე ოდენობით.

ამერიკის შეერთებული შტატების გადასახადები. საგადასახადო სისტემის ფორმირებას აშშ-ში საფუძველი ჩაეყარა მე-18 საუკუნეში. გასული საუკუნის 80-იან წლებში გატარებული რეფორმის შედეგად მოხდა გადასახადების ლიბერალიზაცია. აშშ საგადასახადო სისტემა არის სამსაფეხურიანი და შედგება ფედერალური გადასახადებისაგან, შტატებისა და ადგილობრივი გადასახადებისაგან.

ფედერალური ბიუჯეტის შემოსავლების სტრუქტურაში ყველაზე დიდი ხვედრითი წილი, დაახლოებით 41% მოდის ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადებზე, რომელიც ბოლო წლებში შეადგენს დაახლოებით 980 მილიარდზე მეტ დოლარს. ფიზიკური პირები იხდიან სამივე დონის, ე.წ. პარალელურ საშემოსავლო გადასახადს, როგორც ფედერალურ, ასევე შტატებისა და ადგილობრივ ბიუჯეტში. საშემოსავლო გადასახადები დიფერენცირებულია და პროგრესული შკალა მოქმედებს. ოჯახის შემადგენლობის მიხედვით დაწესებულია შემდეგი საგადასახადო განაკვეთი:

- შეუღლებული წყვილის ერთობლივ შემოსავლებზე;
- შეუღლებული წყვილის ცალკე ადებულ შემოსავლებზე;
- მარტოხელა პირის შემოსავლებზე.

იმის მიხედვით ფიზიკური პირი რომელ ჩამოთვლილ კატეგორიას ეკუთვნის და რა ოდენობის შემოსავალს იღებს, დადგენილია 4 სახის განაკვეთი 1, 28, 33 და 38 პროცენტი. დაუბეგრავი საშემოსავლო მინიმუმი ცვალებადია და ბოლო წლებში 20000 დოლარის ფარგლებში მერყეობს.

ბიუჯეტის შემოსავლებში მნიშვნელოვანი ხვედრითი წილი უკავია

გადასახადებს სოციალური ღირებულების ფონდებში, ანუ სოციალურ ანა-
რიცხვებს, რომელსაც სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, თითქმის თანა-
ბარწილად იხდიან, როგორც დამჭირავებლები, ასევე დაქირავებულე-
ბიც. სოციალური ანარიცხვების ოდენობა იცვლება ყოველწლიურად
ბიუჯეტის ფორმირებისას და შეადგენს ხელფასის ფონდის 12-15%-ს.
შემოსული თანხები ირიცხება ფედერალურ საპენსიო ფონდში და
უმუშევრობის ფედერალურ საშტატო-სადაზღვევო ფონდში.

კორპორაციათა მოგების გადასახადი ასევე დიფერენცირებულია და
მოგების მიხედვით პროგრესიულ ხასიათს ატარებს, დადგენილია შე-
მოსავლების მიხედვით 15, 25 და 34 პროცენტის განაკვეთები. კორ-
პორაციათა მოგების გადასახადი გადაიხდებიან, როგორც ფედერა-
ლურ, ასევე შტატებისა და ადგილობრივ ბიუჯეტებში.

აქციის გადასახადი დაწესებულია სამივე დონის გადასახადზე და
მისი გადახდა ხდება თამბაქოს ნაწარმზე, ალკოჰოლიან სასმელებზე,
ნავთობპროდუქტებზე, საიუველირო ნაწარმზე, ბეწვეულზე, გადაზიდ-
ვების მომსახურეობაზე, ძვირფას ავტომობილებზე, კერძო თვითმფრი-
ნავებზე და სხვა საქონელსა და მომსახურეობაზე. აქციის გადასახადი
არის როგორც ფიქსირებული, მაგალითად, 12,5 დოლარი 1 გალონ
სპირტიან სასმელზე, ლუღზე - ერთ ბარელზე 9 დოლარი, ბენზინზე
- 9 ცენტი გალონზე, სიგარეტზე ხარისხის გათვალისწინებით - 8 ან
10,8 დოლარი 1000 ლერზე, ასევე დადგენილია პროცენტებით გადასა-
ხადები მომსახურეობის თანხაზე - სატელეფონო მომსახურეობაზე 3%,
სამგზავრო ავიახაზებზე მომსახურეობის ღირებულების 8% და ა.შ.

აშშ-ის კანონმდებლობით, აგრეთვე დაწესებულია გადასახადები მემ-
კვიდრეობისა და ქონების ჩუქებისათვის. მემკვიდრეობის ნათესაური
კავშირისა და ქონების ღირებულების გათვალისწინებით იბეგრება
პროგრესული მეთოდით და შეადგენს 18-დან 50 პროცენტს. დაუბეგ-
რავი მინიმუმი შეადგენს 10 ათას დოლარს. თუ მემკვიდრეობითა და
ჩუქებით მიღებული ქონების ღირებულება შეადგენს 2,5 მილიონ
დოლარზე მეტს, იბეგრება 50%-იანი განაკვეთით.

გარდა ჩამოთვლილი გადასახადის სახეებისა, შტატების გადასახადს
მიეკუთვნება გადასახადი გაყიდვიდან, ავტოსატრანსპორტო მესაკუთ-
რეთა გადასახადი და ქონების გადასახადი, რომლის განაკვეთები ყველა
შტატში განსხვავებულია, მაგალითად, ნიუ-იორკში გაყიდვის გადასა-
ხადი შეადგენს 8,25%, სხვა შტატებში კი 3-დან 7%-მდე მერყეობს.

ადგილობრივი გადასახადები დაწესებულია ქალაქებში, მათ შორი-

საა სასტუმროთა ბრუნვის გადასახადი, რომელიც შეადგენს 5%-ს. კომუნალური მომსახურების (დენი, გაზი, ტელეფონი) - 3%, გარიგებზე ანუ უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვაზე - 0,25%. ზოგიერთ ქალაქებში დაწესებულია აგრეთვე ეკოლოგიის, საქმიანი აქტივობის გადასახადები და სხვა.

იაპონიის საბაღასახალო სისტემები. იაპონიაში საგადასახადო რეფორმა განხორციელდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. სხვა ქვეყნებთან შედარებით ის მრავალსახეობით ხასიათდება. ქვეყანაში დაწესებულია 25 საერთო სახელმწიფოებრივი და 30 ადგილობრივი გადასახადი, რომლებიც დაყოფილია სამ ძირითად ჯგუფად:

ფიზიკური და იურიდიული პირების პირდაპირი საშემოსავლო გადასახადები;

- პირდაპირი გადასახადები ქონებიდან;
- პირდაპირი და ირიბი სამომხმარებლო გადასახადები;

სახელმწიფო ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების 56% შეადგენს ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა პირდაპირი საშემოსავლო გადასახადი. ყველა საწარმო და ორგანიზაცია თავისი მოგების დაახლოებით 40%-ს იხდის, როგორც სახელმწიფო, ასევე პრეფექტურისა და საქალაქო, რაიონულ, სადაბო ბიუჯეტში. მცირე საწარმოებისათვის, რომელთა მოგება არ აღემატება 8 მილიონ იენს, მოქმედებს შეღავათიანი რეჟიმი და განაკვეთი შეადგენს 28%-ს.

ფიზიკური პირებისათვის დაწესებულია დიფერენცირებული და პროგრესული სისტემის ზუთგანაკვეთიანი 10, 20, 30, 40 და 50%-იანი გადასახადი, რომელიც ირიცხება სახელმწიფო ბიუჯეტში. ამავე დროს დადგენილია, აგრეთვე პრეფექტურის საშემოსავლო - 5, 10 და 15%-იანი გადასახადი. დაწესებულია, აგრეთვე ადგილობრივი საშემოსავლო გადასახადი, რომელსაც იხდის ყველა ფიზიკური პირი 3200 იენის ოდენობით.

საგადასახადო შემოსავლების მნიშვნელოვანი ხედრითი წილი მოდის ქონების გადასახადზე, რომელსაც იხდიან ფიზიკური და იურიდიული პირები, ის ერთიანია და შეადგენს ქონების ღირებულების 1,4%-ს. ქონების გადასახადით დაბეგვრის ობიექტია უძრავი ქონება მიწის ჩათვლით, ფასიანი ქაღალდები, პროცენტები, საბანკო დეპოზიტებიდან მიღებული შემოსავლები და საკუთრებაში არსებული სხვა ქონება. გადასახადის შემდეგ სახეს წარმოადგენს სამომხმარებლო საქონლის გაყიდვის გადასახადი, რომლის განაკვეთი შეადგენს 3%-ს. მნიშვნელო-

ვან საბიუჯეტო შემოსავლებს განეკუთვნება აქციზის გადასახადი თამბაქოს ნაწარმზე, ნავთობპროდუქტებზე, ბუნებრივ აირზე და თხევად აირზე, სასტუმროებისა და რესტორნების მომსახურებაზე, სპირტიან სასმელებზე და ლუღზე. გადასახადების სტრუქტურაში დიდი ხვედრითი წილი აქვს დათმობილი ასევე ავტოსატრანსპორტო საშუალებების მფლობელთა გადასახადებს.

იაპონიაში დამატებული ღირებულების გადასახადი შემოღებული იქნა 1989 წელს რომლის დაბეგერის ობიექტს შეადგენს საქონლის რეალიზაცია და მომსახურების გაწევა. დღეს განაკვეთი სხვა ქვეყნებთან შედარებით დაბალია და 5%-ს შეადგენს. დღესაგან განთავისუფლებულია მიწის რეალიზაცია და სხვადასხვა მომსახურების გაწევა.

ჩინეთის საგადასახადო სისტემა. როგორც ცნობილია, ჩინეთის ეკონომიკა სხვა ქვეყნებისაგან სრულიად განსხვავებული პოლიტიკური რეჟიმის პირობებში ვითარდება.

1999 წელს ქვეყნის უმაღლეს კანონში - კონსტიტუციაში შეტანილი ცვლილებებით ეკონომიკურ ურთიერთობებში დაინერგა საბაზრო მექანიზმები. ნიშანდობლივია, რომ სოციალისტური წყობილების პირობებში დაკანონდა კერძო სექტორი და ქვეყანაში გამოცხადდა - საბაზრო ურთიერთობების სოციალიზმის მშენებლობა ჩინური სპეციფიკით, რაც ითვალისწინებს კერძო საწარმოთა განვითარებას, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას, ერთობლივი საწარმოების დაფუძნებას, სპეციალური ეკონომიკური ზონების შექმნას და ღია საბაზრო ეკონომიკის სხვა ელემენტების დამკვიდრებას.

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში დაწესებულია 21 სახის სხვადასხვა გადასახადი და ანარიცხები, რომელიც შედის სხვადასხვა ფონდებში.

გადასახადის მნიშვნელოვან სახეს განეკუთვნება საწარმოთა მოგების გადასახადი, რომელიც ირიცხება როგორც სახელმწიფო ბიუჯეტში, ისე ადგილობრივ ბიუჯეტში. საერთო-სახელმწიფოებრივი ბიუჯეტის მოგების გადასახადის განაკვეთი შეადგენს 30%-ს, ადგილობრივი კი საგრძობლად დაბალია და შეადგენს 3%-ს. სპეციალურ ეკონომიკურ ზონებში, რომელიც შექმნილია 3 პროვინციასა და 14 ქალაქში, ცენტრალური ბიუჯეტის საწარმოთა მოგების გადასახადი შემცირებულია 50%-ით და შეადგენს 15%-ს.

საგადასახადო შეღავათებია დაწესებული აგრეთვე, უცხოური ინვესტიციებით შექმნილ საწარმოებში, რომლებიც სამეწარმეო საქმი-

ანობას ახორციელებენ სანაპირო და ღია ეკონომიკურ რეგიონებში. მათთვის დაწესებულია საწარმოთა მოგების გადასახადის 24%-იანი განაკვეთი.

ფიზიკურ პირთა შემოსავალი ღიფერენცირებული და პროგრესირებულია. ის საკმაოდ რთულია და შედგება 9 ღონისაგან. შემოსავლების ოდენობის მიხედვით დადგენილია გადასახადის განაკვეთები 5-დან 34%-მდე.

დამატებული ღირებულების გადასახადი ქვეყანაში შედარებით დაბალია და შეადგენს 17%-ს მაგრამ დაბეგერის ობიექტს შეადგენს წარმოებისა და რეალიზაციის ყველა ეტაპი რაც, ფაქტიურად, აკანონებს ირიბი, არაპირდაპირი გადასახადებით ორმაგ დაბეგვრას და წინააღმდეგობაში მოდის საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დადგენილ მსოფლიო პრაქტიკასთან.

აქციზის გადასახადი ღიფერენცირებულია და დადგენილია 3-დან 50%-მდე. აქციზურ საქონელს მიეკუთვნება ნავთობპროდუქტები, თამბაქოს ნაწარმი, საიუველირო ნაკეთობანი, ალკოჰოლური სასმელები, კოსმეტიკა მსუბუქი ავტომობილები და ფუფუნების სხვა საქონელი.

ისეთი არასამეწარმეო საქმიანობა, როგორცაა დაზღვევა, კულტურული, სპორტული, სასტუმროები, რესტორნები, გასართობი ღონისძიებები, ტურიზმი, საფოსტო მომსახურება, ფინანსური ოპერაციები უძრავი ქონების რეალიზაცია და მომსახურების სხვა სფეროები იბეგრება სამეწარმეო საქმიანობის გადასახადით, რომლის ოდენობა 5-დან 20%-მდე შეადგენს.

სხვა ქვეყნებთან შედარებით განსაკუთრებით მკაცრია ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კანონმდებლობა საგადასახადო ვალდებულებების შეუსრულებლობისათვის. სანქციები შეადგენს გადასახდელი თანხის ხუთმაგ ოდენობას, ლიცენზიის ჩამორთმევას, კონფისკაციას. განსაკუთრებით დიდი ოდენობით გადასახადის დამალვისათვის სისხლის სამართლის კოდექსით დაწესებულია სასჯელის უმაღლესი ზომა – დახვერეტა რომელიც ბოლო წლებში გამოყენებული იქნა განაჩენის სისრულეში მოყვანით რამდენიმე ათეული პირის მიმართ.

გერმანიის საგადასახადო სისტემები. ამ ქვეყნის საგადასახადო სისტემა შედარებით რთულია და შედგება 38 სახის ძირითადი გადასახადისაგან. ქვეყნის კონსტიტუციის თანახმად, დაწესებულია ფედერალური გადასახადები, ფედერალური მიწის გადასახადები და ადგილობრივი გადასახადები.

საშემოსავლო გადასახადი გერმანიაში დიფერენცირებულია და შემოსავლების მიხედვით პროგრესულად 19-დან 53%-მდე იზრდება. ყოველთვიურად დაუბეგრავი მინიმუმი მარტოხელა გადამხდელისათვის შეადგენს 1536 ევროს, ოჯახური წყვილისათვის კი 3072 ევროს. 64 წლის ასაკს მიღწეული პირისათვის დაწესებულია შეღავათი, დაუბეგრავი მინიმუმი მათთვის გაზრდილია და ყოველთვიურად შეადგენს 3700 ევროს. საშემოსავლო გადასახადით იბეგრება ყველა სახის შემოსავლები, ხელფასი, სამეწარმეო საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლები, მათ შორის დივიდენდები, კაპიტალიდან მიღებული პროცენტები, ასევე ფულადი ანაბრებიდან, საღაღვევო კომპანიებიდან, ფასიანი ქაღალდებიდან შემოსავლები, სასოფლო-სამეურნეო და სატყეო საქმიანობიდან, ქონების გაქირავებიდან და სხვა სახის საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლები.

კორპორაციათა მოგების გადასახადი ასევე დიფერენცირებულია. იმ შემთხვევაში, თუ მოგება გაიცემა დივიდენდების სახით, გადასახადის განაკვეთი შეადგენს 36%-ს, ხოლო თუ არ ნაწილდება 50%-ს. დივიდენდი ასევე იბეგრება საშემოსავლო გადასახადით. დაწესებულია ასევე სარეწაო გადასახადი, რომლის გადამხდელები არიან ფიზიკური და იურიდიული პირები, ამხანაგობები, რომლებიც ეწვეიან სამრეწველო, სავაჭრო და სხვა სახის საქმიანობას მოგების მიღების მიზნით. სარეწაო საგადასახადო შემოსავლები ირიცხება ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების ბიუჯეტში და წარმოადგენს მისი შემოსავლების მნიშვნელოვან წყაროს. სარეწაო გადასახადების ოდენობა დგინდება ადგილობრივ მუნიციპალური ორგანოების მიერ, სამეწარმეო საქმიანობიდან მიღებული მოგებისა და კომპანიის კაპიტალის ანუ ძირითადი ფონდების გათვალისწინებით.

ძირის ნაკვეთებისა და მასზე განლაგებული უძრავი ქონების, შენობა-ნაგებობის გადასახადი ირიცხება აგრეთვე ადგილობრივ ბიუჯეტში. გადასახადის ოდენობა დამოკიდებულია ფერმერის ფინანსურ შედეგებსა და მის მიერ მიღებულ შემოსავლებზე, სტანდარტული განაკვეთი შეადგენს 12%-ს.

ფიზიკური პირების პირად საკუთრებაში არსებული და კომპანიების უძრავი ქონება ასევე იბეგრება ქონების გადასახადით. ქონების გადასახადი სხვადასხვა ქონების ღირებულებიდან გამომდინარე, საწარმოთა ქონების გადასახადის განაკვეთი კი შეადგენს 0,6%-ს. ქონების გადასახადის დაუბეგრავი მინიმუმი შეადგენს 70000 ევროს, ოჯახური წყვილისათვის ორჯერ მეტია და შესაბამისად არის 14000 ევრო. ამასთან, ყოველ ბავშვზე გათვალისწინებულია შეღავათები 70000 ევროს ოდენო-

ბით. გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის ბიუჯეტის შევსების ძირითად წყაროს წარმოადგენს დამატებული ღირებულების გადასახადი, რომლის სტანდარტული განაკვეთი შეადგენს 16%-ს, ამავე დროს დღგ-ს შედგავთიანია 7%-იანი განაკვეთით იბეგრება წიგნები, ჟურნალ-გაზეთები და კვების პროდუქტები. დაბეგვრის ობიექტს წარმოადგენს საქონლის, სამუშაოს და მომსახურების რეალიზაცია ყველა სტადიაზე საბოლოო მომხმარებელამდე. დღგ-ს გადასახადისაგან თავისუფლებიან ის მეწარმეები, რომელთა გასული წლის წლიური ბრუნვა არ აღემატებოდა 20 ათას ევროს და მიმდინარე წელს არ აჭარბებს 100 ათას ევროს ასეთი პირები დღგ-ს ნაცვლად იხდიან საშემოსავლო გადასახადს.

ცენტრალური ბიუჯეტის შევსების მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს აქციზის გადასახადი მინერალურ ზეთებზე, თამბაქოს ნაწარმზე და სხვა აქციზურ საქონელზე. გამონაკლისს წარმოადგენს ლულზე დაწესებული აქციზის გადასახადი, რომელიც ირიცხება ადგილობრივ მიწის ბიუჯეტში.

მემკვიდრეობითა და ჩუქებით მიღებულ ქონებაზე გადასახადების ოდენობა დადგენილია 3%-დან 70%-მდე. ის დამოკიდებულია ნათესაურ კავშირზე და მიღებული ქონების ღირებულებაზე.

სოციალური ანარიცხები შეადგენს სახელფასო ფონდის 6,8%-ს, რომელსაც ბიუჯეტში თანაბარწილად იხდიან დამქირავებლები და დაქირავებულები შრომის ანაზღაურების გაცემისთანავე.

რუსეთის ფედერაციის საბაღადასახადო სისტემები. გარდამავალი საბაზრო ეკონომიკის შესატყვისი საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბებას რუსეთის ფედერაციაში საფუძველი ჩაეყარა გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში. 1991 წელს მიღებული იქნა კანონები ბიუჯეტის საფუძვლების მოწყობისა და საბიუჯეტო პროცესების შესახებ, ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადის შესახებ, დამატებული ღირებულების გადასახადის შესახებ, საწარმოებისა და ორგანიზაციების მოგების გადასახადის შესახებ და სხვა ნორმატიული აქტები, რომლებითაც დაწესებული იქნა სხვადასხვა სახის გადასახადები, მათი განაკვეთები, გადახდისა და ადმინისტრირების წესები.¹

რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის თანახმად, ფიზიკური და

¹ 1991-1998 წლებში რუსეთის ფედერაციაში მიღებული იქნა 1000-ზე მეტი გადასახადების მარეგულირებელი ნორმატიული აქტი. მათ შორისაა 20 კანონი, 100-ზე მეტი პრეზიდენტის ბრძანებულება, 100-ზე მეტი მთავრობის დადგენილება და სხვა კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი.

იურიდიული პირები ვალდებული არიან გადაიხადონ კანონმდებლობით დადგენილი გადასახადები და მოსაკრებლები. საგადასახადო კანონმდებლობა შედგება ფედერალური ნორმატიული აქტების, რუსეთის ფედერაციის სუბიექტების ნორმატიული აქტებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ მიღებულ საგადასახადო ურთიერთობათა მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმებისაგან.

რუსეთის ფედერაციაში დღეისათვის მოქმედი საგადასახადო კოდექსი მიღებულია ნაწილ-ნაწილ, თავების მიხედვით, 1998-1999 წლებში. 1998 წლის 31 ივლისს მიღებული იქნა საგადასახადო კოდექსის პირველი, ზოგადი ნაწილი, რომელიც ამოქმედდა 1999 წლის 1 იანვრიდან. უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად საგადასახადო ურთიერთობათა მარეგულირებელი ნორმატიული აქტების სიმრავლისა, ისინი ხასიათდებიან გარკვეული სტაბილურობით. რუსეთის ფედერაციის საგადასახადო კოდექსის თანახმად, ფედერალური კანონი, რომელიც აწესებს ახალ გადასახადებს და მოსაკრებლებს, ძალაში შედის მხოლოდ მომავალი წლის 1 იანვრიდან და არა უადრეს 1 თვისა მისი გამოქვეყნების დღიდან. რუსეთის ფედერაციაში საგადასახადო კანონმდებლობით დაწესებულია 16 ფედერალური გადასახადი და მოსაკრებელი, 7 რეგიონალური (ფედერაციის სუბიექტების) და 5 ადგილობრივი გადასახადი და მოსაკრებელი.

გადამხდელების მიხედვით გადასახადები პირობითად დაყოფილია სამ ჯგუფად:

1. გადასახადები, რომლის გადამხდელები არიან ფიზიკური პირები;
2. გადასახადები, რომლებსაც იხდიან იურიდიული პირები;
3. გადასახადები, რომლებსაც იხდიან როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირები.

ფიზიკური პირების სამემოსავლო გადასახადი ერთიანია მთელი ქვეყნის ტერიტორიაზე. შემოსავლების წყაროსა და ოდენობის მიხედვით დადგენილია 13%-იანი, 30%-იანი და 35%-იანი განაკვეთები. კანონმდებლობით გადასახადებისაგან გათავისუფლებულია ისეთი შემოსავლები, რომლითაც დაფინანსდა თვითონ გადამხდელის განათლება და მისი შვილის განათლება სახელმწიფოს მიერ ლიცენზირებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებაში. ასევე წამლებისა და მკურნალობის, როგორც პირადი ხარჯები, აგრეთვე ოჯახის წევრების მკურნალობის ხარჯები და სხვა შემოსავლები რეალიზაციიდან, მათ შორის უძრავი ქონებიდან, საცხოვრებელი ბინის მშენებლობის ხარჯები და ა.შ.

ფიზიკური პირის ქონება, მათ შორის, საცხოვრებელი სახლი, ბინები მრავალსართულიან სახლებში, აგარაკი, ავტოფარეხი, ავტომობილები ნავეები იბეგრება გადასახადით მათი ღირებულების და ფიზიკური პირის ისეთი სოციალური მდგომარეობის გათვალისწინებით, რო-

რუსეთის ფედერაციის საგადასახადო სისტემა¹

ფედერალური გადასახადები და მოსაკრებლები	რეგიონალური გადასახადები და მოსაკრებლები	ადგილობრივი გადასახადები და მოსაკრებლები
<ol style="list-style-type: none"> 1. დამატებული ღირებულების გადასახადი 2. აქციზი 3. ორგანიზაციების მოგების (შემოსავალი) გადასახადი 4. მოგების გადასახადი კაპიტალზე 5. ფიზიკური პირების სამემოსაულო გადასახადი 6. შენგანი სახელმწიფო სოციალურ არასაბიუჯეტო ფონდში. 7. სახელმწიფო ბაეი 8. საბაეო ბაეი და მოსაკრებელი 9. ბუნებრივი რესურსების სარგებლობის მოსაკრებელი 10. მინერალური ნედლეულის გადასახადი 11. ნახშირწყალბადების მოპოვების დამატებული შემოსავლის გადასახადი 12. გარეული ცხოველების სამყაროსა და წყლის ბიოლოგიური რესურსების გამოყენების უფლების მოსაკრებელი 13. ტყის გადასახადი 14. წყლის გადასახადი 15. ეკოლოგიური გადასახადი 16. ფედერალური სალიცენზიო მოსაკრებელი 	<ol style="list-style-type: none"> 1. საწარმოთა ქონების გადასახადი 2. უძრავი ქონების გადასახადი 3. საეზაო გადასახადი 4. სატრანსპორტო საშუალებათა გადასახადი 5. მიწოდების (რეალიზაციის) გადასახადი 6. სათამაშო ბიზნესის გადასახადი 7. რეგიონალური სალიცენზიო მოსაკრებელი 	<ol style="list-style-type: none"> 1. მიწის გადასახადი 2. ფიზიკური პირის ქონების გადასახადი 3. რეკლამის გადასახადი 4. მემკვიდრეობისა და ჩუქების გადასახადი 5. ადგილობრივი სალიცენზიო მოსაკრებელი

¹ ზ. როგავა გადასახადები, საგადასახადო სისტემა და საგადასახადო სამართალი, თბილისი, 2002, გვ. 476-539.

გორიცაა ინვალიდობა, საპენსიო ასაკი განსაკუთრებული დამსახურება სპორტისტებისა და სახელმწიფოს წინაშე.

გადასახადებით იბეგრება, აგრეთვე ფიზიკური პირის მიერ მემკვიდრეობითა და ჩუქებით მიღებული ქონება. გადასახადისგან გათავისუფლებულია მემკვიდრეობით მიღებული ქონება, თუ მისი ღირებულება არ აღემატება კანონმდებლობით დადგენილ 850 მინიმალურ შრომის ანაზღაურებას და 80 მინიმალურ შრომის ანაზღაურებას ქონების ჩუქებისას. გადასახადების ოდენობა დამოკიდებულია მემკვიდრეობის რიგზე.

იურიდიული პირებისათვის დადგენილია მოგების გადასახადი, ორგანიზაციის ქონების გადასახადი და გადასახადი ფასიანი ქაღალდების ოპერაციებისათვის.

როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირებისათვის დაწესებულია დამატებული ღირებულების გადასახადი, აქციზის გადასახადი, საგზაო გადასახადი, ქონების რეალიზაციის გადასახადი, მიწის გადასახადი, სოციალური გადასახადი, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების გადასახადი და სხვა ცხრილში მოყვანილი ფედერალური, რეგიონალური და ადგილობრივი გადასახადები.

აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საბაღმასწავლო სისტემები. აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში მოქმედი საგადასახადო კოდექსი მიღებულია 2000 წლის 11 ივლისს. კოდექსის მე-4 მუხლის თანახმად ქვეყნის საგადასახადო სისტემა არის სამღონიანი და შედგება სახელმწიფო გადასახადისაგან, ავტონომიური რესპუბლიკის გადასახადისაგან და ადგილობრივი (მუნიციპალური) გადასახადებისაგან.

საერთო სახელმწიფოებრივ გადასახადებს მიეკუთვნება:

1. ფიზიკური პირის საშემოსავლო გადასახადი;
2. იურიდიული პირების მოგების გადასახადი, გარდა იმ იურიდიული პირებისა, რომლებიც შედიან მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში;
3. დამატებული ღირებულების გადასახადი;
4. აქციზი;
5. იურიდიული პირების ქონების გადასახადი;
6. იურიდიული პირის მიწის გადასახადი;
7. საგზაო გადასახადი;
8. სარეწაო გადასახადი;
9. გამარტივებული გადასახადი.

ყველა ჩამოთვლილი სახელმწიფო გადასახადი, რომელიც იკრიბება ნახევანის ავტონომიურ რესპუბლიკაში, წარმოადგენს მეორე დონის

ანუ ავტონომიური რესპუბლიკის გადასახადს.

აღვილობრივი მუნიციპალური გადასახადები:

1. ფიზიკური პირის მიწის გადასახადი;
2. ფიზიკური პირის ქონების გადასახადი;
3. ადგილობრივი დანიშნულების (წარმოშობის) სამშენებლო მასალების სარეწაო გადასახადი;
4. მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული ორგანიზაციების მოგების გადასახადი.

ფიზიკური პირების საშემოსავლო გადასახადის გადამხდელები არიან, რეზიდენტები და არარეზიდენტები. რეზიდენტების შემოსავლები იბეგრება, რომლებიც მიღებულია როგორც აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში, ასევე სავაჭარგარეთ. არარეზიდენტები კი იბეგრებიან მხოლოდ აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში მიღებული შემოსავლებიდან.

ფიზიკური პირის საშემოსავლო გადასახადი დამოკიდებულია შემოსავლის ოდენობაზე. თუ ფიზიკური პირის ყოველთვიური შემოსავალი ათასი აზერბაიჯანული მანათია, გადასახადი შეადგენს 14%-ს, ამ თანხის ზემოთ კი 140 მანათს პლიუს 35%. ფიზიკური პირის ყოველწლიური შემოსავლები თორმეტი ათას მანათზე ნაკლები თანხით 14%-ით იბეგრება. ამ თანხის ზემოთ კი - 1680 მანათს პლიუს 35%.

საგადასახადო კოდექსით დადგენილია ფიზიკური პირის 70-მდე სხვადასხვა შემოსავლის გათავისუფლება ან შეღავათიანი დაბეგვრის რეჟიმის გამოყენება. მათ შორის საშემოსავლო გადასახადებისგან გათავისუფლებულია იმ პირების მეუღლეებისა და შვილების შემოსავლები, რომლებიც დაიღუპნენ 1990 წლის 30 იანვარს საბჭოთა კავშირის ჯარების შემოსევისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის დროს, აგრეთვე ავღანეთისა და სხვა ქვეყნის ტერიტორიებზე საომარ მოქმედებებში მონაწილე პირების შემოსავლები. მთელი რიგი შეღავათებით სარგებლობენ, აგრეთვე სამხედრო მოსამსახურეები.

იურიდიული პირების მოგების გადასახადი იბეგრება 22%-იანი განაკვეთით. დამატებული ღირებულების გადასახადის გადამხდელებია მეწარმე სუბიექტები, რომელთა წინა სამი თვის დღგ-ით დასაბეგრი ოპერაცია აღემატება 22500 პირობითი ფინანსური ერთეულის ოდენობას. დღგ-ს განაკვეთი ერთიანია და შეადგენს 18%-ს.

აქციზურ საქონელს მიეკუთვნება ლუდს, სასმელი სპირტი და სხვა სპირტიანი სასმელები, აგრეთვე თამბაქოს ნაწარმი და ნავთობპროდუქტები. ყოველ ლიტრ სპირტიან სასმელზე დაწესებულია სხვადას-

ხვა ფიქსირებული გადასახადი. თამბაქოს ნაწარმი იბეგრება აქციზის 12,5%-იანი განაკვეთით.

კანონის თანახმად, აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში წარმოებული ნავთობპროდუქტების აქციზის განაკვეთები ღვინდება აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ.

ქონებისა და მიწის გადასახადი ღირებულებებისა და სხვადასხვა ქონების ღირებულებების მიწის ფართობისა და ადმინისტრაციული ერთეულების მიხედვით. საგზაო გადასახადის ოდენობა აგრეთვე დამოკიდებულია ავტომობილის დანიშნულებაზე (სამგზავრო, სატვირთო) ავტომობილის ტვირთამწეობაზე, მგზავრების ადგილის რაოდენობაზე და აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში ამ ავტოსატრანსპორტო საშუალების ყოფნის დროზე.

სარეწო გადასახადის ოდენობა დამოკიდებულია სასარგებლო წიაღისეულის სახეზე. მაგალითად, ნელს ნავთობზე დადგენილია მისი ღირებულების 26%, ბუნებრივ აირზე - 20%, მიწისქვეშა სასარგებლო წიაღისეულზე (მეტალი) - 3% და ა.შ.

ფიზიკური პირები, რომლებიც ეწევიან სამეწარმეო საქმიანობას იურიდიული პირის ჩამოუყალიბებლად და ასევე იურიდიული პირები, რომელთა წინა სამი თვის შემოსავლები არ აღემატება 12500 პირობით ფინანსურ ერთეულს იხდიან დამატებული ღირებულების გამარტივებულ გადასახადს, რომელიც გადაიხდებიან წერილობითი დეკლარაციის წარდგენით, წელიწადში ერთხელ, მომდევნო წლის 20 აპრილამდე.

კანონმდებლობით აკრძალულია ცალკეულ საქმიანობაზე (აქციზური საქონლის წარმოება, საკრედიტო, საღაზღვეო ორგანიზაციები, ფასიანი ქაღალდების ბაზარი და სხვა) გამარტივებული გადასახადების გამოყენება.

უკრაინის საბაღმთის სისტემები. უკრაინის რესპუბლიკაში დაწესებულია 17 საერთო-სახელმწიფოებრივი და 16 ადგილობრივი გადასახადი.¹

საერთო-სახელმწიფო დონის გადასახადებს მიეკუთვნება:

- დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ);
- აქციზური მოსაკრებელი;
- საწარმოთა მოგების გადასახადი;

¹ ი. მესხია, ო. ნიკოლეიშვილი, გადასახადები და დაბეგრვა, 2002, გვ. 241-246.

- ფიზიკური პირის შემოსავალზე გადასახადი;
 - საბაჟო გადასახადი;
 - სახელმწიფო ბაჟი;
 - გადასახადი უძრავ ქონებაზე;
 - მიწის გადასახადი;
 - სარემონტო გადასახადელი;
 - ტრანსპორტის მესაკუთრეთა გადასახადი;
 - სარეწაო გადასახადი;
 - მოსაკრებელი გეოლოგიურ საძიებო სამუშაოებზე, რომელიც სრულდება ბიუჯეტის სახსრებით;
 - მოსაკრებელი ბუნებრივი რესურსების სპეციალურ გამოყენებაზე;
 - მოსაკრებელი გარემოს დაბინძურებაზე;
 - მოსაკრებელი სავალდებულო სოციალურ დაზღვევაზე;
 - მოსაკრებელი სახელმწიფო საინოვაციო ფონდში.
- ადგილობრივ გადასახადებსა და მოსაკრებლებს მიეკუთვნება:
- რეკლამის გადასახადი;
 - კომუნალური გადასახადი;
 - სასტუმროს გადასახადი;
 - მოსაკრებელი ავტოტრანსპორტის პარკირებისათვის;
 - საბაზრო მოსაკრებელი;
 - საკურორტო მოსაკრებელი;
 - მოსაკრებელი იპოდრომზე რბოლებში მონაწილეობისათვის;
 - მოსაკრებელი იპოდრომზე რბოლებში გამარჯვებისათვის;
 - მოსაკრებელი იმ პირებისაგან, რომლებიც მონაწილეობენ იპოდრომზე სატოტალიზატორო თამაშში;
 - მოსაკრებელი ადგილობრივი სიმბოლიკის გამოყენებისათვის;
 - მოსაკრებელი ადგილობრივი აუქციონის, საკონკურსო გაყიდვებისა და ლატარიის ჩატარებისათვის;
 - მოსაკრებელი სასაზღვრო ტერიტორიაზე უცხოეთში მიმავალი ავტოტრანსპორტის მიმოსვლისათვის;
 - მოსაკრებელი ვაჭრობისა და მომსახურების ობიექტების განთავსების ნებართვის გაცემისათვის;
 - მოსაკრებელი ძაღლის მფლობელებზე.
- ბიუჯეტის შევსების მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს დამატებული ღირებულების გადასახადი, საწარმოთა მოგების გადასახადი და აქციზური მოსაკრებელი აქციზურ საქონელზე.

დამატებული ღირებულების გადასახადი უკრაინაში შემოდებული იქნა 1992 წელს, რომლის დაბეგერის ობიექტია საქონლის რეალიზაციასთან, სამუშაოსა და მომსახურების შესრულებასთან დაკავშირებული ოპერაციები. ყველა ფიზიკური და იურიდიული პირი, რომლებიც ახორციელებს დასაბეგრ ოპერაციებს, ვალდებულია გატარდეს დღ-ს გადამხდელად თუ მისი წლიური შემოსავალი (გაყიდული საქონლის სამუშაოს მომსახურების მოცულობა) აღემატება 3600 აშშ დოლარს. კანონმდებლობით დადგენილია ასევე ნებაყოფლობითი რეგისტრაცია იმ შემთხვევაშიც, თუ პირის წლიური შემოსავალი ნაკლებია მითითებულ თანხაზე. დღ-ს განაკვეთი უკრაინაში შეადგენს 20%-ს. საგადასახადო შემოსავლებში ამ სახის გადასახადის ხვედრითი წილი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და შეადგენს დაახლოებით 60%-ს.

არაპირდაპირი (ირიბი) გადასახადებით ორმაგი დაბეგერის თავიდან აცილების მიზნით უკრაინაში შემოდებულია საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურების სისტემა, რომლის გამოწერა აუცილებელია დასაბეგრი ოპერაციის განხორციელებისას, თუ მისი ღირებულება აღემატება 20 გრივნას. კანონმდებლობით დადგენილია მთელი რიგი ოპერაციების განხორციელება, რომლებიც გათავისუფლებულია დღ-საგან.

უკრაინის კანონმდებლობის თანახმად, ყველა იურიდიული პირი, რომელიც ეწევა ნებისმიერ კანონიერ საქმიანობას მოგების მიღების მიზნით, ითვლება საწარმოთა მოგების გადასახადის გადამხდელად, რომლის ოდენობა შეადგენს 30%-ს.

საგადასახადო კოდექსი ითვალისწინებს ისეთი საწარმოებისა და ორგანიზაციების გათავისუფლებას მოგების გადასახადისაგან, როგორცაა არამომგებიანი ორგანიზაციები, საპენსიო ფონდი, საკრედიტო კავშირები, რელიგიური, ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების, მეცნიერების, კულტურის ორგანიზაციები, საქველმოქმედო ფონდი, ინვალიდთა საწარმოები, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება და ა.შ.

სააქციო მოსაკრებელი დადგენილია აქციზურ საქონელზე, რომელსაც მიეკუთვნება სპირტიანი სასმელები, თამბაქოს ნაწარმი, ლუდი და ნავთობპროდუქტები. აქციზის მოსაკრებლის ოდენობა სხვადასხვა საქონელზე დიფერენცირებულია და შეადგენს:

სიგარა - 20 გრივნა;

სიგარეტი ფილტრიანი და უფილტრო 10 გრივნა;

- ღვინო ერთი ლიტრი 0,8 გრივნა;

ლუდი ერთი ლიტრი - 0,14 გრივნა;

შამპანური ერთი ლიტრი - 16 გრივნა;

- ეთილის სპირტი, არაყი და სხვა მაგარი სპირტიანი სასმელები - 16 გრივნა;

ყველა სახის საავტომობილო ბენზინი ერთი ტონა - 40 ევრო;
საავიაციო საწვავი ერთი ტონა 20 ევრო.

ადგილობრივი ბიუჯეტის შეესების მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს კომუნალური გადასახადი, საბაზრო მოსაკრებელი, სასტუმროს მოსაკრებელი, მოსაკრებელი სასაზღვრო ტერიტორიაზე უცხოეთში მიმავალი ავტოტრანსპორტის მიმოსვლისათვის, რეკლამის გადასახადი, ვაჭრობისა და მომსახურების ობიექტის განთავსების ნებართვის გაცემისათვის მოსაკრებელი და ა.შ.

საკონტროლო კითხვები:

1. მსოფლიო ქვეყნების გადასახადების თეორიისა და პრაქტიკის ისტორიული ასპექტები;

2. დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის, ამერიკის შეერთებული შტატების, იაპონიის, ჩინეთის, გერმანიის, რუსეთის ფედერაციის, აზერბაიჯანისა და უკრაინის საგადასახადო სისტემები.

9.2. საბაჟო ურთიერთობათა საერთაშორისო სამართლებრივი

რეგულირება და საზღვარგარეთის ქვეყნების საბაჟო სისტემა

თანამედროვე მსოფლიო თანამეგობრობა, დღევანდელი სამეცნიერო-ტექნიკური მიღწევების გათვალისწინებით, ისწრაფვის ეკონომიკური ინტეგრაციისა და სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოებისაკენ. ამ მნიშვნელოვანი ამოცანების გადასაწყვეტად სუვერენული სახელმწიფოები ქმნიან სავაჭრო და საბაჟო კავშირებს, თავისუფალ ეკონომიკურ, ოფშორულ და საბაჟო ზონებს. ურთიერთხელსაყრელი პირობების შექმნის მიზნით ახორციელებენ საქონლის, სამუშაო ძალის, მომსახურების, ინტელექტუალური საკუთრებისა და მათთან დაკავშირებული ინფორმაციის გაცვლას. ამ მეტად საჭირო პროცესების ერთგვაროვნად მოწესრიგების მიზნით, ერთობლივად შეიმუშავენ და იღებენ მარეგულირებელ სამართლებრივ ნორმებს.

ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ძირითად და უმნიშვნელოვანეს საფუძველს წარმოადგენს მისი ეკონომიკური სუვერენიტეტისა და უსაფრთხოების დაცვა, რომელშიც იგულისხმება:

• სახელმწიფოს ეროვნული ეკონომიკის დაცვა უცხოური კაპიტალისა

და შემოტანილი საქონლის ზემოქმედებისაგან ადგილობრივ პროდუქციაზე;

- საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება, მისი ცხოვრებაში გატარება და სახელმწიფოს ეკონომიკური საზღვრის დაცვა;

- ადგილობრივი და უცხოური საწარმოების მიერ განხორციელებულ საექსპორტო და საიმპორტო ოპერაციებზე სახელმწიფო კონტროლის დაწესება;

- საქონლისა და მგზავრთა საერთაშორისო გადაზიდვების აღრიცხვა და კონტროლი;

- კონტროლის განხორციელება საერთაშორისო საფოსტო გზავნილებზე მსოფლიო საფოსტო ორგანიზაციის საქმიანობის მარეგულირებელი საერთაშორისო კონვენციებისა და სხვა სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე;

- სახელმწიფო საზღვარზე გადაადგილებული ფიზიკური და იურიდიული პირების მფლობელობაში არსებული საქონლის კონტროლი და აღრიცხვა;

- სახელმწიფო საზღვარზე გადაადგილებული ვალუტის, სავალუტო ფასეულობების, საანგარიშსწორებო დოკუმენტების, ფულადი ნიშნების კონტროლი და დადგენილი წესით აღრიცხვა;

- საბაჟო ტარიფის, საბაჟო გადასახადისა და საბაჟო მოსაკრებლის დადგენა ეროვნული საწარმოების ინტერესების დაცვის გათვალისწინებით;

- საბაჟო წესების დარღვევებზე პასუხისმგებლობის დაწესება და დამრღვევების მიმართ მათი გამოყენება;

- სახელმწიფო საზღვრის საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით გადაკვეთისას სამედიცინო სანიტარული, ვეტერინალური, ფიტოსანიტარული, ტექნიკურ სტანდარტებთან ხარისხის შესაბამისობისა და სხვა სახის სახელმწიფო კონტროლის განხორციელების ორგანიზება საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მოთხოვნათა საფუძველზე;

- კანონმდებლობით გათვალისწინებული გადასახადების დარიცხვა და სახელმწიფო ბიუჯეტში ჩარიცხვის ორგანიზება.

- შემოსატან და გასატან საქონელზე არასატარიფო ღონისძიებების – ლიცენზიების, კვოტების და სხვა შემზღლდავი წესების დაცვის ორგანიზება;

- საბაჟო ურთიერთობათა მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმებისა და საბაჟო საქმიანობასთან დაკავშირებული ინფორმაციის მიწოდება დაინტერესებული სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო ორგანიზა-

ციებისათვის საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მოთხოვნათა გათვალისწინებით;

- სახელმწიფო საზღვარზე გადაადგილებულ კულტურულ ფასეულობებზე კონტროლის ორგანიზება;

- საბაჟო სტატიისტიკის წარმოება ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციებზე და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების სტიმულირებასა და განხორციელებასთან დაკავშირებული სხვა ამოცანების შესრულება.¹

ქვეყნის უმაღლეს ორგანოთა მიერ განსაზღვრული ამ ამოცანების შესასრულებლად მსოფლიოს სუვერენულ სახელმწიფოებში შექმნილია საბაჟო ინსტიტუტები², რომლებიც ახორციელებენ საბაჟო ურთიერთობათა მარეგულირებელ, როგორც ეროვნული, ასევე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მოთხოვნების შესრულებაზე კონტროლს, რომელიც მოიცავს:

- ქვეყნის საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებული სატრანსპორტო საშუალებების, საქონლისა და ფიზიკური პირების აღრიცხვას;

- საბაჟო საზღვრის გადამკვეთი საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების ერთ-ერთ საბაჟო რეჟიმში მოქცევას ბენეფიციის გადაწყვეტილებით და ამ კონკრეტული რეჟიმის დასრულებამდე შესაბამისი საბაჟო კონტროლის განხორციელებას;

- საბაჟო გაფორმების პროცედურების განხორციელებას;

- კანონმდებლობით დადგენილი საბაჟო გადასახადების და მოსაკრებლების დარიცხვასა და სახელმწიფო ბიუჯეტში ჩარიცხვის ორგანიზებას;

- საბაჟო საქმიანობასთან დაკავშირებული შიდა სახელმწიფოებრივი და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით დადგენილი სხვა ამოცანების შესრულებას;

სუვერენული სახელმწიფოების საბაჟო ინსტიტუტები თავიანთი ფუნქციების შესრულების თავისებურებების გათვალისწინებით მჭიდროდ თანამშრომლობენ, როგორც სხვა ქვეყნების ნაციონალურ სტრუქტურებთან, ასევე ამ სფეროს მაკოორდინირებელ საერთაშორისო და რეგიონალურ ორგანიზაციებთან ორმხრივი და მრავალმხრივი საერთაშორისო

¹ К. Борисов. Международное таможенное право. Москва, 2001, стр. 29-68.

² საბაჟო საქმის ცნობილი მკვლევარის ტ. ხეიუსის გამოთქმით – სახელმწიფო, საბაჟო ინსტიტუტების გარეშე, არის იგივე, რარ ავტომაობილი საჭის გარეშე.

შეთანხმებებითა და ხელშეკრულებებით. ჯერ კიდევ 1865 წელს შეიქმნა საბაჟო კავშირი საფრანგეთსა და მონაკოს შორის, 1924 წელს შევიცარიასა და ლიხტენშტეინს შორის, 1948 წელს ბენილუქსის ქვეყნებმა - ბელგიამ, ნიდერლანდებმა და ლუქსემბურგმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას საბაჟო კავშირის შექმნის თაობაზე.

1950 წლის 15 დეკემბერს მსოფლიოს წამყვან 30 სახელმწიფოს მიერ ხელმოწერილი და მიღებულ იქნა კონვენცია - საბაჟო თანამშრომლობის საბჭოს შექმნის შესახებ.¹ დამფუძნებელი კონვენციით ახლად შექმნილი საბაჟო თანამშრომლობის საბჭოს ფუნქციები განისაზღვრება:

- საბაჟო მიზნებისათვის სასაქონლო ნომენკლატურის კლასიფიკაციის შესახებ - კონვენციისა და საბაჟო მიზნებისათვის საქონლის შეფასების შესახებ - კონვენციით დადგენილ მოთხოვნებზე განმარტებისა და რეკომენდაციების მომზადება;

- სადამფუძნებლო და მითითებული ამ ორი კონვენციით დადგენილი ფუნქციების შესრულება;

- ამ კონვენციების გამოყენებასა და განმარტებასთან დაკავშირებით წარმოშობილი დავების გადაწყვეტა, აგრეთვე სხვადასხვა სუვერენული სახელმწიფოების საბაჟო სამსახურების თანამშრომლობის ფორმებისა და სტანდარტების შემუშავება;

- დამოუკიდებელი ქვეყნების ეროვნული საბაჟო სისტემების ფორმების შესწავლა და განახლება მათი ურთიერთთანამშრომლობის მიახლოებისა და კოდიფიკაციის მიზნით;

- კონვენციებისა და რეკომენდაციების პროექტების მომზადება;

- საბაჟო პროცედურებთან დაკავშირებით ინფორმაციის მომზადება;

- მონაწილე ქვეყნებისათვის შესაბამისი ინფორმაციის მიწოდება და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან მათი თანამშრომლობის სხვა საკითხების გადაწყვეტა საბაჟო სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობასთან დაკავშირებით.

თავისი არსებობის პერიოდში (1995 წლამდე) საბაჟო თანამშრომლობის საბჭოს მიერ საბაჟო საქმიანობასთან დაკავშირებით შემუშავებული და მიღებულია 18 საერთაშორისო კონვენცია, 11 საერთაშორისო

¹ იმავდროულად ხელმოწერილი და მიღებულ იქნა კონვენცია - საბაჟო მიზნებისათვის სასაქონლო ნომენკლატურის კლასიფიკაციის შესახებ და კონვენცია - საბაჟო მიზნებისათვის საქონლის შეფასების შესახებ.

სამართლებრივი ნორმატიული აქტი და 50-მდე რეკომენდაციული ხასიათის დოკუმენტი.¹

საქართველო საბაჟო თანამშრომლობის საბჭოს წევრად მიღებულ იქნა 1994 წელს.

1995 წელს საბაჟო თანამშრომლობის საბჭო გარდაიქმნა მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაციად. [Organisation Mondiale des Douanes (OMD); World Customs Organisation (WCO)].

მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაციის ძირითად და მთავარ ამოცანას წარმოადგენს მონაწილე ქვეყნების საბაჟო სისტემების შედარებით მაღალი დონის ჰარმონიზაცია და უნიფიკაცია, ასევე იმ პრობლემების შესწავლა, რომლებიც წარმოიშობიან საბაჟო ტექნოლოგიებისა და კანონმდებლობის განვითარებასა და სრულყოფასთან დაკავშირებით.

მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაციის ძირითად სამუშაო ენებად დადგენილია ინგლისური და ფრანგული. ორგანიზაციის ფუნქციონირება უზრუნველყოფილია მონაწილე სახელმწიფოთა საწევრო შენატანებით, რომლის ოდენობა შეადგენს დაახლოებით 14 მილიონ აშშ დოლარს. 28 იანვარი დადგენილია საბაჟო სამსახურის საერთაშორისო დღედ.

მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაციის უმაღლესი მმართველი ორგანო არის საბჭო, რომლის შემადგენლობაში შედის ყველა წევრი სახელმწიფო. საბჭო ყოველწლიურად იკრიბება სესიაზე, რომელსაც ესწრება ყველა წევრი სახელმწიფოს საბაჟო სამსახურის ხელმძღვანელი, რომლებიც განიხილავენ სხვადასხვა საკითხებს და იღებენ გადაწყვეტილებებსა და რეკომენდაციებს საბაჟო საქმიანობის მნიშვნელოვან საკითხებზე.

სესიაზე რეგიონალური პრინციპით აირჩევა მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაციის თავმჯდომარე და ექვსი მოადგილე. ორგანიზაციის მუშა ორგანოა:

- პოლიტიკური კომისია;
- საფინანსო კომიტეტი;
- კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევების წინააღმდეგ მებრძოლი კომიტეტი;
- საბაჟო ღირებულებების შეფასების კომიტეტი;
- საბაჟო ღირებულებების ტექნიკური შეფასების კომიტეტი;
- ნომენკლატურის კომიტეტი;
- ჰარმონიზებული სისტემის კომიტეტი;
- სხვადასხვა მიმართულების ქვეკომიტეტები და სამუშაო ჯგუფები.

¹ Б. Габричидзе. Таможенное право. Москва. 2001. стр. 397-417.

მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაცია ასრულებს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციისათვის ტექნიკურ ფუნქციებს საქონლის საბაჟო ღირებულების განსაზღვრისა და საქონლის წარმოშობის ქვეყნის დადგენის საკითხებში.

- მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაცია დახმარებას უწევს ეროვნულ საბაჟო სამსახურებს პროფესიული კადრების მომზადებასა და გადამზადების საკითხებში, სასწავლო მეთოდური ცენტრების ჩამოყალიბებასა და აღჭურვაში, შესაბამისი სასწავლო მოდულებისა და პროგრამების მომზადებაში, სასწავლო პროცესში თანამედროვე მეთოდების დანერგვასა და კადრების მომზადების ეფექტურობის დონის განსაზღვრაში.

საერთაშორისო საბაჟო ურთიერთობებში მნიშვნელოვან ფუნქციებს ასრულებენ საბაჟო ორგანიზაციები. ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის 1957 წლის ხელშეკრულებით განსაზღვრულია საერთო ბაზრის ჩამოყალიბების ზოგადი პრინციპები, საბაჟო გადასახდელეების გაუქმების, საქონლის იმპორტსა და ექსპორტზე წვერ სახელმწიფოებს შორის რაოდენობრივი შეზღუდვების გამოუყენებლობისა და საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებული სხვა ურთიერთმომგებიანი საკითხების მოწესრიგება. ამ ხელშეკრულებით შეიქმნა საბაჟო კავშირი, რომლის მთავარ მიმართულებას წარმოადგენს:

- წვერი-სახელმწიფოების სავაჭრო ურთიერთობებში იმპორტისა და ექსპორტის ოპერაციების განხორციელების საბაჟო ტარიფისა და მსგავსი გადასახადების გამოყენების შეზღუდვა, ზოლო საბაჟო სატარიფო გადასახადების შემოღებისაგან თავის შეკავება და ურთიერთსავაჭრო ურთიერთობებში უკვე არსებული ამ სახის გადასახადის გაზრდის აკრძალვა;

- წვერი-სახელმწიფოები ვალდებულნი არიან დააწესონ საერთო საბაჟო სატარიფო გადასახადი მესამე ქვეყნებთან სავაჭრო ურთიერთობებში. მესამე ქვეყნიდან შემოტანილი პროდუქცია, რომელზედაც უკვე გადახდილია საიმპორტო გადასახადი, განიხილება როგორც თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვებული;

- ფისკალური ხასიათის გადასახადები წვერი-სახელმწიფოების მიერ პერიოდულად უნდა შემცირდეს. ამ ქვეყნებს უფლება აქვთ შემცირებულ საბაჟო გადასახადების ხარჯზე გაზარდონ შიდა სახელმწიფოებრივი გადასახადები;

- წვერი სახელმწიფოების მიერ მესამე ქვეყნებთან სავაჭრო ურთიერთობებში გამოიყენება ერთიანი საბაჟო ტარიფი, რომელიც ქვეყნდება

ყოველწლიურად. ევროკავშირის სივრცეში დაწესებულია ერთიანი სატარიფო პრინციპი, სალიცენზიო სისტემა და სატარიფო კვოტა. ევროსაბჭოს 69 ქვეყანასთან დაწესებული აქვს სატარიფო პრეფერენციული შეღავათები, მათ შორის ბულგარეთი, რუმინეთი და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნები.

ევროკავშირის სივრცეში საბაჟო სფეროში წარმოშობილი ურთიერთობების კოდიფიცირებული ნორმატიული აქტია – თანამეგობრობის საბაჟო კოდექსი, რომლითაც რეგულირდება საბაჟო გაფორმების, იმპორტ-ექსპორტის ოპერაციების, თანამეგობრობის ქვეყნების საბაჟო საზღვარზე საქონლის გადაადგილების, საბაჟო გადასახადებისა და საბაჟო ურთიერთობათა სფეროში წარმოშობილი სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები.

ეკონომიკური და საბაჟო თანამშრომლობის რეგიონალურ საერთაშორისო ორგანიზაციებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ თავისუფალი ვაჭრობის ევროპის ასოციაციას (1960წ.), შენგენის ხელშეკრულებით შექმნილ ბენილუქსის ეკონომიკურ კავშირს (1960წ.), ბალტიის ქვეყნების კავშირს (1991წ.), ჩრდილოეთის თანამშრომლობის ორგანიზაციას (1952წ.), შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციას (1992წ.), დასავლეთ აფრიკის საბაჟო კავშირს (1966წ.), დასავლეთ აფრიკის ეკონომიკური თანამეგობრობის ორგანიზაციას (1975წ.), აფრიკის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციას (1991წ.), სამხრეთ აფრიკის განვითარების საზოგადოებას (1992წ.), მალრიბის ქვეყნების რეგიონალური ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციას (1964წ.), ლათინო-ამერიკული რეგიონალური სისტემის ორგანიზაციას (1975წ.), ინტეგრაციის ლათინო-ამერიკულ ასოციაციას (1980წ.), კარიბის თანამეგობრობისა და კარიბის საერთო ბაზრის ორგანიზაციას (1973წ.), აფრიკისა და კარიბის ჯგუფი ქვეყნებისა და წყნარი ოკეანის რეგიონის ორგანიზაციას (1964წ.), აზიისა და წყნარი ოკეანის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციას (1989წ.), სამხრეთ-აღმოსავლეთ ქვეყნების ასოციაციას (1976წ.), არაბეთის ეკონომიკური ერთიანობის კავშირს (1964წ.), ბალტიის ზღვის ქვეყნების კავშირს (1992წ.) და სხვა რეგიონალურ ორგანიზაციებს.

1983 წლის 21 იანვარს ხელმოწერილ იქნა კონვენცია თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ ლათინური ამერიკის ქვეყნების საბაჟო ადმინისტრაციებს შორის, რომლის თანახმად შეიქმნა ეროვნული საბაჟო სამსახურების დირექცია. კონვენციის მონაწილე ქვეყნებია: არგენტინა, ჰაიტი, მექსიკა, პარაგვაი, ღომინიკის რესპუბლიკა, ურუგვაი,

ბრაზილია, კოლუმბია, კოსტა-რიკა, კუბა, სალვადორი, ჰონდურასი, ნიკარაგუა, პანამა, ესპანეთი და პორტუგალია. ეროვნული საბაჟო ადმინისტრაციების მიერ შემუშავებულია ერთიანი საბაჟო თანამშრომლობისა და საქმიანობის სტანდარტები 14 პროგრამის სახით, რომელიც ითვალისწინებს ერთიან საზღვარზე საბაჟო კონტროლს, ინფორმაციის მოწოდებას საბაჟო საქმიანობის საკითხებზე, საბაჟო სამართალდარღვევებზე თანამშრომლობის სტანდარტებს, შეღავათების მინიჭებისა და სხვა საკითხებს.

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სივრცეში წევრი-ქვეყნების მიერ მიღებულია საბაჟო ურთიერთობათა მარეგულირებელი მრავალმხრივი შეთანხმებები. საქართველოს მიერ დსთ-ს წევრ ქვეყნებთან და სხვა სახელმწიფოებთან ასევე ხელმოწერილია მრავალი ორმხრივი შეთანხმება საბაჟო საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულებით.

1992 წელს დსთ-ს ქვეყნების მიერ ხელმოწერილი და მიღებულია შეთანხმება – საბაჟო პოლიტიკის პრინციპების შესახებ, რომლის მთავარ მიზანს წარმოადგენს ეკონომიკის განვითარების სტიმულირება და შიდა ბაზრის დაცვა. ამ შეთანხმებით შეიქმნა დსთ-ს წევრი ქვეყნების საბაჟო კავშირი, რომელიც უზრუნველყოფს ერთიანი საბაჟო პოლიტიკის განხორციელებას, საბაჟო სამსახურების ურთიერთობის კოორდინაციას, საბაჟო სტატისტიკის შეგროვებასა და ანალიზს.

დსთ-ს ქვეყნების საბაჟო კავშირის ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს საბაჟო საბჭო, რომლის დებულება დამტკიცდა ამავე, 1992 წლის შეთანხმებით. საბჭოს ფუნქციებში შედის წევრი ქვეყნების საბაჟო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებზე წინადადებების შემუშავება, განხილვა და მიღება, საერთო საბაჟო ტარიფის შემუშავება, საბაჟო გადასახადის შემოდების წესის შემუშავება და მისი შეცვლისა და გაუქმების, სატარიფო შეღავათებისა და პრეფერენციების დაწესების საკითხები, საბაჟო კავშირის ნორმატიული აქტების პროექტების შემუშავება და საბაჟო საქმიანობასთან დაკავშირებული სხვა მნიშვნელოვანი ფუნქციების შესრულება.

დსთ-ს ქვეყნების წევრი სახელმწიფოების მიერ 1994 წელს მიღებულია ასევე შეთანხმება – თავისუფალი სავაჭრო ზონის შექმნის შესახებ.¹ 2000 წელს საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრის წესები, 1995 წლის შეთანხმება – დსთ-ს საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ერთიანი სასაქონლო ნომენკლატურის შესახებ, 1994 წლის შეთანხმება – უკანონოდ გატანილი და შემოტანილი კულტურული ფასეულობების

¹ რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 2002 წელს.

დაკავებასა და დაბრუნების საკითხებზე საბაჟო სამსახურების თანამშრომლობის თაობაზე, 1994 წლის შეთანხმება – საქონლის რეექსპორტზე და რეექსპორტზე ნებართვის გაცემის წესის შესახებ, 1999 წლის შეთანხმება ღსთ-ს ქვეყნების ტერიტორიაზე ტრანზიტის წესების შესახებ და სხვა საბაჟო საქმიანობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე.¹

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პირველივე წლებიდან საბაჟო საქმიანობის სფეროში დადებული აქვს ორმხრივი შეთანხმებები და ურთიერთგაგების მემორანდუმი მრავალ ქვეყანასთან.

მათ შორის მნიშვნელოვანია მრავალ ქვეყანასთან დადებული ორმხრივი შეთანხმებები:

- საბაჟო სამსახურებს შორის საბაჟო საქმის საკითხებზე თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ;

- მეზობელ ქვეყნებთან დადებული შეთანხმება – საბაჟო საზღვრებზე გამშვები პუნქტების გახსნის შესახებ;

- თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ;

- სტანდარტული გადაზიდვების რეგულირების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ;

- ჰუმანიტარული, ტექნიკური და ეკონომიკური დახმარების ხელშეწყობისათვის თანამშრომლობის თაობაზე;

- საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ექსპორტისა და იმპორტისას ირიბი გადასახადების ამოღების პრინციპების შესახებ;

- ნარკოტიკებისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების არაკანონიერი ბრუნვის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ; /

- სატრანზიტო ტვირთებისა და მოქალაქეთა ბარგის გაფორმების შესახებ;

- კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ;

- უკანონოდ გატანილი და შემოტანილი კულტურული ფასეულობების დაკავებისა და დაბრუნების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ;

- საბაჟო დოკუმენტებისა და საბაჟო უზრუნველყოფის ურთიერთცნობის შესახებ;

- მძიმე დანაშაულთან, ორგანიზებულ დანაშაულთან, ნარკოტიკების უკანონო ბრუნვასთან ბრძოლაში და საერთო ინტერესის მსგავს საკითხებში ურთიერთთანამშრომლობის შესახებ;

ჩამოთვლილი ყველა საერთაშორისო სამართლებრივი აქტი ეხება

¹ სხვა ყველა ჩამოთვლილი შეთანხმება ძალაშია შეთანხმების დღიდან.

საბაჟო საქმიანობის მნიშვნელოვან მიმართულებებს, რომელთა შესრულებაზეა დამოკიდებული დასახული ამოცანებისა და დაკისრებული ფუნქციების სრულფასოვანი შესრულება.

9.2. საბაჟო ურთიერთობათა საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება და საზღვარგარეთის ქვეყნების საბაჟო სისტემა

ამ ქვეყნების საბაჟო სისტემის შესწავლა საშუალებას გვაძლევს გავერკვიოთ საბაჟო ორგანოების მოწყობის, ფუნქციონირების, საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საზღვრის გადაკვეთის, საბაჟო კონტროლის განხორციელების, საბაჟო გაფორმების, საბაჟო საგადასახადო-სატარიფო პოლიტიკის, საბაჟო სფეროში სამართალდარღვევების წინააღმდეგ ბრძოლისა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებში, აგრეთვე გავითვალისწინოთ საბაზრო ეკონომიკის მქონე სახელმწიფოებში ნაციონალური საბაჟო ადმინისტრაციების გამოცდილება.

ევროკავშირის ძველ წევრებში საბაჟო-სატარიფო რეგულირება. ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ევროკავშირის წევრი 25 სუვერენული სახელმწიფოს მიერ შექმნილია ერთიანი საბაჟო კავშირი და მიღებული აქვთ თანამეგობრობის საბაჟო კოდექსი, რომლითაც რეგულირდება ამ ქვეყნებში საბაჟო საქმიანობასთან წარმოშობილი ძირითადი ურთიერთობები. ევროპის კავშირის სახელმწიფოების ტერიტორიებზე მოქმედებს ერთიანი საბაჟო სისტემა, თუმცა ამ სფეროში ცალკეული საკითხების მოწესრიგება განსხვავებულია და რეგულირდება ეროვნული კანონმდებლობით. ამგვარად, ევროკავშირის ქვეყნები საბაჟო საქმიანობის ცალკეულ საკითხებში მოქმედებენ თანამეგობრობის ევროკავშირის სახელით და სხვა ზოგიერთ ურთიერთობებში ასევე თავისი ქვეყნის სახელით. ჯერ კიდევ 1968 წელს ევროპის ეკონომიკური კავშირის წევრებმა ბელგიამ, იტალიამ, ლუქსემბურგმა, საფრანგეთმა და გერმანიამ გააუქმეს ურთიერთშორისი საბაჟო დაბეგვრა და კვოტები, დაადგინეს ერთიანი საბაჟო ტარიფი მესამე ქვეყნებიდან იმპორტირებული საქონლის მიმართ. 1993 წლიდან კი მთლიანად გააუქმეს საბაჟო კონტროლი ურთიერთვაჭრობაში, რითაც დადგინდა, რომ ევროკავშირის რომელიმე წევრი ქვეყნის საბაჟო ორგანოს მიერ საქონლის გაფორმება, თავისთავად გულისხმობს ამ საქონლის თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვებას თანამეგობრობის ყველა ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიაზე.

ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიერ საბაჟო გაფორმებისათვის საქონ-

ლის ხარისხისა და შესაბამისობის დამადასტურებელი დოკუმენტები, ასევე მათ მიერ გაცემული ლიცენზიები მოქმედებენ თანამეგობრობის ყველა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. საწარმოთა ძირითად საშუალებაზე დადგენილია ერთიანი ევროსტანდარტები, სხვა სახის საქონელზე კი მოქმედებაშია ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილი სტანდარტების ურთიერთალიარება.

ევროკავშირის ქვეყნების საბაჟო გადასახადების განაკვეთები განსხვავებულია და ის დგინდება ეროვნული კანონმდებლობით. ბოლო წლებში წვერი ქვეყნების ძალისხმევით ეს განსხვავება საკმაოდ შემცირებულია. ევროპის ქვეყნებში საბაჟო გადასახადების განაკვეთები ღირებულებებისა და საქონლის სახეობის მიხედვით დაწესებულია 4-დან 25%-ის ფარგლებში. ცალკეული საქონლის სახეობებზე დადგენილია შედარებით მაღალი განაკვეთები, მაგალითად, ავტოსატრანსპორტო საშუალებებზე 29%, შაქარზე-80%, თამბაქოს ნაწარმზე 180% და ა. შ. უნდა აღინიშნოს რომ საბაჟო გადასახადის ხვედრითი წილი ევროკავშირის ქვეყნების სახელმწიფო ბიუჯეტში საქართველოსთან შედარებით, საკმაოდ დაბალია და მერყეობს წვერი ქვეყნების მიხედვით დაახლოებით 2-დან 12%-მდე.¹

ევროკავშირის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებთან დადებული ხელშეკრულებების საფუძველზე დაწესებული აქვს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი. ამ ქვეყნებიდან იმპორტირებულ საქონელზე დაწესებულია საბაჟო შეღავათები. სახელდობრ, კვების პროდუქტები და სოფლის მეურნეობის სხვა ნაწარმი, რომელიც იმპორტირებულია მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წვერი ქვეყნებიდან ევროკავშირის ქვეყნების საბაჟო ტერიტორიაზე, იბეგრება 10-დან 30%-მდე შემცირებული საბაჟო გადასახადის განაკვეთით.

ნიშანდობლივია, რომ ევროკავშირი, დადებული მრავალმხრივი და ორმხრივი ხელშეკრულებების საფუძველზე დიდ პერსპექტივებს ანიჭებს განვითარებად ქვეყნებში წარმოშობილ სამრეწველო საწარმოსა და ნახევარფაბრიკატებს, გარდა ცალკეული უმნიშვნელო გამონაკლისისა, როგორცაა შავი ლითონი და ტრიკოტაჟის საქონელი. მთლიანობაში კი საბაჟო გადასახადის განაკვეთები ევროკავშირში საკმაოდ ლიბერალურია და მიმდინარეობს გარკვეული მუშაობა მის კიდევ უფრო შემცირებაზე.

ევროკავშირის მიერ დაწესებულია აკრძალვები ცალკეული სახის საქონლის მიმართ, ასეთს განეკუთვნება სპილოს ძვალი, სხვადასხვა ცხოველების ტყავისაგან შეკერილი ნაწარმი და სხვა. თუ რომელიმე ქვეყანა

¹ საქართველოში კი სახელმწიფო ბიუჯეტის მთლიან საგადასახადო შემოსავლებში საბაჟო გადასახადების ხვედრითი წილი შეადგენს დაახლოებით 40-45%-ს.

ნაში დაფიქსირდა რაიმე ცხოველური ეპიდემია, სასწრაფოდ იკრძალება ამ ქვეყნიდან შესაბამისი პროდუქციის შემოტანა. ვეროკავშირის წევრ ცალკეულ ქვეყნებს ზოგიერთი სახის საქონლის შემოტანაზე დაწესებული აქვს სახელმწიფო მონოპოლია. მაგალითად, საფრანგეთსა და საბერძნეთში ასანთის იმპორტზე დაწესებულია სახელმწიფო მონოპოლია, სხვა იურიდიულ პირებს, გარდა სახელმწიფოსი, მისი შემოტანა კატეგორიულად ეკრძალებათ.

ვეროკავშირის ქვეყნებში საბაჟო გაფორმება წარმოებს საბაჟო გაფორმებისათვის აუცილებელ ერთგვაროვანი უნიფიცირებული დოკუმენტების საფუძველზე. წევრი ქვეყნების მიერ აღიარებულია ერთმანეთის საბაჟო დოკუმენტები და საბაჟო იდენტიფიკაციის საშუალებები (ლუქები, ბეჭდები, შტამპები და საქონელზე სხვა ოფიციალური მარკირება და ნიშნები). საბაჟო გაფორმება ხორციელდება საბაჟო-სატვირთო დეკლარაციის გამოყენებით.

საბაჟო სატარიშო რეგულირება ამერიკის შიშობულ შტატებში. აშშ-ში საბაჟო ტარიფი დადგენილ იქნა 1930 წელს, რომლის საფუძველზე მოქმედებაშია ორსვეტიანი სისტემა. სხვა ქვეყნებთან შეთანხმების გარეშე ამერიკის შეერთებულ შტატებში შედგენილია სიები, რომლის საფუძველზე ცალკეულ ქვეყნებს მინიჭებული აქვს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი და ასეთი რეჟიმი ზოგიერთ ქვეყნებზე არ ვრცელდება. ამ ბოლო ქვეყნებიდან იმპორტირებულ საქონელზე დადგენილია საბაჟო გადასახადის განაკვეთები 25-დან 60%-მდე, განსაკუთრებით დიდი საბაჟო გადასახადი ადვალურ სახის გადასახადზე გადაყვანით 90%-მდე, დაწესებულია ასეთი ქვეყნებიდან იმპორტირებულ ქსოვილებზე.

იმ ქვეყნებიდან შემოტანილი ძირითადი სახეობის საქონელზე, რომლებიც შეტანილია უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმის სიაში¹, საბაჟო გადასახადის განაკვეთი დაწესებულია 3-დან 20%-მდე. ცალკეული სახეობის საქონელზე დადგენილია საკმაოდ მაღალი გადასახადები, სახელდობრ, სიგარეტზე 1775%, კაკოსა და მათგან დამზადებულ პროდუქციაზე 338%, საათებზე 151% და ა.შ. 1995 წლის 1 ივლისიდან მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში ამერიკის შეერთებული შტატების გაწევრიანების შემდეგ, ზოგიერთი სახეობის კვოტის ზემოთ იმპორტირებულ საქონელზე ყველა საბაჟო გადასახადების ნაცვლად დაწესდა ე. წ. ნაერთი ანუ კონსოლიდირებული გადასახადი. სახელდობრ, ზორცზე 31,1%, ნაღების კარაქზე 138%, შაქარზე 216%. კვოტის ფარგლებში შემოტანილ

¹ უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმის სიაში შეტანილია საქართველოც.

საქონელზე კი საბაჟო გადასახადის განაკვეთები შეადგენს დაახლოებით 70-75%-ს.

შიდა ბაზრის დაცვისა და ადგილობრივი საწარმოებისათვის პროტექციონიზმის გაწევის მიზნით აშშ-ს კანონმდებლობით დადგენილია, რომ ქვეყანაში წარმოებული მსგავსი პროდუქციის შეტანის შემთხვევაში, წესდება შედარებით მაღალი საგადასახადო განაკვეთები სეზონური გადასახადების დაწესებით. ამავე დროს, სისტემატურად ხორციელდება დაკვირვება და ანალიზი ქვეყნის ბაზარზე. რომელიმე სახის საქონლით ბაზრის გაჯერების დროს იზრდება საქონლის გადასახადი და პირიქით, მისი ნაკლებობის შემთხვევაში ხდება საბაჟო გადასახადის განაკვეთის დაწევა.

აშშ-ში ფართოდ გამოიყენება ისეთი არასატარიფო ღონისძიებები, როგორცაა ლიცენზირება და კვოტირება. სხვადასხვა სახის საქონელზე ლიცენზიებს (მათ შორის გენერალურ ლიცენზიას) გასცემენ შესაბამისი სამინისტროები, ბიუროები და კომისიები. ცალკეული სახეობის საქონელზე (კარაქი, საკონდიტრო ნაწარმი, რძე, შოკოლადი, წვენები და სხვა) დაწესებულია კვოტები.

იმპორტირებულ საქონელზე ქვეყნის შესაბამისი სამინისტროებისა და სამსახურების მიერ დაწესებულია ტექნიკური სტანდარტები საქონლის სახეობის მაჩვენებლების მიხედვით, რომლის კონტროლს ახორციელებს საბაჟო სამსახური. ზოგიერთი სახეობის საქონელზე დადგენილია, აგრეთვე, საქონლის შეფუთვის სტანდარტები და მარკირების განსაკუთრებული მოთხოვნები. იმპორტირებულ საქონელს აუცილებლად უნდა გააჩნდეს ინგლისურ ენაზე მითითება მისი წარმოშობის ქვეყნის შესახებ, კვების პროდუქტებზე აუცილებლად უნდა იყოს აღნიშნული კალორიულობა, ცხიმის, ქოლესტერინისა და ნატრიუმის შემცველობა. იმპორტირებულ პესტიციდების საქონელზე მითითებული უნდა იყოს მოხმარების ნორმა, დაცვისა და უსაფრთხოებების პირობები.

განსაკუთრებით საყურადღებო და საინტერესოა ამერიკის შეერთებული შტატების საბაჟო კანონმდებლობით დადგენილი პრეფერენციების სისტემა, რომელიც ითვალისწინებს შეღავათებს ექსპორტიორი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ღონის მიხედვით.

130-ზე მეტი ქვეყნიდან იმპორტირებულ საქონელზე დაწესებულია შეღავათები, მათ შორისაა 30-ზე მეტი ეკონომიკურად განუვითარებელი ქვეყანა. ნიშანდობლივია, რომ თუ ამ ქვეყნებიდან რომელიმე მიღწევს გარკვეულ ღონეს პროდუქციის წარმოებაში, ერთ სულ მოსახლეზე ეროვ-

ნული პროდუქტის შესაბამის რაოდენობასა და გარკვეულ დონემდე გაზრდის საგარეო ვაჭრობას, მაშინ ასეთ ქვეყანას ეხსნება დაწესებული პრეფერენციები. ამასთან ერთად, ზოგიერთი ქვეყნიდან იმპორტირებული საქონელი საერთოდ არის გათავისუფლებული საიმპორტო გადასახადისაგან. ასეთ ქვეყნებს მიეკუთვნება ჩრდილოეთ ამერიკის თავისუფალი ზონის ქვეყნები (ნაფტა), კარიბის აუზის 24 ქვეყანა, აგრეთვე ისრაელი, ბოლივია, კოლუმბია, ეკვადორი, პერუ (ანდების ქვეყნები). საქონლის იმპორტზე, გარდა საბაჟო გადასახადისა, დაწესებულია ასევე საბაჟო მოსაკრებელი საბაჟო გაფორმებისა და საბაჟო პროცედურებისათვის, რომლის ოდენობა შეადგენს საქონლის საბაჟო ღირებულების 0,17%-ს, მაგრამ არა ნაკლებ 21 დოლარისა და არა უმეტეს 400 დოლარისა. დაწესებულია ასევე ნავსადგურის მოსაკრებელი საქონლის საბაჟო ღირებულების 0,124%, ავტოსატრანსპორტო საშუალებების შეყვანის მოსაკრებელი - საბაჟო ღირებულების 25% და ა. შ. დადგენილია აგრეთვე აქციზის გადასახადი სპირტიან სასმელებზე, ლუღზე, თამბაქოს ნაწარმზე, პარფიუმერიაზე, ავტომობილებზე, სპორტულ და სასეირნო ნაგებზე, თვითმფრინავებზე და ნატურალური ბეწვისაგან დამზადებულ საქონელზე.

საბაჟო გაფორმებისათვის დადგენილია საბაჟო სატვირთო დეკლარაციის ან შეტანის დოკუმენტის წარმოდგენა, საქონლის ღირებულების დამადასტურებელი დოკუმენტის - ანგარიშ-ფაქტურის (ინვოისის), ლიცენზიების, ხარისხის, შესაბამისობის სერტიფიკატის, საქონლის წარმოშობის ქვეყნის, ფიტო და ვეტერინარული სერტიფიკატისა და სხვა დოკუმენტების წარდგენა, რომლებიც იძლევა უფლებას, ამერიკის შეერთებულ შტატებში საქონლის შეტანისა და ბაზარზე თავისუფალ მიმოქცევაში გასაშვებად. აუცილებელია ასევე კანონმდებლობით დადგენილი გადასახადების დამადასტურებელი დოკუმენტების ან აშშ-ს რეზიდენტის გარანტია საბაჟო გადასახადის გადახდის შესახებ.

რუსეთის ფედერაციის საბაჟო და სატარიფო სისტემა.

რუსეთის ფედერაციაში, კანონმდებლობის თანახმად, საბაჟო საქმიანობას უშუალოდ ხელმძღვანელობს სახელმწიფო საბაჟო კომიტეტი, რომელიც არის აღმასრულებელი ხელისუფლების ფედერალური სამსახური და რომლის შემადგენლობაში შედის რეგიონალური საბაჟო სამმართველოები და სხვა დაქვემდებარებული ორგანოები და ორგანიზაციები.

საბაჟო კოდექსის თანახმად, რუსეთის ფედერაციის საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას აუცილებელია ეს საქონელი და სატრანსპორტო საშუალება მოექცეს დადგე-

ნილი 15 საბაჟო რეჟიმიდან ერთ-ერთ საბაჟო რეჟიმში. ეს რეჟიმებია:

- იმპორტი ანუ საქონლის თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვება;
- რეიმიპორტი;
- ტრანზიტი;
- საბაჟო საწყობი;
- უბაჟო ვაჭრობის მალაზია;
- საქონლის გადამუშავება საბაჟო ტერიტორიაზე;
- საქონლის გადამუშავება საბაჟო ტერიტორიაზე საბაჟო კონტროლის ქვეშ;
- დროებითი შემოტანა და/ან გატანა;
- თავისუფალი საბაჟო ზონა;
- თავისუფალი საბაჟო საწყობი;
- ექსპორტი;
- რეექსპორტი;
- განადგურება;
- სახელმწიფოს სასარგებლოდ უარის თქმა;

რუსეთის ფედერაციის საბაჟო კოდექსის 28-ე მუხლის საფუძველზე, პირს, რომელიც აწარმოებს საქონლის გადაადგილებას საბაჟო საზღვარზე, შეუძლია ნებისმიერ დროს აირჩიოს ჩამოთვლილთაგან ერთ-ერთი საბაჟო რეჟიმი, ან შეცვალოს იგი მეორით.

საბაჟო გაფორმება ითვალისწინებს წინასწარი ოპერაციების ჩატარებას, რომელშიც იგულისხმება ყველა წინასწარი მოქმედება, რომელიც ხელს უწყობს ძირითად საბაჟო გაფორმებას და ტარდება მანამდე. საბაჟო გაფორმება მოიცავს ასევე საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების დეკლარირებასა და საქონლის დროებით შენახვას.

საბაჟო კონტროლი მოიცავს საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებებისა და თანმხლები დოკუმენტების შემოწმებას, პირად გასინჯვას და სხვა ოპერაციების ჩატარებას, რომელიც იწყება საბაჟო საზღვრის გადმოკვეთისას და ხორციელდება მის დასრულებამდე.

საბაჟო სატარიფო სისტემა დადგენილია კანონით „საბაჟო ტარიფის შესახებ“, რომლის თანახმად დაწესებულია სამი სახის საბაჟო გადასახადი:

- ადვალური, რომელიც დგინდება პროცენტულად საბაჟო ღირებულებიდან;
- სპეციფიკური, რომელიც დაწესებულია ფულადი ოდენობითი გამოსახულებით დასაბეგრი საქონლის ერთეულზე;

• კომბინირებული, რომელიც აერთიანებს დაბეგვრის როგორც ადვალურის, ისე სპეციფიკურ სახეს.

საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებული საქონელი, რუსეთის კანონმდებლობის თანახმად, იბეგრება თვით საბაჟო გადასახადით, დამატებული ღირებულების გადასახადითა და აქციზური საქონელი აქციზის გადასახადით, აგრეთვე საბაჟო მოსაკრებლებით საბაჟო დათვალიერებისა და პროცედურების ჩატარებისათვის.

კანონმდებლობით გათვალისწინებულია საბაჟო შეღავათების გამოყენება, რომელიც გულისხმობს საბაჟო გადასახადებისაგან სრულ გათავისუფლებას ან განაკვეთების შემცირებას.

ლიტვის რესპუბლიკის საბაჟო ურთიმართობათა სამართლებრივი რეგულირება. ლიტვის რესპუბლიკის ფინანსთა სამინისტროს სისტემაში საქვეუწყებო დაწესებულების სტატუსით შედის საბაჟო დეპარტამენტი, რომელიც შედგება ტერიტორიული საბაჟო ორგანოებისა და სპეციალიზებული საბაჟოების, საბაჟო საგუშაგოებისა და საბაჟო გამშვები პუნქტებისაგან. საბაჟო საქმიანობა რეგულირდება საბაჟო კოდექსით, რომელიც შესაბამისობაშია ევროკავშირის საბაჟო კოდექსთან.

საბაჟო კოდექსის პირველი მუხლის თანახმად, მის მთავარ მიზანს წარმოადგენს ქვეყანაში საბაჟო საქმიანობის პრინციპის მოწესრიგება, საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებულ საქონელსა და სატრანსპორტო საშუალებებზე საბაჟო კონტროლისა და ზედამხედველობის დაწესება, საბაჟო პროცედურების განხორციელება, საბაჟო გადასახადებისა და მოსაკრებლების დარიცხვა და სახელმწიფო ბიუჯეტში ჩარიცხვის უზრუნველყოფა, საბაჟო ორგანოების თანამშრომლობის უზრუნველყოფა, როგორც ცენტრალურ, ისე ადგილობრივ დაწესებულებებთან, ევროკავშირთან და საზღვარგარეთის სხვა ქვეყნებთან.

საბაჟო კოდექსის მე-6 მუხლის თანახმად, საბაჟო კანონმდებლობა ემყარება ლიტვის რესპუბლიკის კონსტიტუციას, საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს და საბაჟო საქმიანობის მარეგულირებელ ქვეყნის სხვა ნორმატიულ აქტებს.

საბაჟო დეპარტამენტს ხელმძღვანელობს გენერალური დირექტორი, რომელიც შეიმუშავებს საბაჟოს მთავარ მიმართულებებს, საბაჟო ორგანოების ფუნქციებს, კოორდინაციას უკეთებს და კონტროლს უწევს საბაჟო ადმინისტრაციის საქმიანობას.

საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებული საქონლისა და სატრანსპორ-

ტო საშუალებების რეგულირების მიზნით საბაჟო კოდექსით დადგენილია 7 საბაჟო რეჟიმი:

- თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვება (იმპორტი);
- ექსპორტი;
- ტრანზიტი;
- გადამუშავება საბაჟო ტერიტორიაზე;
- გადამუშავება საბაჟო ტერიტორიის გარეთ;
- დროებითი შემოტანა;
- საბაჟო საწყობში საქონლის შენახვა.

საქონლის გადამუშავების ოპერაციაში შედის საქონლის რეიმპორტი, რეექსპორტი, საქონლის მოთავსება თავისუფალ საბაჟო საწყობში, საქონლის განადგურება და სახელმწიფოს სასარგებლოდ საქონელზე უარის თქმა.

საბაჟო კოდექსით დადგენილია, რომ თავისუფალი საბაჟო ზონის შექმნა დაკავშირებულია თავისუფალი ეკონომიკური ზონის მარეგულირებელ ისეთ საკანონმდებლო აქტებთან, როგორცაა ლიტვის რესპუბლიკის კანონები კლაიპედას საზღვაო პორტის ეკონომიკური ზონის შესახებ და თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შესახებ.

უბაჟო ვაჭრობა, რომელიც ხორციელდება ქვეყნის საერთაშორისო აეროპორტებში, საზღვაო პორტებში, სასაზღვრო სახმელეთო გამშვებები პუნქტების კონტროლის ზონაში ქვეყნიდან გამსვლელი მგზავრებისათვის, საცალო ვაჭრობის სახით გაერთიანებულია საბაჟო საწყობის რეჟიმთან¹. საქონლის დროებითი გატანა და ქვეყანაში მისი დაბრუნება დარეგულირებულია საბაჟო კოდექსის საბაჟო შეღავათების (პრეფერენციების) დებულებებით, რომლის თანახმად დროებით გატანილი საქონელი დადგენილ ვადაში დაბრუნების შემთხვევაში (სამი წელი, შეიძლება კიდევ გაგრძელდეს ერთი წლით) გათავისუფლებულია საიმპორტო გადასახადებისაგან.

ლიტვიის რესპუბლიკაში საბაჟო გადასახადების სახეები და განაკვეთები დარეგულირებულია არა საბაჟო კანონმდებლობით, არამედ საგადასახადო კოდექსით და სხვა ნორმატიული აქტებით.

საბაჟო კოდექსის მე-4, მე-5 თავებით დადგენილია საბაჟო ორგანოთა ფუნქციები, ვალდებულებები, პასუხისმგებლობა, სამართლებრივი და სოციალური დაცვა, დაუშვებელია საბაჟოს ფუნქციების შესრულება სხვა არაუფლებამოსილი ორგანიზაციების მიერ. საბაჟოს სახელმწიფო მოხე-

¹ უბაჟო ვაჭრობის მადაზის საბაჟო რეჟიმი ბევრი ქვეყნის საბაჟო კანონმდებლობით მიჩნეულია დამოკიდებულ საბაჟო რეჟიმად.

ლევებს უფლება აქვთ ატარონ ცეცხლსასროლი ტაბელური იარაღი მოქალაქეებისა და პირადი სიცოცხლის დასაცავად. საბაჟო ორგანოები წარმოადგენენ ოპერატიულ - სამძებრო საქმიანობის სუბიექტებს. საბაჟოს სახელმწიფო მოხელეები უფლებამოსილნი არიან აგრეთვე გამოიყენონ ხელკეტები, ავტომატქანების იძულებითი გაჩერება და სხვა სპეციალური საშუალებები კანონმდებლობით დადგენილ სხვა შემთხვევებში.

საბაჟო კოდექსის მე-6 თავით დეტალურად არის დარეგულირებული ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის საკითხები მათი იმპორტისა და ექსპორტის დროს.

საბაჟო კოდექსის 43-ე მუხლის თანახმად, ფიზიკური და იურიდიული პირები საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საზღვრის გადაკვეთისას ვალდებული არიან წარადგინონ საქონელი და სატრანსპორტო საშუალებები საბაჟო დეპარტამენტის გენერალური დირექტორის მიერ დადგენილ ადგილსა და დროს. ამ წესიდან გამონაკლისი დასაშვებია მთავრობის დადგენილებითა და ევროგაერთიანების საბაჟო კოდექსის 38-ე მუხლის 45-ე პუნქტით დადგენილ შემთხვევაში.

საბაჟო კოდექსით დადგენილია საქონლის დროებით შენახვის, საბაჟო ღირებულების, საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრის წესები, ზოგადი დეკლარაციის ფორმის წარდგენის პირობები, საბაჟო დეკლარაციის სახეები, საბაჟო სატვირთო დეკლარაციის წარდგენა ელექტრონული ფოსტის მეშვეობით, საბაჟო სტატისტიკისა და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის წარმოება.

კოდექსით დადგენილია ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა უფლებები და მოვალეობები, დეკლარანტის აუცილებელი რეგისტრაცია საბაჟო ორგანოში, დეკლარანტის წარმომადგენლის უფლებამოვალეობანი, აგრეთვე საბაჟო ორგანოს მიერ გადაწყვეტილების მიღების ვალდებულება ათი დღის ვადაში.

კოდექსით შემოღებულია საბაჟო ორგანოს მიერ ლიცენზირებული საბაჟო გადამზიდველისა და საბაჟო ბროკერის ინსტიტუტები. მხოლოდ მათ ენიჭებათ საბაჟო კონტროლს დაქვემდებარებული საქონლის გადაზიდვა და გაფორმება საბაჟო ორგანოში. ლიცენზიის მისაღებად გათვალისწინებულია ფინანსური გარანტიის წარდგენა, რომელიც უნდა იყოს ლიტვის რესპუბლიკაში დაწესებული მინიმალური ცხოვრების დონის არანაკლებ 500 ერთეულისა.

მე-8 თავით დადგენილია პასუხისმგებლობა საბაჟო კანონმდებლობის დარღვევისათვის. დაწესებულია მკაცრი საჯარიმო სანქციები და სამარ-

თაღდამრღვევის საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების კონფისკაცია. დადგენილია ასევე სამართალდარღვევებზე მიღებული გადაწყვეტილებების გასაჩივრების პროცესუალური წესი.

ლიტვის რესპუბლიკის საბაჟო კოდექსის თანახმად, ქვეყანაში საბაჟო საქმიანობა რეგულირდება ძირითადად მთავრობის მიერ მიღებული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებით.

საბაჟო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება უზბეკეთის რესპუბლიკაში. ამ ქვეყნის ძირითად კანონი – კონსტიტუციის 78-ე მუხლის მე-6 პუნქტის თანახმად უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს – მაჟისის განსაკუთრებულ გამგეობას განეკუთვნება საბაჟო სისტემის საკანონმდებლო რეგულირება, სავალუტო და საკრედიტო საქმიანობა.

უზბეკეთის რესპუბლიკის საბაჟო კოდექსით დადგენილია, რომ საბაჟო საქმიანობის საერთო ხელმძღვანელობას ახორციელებს ქვეყნის პრეზიდენტი, ხოლო უშუალო ხელმძღვანელობას – სახელმწიფო საბაჟო კომიტეტი.

ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს უფლება აქვთ კანონმდებლობით დადგენილი წესით შეუზღუდავად გადაადგილდნენ სახელმწიფო საზღვარზე, აგრეთვე გაიტანონ და შემოიტანონ საქონელი, რომელთა შემოტანა და გატანა აკრძალული არ არის კანონმდებლობით. საბაჟო კოდექსით საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების რეგულირების მიზნით დადგენილია შემდეგი 15 საბაჟო რეჟიმი:

- თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვება (იმპორტი);
- რეიმპორტი;
- ტრანზიტი;
- საბაჟო საწყობი;
- უბაჟო ვაჭრობის მაღაზია;
- გადამუშავება საბაჟო ტერიტორიაზე;
- გადამუშავება საბაჟო კონტროლის ქვეშ;
- დროებითი (შემოტანა) გატანა;
- თავისუფალი საბაჟო ზონა;
- თავისუფალი საბაჟო საწყობი;
- გადამუშავება საბაჟო ტერიტორიის გარეთ;
- ექსპორტი;
- რეექსპორტი;
- განადგურება;
- სახელმწიფოს სასარგებლოდ უარის თქმა.

საბაჟო კოდექსის 37-ე მუხლის თანახმად, საქონლის განადგურება არის საბაჟო რეჟიმი, რომელიც ითვალისწინებს უცხოური საქონლის განადგურებას საბაჟო ორგანოს ნებართვით და კონტროლით, საბაჟო გადასახადების, მოსაკრებლებისა და ეკონომიკური პოლიტიკის გამოყენების გარეშე.

საქონლის განადგურება ზორციელდება იმპორტიორის ხარჯით. განადგურების შედეგად წარმოშობილი ნარჩენები უნდა მოექცეს შესაბამის რეჟიმში, როგორც უცხოური საქონელი, რომელიც იმყოფება საბაჟო კონტროლის ქვეშ. საქონლის განადგურებაზე უარის თქმის შემთხვევაში უზბეკეთის რესპუბლიკიდან ის გადაიტანება შემოტანი პირის ხარჯით.

უზბეკეთის რესპუბლიკის საბაჟო კოდექსის თანახმად, სახელმწიფოს სასარგებლოდ უარის თქმა არის რეჟიმი, როდესაც ფიზიკური ან იურიდიული პირი უარს ამბობს შემოტანილ საქონელზე სახელმწიფოს სასარგებლოდ, რომელსაც არ ერიცხება საბაჟო გადასახადები და მოსაკრებლები და მის მიმართ არ გამოიყენება ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებები. სახელმწიფოს სასარგებლოდ საქონელზე უარის თქმა სახელმწიფოს მხრიდან რაიმე ხარჯებს არ იწვევს.

საბაჟო კოდექსის 32-ე მუხლით რეგულირდება უზბეკეთის საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის გადამუშავების საბაჟო რეჟიმი საბაჟო კონტროლის ქვეშ, რომელიც ნიშნავს შემოტანილი უცხოური საქონლის გადამუშავებას საბაჟო კონტროლით, გადასახადებისაგან გათავისუფლებით და ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებების გამოყენების გარეშე, გადამუშავების შედეგად მიღებული პროდუქციის მოქცევას თავისუფალი მიმოქცევის (იმპორტის) ან სხვა საბაჟო რეჟიმში.

უზბეკეთის საბაჟო კოდექსით საქონლის საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას დადგენილია შემდეგი სახის საბაჟო გადასახადები:

- საბაჟო გადასახადი;
- დამატებული ღირებულების გადასახადი;
- აქციზი;
- სალიცენზიო მოსაკრებელი;
- საბაჟო გაფორმების სპეციალისტის ატესტაციის მოსაკრებელი;
- საბაჟო გაფორმების მოსაკრებელი;
- საქონლის შენახვის საბაჟო მოსაკრებელი;
- საბაჟო მოსაკრებელი საბაჟო კონტროლს დაქვემდებარებული საქონლის გაცილებისათვის;

- ინფორმირებისა და კონსულტირების საფასური;
- წინასწარი ოპერაციების მოსაკრებელი;
- საბაჟო აუქციონის მოსაკრებელი;
- სხვა გადასახადები და მოსაკრებლები, რომლებიც გათვალისწინებულია უზბეკეთის კანონმდებლობით.

უზბეკეთის რესპუბლიკის საბაჟო კოდექსი ითვალისწინებს საბაჟო გაფორმებისა და კონტროლის განხორციელების პირობებსა და მეთოდებს, აგრეთვე შეღავათების გაერცელების, საბაჟო სამართალდარღვევების სახეებსა და საბაჟო ორგანოების უფლებამოსილებას ამ დარღვევების წინააღმდეგ ბრძოლის განსახორციელებლად. კოდექსით ასევე დადგენილია საბაჟო ორგანოების სტრუქტურული მოწყობის, მოსამსახურეთა უფლებამოვალეობანი და პასუხისმგებლობის საკითხები.

სომხეთის რესპუბლიკის საბაჟო სისტემის სამართლებრივი რეგულირება. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სხვა ქვეყნებთან შედარებით სრულიად განსხვავებულად რეგულირდება, როგორც საბაჟო, ისე საგადასახადო სისტემები სომხეთის რესპუბლიკაში, სადაც მიღებული არ არის ამ სფეროების მარეგულირებელი კოდიფიცირებული სამართლებრივი ნორმები.

საბაჟო და საგადასახადო სისტემები რეგულირდება სომხეთის რესპუბლიკაში უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს მიერ მიღებული საკანონმდებლო აქტებით, პრეზიდენტის, მთავრობის, სხვა სამთავრობო დაწესებულებების კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებით. მთავრობის შემადგენლობაში შედის საგადასახადო შემოსავლების სამინისტრო, რომელიც კოორდინაციას უწევს საგადასახადო ორგანოების საქმიანობას.

საბაჟო სამსახური დამოუკიდებელ სახელმწიფო სამმართველოს სახით ექვემდებარება უშუალოდ მთავრობას.

საბაჟო კანონმდებლობით დადგენილია 13 საბაჟო რეჟიმი:

- საქონლის იმპორტი;
- საქონლის ექსპორტი;
- ტრანზიტი;
- საქონლის დროებითი იმპორტი (დროებითი შემოტანა);
- საქონლის დროებითი ექსპორტი (დროებითი გატანა);
- საქონლის განმეორებითი იმპორტი (რეიმიპორტი);
- საქონლის განმეორებითი ექსპორტი (რეექსპორტი);
- საქონლის იმპორტი თავისუფალ საბაჟო საწყობში;
- საქონლის იმპორტი თავისუფალ საბაჟო ზონაში;

- საქონლის დროებითი იმპორტი გადასამუშავებლად, საბაჟო ტერიტორიაზე;

- საქონლის დროებითი ექსპორტი გადასამუშავებლად, საბაჟო ტერიტორიის გარეთ;

- საქონლის განადგურება;

- უბაჟო ვაჭრობის მაღაზია.

საბაჟო გადასახადები რეგულირდება საბაჟო მოსაკრებლების შესახებ კანონით, საბაჟო გადასახადების შესახებ კანონით, ბუნების დაცვითი (ეკოლოგიური) გადასახადის შესახებ კანონით და გადასახადების შესახებ მიღებული სხვა კანონებით, რომელთა შორისაა სომხეთის რესპუბლიკის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს მიერ მიღებული გადასახადების მარეგულირებელი შემდეგი კანონები:

- გადასახადების შესახებ;

- მოგების გადასახადების შესახებ;

- დამატებული ღირებულების შესახებ;

- აქციზის გადასახადების შესახებ;

- ქონების გადასახადის შესახებ;

- მიწის გადასახადის შესახებ;

- გამარტივებული გადასახადის შესახებ;

- ფიქსირებული გადასახადის შესახებ;

- ბენზინზე და ღიზელის საწვავზე ფიქსირებული გადასახადის შესახებ;

- თამბაქოს ნაწარმზე ფიქსირებული გადასახადის შესახებ;

- სოციალური დაზღვევის გადასახადის შესახებ.

საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით სომხეთის რესპუბლიკის საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას დაწესებულია შემდეგი საბაჟო გადასახდლები:

- საბაჟო მოსაკრებელი არის ღიფერენცირებული და ნებისმიერი სახით და რაოდენობით საქონლის საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებისას შეადგენს 35 ათას ღრამს¹, საბაჟო დათვალიერებისათვის 1 საბაჟო სატვირთო დეკლარაციაზე 1000 ღრამს. ელექტროგადამცემი ხაზებითა და მილსადენებით საქონლის გადაადგილებისათვის საბაჟო მოსაკრებლის ოდენობა შეადგენს ყოველთვიურად 50 ათას ღრამს. დადგენილია აგრეთვე საბაჟო მოსაკრებლის გადახდა სხვადასხვა საბაჟო დოკუმენტების გაცემისათვის საბაჟო ორგანოების მიერ და საბაჟო კონტროლს

¹ ბოლო წლებში სომხეთის რესპუბლიკის ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილი კურსით 1 აშშ დოლარი ექვივალენტურია 445-450 სომხური ღრამისა.

დაქვემდებარებული საქონლის გაცილებისათვის – ყოველ 100 კმ-ზე 10 ათასი ღრამის ოდენობით;

- საბაჟო გადასახადები დადგენილია საქონლის ექსპორტზე და იმპორტზე, გათვალისწინებულია აგრეთვე სეზონური საბაჟო გადასახადი;

- საქონლის ექსპორტი და იმპორტი აგრეთვე იბეგრება დამატებული ღირებულებისა და აქციზის გადასახადით აქციზურ საქონელზე;

- ნავთობპროდუქტებზე და თამბაქოს ნაწარმზე გათვალისწინებულია ფიქსირებული გადასახადი;

- საბაჟო ორგანოები კრეფენ საგზაო გადასახადს, რომლის ოდენობა სამგზავრო ტრანსპორტზე ადგილების გათვალისწინებით შეადგენს 10-ათასიდან 40-ათას ღრამს, სატვირთო ტრანსპორტზე კი ტვირთამწეობის გათვალისწინებით – 15-ათასიდან 50-ათას ღრამამდე;

- საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას საბაჟო ორგანოების მიერ ხორციელდება ბუნების დაცვითი (ეკოლოგიური) გადასახადის გადახდევინება, რომელიც შეადგენს მსუბუქ ავტომობილებზე 2500 ღრამს, სატვირთო ავტომობილებზე კი 5 ათასიდან 15 ათას ღრამს.

საბაჟო კანონმდებლობით დადგენილია იმ საქონლის ნუსხა, რომლის იმპორტი და ექსპორტი აკრძალულია ან საჭიროებს სპეციალურ ნებართვას და ლიცენზიებს. სპეციალურ საიმპორტო ნებართვას ექვემდებარება იარაღი, სამხედრო და სპეციალური დანიშნულების ტექნიკა და სხვა საშუალებები, მცენარეთა დაცვის ნივთიერებები, ცოცხალი ცხოველები და სხვა საქონელი. ლიცენზირებას საჭიროებს ასევე ქვეყნიდან ტექსტილის ექსპორტი. კანონმდებლობით აკრძალულია ქვეყნიდან 10 ათას აშშ დოლარზე მეტი ვალუტის ექსპორტი.

სომხეთის რესპუბლიკის საბაჟო კანონმდებლობით დადგენილია სხვადასხვა შეღავათები საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას. ფიზიკური პირების მიერ 50 კგ-მდე წონისა და 500 აშშ დოლარის ღირებულების პირადი მოხმარების საქონლის იმპორტი და ექსპორტი გათავისუფლებულია საბაჟო გადასახადებისაგან. გათვალისწინებულია ასევე საბაჟო გადასახადებისაგან 20 კგ-მდე და 100 აშშ დოლარის ღირებულების საფოსტო გზავნილები, 10 კგ ხორცის პროდუქტების, 10 კგ თევზის პროდუქტების, 10 კგ რძის პროდუქტების და 0,5 კგ ხიზილალის იმპორტი და ექსპორტი. გათავისუფლებულია ასევე საბაჟო გადასახადებისაგან სხვა ქვეყანაში წარმოშობილი საქონელი. ეს ქვეყნებია: რუსეთის ფედერაცია; ყირგიზეთი; თურქეთი; ყაზახეთი; უკრაინა; ბელორუსია; ტაჯიკეთი; საქართველო.

სომხეთის რესპუბლიკას ხელი აქვს აგრეთვე მოწერილი დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის მრავალმხრივ ხელშეკრულებაზე, რომლის თანახმად დსთ-ს წევრი ქვეყნების ტერიტორიაზე წარმოებული პროდუქცია, თუ ამ ქვეყნების რეზიდენტების მიერ შეტანილი იქნება ხელშემკვრელი მხარის საბაჟო ტერიტორიაზე მოსახმარებლად თავისუფლდება საბაჟო გადასახადისაგან. შეღავათებია აგრეთვე დაწესებული ჰუმანიტარულ დახმარებასა და გრანტით შეტანილ საქონელზე, ასევე იმპორტირებულ სამედიცინო ტექნიკაზე, დონორის სისხლზე, გადასამუშავებლად შეტანილი საქონლის იმპორტზე.

საგზაო და ბუნების დაცვითი ეკოლოგიური გადასახადისაგან არის გათავისუფლებული დიპლომატიური და მათთან გათანაბრებული ორგანიზაციები, საბიუჯეტო დაწესებულებები, ცენტრალური ბანკი, რუსეთის ფედერაციის სამხედრო ნაწილები და საქონლის ტრანზიტი.

საბაჟო კანონმდებლობით დადგენილია საბაჟო ბროკერისა და საბაჟო გადაზიდველის ინსტიტუტები, საბაჟო გაფორმების სპეციალისტის სერტიფიცირების პირობები, საბაჟო კონტროლისა და საბაჟო გაფორმების პროცედურები სპეციალური პროგრამის "ასიკუდას" გამოყენებით.

საბაჟო კანონმდებლობით დაწესებულია ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა საბაჟო წესების ისეთი დარღვევისათვის, როგორცაა საბაჟო მოხელის კანონიერი მოთხოვნის შეუსრულებლობა და წინააღმდეგობის გაწევა, საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო ორგანოში წარუდგენლობა და ვადების დარღვევით წარდგენა, სატრანსპორტო საშუალებების გაუჩერებლობა, საიდენტიფიკაციო საშუალებების თვითნებურად მოხსნა ან შეცვლა, საბაჟო დეკლარაციაში ყალბი მონაცემების შეტანაზე და სხვა საბაჟო წესების დარღვევა. ადმინისტრაციული გადაცდომის მიხედვით დაწესებულია ჯარიმები 10 ათასიდან 200 ათას ლრამამდე. ამასთან, დადგენილ ვადაში საბაჟო გადასახადების გადაუხდელობაზე გათვალისწინებულია საურავის გადახდა სხვადასხვა გადასახადების მიხედვით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე 0.2%-დან 0.25%-მდე.

საკონტროლო კითხვები:

1. საზღვარგარეთის ქვეყნების საბაჟო სისტემების ზოგადი დახასიათება.

2. მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაცია.

საბაჟო სისტემები ევროკავშირის ქვეყნებში, აშშ-ში, რუსეთის ფედერაციაში, ლიტვის რესპუბლიკაში, უზბეკეთის რესპუბლიკაში და სომხეთის რესპუბლიკაში.

9.3. თავისუფალი ეკონომიკური ოფშორული თავისუფალი საბაჟო ზონები

მსოფლიოს ეკონომიკურ პრაქტიკაში თავისუფალი ეკონომიკური ზონების (თეზ) ჩამოყალიბებას დიდი ხნის ისტორია აქვს. ევროპის ქვეყნებში თეზ-ი ჩამოყალიბდა მე-10-მე-11 საუკუნეებში. გარკვეულ ტერიტორიებზე იმართებოდა ე.წ. თავისუფალი ბაზრობები და მოქმედებდა „შელავათიანი“ კანონები. ამ ტერიტორიებზე მცხოვრები ყველა პირი მათ შორის ყმები ცხადდებოდა თავისუფალ მოქალაქედ, აკრძალული იყო ამ ტერიტორიებზე დამნაშავეთა დაკავება, რომლებსაც დანაშაული ჩადენილი ჰქონდათ სხვა ტერიტორიაზე. მოქმედებდა გადასახადების შეღავათიანი რეჟიმი. მოგვიანებით კი მე-15 საუკუნიდან, სხელმწიფოებს შორის საზღვრებთან იქმნებოდა თავისუფალი საბაჟო ზონები, სადაც შეტანილი ყველა საქონელი თავისუფლდებოდა საბაჟო გადასახადებისაგან.¹

დღეისათვის მსოფლიოში სხვადასხვა მონაცემებით თეზ-ის ტერიტორიებზე რეგისტრირებული დაახლოებით 3 მილიონზე მეტი კომპანიაა სხვადასხვა ორგანიზაციულ სამართლებრივი ფორმითა და დასახელებით:

- თავისუფალი ეკონომიკური ზონები;
- ოფშორული ზონები;
- საერთაშორისო ოფშორული ფინანსური ცენტრები;
- თავისუფალი სავაჭრო ზონები;
- საექსპორტო-სამეწარმეო ზონები;
- თავისუფალი სამრეწველო საწარმოო ზონები;
- სამრეწველო-სამეცნიერო პარკები;
- სავაჭრო-სამრეწველო ზონები;
- სერვისული ზონები;
- თავისუფალი საბანკო ზონები;
- კომპლექსური ზონები;
- ტექნიკური ზონები;
- თავისუფალი პორტები;²
- განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონები და ა.შ..

¹ ცნობილი ამერიკელი მეცნიერების მ. ფრაზიეს და რ. რენის მოსაზრებით თავისუფალი ზონები „ერთი უძველესი და ამავე დროს უახლესი საკაცობრიო მნიშვნელობის იდეაა ეკონომიკური განვითარების სფეროში“.

² თავისუფალ პორტებში ძირითადად წარმოებს საქონლის დასაწყობება დაუბეგრავად ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარების მიზნით. ყოფილი რუსეთის იმპერიაში ასეთი სტატუსის პორტი დაარსდა 1817 წელს ოდესაში, 1862 წელს ვლადივოსტოკში და 1878 წელს ბათუმში.

მიუხედავად დასახული მიზნებისა და საქმიანობისა, ყველა ჩამოთვლილი ზონისათვის, საერთო დამახასიათებელია სახელმწიფოს ადმინისტრაციული ჩარევის შედარებითი და საგრძობლად დაბალი დონე განხორციელებულ ეკონომიკურ საქმიანობაში, ასევე სახელმწიფოს სიერცის ამ ნაწილში, სხვა ტერიტორიულ ნაწილთან შედარებით, გამოიყენება დაბეგერისა და სტიმულირების შეღავათიანი სისტემა.

თავისუფალი ეკონომიკური და ოფშორული¹ ზონის მიზანია ინვესტიციური გარემოს შექმნა შეღავათების გავრცელებით სამრეწველო-სავაჭრო საქმიანობის განსახორციელებლად კაპიტალის მოზიდვა, ინფრასტრუქტურის განვითარება, სხვა სახელმწიფოების ვალუტის შემოტანა, უცხოური ბაზრის ათვისება კონკურენტუნარიანი პროდუქციის გამოშვებით, ადგილობრივ საწარმოთა სიმძლავრეების გამოყენება, მოსახლეობის დასაქმება და ბუნებრივი რესურსების ეფექტური ათვისება.

გარდა აღნიშნულისა, თავისუფალი ეკონომიკური ზონებისა და ოფშორული ტერიტორიების ხელისუფლების ადმინისტრაციები, მიუხედავად სახელმწიფოს მხარდაჭერისა და ამ ტერიტორიებზე გავრცელებული საქმიანობის ყოველმხრივი გარანტიებისა, სარგებლობენ შედარებით უფრო დიდი უფლებებით (შეზღუდული და შებოჭილი არ არიან ცენტრალური ხელისუფლებიდან) ეკონომიკური საკითხების გადაწყვეტისას.

მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა ქვეყნებისა და რეგიონების თავისუფალ ეკონომიკურ და ოფშორულ ზონებში მოქმედებს არაერთგვაროვანი პრეფერენციული საკრედიტო, საგადასახადო და საბაჟო სისტემები და რეჟიმი, ყველა სახის ამ ზონებისათვის დამახასიათებელია საერთო ტიპური შემდეგი პირობები:

- ზონებში მოქმედებს თავისუფალი ეკონომიკური კანონები;
- ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება მნიშვნელოვნად შეზღუდულია;
- ზონის ადგილობრივ ადმინისტრაციას ცენტრიდან მინიჭებული აქვს შედარებით მეტი უფლებამოსილება ყველა საკითხების გადასაწყვეტად, გარდა პოლიტიკური და სხვა საერთო სახელმწიფოებრივი საკითხებისა.

¹ ტერმინი „ოფშორული“ არის გეოგრაფიული ცნება, რომელიც პირველად გასული საუკუნის 50-იან წლებში იქნა გამოყენებული აშშ-ს ერთ-ერთ გაზეთში, რომელშიც აღწერილი იყო კომპანიის საქმიანობა, რომლის გაკონტროლებას ცდილობდა ხელისუფლება. ამ კომპანიამ კი თავისი საქმიანობა გადაიტანა და განახორციელა იმ ტერიტორიაზე, სადაც ხელსაყრელი შეღავათიანი კლიმატი იყო შექმნილი.

• უცხოური კაპიტალის მოზიდვის მიზნით, ზონაში მოქმედებს პრფერენციული (შელავათიანი) საგადასახადო საბაჟო და საკრედიტო-სავალუტო რეჟიმი;

• ნებადართულია ისეთი სახის სადაზღვევო და საბანკო ოპერაციები, რომლებიც აკრძალულია ქვეყნის სხვა ტერიტორიაზე.²

თავისუფალი ეკონომიკური ზონების სხვადასხვა მიზნებიდან გამომდინარე, სპეციალურ ლიტერატურაში არსებობს მისი განმარტების მრავალი განსხვავებული კატეგორია. საერთაშორისო სამართალში თავისუფალი ეკონომიკური ზონები განისაზღვრება 1973 წლის კოტოს კონვენციის მიხედვით, რომლის თანახმად ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილი, სადაც საქონელი განიხილება ქვეყნის ეროვნული საბაჟო ტერიტორიის გარეთ არსებულად, რომელზეც არ ვრცელდება ჩვეულებრივი დაბეგვრისა და საბაჟო კონტროლის რეჟიმი ითვლება „ფრანკოზონებად“.³

სპეციალისტების შეფასებით მსოფლიოში თავისუფალი ეკონომიკური ზონები ფართოდ არის გავრცელებული, როგორც ეკონომიკურად განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში, დღეისათვის მათი რიცხვი 700 ათასამდეა. ეს ზონები ძირითადად კონცენტრირებულია პლანეტის შემდეგ ტერიტორიებზე:

- კარიბის აუზი - ბაჰამის, კაიმანისა და ვირჯინიის კუნძულები;
- ეს რეჟიმი გააჩნია ასევე ბარბადოსსა და გრენადას;
- ხმელთაშუაზღვისპირეთი - ანდორა, გიბრალტარი, მონაკო, კვიპროსი (კუნძულის ბერძნულ ნაწილში), სან-მარინო;
- ევროპის ოფშორული ზონები - შვეიცარია, ლუქსემბურგი, ლიხტენშტეინი, კუნძულები ლა-მანშის ყურეში - გერნსი და ჯერსი, კუნძული მანი, ირლანდია.

• არაბეთის ოფშორული ზონები - ლიბანი, გაერთიანებული არაბეთის ემირატები, ბაჰრეინი;

- აფრიკის ოფშორული ზონები - სეიშელის კუნძულები, ლიბერია;
- აზია - წყნარი ოკეანის რეგიონის ოფშორული ზონები - აომანი (პორტუგალიის საკუთრება ჩინეთში), სიანგანი (ყოფილი ჰონკონგი), სინგაპური, მალაიზია, ფილიპინები.

უცხოური კაპიტალის მიზიდვის მიზნით, ჩამოთვლილ თავისუფალ

² ზ. როგავა, გადასახადები საგადასახადო სისტემა და საგადასახადო სამართალი. 2002, გვ. 131-137.

³ ნ. ჩიხლაძე, საზღვარგარეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემები. 2004, გვ. 90-103.

ზონებში მოქმედებს სხვადასხვა პრეფერენციული რეჟიმები. ასე მაგალითად, ბაკამის კუნძულებზე რეგისტრირებულ საწარმოთა გადასახადი ყოველწლიურად შეადგენს 100 აშშ დოლარს, ვირჯინიის კუნძულებზე ყოველწლიურად 300 აშშ დოლარს, კაიმანის კუნძულებზე გადასახადები პრაქტიკულად არ არსებობს. მალაიზიაში რეგისტრირებული საწარმოები პირველი ხუთი წლის განმავლობაში საერთოდ თავისუფლდებიან ყოველგვარი გადასახადისაგან, იგივე პრეფერენციული რეჟიმი დაწესებული სამხრეთ კორეაში. ჩინეთის თავისუფალ ეკონომიკურ ზონაში რეგისტრირებული უცხოური ფირმები პირველი ორი წლის განმავლობაში გადასახადებს არ იხდიან, ხოლო მომდევნო სამ წელს გადასახადი არ აღემატება 7,5%-ს. არაბეთისა და აფრიკის ოფშორულ ზონებში გადასახადები საერთოდ არ არსებობს.

თავისუფალი ზონებისათვის ძირითადად დამახასიათებელია:

- მოგებისა და სხვა გადასახადების საერთოდ გაუქმება ან უმნიშვნელო დაბალი გადასახადის განაკვეთის დადგენა, ამასთან ერთად, გარანტირებულია შემოსავლების დაცვა და მისი გატანა ყოველგვარი გადასახადისა და მოსაკრებლის გარეშე;

- გადასახადებისაგან გათავისუფლების პირობებში უმნიშვნელო ფიქსირებული მოსაკრებლის დადგენა; ამავე დროს ფირმის რეგისტრაციის პროცედურა საკმაოდ გამარტივებულია;

- საგადასახადო და საბაჟო კანონმდებლობის დარღვევები არ განიხილება სამართალდარღვევებად და მათზე არავითარი პასუხისმგებლობა არ არის დაწესებული.

მსოფლიო გამოცდილებამ აჩვენა, რომ გარდა მითითებული პრეფერენციებისა, უცხოური კაპიტალის მიზიდვის მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ასევე ქვეყნის სტაბილურობა, შიდა პოლიტიკური დაპირისპირებისა და ეთნოკონფლიქტების გამორიცხვა, დემოკრატიული, თავისუფალი საზოგადოების არსებობა, მოსახლეობის კანონმორჩილებისა და მართლწესრიგის განმტკიცების მაღალი დონე.

აღნიშნულთან ერთად გასათვალისწინებელია, რომ ნებისმიერი სახის თავისუფალი ზონის დაარსება დაკავშირებულია დიდ კაპიტალურ დაბანდებებთან. მსოფლიო პრაქტიკის გათვალისწინებით, 1 აშშ დოლარის მოსაზიდად პირველ ეტაპზე საჭიროა დაახლოებით 4-6 აშშ დოლარის დაბანდება. დადგენილია, რომ ორ კვადრატულ კილომეტრამდე თავისუფალი ზონის კომპლექსური ინფრასტრუქტურის მოსაწყობად საჭიროა, სულ მცირე, 40-50 მილიონი აშშ დოლარი.

ასეთი ზონების ისტორიულმა გამოცდილებამ დაადასტურა, რომ ნებისმიერი სახის თავისუფალ ზონას მთელ რიგ დადებით მხარეებთან ერთად გააჩნია უარყოფითი მოვლენებიც, რაც ნებისმიერი ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით გასაანალიზებელი და გასათვალისწინებელია. ამ საკითხთან დაკავშირებით, სპეციალისტების მიდგომა არაერთგვაროვანია. მათი ნაწილი ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ ამ ზონების დადებით ეკონომიკურ მხარეებზე, მეორე ჯგუფი მიუთითებს სოციალურ, ეკოლოგიურ და კრიმინალურ უარყოფით ფაქტორებზე, მესამე ნაწილი აღნიშნავს, როგორც დადებით, ისე უარყოფით მხარეებს.

ზოგადად, თავისუფალი ზონების დადებით მნიშვნელოვან მხარეებად მიჩნეულია:

- თავისუფალ ზონაში, როგორც უცხოური ასევე ეროვნული კაპიტალის მიზიდვა განაპირობებს პირველ რიგში ამ რეგიონისა და მთლიანობაში კი, მთელი ქვეყნის ეკონომიკის, სოციალურ-ყოფითი პირობების გაუმჯობესებას;

- ახალი ტექნოლოგიების მოზიდვით ხორციელდება ადგილობრივი წარმოების განვითარება;

- შესაძლებელი ხდება ხარისხიანი და კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება, იზრდება საქონლის ექსპორტი და შესაბამისად, ბაზრიდან ანალოგიური პროდუქციის გაძევებით ქვეყანაში იმპორტი მცირდება, მთლიანობაში ექსპორტ-იმპორტის თანაფარდობს დადებითი სალდო ხელს უწყობს საგარეო ვაჭრობის განვითარებას;

- იზრდება სავალუტო შემოსავლები;

- მთლიანად ვითარდება ინფრასტრუქტურა, მათ შორის სასტუმროებო კვების ობიექტები, მიმოსვლითი გზები, სატრანსპორტო კომუნიკაციები, პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებები, სამედიცინო მომსახურებისა და სხვა სფეროები;

- ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ თავისუფალ ზონებში საწარმოთა განვითარებით იქმნება ძალიან ბევრი სამუშაო ადგილი.

თავისუფალ ზონას, როგორც ყველა მოვლენას, გააჩნია აგრეთვე უარყოფითი მხარეები, რასაც სპეციალისტთა გარკვეული ნაწილი მიაკუთვნებს:

- თავისუფალი ზონის ტერიტორიებში ხშირად ხდება ფულის გათეთრება, ნარკოტიკული საშუალებებისა და საბრძოლო იარაღის შეღწევა;

- თავისუფალ ზონებში შემოღებული შეღავათებით მცირდება საბიუჯეტო შემოსავლები;

- თავისუფალ ზონებში არაკონკურენტუნარიანი პროდუქციის გამოშვები საწარმოები ვერ უძლებენ კონკურენციას და კოტრდებიან;

- ხშირ შემთხვევაში, წარმოებაში დაბალი ტექნოლოგიების გამოყენებით ზიანი ადგება ბუნებრივ გარემოს და გამოშვებული პროდუქცია არ შეესაბამება ეკოლოგიურ სტანდარტებს;

- არ არსებობს ჯანსაღი კონკურენცია ერთი ქვეყნის ოფშორულ ტერიტორიასა და სხვა ტერიტორიულ ერთეულებს შორის;

- თავისუფალი ეკონომიკური ზონის არსებობა ხშირად ქმნის უთანხმოებას ცენტრსა და რეგიონებს შორის;

მსოფლიო პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ თავისუფალი ზონის მეზობელი და სხვა რეგიონები ითხოვენ იგივე საგადასახადო ოპორტუნობებს შექმნას, რაც ხშირად დაუმორჩილებლობითა და მწვავე კონფლიქტებით სრულდება.

თავისუფალი ეკონომიკური ზონის განსაკუთრებულ სახეს წარმოადგენს ოფშორული ზონა, რომლის ძირითადი საქმიანობის საგანია არა სამეწარმეო, არამედ საშუაშაველო საქმიანობა, რომელსაც ისინი ახორციელებენ.

ოფშორულ ზონებში დაწესებულია დიდი საგადასახადო შეღავათები. კომპანიები, როგორც წესი, იხდიან მხოლოდ სარეგისტრაციო მოსაკრებელს, რომელიც სხვადასხვა ქვეყნებში დაწესებულია დაახლოებით 50-დან 1000 აშშ დოლარამდე და წლიურ ფიქსირებულ მოსაკრებელს, რომელიც არ არის დაკავშირებული კომპანიის შემოსავლებთან და დაახლოებით შეადგენს 150-დან 1000 აშშ დოლარამდე. ამასთან ერთად, კომპანიები ვალდებულნი არ არიან წარადგინონ ბუღალტრული ანგარიშგება. შეუძლიათ გახსნან მსოფლიოს ნებისმიერ ბანკში ანგარიშები ნებისმიერ ვალუტაში.

ამავე დროს, ოფშორულ ზონაში გარანტირებულია რეგისტრირებული კომპანიების საქმიანობაში სახელმწიფოს ჩაურევლობის პრინციპი. კანონმდებლობით მათი საქმიანობის კონფიდენციალობა მკაცრად არის დაცული. კერძოდ, აკრძალულია ფირმის დამფუძნებლების მონაცემების კონკრეტული საქმიანობისა და კომპანიის შედეგების გამჟღავნება, ზოგიერთ ქვეყნებში ამ მიზნით დაწესებულია აქციების გამოშვება წარმომდგენზე და ასევე ამ საილუმოების გამჟღავნები-

სათვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. მთელ რიგ ოფ-
შორულ ზონებში გარანტირებულია რეგისტრაციის მომენტში არსე-
ბული შეღავათების მოქმედება 20-25 წლის განმავლობაში.

მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში შექმნილია თავისუფალი საბაჟო ზონები,
რომელთა ტერიტორიები განიხილება ამ ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიის
გარეთ არსებულად და რომელშიც იმპორტირებული საქონლის შეტანა
გათავისუფლებულია სახელმწიფოში დაწესებული საიმპორტო გადასა-
ხადებისაგან. თავისუფალი საბაჟო ზონის პარამეტრები განიხილება
საბაჟო სპზდერად, რომელზეც კონტროლი წესდება მკაცრი. ამ თავი-
სუფალი საბაჟო ტერიტორიის სპზდერიდან ქვეყნის სხვა ტერიტორიაზე
გატანილი საქონელი ექვემდებარება ჩვეულებრივი რეჟიმით საიმპორ-
ტო გადასახადებით დაბეგვრას იმავე პირობით, როგორცაა დაწესებუ-
ლი სხვა სახელმწიფოდან საქონლის შემოტანის დროს.

საქართველოში თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნის იდეა
ადრეული პერიოდიდან არსებობდა. ისტორიული წყაროების მიხედ-
ვით, მეფე ერეკლე ცდილობდა გაეტარებინა ეკონომიკური რეფორმე-
ბი. ის პირადად წარმართავდა მოლაპარაკებებს სხვა ქვეყნების მსხვი-
ლი კაპიტალის მფლობელებთან, პირდებოდა მათ შეღავათებსა და
პრივილეგიებს საქართველოში ინვესტიციების მოსაზიდად. გასული
საუკუნის 90-იან წლებში ფოთის იმდროინდელმა საქალაქო საბჭოს
აღმასრულებელმა კომიტეტმა შეიმუშავა საქართველოში თავისუფა-
ლი ეკონომიკური ზონის შექმნისა და ფუნქციონირების კონცეფცია,
რომელიც დამყარებული იყო იმ დროს არსებული სოციალისტური
წყობილების პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და იდეოლოგიურ ფაქტორებ-
ზე. შემდგომ პოლიტიკური სისტემის შეცვლამ, სამოქალაქო და სეპა-
რატისტულმა ომებმა ამ კონცეფციის დანერგვასა და განხორციელე-
ბას ხელი შეუშალა და ის პრაქტიკულად ვერ განხორციელდა.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველოში გააქტიურ-
და შესაბამისი მუშაობა თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შესაქმნე-
ლად. 1993 წელს შეიქმნა სპეციალური სამთავრობო კომისია, რომელ-
საც დაევალა თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შესაქმნელად კონკ-
რეტული წინადადებებისა და მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორ-
მების შემუშავება. კომისიას დახმარებას უწევდა ინგლისისა და ამერი-
კის შერთებული შტატების კომპანიები.¹

¹ ბრიტანული ფირმა „კუპერ ენდ ლაიონბრენტი“ და ამერიკული კაპიტალის
კომპანია „Gateway Ventures LTD“

1997 წელს საქართველოში შემუშავებული იქნა პირველი კანონპროექტი „თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შესახებ“, რომელიც ვერ გასცდა პოლიტიკურ დებატებს, რაც განპირობებული იყო ძირითადად იმდროინდელი ცენტრალური და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლების დაპირისპირებებით. შემდეგ შემუშავებული იქნა მეორე კანონპროექტი „სპეციალური ეკონომიკური ზონების შესახებ“, რომლის მიღება, სამწუხაროდ, დღემდე ვერ მოხერხდა. მიუხედავად ამისა, საქართველოში თავისუფალი ზონების შექმნის იდეას აქტუალობა დღემდე არ დაუკარგავს. პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ელიტარულ წრეებში არსებობს მოსაზრება იმის შესახებ, რომ უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და საგარეო ვაჭრობის სტიმულირების ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა თავისუფალი ეკონომიკური და თავისუფალი სავაჭრო ზონების შექმნა. ყოველივე ამის განხორციელებას, სხვა მიზეზებთან ერთად, ხელს უშლის პრობლემის მკაცრად პოლიტიზება.

სპეციალისტები მიიჩნევენ, რომ საქართველოში გეოპოლიტიკური, ეკონომიკური, ფინანსური და სხვა პირობების გათვალისწინებით შესაძლებელია შეიქმნას შემდეგი ტიპის თავისუფალი ზონები:

- საწარმოო ზონები. ხელსაყრელი პირობებია ამისათვის თბილისის დიდებუ-ჩუღურეთის, ისან-სამგორის რაიონებში, რუსთავში, ქუთაისში, ბათუმში, ფოთსა და სოხუმში;

- სამეცნიერო-ტექნიკური პარკები - თბილისი, ქუთაისი, ბათუმი, სოხუმი;

- საგარეო ვაჭრობის ზონები. ყაზბეგი, ცხინვალი, მარნეული, გარდაბანი, ნინოწმინდა, ახალქალაქი, ახალციხე, ბათუმი, ფოთი, გაგრა;

- თავისუფალი საბაჟო ზონები. ქუთაისი, რუსთავი;

- ტურისტული-რეკრეაციული ზონები. გულაური, ბორჯომი, ბახმარო, რაჭა, აჭარა, აფხაზეთი;

- უნივერსალური (მრავალდარგოვანი) ზონები. ხელსაყრელი პირობებია შექმნილი ასეთი ზონების შესაქმნელად თბილისის ზოგიერთ რაიონში, ქუთაისში, ფოთში, რუსთავში, ბათუმში, სოხუმში.

ყველა მოვლენის მსგავსად, თავისუფალ ეკონომიკურ და ოფშორულ ზონას გააჩნია როგორც დადებითი, აგრეთვე უარყოფითი მხარე, რაზედაც ზემოთ გვექონდა საუბარი. მიუხედავად ამისა, მსოფლიო პრაქტიკამ ერთაზროვნად დაადასტურა, რომ ასეთი ზონები ხელს უწყობს ამ ტერიტორიებზე მრეწველობის განვითარებას, კაპიტალის შემოდინებას, მუშახელის დასაქმებას, თანამედროვე ინფრასტრუქტურის მოწყობას და მთლიანობაში კი ეკონომიკის გაჯანსაღებასა და საზოგადოების სოციალურ-ყოფითი პირობების გაუმჯობესებას.

ამავე დროს გასათვალისწინებელია, რომ მსოფლიოს ეკონომიკურად განვითარებული და წამყვანი ქვეყნები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, მათ შორის გაერო და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტები მიიჩნევენ, რომ თავისუფალი ზონები სათანადო კონტროლს არარსებობის გამო გადაიქცა კრიმინალების თავშესაფარ ადგილად, სადაც ხდება იარაღით უკანონო ვაჭრობა, ნარკობიზნესის განვითარება და სხვა საერთაშორისო ორგანიზებული დანაშაულებრივი ქმედებების განხორციელება.

გარდა აღნიშნულისა, მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის მთავარ საფრთხედ მიჩნეულია ერთი ქვეყნიდან მეორეში დიდი რაოდენობის კაპიტალის უკონტროლოდ გადატანა. ე.წ. „ჭუჭყყიანი“ - უკანონო გზებით შექმნილი ფულის გათვრება. გაეროს ექსპერტების დასკვნით, დღეისათვის ოფშორულ ზონაში ჩადებული კაპიტალი აჭარბებს მ ტრილიონ აშშ დოლარს, რომლის თითქმის ნახევარი ნარკობიზნესისა და იარაღით ვაჭრობით სპეციალიზებულ კრიმინალურ სინდიკატებზე მოდის. ამ თანხის გარკვეული ნაწილი ხმარდება კრიმინალური ბანდ-ფორმირებების დაფინანსებას და სხვადასხვა ტერიტორიული აქტივების განხორციელებას, რაც საფრთხეს უქმნის პლანეტის მოსახლეობას. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ოფშორული ბიზნესის მიმართ მსოფლიო საზოგადოებას დღეისათვის ნეგატიური დამოკიდებულება აქვს. გავრცელებული აზრით, ოფშორული ბიზნესი ჯერ მკაცრ სტანდარტებში უნდა მოექცეს და შემდეგ საერთოდ უნდა იქნეს გაუქმებული და ლიკვიდირებული.

გარდა ამ არგუმენტებისა, საქართველოში გასათვალისწინებელია ასევე ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის საკითხი. აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს უკონტროლო ტერიტორიებიდან სისტემატურად აღვილი აქვს ნარკოტიკებთან ერთად სხვა აღურიცხავი პროდუქციის შემოდინებას, რაც დიდი საფრთხისა და პრობლემის წინაშე აყენებს მთელ ქვეყანას. ყოველივე აღნიშნული გასათვალისწინებელია ნებისმიერი სახის თავისუფალი ზონის შექმნის საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტის დროს.

საკონტროლო კითხვები

1. თავისუფალი ეკონომიკური, ოფშორული და თავისუფალი საბაჟო ზონების ცნება, დამახასიათებელი ნიშნები და შედეგათები.
2. ამ ზონების დადებითი და უარყოფითი მხარეები;
3. ამ ზონების შექმნის პერსპექტივები საქართველოში.

9.4. საქართველოში საბაჟო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების ძირითადი ასპექტები

საბაჟო კანონმდებლობის ცნება. საბაჟო პოლიტიკა, მიზნები და ამოცანები. საქართველოს გეოპოლიტიკურმა პირობებმა უძველესი დროიდან, ჯერ კიდევ ადრე ფეოდალურ საქართველოში, საფუძველი ჩაუყარა საბაჟო საქმიანობის განვითარებას. საქართველო წარმოადგენდა ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელ ხიდს, რომელზეც გადიოდა დიდი საქარაენო, აბრეშუმის გზად ცნობილი მნიშვნელოვანი სატრანსპორტო მაგისტრალი ორ კონტინენტს შორის, რომელიც ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-2 საუკუნეში ჩინეთიდან დაიწყო და ფუნქციონირებდა მე-18 საუკუნის ბოლომდე.

ამ შემაერთებელი საქარაენო სატრანსპორტო მაგისტრალის შესახებ ცნობები მოცემულია უძველეს ქართულ საისტორიო ძეგლებში. ერთ-ერთი ასეთი ძეგლია “ისტორიანი და აზმანი შარავანდედა”, რომლის შესაბამისად სახელმწიფო უზრუნველყოფდა დიდი აბრეშუმის საქარაენო გზის ნორმალურ მუშაობას, უცხოელი ვაჭრების ქონებისა და პირადი უსაფრთხოების დაცვას. ამ ფუნქციების შესრულება ეკისრებოდა სპეციალურად შექმნილ რაზმს, რომელსაც ქარავანბაში ეწოდებოდა და რომლის მეთაურად განსაკუთრებული დამსახურებისა და გავლენის მქონე პირი ინიშნებოდა. პირველად სიტყვა “ბაჟი” ქართულ ისტორიულ წყაროებში 1072 წელს შიო მღვიმის მონასტრისადმი მეფე გიორგი მეორეს სიგელში მოიხსენიება. აღსანიშნავია ასევე მეფე დავით აღმაშენებლის ანდერძი 1123 წელს შიო მღვიმის მონასტრისადმი, სადაც ასევე ნახსენებია ტერმინი – ბაჟი. საბაჟო გადასახადების შესახებ ცნობები მოიპოვება მეფე ვახტანგ VI კანონთა კრებულში შეტანილ დასტურდამალში, რომელშიც დასახელებულია ხიდის ბაჟი, ტივის ბაჟი, მწვანის ბაჟი და სხვ.

დამოუკიდებლობის პირველ ეტაპზე საქართველოში შეიქმნა საბაჟო სამსახური, რომელმაც მყარი საფუძველი ჩაუყარა საბაჟო საქმიანობის მომწესრიგებელი კანონმდებლობის შემუშავებასა და მიღებას.

1991 წლის 15 სექტემბერს საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლესმა საბჭომ მიიღო კანონი “საქართველოს რესპუბლიკის საბაჟოების შესახებ”. 1992 წლის 15 თებერვალს მიღებულ იქნა მინისტრთა კაბინეტის დადგენილება “საქართველოს საბაჟო სახელმწიფო კომიტეტის შესახებ”, 1992 წლის 21 ოქტომბერს – პირველი საბაჟო კოდექსი და დეკრეტი

“საბაჟო ტარიფების შესახებ”, 1996 წელს პირველი კანონი საბაჟო გადასახადების შესახებ. ამ ნორმატიულმა აქტებმა ქვეყანაში შექმნეს საბაჟო კანონმდებლობის საფუძვლები. განისაზღვრა საბაჟო საქმის ძირითადი მიმართულებანი და პრობლემები. 1997 წლის 14 ნოემბერს პარლამენტმა მიიღო საქართველოს საბაჟო კოდექსი, რომელიც ამოქმედდა 1998 წლის 1 იანვრიდან. 1998 წლის მარტში მიღებულია კანონი საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ. 1998 წლის 3 მარტს – კანონი “საბაჟო მოსაკრებლების” შესახებ. ამავე დროს, მიღებულ იქნა მრავალი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი, რომლებიც არეგულირებს საბაჟო საქმიანობას. ამასთან ერთად, ხელმოწერილია მრავალი საერთაშორისო კონვენცია, შეთანხმება და ხელშეკრულება, რომლებიც ასევე არეგულირებს საბაჟო საქმიანობას და ხშირ შემთხვევაში, აწესებს შესაბამის ქვეყნებთან საბაჟო შეღავათებს. ამ საერთაშორისო სამართლებრივ აქტებს, საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის შესაბამისად, უპირატესი იურიდიული ძალა აქვს შიდა სახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ.

საქართველოს საბაჟო კოდექსის მე-4 მუხლის თანახმად, საქართველოს საბაჟო კანონმდებლობა ემყარება საქართველოს კონსტიტუციას და შედგება საქართველოს საბაჟო კოდექსისაგან, საქართველოს კანონების “საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ”, “საბაჟო მოსაკრებლების შესახებ”, სხვა კანონებისა და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებისაგან. ამ მუხლის შესაბამისად, კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საბაჟო კოდექსს და საბაჟო კანონმდებლობის სხვა აქტებს. წინააღმდეგობის არსებობისას გამოიყენება საბაჟო კოდექსის ან შესაბამისი კანონის დებულებები.

საბაჟო ურთიერთობათა სფეროში საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, უპირატესი იურიდიული ძალა აქვს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ. ამასთან ერთად, კანონის მიხედვით, საბაჟო ურთიერთობების სფეროში გამოიყენება საბაჟო კანონმდებლობის გამოქვეყნებული აქტები, რომლებიც მოქმედებს საქონლის მესაკუთრის ან მფლობელის სრულ განკარგულებაში გადაცემის დღისათვის.

კოდექსით აკრძალულია სხვა კანონით ან კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტით იმ ურთიერთობათა დარეგულირება, რომლებიც საბაჟო კანონმდებლობის პრეროგატივას წარმოადგენს. საბაჟო კანონმდებლობის აქტებს უკუქცევითი ძალა არა აქვს, თუ შესაბამისი ნორმატიული აქტით სხვა რამ არ არის დადგენილი.

საბაჟო კოდექსის პირველი მუხლით დადგენილია, რომ საქართველო-ში ხორციელდება ერთიანი საბაჟო პოლიტიკა, რომელიც საქართველოს პარლამენტის მიერ განსაზღვრული ქვეყნის საშინაო და საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია. ფართო გაგებით, საბაჟო პოლიტიკა არის ქვეყნის პოლიტიკური, სამართლებრივი, ეკონომიკური, ორგანიზაციული და სხვა ფართომასშტაბიანი ღონისძიებების სისტემა, რომლის მიზანია საქართველოს ეკონომიკური სუვერენიტეტისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვა, საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების სტიმულირება, საქართველოს საშინაო და საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის სხვა ამოცანების განხორციელება.

ქვეყანაში ერთიანი საბაჟო პოლიტიკის განხორციელება წარმოადგენს საბაჟო საქმიანობის ძირითად პრინციპს, რომლის თანახმად საქართველოს მთელ საბაჟო ტერიტორიაზე მოქმედებს ცენტრალური უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა მიერ მიღებული ნორმატიული აქტები. საქართველოს კონსტიტუციის მე-3 მუხლით განსაზღვრულია, რომ მხოლოდ უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრებულ გამგებლობას განეკუთვნება საგარეო ვაჭრობა, სავაჭრო და სატარიფო რეჟიმები, აგრეთვე საგადასახადო კანონმდებლობის მიღება. კონსტიტუციის 94-ე მუხლით კი განსაზღვრულია, რომ გადასახადებისა და მოსაკრებლების სტრუქტურას, მიღების წესს განსაზღვრავს საქართველოს პარლამენტი მიერ მიღებული კანონი. საქართველოს მთელ საბაჟო ტერიტორიაზე მოქმედებს პარლამენტის მიერ მიღებული გადასახადებისა და მოსაკრებლების სტრუქტურა, მათი შემოღების წესი დგინდება კანონით საქართველოს პარლამენტის მიერ. საქართველოს მთელ საბაჟო ტერიტორიაზე მოქმედებს საბაჟო კოდექსი, კანონები საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ, საბაჟო მოსაკრებლების შესახებ, საბაჟო საქმიანობის მარეგულირებელი სხვა საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები. ადგილობრივი მმართველობისა და თვითმმართველობის ორგანოები უფლებამოსილი არ არიან დამოუკიდებლად განსაზღვრონ საბაჟო პოლიტიკის მიმართულებები და განხორციელონ საბაჟო საქმიანობა, ისინი საბაჟო ორგანოებს ადგილებზე უწევენ დახმარებას საბაჟო კანონმდებლობის აღსრულებასა და მთლიანად, საბაჟო ორგანოების ფუნქციების შესრულებაში.

საბაჟო პოლიტიკა წარმოადგენს ქვეყნის საშინაო და საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის შემადგენელ ნაწილს. ეს პოლიტიკა დღეისათვის ორიენტირებულია საბაზრო ეკონომიკის პრონციპების დამკვიდრებაზე, აგ-

რეთვე ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკის სტიმულირებას თავისუფალი საგარეო ვაჭრობის განვითარებით, საიმპორტო გადასახადების განაკვეთების რეგულირებითა და სხვა ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენებით, ატარებს პროტექციონისტურ პოლიტიკას ადგილობრივი წარმოების მიმართ კონკურენტუნარიანი საექსპორტო პროდუქციის დასამზადებლად.

დღეისათვის ქვეყანაში შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია საბაჟო საზღვრის დაცვა, გადაადგილებულ საქონელსა და სატრანსპორტო საშუალებების სრული აღრიცხვა და კანონმდებლობით დადგენილი საბაჟო გადასახდელების დარიცხვა და ბიუჯეტში შეტანა. ყოველივე ეს უზრუნველყოფს შიდა ბაზრის დაცვას და ჯანსაღი კონკურენციის დამკვიდრებას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში ამ მიმართულებით ბოლო წლებში გატარებული ღონისძიებების მიუხედავად, საბაჟო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი პრინციპი – შიდა ბაზრის დაცვა სრულყოფილად ვერ ხორციელდება. ფაქტობრივად, ქვეყნის ეკონომიკური საზღვარი სათანადოდ არ არის დაცული, შიდა ბაზარზე შემოედინება დიდი რაოდენობით აღურიცხავი და დაუბეგრავი პროდუქცია, რაც ანგრევს ჯანსაღი კონკურენციის პრინციპებს და საგრძნობლად ამცირებს საბიუჯეტო შემოსავლებს. ექსპერტთა გათვლებით დღეისათვის აღურიცხავი პროდუქციის ზვედრითი წილი ძირითადი მოხმარების ცალკეული საქონლის მიხედვით დაახლოებით 50-70%-ს აღწევს.

ამრიგად, საბაჟო პოლიტიკის მთავარი ამოცანაა საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების გათვალისწინებით საბაჟო საქმიანობის მარეგულირებელი სრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, მისი აღსრულების უზრუნველყოფა, რაც ქვეყნის ეკონომიკური სუვერენიტეტისა და უსაფრთხოების დაცვის, საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისა და სტიმულირების, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის, მთლიანად საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სრულყოფის, ადგილობრივი საწარმოებისათვის პროტექციონისტული პოლიტიკის დაწესების, შიდა ბაზრის დაცვისა და საშინაო და საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის სხვა ამოცანების განხორციელების საფუძველია.

საბაჟო რეჟიმების სახეობანი და საბაჟო საზღვრის გადაკვეთის ძირითადი პრინციპები. საბაჟო სამართლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტიტუტს წარმოადგენს საბაჟო რეჟიმები. საბაჟო კოდექსის მე-7 მუხლის შესაბამისად, საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთა ხორციელდება საბაჟო

რეჟიმების შესაბამისად.

საბაჟო რეჟიმი არის იმ დებულებათა ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს საბაჟო რეგულირების ინსტრუმენტების კომპლექსურ გამოყენებას საბაჟო საზღვრის გადამკვეთი საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებებზე გარკვეული სტატუსის მინიჭების მიზნით.

საბაჟო რეჟიმი განსაზღვრავს ამ რეჟიმისათვის დამახასიათებელი პროცედურების სტანდარტულ ფორმებსა და თანმიმდევრობას, ასევე საბაჟო საზღვრებზე საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების გადაადგილების წესს, საბაჟო ტერიტორიაზე და საბაჟო ტერიტორიის გარეთ საქონლის მოხმარების შესაძლებლობას ან მოხმარების აკრძალვის პირობებს, კონკრეტულ საბაჟო რეჟიმში ყოფნის ხანგრძლივობას, თითოეული პირის (საქონლის მფლობელის, საბაჟო გადამზიდველის, საბაჟო ბროკერის ან სხვა რწმუნებულის) უფლებებსა და მოთხოვნებს მათ მიმართ.

საბაჟო რეჟიმში საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების მოქცევა თავისთავად გულისხმობს საბაჟო პროცედურების ერთობლიობას, რომელიც გამოყენებულია მოცემული საქონლის მიმართ და დადგენილია საქართველოს საზღვარზე საქონლის გადაადგილების მიზნისა და ხასიათის გათვალისწინებით. ძირითადად, საბაჟო პროცედურებში იგულისხმება საბაჟო ორგანოების მიერ გაწეული საქმიანობა, რომელიც აუცილებელია ჩატარდეს საქართველოს საზღვრის გადამკვეთ იურიდიულ და ფიზიკურ პირებთან და რომლის გარეშეც დაუსმეველია სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთა.

საქართველოს საბაჟო კოდექსით დადგენილია საბაჟო რეგულირების მიზნით საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების მიმართ საბაჟო რეჟიმის თხუთმეტი სახეობა:

1. თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვება (იმპორტი);
2. რეიმპორტი;
3. ტრანზიტი;
4. საბაჟო საწყობში საქონლის შენახვა;
5. უბაჟო ვაჭრობა;
6. გადამუშავება საბაჟო ტერიტორიაზე;
7. გადამუშავება საბაჟო კონტროლის ქვეშ;
8. დროებითი შემოტანა დასან გატანა;
9. თავისუფალ საბაჟო ზონაში საქონლის განთავსება და გამოყენება;
10. თავისუფალ საწყობში საქონლის განთავსება და გამოყენება;

11. გადაშუშავება საბაჟო ტერიტორიის გარეთ;
12. ექსპორტი;
13. რეექსპორტი;
14. განადგურება;
15. უარის თქმა სახელმწიფოს სასარგებლოდ.

კანონი ადგენს, რომ ყოველ ფიზიკურ და იურიდიულ პირს უფლება აქვს, ნებისმიერ დროს აირჩიოს ნებისმიერი საბაჟო რეჟიმი ან შეიცვალოს იგი მეორით, საქონლის ან სატრანსპორტო საშუალებების ხასიათის, რაოდენობის, მწარმოებელი ან დანიშნულების ქვეყნის მიუხედავად, თუ სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული საბაჟო კოდექსითა და საბაჟო კანონმდებლობის სხვა აქტებით.

– საქონლის თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვების (იმპორტის) საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანილი საქონლის მუდმივად დატოვებას ამ ტერიტორიაზე, მისი გადატანის ვალდებულების გარეშე.

საქონლის თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვება (იმპორტი) ითვალისწინებს:

- კანონმდებლობით გათვალისწინებული საბაჟო გადასახდელების გადახდას;
- ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა დაცვას.

მოქმედი კანონმდებლობა ითვალისწინებს შემოტანილი ანუ იმპორტირებული საქონლის საბაჟო გადასახდელებით დაბეგვრას, რომელიც ერიცხება საქონლის საბაჟო ღირებულებას. საბაჟო ღირებულებაში კი შედის საქონლის ტრანსპორტირების ღირებულების ხარჯი, დაზღვევის თანხის, შეფუთვის, მარკირებისა და დატვირთვა-გადმოტვირთვისათვის გაწეული ხარჯების ჯამი. საბაჟო გადასახდელების გამომანგარიშებისას, ამ ნაკრები თანხების ჯამს ერიცხება საბაჟო მოსაკრებელი საბაჟო მომსახურებისათვის, რომელიც “საბაჟო მოსაკრებლის შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად, შეადგენს საბაჟო ღირებულების 0.15 პროცენტს. შემდეგ ამ თანხის ჯამს ერიცხება საბაჟო გადასახადი, რომელიც იმპორტირებული საქონლის სახეობების მიხედვით “საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად, შეადგენს 2-დან 30 პროცენტამდე. ამ ნაზარდ ჯამს აქციზური საქონლის შემთხვევაში ერიცხება აქციზის გადასახადი საგადასახადო კოდექსით დადგენილი განაკვეთებით აქციზური საქონლის სახეობების მიხედვით. ბოლოს კი საგადასახადო კოდექსით დადგენილი განაკვეთე-

ბით ნაზარდ ჯამს ერიცხება დამატებული ღირებულების გადასახადი, საქონლის სახეობის მიხედვით.

სხვა დანარჩენ საბაჟო რეჟიმებზე ერიცხება საბაჟო მოსაკრებელი საბაჟო მომსახურებისათვის, ან სატრანზიტო მოსაკრებელი, რომლის ოდენობა განისაზღვრება სატრანსპორტო საშუალებების სახეობისა და საბაჟო-სატვირთო დეკლარაციის რაოდენობის შესაბამისად. ასევე გადაიხდევენ სალიცენზიო და სანებართვო მოსაკრებელი საბაჟო რეჟიმების შესაბამისად. ცალკეულ საბაჟო რეჟიმებში მოთავსებულ საქონელზე ასევე გათვალისწინებულია საბანკო გარანტიის ან სადაზღვევო პოლისის წარდგენა იმპორტის გადასახდელების ოდენობის შესაბამისად.

– საქონლის რეიმპორტის საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან ექსპორტის საბაჟო რეჟიმის შესაბამისად გატანილი სამაშულო საქონლის უკან შემოტანას დადგენილ ვადებში, საქონლის მიმართ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად.

კანონის შესაბამისად რეიმპორტის საბაჟო რეჟიმში საქონლის მოქცევისათვის დადგენილია შემდეგი პირობები:

- საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონელი შემოტანილ უნდა იქნეს გატანის მომენტიდან არა უგვიანეს სამი წლისა;

- შემოტანილი საქონელი ისეთ მდგომარეობაში უნდა იყოს, როგორც გატანის მომენტში, გარდა იმ ცვლილებებისა, რაც გამოწვეულია ბუნებრივი ცვლით, ტრანსპორტირებით ან შენახვის ნორმალურ პირობებში ბუნებრივი დანაკარგებით.

– საქონლისა და/ან სატრანსპორტო საშუალებების ტრანზიტის საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს საქონლისა და/ან სატრანსპორტო საშუალებების უცხო სახელმწიფოთა (ან ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიულ ერთეულებს) შორის გადაადგილებას საქართველოს ტერიტორიის გავლით საქონლის მიმართ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად.

საქონლისა და/ან სატრანსპორტო საშუალებების ტრანზიტის საბაჟო რეჟიმში საქონლის მიმოქცევისათვის განსაზღვრულია შემდეგი პირობები:

- დარჩეს უცვლელ მდგომარეობაში, გარდა იმ ცვლილებებისა, რაც გამოწვეულია ბუნებრივი ცვლით, ტრანსპორტირებით ან შენახვის ნორმალურ პირობებში დანაკარგებით და არ უნდა გამოიყენებოდეს რაიმე სხვა მიზნით, ტრანზიტის გარდა;

• მიეწოდოს გასასვლელ საბაჟო ორგანოს შემოსასვლელი საბაჟო ორგანოს მიერ დადგენილ ვადებში, სატრანსპორტო საშუალებათა შესად-
ლებლობების, დასახული მარშრუტისა და გადაზიდვის სხვა პირობების
გათვალისწინებით, მაგრამ არა უმეტეს ათი დღისა.

– საბაჟო საწყობში საქონლის შენახვის საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს
საქართველოში შემოტანილი ან საქართველოდან გასატანი საქონლის
შენახვას საბაჟო კონტროლით, საქონლის მიმართ ეკონომიკური პოლი-
ტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად.

საბაჟო საწყობში საქონლის შენახვის რეჟიმში შეიძლება მოექცეს
ნებისმიერი საქონელი, გარდა იმ საქონლისა, რომლის შემოტანა საქარ-
თველოში ან საქართველოდან გატანა აკრძალულია. საქონელი, რომე-
ლიც მოითხოვს შენახვის განსაკუთრებულ პირობებს, უნდა ინახებოდეს
სპეციალურად მოწყობილ სათავსებში. საბაჟო საწყობში საქონელი შე-
ნახვის რეჟიმში შეიძლება ინახებოდეს ერთ წლამდე ვადით. დადგენილი
ვადის გასვლის შემდეგ საქონელი უნდა მოექცეს სხვა საბაჟო რეჟიმში.
საქონლის შესანახად გამოიყენება სპეციალურად მოწყობილი სათავსო-
ები – საბაჟო საწყობები. საბაჟო საწყობები შეიძლება იყოს ღია, რომე-
ლიც გამოსაყენებლად ხელმისაწვდომია ნებისმიერი პირისათვის და და-
ხურული, რომელიც გათვალისწინებულია განსაზღვრულ პირთა საქონ-
ლის შესანახად. საბაჟო საწყობების მფლობელები შეიძლება იყვნენ
საბაჟო ორგანოები ან საქართველოს ფიზიკური და/ან იურიდიული
პირები.

– უბაჟო ვაჭრობის საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს საქონლის გაყიდვას
საცალო ვაჭრობის ობიექტებში საბაჟო კონტროლის ქვეშ, საქართვე-
ლოს საბაჟო კონტროლის ზონებში (აეროპორტებში, ნავსადგურებსა
და სხვა ადგილებში, რომლებიც ღიაა საერთაშორისო მიმოსვლისათ-
ვის), საქონლის მიმართ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებების გა-
მოუყენებლად.

უბაჟო ვაჭრობის რეჟიმით შეიძლება გაიყიდოს ნებისმიერი საქონელი,
გარდა იმ საქონლისა, რომლის შემოტანა საქართველოში, საქართველო-
დან გატანა ან საქართველოს ტერიტორიაზე გაყიდვა აკრძალულია.
საქონელი, რომლის გაყიდვაც საქართველოს ტერიტორიაზე შეზღუდუ-
ლია, შეიძლება გაიყიდოს უბაჟო ვაჭრობის მაღაზიის რეჟიმით მხოლოდ
იმ პირობით, თუ დაცული იქნება კანონმდებლობით დადგენილი მოთხოვ-
ნები. საქართველოში უბაჟო საცალო ვაჭრობის ობიექტი შეუძლია და-
არსოს სამეწარმეო საქმიანობის უფლების მქონე პირმა.

– საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის გადამუშავების საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს უცხოური საქონლის გამოყენებას საქართველოს ტერიტორიაზე დადგენილი წესით გადასამუშავებლად, ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად და გადამუშავების შედეგად მიღებული საქონლის ექსპორტის საბაჟო რეჟიმის შესაბამისად, საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის ფარგლებიდან გატანის პირობით.

საქონლის გადამუშავების ოპერაციები მოიცავს:

- საქონლის დამზადებას (დამუშავებას, გადამუშავებას), მათ შორის მონტაჟს, აწყობასა და სხვა საქონელზე მორგებას;

- საქონლის შეკეთებას, კერძოდ, მის აღდგენასა და წესრიგში მოყვანას;

- იმ საქონლის გამოყენებას, რომელიც ხელს უწყობს ან აადვილებს გადამუშავების პროდუქტების წარმოებას, თუნდაც ეს საქონელი მთლიანად ან ნაწილობრივ მოიხმარებოდეს გადამუშავების პროცესში.

საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის გადამუშავება ხორციელდება საქართველოს საბაჟო დეპარტამენტის ლიცენზიით. ლიცენზია მიეცემა საქართველოს ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს იმ პირობით, თუ:

- შესაძლებელია შემოტანილი საქონლის გადამუშავების პროდუქტების იდენტიფიკაცია;

- გადამუშავება იძლევა საქართველოს საწარმოო სიმძლავრეთა გამოყენებისა და გადამუშავების პროდუქტის ექსპორტის საშუალებას;

- შესრულებულია საბაჟო კანონმდებლობის დაცვის მოთხოვნები.

საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის გადამუშავების შედეგად მიღებული პროდუქტის სავალდებულო გამოსავლიანობის ნორმები განისაზღვრება საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტროის მიერ ერთობლივად დადგენილი წესით.

– საბაჟო კონტროლის ქვეშ საქონლის გადამუშავების საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს საბაჟო ტერიტორიაზე დადგენილი წესით უცხოური საქონლის საბაჟო კონტროლის ქვეშ გადამუშავებას და ამ გადამუშავების შედეგად მიღებული საქონლის თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვების (იმპორტის) ან სხვა საბაჟო რეჟიმში მოქცევას.

საბაჟო კონტროლის ქვეშ საქონლის გადამუშავება არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებებისა და საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრის წესების დაცვისათვის თა-

ვის ასარიდებლად. შემთხვევები, როდესაც საბაჟო კონტროლის ქვეშ საქონლის გადამუშავების საბაჟო რეჟიმის გამოყენება დაუსწავლია, განისაზღვრება კანონმდებლობით.

– თავისუფალ საბაჟო ზონასა და თავისუფალ საწყობში საქონლის განთავსებისა და/ან გამოყენების საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს უცხოური საქონლის მოთავსებას და/ან გამოყენებას შესაბამის ტერიტორიულ საზღვრებში ან სათავსებში ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებების გამოყენებლად, ხოლო სამამულო საქონლის მოთავსებას და/ან გამოყენებას – ექსპორტის საბაჟო რეჟიმის შესაბამისი პირობებით.

თავისუფალი საბაჟო ზონებისა და თავისუფალი საწყობების შექმნა და მათში საქონლის განთავსებისა და/ან გამოყენების პირობები, აგრეთვე თავისუფალ ეკონომიკურ ზონებში მოქმედი საბაჟო რეჟიმი რეგულირდება კანონმდებლობით.

– საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის გარეთ საქონლის გადამუშავების საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს საქართველოს საქონლის გატანასა და გამოყენებას საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის გარეთ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოყენებლად მისი გადამუშავების შემდეგ მიღებული პროდუქტის საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვების მიზნით, ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოყენებლად.

საბაჟო ტერიტორიის გარეთ საქონლის გადამუშავების საბაჟო რეჟიმი არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შემდეგ შემთხვევებში:

- თუ საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან საქონლის გატანისას შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს იმპორტისათვის საბაჟო გადასახდელების დაბრუნება ან საბაჟო გადასახდელებისაგან გათავისუფლება;

- თუ საქონელი გატანამდე გაშვებული იყო თავისუფალ მიმოქცევაში (იმპორტის) საბაჟო გადასახდელებისაგან სრული გათავისუფლებით;

- კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა შემთხვევებში.

ფიზიკური ან იურიდიული პირების მიერ საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის გარეთ საქონლის გადამუშავება ხდება საბაჟო დეკლარაციის გადაწყვეტილების საფუძველზე, თუ:

- გადამუშავების პროდუქტების საქართველოში შემოტანისას შესაძლებელია იმის დადგენა, რომ ისინი ნამდვილად მიღებულია გატანილი საქონლის გადამუშავების შედეგად;

- საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის გარეთ საქონლის გადამუშავება ზიანს არ აყენებს საქართველოს ეკონომიკის ინტერესებს.

საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის გარეთ საქონელი უნდა გადამუშავდეს საბაჟო ორგანოს მიერ დადგენილ ვადებში, ვადების დადგენა უნდა ემყარებოდეს საქონლის გადამუშავების პროცესის ეკონომიკურად გამართლებულ ხანგრძლივობას.

— საქონლის ექსპორტის საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს საქონლის გატანას საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის გარეთ მისი ამავე ტერიტორიაზე შემოტანის ვალდებულების გარეშე. ექსპორტის საბაჟო რეჟიმით საქონლის გაშვებისას საქონელი საბაჟო ტერიტორიის გარეთ გაიტანება იმავე მდგომარეობაში, როგორშიც იყო საბაჟო ორგანოებისათვის საბაჟო დეკლარაციის წარდგენის დღეს, გარდა იმ ცვლილებებისა, რომლებიც გამოწვეულია ბუნებრივი ცვლილებებით, ტრანსპორტირებით ან შენახვის ნორმალურ პირობებში ბუნებრივი დანაკარგებით.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 103-ე მუხლის შესაბამისად ექსპორტის საბაჟო რეჟიმში მოცემული საქონელი იბეგრება ნულოვანი განაკვეთით.

— საქონლის რეექსპორტის საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს უცხოური საქონლის გატანას საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად.

საქონლის რეექსპორტი დაიშვება საბაჟო ორგანოს ნებართვით კანონმდებლობით განსაზღვრული წესით. საბაჟო კოდექსი ადგენს საქონლის რეექსპორტის პირობებს:

- საქონელი, რომლის შემოტანაც საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე გაცხადებულ იქნა რეექსპორტისათვის, გატანილ უნდა იქნეს ამ ტერიტორიიდან არა უგვიანეს ექვსი თვისა, მასზე დეკლარაციის მიღების დღიდან. დადგენილი ვადის დარღვევის შემთხვევაში, საქონელი განიხილება თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვების იმპორტის საბაჟო რეჟიმში მოქცეულად.

- რეექსპორტისათვის განკუთვნილი საქონელი საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან გატანისას იმავე მდგომარეობაში უნდა იყოს, როგორშიც იყო შემოტანის მომენტში, გარდა საქონლის მდგომარეობის იმ ცვლილებებისა, რომლებიც გამოწვეულია ბუნებრივი ცვლილებებით, ტრანსპორტირების ან შენახვის ნორმალურ პირობებში ბუნებრივი დანაკარგებით.

— საქონლის განადგურების საბაჟო რეჟიმი ნიშნავს უცხოური საქონლის განადგურებას საბაჟოს კონტროლით, მათ შორის, მის გამოსაყენებლად უვარგის მდგომარეობაში მოყვანას, საქონლის მიმართ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად. საქონლის გა-

ნადგურების ნებართვას იძლევა საბაჟო ორგანო შესაბამისი დასკვნის საფუძველზე.

საქონლის განადგურების შედეგად წარმოშობილი ნარჩენები უნდა მოექცეს შესაბამის საბაჟო რეჟიმში, როგორც საბაჟო კონტროლს დაქვემდებარებული უცხოური საქონელი.

— სახელმწიფოს სასარგებლოდ საქონელზე უარის თქმის საბაჟო რეჟიმში ნიშნავს პირის მიერ საქონელზე მესაკუთრის ან მფლობელის უფლებებზე უარის თქმას, მის მიმართ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად.

სახელმწიფოს სასარგებლოდ საქონელზე უარის თქმა არ იწვევს სახელმწიფოს მხრივ რაიმე ხარჯებს.

საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთა საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით ხდება მათ მიმართ გამოყენებული საბაჟო რეჟიმების მიხედვით. საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთი სატრანსპორტო საშუალებები, აგრეთვე სატრანსპორტო საშუალებები, რომლებიც საბაჟო საზღვარს გადაკვეთს როგორც საქონელი, განლაგდება საბაჟო ორგანოების მიერ განსაზღვრულ ადგილებში. ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობის შემთხვევაში, საბაჟო ორგანოები ახორციელებენ სატრანსპორტო საშუალებათა იძულებით გაჩერებას.

საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთა გულისხმობს, საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის ან სატრანსპორტო საშუალებების შემოტანას ან ამ ტერიტორიიდან მათ გატანას, მათ შორის გაგზავნას საერთაშორისო საფოსტო გზაწინაღობით, მილსადენით და ელექტროგადამცემი ხაზების გამოყენებით.

ამ საკითხის სრულად გარკვევის მიზნით, მიზანშეწონილია საქართველოს საბაჟო ტერიტორიისა და საბაჟო საზღვრის განხილვა. საბაჟო კოდექსის მე-2 მუხლის შესაბამისად, საქართველოს საბაჟო ტერიტორიას შეადგენს საქართველოს სახმელეთო ტერიტორია, ტერიტორიული და შიდა წყლები და მათი საჰაერო სივრცე. საქართველოს საბაჟო ტერიტორია მოიცავს, აგრეთვე, განსაკუთრებულ საზღვაო ეკონომიკურ ზონაში შექმნილი ხელოვნური კუნძულების, დანადგარებისა და ნაგებობების ტერიტორიებს, რომლებზეც ვრცელდება საქართველოს განსაკუთრებული იურისდიქცია. საქართველოს ტერიტორიაზე შეიძლება იყოს თავისუფალი საბაჟო ზონები და თავისუფალი საწყობები, რომელთა ტერიტორიები განიხილება, როგორც საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის გარეთ არსებული. თავისუფალი საბაჟო ზონებისა და თავისუფალი საწყობების ტე-

რიტორიებზე მოქმედებს საბაჟო კოდექსითა და სხვა საკანონმდებლო აქტებით განსაზღვრული განსაკუთრებული საბაჟო რეჟიმები.

საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის ფარგლები, თავისუფალი საბაჟო ზონებისა და თავისუფალი საწყობების პერიმეტრები შეადგენს საქართველოს საბაჟო საზღვარს.

საბაჟო კოდექსის მე-ნ მუხლი ადგენს, რომ ყველა პირს აქვს თანაბარი უფლება საქართველოში საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების შემოტანისა და გატანისა ნებისმიერი, მათ შორის, კომერციული მიზნით. ეს არის საქართველოს კონსტიტუციით და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით მოქალაქეებზე მინიჭებული უფლება, თავისუფლად გადაადგილდნენ საქართველოს ფარგლებს გარეთ და დაბრუნდნენ უკან. იგივე მუხლი ადგენს, რომ არავის არ შეუძლია ჩაერიოს ან შეზღუდოს საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საქართველოში შემოტანისა და გატანის უფლება, რაც ნიშნავს, რომ საბაჟო კოდექსი კრძალავს თვითნებობას, კანონის გარეშე საბაჟო მოხელეს ეკრძალება ხელყოს პირის უფლება, შემოიტანოს ან გაიტანოს საქართველოდან ნებისმიერი საქონელი ან სატრანსპორტო საშუალება, გარდა კანონმდებლობით აკრძალულისა.

საბაჟო კოდექსი ადგენს, რომ საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთა საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საბაჟო ორგანოს სამუშაო დროს დაიშვება იმ ადგილებში, რომლებიც განისაზღვრება საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით, სხვა ადგილებში ან საბაჟო ორგანოს არასამუშაო დროს საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთა დასაშვებია საბაჟო დეპარტამენტთან შეთანხმებით.

საბაჟო გადასახდელების სამართლებრივი საფუძვლები. საქართველოს საბაჟო კოდექსის 71-ე მუხლით დადგენილია, რომ საქონლისა და ავტოსატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო კონტროლიდან მოხსნისას და კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა შემთხვევებში გადაიხდებიან საბაჟო გადასახდელები – გადასახადები და მოსაკრებლები. კანონით დაწესებულია საბაჟო, დამატებული ღირებულებისა და აქციზის გადასახადები, ასევე საბაჟო მოსაკრებლები – საბაჟო პროცედურებისა და ლიცენზიის გაცემისათვის.

“საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ” საქართველოს კანონი ადგენს საქართველოს საბაჟო ტარიფის, როგორც საქართველოს

შიდა სასაქონლო ბაზრის სახელმწიფო რეგულირებისა და საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის მექანიზმის, ფორმირებისა და გამოყენების წესს, აგრეთვე საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას საქონლის საბაჟო გადასახადით დაბეგვრის წესს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, “საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ” საქართველოს კანონით განსაზღვრულია ამ კანონის საგანი, გამოყენების სფერო და საბაჟო ტარიფის რეგულირების მიზნები, საქართველოს საბაჟო ტარიფის, როგორც შიდა სასაქონლო ბაზრის სახელმწიფო რეგულირებისა და საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის მექანიზმის ფორმულირებისა და გამოყენების წესი, აგრეთვე საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას საქონლის საბაჟო გადასახადით დაბეგვრის მექანიზმი. კანონის მოქმედება ვრცელდება საქართველოს ერთიან საბაჟო ტერიტორიაზე.

ამ კანონის მიზნებია: ა) საქართველოში საქონლის შემოტანის სტრუქტურის რაციონალიზაცია; ბ) საქართველოში საქონლის შემოტანისა და გატანის, სავალუტო შემოსავლისა და გასავლის ოპტიმალური თანაფარდობის დაცვა; გ) საქართველოში საქონლის წარმოებისა და მოხმარების სტრუქტურაში პროგრესული ცვლილებებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა; დ) საქარველოს ეკონომიკის დაცვა უცხოური კონკურენციის არახელსაყრელი ზემოქმედებისაგან; ე) მსოფლიო ეკონომიკაში საქართველოს ეკონომიკის ეფექტიანი ინტეგრაციის პირობების უზრუნველყოფა.

საქართველოში საქონლის შემოტანის სტრუქტურის რაციონალიზაცია ნიშნავს საბაჟო გადასახადის შემცირებას ან საერთოდ გადასახადისაგან გათავისუფლებას ისეთ საქონელზე, რომლის იმპორტირება აუცილებელია საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისათვის, ამავე დროს მაღალი გადასახადი უნდა შენარჩუნდეს იმ საქონელზე, რომელსაც შეუძლია კონკურენცია გაუწიოს სამამულო საქონლის მომხმარებლებს.

როგორც აღნიშნეთ, კანონის მიზნად დასახულია საქართველოში საქონლის შემოტანისა და გატანის, სავალუტო შემოსავლისა და გასავლის ოპტიმალური თანაფარდობის დაცვა. ქვეყანაში ექსპორტისა და იმპორტის ბალანსის რაციონალური თანაფარდობა დიდ გავლენას ახდენს ფისკალური პოლიტიკის განხორციელებაზე. ამასთან ერთად, საბაჟო გადასახადების რეგულირება ხელს უწყობს საქონლის წარმოებისა და გამოყენების სტრუქტურაში პროგრესული პოლიტიკის განხორციელებას. ამ მიზნით საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა სამამულო საქონლის კონკურენ-

ტუნარიანობის ამაღლება, რომელიც უნდა წარიმართოს სახელმწიფოს მხრიდან ადგილობრივი წარმოების მხარდაჭერით, უახლესი ტექნოლოგიების იმპორტზე დაბალი საბაჟო გადასახადების დაწესებით, საექსპორტო პროდუქციის დასამზადებლად შემოტანილი ნედლეულის გადასახადებისაგან სრული გათავისუფლებით. აღსანიშნავია, რომ “საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ” საქართველოს კანონის მე-18 მუხლისა და საგადასახადო კოდექსის 101-ე მუხლის თანახმად, საექსპორტო პროდუქციის დასამზადებლად განკუთვნილი ნედლეულისა და ნახევარფაბრიკატების, აგრეთვე ტარა-შესაფუთი მასალის იმპორტი, ფაქტობრივად ექსპორტირებული მზა პროდუქციის მოცულობის ფარგლებში, გათავისუფლებულია საბაჟო გადასახადისა და დამატებული ღირებულების გადასახადისაგან. ამავე დროს, საგადასახადო კოდექსის 103-ე მუხლის შესაბამისად, ექსპორტი იბეგრება ნულოვანი განაკვეთით, რაც მიუთითებს, რომ საექსპორტო პროდუქციის დამზადებისას გადახდილი დამატებული ღირებულებისა და აქციზური საქონლის შემთხვევაში აქციზის გადასახადი უბრუნდება ამ საქონლის მწარმოებელ იურიდიულ თუ ფიზიკურ პირს, ან ჩაეთვლება მომავალ გადასახადებში.

კანონის მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს საქართველოს ეკონომიკის დაცვა უცხოური კონკურენციის არასასურველი ზემოქმედებისაგან. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ დღეისათვის მსოფლიო ბაზარი გაჯერებულია ერთგვაროვანი საქონლის მიმწოდებელთა დიდი ოდენობით. ბევრი მათგანი ტექნიკური პარამეტრებითა და ხარისხით უკეთესია და, ამავე დროს, მათ დასამზადებლად გაწეული დანახარჯები გაცილებით მცირეა სამამულო წარმოების ანალოგიურ საქონელთან შედარებით. ყოველივე ეს კი საფუძველია მაღალი დონის კონკურენციის შესაქმნელად, რომელიც უნდა დარეგულირდეს მსოფლიო და შიდა ბაზრის ფასების შეთანხმებით. ფასების რეგულირების მექანიზმად ამ შემთხვევაში გამოიყენება საბაჟო ტარიფის რეგულირება, რაც გამოიხატება ადგილობრივი წარმოების წახალისებით – დაბალი გადასახადებითა და ანალოგიურ იმპორტირებულ საქონელზე შედარებით მაღალი გადასახადების დაწესებით და არა აკრძალვით და სხვა რადიკალური ზომების გამოყენებით. ცალკეული საქონლის იმპორტის სრული შეფერხებით გარდაუვალია შიდა ბაზარზე დეფიციტის შექმნა და შესაბამისად, ფასების გაზრდა. მეორე უკიდურესობაა საქონლის ჭარბი იმპორტირება, რომელიც აფერხებს სამამულო წარმოების განვითარებას და არღვევს შიდა სავაჭრო ბაზარს.

საქართველოს ეკონომიკის დაცვის ღონისძიებების გატარება შიდა ფაქტორების არასასურველი ზემოქმედებისაგან ემსახურება გლობალურ მიზანს – საქართველოს ეკონომიკის უსაფრთხოების უზრუნველყოფას და მთლიანობაში ქვეყნის მყარი და დამოუკიდებელი ეკონომიკური საფუძვლის შექმნას, რომელიც გარანტიას იძლევა საკმარისი ღონის სოციალური, პოლიტიკური და თავდაცვის არსებობისა და საქართველოს პროგრესული განვითარებისათვის.

საბაჟო ტარიფის კიდევ ერთი ამოცანაა შექმნას პირობები და უზრუნველყოს საქართველოს ეკონომიკის ეფექტური ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკაში. ეს ამოცანა არა მარტო სატარიფოა, არამედ საბაჟო პოლიტიკის მიზანსაც წარმოადგენს.

კანონი განმარტავს საბაჟო ტარიფს, როგორც საბაჟო გადასახადის განაკვეთების სისტემატიზებულ ერთობლიობას, რომელიც გამოიყენება საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანილი და/ან ამ ტერიტორიიდან გატანილი საქონლის მიმართ, მისი საცალო ღირებულების შემცირების ან გაზრდის მიზნით, საქართველოს ეკონომიკური და/ან პოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე.

კანონის შესაბამისად, საბაჟო გადასახადი არის სახელმწიფო ბიუჯეტში სავალდებულო შენატანი საქართველოს საბაჟო საზღვარზე საქონლის გადაადგილებისათვის. საქართველოში გამოიყენება შემდეგი სახის საბაჟო გადასახადები: ა) ჩვეულებრივი; ბ) სეზონური და გ) განსაკუთრებული.

ჩვეულებრივი საბაჟო გადასახადი არის მუდმივმოქმედი გადასახადი, რომლის მოქმედებაც დროებით ჩერდება სეზონური და განსაკუთრებული გადასახადების გამოყენების პერიოდში. სეზონური საბაჟო გადასახადი არის დროის გარკვეული პერიოდისათვის დაწესებული გადასახადი, რომლის მიზანია საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის შემოტანის და/ან ამ ტერიტორიიდან გატანის რეგულირება მისი წარმოებისა და მოხმარების სეზონური თავისებურებების გათვალისწინებით. ამასთან, სეზონური საბაჟო გადასახადის მოქმედების ვადა არ უნდა აღემატებოდეს წელიწადში ექვს თვეს.

განსაკუთრებული საბაჟო გადასახადია, რომელიც გამოიყენება განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როგორც დაცვითი და საპასუხო ღონისძიება იმ სახელმწიფოთა ან პირთა მიმართ, რომელთა საქმიანობაც საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის შემოტანის და/ან ამ ტერიტორიიდან გატანის დროს ზიანს აყენებს ან შეიძლება ზიანი მიაყენოს საქარ-

თველოს ეკონომიკურ ინტერესებს.

საქართველოში გამოიყენება შემდეგი სახის განსაკუთრებული საბაჟო გადასახადები:

ა) სპეციალური; ბ) ანტიდემპინგური; გ) საკომპენსაციო.

სპეციალური საბაჟო გადასახადები გამოიყენება, როგორც;

- დაცვითი ღონისძიება, თუ საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონელი შემოიტანება იმ ოდენობითა და ისეთი პირობებით, რომლებიც ზიანს აყენებს, ან შეიძლება ზიანი მიაყენოს ამ, ან მსგავსი საქონლის ადგილობრივ მწარმოებლებს;

- საპასუხო ღონისძიება დისკრიმინაციული ან მსგავსი ქმედებისათვის სხვა სახელმწიფოების, ან მათი კავშირების მხრიდან, რომელიც ლახავს საქართველოს ინტერესებს;

- დაცვითი ღონისძიება განსაკუთრებულ შემთხვევაში სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი საქონლის ცალკეული სახეობის ექსპორტის დროებითი შეზღუდვის მიზნით.

ანტიდემპინგური საბაჟო გადასახადი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონელი შემოიტანება მის რეალურ ღირებულებაზე დაბალი ფასით და ამ საქონლის შემოტანა ზიანს აყენებს, ან შეიძლება ზიანი მიაყენოს საქონლის ადგილობრივ მწარმოებლებს, ან ხელს უშლის საქართველოში მსგავსი საქონლის წარმოების ორგანიზებას და/ან გაფართოებას.

საკომპენსაციო საბაჟო გადასახადი გამოიყენება საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანილი იმ საქონლის მიმართ, რომლის წარმოების ან შემოტანის დროს გამოყენებულ იქნა პირდაპირი, ან არაპირდაპირი სუბსიდები და ამ საქონლის შემოტანა ზიანს აყენებს, ან შეიძლება ზიანი მიაყენოს მსგავსი საქონლის წარმოების ორგანიზებას და/ან გაფართოებას.

კანონი განსაზღვრავს, რომ საბაჟო გადასახადის გადამხდელეები არიან პირები, რომლებიც საქონლით გადაკვეთენ საქართველოს საბაჟო საზღვარს. საბაჟო გადასახადით დაბეგვრის ობიექტია იმ საქონლის საბაჟო ღირებულება, რომელიც გადაკვეთს საქართველოს საბაჟო საზღვარს. საქონლის საბაჟო ღირებულება კი არის საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას საქონლის ფასი, რომლის საფუძველზეც გაიანგარიშება საბაჟო გადასახადი. იგი მოიცავს გარიგების ფასს საქონლის შეძენისას, საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთის პუნქტამდე მისი ტრანსპორტირების, ჩატვირთვა-გადმოტვირთვის, დაზღვევის, საკომისიო

და საბროკერო მომსახურების ხარჯებს, აგრეთვე ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების გამოყენებისათვის მყიდველის მიერ პირდაპირ და არაპირდაპირ გადახდილ სალიცენზიო და სხვა გადასახდელებს. კანონით დადგენილია საბაჟო გადასახადის განაკვეთები სხვადასხვა საქონელზე 2-დან 30 პროცენტამდე.

ამასთან ერთად, კანონით საბაჟო გადასახადისაგან გათავისუფლებულია:

1. საქონლის ექსპორტი, გარდა ამ კანონით გათვალისწინებული სეზონური და განსაკუთრებული საბაჟო გადასახადისა;

2. საქონლის რეექსპორტი. საქართველოს ტერიტორიაზე შემოტანისას რეექსპორტისათვის განკუთვნილ საქონელზე გადაიხდებიან გადასახადი ან საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს საბაჟო დეპარტამენტის მიერ დაიტოვება საბანკო გარანტია, ან შესაბამისი ღირებულების შემოტანილი საქონელი გარანტიის სახით, ხოლო საქართველოს ტერიტორიიდან ამ საქონლის გატანისას უქმდება საბანკო გარანტია, გადამხდელს უბრუნდება საბაჟო გადასახადის გადახდილი თანხა, ან გარანტიის სახით დატოვებული საქონელი, ფაქტობრივად, გატანილი საქონლის ღირებულების მიხედვით;

3. საქართველოს ტერიტორიაზე ტრანზიტით გამავალი საქონელი;

4. იმპორტული საქონელი საბაჟო საწყობებში მოთავსებისას; საქონლის საბაჟო საწყობებიდან თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვებისას, ამ საქონლის დაბეგვრა ზორციელდება კანონმდებლობით დადგენილი საბაჟო გადასახადებით;

5. საქონლის იმპორტი სტიქიური უბედურების, ავარიისა და კატასტროფის ლიკვიდაციის, აგრეთვე ჰუმანიტარული დახმარების მიზნით;

6. საქონლის იმპორტი, რომელიც გათვალისწინებულია ხელშეკრულებით, გრანტების შესახებ საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულების შესაბამისად განსაზღვრული წესით;

7. საქონლის იმპორტი, რომელიც ფინანსდება გრანტებით ან უცხო ქვეყნის სახელმწიფო ორგანოთა თუ საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ გაცემული შეღავათიანი კრედიტებით. ამ გრანტის ელემენტს კი განსაზღვრავს საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო საქართველოს პარლამენტთან შეთანხმებით, კრედიტის ფარგლებში გადასახდელთა დისკონტირების გზით დისკონტის განაკვეთიდან გამომდინარე, კრედიტის პირობების შესაბამისად;

8. საქონლის იმპორტი, რომელიც განკუთვნილია უცხო ქვეყნების

დიპლომატიური და მათთან გათანაბრებული წარმომადგენლობების ოფიციალური სარგებლობისათვის, აგრეთვე ამ წარმომადგენლობების დიპლომატიური და ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალის (მათთან მცხოვრები ოჯახის წევრების ჩათვლით) პირადი სარგებლობისათვის განკუთვნილი საქონლის იმპორტი, ასევე უცხო ქვეყნებში საქართველოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა ქონების იმპორტი, აგრეთვე პირადი მოხმარების საგნებისა და საყოფაცხოვრებო ნივთების იმპორტი, რომელიც განკუთვნილია "ნავთობისა და გაზის შესახებ" საქართველოს კანონით განსაზღვრულ ნავთობისა და დასაქმებული უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისა და მათთან მცხოვრები ოჯახის წევრების პირადი სარგებლობისათვის;

9. საქონლის დროებით შემოტანა საქართველოს ტერიტორიაზე;

10. საექსპორტო პროდუქციის დასამზადებლად განკუთვნილი ნედლეულისა და ნახევარფაბრიკატების, აგრეთვე ტარა-შესაფუთი მასალის იმპორტი, ფაქტობრივად ექსპორტირებული მზა პროდუქციის მოცულობის ფარგლებში. ამ ნედლეულისა და ნახევარფაბრიკატების, ტარა-შესაფუთი მასალის საქართველოს ტერიტორიაზე შემოტანისას გადაიხდებიან საბაჟო გადასახადი ან დაიტოვება საბანკო გარანტია, ფაქტობრივად ექსპორტირებული მზა პროდუქციის მოცულობის მიხედვით;

11. ფიზიკური პირის მიერ უცხოეთიდან ერთი დღე-ღამის განმავლობაში შემოტანილი: საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურის 06, 07, 08, 19 ჯგუფებისა და 0401-0406, 1601, 1762, 1704, 2101-2102 სასაქონლო პოზიციების შესაბამისი ჯამური თანხის 200 ლარამდე ღირებულების, მაგრამ ჯამური წონით არა უმეტეს 5 კგ. კვების პროდუქტების იმპორტი; საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურის 28-96 ჯგუფების შესაბამისი, 300 ლარამდე ღირებულების 50 კგ-მდე საერთო წონის არაერთგვაროვანი, პირადი სარგებლობისათვის განკუთვნილი საქონლის იმპორტი.¹

12. ბავშვთა კვების პროდუქტებისა და დიაბეტური კვების იმპორტების იმპორტი, რომელიც მარკირებულია ასეთად, საბითუმო და საცალო წესით მიწოდებისათვის. რენტგენის ფირების, ინსულინის შპრიცების (ნემსების), სადიაგნოსტიკო ტესტ-სისტემების, გლუკომეტრების იმპორტი;

¹ უცხოეთში 6 თვეზე მეტი ხნით ყოფნის შემდეგ ეს თანხა იზრდება 1500 ლარამდე, წონა კი 250 კგ-ზე. საქართველოში მუდმივად შემოსვლისას ფიზიკური პირის მიერ პირადი სარგებლობისათვის განკუთვნილი საქონლის (მათ შორის ავეჯის, საყოფაცხოვრებო დანიშნულების საქონლის, ოჯახზე ერთი სატრანსპორტო საშუალების) იმპორტი.

13. ქართველ კლასიკოსთა და საქართველოს მოქალაქეთა საზღვარგარეთ გამოცემული შემოქმედებითი და მეცნიერული ნაწარმოებების იმპორტი;

14. 16 დასახელების ფარმაცევტული პროდუქციის იმპორტი საქართველოს ფინანსთა, ჯანმრთელობის დაცვის, სოფლის მეურნეობისა და სურსათის სამინისტროებისა და საგადასახადო შემოსავლების სამინისტროს საბაჟო დეპარტამენტის მიერ დამტკიცებული ჩამონათვალის შესაბამისად;

15. საერთაშორისო საჰაერო რეისების განსახორციელებლად ბორტზე მიწოდებული საავიაციო საწვავი, საპოზი და სხვა დამხმარე საშუალებები. საქართველოს ტერიტორიაზე ამ საქონლის შემოტანისას გადაიხდებიან საბაჟო გადასახადი ან საბაჟო ორგანოები იტოვებენ საბანკო გარანტიას, ხოლო საერთაშორისო საჰაერო რეისების განსახორციელებლად ბორტზე ფაქტობრივად მიწოდებული მოცულობის მიხედვით, იმპორტიორს უბრუნდება გადახდილი საბაჟო გადასახადის თანხა, ან უქმდება საბანკო გარანტია;

16. “ნავთობისა და გაზის შესახებ” საქართველოს კანონით განსაზღვრული ნავთობისა და გაზის ოპერაციების საწარმოებლად განკუთვნილი მოწყობილობა-დანადგარების, სატრანსპორტო საშუალებების, სათადარიგო ნაწილებისა და მასალების იმპორტი;

17. საქართველოს სახელმწიფო აღმით მცურავი გემები;

18. საქართველოს აქციზური და სპეციალური მარკების იმპორტი;

19. ნავთობის მსუბუქი, საშუალო და მძიე დისტილატები;

20. ალაოს იმპორტი.

“საბაჟო მოსაკრებლების შესახებ“ 1998 წლის 18 თებერვლის საქართველოს კანონის შესაბამისად, საბაჟო მოსაკრებელი არის ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის სავალდებულო ფულადი შენატანი სახელმწიფო ბიუჯეტში, რომელსაც ახდებიან საბაჟო ორგანოები საქონლის, აგრეთვე სატრანსპორტო საშუალებების მიერ საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას განხორციელებული სავალდებულო საბაჟო პროცედურებისათვის და ლიცენზიების გაცემისათვის.

საბაჟო პროცედურებისათვის იურიდიული და ფიზიკური პირები ერთ დეკლარაციაზე იხდიან 60 ევროს ექვივალენტს ლარებში. ფიზიკური პირები 3000 ლარის ღირებულების საქონელზე – 5 ევროს ექვივალენტს ლარებში.¹

კანონის შესაბამისად, საბაჟო მოსაკრებლების განაკვეთებია: საქარ-

¹ ფიზიკური პირების მიერ 3000 ლარზე ნაკლები საქონლის ექვივალენტი გათავისუფლებულია საბაჟო მოსაკრებლისაგან.

თველოს ტერიტორიაზე საქონლის დროებით შემოტანისათვის და/ან ამ ტერიტორიიდან მისი დროებით გატანისათვის: ა) 10000 კილოგრამზე ნაკლები წონის საქონლის ყოველ კილოგრამზე – 1 თეთრი; ბ) 10000 კილოგრამზე მეტი წონის საქონლის ყოველ კილოგრამზე – 100 ლარიდან დამატებითი 0,3 თეთრი; გ) საგამოფენო დანიშნულების საქონლის ყოველ კილოგრამზე – 2,5 თეთრი; საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე 24 საათზე მეტი ვადით შემოსაყვანი ავტოსატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო დათვალეირების და/ან გაფორმებისათვის – ერთ სატრანსპორტო საშუალებაზე 10 – ლარი;

კანონით ასევე დადგენილია საბაჟო მოსაკრებლების გადახდა საბაჟო ორგანოების მიერ ლიცენზიების გაცემისათვის: ა) საბაჟო საწყობის შექმნის ლიცენზიის გაცემისათვის, საერთო მოხმარების შემდეგი ფართობის საბაჟო საწყობზე: 1000 კვ.მ-დან – 5000 ლარი; 1000 კვ.მ-დან 2000 კვ.მ-მდე – 10000 ლარი; 2000 კვ.მ-ზე მეტი – 15000 ლარი; ბ) უბაჟო საცალო ვაჭრობის ობიექტის შექმნის ლიცენზიის გაცემისათვის – 1000 ლარი; გ) საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის გადამუშავების ლიცენზიის გაცემისათვის – 1000 ლარი; დ) საბაჟო ტერიტორიის გარეთ საქონლის გადამუშავების ლიცენზიის გაცემისათვის – 2000 ლარი; ე) საბაჟო კონტროლის ქვეშ საქონლის გადამუშავების ლიცენზიის გაცემისათვის – 1000 ლარი; საბაჟო ბროკერის საქმიანობის ლიცენზიის გაცემისათვის – 1000 ლარი; საბაჟო გადამზიდველის საქმიანობის ლიცენზიის გაცემისათვის – 1000 ლარი.

საბაჟო ბავშვობებისა და საბაჟო კონტროლის არსი. საბაჟო კოდექსითა და საბაჟო საქმიანობის მარეგულირებელი სხვა ნორმატიული აქტებით, საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საბაჟო საზღვრის გადაკვეთის მომენტიდან (ექსპორტის საბაჟო რეჟიმში მოქცეული საქონლის შემთხვევაში კი, საბაჟო ორგანოში საბაჟო დეკლარაციის წარდგენიდან) ხორციელდება საბაჟო კონტროლი ამ კონკრეტული საბაჟო რეჟიმის დასრულებამდე. საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო კონტროლზე აყვანა და შესაბამის საბაჟო რეჟიმში მოქცევა ხორციელდება საბაჟო გაფორმებისათვის საჭირო დოკუმენტების წარმოდგენის შემდეგ. საბაჟო ორგანოს, რომლის სამოქმედო ტერიტორიაზეც ხორციელდება საბაჟო გაფორმება, საბაჟო დეკლარაციასთან ერთად წარედგინება საბაჟო გაფორმებისათვის საჭირო დოკუმენტები და ცნობები, რომელთა ნუსხა საქონლის ექსპორტისა და იმპორ-

ტის საბაჟო გაფორმებისათვის დამტკიცებულია 2001 წლის 17 აპრილის კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტით. ამ ნუსხის შესაბამისად საქონლის ექსპორტისა და იმპორტის საბაჟო გაფორმებისათვის საბაჟო სატვირთო დეკლარაციასთან შესაბამის საბაჟო ორგანოს წარედგინება შემდეგი საბუთები და ცნობები:

– დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებს დეკლარანტის ანუ საქონლის და/ან სატრანსპორტო საშუალებების მფლობელის, საბაჟო გადამზიდველის, საბაჟო ბროკერის, ან მათ მიერ კანონმდებლობით დადგენილი წესით რწმუნებით (მინდობილობით) აღჭურვილი პირის უფლებამოსილებას წარადგინოს საბაჟო სატვირთო დეკლარაცია;

– სატრანსპორტო დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებს საქონლის გადაადგილების ფაქტს. ასეთ დოკუმენტად ჩაითვლება სასაქონლო სატრანსპორტო ზედღებულე, საერთაშორისო გადაზიდვების შემთხვევაში – TIR წიგნაკები, საბაჟო გადამზიდველთან გაფორმებული ხელშეკრულება და საბაჟო კონტროლს დაქვემდებარებული ტვირთის გადაზიდვის ნებართვა;

– საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების მონაწილე სუბიექტებს შორის გაფორმებული კონტრაქტი (ხელშეკრულება) ან მისი შემცველი დოკუმენტი. ასეთი დოკუმენტაციაა საქონლის შეძენის ანგარიშ-ფაქტურა, ქვითარი და სხვა დამადასტურებელი დოკუმენტი;

– ინვოისი ანუ ანგარიშ-ფაქტურა ტვირთის სახეობის, რაოდენობისა და ფასის შესახებ;

– გადასახადის გადამხდელის საიდენტიფიკაციო ნომრის დამადასტურებელი საბუთი (გადასახადის გადამხდელის სერტიფიკატი). საგადასახადო კოდექსის მოთხოვნათა შესაბამისად, გადასახადის გადამხდელი ვალდებულია ტერიტორიულ საგადასახადო ინსპექციაში რეგისტრაციაში გატარდეს გადასახადის გადამხდელად, სადაც ენიჭება შესაბამისი საიდენტიფიკაციო ნომერი და ეძლევა გადასახადის გადამხდელის სერტიფიკატი;

– შესაბამისი ქვეყნის უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გაცემული საქონლის წარმოშობის სერტიფიკატი. აღნიშნულ სერტიფიკატს გაცემენ სავაჭრო-სამრეწველო პალატები, რომლებიც ადასტურებენ საქონლის დამზადებას სრულად, ან როდესაც საქონელი მზადდება რამდენიმე ქვეყანაში, ან მის არსებით ტრანსფორმაციას კონკრეტულ ქვეყანაში. ცალკეულ შემთხვევაში, საქონლის წარმოშობის სერტიფიკატის საფუძველზე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების თანახმად, იმპორტი-

რებული საქონელი თავისუფლდება საბაჟო გადასახადისაგან. კონკრეტულად იმ ქვეყნების ტერიტორიაზე წარმოშობილი საქონელი, რომლებთანაც საქართველოს დადებული აქვს სამთავრობო ხელშეკრულებები “თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ“, რომლებიც რატიფიცირებულია პარლამენტის მიერ (რუსეთი, ყაზახეთი, უზბეკეთი, აზერბაიჯანი, სომხეთი, მოლდოვა) და თუ განკუთვნილია ერთ-ერთი ხელშემკვერელი მხარის საბაჟო ტერიტორიაზე მოსახმარებლად, თავისუფლდება საბაჟო გადასახადისაგან;

– სავალდებულო სერტიფიკაციას დაქვემდებარებულ საქონელზე – შესაბამისი სერტიფიკატი. კანონმდებლობა ითვალისწინებს კვების პროდუქტებზე ჰიგიენური ანუ ვარგისიანობის სერტიფიკატისა და სხვა საქონელზე შესაბამისობის ანუ ხარისხის სერტიფიკატის გაცემას;

– თუ საქონლის ექსპორტი ან იმპორტი ექვემდებარება ლიცენზირებას, უნდა წარედგინოს შესაბამისი უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გაცემული ლიცენზია. დღეისათვის მოქმედი ნორმატიული აქტები ითვალისწინებს ხის მასალის ექსპორტზე ლიცენზირებას, მედიკამენტების იმპორტზე ლიცენზირებას, ორმაგი დანიშნულების პროდუქციის ექსპორტზე ლიცენზირებას და ა. შ. გარდა აღნიშნული დოკუმენტებისა, ცალკეული სახეობის პროდუქციის ექსპორტსა და იმპორტზე დამატებით დაწესებულია შესაბამისი ორგანოების მიერ გაცემული ნებართვები, სერტიფიკატები, სპეციალური საბაჟო სატვირთო დეკლარაციები და სხვა წერილობითი თანხმობები.

საბაჟო კოდექსის 76-ე მუხლის თანახმად, საბაჟო გაფორმება არის გარკვეული საბაჟო პროცედურების ჩატარება საქონლისა და/ან სატრანსპორტო საშუალებების შესაბამის საბაჟო რეჟიმში მოქცევისა და, ამ რეჟიმის დამთავრების მიზნით, კოდექსით დადგენილი საბაჟო გაფორმების დრო და ადგილი. საბაჟო გაფორმება, როგორც წესი, წარმოებს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ განსაზღვრულ დროსა და ადგილას – საბაჟო ორგანოს სამოქმედო ტერიტორიაზე, სადაც იმყოფებიან საქონლის გამგზავნი, მიმღები ან მათი სტრუქტურული ქვედანაყოფი. დაინტერესებულ პირთა თხოვნით, მისი ხარჯითა და საბაჟო ორგანოს წერილობითი თანხმობით, საბაჟო გაფორმება შეიძლება განხორციელდეს განცხადებაში მითითებულ ადგილზე და/ან საბაჟო ორგანოს არასამუშაო დროსაც. ამასთან ერთად, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს უფლება აქვს დაადგინოს, რომ ცალკეული კატეგორიის საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო გაფორმება განახორციე-

ლონ მხოლოდ განსაზღვრულმა საბაჟო ორგანოებმა. ამ მიზნით საბაჟო დეპარტამენტის სისტემაში შექმნილია “რკინიგზისა” და “ენერგეტიკული” რეგიონალური საბაჟოები.

საბაჟო კოდექსის 83-ე მუხლის თანახმად, საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას, აგრეთვე საბაჟო რეჟიმის შეცვლისას, საქონელი და სატრანსპორტო საშუალებები ექვემდებარება საბაჟო ორგანოში დეკლარირებას. დეკლარაციაში შეიტანება ზუსტი ცნობები საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების, მათი საბაჟო რეჟიმის შესახებ და საბაჟო მიზნებისათვის საჭირო სხვა მონაცემებს.

საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო გაფორმებისათვის დადგენილია და გამოიყენება შემდეგი სახის დეკლარაციები:

- სატვირთო საბაჟო დეკლარაცია, რომელიც წარედგინება საბაჟო ორგანოს საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას საქონლის მიმართ საბაჟო პროცედურების ჩატარების მიზნით;

- ფიზიკური პირის დეკლარაცია საბაჟო ორგანოს წარედგინება იმ შემთხვევაში, თუ ფიზიკურ პირს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას გააჩნია დეკლარირებას დაქვემდებარებული პირადი საგნები, ვალუტა და ფასიანი ქაღალდები;

- საფოსტო გზაენილების დეკლარაცია, რომელიც ივსება საქართველოდან საერთაშორისო საფოსტო გზაენილებით გასაგზავნ საქონელზე;

- სპეციალური საბაჟო-სატვირთო დეკლარაცია, რომელიც წარედგინება საბაჟო ორგანოს ნავთობპროდუქტებით საბაჟო საზღვრის გადაკვეთამდე.

საბაჟო ორგანოს მოთხოვნით, საქართველოს საბაჟო საზღვრის საქონლით გადაკვეთის მომენტისათვის, ამ საქონლისა დასან სატრანსპორტო საშუალების მესაკუთრე, ან მის მიერ უფლებამოსილი პირი, ვალდებულია, განახორციელოს საბაჟო გაფორმებისათვის საჭირო ოპერაციები: საქონლის ტრანსპორტირება, რაოდენობის განსაზღვრა, საქონლის გადაზიდვამდე მისი რაოდენობის, ხარისხისა და ღირებულების სავალდებულო ინსპექტირება, დატვირთვა, გადმოტვირთვა, გადატვირთვა, დაზიანებული შეფუთვის შეკეთება, საფუთავის გახსნა, შეფუთვა და ხელახალი შეფუთვა. საწყობის მფლობელი ასევე ვალდებულია გააღოს სათავსები, საცავეები და სხვა ადგილები, სადაც შეიძლება მოთავსებული იყოს საბაჟო გაფორმებას დაქვემდებარებული საქონელი და სატრანსპორტო საშუალებები. საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო გა-

ფორმებასთან დაკავშირებული სატვირთო და სხვა ოპერაციები ხორციელდება მესაკუთრის ხარჯით და მათ არ უნდა გამოიწვიონ ამ მიზნით სახელმწიფოს მხრივ რაიმე დანახარჯი.

საბაჟო დეკლარაციის მიღებისა და საბაჟო ორგანოების მიერ მისი შემოწმების შემდეგ ხორციელდება საბაჟო გაფორმების შემდეგი პროცედურები:

- საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების წარდგენა, მათი დათვალიერება და საბაჟო შემოწმება;
- საქონლის სინჯებისა და ნიმუშების აღება;
- საქონლის გადაზიდვამდე ჩატარებული ინსპექტირების დამადასტურებელი დოკუმენტების შემოწმება;
- გადასახდლების გამოანგარიშება და გადახდევინება;
- საბაჟოსათვის ფინანსური გარანტიების წარდგენა;
- საქონლის გაშვება.

საბაჟო ორგანოები ახორციელებენ საქონლის საბაჟო დათვალიერებას, ამოწმებენ საქონლის დასახელების, წარმოშობის, მდგომარეობის, რაოდენობის, ღირებულების შესაბამისობას წარმოდგენილი დეკლარაციის მონაცემებთან. საქართველოს საბაჟო საზღვარზე საქონლის გადამადაგილებელ პირს ან მის უფლებამოსილ წარმომადგენელს უფლება აქვს დაესწროს საქონლის საბაჟო დათვალიერებას და შემოწმებას. საბაჟო ორგანოებს უფლება აქვთ, შეამოწმონ საბაჟო ტერიტორიაზე შემოსული, საბაჟო ტერიტორიაზე არსებული და ტერიტორიიდან გამსვლელი სატრანსპორტო საშუალებანი, აგრეთვე მოახდინონ მათი საბაჟო დათვალიერება.

ფიზიკური პირის მიერ საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას და საბაჟო კონტროლის ზონაში ყოფნისას საბაჟო ორგანოს მუშაკს უფლება აქვს მოსთხოვოს მას პირადი ნივთების წარდგენა საბაჟო დათვალიერებისათვის და დათვალიეროს ისინი. შესამოწმებელი ფიზიკური პირი ვალდებულია საბაჟო ორგანოს თანამდებობის პირს დაეხმაროს თავისი ტვირთისა და სატრანსპორტო საშუალების დათვალიერებაში, გახსნას თავისი ბარგი მისი მითითებით. ფიზიკური პირის ნივთების საბაჟო დათვალიერება ხორციელდება მფლობელის ან მისი უფლებამოსილი წარმომადგენლის თანდასწრებით. თუ საგნების მფლობელი არ იქნება დადგენილი, ან თუ იგი უარს აცხადებს საბაჟო დათვალიერებაზე დასასწრებად, პირადი ნივთები შეიძლება დათვალიერებულ იქნეს საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

საბაჟო გაფორმების მიზნით, საბაჟო ორგანოებს უფლება აქვთ აიღონ საქონლის სინჯები და ნიმუშები და ჩაატარონ მათი გამოკვლევა (ექსპერტიზა). საბაჟო კონტროლს დაქვემდებარებული საქონლის სინჯები და ნიმუშები, კონტროლის განხორციელების მიზნით, საბაჟო ორგანოს ნებართვით შეუძლიათ აიღონ, აგრეთვე საქონლის მფლობელებმა ან მათმა წარმომადგენლებმა და სახელმწიფო კონტროლის სხვა ორგანოებმა თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში. სინჯებსა და ნიმუშებს იღებენ იმ მინიმალური ოდენობით, რაც საკმარისია მათ გამოსაკვლევად. სინჯებისა და ნიმუშების აღების შესახებ დგება დადგენილი ფორმის ოქმი.

საქონლის მესაკუთრეს, მფლობელსა და სხვა უფლებამოსილ პირებს უფლება აქვთ დაესწრონ საბაჟო ორგანოებისა და სახელმწიფო კონტროლის სხვა ორგანოების თანამდებობის პირთა მიერ სინჯებისა და ნიმუშების აღებას. საბაჟო ორგანოების თანამდებობის პირები ესწრებიან სახელმწიფო კონტროლის სხვა ორგანოების, აგრეთვე საქონლის მესაკუთრის, მფლობელისა და სხვა უფლებამოსილი პირების მიერ სინჯებისა და ნიმუშების აღებას. აღნიშნული პირები და მათი წარმომადგენლები ვალდებული არიან ხელი შეუწყონ საბაჟო ორგანოების თანამდებობის პირებს საქონლის სინჯებისა და ნიმუშების აღებაში, კერძოდ, თავიანთ ხარჯზე განახორციელონ სატვირთო და სხვა ოპერაციები, რომლებიც საჭიროა სინჯებისა და ნიმუშების ასაღებად. საქონლის მესაკუთრეთა, მფლობელთა და სხვა უფლებამოსილ პირთა დაუსწრებლად, საქონლის სინჯები და ნიმუშები საბაჟო ორგანოებმა შეიძლება აიღონ საქონლის წარდგენიდან ათი დღის განმავლობაში; სხვა გადაუდებელი გარემოებების დროს, სინჯებისა და ნიმუშების აღებას ესწრება ორი მოწმე, რომლებიც არ არიან დაინტერესებულნი გამოკვლევის შედეგებით. საქონლის მესაკუთრეს, მფლობელს და სხვა უფლებამოსილ პირებს უფლება აქვთ გაეცნონ საქონლის სინჯებისა და ნიმუშების გამოკვლევის შედეგებს. სახელმწიფო კონტროლის სხვა ორგანოების მიერ აღებული საქონლის სინჯებისა და ნიმუშების გამოკვლევის შედეგები უნდა ეცნობოს საბაჟო ორგანოს. საბაჟო ორგანოები არ უნაზღაურებენ საქონლის მესაკუთრეს იმ ზიანს, რომელიც დაკავშირებულია სინჯებისა და ნიმუშების აღებასთან. სინჯებისა და ნიმუშების გამოკვლევისას საბაჟო ორგანოების და საბაჟო ლაბორატორიების ხარჯებს საქონლის მესაკუთრე არ აანაზღაურებს, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ასეთი გამოკვლევა ეწყობა აღნიშნული პირის ინიციატივით.

საბაჟო გაფორმება მთავრდება საქონლის გაშვებით, რის შედეგადაც საქონელი გადადის მფლობელის სრულ განკარგულებაში. საფოსტო გზავნილების საბაჟო დათვალიერება, რომლებშიც მოთავსებულია უცხო სახელმწიფოდან შემოსული საქონელი, ხდება კავშირგაბმულობის საწარმოებში გზავნილის მიმღებისათვის გადაცემამდე. უცხო სახელმწიფოში გასაგზავნი საფოსტო გზავნილების საბაჟო დათვალიერება ხდება კავშირგაბმულობის საწარმოებში მიღების შემდეგ ან მიღებისას.

საბაჟო ორგანოების თანამდებობის პირები ახორციელებენ საბაჟო კონტროლს, რაც ითვალისწინებს:

- საბაჟო მიზნებისათვის საჭირო დოკუმენტებისა და ცნობების შემოწმებას;

- საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო შემოწმებას;
- პირად გასინჯვას;
- საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების აღრიცხვას;
- ფიზიკური პირების ზეპირ გამოკითხვას;
- აღრიცხვისა და ანგარიშგების შემოწმებას;
- დროებითი შენახვის საწყობების ტერიტორიისა და სათავსოების, საბაჟო საწყობების, თავისუფალი საწყობების, თავისუფალი საბაჟო ზონებისა და უბაჟო ვაჭრობის მაღაზიებისა და სხვა ადგილების დათვალიერებას, სადაც შეიძლება ინახებოდეს საბაჟო კონტროლს დაქვემდებარებული საქონელი და სატრანსპორტო საშუალებები, ანდა ხორციელდება საქმიანობა, რომლის კონტროლიც ევალება საბაჟო ორგანოებს;

- კანონმდებლობით გათვალისწინებული კონტროლის სხვა სახეებს.

საბაჟო კონტროლის განხორციელების წესები განისაზღვრება კანონქვემდებარე აქტებით.

საქართველოს საბაჟო საზღვრის საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით გადაკვეთისას საბაჟო კონტროლთან კოორდინაციაში ხორციელდება სამედიცინო-სანიტარული, ვეტერინარული, ფიტოსანიტარული, ტექნიკური სტანდარტებისადმი შესაბამისობისა და ხარისხის კონტროლი, რომელსაც ახორციელებენ შესაბამისი უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოები კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად.

აღნიშნულ ორგანოთა შესაბამისი სამსახურები თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში ფუნქციონირებენ საბაჟო კონტროლის ზონაში. საბაჟო კონტროლის ზონაში ამ სამსახურების საქმიანობას კოორდინაციას უწევს საბაჟო დეპარტამენტი. საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალე-

ბების საბაჟო გაფორმება შეიძლება დამთავრდეს მხოლოდ ყველა შესაბამისი სახის სახელმწიფო კონტროლის დამთავრებისა და გადასახადების, მოსაკრებლებისა და სხვა გადასახდელების გადახდის შემდეგ.

საქონლითა და სატრანსპორტო საშუალებებით საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას ზორციელდება სრული ან შერჩევითი შემოწმება. საბაჟო კონტროლის განსახორციელებლად საბაჟო ორგანოები იყენებენ ისეთ მეთოდებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ საბაჟო კანონმდებლობისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების დაცვას. საბაჟო კონტროლი შეიძლება განხორციელდეს იმ ტექნიკური საშუალებებით, რომლებიც არავითარ საფრთხეს არ უქმნის ადამიანის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, ცხოველებსა და მცენარეულობას და არ აზიანებს საქონელსა და სატრანსპორტო საშუალებებს.

საბაჟო შელავათები. საბაჟო შელავათები ნიშნავს მოქმედი კანონმდებლობით გარკვეული ფიზიკური და იურიდიული პირების განთავისუფლებას საბაჟო კონტროლისა და საბაჟო გადასახდელებისაგან მთლიანად ან ნაწილობრივ.

უძველესი დროიდან საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია დიპლომატიურ და საკონსულო წარმომადგენლობას. ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლება ცდილობს, სხვა სახელმწიფოში აკრედიტებულ დიპლომატიურ წარგზავნილებს შეუქმნას ნორმალური პირობები თავისი ფუნქციების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით. სწორედ ეს გარემოება გახდა ვენის 1961 წლის “დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ” კონვენციის (საქართველო შეუერთდა 1993 წლის 13 მაისს) და ვენის 1963 წლის კონვენციის “საკონსულო ურთიერთობების შესახებ” (საქართველო მიუერთდა 1993 წლის 8 ივნისს) მიღების საფუძველი. დღეისათვის მოქმედი ეს ორი საერთაშორისო ნორმატიული აქტი და მის საფუძველზე მიღებული ეროვნული კანონმდებლობა არეგულირებს და განსაზღვრავს ყველა სახელმწიფოში დიპლომატიური წარმომადგენლობის სტატუსს, საქმიანობის ამოცანებსა და პრინციპებს, ამ წარმომადგენლობის დიპლომატიური პირებისა, ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალის და მათი ოჯახის წევრების პრივილეგიებს, იმუნიტეტსა და საგადასახადო შეღავათებს, ასევე წარმომადგენლობის ოფიციალურ კორესპონდენციისა და ფოსტის ხელშეუხებლობისა და მათი ფუნქციების შესრულებასთან დაკავშირებულ სხვა მნიშვნელოვან საკითხებს.

ვენის 1961 წლის “დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ“ კონვენციის 23-ე მუხლის თანახმად, მაკრედიტებული ანუ დიპლომატიური წარმომადგენლის გამგზავნი სახელმწიფო და დიპლომატიური აგენტი თავისუფლდება ყოველგვარი სახელმწიფო და მუნიციპალური გადასახადებისაგან, წარმომადგენლობის საკუთარი თუ დაჭირავებული ნაგებობისათვის მოსაკრებელისა და ბაჟისაგან. ამ კონვენციის თანახმად გასამრჯელო, მოსაკრებელი, რომლებსაც წარმომადგენლობა იღებს თავისი ოფიციალური მოვალეობების შესრულებისას, თავისუფლება ყოველგვარი გადასახადისაგან, მოსაკრებელისა და ბაჟისაგან.

დიპლომატიური აგენტი ხელშეუხებელია. არ შეიძლება მისი დაპატიმრება ან დაკავება არავითარი ფორმით. ადგილსამყოფელი სახელმწიფო ვალდებულია ჯეროვანი პატივისცემით ექცეოდეს მას და ყველაფერს აკეთებდეს იმისათვის, რომ თავიდან აიცილოს მისი პიროვნების თავისუფლებისა და ღირსების რაიმე ხელყოფა. დიპლომატიური აგენტის კერძო რეზიდენცია ისევე ხელშეუხებელი და დაცულია, როგორც წარმომადგენლობის შენობები.

ადგილსამყოფელი სახელმწიფო იქ მიღებული კანონებისა და წესების შესაბამისად, ნებას იძლევა და დიპლომატიურ აგენტს ათავისუფლებს ყოველგვარი ბაჟისაგან, გადასახდელებისა და ამასთან დაკავშირებული მოსაკრებლებისაგან, გარდა შენახვის, გადაზიდვისა და სხვა ამგვარი მომსახურების მოსაკრებელისა. კერძოდ, გადასახადებისა და ყოველგვარი ბაჟისაგან თავისუფლება საგნები, რომლებიც პირადი გამოყენებისათვის სჭირდება დიპლომატიურ აგენტს, ადმინისტრაციულ-ტექნიკურ პერსონალს და მათთან ერთად მცხოვრებ ოჯახის წევრებს, მათ შორის საყოფაცხოვრებო საგნები.

დიპლომატიური აგენტის პირადი ბარგი თავისუფლდება შემოწმებისაგან. თუ არის სერიოზული ეჭვი იმისა, რომ იგი შეიცავს საგნებს, რომლებზეც არ ვრცელდება შეუვალობა, ან საგნებს, რომელთა შემოტანა-გატანა აკრძალულია კანონმდებლობით ან რეგულირდება ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს საკარანტინო წესებით. ამ შემთხვევაში შემოწმება დასაშვებია მხოლოდ დიპლომატიური აგენტის ან მისი უფლებამოსილი წარმომადგენლის თანდასწრებით.

ამ კონვენციის თანახმად, წარმომადგენლობის ოფიციალური კორესპონდენცია ხელშეუხებელია. ოფიციალურ კორესპონდენციად ითვლება მთელი ის კორესპონდენცია, რომლებიც წარმომადგენლობას და მის ფუნქციებს ეხება. ამასთან, დიპლომატიური ფოსტის გახსნა ან შეყო-

ნება დაუშვებელია. ამავე დროს დიპლომატიური ფოსტის ყველა დასტას უნდა ჰქონდეს თვალსაჩინო გარეგნული ნიშნები, რომლებიც მიუთუთებს მათ ხასიათს და მათში შეიძლება იყოს მხოლოდ დიპლომატიური დოკუმენტები და საგნები, რომლებიც გათვალისწინებულია ოფიციალური სარგებლობისათვის.

ვენის 1963 წლის კონვენცია “საკონსულო ურთიერთობების შესახებ“, ძირითადად, ითვალისწინებს იმ პრივილეგიებსა და შეღავათებს, რასაც ითვალისწინებს ვენის 1961 წლის კონვენცია “დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ“. დამატებით “საკონსულო ურთიერთობების შესახებ“ კონვენცია ითვალისწინებს, რომ საკონსულო ვალიზა არ ექვემდებარება არც გახსნას და არც დაკავებას. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს კომპეტენტურ ორგანოებს აქვთ სერიოზული საფუძველი დაეჭვდნენ იმაში, რომ ვალიზა შეიცავს კანონმდებლობით აკრძალულ საგნებს, მათ შეუძლიათ მოითხოვონ ვალიზის გახსნა წარმდგენი სახელმწიფოს რწმუნებულის თანდასწრებით. თუ წარმდგენი სახელმწიფოს ხელისუფლება უარს იტყვის ამ მოთხოვნის შესრულებაზე, ვალიზა ბრუნდება იქ, საიდანაც გაიგზავნა. ამასთან, კონვენციით დადგენილია, რომ საკონსულო ვალიზის შემადგენელ ყველა შეკვრას გარედან შესამჩნევად უნდა ეწეროს, რა არის მოთავსებული შიგნით და უნდა შეიცავდეს მხოლოდ ოფიციალურ კორესპონდენციას და დოკუმენტებს, ან მხოლოდ ოფიციალური სარგებლობისათვის განკუთვნილ ნივთებს.

სახელმწიფოთა შორის დიპლომატიური და საკონსულო ურთიერთობები ასევე რეგულირდება 1969 წლის კონვენციით “სპეციალური მისიების შესახებ“, 1973 წლის კონვენციით “საერთაშორისო დაცვით მოსარგებლე პირთა, მათ შორის დიპლომატიური აგენტების, დანაშაულის აცილებასა და დასჯის შესახებ“, ვენის 1974 წლის კონვენციით “სახელმწიფოების წარმომადგენლობის შესახებ, მათ ურთიერთობებში უნივერსალური ხასიათის საერთაშორისო ორგანიზაციებთან“.

მითითებული კონვენციების შესრულების მიზნით, საბაჟო კოდექსი ითვალისწინებს საბაჟო შეღავათებს დიპლომატებისათვის, ასევე საბაჟო კონტროლისაგან გათავისუფლებულია საქართველოს პრეზიდენტი, პარლამენტის თავმჯდომარე, პარლამენტისა და მთავრობის წევრები, უცხოეთში საქართველოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა დიპლომატიური და დიპლომატიური იმუნიტეტის მქონე ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალი, მათი თანმხლები ოჯახის წევრები, მათი ბარგი, გარდა

კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. საბაჟო კონტროლის გარკვეული ფორმისაგან გათავისუფლება საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების შესაბამისად ხდება მათი რატიფიცირების შემდეგ.

საბაჟო კონტროლს არ ექვემდებარება საქართველოში უცხო სახელმწიფოს დიპლომატიურ და მასთან გათანაბრებულ წარმომადგენლობათა დიპლომატიური და ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალი (მათთან მცხოვრები ოჯახის წევრთა ჩათვლით) და მათი ბარგი, გარდა საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. საბაჟო გადასახადისა და მოსაკრებლებისაგან თავისუფლება იმ საქონლის იმპორტი, რომელიც განკუთვნილია დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა ოფიციალური სარგებლობისათვის, ამ წარმომადგენლობათა დიპლომატიური და ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალის, აგრეთვე უცხოეთში საქართველოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა დიპლომატიური პერსონალის (მათთან მცხოვრები ოჯახის წევრთა ჩათვლით) პირადი სარგებლობისათვის იმ სახით, რა სახითაც ასეთი გათავისუფლება გათვალისწინებულია შესაბამისი საერთაშორისო ხელშეკრულებით ან შეთანხმებით, რომლის მონაწილეც არის საქართველო. საბაჟო გადასახადისა და მოსაკრებლისაგან, აგრეთვე თავისუფლება უცხოეთში საქართველოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა ქონების იმპორტი.

• ზემოთ მითითებული საბაჟო შეღავათები ვრცელდება ასევე უცხოელ დიპლომატიურ და საკონსულო კურიერებზე. მათ შეუძლიათ საქართველოში შემოიტანონ და საქართველოდან გაიტანონ პირადი სარგებლობისათვის გათვალისწინებული საქონელი ნაცვალებების საფუძველზე, რომელიც გამომდინარეობს ორ ქვეყანას შორის არსებული საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან და შეთანხმებებიდან, საბაჟო კონტროლის გარეშე და საბაჟო გადასახადისა და მოსაკრებლებისაგან გათავისუფლებით.

საბაჟო ორგანოების ადგილი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში და მათი უსწავთიბი. საბაჟო ორგანოების მთავარი ამოცანაა სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო ფუნქციების განხორციელებაში მონაწილეობის მიღება. საბაჟო ორგანოები იცავენ სახელმწიფოს ინტერესებს საბაჟო სფეროში, ამიტომ ისინი მიეკუთვნებიან სახელმწიფო სტრუქ-

ტურებს. თანამედროვე საბაჟო ორგანოები წარმოადგენენ ერთიან სისტემას, მოქმედებენ სახელმწიფო ორგანოთა ერთობლიობაში, ატარებენ სახელმწიფოს ეკონომიკურ პოლიტიკას.

საბაჟო ორგანოები აღჭურვილი არიან სახელმწიფო ხელისუფლების უფლებამოსილებით. ისინი ხელმძღვანელობენ და მართავენ საბაჟო საქმეს. საბაჟო კანონმდებლობის თანახმად, სახელმწიფო ორგანოებს, რომლებიც არ ახორციელებენ საბაჟო საქმის საერთო ხელმძღვანელობას, უფლება არა აქვთ მიიღონ გადაწყვეტილებანი, რომლებიც ეხება საქართველოს საბაჟო ორგანოების კომპეტენციას საბაჟო საქმის დარგში ან სხვაგვარად ჩაერიონ ამ ორგანოების საქმიანობაში. ამასთან, საბაჟო ორგანო, რომელიც ხელისუფლების მიერ აღჭურვილია უფლებით — იმოქმედოს სახელმწიფოს სახელით, მოვალეა თავისი კომპეტენციის ფარგლებში გამოსცეს ადმინისტრაციული აქტი, რომელიც სავალდებულოა ყველა სახელმწიფო ორგანოს, საწარმოს, დაწესებულების, ორგანიზაციისა და მოქალაქისათვის, აგრეთვე პასუხი მოითხოვოს მიღებული გადაწყვეტილების შესრულების მდგომარეობაზე.

საბაჟო ორგანოები, როგორც წესი, სახელმწიფოს მიერ იქმნება საზღვრებზე საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების მიმართ კონტროლის უშუალოდ განხორციელებისათვის, აგრეთვე საბაჟო სფეროში სამართალდარღვევების აღსაკვეთად. ამიტომ, უფრო ზუსტი იქნება, რომ საბაჟო ორგანოების ამოცანად მივიჩნიოთ სახელმწიფო საზღვრების ეკონომიკური დაცვა.

საბაჟო ორგანოები დარგობრივი მართვის ორგანოებია. საბაჟო დეპარტამენტი ხელმძღვანელობს ერთ კონკრეტულ და სპეციფიკურ დარგს — საბაჟო საქმიანობას. ამასთან, საბაჟო დეპარტამენტი ამ საქმიანობას ახორციელებს მთელი ქვეყნის მასშტაბით. ამიტომ, იგი ცენტრალიზებული მართვის ორგანოა.

საბაჟო კოდექსის 158-ე მუხლის შესაბამისად, საქართველოს საბაჟო ორგანოები თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ, როგორც სამართალდამცავი ორგანოს სტატუსის მქონე საბაჟო ორგანოები, რომლებიც შედიან საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სისტემაში. საბაჟო ორგანოები აღმასრულებელ-განმკარგულებელ საქმიანობას ახორციელებენ სახელმწიფო მმართველობის სპეციფიკურ სფეროში. იგი დაკავშირებულია სახელმწიფო საზღვარზე სხვადასხვა სახეობის ტვირთის, მათ შორის ბარგისა და საფოსტო გზაწვილების, ვალუტისა და ძვირფასეულობის გატარებასთან, აგრეთვე სატრანსპორტო საშუალებების გაშვებასთან, რომლებიც ემ-

სახურებიან მგზავრებისა და ტვირთის გადაადგილებას, მათი მეშვეობით უზრუნველყოფილია აგრეთვე საბაჟო გადასახდელების ამოღება.

საბაჟო ორგანო, როგორც წესი, იქმნება ან უშუალოდ სახელმწიფო საზღვრებზე, ან მასთან ახლოს, სასაზღვრო ზონაში. თუმცა, ცალკეულ შემთხვევაში, საბაჟოები განლაგებულია არა სახელმწიფო საზღვრის ახლოს, არამედ ქვეყნის შიგნით – დიდ ქალაქებში, რომლებიც დანიშნულების ის პუნქტებია, სადაც ხდება ტვირთების შეტანა ექსპორტიორი ქვეყნებიდან. ამ შემთხვევაში ტვირთები საზღვარზე კი არ ჩერდება, არამედ მიემართება ქვეყნის სიღრმეში შესაბამის საბაჟოებში გასაფორმებლად. ამასთან დაკავშირებით, ლიტერატურაში ხშირად მიღებულია საბაჟოების დაყოფა ორ სახედ – შინაგან და სასაზღვრო საბაჟოებად.

საბაჟო საქმიანობას ქვეყანაში ხელმძღვანელობს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს საბაჟო დეპარტამენტი, რომლის მთავარი ფუნქციებია:

- კომპეტენციის ფარგლებში საქართველოს ეკონომიკური სუვერენიტეტისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვა;

- საბაჟო პოლიტიკის შემუშავებაში მონაწილეობის მიღება და განხორციელება;

- კომპეტენციის ფარგლებში საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ხელშეწყობა და შიდა ბაზრის დაცვა;

- საქართველოს საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტიმულირება;

- საბაჟო საქმის ორგანიზება.

დეპარტამენტი დაკისრებული ამოცანების შესრულების უზრუნველსაყოფად:

- შეიმუშავებს წინადადებებს საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის სრულყოფისათვის;

- შეიმუშავებს წინადადებებს საქართველოს საბაჟო პოლიტიკის სამართლებრივი, ეკონომიკური და ორგანიზაციული მექანიზმების განხორციელებისა და სრულყოფისათვის, უზრუნველყოფს მის შესრულებას;

- შეიმუშავებს და ახორციელებს საქართველოს საბაჟო საქმის განვითარების პროგრამებს;

- მონაწილეობს საბაჟო საქმის მარეგულირებელი საკანონმდებლო და სხვა სამართლებრივი აქტების პროექტების მომზადებაში;

- მონაწილეობს მსოფლიოს თანამეგობრობასთან ეკონომიკური ურთიერთობის რეგულირების მექანიზმის სრულყოფის, ექსპორტის სტიმულირებისა და უცხოეთის ინვესტიციების მოზიდვის უზრუნველყოფისათვის;

• კომპეტენციის ფარგლებში შეიმუშავენ წინადადებებს საბაჟო გადასახდლებისა და მოსაკრებლების ან სხვა გადასახადების დადგენა-გამოყენების შესახებ;

• მონაწილეობს საქართველოს საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებული საქონლის მიმართ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა (ლიცენზირება ან სხვა სახის სატარიფო და არასატარიფო რეგულირება) შემუშავებაში. კომპეტენციის ფარგლებში უზრუნველყოფს ამ ღონისძიებათა შესრულებას;

• ორგანიზაციას უწევს საბაჟო გადასახდლების, სხვა მოსაკრებლების და გადასახადების დარიცხვა-ამოღებას და შესაბამის ბიუჯეტებში მათ დროულ და სრულ აკუმულირებას;

• შეიმუშავებს საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის მეთოდოლოგიას;

• საქართველოს საბაჟო საზღვარზე საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების გადაადგილებისა და სამეწარმეო საქმიანობის სტიმულირებისათვის უზრუნველყოფს საბაჟო რეჟიმის ეფექტურ გამოყენებას;

• საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად ახორციელებს ნებართვების (ლიცენზიების) გაცემას, შერჩევას ან გაუქმებას;

• ორგანიზებას უწევს საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების საბაჟო გაფორმებას, ახორციელებს საბაჟო პროცედურების გამარტივებას, ტვირთბრუნვის გაზრდისა და მეწარმეობის სტიმულირებისათვის;

• სხვა სამართალდამცავ ორგანოებთან კოორდინაციაში შეიმუშავებს საბაჟო კონტროლის ზონების, საბაჟო ინფრასტრუქტურისა და საქართველოს საბაჟო საზღვრის დაცვის ღონისძიებებს;

• ახორციელებს ღონისძიებათა კომპლექსს საბაჟო კანონმდებლობის დაცვის სრულყოფისათვის;

• ორგანიზებას უწევს საქართველოს საბაჟო საზღვარზე ცალკეულ სახეობათა საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების, სტრატეგიული და საქართველოს ინტერესებისათვის სხვა სასიცოცხლო მნიშვნელობის მასალების, მედიკამენტებისა და ფსიქოტროპული საშუალებების, აგრეთვე კულტურული ფასეულობების გადაადგილების წესის დაცვას;

• კომპეტენციის ფარგლებში მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, ორგანიზებას უწევს სავალუტო კონტროლის განხორციელებას;

• კანონმდებლობით დადგენილი წესით მონაწილეობს სახელმწიფო უშიშროების, ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის, ცხოველებისა და მცენარეების, ბუნებრივი გარემოს დაცვის ღონისძიებებში;

• ახორციელებს საბაჟო სფეროში ადმინისტრაციული სამართალდარ-

ღვევების გამოვლენას და აღკვეთის ღონისძიებებს, კანონით დადგენილი წესით განიხილავს და წყვეტს მის კომპეტენციას მიკუთვნებულ ადმინისტრაციულ – სამართალდარღვევათა საქმეებს;

- ორგანიზებას უწევს საქართველოს საგარეო ვაჭრობის საბაჟო და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის წარმოებას და მონაცემების ოფიციალურ გამოქვეყნებას, დადგენილი წესით აწვდის ინფორმაციას სამთავრობო დაწესებულებებს და სხვა ორგანიზაციებს;

- თვალყურს ადევნებს სასაქონლო ნომენკლატურის საერთაშორისო საფუძვლების ცვლილებებს და დამატებებს, საჭიროების შემთხვევაში, არსებული წესით შეიმუშავებს წინადადებებს, ეროვნული ეკონომიკის თავისებურებებიდან გამომდინარე, სასაქონლო ნომენკლატურაში ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ;

- ახორციელებს საჩივრებისა და განცხადებების განხილვას, იღებს ზომებს საბაჟო ორგანოების თანამშრომლების მხრიდან არამართლზომიერი ქმედებებისაგან იურიდიული თუ ფიზიკური პირის უფლებების დაცვის მიზნით;

- კომპეტენციის ფარგლებში თანამშრომლობს უცხოეთის საბაჟო და სხვა ორგანოებთან;

- ქნის და სრულყოფს ერთიან ავტომატიზებულ საინფორმაციო სისტემებს;

- ახორციელებს საბაჟო ორგანოების მატერიალურ-ტექნიკური და სოციალური ბაზის განვითარებასა და სრულყოფას;

სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმის ცნება. “საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის შესახებ“ კანონი განმარტავს სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმის ცნებას, რომელიც მოიცავს: 1. სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთის წესს. 2. საქართველოსა და სხვა სახელმწიფოთა სამხედრო და სხვა არასამხედრო გემების საქართველოს შიდა წყლებში, პორტებსა და ტერიტორიულ წყლებში ყოფნისა და ცურვის წესებს, აგრეთვე სახელმწიფო საზღვარზე სარეწი და სხვა საქმიანობის, სხვადასხვა სამუშაოთა წარმოების წესებს.

კანონის მე-12 მუხლის შესაბამისად, საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმი ადგენს:

- პირისა და ტრანსპორტის მიერ სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთისა და მათი შემოწმების წესს;

- სახელმწიფო საზღვარზე პირის გადაადგილების, ქონების, ნივთების, ვალუტის, ძვირფასი ლითონებისა და ქვების, ფასიანი ქაღალდების გადა-

ტანას, ცხოველთა გადაყვანის წესს;

– საქართველოს შიდა წყლებში, პორტებსა და ტერიტორიულ წყლებში საქართველოსა და სხვა სახელმწიფოების სანაოსნო საშუალებათა შესვლის, გადაადგილებისა და ყოფნის, აგრეთვე იქიდან გამოსვლის წესს;

– სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში პირისა და ტრანსპორტის შესვლის, ყოფნისა და იქიდან გამოსვლის, საქონლის შეტანა-გამოტანის წესს;

– საქართველოს საჰაერო სივრცეში საჰაერო ხომალდისა და სხვა საფრენი აპარატების მიერ სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთის წესს;

– სახელმწიფო საზღვარზე სარეწი და სხვა საქმიანობის, სხვადასხვა სამუშაოთა წარმოების წესს ამ კანონის, საქართველოს სხვა საკანონმდებლო აქტებისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების შესაბამისად.

საქართველოს პრეზიდენტის 1999წ. 20 დეკემბრის № 676 ბრძანებულებით დამტკიცებულია “სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმის და დაცვის წესი“, რომლის თანახმად საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი აღინიშნება სასაზღვრო ნიშნებით.

საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთა, მითითებული წესის თანახმად, ხდება პირების მიერ სასაზღვრო-გამტარ პუნქტებში.

სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთის პირობები და საზღვრის დაცვასთან დაკავშირებული საკითხები რეგულირდება ასევე მრავალი საერთაშორისო ხელშეკრულებით, კონვენციითა და შეთანხმებით, რომლის საფუძველზე საქართველოში მიღებულია მრავალი საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი.

კანონი “საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის შესახებ“ განმარტავს, რომ სასაზღვრო გამტარი პუნქტი – საერთაშორისო მიმოსვლისათვის ნებადართული გზატკეცილის ან გზის მონაკვეთი, რკინიგზის სადგურის, პორტის, ნავსადგურის, აეროპორტის (აეროდრომის) ტერიტორიის ნაწილია, სადაც ზორციელდება საზღვრის გადაკვეთასთან დაკავშირებული სასაზღვრო და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი სხვა სახის კონტროლი.

“სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმისა და დაცვის წესის“ მე-2 პუნქტის თანახმად, საქართველოს მოქალაქეები და მოქალაქეობის არმქონე პირები, რომლებიც საქართველოში ცხოვრობენ, სახელმწიფო საზღვარს კვეთენ იმ საბუთებით, რომლებიც დადგენილია საქართველოს კანონმდებლობით, აგრეთვე გათვალისწინებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებითა და შეთანხმებებით.

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა ქვეყნებში წასვლისას საქართველოს

მოქალაქეები სახელმწიფო საზღვარს კვეთენ საქართველოს მოქალაქის პასპორტით (სამსახურებრივი და დიპლომატიური), საჭაერო ხომალდის ეკიპაჟის პირადობის მოწმობით, მეზღვაურის პასპორტით, მატარებლის ბრიგადის წევრების პირადობის მოწმობითა და სამხედრო მოსამსახურის პირადობის მოწმობით ამ პირების მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს.

უცხო სახელმწიფოს მოქალაქეები საქართველოს საზღვარს კვეთენ ეროვნული პასპორტებით (საზღვარგარეთის პასპორტი) და საქართველოს ვიზით, თუ საქართველოს კანონმდებლობით არ არის გათვალისწინებული უვიზოდ შემოსვლის წესი. უცხოეთის მოქალაქეები, რომლებიც მიემგზავრებიან საქართველოს ტერიტორიიდან სხვა ქვეყანაში, სახელმწიფო საზღვარს კვეთენ იმ საბუთებით, რომლებითაც შემოვიდნენ საქართველოში.

არასრულწლოვანი პირები (შესაბამისი სახელმწიფო კანონმდებლობის მიხედვით) სახელმწიფო საზღვარს კვეთენ დაბადების მოწმობისა და მათი თანმხლები პირების საბუთებში ჩაწერის საფუძველზე. საქართველოს ტერიტორიაზე ტრანზიტით გავლის შემთხვევაში მოწმდება იმ საბუთების არსებობა, რომლებიც ადასტურებენ საქართველოს ტერიტორიაზე ტრანზიტით გავლას (საქართველოს სატრანზიტო ვიზა), თუ საერთაშორისო ხელშეკრულებით ან შეთანხმებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში იმ საბუთებში, რომლებიც უფლებას აძლევს პირს შემოვიდეს საქართველოს ტერიტორიაზე, ისმება თარიღის შტამპი აღნიშვნით – “შემოსვლა“ ან “გასვლა“.

სააეტომობილო მიმოსვლის სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში მგზავრთა შემოწმება, რომლებიც მგზავრობენ საერთაშორისო მიმოსვლის ავტობუსებით, როგორც წესი, ტარდება ავტობუსის სალონში, ხოლო აუცილებლობის შემთხვევაში მოძრაობის ხაზზე, პასპორტის კონტროლის ჯიხურში. პირთა უკანონო გადაყვანის გამოვლენის მიზნით ხდება სამალავეების დათვალიერება.

დალუქული ტვირთების გახსნა და შემოწმება ხდება კომისიურად საბაჟო ორგანოების წარმომადგენლებთან ერთად, მძღოლისა და თანმხლები პირების თანდასწრებით. შემოწმების შედეგებზე ფორმდება სათანადო აქტი.

საჭაერო ხომალდებისა და სხვა საფრენი აპარატების მიერ სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთა ხდება სპეციალურად ფრენისათვის გამოყოფილ დერეფანში, რომლის კოორდინატები ქვეყნდება ჰაერსანაოსნო

ინფორმაციის კრებულში. საერთაშორისო ფრენისათვის განკუთვნილი საჰაერო ზომალდების სასაზღვრო კონტროლი ტარდება საერთაშორისო აეროპორტებში, სადაც გახსნილია სასაზღვრო გამტარი პუნქტები.

სასაზღვრო კონტროლს ექვემდებარება ყველა ქართული და უცხოური ავიაკომპანიის საჰაერო ზომალდი, რომლებიც ახორციელებენ საერთაშორისო ფრენას.

საქართველოს საჰაერო ტრანსპორტის დეპარტამენტი, ნებისმიერი საჰაერო ზომალდის ან სხვა საფრენი აპარატის მიერ საჰაერო დერეფნის გაუვლელად, საქართველოს სახელმწიფო საზღვარზე გადაფრენის ნებართვას ათანხმებს საქართველოს თავდაცვის სამინისტროსთან და ინფორმაციას აწვდის საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დაცვის დეპარტამენტს.

რკინიგზის ტრანსპორტის მიერ სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთისას, სასაზღვრო კონტროლი ხორციელდება სპეციალურად გამოყოფილ ადგილებში, რომლის მოწყობასაც საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დაცვის დეპარტამენტთან შეთანხმებით უზრუნველყოფს რკინიგზის ამინისტრაცია.

საქართველოში მომავალ მგზავრთა საბუთები, როგორც წესი, მოწმდება მატარებლის მოძრაობისას, სახელმწიფო საზღვართან სასაზღვრო რკინიგზის სადგურამდე და პირიქით. შესაბამისი ინფორმაციის საფუძველზე, სასაზღვრო ძალები უფლებამოსილი არიან საბაჟოს, რკინიგზის წარმომადგენლისა და ტვირთის თანმხლები პირის თანდასწრებით შესამოწმებლად გახსნან დალუქული ვაგონი (კონტეინერი).

საერთაშორისო ნაოსნობისათვის განკუთვნილი უცხოეთისა და საქართველოს გემების სასაზღვრო კონტროლი ხორციელდება მისადგომებთან ან საჭიროების შემთხვევაში — რეიდზე. საზღვარგარეთიდან მომავალი სამგზავრო გემების სასაზღვრო კონტროლი შეიძლება მოხდეს საქართველოს ტერიტორიულ ზღვაში გემების ნავსადგურში შესვლამდე. ასეთ შემთხვევაში ტერიტორიული ზღვის დათქმულ ადგილზე ან საქართველოს შიდა წყლებში გემებს ხედება კომისია. ნავსადგურში გემის შემოსვლისას (რეიდზე ან ნავსადგურში) საქართველოს ჯანდაცვის სამინისტროს სახელმწიფო სანიტარულ-საკარანტინო სამსახურის ექიმი მესაზღვრეებთან ერთად აღის გემზე და ამოწმებს სანიტარულ-ჰიგიენურ მდგომარეობას, რომლის შემდეგ ამ სატრანსპორტო საშუალებას ეძლევა ნავსადგურთან თავისუფალი ურთიერთობის უფლება.

სანაოსნოს, საბაჟოს, ნავსადგურის, სასაზღვრო გამტარი პუნქტის უფ-

როსებსა და მათ მოადგილეებს უფლება აქვთ ავიდნენ ნავსადგურში მყოფ საზღვარგარეთის გემზე დღე-ღამის ნებისმიერ დროს, საშვის გარეშე, თავიანთი სამსახურებრივი დოკუმენტებით.

გემებიდან მგზავრთა გადმოსვლისას საბუთები მოწმდება ტრაპთან ან სატრანსპორტო კონტროლის ჯიხურში ეროვნული პასპორტებისა და სიების მიხედვით.

სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში სატრანსპორტო საშუალებათა გადაადგილება, დგომა, ადგილის შეცვლა ზორციელდება მხოლოდ სასაზღვრო ძალებისა და საბაჟო ორგანოების ნებართვით.

სამეურნეო, სარეწი და სხვა სახის საქმიანობას, რომელიც დაკავშირებულია ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთასთან და ეხება საქართველოსა და მოსაზღვრე სახელმწიფოს ინტერესებს, ახორციელებენ საქართველოსა და ამ სახელმწიფოს საწარმოები, დაწესებულებები და ორგანიზაციები (მათ შორის ერთობლივად) უშუალოდ სახელმწიფო საზღვარზე ან მის ახლოს. აღნიშნულმა საქმიანობამ ზიანი არ უნდა მიაყენოს მოსახლეობის ჯანმრთელობას, საქართველოსა და მოსაზღვრე სახელმწიფოს ეკოლოგიურ და სხვა სახის უსაფრთხოებას, ასევე სახელმწიფო საზღვრის მდგომარეობას.

საკონტროლო კითხვები:

1. საბაჟო კანონმდებლობის ცნება. საბაჟო პოლიტიკა, მიზნები და ამოცანები.
 2. საბაჟო რეჟიმის სახეობანი და საბაჟო საზღვრის გადაკვეთის ძირითადი პრინციპები.
 3. საბაჟო გადასახდელების ცნება და სამართლებრივი საფუძვლები;
 4. საბაჟო გაფორმებისა და საბაჟო კონტროლის არსი;
 5. საბაჟო შეღავათები;
 6. საბაჟო ორგანოების ადგილი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში და მათი ფუნქციები;
- სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმის ცნება.

თავი 10. ინტელექტუალური საკუთრება საერთაშორისო ბიზნესში და მისი სამართლებრივი რეგულირება

10.1. ინტელექტუალური საკუთრების ცნება და მისი დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები

ტერმინი – ინტელექტუალური საკუთრება საერთაშორისო კერძო სამართალში დამკვიდრდა 1967 წლის 14 ივლისს სტოკჰოლმში მიღებული კონვენციით, რომლითაც დაფუძნდა ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაცია (WIPO).¹

თავისი არსით ცნება ინტელექტუალური (ინტელექტი, ლათინურად Intellectus – გაგება, შემეცნება, გონება პიროვნების თვისებაა, რაც აზროვნების უნარის შესაძლებლობების, პიროვნების აზროვნების განვითარების ფსიქოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს.

ინტელექტუალური საკუთრება არის იურიდიული ცნება, რომელიც წარმოიშობა შემოქმედებით საქმიანობასთან დაკავშირებით ლიტერატურის, ხელოვნების, მეცნიერების და საზოგადოებრივი წარმოების სფეროში. ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტებია ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებები, ხელოვანის შემსრულებლობითი საქმიანობა, მაგნიტოფონური და გრამოფონური ჩანაწერი, რადიო და ტელეგადაცემა, მეცნიერული ნაშრომი და აღმოჩენა, სასაქონლო ნიშანი, საფირმო დასახელება და ა.შ.

ინტელექტუალური საკუთრების დაცვას უძველესი დროიდან ეთმობოდა გარკვეული ყურადღება. ძველ რომსა და საბერძნეთში, შემდეგ კი მოგვიანებით ინგლისში, საფრანგეთში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რუსეთის იმპერიაში და სხვა სახელმწიფოებში მწერალთა, მსახიობთა, მუსიკოსთა, ხელოვნების სხვა დარგის პროფესიონალ ავტორთა უფლებების შელახვა უპატიოსნო და უკანონო ქმედებად ითვლებოდა.

სხვადასხვა ჟანრის ნაწარმოებების პლაგიატის, კოპირების, მეკობრეობისა და ქვეყნიდან კონტრაბანდის გზით გატანის აღკვეთის მიზნით ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრიდან სახელმწიფოებმა მიიღეს ამ უკანონო ქმედებების მომწესრიგებელი მრავალი, როგორც შიდა სახელმწიფოებრივი, აგრეთვე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები,

¹ ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაცია WIPO წარმოადგენს გაეროს სპეციალიზებულ ავტონომიურ ორგანიზაციას.

რომლებითაც დადგინდა საავტორო უფლებები, საავტორო უფლებათა სუბიექტები, საავტორო სამართლის ობიექტები და ამ უფლებების დაცვის საშუალებანი და შედეგები.

ინტელექტუალური საკუთრების დასაცავად მიღებულია და დღეისათვის მოქმედებაშია ისეთი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები, როგორცაა:

- ბერნის 1886 წლის – ლიტერატურული და მხატვრული ნაწარმოებების დაცვის კონვენცია¹ (დღეისათვის მოქმედებაშია 1971 წლის ბოლო შესწორებებით);

- პარიზის 1883 წლის – სამრეწველო საკუთრების დაცვის კონვენცია (1967 წლის ბოლო შესწორებით);

- უენეის 1952 წლის საავტორო სამართლის კონვენცია;

- რომის 1961 წლის – არტისტ-შემსრულებლების, ფონოგრამების მწარმოებლებისა და სამაუწყებლო ორგანიზაციების ინტერესების დაცვის კონვენცია;

- ვაშინგტონის 1989 წლის – ინტეგრალურ მიკროსქემებთან დაკავშირებული ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის ხელშეკრულება.

- სტოკჰოლმის 1967 წლის – ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაციის დაფუძნების კონვენცია;

- ვაშინგტონის 1970 წლის – საპატენტო კოოპერაციის ხელშეკრულება;

- ვენის 1973 წლის – სასაქონლო ნიშნის რეგისტრაციის ხელშეკრულება;

- ნიცის 1957 წლის – ნიშნების რეგისტრაციას განკუთვნილი საქონლისა და მომსახურების საერთაშორისო კლასიფიკაციის შესახებ შეთანხმება;

- მადრიდის 1973 წლის კონვენცია – საფაბრიკო და სასაქონლო ნიშნების საერთაშორისო რეგისტრაციის შესახებ.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების მიერ 1994 წელს მიღებული იქნა შეთანხმება – ვაჭრობის ასპექტებთან დაკავშირებული ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების შესახებ.

ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაციის (WIPO) ეგიდით მიმდინარეობს მუშაობა მიღებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების განუხრელად შესრულების, მათში ცვლილებების შეტა-

¹ საქართველო მიუერთდა და ძალაშია 1995 წლის 16 მაისიდან.

ნისა და ახალი საერთაშორისო ხელშეკრულებების შემუშავებისა და მიღების მიზნით. ამ საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული და მიღებულია: 1996 წლის ხელშეკრულება – საავტორო უფლებების შესახებ; 1996 წელს ხელშეკრულება – შემსრულებლებისა და ფონოგრაფების შესახებ; 1996 წელს ხელშეკრულება – კანონი სასაქონლის ნიშნის შესახებ; 2000 წელს – ხელშეკრულება – საპატენტო სამართლის შესახებ.

გარდა ჩამოთვლილი საერთაშორისო სამართლებრივი აქტებისა, მიღებულია ასევე მთელი რიგი რეგიონალური სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც არეგულირებენ ინტელექტუალური საკუთრების საკითხებს, მათ შორის მიუნხენის 1973 წლის კონვენცია, რომელიც ითვალისწინებს ერთიანი – “ევროპის პატენტის” შექმნასა და რეგისტრაციას. ევროკავშირის მიერ მიღებულია საავტორო და მომიჯნავე უფლებების დაცვის საკითხებთან დაკავშირებული შემდეგი სამართლებრივი ნორმები: 1991 წლის – კომპიუტერის პროგრამების სამართლებრივი დაცვის დირექტივა; 1992 წლის დირექტივა – შემოქმედებით ნაწარმოებების იჯარით (გაქირავებით) გადაცემისა და უსასყიდლო გამოყენების უფლება და სხვა მომიჯნავე უფლება ინტელექტუალური საკუთრების სფეროში; 1993 წლის დირექტივა ცალკეული თანამგზავრული მაუწყებლობისა და კაბელური გადაცემისას – საავტორო და მომიჯნავე უფლებების ნორმების კოორდინაციის თაობაზე; 1993 წლის დირექტივა – საავტორო და ცალკეული მომიჯნავე უფლებების ვადის დაცვის ჰარმონიზაციის შესახებ; 1996 წლის დირექტივა – მონაცემთა ბაზის სამართლებრივი დაცვის თაობაზე. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სივრცეში ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის მიზნით 1993 წელს ხელმოწერილი და მიღებულია შეთანხმება – გამოგონების სამართლებრივი დაცვის სფეროში სახელმწიფოთაშორისი საიდუმლოებების შენარჩუნების უზრუნველყოფის შესახებ, 1993 წელს მიღებულია ასევე მეორე შეთანხმება – სამრეწველო საკუთრების დაცვის საკითხებზე სახელმწიფოთაშორისი საბჭოს შექმნის შესახებ.

ჩამოთვლილი ძირითადი საერთაშორისო და რეგიონალური სამართლებრივი აქტები სხვა სპეციალურ და ზოგად სამართლებრივ ნორმებთან ერთად არეგულირებენ ინტელექტუალური საკუთრების ზოგად ქონებრივი და არაქონებრივი (მორალური) უფლებების დაცვის საკითხებს, კერძოდ კი, საავტორო და მომიჯნავე უფლებებს, საპატენტო, სასაქონლო და მომსახურების ნიშნის, სხვა კომერციული აღნიშვნის, სასელექ-

ციო მიღწევის, ნოუ-ჰაუს დაცვის რთულ და ამავე დროს მეტად მნიშვნელოვან პრობლემებს.

თანამედროვე მსოფლიო ცივილიზაციის პირობებში წარმოდგენილია დამოუკიდებელი სახელმწიფოს არსებობა ურთიერთმომგებიანი და ხელსაყრელი კულტურული და ეკონომიკური თანამშრომლობის გარეშე. სხვა ქვეყნების მსგავსად, სუვერენული საქართველო დიდი რუდუნებით ცდილობს დაეუფლოს სხვა ერების კულტურულ მემკვიდრეობას და მსოფლიოს წარუდგინოს და გააცნოს ჩვენი უძველესი და წარმატებული კულტურული ეროვნული განძი. ამ მიზნით ითარგმნება და გამოიცემა უცხოელი ავტორების ლიტერატურის, ხელოვნებისა და სხვა ჟანრის ნაწარმოებები, იდგმება უცხოელი დრამატურგების თეატრალური სპექტაკლები, სრულდება საზღვარგარეთის ქვეყნებში შექმნილი მუსიკალური შედეგები, წარმატებით ვითარდება თანამშრომლობა კინო, რადიო, ტელევიზიისა და კულტურის სხვა სფეროებში. ეს კულტურის მრავალფეროვანი თანამშრომლობა ვითარდება სხვა ქვეყნების სუვერენიტეტის, კანონებისა და ეროვნული ტრადიციების და ჩვეულებების ღრმა პატივისცემით.

ქვეყნებს შორის საერთაშორისო კულტურულ და ეკონომიკურ თანამშრომლობაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საავტორო, მომიჯნავე და სამრეწველო საკუთრების დაცვის მნიშვნელოვან საკითხებს. საერთაშორისო სამართლის, კერძოდ კი ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სამართლებრივი ნორმებით ამ სახის დარღვევები განიხილება, როგორც ქონებრივი და არაქონებრივი (ავტორის ან შემსრულებლის მორალური უფლებები) უფლებათა დარღვევები.

ბოლო წლებში საერთაშორისო კერძო სამართალში საავტორო სამართლის ობიექტები და საპატენტო სამართალი გაერთიანდა ერთ საერთო ჯგუფში, რომელიც იწოდება “ინტელექტუალურ საკუთრებად”. ზემოთ მითითებული სტოკჰოლმის 1967 წლის კონვენციის (რომლითაც შეიქმნა ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაცია) თანახმად, ინტელექტუალური საკუთრება მოიცავს უფლებებს, რომლებიც ეხება ლიტერატურულ, მხატვრულ და სამეცნიერო დანიშნულების ნაწარმოებებს, მსახიობთა შემსრულებლო მოღვაწეობას, ზმის ჩაწერას, რადიო და სატელევიზიო გადაცემებს, გამოგონებებს ადამიანის საქმიანობის ნებისმიერ სფეროში და სამეცნიერო აღმოჩენებს, სამრეწველო ნიბუშებს; სასაქონლო ნიშნებს, მომსახურების ნიშნებს, საფირმო სახელწოდებებსა და კომერციულ აღნიშვნებს, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციისაგან დაცვას, ასევე ყველა სხვა უფლებებს, რომლებიც ინტე-

ლექტურული საქმიანობის შედეგაა სამრეწველო, სამეცნიერო ლიტერატურულ და მხატვრულ სფეროებში.¹

საავტორო სამართალი. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ინტელექტუალური სამართალი შედგება ორი ნაწილისაგან – საავტორო სამართლისა და სამრეწველო სამართლისაგან. ბერნის – ლიტერატურისა და მხატვრული ნაწარმოებების დაცვის კონვენციის 21-ე მუხლში განსაზღვრულია ამ ნაწარმოებების ობიექტები და მითითებულია, რომ ტერმინი “ლიტერატურული და მხატვრული ნაწარმოებები” მოიცავს ლიტერატურის, მეცნიერებისა და ხელოვნების ყველა ნაწარმოებს, მიუხედავად იმისა, თუ რა მეთოდითა და ფორმით არის გადმოცემული. კონკრეტულად, საავტორო სამართლის ობიექტებია:

- წიგნი, ბროშურა და სხვა ამგვარი ნაწარმოები;²
- დრამატული და მუსიკალურ-დრამატული ნაწარმოებები;
- ქორეოგრაფიული და პანტომიმის ნაწარმოებები;
- მუსიკალური კომპოზიციები ტექსტით ან უტექსტოდ;
- კინემატოგრაფიული ნაწარმოებები, რომელთანაც გათანაბრებულია ანალოგიური პროცესით შექმნილი კინომატოგრაფიის ნაწარმოებები;
- ნახატები, ფერწერის ნაწარმოებები, არქიტექტურის, სკულპტურისა და ლითოგრაფიის ნაწარმოებები;
- ფოტოგრაფიული და მასთან გათანაბრებული ანალოგიური საშუალებით შექმნილი ნაწარმოებები;
- გამოყენებითი ხელოვნების ნაწარმოებები;
- ილუსტრაციები, გეოგრაფიული რუკები, გეგმები, ესკიზები, სამგანზომილებიანი ნაწარმოებები, რომლებიც გეოგრაფიას, ტოპოგრაფიას ან მეცნიერებას განეკუთვნება.³

საავტორო სამართლის ობიექტების ეს ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი და იმაზე მიუთითებს, რომ კონვენციით დაცულია მხოლოდ ნაწარმოები და არა თვითონ იდეა. ინტელექტუალური საკუთრების ქონებრივ უფლებას, კონვენციის თანახმად ასევე განეკუთვნება თარგმანი (მუხლი 8), გახმოვანების უფლება (მუხლი 11), ნაწარმოების საჯარო ჩვენებისა და შესრულების უფლება (მუხლი 11), საჯაროდ წაკითხვის უფლება

¹ Богуславский М. Международное частное право. Москва. 1998. стр.259

² ტერმინი “სხვა ამგვარ ნაწარმოებში” იგულისხმება ლექცია, სტატია, საჯარო გამოსვლა, კომპიუტერული პროგრამა და სხვა.

³ В. Попондопуло. Международное коммерческое право. Москва. 2004, стр. 319-321.

(მუხლი 11), გადაკეთების, არანორმებისა და სხვა ცვლილებების უფლება.

კონვენციის მე-ნ მუხლის თანახმად, ლიტერატურის, მეცნიერების, ხელოვნების, გადამამუშავებელი, შედგენილი და სხვა სახის ნაწარმოების პირად, არაქონებრივ უფლებად დადგენილია ავტორის უფლებამოსილება, მოითხოვოს ნაწარმოების ნებისმიერი ფორმით გავრცელების შეცვლა და სხვა ხელყოფისაგან თავის შეკავება მისი თანხმობის გარეშე. დარღვევის აღმოჩენის შემთხვევაში ავტორს შეუძლია მოითხოვოს მიყენებული მორალური ზიანის ანაზღაურება, აგრეთვე შელახული ღირსებისა და რეპუტაციის აღდგენა.

საავტორო სამართლის მომიჯნავე უფლებები. როგორც ზემოთ მიუთითეთ, 1961 წელს მიღებული იქნა რომის კონვენცია – არტისტ-შემსრულებლების, ფონოგრამების მწარმოებლებისა და სამაუწყებლო ინტერესების დაცვის შესახებ.

აღნიშნული კონვენციითა და სხვა სამართლებრივი ნორმებით მოწესრიგებულია საავტორო სამართლის მომიჯნავე უფლებები, რომელიც დაკავშირებულია შემსრულებლებთან ფონოგრამის, ვიდეოგრამის, მონაცემთა ბაზის დამამზადებლებთან და მაუწყებლობის ორგანიზაციებთან.

საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა სამართლებრივი ნორმებით დადგენილია მომიჯნავე უფლებათა სუბიექტები, რომელთაც მიეკუთვნება:

- შემსრულებლები – მსახიობი, მომღერალი, მუსიკოსი, მოცეკვავე, სპექტაკლის დამდგმელი რეჟისორი და ღირიჟორი;
- ფონოგრამის ან ვიდეოგრამის პირველი დამამზადებლები (ფიზიკური და იურიდიული პირები);
- მაუწყებლობის ორგანიზაცია (საეთერო ან საკაბელო ორგანიზაცია).

სამრეწველო სამართალი და საპატენტო სამართალი. კაცობრიობა თავის განვითარებასთან ერთად ყოველთვის ცდილობდა შეექმნა რაიმე სიახლე. უძველესი დროიდან ამ სიახლის გამოგონებელს გარკვეული ვადით მისი დამზადების უფლება ენიჭებოდა. დღეისათვის მსოფლიოში განვითარებულმა საერთაშორისო სამეცნიერო ტექნიკურმა თანამშრომლობამ მოითხოვა გამოგონებელთა უფლებების სამართლებრივი დაცვის სისტემის სრულყოფა. გამოგონების დაცვა ხორციელდება საპატენტო სამართლის ნორმებით. ნებისმიერი სიახლის შექმნა გამოგონებად ჩაითვლება მხოლოდ მაშინ, თუ არსებობს სახელმწიფო ორგანოს (საპატენტო სამსახური) მიერ მიღებული შესაბამისი გადაწყვეტილება. კონკრე-

ტულ პირებზე კი გამოზღვრების უფლების მინიჭება ხორციელდება მასზე შესაბამისი დოკუმენტის (პატენტის) გაცემით, რომელიც მოქმედებს მხოლოდ ამ პატენტის გამცემი ქვეყნის ტერიტორიაზე.¹

პარიზის 1983 წლის (ბოლო 1967 წლის შესწორებებით) კონვენციამ – სამრეწველო საკუთრების დაცვის შესახებ, საერთაშორისო სამართალში პირველად შემოიღო და დაამკვიდრა ტერმინი “სამრეწველო სამართალი“. ამ კონვენციის ხელმომწერ ყველა ქვეყანაში (კონვენციის წევრ ქვეყნებში) გამოზღვრების უფლების დაცვა ხორციელდება შესაბამისი დამცავი დოკუმენტის – პატენტის გაცემით.²

საპატენტო სამართლის შესაბამისად პატენტი გაიცემა:

- გამოგონებაზე;
- სასარგებლო მოდელზე;
- სამრეწველო ნიმუშზე;

გარდა მითითებული პარიზის კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობისა, 1993 წელს დსთ-ს ქვეყნების სახელმწიფოების მთავრობების მეთაურების მიერ მიღებული იქნა შეთანხმება სამრეწველო საკუთრების დაცვით ღონისძიებათა შესახებ და შეიქმნა სამრეწველო საკუთრების დაცვის სახელმწიფოთაშორისი საბჭო, რომლის ამოცანას შეადგენს სახელმწიფოთაშორისი ერთიანი კოორდინირებული სისტემის შემუშავება, სამრეწველო საკუთრების დაცვის სამართლებრივი ნორმების პარმონიზაცია.

კომერციული აღნიშვნის სამართალი და სასაქონლო ნიშანი. კაცობირობა უძველესი დროიდან იყენებდა საკუთარ ნიშანს პირადი ქონების და საქონლის სხვისი ქონებისაგან განსხვავების მიზნით. ბოლო პერიოდში საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოების შედეგად, სასაქონლო და მომსახურების ნიშნის გამოყენება უფრო აქტუალური გახდა. დღევანდელ მსოფლიოში სასაქონლო და მომსახურების ნიშანი ხშირ შემთხვევაში წარმოადგენს პროდუქციისა და მომსახურების ხარისხის განმსაზღვრელ ფაქტორს – შედეგად კი მისი კონკურენტუნარიანობისა და ბაზარზე დამკვიდრების ძირითად პირობას.

საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით ტერმინი “სასაქონლო ნი-

¹ სხვა ქვეყანაში გამოზღვრების უფლებების დასაცავად საჭიროა ამ ქვეყანაში პატენტის მიღება. საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, უცხო ქვეყანაში გაცემული პატენტის საფუძველზე, თუ ის აკმაყოფილებს დადგენილ მოთხოვნებს, შეიძლება გაიცეს საქართველოს პატენტი.

² ანალოგიურად წყდება ეს საკითხი საქართველოს კანონმდებლობით, კერძოდ საპატენტო კანონით, რომელიც დეტალურად იქნება განხილული შემდეგ პარაგრაფში.

შანი“ განიმარტება, როგორც – ნებისმიერი აღნიშვნისაგან შემდგარი (ხილვადი) გრაფიკულად გამოსახვადი აღნიშვნა, რომელიც იძლევა ერთი საქონლის მეორე საქონლისაგან თავისუფლად გარჩევის საშუალებას. საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებითა და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილია სასაქონლო ნიშნის შემდეგი სახეები:

- ჩვეულებრივი ან მოგონილი სიტყვა ან სიტყვები;
- ადამიანის სახელი, გვარი;
- ასოები, ციფრები, ბგერები;
- გამოსახულება;
- სამგანზომილებიანი ფიგურა, მათ შორის საქონლის ფორმა ან შეფუთვა (საკვაჭრო კაზმულობა);
- საფირმო სახელწოდება;
- გეოგრაფიული დასახელება;
- გარეგნული ფერი ან ფერთა კომბინაცია.

სამართლებრივი ნორმებით დაცულია კონკრეტული მესაკუთრის სასაქონლო ნიშნის უფლებები, რომელიც მოიპოვება, ერთ შემთხვევაში, მეწარმის მიერ თავისუფლად, ანუ მოქმედი სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე. მეწარმე თავისუფლად ქმნის და ირჩევს მისთვის სასურველ ნიშანს და იყენებს მას თავისი საქონლის მოსანიშნად. მეორე შემთხვევაში კი, სასაქონლო ნიშანზე განსაკუთრებული უფლებების მოსაპოვებლად აუცილებელია მისი რეგისტრაცია ადმინისტრაციულ ორგანოში.

ინტელექტუალური საკუთრების სხვა ობიექტები. სასელექციო მიღწევა. ინტელექტუალური სამართლის დაცვის ობიექტია ასევე სასელექციო მიღწევა, რომელიც მოიცავს მცენარეთა და ცხოველთა ახალი ჯიშების გამოყვანას. 1961 წელს პარიზში მიღებული იქნა კონვენცია – მცენარეთა ახალი ჯიშების დაცვის შესახებ, რომელშიც შესწორებები იქნა შეტანილი 1987 და 1991 წლებში, რაც შეეხება ცხოველთა ახალი ჯიშების დაცვას, უმეტესწილად, ის რეგულირდება ეროვნული კანონმდებლობით. საქართველოში 1996 წელს იქნა მიღებული კანონი სელექციური მიღწევების დაცვის შესახებ.

ნოუ-ჰაუ. საწარმოო-კომერციული საიდუმლოება ანუ ნოუ-ჰაუ, აგრეთვე არის ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის ობიექტი, რომელიც რეგულირდება საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმებით.

ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სხვა ობიექტებში შედის

აგრეთვე ინტეგრალური მიკროსქემები და ღომენი, ანუ “ბინის მისამართის სახელი“ ინტერნეტით სარგებლობისას.¹

საკონტროლო კითხვები:

1. ინტელექტუალური საკუთრების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.

2. საავტორო სამართლის, საავტორო და მომიჯნავე სამართლის, კომერციული აღნიშვნის სამართლის, სასაქონლო ნიშნის სასელექციო მიღწევის და ნოუ-ჰაუს ცნება.

10.2. საქართველოში ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სამართლებრივი საფუძვლები

დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან საქართველო ისწრაფვის ეკონომიკური ინტეგრაციის, ეროვნული კანონმდებლობის საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან ჰარმონიზაციისა და მსოფლიო თანამეგობრობაში ღირსეული ადგილის დამკვიდრებისაკენ. სუვერენული სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული და მიღებულია ინტელექტუალური საკუთრების მომწესრიგებელი მთელი რიგი ნორმატიული აქტები, რომლებიც სრულ შესაბამისობაშია ამ საკითხის მარეგულირებელ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან.

საქართველოს კონსტიტუციის 23-ე მუხლის თანახმად, ინტელექტუალური შემოქმედების თავისუფლება უზრუნველყოფილია და ინტელექტუალური საკუთრების უფლება ხელშეუვალია. ქვეყნის უმაღლესი კანონის ამ დებულებიდან გამომდინარე, ყოველი მოქალაქე თავისუფალია, თავისი ნიჭითა და შრომით შექმნას ლიტერატურის, ხელოვნების, კულტურის, არქიტექტურის ნაწარმოებები, მეცნიერული შრომები, სამრეწველო ნიმუშები და სხვა ინტელექტუალური ქონება და უზრუნველყოფილი იქნეს ამ საკუთრების უფლების ჯეროვანი დაცვა.

საქართველოში ინტელექტუალური საკუთრების სამართლებრივი რეგულირების საკითხები დადგენილი იყო 1997 წელს მიღებული სამოქალაქო კოდექსის 1017-1105 მუხლებით, რომლებიც მოქმედებდა ახალი

¹ ინტელექტუალური საკითხების მარეგულირებელი ძირითადი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები შედარებით მოკლედ განხილულია ამ პარაგრაფში. მომდევნო პარაგრაფში უფრო ვრცლად იქნება განხილული ინტელექტუალური საკუთრების მარეგულირებელი საქართველოს ნორმატიული აქტები.

კანონის მიღებამდე. 1999 წლის 22 ივნისს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა – საქართველოს კანონი საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ, რომლის პირველი მუხლის თანახმად, კანონის მიზანს შეადგენს საავტორო ქონებრივი და პირადი არაქონებრივი უფლებების დაცვა, რომლებიც წარმოიშობა მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებთა შექმნისა და გამოყენების დროს (საავტორო უფლებები), აგრეთვე ზოგიერთი მათი მომიჯნავე უფლება, დაკავშირებული შემსრულებლებთან, ფონოგრამის, ვიდეოგრამისა და მონაცემთა ბაზის დამამზადებლებთან და მაუწყებლობის ორგანიზაციებთან (მომიჯნავე უფლებები).

როგორც ვხედავთ, მითითებული ნორმით დაცულია საავტორო ქონებრივი და აგრეთვე არაქონებრივი უფლებები, როგორც ნაწარმოებების შექმნის, ასევე მისი გამოყენების დროს. ამასთანავე, დაცულია ზოგიერთი მათი მომიჯნავე უფლება, რომლებიც დაკავშირებულია შემსრულებლებთან,¹ ფონოგრამის, ვიდეოგრამისა და მონაცემთა ბაზის დამამზადებლებთან² და მაუწყებლობის ორგანიზაციებთან.³

მე-3 მუხლის თანახმად, ეს კანონი ვრცელდება:

- მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებებზე, შესრულებაზე, ფონოგრამასა და ვიდეოგრამაზე, რომლებზეც საავტორო ან/და მომიჯნავე უფლებათა მფლობელია საქართველოს მოქალაქე, საქართველოს ტერიტორიაზე მუდმივად მცხოვრები ფიზიკური პირი ან საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით რეგისტრირებული იურიდიული პირი;

- მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებებზე, ფონოგრამასა და ვიდეოგრამაზე, რომლებიც პირველად გამოიცა საქართველოს ტერიტორიაზე. ნაწარმოები, ფონოგრამა და ვიდეოგრამა ასევე ჩაითვლება საქართველოში პირველად გამოცემულად, თუ საზღვარგა-

¹ შემსრულებლად მიჩნეულია თეატრის, კინოსა და ხელოვნების სხვა დარგის მსახიობი, მომღერალი, მუსიკოსი, მოცეკვავე ან სხვა პირი, რომელიც თამაშობს როლს, კითხულობს. მღერის, უკრავს მუსიკალურ ინსტრუმენტზე ან სხვაგვარად ასრულებს ლიტერატურის ან ხელოვნების ნაწარმოებს, მათ შორის საესტრადო, საცირკო, თოჯინურ ან ფოლკლორულ ნიმუშს.

² დამამზადებელი არის ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელმაც თავის თავზე აიღო ინიციატივა და იკისრა პასუხისმგებლობა შესრულების ან სხვა ხმების პირველი ხმოვანი ჩანაწერის განხორციელებისათვის.

³ მაუწყებლობის ორგანიზაციას მიეკუთვნება ნაწარმოების ან მომიჯნავე უფლების გადაცემა უმავთულო კავშირგაბმულობით, მათ შორის თანამგზავრის მეშვეობით.

რეთ პირველი გამოცემიდან ოცდაათი დღის განმავლობაში ისინი გამოიცა საქართველოს ტერიტორიაზე;

- შესრულებაზე, რომელიც პირველად განხორციელდა საქართველოს ტერიტორიაზე; შესრულებაზე, რომელიც ჩაწერილია ფონოგრამაზე ან ვიდეოგრამაზე და რომლის დაცვაც ხდება წინა აბზაცის მოთხოვნათა შესაბამისად; ასევე შესრულებაზე, რომელიც არ არის ჩაწერილი ფონოგრამაზე ან ვიდეოგრამაზე, მაგრამ ჩართულია მაუწყებლობის ორგანიზაციის გადაცემაში და რომლის დაცვაც ხდება მომდევნო აბზაცის მოთხოვნათა შესაბამისად;

- იმ მაუწყებლობის ორგანიზაციათა გადაცემებზე, რომლებიც არიან საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით დაფუძნებული იურიდიული პირები და პროგრამებს გადასცემენ საქართველოს ტერიტორიაზე განლაგებული გადაცემების მეშვეობით;

- არქიტექტურულ ნაწარმოებებზე, რომლებიც განლაგებულია საქართველოს ტერიტორიაზე, ხელოვნების ნაწარმოებებზე, რომლებიც ჩართულია შემაღენელ ნაწილად საქართველოს ტერიტორიაზე განლაგებულ არქიტექტურულ ნაწარმოებში, მიუხედავად მათი ავტორების მოქალაქეობისა და მუდმივი საცხოვრებელი ადგილისა;

- მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების სხვა ნაწარმოებებზე, შესრულებაზე, ფონოგრამაზე, ვიდეოგრამასა და მაუწყებლობის ორგანიზაციათა გადაცემებზე, რომლებიც დაცულია იმ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა შესაბამისად, რომელთა მონაწილეც არის საქართველო.

კანონით დადგენილია და ამომწურავად არის ჩამოთვლილი საავტორო უფლების ობიექტები, რომელიც ვრცელდება:

- საავტორო უფლება ვრცელდება მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებებზე, რომლებიც წარმოადგენს ინტელექტუალურ-შემოქმედებითი საქმიანობის შედეგს, განურჩევლად ნაწარმოების დანიშნულებისა, აკარგვიანობისა, ფანრისა, მოცულობისა, გამოხატვის ფორმისა და საშუალებისა;

- საავტორო უფლება ამავე დროს, ვრცელდება როგორც გამოქვეყნებულ, ისე გამოუქვეყნებელ ნაწარმოებზე, რომელიც არსებობს რაიმე ობიექტური ფორმით.

საავტორო უფლება არ ვრცელდება იდეებზე, მეთოდებზე, პროცესებზე, სისტემებზე, საშუალებებზე. კონცეფციებზე, პრინციპებზე, აღმოჩენებსა და ფაქტებზე, მაშინაც კი, თუ ისინი გამოხატულია, აღწერილია, ახსნილია, ილუსტრირებულია ან ხორცშესხულია ნაწარმოებში.

კანონით დაკონკრეტებულია მეცნიერების, კულტურისა და ხელოვნების ნაწარმოებების სახეები, რომელშიც შედის:

- ლიტერატურული ნაწარმოებები (წიგნი, ბროშურა, სტატია, კომპიუტერული პროგრამა და სხვა);

- დრამატული და მუსიკალურ-დრამატული ნაწარმოები, ქორეოგრაფიისა ან პანტომიმის ნაწარმოები და სხვა სასცენო ნაწარმოები;

- მუსიკალური ნაწარმოები ტექსტით ან უტექსტოდ.

- აუდიოვიზუალური ნაწარმოები (კინო, ტელე, ვიდეოფილმი და სხვა);

- სკულპტურის, ფერწერის, გრაფიკის, ლითოგრაფიის, სახვითი ხელოვნებისა და სხვა მსგავსი ნაწარმოები.

- დეკორატიულ-გამოყენებითი ან მონუმენტური ხელოვნების ნაწარმოები;

- თეატრალურ-დეკორატიული ხელოვნების ნაწარმოები;

- არქიტექტურული, ქალაქმშენებლობის ან საბაღე-საპარკო ხელოვნების ნაწარმოები;

- ფოტოგრაფიული ნაწარმოები ან ფოტორგრაფიის ანალოგიური საშუალებებით შექმნილი ნაწარმოები. (აუდიოვიზუალური ნაწარმოების ცალკეული გამოსახულება არ ითვლება ფოტოგრაფიულ ნაწარმოებად).

- რუკა, გეგმა, ესკიზი, ილუსტრაცია და სხვა მსგავსი ნაწარმოები, რომელიც მიეკუთვნება გეოლოგიას, გეოგრაფიას, კარტოგრაფიას ან სხვა დარგებს.

- გადამუშავებული, ნაწარმოები, კერძოდ თარგმანი, მხატვრული ნაწარმოების პუნქტუატი, ადაპტაცია, ეკრანიზაცია, მიმოხილვა, ინსცენირება, კომპილაცია, მუსიკალური არანჟირება და მეცნიერების ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებთა სხვაგვარი გადამუშავება;

- შედგენილი ნაწარმოები, კერძოდ, კრებული (ენციკლოპედია, ანთოლოგია, მონაცემთა ბაზა) და სხვა ნაწარმოები, რომელიც მასალის შერჩევისა და განლაგების მიხედვით ინტელექტუალურ-შემოქმედებითი საქმიანობის შედეგს წარმოადგენს;

- სხვა ნაწარმოებები.

- ამასთანავე, გადამუშავებულ და შედგენილ ნაწარმოებებზე საავტორო უფლებათა დაცვა ხორციელდება, მიუხედავად იმისა, წარმოადგენს თუ არა საავტორო უფლების ობიექტებს ის ნაწარმოებები, რომლებსაც ემყარებიან ან შეიცავენ ისინი. გადამუშავებულ და შედგენილ ნაწარმოებთა დაცვა ხორციელდება ორიგინალური ნაწარმოების თანახმად. კომ-

პიუტერული პროგრამის დაცვა ვრცელდება ყველა სახის კომპიუტერულ პროგრამაზე (ოპერაციული სისტემების ჩათვლით), რომელიც შეიძლება გამოიხატოს ნებისმიერი ენითა და ფორმით, საწყისი ტექსტისა და ობიექტური კოდის ჩათვლით.

დადგენილია კანონით ნაწარმოების ავტორის არაქონებრივი უფლებები, რომლის თანახმად ავტორის უფლებას შეადგენს:

- აღიარებულ იქნეს ნაწარმოების ავტორად და მოითხოვოს ასეთი აღიარება ნაწარმოების ყოველ ეგზემპლარზე ან/და ნებისმიერი სახით გამოყენებისას, სათანადო წესით, ავტორის სახელის მითითების მოთხოვნის უფლების ჩათვლით (ავტორობის უფლება).

- მიუთითოს ფსევდონიმი სახელის ნაცვლად და მოითხოვოს ასეთი მითითება ნაწარმოების ყოველ ეგზემპლარზე ან/და ნებისმიერი სახით გამოყენებისას, სათანადო წესით, აგრეთვე უარი თქვას სახელის აღნიშვნაზე (სახელის უფლება);

- პირველად გამოაქვეყნოს ნაწარმოები;

- ნება დართოს სხვა პირებს, შეიტანონ ცვლილებები, როგორც თვით ნაწარმოებში, ისე მის სახელწოდებაში (სათაურში) და ავტორის სახელში, აგრეთვე წინ აღუდგეს მისი თანხმობის გარეშე ნაწარმოებში ცვლილების შეტანას (ნაწარმოების ხელშეუხებლობის უფლება);

- დაიცვას ნაწარმოები ყოველგვარი დამახინჯების ან სხვაგვარი ხელყოფისაგან, რომელმაც შეიძლება შელახოს ავტორის პატივი, ღირსება ან საქმიანი რეპუტაცია (რეპუტაციის პატივისცემის უფლება);

- ნება დართოს სხვა პირებს, დაურთონ ნაწარმოებს სხვა ავტორთა ნაწარმოებები (ილუსტრაცია, წინასიტყვაობა, ბოლოსიტყვაობა, კომენტარი, განმარტება და სხვა);

- მოითხოვოს ნაწარმოების გამოყენების შეწყვეტა (ნაწარმოების გამოხმობის უფლება). ამ შემთხვევაში ავტორი ვალდებულია, საჯაროდ განაცხადოს გამოხმობის შესახებ. ნაწარმოების გამოხმობის უფლება არ ვრცელდება სამსახურებრივ ნაწარმოებზე.

ამასთანავე ავტორმა ნაწარმოების მოსარგებლეს უნდა აუნაზღაუროს მიყენებული ზიანი, მიუღებელი მოგების ჩათვლით. ავტორს აგრეთვე უფლება აქვს, სამოქალაქო ბრუნვიდან თავისი ხარჯებით ამოიღოს გავრცელების მიზნით ადრე დამზადებული ნაწარმოების ეგზემპლარები.

პირადი არაქონებრივი უფლებები ავტორს ეკუთვნის მისი ქონებრივი უფლებებისაგან დამოუკიდებლად და უნარჩუნდება ამ უფლებების დათმობის შემთხვევაშიც.

კანონით დაუშვებელია ავტორის სიცოცხლეში პირადი არაქონებრივი უფლებების გასხვიება. ამ კანონის მე-18 მუხლით კონკრეტულად არის დადგენილი ნაწარმოების ავტორის ქონებრივი უფლებები, რომლებსაც განეკუთვნება: ავტორის, ან საავტორო უფლების სხვა მფლობელის განსაკუთრებული უფლება, რომლის საფუძველზე მათ შეუძლიათ განაზორციელონ, ნება დართონ ან აკრძალონ:

- ნაწარმოების რეპროდუცირება (რეპროდუცირების უფლება);
- ნაწარმოების ორიგინალის ან ასლების საზოგადოებაში გავრცელება გაყიდვის ან გაქირავების, ანდა საკუთრების ან მფლობელობის სხვა ფორმით გადაცემის გზით (გავრცელების უფლება);
- ნაწარმოების ეგზემპლართა იმპორტირება გავრცელების მიზნით, იმ ეგზემპლართა ჩათვლით, რომლებიც დამზადებულია ავტორის ან საავტორო უფლების სხვა მფლობელის თანხმობით (იმპორტის უფლება);
- ნაწარმოების საჯარო ჩვენება (საჯარო ჩვენების უფლება). ეს უფლება არ გამოიყენება, თუ საჯარო ჩვენება არის სამოქალაქო ბრუნვაში გაშვებული ნაწარმოების კანონიერი შესყიდვის შედეგი;
- ნაწარმოების საჯარო შესრულება (საჯარო შესრულების უფლება);
- ნაწარმოების საჯარო გადაცემა, ეთერში ან კაბელით პირველი ან/და შემდგომი გადაცემის ჩათვლით (საჯარო გადაცემის უფლება);
- ნაწარმოების თარგმნა (თარგმნის უფლება);
- ნაწარმოების გადამუშავება (გადამუშავების უფლება);

ამავე დროს ავტორს ან განსაკუთრებული საავტორო უფლების სხვა მფლობელს უფლება აქვს მიიღოს საავტორო ჰონორარი მისი ნაწარმოების ნებისმიერი სახით გამოყენებისათვის (ჰონორარის უფლება).

თუ მართლზომიერად გამოქვეყნებული ნაწარმოების ეგზემპლარები იყიდება, მაშინ დაშვებულია მათი შემდგომი გავრცელება ავტორის თანხმობისა და მისთვის საავტორო ჰონორარის გადახდის გარეშე.

ნოტებით გამოხატული მუსიკალური ნაწარმოების, აუდიოვიზუალური ნაწარმოების, კომპიუტერული პროგრამის, მონაცემთა ბაზის, ფონოგრამაზე ან ვიდეოგრამაზე ჩაწერილი ნაწარმოების ავტორებს ან საავტორო უფლებათა სხვა მფლობელებს ეკუთვნით აღნიშნულ ნაწარმოებთა ორიგინალის ან ასლების გაქირავებით გავრცელების განსაკუთრებული უფლება, ამ ორიგინალზე ან ასლებზე საკუთრების უფლების მიუხედავად.

არქიტექტურული, ქალაქმშენებლობისა და საბაღე-საპარკო პროექტების გამოყენების განსაკუთრებული უფლება მოიცავს ასეთი პროექტების განხორციელების უფლებას.

საავტორო ჰონორარის ოდენობა, მისი გამოანგარიშების წესი ეგზემპლარის ნებისმიერი გამოყენებისათვის დგინდება საავტორო ხელშეკრულებით, აგრეთვე მოსარგებლებსა და ავტორთა ქონებრივი უფლებების კოლექტიურ საფუძველზე მმართველ ორგანიზაციას შორის ხელშეკრულებით.

ნაწარმოების ავტორის ზოგად ქონებრივ უფლებებთან ერთად კანონით დადგენილია კომპიუტერულ პროგრამებზე და მონაცემთა ბაზებზე განსაკუთრებული ქონებრივი უფლებები, რომლის თანახმად: კომპიუტერული პროგრამის ავტორი განსაზღვრულ ზოგად ქონებრივ უფლებებთან ერთად სარგებლობს განსაკუთრებული უფლებით, განახორციელოს, ნება დართოს ან აკრძალოს:

- კომპიუტერული პროგრამის რეპროდუცირება ნებისმიერი საშუალებითა და ფორმით, მთლიანად ან ნაწილობრივ. თუ ასეთი რეპროდუცირება ესაჭიროება კომპიუტერული პროგრამის ჩატვირთვის, ჩვენებას, მუშაობას, გადაცემას (ტრანსმისიას) ან შენახვას, მაშინ აუცილებელია ავტორის თანხმობა;

- კომპიუტერული პროგრამის თარგმნა, ადაპტირება, სისტემატიზება ან სხვაგვარი ცვლილება და მიღებული შედეგების რეპროდუცირება იმ პირის უფლებების დაცვით, რომელიც ცვლის კომპიუტერულ პროგრამას;

- კომპიუტერული პროგრამის ორიგინალის ან ასლების საზოგადოებაში გავრცელება ნებისმიერი ფორმით, გაქირავების ჩათვლით. საქართველოში ავტორის მიერ ან მისი თანხმობით პროგრამის ასლების პირველი რეალიზაციით ამოიწურება საქართველოს ფარგლებში ასეთი ასლების გავრცელების კონტროლის უფლება, გარდა უფლებისა – გააკონტროლოს პროგრამის ორიგინალის ან ასლების შემდგომი გაქირავება.

მონაცემთა ბაზის ავტორი განსაზღვრულ ზოგადქონებრივ უფლებებთან ერთად სარგებლობს განსაკუთრებული უფლებით, განახორციელოს, ნება დართოს ან აკრძალოს:

- მონაცემთა ბაზის დროებითი ან მუდმივი რეპროდუცირება ნებისმიერი საშუალებითა და ფორმით, მთლიანად ან ნაწილობრივ;

- მონაცემთა ბაზის თარგმნა, ადაპტირება, სისტემატიზება ან სხვაგვარი ცვლილება და მიღებული შედეგების რეპროდუცირება, საჯარო გადაცემა, ჩვენება ან შესრულება;

- მონაცემთა ბაზის ორიგინალის ან ასლების საზოგადოებაში გავრცელება ნებისმიერი ფორმით. საქართველოში ავტორის მიერ ან მისი თანხმობით ბაზის ასლების პირველი რეალიზაციით ამოიწურება საქარ-

თველოს ფარგლებში ასეთი ასლების გაყიდვის კონტროლის უფლება;

- ნებისმიერი გადაცემა, ჩვენება ან შესრულება საზოგადოების წინაშე, დიალოგური, პირდაპირი ტრანსლაციის ჩათვლით.

კანონით ასევე განსაზღვრულია სახვითი ხელოვნების ნაწარმოების ავტორის უფლება, რომლის თანახმადაც საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ საქართველოს კანონის მე-4 თავით დადგენილია საავტორო უფლებების მოქმედების ვადა.

- სახვითი ხელოვნების ნაწარმოების ავტორს უფლება აქვს მოსთხოვოს ნაწარმოების მესაკუთრეს, მისცეს საშუალება განახორციელოს თავისი ნაწარმოების რეპროდუცირება (დაშვების უფლება) ამასთან, მესაკუთრეს არ შეიძლება მოეთხოვოს ნაწარმოების მიტანა ავტორთან.

- სახვითი ხელოვნების ნაწარმოების ორიგინალის პირველად გასხვისების შემდეგ მისი საჯაროდ გაყიდვის (აუქციონის, სამხატვრო სალონის, სახვითი ხელოვნების გალერეის, მაღაზიის ან სხვა საშუალებით) ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში, ავტორს ან მის მემკვიდრეებს უფლება აქვთ მიიღონ გამყიდველისაგან ჰონორარი გასაყიდი ფასის 5 პროცენტის ოდენობით. ამ უფლების განხორციელება შესაძლებელია ავტორთა ქონებრივი უფლებების კოლექტიურ საფუძველზე მმართველი ორგანიზაციის მეშვეობით. გამყიდველები ვალდებული არიან აღნიშნულ ორგანიზაციას მისი მოთხოვნით მიაწოდონ ინფორმაცია გაყიდვების შესახებ.

- ამასთან, დაუშვებელია გათვალისწინებული უფლების გასხვისება ავტორის სიცოცხლეში. იგი კანონით ან ანდერძით გადადის მხოლოდ მემკვიდრეებზე, საავტორო უფლების მოქმედების ვადით.

კანონი საავტორო უფლებების გადაცემის წესს არეგულირებს ანდერძით ან მემკვიდრეობით.

საავტორო უფლება წარმოიშობა ნაწარმოების შექმნისთანავე და მოქმედებს ავტორის სიცოცხლეში და მისი გარდაცვალების შემდეგ 70 წლის განმავლობაში, გარდა იმ ნაწარმოებებისა, რომელიც ფსევდონიმით ან ანონიმურად გამოქვეყნდა. ამ შემთხვევებში ათვლა იწყება იმ წელიწადის შემდგომი წლის პირველი იანვრიდან, როდესაც დადგა იურიდიული ფაქტი, რომელიც წარმოადგენდა აღნიშნული ვადის ათვლის დაწყების საფუძველს.

საავტორო უფლება ნაწარმოებზე, რომელიც ფსევდონიმით ან ანონიმურად გამოქვეყნდა, მოქმედებს 70 წლის განმავლობაში მისი მართლზომიერად გამოქვეყნების თარიღიდან. თუ ამ ვადაში ავტორი გაამჟღავნებს თავის ვინაობას ან თუ მისი ვინაობა ეჭვს არ იწვევს, მოქმედებს

ავტორის სიცოცხლეში და მისი გარდაცვალებიდან 70 წლის განმავლობაში.

თანაავტორობით შექმნილ ნაწარმოებზე საავტორო უფლება მოქმედებს თითოეული თანაავტორის სიცოცხლეში და უკანასკნელი თანაავტორის გარდაცვალებიდან 70 წლის განმავლობაში. თუ ნაწარმოები ქვეყნდება ტომებად, ნაწილებად, გამოშვებად ან ეპიზოდებად, ხოლო საავტორო უფლების დაცვის ვადა აითვლება მართლზომიერი გამოქვეყნების თარიღიდან, ეს ვადა გამოითვლება თითოეული ასეთი ნაწარმოებისათვის.

საავტორო უფლება შედგენილ და გადამუშავებულ ნაწარმოებებზე მოქმედებს 70 წლის განმავლობაში მათი მართლზომიერი გამოქვეყნების თარიღიდან, ხოლო თუ ნაწარმოები არ გამოქვეყნებულა – მისი შექმნის თარიღიდან.

საავტორო უფლება აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებზე (დამდგმელი რეჟისორი, სცენარის ავტორი, დიალოგის ავტორი, ავტორი ტექსტიანი ან უტექსტო მუსიკალური ნაწარმოებებისა, რომელიც შექმნილია სპეციალურად ამ აუდიოვიზუალური ნაწარმოებებისათვის) მოქმედებს ავტორთაგან (თანაავტორთაგან) უკანასკნელის გარდაცვალებიდან 70 წლის განმავლობაში.

იმ პირის ქონებრივი საავტორო უფლება, რომელმაც მართლზომიერად გამოაქვეყნა ადრე გამოუქვეყნებელი ნაწარმოები (საავტორო უფლების ვადის გასვლის შემდეგ) მოქმედებს 25 წლის განმავლობაში მისი მართლზომიერი გამოქვეყნების თარიღიდან.

ამასთან ერთად, ნაწარმოებთან დაკავშირებული ავტორობის უფლების, სახელის უფლების, ნაწარმოების ხელშეუხებლობის უფლებისა და რეპუტაციის პატივისცემის უფლების დაცვა ზორციელდება უვადოდ.

საავტორო უფლების ვადის გასვლის შემდეგ დაუშვებელია სხვა ავტორის მიერ ნაწარმოების სახელწოდების გამოყენება იმავე ჟანრის ნაწარმოებისათვის, თუ ასეთმა გამოყენებამ შეიძლება გამოიწვიოს ავტორთა აღრევა, რამაც შესაძლოა შეცდომაში შეიყვანოს საზოგადოება.

დაუშვებელია ნაწარმოების გამოქვეყნება ისეთი ფსევდონიმით, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს ადრე გამოქვეყნებული სხვა ნაწარმოების ავტორთან გაიგივება, რამაც შესაძლოა შეცდომაში შეიყვანოს საზოგადოება.

ნაწარმოები, რომელზედაც საავტორო უფლების მოქმედების ვადა გასულია, შეიძლება გამოიყენოს ნებისმიერმა პირმა საავტორო ჰონორარ-

რის გადახდის გარეშე. ამასთან, დაცული უნდა იყოს ავტორობის, სახელის, ნაწარმოების, ხელშეუხებლობისა და რეპუტაციის პატივისცემის უფლებები. ეს წესი ვრცელდება იმ ნაწარმოებზედაც, რომელიც არ იყო დაცული საქართველოს ტერიტორიაზე.

საქართველოს კანონმდებლობით შეიძლება დადგინდეს სპეციალური ანარიცხები საქართველოს ტერიტორიაზე იმ ნაწარმოების გამოყენებისათვის, რომელზედაც საავტორო უფლების მოქმედების ვადა გასულია. ასეთი ანარიცხებიდან მიღებული შემოსავალი გადაეცემა ავტორთა პროფესიულ ფონდებს და ორგანიზაციებს, რომლებიც კოლექტიურ საფუძველზე მართავენ ავტორთა ქონებრივ უფლებებს. ანარიცხების ოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს ნაწარმოების გამოყენების შედეგად მიღებული მოგების 3 პროცენტს.

მემკვიდრეებზე საავტორო უფლების მოქმედების ვადის ფარგლებში გადადის ნაწარმოების გამოყენების განსაკუთრებული უფლებები, თუ ანდერძით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული. ავტორობის, სახელისა და ნაწარმოების ხელშეუხებლობის უფლებები მემკვიდრეობით არ გადადის. მემკვიდრეებს უფლება აქვთ, განახორციელონ აღნიშნულ პირად უფლებათა დაცვა. მათი ეს უფლებამოსილება ვადით არ იზღუდება. თუ ავტორის მიერ მის სიცოცხლეში სხვა რამ არ იყო განსაზღვრული, მისი პირადი უფლებებიდან მემკვიდრეობით გადადის უფლება, ნება დართოს სხვა პირებს, დაურთონ ნაწარმოებს სხვა ავტორთა ნაწარმოებები (ილუსტრაცია, წინასიტყვაობა, ბოლოსიტყვაობა, კომენტარი, განმარტება და სხვა). აღნიშნული უფლება მემკვიდრეებზე გადადის საავტორო უფლების მოქმედების ვადით.

თუ მემკვიდრეები არ არსებობენ ან არაჯეროვნად ახორციელებენ ამ ავტორის უფლებებს, ამ შემთხვევაში უფლებების დაცვას აწარმოებს ინტელექტუალური საკუთრების ეროვნული ცენტრი “საქპატენტი“.

ავტორს ან საავტორო უფლების სხვა მფლობელს შეუძლია თავისი ქონებრივი უფლებები გადასცეს უფლებამონაცვლეს. უფლებამონაცვლეზე გადადის ნაწარმოების გამოყენების ყველა განსაკუთრებული უფლება. განსაზღვრული სახით ნაწარმოების გამოყენების ნებართვა გაიცემა განსაკუთრებული ან ჩვეულებრივი ლიცენზიის გაცემის შესახებ საავტორო ხელშეკრულების საფუძველზე.

განსაკუთრებულ უფლებათა გადაცემის საავტორო ხელშეკრულების მიხედვით (განსაკუთრებული ლიცენზია), ავტორი ან საავტორო უფლების სხვა მფლობელი განსაკუთრებულ უფლებას, გამოიყენოს ნაწარმო-

ები განსაზღვრული სახით და ხელშეკრულებით დადგენილ ფარგლებში, გადასცემს მხოლოდ ლიცენზიატს და მასვე აძლევს უფლებას, აკრძალოს ნაწარმოების ამგვარი გამოყენება სხვა პირთა (მათ შორის ავტორის) მიერ. ნაწარმოების სხვა პირთა მიერ გამოყენების აკრძალვის უფლება შეიძლება განახორციელოს ავტორმა, თუ ლიცენზიატი არ აწარმოებს ამ უფლების დაცვას.

ჩვეულებრივ უფლებათა გადაცემის საავტორო ხელშეკრულების მიხედვით (ჩვეულებრივი ლიცენზია), ავტორი ან საავტორო უფლების სხვა მფლობელი ნებას რთავს ლიცენზიატს, გამოიყენოს ნაწარმოები იმ პირთა თანაბრად, რომლებმაც მიიღეს ასეთი ნაწარმოების იმავე სახით გამოყენების უფლება. საავტორო ხელშეკრულებით გადაცემული უფლება ჩაითვლება ჩვეულებრივ უფლებად, თუ ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

კანონის 45-ე და 57-ე მუხლებით რეგულირდება საავტორო და მომიჯნავე უფლებები და ამ უფლებათა მოქმედების ვადები. ზემოთ ავლნიშნეთ, რომ მომიჯნავე უფლებათა სუბიექტები არიან შემსრულებლები, ფონოგრამის ან ვიდეოგრამის დამამზადებლები და მაუწყებლობის ორგანიზაცია, რომლებიც თავიანთ უფლებებს ახორციელებენ ფონოგრამაზე ან ვიდეოგრამაზე ჩაწერილი, ანდა ეთერში ან კაბელით გადაცემული ნაწარმოების ავტორსა და შემსრულებელთან დადებული ხელშეკრულებით მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში. ამასთან, მომიჯნავე უფლებების დაცვა არ აბრკოლებს საავტორო უფლებათა დაცვას, ანუ კანონით დადგენილი საავტორო უფლებები გარანტირებულია. შემსრულებელს თავის შესრულებაზე აქვს შემდეგი პირადი და ქონებრივი უფლება:

- სახელის უფლება;
- უფლება, დაიცვას შესრულება ყოველგვარი დამახინჯებისაგან ან სხვაგვარი ხელყოფისაგან, რომელმაც შეიძლება შელახოს შემსრულებლის პატივი, ღირსება ან საქმიანი რეპუტაცია (რეპუტაციის პატივისცემის უფლება);
- უფლება, გამოიყენოს შესრულება ნებისმიერი ფორმით, შესრულების ყოველი ფორმით გამოყენებისათვის ჰონორარის მიღების უფლების ჩათვლით.
- შესრულების გამოყენების განსაკუთრებული უფლება ნიშნავს უფლებას, ნება დართოს ან აკრძალოს;
- იმ შესრულების ჩაწერა, რომელიც ადრე არ იყო ჩაწერილი;

• შესრულების ჩანაწერის რეპროდუცირება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც შესრულება ჩაწერილია შემსრულებლის თანხმობით და რეპროდუცირება ხორციელდება იმავე მიზნით, რისთვისაც მოხდა მისი ჩაწერა;

• შესრულების გადაცემა ეთერში ან კაბელით, ანდა შესრულების სხვაგვარი საჯარო გადაცემა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ხდება შემსრულებლის თანხმობით ადრე ჩაწერილი ან ეთერში ადრე გადაცემული შესრულების გადაცემა;

• შესრულების ჩანაწერის გადაცემა ეთერში ან კაბელით, თუ თავდაპირველად ამ შესრულების ჩაწერა არ მომხდარა მოგების მიღების მიზნით;

• იმ გამოქვეყნებული ფონოგრამის ან ვიდეოგრამის გაქირავება, რომელზედაც ჩაწერილია შესრულება შემსრულებლის მონაწილეობით, ნებაართვა გაიცემა შემსრულებლის მიერ, ხოლო შემსრულებელთა კოლექტივის შესრულებაზე ნებაართვა – ასეთი კოლექტივის ხელმძღვანელის მიერ, მოსარგებლესთან დადებული წერილობითი ხელშეკრულების საფუძველზე.

კანონით განსაზღვრავს ფონოგრამისა და ვიდეოგრამის დამამზადებლისა და მაუწყებლობის ორგანიზაციის განსაკუთრებულ უფლებებს. ფონოგრამის დამამზადებელს ეკუთვნის განსაკუთრებული უფლება, გამოიყენოს ფონოგრამა ნებისმიერი ფორმით, ფონოგრამის ყოველი ფორმით გამოყენებისათვის ჰონორარის მიღების უფლების ჩათვლით. ფონოგრამის გამოყენების განსაკუთრებული უფლება ნიშნავს უფლებას, განახორციელოს, ნება დართოს ან აკრძალოს:

- ფონოგრამის რეპროდუცირება;
- ფონოგრამის ეგზემპლართა პირველი გავრცელება;
- ფონოგრამის ეგზემპლართა გაქირავება;
- ფონოგრამის ეგზემპლართა გავრცელება საზოგადოებაში გაყიდვის ან გაქირავების, ანდა საკუთრების ან მფლობელობის სხვა ფორმით გადაცემის გზით;

• ფონოგრამის ეგზემპლართა იმპორტირება გავრცელების მიზნით, იმ ეგზემპლართა ჩათვლით, რომლებიც დამზადებულია ფონოგრამის დამამზადებლის თანხმობით. ფონოგრამის დამამზადებლის განსაკუთრებული უფლებები შეიძლება ხელშეკრულებით გადაეცეს სხვა პირს.

ვიდეოგრამის დამამზადებელს ეკუთვნის განსაკუთრებული უფლება, გამოიყენოს ვიდეოგრამა ნებისმიერი ფორმით, ვიდეოგრამის ყოველი

ფორმით გამოყენებისათვის ჰონორარის მიღების უფლების ჩათვლით.

ვიდეოგრამის გამოყენების განსაკუთრებული უფლება ნიშნავს უფლებას, ნება დართოს ან აკრძალოს:

- ვიდეოგრამის რეპროდუცირება;
- ვიდეოგრამის ეგზემპლართა პირველი გავრცელება;
- ვიდეოგრამის ეგზემპლართა გაქირავება;
- ვიდეოგრამის ეგზემპლართა გავრცელება საზოგადოებაში გაყიდვის ან გაქირავების, ანდა საკუთრების ან მფლობელობის სხვა ფორმით გადაცემის გზით;

• ვიდეოგრამის ეგზემპლართა იმპორტირება გავრცელების მიზნით, იმ ეგზემპლართა ჩათვლით, რომლებიც დამზადებულია ვიდეოგრამის დამამზადებლის თანხმობით. ვიდეოგრამის დამამზადებლის განსაკუთრებული უფლებები შეიძლება ხელშეკრულებით გადაეცეს სხვა პირს.

მაუწყებლობის ორგანიზაციას ეკუთვნის განსაკუთრებული უფლება, გამოიყენოს თავისი გადაცემა ნებისმიერი ფორმით, გადაცემის ყოველი ფორმით გამოყენებისათვის ანაზღაურების მიღების უფლების ჩათვლით. გადაცემის გამოყენების განსაკუთრებული უფლება ნიშნავს უფლებას, ნება დართოს ან აკრძალოს:

- გადაცემის ჩაწერა;
- გადაცემის ჩანაწერის რეპროდუცირება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც გადაცემა ჩაწერილია მაუწყებლობის ორგანიზაციის თანხმობით და რეპროდუცირება ზორციელდება იმავე მიზნით, რისთვისაც მოხდა მისი ჩაწერა;

• გადაცემის ერთდროულად გადაცემა ეთერში და კაბელით, შესაბამისად, საეთერო და საკაბელო მაუწყებლობის სხვა ორგანიზაციის მიერ;

- გადაცემის გადაცემა ეთერში ან კაბელით;
- გადაცემის საჯარო გადაცემა ადგილებში, სადაც შესვლა ფასიანია.
- გადაცემის ჩანაწერის გავრცელება საზოგადოებაში გაყიდვის ან გაქირავების, ანდა საკუთრების ან მფლობელობის სხვა ფორმით გადაცემის გზით.

კანონით განსაზღვრული შემსრულებლის უფლება მოქმედებს 50 წლის განმავლობაში პირველი შესრულებიდან. თუ ამ ვადაში შესრულების ჩანაწერი მართლზომიერად გამოიყენა ან საჯაროდ გადაიყენა, ეს ვადა გრძელდება პირველი ასეთი გადაცემიდან ან საჯარო გადაცემიდან 50 წლის განმავლობაში.

შემსრულებლის სახელის უფლება და რეპუტაციის პატივისცემის

უფლება დაცულია უკაოდ. ეს უფლებები მემკვიდრეობით არ გადადის. შემსრულებლის პირად უფლებათა დაცვა მისი გარდაცვალების შემდეგ ხორციელდება იმ წესით, რომელიც გათვალისწინებულია მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებთა ავტორების პირადი არა-ქონებრივი უფლებების დაცვისათვის.

ფონოგრამის ან ვიდეოგრამის დამამზადებლის უფლება მოქმედებს 50 წლის განმავლობაში ფონოგრამის ან ვიდეოგრამის პირველი ჩაწერიდან. თუ ამ ვადაში ფონოგრამა ან ვიდეოგრამა მართლზომიერად გამოიცა ან საჯაროდ გადაიცა, ეს ვადა გრძელდება პირველი ასეთი გამოცემიდან ან საჯარო გადაცემიდან 50 წლის განმავლობაში.

საეთერო (საკაბელო) მაუწყებლობის ორგანიზაციის უფლება მოქმედებს 50 წლის განმავლობაში ასეთი ორგანიზაციის მიერ ეთერში (კაბელით) პროგრამის პირველად გადაცემის შემდეგ. მონაცემთა ბაზის დამამზადებლის უფლება მოქმედებს 15 წლის განმავლობაში მონაცემთა ბაზის დამამზადებლიდან. თუ ამ ვადაში მონაცემთა ბაზა გამოქვეყნდა, თხუთმეტი წელი აითვლება გამოქვეყნებიდან. მონაცემთა ბაზის შემცველობის ხარისხობრივად ან/და რაოდენობრივად შეფასებული ცვლილება, კერძოდ, ნებისმიერი მნიშვნელოვანი ცვლილება, გამომდინარე გაუქმებიდან ან შესწორებიდან, რომელიც საშუალებას იძლევა დადგინდეს, რომ განხორციელდა ხარისხობრივი თუ რაოდენობრივი თვალსაზრისით არსებითი კაპიტალდაბანდება, შესაძლებლობას იძლევა ასეთი დაბანდების შედეგად შეცვლილ მონაცემთა ბაზას მიეცეს დაცვის საკუთარი ვადა.

ვადების ათვლა იწყება იმ წელიწადის შემდგომი წლის პირველი იანვრიდან, როდესაც დადგა იურიდიული ფაქტი, რომელიც აღნიშნული ვადის ათვლის დაწყების საფუძველია. აღნიშნული უფლებები იმ ვადების დარჩენილი დროის ფარგლებში, გადადის შემსრულებლის, ფონოგრამის ან ვიდეოგრამის დამამზადებლისა და მაუწყებლობის ორგანიზაციის მემკვიდრეებზე, ხოლო იურიდიული პირის შემთხვევაში მის უფლებამონაცვლეებზე.

საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა დარღვევა იწვევს სისხლისსამართლებრივ, ადმინისტრაციულ და სამოქალაქო პასუხისმგებლობას.

სისხლის სამართლის კოდექსის 189-ე მუხლით დადგენილია ინტელექტუალური საკუთრების ხელყოფისათვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, კერძოდ საავტორო და მომიჯნავე უფლებების ობიექტების, გამოგონების, სასარგებლო მოდელის, სამრეწველო ნიმუშის, სასელექციო მიღწევის, ინტეგრალური მიკროსქემის ტიპოლოგიის ავ-

ტორობის მითვისება ისჯება ჯარიმით ან გამასწორებელი სამუშაოთი ვადით ორ წლამდე. სხვისი საავტორო ან მომიჯნავე უფლების ობიექტის, გამოგონების, სასარგებლო მოდელის, სამრეწველო ნიმუშის, სასელექციო მიღწევის, ინტეგრალური მიკროსქემის ტიპოლოგიის მართლსაწინააღმდეგო კომერციული მიზნით გამოყენება, მის თანაავტორობაზე იძულება — ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ორ წლამდე.

მითითებული მუხლის მესამე ნაწილით დადგენილია ჩამოთვლილი ქმედებების დამამძიმებელი გარემოებები, რომელსაც განეკუთვნება არაერთგზისობა და მნიშვნელოვანი ზიანის მიყენება, რაზედაც გათვალისწინებულია თავისუფლების შეზღუდვა ვადით სამ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთა იმავე ვადით.

საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 157¹ მუხლით დაწესებულია ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენება — დაჯარიმება და რეპროდუცირებული ქონების ეგზემპლარების კონფისკაცია ნაწარმოების, ფონოგრამის ან ვიდეოგრამის ეგზემპლარების უკანონო რეპროდუცირება გაყიდვის, გაქირავების ან გამოყენების მიზნით.¹ ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა იგივე სანქციით, როგორც განხილული მუხლით არის დადგენილი, ასევე დაწესებულია კოდექსის 157² მუხლით ნაწარმოების, ფონოგრამის, ან ვიდეოგრამის ეგზემპლარებზე მითითებული ინფორმაციის გაყალბების, დამამზადებლის ან დამზადების ადგილის შესახებ ყალბი ინფორმაციის მითითებისათვის, რომელსაც შეცდომაში შეჰყავს მომხმარებელი. ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 157³ მუხლით კი დაწესებულია ადმინისტრაციული სახდელის დაწესება ნაწარმოების, ფონოგრამის, ვიდეოგრამის ეგზემპლარებზე საავტორო უფლების მფლობელის ან მის მიერ დასმული დაცვის ნიშნის შეცვლის ან განადგურებისათვის. პირველ შემთხვევაში, განსაზღვრულია ჯარიმა ათასიდან სამი ათას ლარამდე, განმეორებით ჩადენისას კი, სამი ათასიდან ხუთი ათას ლარამდე ჯარიმა და ამ საგნების კონფისკაცია.²

¹ ჯარიმა გათვალისწინებულია ხუთასიდან ათას ლარამდე, რეპროდუცირებული ქონების კონფისკაციით და პირი, რომელსაც ერთი წლის განმავლობაში შეფარდებული ჰქონდა სასჯელი ასეთი ქმედებისათვის (განმეორებითი ჩადენა) ჯარიმდება ათასიდან სამი ათას ლარამდე იგივე კონფისკაციით.

² ჩამოთვლილი სამივე მუხლით დადგენილია, რომ კონფისკებული ეგზემპლარები — ექვემდებარება განადგურებას, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ისინი გადაეცემა საავტორო ან მომიჯნავე უფლების მფლობელს, მისივე მოთხოვნის საფუძველზე.

სამოქალაქო კანონმდებლობის თანახმად, განსაკუთრებულ საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა მფლობელებს უფლება აქვთ მოითხოვონ დამრღვევისაგან:

- უფლების აღიარება;
- უფლების დარღვევამდე არსებული მდგომარეობის აღდგენა და იმ მოქმედებათა აღკვეთა, რომლებიც არღვევენ უფლებას ან ქმნიან მისი დარღვევის საფრთხეს;
- ზიანის ანაზღაურება, მიუღებელი შემოსავლის ჩათვლით;
- ზიანის ანაზღაურების ნაცვლად იმ შემოსავლის ჩამორთმევა, რომელიც დამრღვევმა მიიღო საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა დარღვევის შედეგად;

• ზიანის ანაზღაურებისა და შემოსავლის ჩამორთმევის ნაცვლად კომპენსაციის გადახდა, რომლის ოდენობას განსაზღვრავს სასამართლო;

• მათი უფლებების დაცვასთან დაკავშირებული სხვა ზომების მიღება, რომლებიც გათვალისწინებულია საქართველოს კანონმდებლობით.

ამასთან, ზიანის ანაზღაურების განხორციელებისას სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს დარღვევის არსი, საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა მფლობელებისათვის მიყენებული ქონებრივი და არაქონებრივი ზიანი, აგრეთვე ის სავარაუდო შემოსავალი, რომელიც შეეძლო მიეღო ავტორს ან საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა სხვა მფლობელს, ნაწარმოების ან მომიჯნავე უფლების ობიექტის მართლზომიერად გამოყენების შედეგად. ზიანის ანაზღაურებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული სასამართლო ხარჯები, წარმომადგენლისა და ადვოკატისათვის გადასახდელი თანხის ჩათვლით.

საქმის არსებითად განხილვამდე, სასამართლოს ან მოსამართლეს ერთპიროვნულად შეუძლია გამოიტანოს განჩინება, რომელიც უკრძალავს მოპასუხეს ან პირს, რომლის მიმართაც არსებობს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ მან დაარღვია საავტორო და მომიჯნავე უფლებები, განსაზღვრულ მოქმედებათა შესრულებას, როგორცაა დამზადება, რეპროდუცირება, გაყიდვა, გაქირავება, იმპორტი და ამ კანონით გათვალისწინებული ნაწარმოების სხვაგვარი გამოყენება, აგრეთვე იმ ნაწარმოების ან მომიჯნავე უფლების ობიექტის ტრანსპორტირება, შენახვა და ფლობა გავრცელების მიზნით, რომლის მიმართაც არსებობს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ ის კონტრაფაქციული ეგზემპლარია.

საქმის არსებითად განხილვამდე, სასამართლოს ან მოსამართლეს ერთპიროვნულად შეუძლია გამოიტანოს განჩინება ნაწარმოების ან მომიჯ-

ნავე უფლების ობიექტის ყველა იმ ეგზემპლარზე ყადაღის დადებისა და ამოღების შესახებ, რომლის მიმართაც არსებობს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ ის კონტრაფაქციული ეგზემპლარია, აგრეთვე იმ მასალებისა და მოწყობილობების შესახებ, რომლებიც განკუთვნილია მათი დამზადებისა და რეპროდუცირებისათვის.

საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა დარღვევის შესახებ საკმარის მონაცემების არსებობისას, რომლისთვისაც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, მოკვლევის ორგანო, გამოძიებელი ან სასამართლო ვალდებულია, მიიღოს ზომები წაყენებული ან შემდგომში შესაძლო სამოქალაქო სარჩელის უზრუნველსაყოფად. ყადაღა დაადოს:

- ნაწარმოების ან მომიჯნავე უფლების ობიექტის ეგზემპლარები, რომელთა მიმართაც არსებობს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ ისინი კონტრაფაქციული ეგზემპლარებია;

- მასალები და მოწყობილობები, რომლებიც განკუთვნილია კონტრაფაქციული ეგზემპლარების დამზადებისა და რეპროდუცირებისათვის.

- დოკუმენტები, ანგარიშები და სხვა ნივთები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მტკიცებულებად სასამართლო განხილვისას.

გარდა აღნიშნულისა, 1992 წლის 22 ივნისის მიღებული იქნა საქართველოს კანონი – საქონლის ადგილწარმოშობის დასახელებისა და გეოგრაფიული აღნიშვნის შესახებ, რომლითაც რეგულირდება საქონლის (მომსახურების) ადგილწარმოშობის და გეოგრაფიულ აღნიშვნასთან, რეგისტრაციასთან, დაცვასთან და გამოყენებასთან დაკავშირებული ურთიერთობები.

ამ კანონის თანახმად, ადგილწარმოშობის დასახელება არის გეოგრაფიული ადგილის, რაიონის, რეგიონის, გამონაკლის შემთხვევაში, ქვეყნის თანამედროვე ან ისტორიული სახელი, გამოყენებული იმ საქონლის მისანიშნად, რომელიც წარმოშობილია ამ გეოგრაფიული ადგილიდან, ან რომლის განსაკუთრებული ხარისხი და თვისებები მთლიანად ან ძირითადად განპირობებულია მხოლოდ ამ გეოგრაფიული ადგილის ბუნებრივი გზებით ან ადამიანის ფაქტორით, ასევე რომლის წარმოება, ნედლეულის დამზადება და დამუშავება ხდება ამ გეოგრაფიული ადგილის საზღვრებში.

გეოგრაფიული აღნიშვნა არის სახელი ან სხვა რაიმე სიმბოლო, რომელიც მიუთითებს გეოგრაფიულ ადგილზე და გამოყენებულია ამ საქონლის მოსანიშნად, რომელიც წარმოშობილია ამ გეოგრაფიული

ადგილიდან, რომლის სპეციფიკური ხარისხი, რეპუტაცია ან სხვა მახასიათებლები დაკავშირებულია ამ გეოგრაფიულ ადგილთან, ან რაიმეს წარმოება, ან ნედლეულის დამზადება, ან დამუშავება ხდება ამ გეოგრაფიული ადგილის საზღვრებში. ადგილწარმოშობის დასახელებისა და გეოგრაფიული აღნიშვნის დაცვაც ხდება “საქპატენტში” მათი რეგისტრაციის ან საერთაშორისო შეთანხმების საფუძველზე. 1999 წლის 5 თებერვალს მიღებული იქნა საქართველოს საპატენტო კანონი, რომელიც აწესრიგებს ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების – გამოგონებების, სასარგებლო მოდელებისა და სამრეწველო ნიმუშის შექმნასთან, მათ გამოყენებასა და სამართლებრივ დაცვასთან დაკავშირებულით წარმოქმნილ ქონებზე და პირად არაქონებრივ ურთიერთობებს. კანონი ადგენს, რომ გამოგონებაზე, სასარგებლო მოდელსა და სამრეწველო ნიმუშზე “საქპატენტის”¹ მიერ გაიცემა პატენტი, რომელიც ადასტურებს და ავტორობას ანიჭებს პატენტის მფლობელს ანიჭებს განსაკუთრებულ უფლებას გამოგონებაზე, სასარგებლო მოდელსა ან სამრეწველო ნიმუშზე.

ინტელექტუალური საკუთრების ამ ობიექტებად მიიჩნევა ფიზიკური პირი, რომლის ინტელექტუალური და შემოქმედებით შრომის შედეგად შეიქმნა გამოგონება, სასარგებლო მოდელი ან სამრეწველო ნიმუში. პატენტის მიღების უფლება აქვს ავტორს ან მის უფლებამონაცვლეს. რამდენიმე პირის შრომის შედეგად შექმნილ გამოგონებაზე, სასარგებლო მოდელსა და სამრეწველო ნიმუშზე პატენტის მიღების უფლება აქვს, როგორც ყველა ავტორს ერთობლივად, ასევე ცალკეულ მათგანს სხვა დანარჩენი ავტორების მიერ. პატენტის მიღებაზე უარის თქმით შემთხვევაში.

პატენტის მფლობელს ან მათ უფლებამონაცვლეს (ლიცენზიორი) უფლება აქვს, გასცეს სხვა პირზე (ლიცენზიატი) ლიცენზია, რომელიც

¹ საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროსთან არსებული ინტელექტუალური საკუთრების ეროვნული ცენტრი “საქპატენტი” შექმნილია როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი და მისი დებულება დამტკიცებულია საქართველოს პრეზიდენტის 1998 წლის 28 ივნისის №392 ბრძანებულებით და რომლის ძირითადი ამოცანებია ქვეყნის სამეცნიერო და ტექნოლოგიური განვითარების, საბაზრო ურთიერთობათა მოწესრიგების და ჯანსაღი კონკურენციის გარემოს შექმნისათვის ხელშეწყობა გამოგონებაზე, სასარგებლო მოდელებზე, სამრეწველო ნიმუშზე, სასაქონლო ნიშანზე, გეოგრაფიულ აღნიშვნაზე, უფლებების მოპოვების სამართლებრივ უზრუნველყოფას ანუ საქართველოს სახელმწიფოს სახელით ინტელექტუალური საკუთრების ამ ობიექტებზე დამკვიდრებული დოკუმენტაციის “პატენტის” გაცემა.

შეიძლება იყოს მარტივი (ლიცენზიორს უტოვებს პატენტთან გამოძლი-
ნარე ყველა უფლებას), ან განსაკუთრებული (ლიცენზიორს უკარგავს
ანალოგიური პირობებით სხვა ლიცენზიების გაცემის უფლებას).

გამოგონების პატენტის მოქმედების ვადა განისაზღვრება 20 წლით
“საქპატენტში” განაცხადის შეტანის დღიდან. უცხო ქვეყანაში მიღებუ-
ლი პატენტის მოქმედების ვადა განისაზღვრება ამ ქვეყანაში პატენტის
მოქმედების ვადით, მაგრამ არა უმეტეს 20 წლისა “საქპატენტში”
განაცხადის შეტანის დღიდან.

სასარგებლო მოდელისა და სამრეწველო ნიმუშის პატენტის მოქმე-
დების ვადა განისაზღვრება შესაბამისად 8 და 15 წლით “საქპატენტში”
განაცხადის შეტანის დღიდან.

დაპატენტებული გამოგონების, სასარგებლო მოდელის, სამრეწველო
ნიმუშის პატენტმფლობელის ნებართვის გარეშე დამზადება, გამოყენება,
ჩართვა სამოქალაქო ბრუნვაში ან სხვაგვარად სარგებლობა, მათი არსის
განზრახ გამჟღავნება, ავტორობის მითვისება – იწვევს პასუხისმგებლო-
ბას კანონმდებლობით დადგენილი წესით. უფლებების დარღვევის თაო-
ბაზე სარჩელი შეიძლება აღიძვრას “საქპატენტის” სააპელაციო პალატა-
ში ან სასამართლოში.

1998 წლის 23 ივნისს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი –
ინტელექტუალურ საკითხებთან დაკავშირებულ სასაზღვრო ღონისძიე-
ბათა შესახებ, რომლითაც დადგენილია საავტორო უფლებების დარღვე-
ვით, საქონლის ადგილწარმოშობის დასახელებაზე ან გეოგრაფიულ აღ-
ნიშვნაზე უფლებების დარღვევით წარმოებული პროდუქციის ანდა კონ-
ტრაფიქციული¹ პროდუქციის საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე თა-
ვისუფალ მიმოქცევაში გაშვების (იმპორტისას) ან საქართველოდან ექ-
სპორტირებისას სპეციალურ სასაზღვრო ღონისძიებათა გამოყენების წესი.

ნებისმიერ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს, რომელსაც საქართველოს
კანონმდებლობის შესაბამისად აქვს საავტორო უფლება და გააჩნია საკ-
მარისი საფუძველი, რომ ივარაუდოს მისი უფლებების დარღვევით წარ-
მოებული პროდუქციის ან კონტრაფიქციული პროდუქციის იმპორტის
ან ექსპორტის შესახებ, უფლებამოსილია მიმართოს სასამართლოს და
მოითხოვოს ასეთი პროდუქციის იმპორტის ან ექსპორტის შეჩერება.
შემდეგ კი სასამართლოს მიერ მის სასარგებლოდ დადებითი გადაწყვე-

¹ კონტრაფიქციული პროდუქცია არის ნაწარმოების, ფონოგრამის, ან ვიდეოგრამის
დამზადება ან გავრცელება, რომელიც იწვევს საავტორო ან მოძიენავე უფლებების
დარღვევას.

ტილების გამოტანისას შემთხვევაში საბაჟო დეპარტამენტს გამოაქვს გადაწყვეტილება, მოცემული საქონლის განადგურების ან განკარგვის შესახებ.¹

ინტელექტუალურ საკუთრებას არეგულირებს აგრეთვე საქართველოს 1999 წლის კანონი სასაქონლო ნიშნის შესახებ, 1992 წლის ამავე დასახელების დებულება და ექსპერტიზის ჩატარების ინსტრუქცია, რომელთა თანახმად, სასაქონლო ნიშანი არის ორიგინალურად გაფორმებული განმასხვავებელი სიმბოლო, რომელიც განკუთვნილია ერთგვაროვანი საქონლისა და მისი მწარმოებლის ინდივიდუალიზაციისათვის.

დასახელებული კანონის მე-3 მუხლის თანახმად სასაქონლო ნიშანი შეიძლება იყოს სიტყვა ან სიტყვები (“არგო“, “თოლია“, “კოდაკ“) ადამიანის სახელი, გვარი (“ალუდა“, “Ford“, “Christian Dior“) ასოები, ციფრები, ბგერები, გამოსახულება, სამგანზომილებიანი ფიგურა, მათ შორის საქონლის ფორმა, ან შეფუთვა ისევე, როგორც საქონლის სხვა გარეგნული გაფორმება ფერის, ან ფერთა კომბინაციის გამოყენებით.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის ობიექტია სასელექციო მიღწევა. 1996 წელს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი “სელექციური მიღწევების დაცვის შესახებ“, რომელიც იცავს სელექციონერთა უფლებებს მცენარეთა, ცხოველთა და სასარგებლო მწერთა (ფუტკარი) ახალი ჯიშების გამოყვანასთან დაკავშირებით. სელექციონერის მიერ ახალი ჯიშის გამოყვანა დასტურდება რეგისტრაციითა და მოწმობის გაცემით. რაც მას ანიჭებს 30 წლის განმავლობაში განსაკუთრებულ უფლებას, ხოლო ვაზის, მერქანის, ხეხილოვანი, დეკორატიული, ჩაის, სუბტროპიკული კულტურებისა და ტყის ჯიშებისათვის, მათ შორის საძირეებისათვის – 35 წლის განმავლობაში.

ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სპეციალურ ობიექტს წარმოადგენს ასევე ინტეგრალური მიკროსქემები, რომელიც ბოლო წლებში მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების შედეგს წარმოადგენს. ინტეგრალური მიკროსქემების დაცვის კანონმდებლობა პირველად შემუშავებული იქნა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, შემდეგ, გასული საუკუნის 80-იან წლებში, იაპონიასა და ევროპის გაერთიანების ქვეყნებში, ინდოეთში და ა.შ. საქართველოში ინტეგრალური სქემების დაცვის მიზნით 1999 წლის 22 ივნისს მიღებული იქნა სპეციალური კანონი ინტეგრა-

¹ მთითებული წესი არ ვრცელდება “დე-მინიმოს“ იმპორტზე, ანუ არაკომერციული დანიშნულების მქონე მცირე საქონლის მიმართ, რომელიც მოთავსებულია მგზავრის ბარგში ან იგზავნება მცირე კონტეინერით.

ლური მიკროსქემების შესახებ, რომელიც არეგულირებს ინტეგრალური მიკროსქემის ტოპოლოგიის რეგისტრაციასთან, გამოყენებასა და სამართლებრივ დაცვასთან დაკავშირებით წარმოქმნილ ქონებრივ და პირად, არაქონებრივ ურთიერთობებს. კანონის განმარტებით, ინტეგრალური მიკროსქემა არის ელექტრონული ფუნქციის შემსრულებელი ნაკეთობა დასრულებული ან შუალედური ფორმით, რომლის ელემენტები, რომელთაგან ერთი მაინც აქტიურია, და მათ შორის არსებული ზოგიერთი ან ყველა ურთიერთშეერთება განუყოფლადაა ფორმირებული ნაკეთობის მასალის მოცულობაში ან/და ზედაპირზე. ინტეგრალური მიკროსქემის ტოპოლოგია არის ინტეგრალური მიკროსქემის ელემენტით, რომელთაგან ერთი მაინც აქტიურია და მათ შორის არსებული ზოგიერთი ან ყველა ურთიერთშეერთების რაიმე სახით გამოსახული სამგანზომილებიანი განლაგება ან ინტეგრალური მიკროსქემის წარმოებისათვის მომზადებული სამგანზომილებიანი განლაგება.

ტოპოლოგიაზე განსაკუთრებული უფლება წარმოიქმნება “საქპატენტში” მისი რეგისტრაციით, რომლის მოქმედების ვადა შეადგენს 10 წელს. რეგისტრაციას ექვემდებარება მხოლოდ ორიგინალური ტოპოლოგია, რომელიც შექმნილია ინტელექტუალური შრომის შედეგად და შექმნის თარიღისათვის არ იყო საყოველთაოდ ცნობილი.

საკონტროლო კითხვები

1. საქართველოს კონსტიტუცია და სხვა საკანონმდებლო აქტები ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის საკითხებზე.

2. ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.

ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის საქართველოს ნორმატიული აქტები.

თავი 11. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სამართლებრივი რეგულირება

11.1. ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟის ცნება.

ფასიანი ქაღალდებით საერთაშორისო ვაჭრობის
სამართლებრივი საფუძვლები

ფასიანი ქაღალდების ცნება სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობით განსხვავებულად არის ჩამოყალიბებული. უმრავლესი ქვეყნისა და მათ შორის, საქართველოს კანონმდებლობით, ფასიანი ქაღალდი (securities) არის დოკუმენტი, რომლითაც დასტურდება საკუთრების უფლება ან სახესხო ურთიერთობა მის მფლობელსა და ემიტენტს (ანუ ფასიანი ქაღალდის გამომშვებს) შორის. ბოლო წლებში ფასიანი ქაღალდების საერთაშორისო ბაზრის განვითარებამ (ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვამ) იმოქმედა ქვეყნებს შორის საგარეო ვაჭრობის მოცულობის გაზრდაზე, ინვესტიციების მოზიდვაზე და უცხო სახელმწიფოთა ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შორის ანგარიშსწორების გამარტივებასა და ოპერატიულობაზე. ფასიანი ქაღალდი ყოველთვის წარმოადგენს ფულად კაპიტალს ან სხვა მატერიალური ფასეულობის განზომილებას (სიმბოლოს), რის შედეგად ის იურიდიულ და ეკონომიკურ თეორიაში საფონდო და საინვესტიციო ფასეულობის სახელწოდებით არის ცნობილი.

საერთაშორისო საანგარიშსწორებო და საინვესტიციო ურთიერთობებში ფასიანი ქაღალდების გამოყენება რამდენიმე პერიოდად არის დაყოფილი.¹ პირველი პერიოდი (1860-1914 წლები) ხასიათდებოდა ეროვნული ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებით, რაც, ძირითადად, განპირობებული იყო მრეწველობის განვითარებით, რომელიც მოითხოვდა გრძელვადიანი კრედიტების დაბანდებას.

ამ პერიოდიდან გამოიყენება ფასიანი ქაღალდები საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში, საფონდო ბირჟებზე გააქტიურდა ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა, რამაც კონკურენცია გაუწია საბანკო სექტორს და სტიმული მისცა საბირჟო საქმიანობის განვითარებას.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების მეორე პერიოდზე (1920-1945 წლები) დიდი გავლენა მოახდინა პირველი მსოფლიო ომის შედეგად მსოფლიოში გამოწვეულმა ეკონომიკურმა და პოლიტიკურ-

¹ В. Попондопуло, Международное коммерческое право. Москва, 2004, стр. 394-426.

მა კრიზისმა და არასტაბილურმა მდგომარეობამ. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება და მისი სამართლებრივი მოწესრიგება ძირითადად ხორციელდებოდა ნაციონალური კანონმდებლობის საფუძველზე. პირველი კანონი ფასიანი ქაღალდების შესახებ მიღებული იქნა ამ პერიოდში ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რამაც საფუძველი შეუქმნა სხვა ქვეყნების მიერ ფასიანი ქაღალდების სამართლებრივი უზრუნველყოფის განვითარებას.

მესამე პერიოდი (1945-1972 წლები) განპირობებული იყო ევროპაში მეორე მსოფლიო ომით გამოწვეული დამანგრეველი შედეგებით, რამაც გავლენა მოახდინა 1944 წლის ბრეტონ-ვუდსის შეთანხმების მიღებაზე, რომლის საფუძველზე ეროვნული სავალუტო სისტემა ვითარდებოდა ამერიკის შეერთებული შტატების დოლართან ფიქსირებული კურსის გამოყენებით,¹ რომელიც განსაზღვრული იყო დოლარებში ოქროს ფასით. ბრეტონ-ვუდსის შეთანხმების შესრულებას უზრუნველყოფდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი (მსოფლიო ბანკი).

გასული საუკუნის 50-იან წლებში განვითარდა ევროსავალუტო ბაზარი, რამაც საფუძველი შეუქმნა ევროობლიგაციის გამოშვებას. ევროობლიგაციის მფლობელს ეძლეოდა სპეციალური სერთიფიკატი (მოწმობა), რომლითაც დასტურდებოდა მფლობელის მიერ გარკვეული ღირებულების ფასიანი ქაღალდის არსებობა.

მეოთხე პერიოდი (1973 წლიდან დღემდე) დაკავშირებულია საერთაშორისო სავალუტო სისტემის მცოცავ სავალუტო კურსზე გადასვლასთან. საბანკო და სავალუტო ბაზრის განვითარებამ განაპირობა როგორც უცხოური ვალუტის გამოყენება საგარეო სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობებში, ასევე ფასიანი ქაღალდებით ანგარიშსწორების ოპერაციების განხორციელება. საბანკო და ფასიანი ქაღალდების ბირჟის კონკურენციამ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა საფონდო ბირჟების მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობა თანამედროვე ორგანიზაციული მეთოდების დანერგვა. გასული საუკუნის 80-იან წლებში ლონდონის საერთაშორისო საფონდო ბირჟაზე პირველად დაინერგა

¹ პირველად 1821 წელს „ოქროს სტანდარტი“ დაადგინა მსოფლიო უძველესმა ცენტრალურმა ინგლისის ბანკმა, რომელმაც შემოიღო მის მიერ გამოშვებული ბანკნოტების დახურდავება ოქროთი. ამის შემდეგ ბევრმა კაპიტალისტურმა ქვეყანამ უარი თქვა ვერცხლის მიმოქცევაზე და ფართოდ დაამკვიდრა „ოქროს სტანდარტი“, რომლის თანახმად ფული უზრუნველყოფილი იყო ოქროთი (ტროცკის უნცია - 31, გრამი - წმინდა ოქრო).

ელექტრონული სავაჭრო სისტემა SEAQ-1, რომლის გამოყენებით საგრძნობლად გააქტიურდა და გაიზარდა ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა. საფინანსო ბაზრის განვითარების შედეგად ეროვნული ფასიანი ქაღალდების ბაზარმა განიცადა ინტეგრაცია ჯერ საერთაშორისო ბაზარზე, შემდეგ კი გლობალურ საერთაშორისო ბაზარზე. 1988 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული იქნა ახალი საერთაშორისო კონვენცია - საერთაშორისო გადარიცხვადი თამასუქების და უბრალო თამასუქების შესახებ.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის ჯერ კიდევ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით სრულყოფილად არ არის რეგლამენტირებული ფასიანი ქაღალდებით ანგარიშსწორებისა და ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციების წარმოება. ეს საკითხები ძირითადად რეგულირდება რეგიონულ დონეზე ან სახელმწიფოების ორმხრივი შეთანხმებით. ჰააგის №36 საერთაშორისო კონვენცია ფასიანი ქაღალდების მიმართ უფლებებზე და გამოყენებულ განსაზღვრულ წესებზე, რომელიც იმყოფება შუამავლების მფლობელობაში (ფასიანი ქაღალდების ბაზრის პროფესიონალი მონაწილენი) ჯერ კიდევ არ არის მიღებული და შემუშავების პროცესშია. ეს არის საერთაშორისო დონეზე ფასიანი ქაღალდების სამართლებრივი რეგულირების პირველი მცდელობა.

ფასიანი ქაღალდების კომისიების საერთაშორისო ორგანიზაციის (IOSCO) მიერ შემუშავებულია 30-ზე მეტი პრინციპი, სარეკომენდაციო დოკუმენტი, რომლებიც დაკავშირებულია ფასიან ქაღალდებთან წარმოშობილი ურთიერთობების რეგულირებასთან.

ევროპის სივრცეში ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიერ შემუშავებულია მთელი რიგი კონვენციები და დირექტივები ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებით. მათ შორისაა 1970 წლის ევროპის კონვენცია საერთაშორისო ბრუნვიდან წარმომდგენზე ფასიანი ქაღალდის გამოყენების აკრძალვის შესახებ, 1989 წლის ევროპის კონვენცია ინსაიდერის¹ საქმიანობასთან დაკავშირებით. ევროპის 1966 წლის კონვენცია კომპანიების დაარსებასთან დაკავშირებით, რომელიც ძალაში დღემდე არ არის შესული. მნიშვნელოვანია ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისათვის შემუშავებული დირექტივები (European Union Directives), რომლებიც შეიცავს ფასიანი ქაღალდებით განხორციელებული გარიგებების სრულფასოვანი შესრულებისათვის რეკომენდაციებს.

¹ ინფორმაცია ფასიან ქაღალდებთან და ანგარიშვალდებულ საწარმოებთან დაკავშირებით.

ფასიანი ქაღალდების ბზარის სამართლებრივი რეგულირების საკითხები პერიოდულად რეგიონალურ დონეზე განხილულია დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების მთავრობების მიერ. 1993 წელს მინსკში ხელმოწერილი იქნა ხელშეკრულება - ფასიანი ქაღალდების სახელმწიფოთაშორის ბზარის რეგულირების შესახებ, 1998 წელს მოსკოვში მიღებული იქნა კონვენცია ფასიანი ქაღალდების ბზარზე დსთს ქვეყნების კოორდინირებული საქმიანობის შესახებ. 2001 წელს დსთს ქვეყნების საპარლამენტთაშორისო ასამბლეის მიერ მიღებული იქნა მოდელური კანონი - ფასიანი ქაღალდების ბზარის შესახებ. ამ ჩამოთვლილი სამართლებრივი ნორმებით წესრიგდება ფასიანი ქაღალდების ბზარის საქმიანობა რეგიონალურ დონეზე დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სივრცეში.

ფასიანი ქაღალდების ბზარის სამართლებრივი უზრუნველყოფისა და რეგულირების მიზნით შექმნილია ისეთი საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორიცაა:

- ფასიანი ქაღალდების საერთაშორისო კომისია (IOSCO) რომელიც დაფუძნდა 1974 წელს, ამჟამად ფუნქციონირებს მადრიდში;

- ფასიანი ქაღალდების მარგულირებელი ორგანო, ევროპის კომიტეტი დაფუძნდა ევროკომისიის მიერ 2001 წელს ფუნქციონირებს პარიზში;

- საფონდო ბირჟების საერთაშორისო ფედერაცია არის საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც აერთიანებს 56 საფონდო ბირჟას, რომლებიც აზორციელებენ ფასიანი ქაღალდებით მსოფლიო ვაჭრობის 97%-ზე მეტს ფედერაციის წევრები შეიძლება იყვნენ საბროკერო ფირმები და სხვა პროფესიული მონაწილენი. ფასიანი ქაღალდების საფონდო ბირჟების ფედერაცია შეიმუშავებს საფონდო ბირჟების სტანდარტებსა და წესებს, რომლებსაც ისინი უნდა იცავდნენ.

- ევროპის საფონდო ბირჟების ფედერაცია აგრეთვე არის არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც აერთიანებს ევროპის ფასიანი ქაღალდების საფონდო ბირჟებს, ფუნქციონირებს ბრიუსელში.

ანალოგიური საფონდო ბირჟების ფედერაციები შექმნილია სხვა რეგიონალური პრინციპით. საფონდო ბირჟის ფედერაცია აღმოსავლეთ აზიისა და ოკეანის, ევრო-აზიური საფონდო ბირჟის ფედერაცია ლათინური ამერიკის საფონდო ბირჟის ფედერაცია, სამხრეთ აზიის საფონდო ბირჟის ფედერაცია და სხვა.

საფინანსო ბირჟების განვითარება ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნის დამაწყობიდან დაიწყო. თავდაპირველად ვაჭრობა ხორციელდებოდა გეოგრაფიულად მოსახერხებელ ადგილებში, სადაც განვითარებული იყო სასაწყობო

მეურნეობები, საპორტო ნაგებობები, საბაზრო ფართობები, ფულის სახლები, საეკატრო სასამართლოები. ბაზრობები წარმოადგენდა პროდუქციის მწარმოებლების, საბითუმო და საცალო ვაჭრობის შეხვედრის სპეციალურად მოწყობილ ადგილს, სადაც ვაჭრობა მიმდინარეობდა საქონლის ნიმუშებით. შემდეგ კი მრეწველობის სწრაფმა განვითარებამ, რამაც საფუძველი ჩაუყარა საგარეო ვაჭრობის აღმავლობას, საჭირო გახდა განსაზღვრული საქონლის მიხედვით რეგულარულად მოქმედი ბაზრის ჩამოყალიბება. ასე შეიქმნა სასაქონლო საფონდო და სავალუტო ბირჟები.

პირველი საერთაშორისო ბირჟა დაფუძნდა ანტვერპენში 1531 წელს, რომელსაც გააჩნდა საკუთარი მუდმივი შენობა წარწერით: „ყველა ხალხისა და ენის ვაჭარი ადამიანებისათვის“. 1602 წელს ჩამოყალიბდა ამსტერდამის ბირჟა, რომელსაც მსოფლიო საეკატრო ცენტრის როლი მიენიჭა, სადაც ვაჭრობა ხდებოდა როგორც საქონლით, აგრეთვე ფასიანი ქაღალდებით. მე-18 საუკუნეში საფონდო ბირჟები ჩამოყალიბდა დიდ ბრიტანეთში, გერმანიაში, აშშ-ში, შვეიცარიაში, იაპონიაში და სხვა ქვეყნებში. საფონდო ბირჟების დაფუძნება განაპირობა მრეწველობის განვითარებამ და სააქციო საზოგადოებების ჩამოყალიბებამ, სადაც მოხდა კაპიტალის გაერთიანება, რომელიც დაიყო აქციებად ანუ ფასიან ქაღალდებად.

ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, ანუ როგორც მას უწოდებენ, საფონდო ბაზარი, იყოფა პირველად და მეორად, საბირჟო და არასაბირჟო ბაზრებად. პირველადი საფონდო ბაზარი ემსახურება ფასიანი ქაღალდების ემისიას და მათ პირველად განთავსებას. მეორად საფონდო ბაზარზე კი ხდება ადრე გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევა. მეორადი საფონდო ბაზარი იყოფა საბირჟო და არასაბირჟო ბაზრებად. საბირჟო ბაზრები მოქმედებენ სისტემატურად, სადაც ზორციელდება ოპერაციები იმ ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებით, რომლებიც არიან დაშვებულნი ოფიციალური ვაჭრობისათვის, ანუ გაიარეს ე.წ. ლისტიინგი. ის ფასიანი ქაღალდები, რომელთაც არ გაუვლიათ ლისტიინგი, მიმოიქცევიან არასაბირჟო ბაზარზე, რომელიც საქმიანობს ელექტროკავშირის საშუალებით, ტელეფონის, ტელექსისა და კომპიუტერული ქსელის მეშვეობით.

საკონტროლო კითხვები:

1. ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების ცნება;
2. საერთაშორისო ურთიერთობებში ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის სამართლებრივი საფუძველები;
3. საერთაშორისო ორგანიზაციები ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებით.

11.2. ფასიანი ქაღალდების სახეები და მათთან დაკავშირებული ოპერაციები საერთაშორისო საფონდო ბირჟაზე

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საფონდო ბირჟებზე ხორციელდება ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა. ფასიან ქაღალდებს მიეკუთვნება ნებისმიერი დოკუმენტი, რომელიც დაკავშირებულია უფლების წარმოქმნასთან და ადასტურებს საკუთრების უფლებას. ეს უფლება ასეთი დოკუმენტის გარეშე არ შეიძლება გადაეცეს სხვა პირს. მსოფლიო პრაქტიკაში არსებობს საფონდო ფასეულობების სხვადასხვა სახეები, რომლებიც დაშვებულია საერთაშორისო ბირჟაზე. საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში განსაკუთრებით ფართოდაა გავრცელებული აქციები, ობლიგაციები, თამასუქები, ჩეკები და კონოსამენტები.

აქციები. აქცია (ლათინურად Actio - განაკარგულება) არის ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ადასტურებს მისი მფლობელის წილს სააქციო საზოგადოებაში. მსოფლიო პრაქტიკაში სააქციო საზოგადოება არის ყველაზე გავრცელებული კორპორაციული საქმიანობის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა. აქციების საშუალებით ხდება კაპიტალის გაერთიანება, რომლის შედეგად შექმნილია დღევანდელი ტრანსნაციონალური გიგანტი კომპანიები და სხვა გაერთიანებები კონცესიებისა და კონსორციუმების სახით. სხვადასხვა ქვეყნებში სააქციო საზოგადოების დაარსებისათვის დადგენილია სააქციო კაპიტალის მინიმალური სიდიდე. გერმანიაში ის შეადგენს 100 000 ევროს, რომელიც უნდა დაიყოს აქციებად 50 ევროს ნომინალური ღირებულებით, დიდ ბრიტანეთში აქციას აქვს 1 ფუნტი სტერლინგის ნომინალური ღირებულება, იაპონიაში 1 აქციის ღირებულება 50 იენს შეადგენს, ამერიკის შეერთებულ შტატებში მერყეობს 1-დან 12,5 დოლარამდე. საქართველოში „მეწარმეთა შესახებ“ კანონის შესაბამისად სააქციო საზოგადოება არის საზოგადოება, რომლის საწესდებო კაპიტალი დაყოფილია ერთი და იმავე ნომინალური ღირებულების მქონე აქციებად. სააქციო საზოგადოების პასუხისმგებლობა კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება მთელი მისი ქონებით. სააქციო საზოგადოების აქციონერი პასუხს არ აგებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებებზე. საქციო საზოგადოების კაპიტალი უნდა შეესაბამებოდეს სულ მცირე, თხუთმეტი ათას ლარს. (მუხლი 51.)

კანონის აღნიშნული მოთხოვნიდან გამომდინარე, სააქციო საზოგადოებას გააჩნია აქციებად დაყოფილი საწესდებო კაპიტალი. აქცია არის ფასიანი ქაღალდი, რომელსაც გააჩნია ნომინალური ღირებულე-

ბა ანუ ის ღირებულება, რომლითაც გაიცა აქცია და გატარდა რეგისტრაციის საზოგადოების წიგნში. აქცია ადასტურებს მისი მფლობელის მონაწილეობას სააქციო საზოგადოებაში.

აქცია არის ორი სახის ჩვეულებრივი და პრივილეგირებული, რომელსაც გასცემს საზოგადოება სახელობითი ფორმით. ერთი ჩვეულებრივი აქცია უზრუნველყოფს ერთი ხმის უფლებას აქციონერთა საერთო კრებაზე. საზოგადოებას უფლება აქვს გამოუშვას პრივილეგირებული აქციები, რომელიც უზრუნველყოფს დივიდენდების მიღებას დადგენილი განაკვეთით, რომლის ოდენობა და მიღების წესი განისაზღვრება წესდებით. ამ მიზნით სააქციო საზოგადოებაში შეიძლება შეიქმნას სათანადო ემისიის პროსპექტი. ლიკვიდირებული სააქციო საზოგადოების ქონება, ვალების დაფარვის შემდეგ, პირველ რიგში ნაწილდება პრივილეგირებულ აქციათა მფლობელებზე, მათი წილის შესაბამისად.

სააქციო საზოგადოება არის იურიდიული პირი, რომელიც თავისი ქონებით პასუხს აგებს საზოგადოების ვალდებულებებზე. აქციონერებს საზოგადოების კრედიტორების წინაშე არაავითარი პასუხისმგებლობა არ ეკისრებათ. სააქციო საზოგადოებას უნდა გააჩნდეს საწესდებო კაპიტალი.

საერთაშორისო პრაქტიკამ დაადასტურა სამეწარმეო საქმიანობაში სააქციო საზოგადოების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის უპირატესობა სხვა ფორმებთან შედარებით, ვინაიდან ის დამყარებულია კორპორაციული მმართველობის პრინციპებზე, რაც ნიშნავს სააქციო საზოგადოების ხელმძღვანელობაზე აქციონერების მიერ სათანადო კონტროლის დაწესებას.

საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) სამართლებრივი ნორმების თანახმად, კორპორაციული მმართველობა უზრუნველყოფს:

- აქციონერთა უფლებების დაცვას;
- ყველა აქციონერისადმი ერთნაირ მიდგომას;
- დაინტერესებული პირების უფლებების აღიარებას კორპორაციის მართვაში;
- კორპორაციის შესახებ ინფორმაციის გახსნილობასა და გამჭვირვალობას;
- მმართველი ორგანოს მიერ კორპორაციულ სტრატეგიულ მართ-

ვსა და მის ანგარიშვალდებულებას კორპორაციისა და აქციონერების წინაშე.¹

აქციის მფლობელს ანუ აქციონერს უფლება აქვს:

- მიიღოს დივიდენდი (მოგების წილი);
- საწარმოს შესახებ დაუბრკოლებლად, დროულად და რეგულარულად მიიღოს საჭირო ინფორმაცია;
- მონაწილეობა მიიღოს აქციონერთა საერთო კრებებში და კენჭისყრაში;
- არჩეული იქნეს სამეთვალყურეო საბჭოს წევრად;
- მონაწილეობა მიიღოს სააქციო საზოგადოების წესდებისა და სხვა დოკუმენტებში ცვლილებების შეტანის გადაწყვეტილების მიღებაში, ასევე დამატებითი აქციების გამოშვებისა და სხვა მნიშვნელოვანი გარიგებების წარმართვაში;

- გაასხვისოს ან გადასცეს სხვა პირს თავისი აქციები;
- სააქციო საზოგადოების ლიკვიდაციის შემთხვევაში, მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოების დარჩენილი ქონების განაწილებაში.

საკორპორაციო საქმიანობაში სააქციო საზოგადოებების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები იქმნება ნაციონალური (კოლიზიური) სამართლებრივი ნორმებით, რის შედეგად ამ საზოგადოების დაარსება, საწესდებო კაპიტალის ოდენობა, მართვის, აქციის ნომინალური ღირებულების დადგენა და სააქციო საზოგადოების საქმიანობის სხვა საკითხები განსხვავებულად არის გადაწყვეტილი. მიუხედავად ამ განსხვავებისა, სააქციო საზოგადოების ფუნქციონირების ზოგადი პრინციპები ერთგვაროვნად არის ჩამოყალიბებული.

მსოფლიოს უმრავლესი ქვეყნის კანონმდებლობით დადგენილია აქციათა შემდეგი სახეები:²

- ჩვეულებრივი აქცია რომლის დივიდენდი წინასწარ არ არის გარანტირებული - დივიდენდი დამოკიდებულია სააქციო საზოგადოების მოგებაზე. ჩვეულებრივი აქციის მფლობელს ეძლევა ხმის უფლება და მონაწილეობს სააქციო საზოგადოების მართვაში. როგორც წესი, ასეთ აქციებს ძირითადად სააქციო საზოგადოების დამფუძნებლები ფლობენ. ჩვეულებრივ აქციებზე დივიდენდები გაიცემა მხოლოდ პრივილეგიურ აქციებზე დივიდენდების გადახდის შემდეგ.

¹ ზ. ამილახვარი (თანაავტორებთან ერთად) ბიზნესის სამართლის საფუძვლები, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2003, გვ. 229-253.

² ლ. ლუღუშაური, კრედიტი და თანამედროვე საბანკო მექანიზმი. თბილისი, 2002, გვ. 89-102.

• პრივილეგიური აქცია - გარანტირებული (წინასწარ დათქმული) დივიდენდის მიღების უფლებით. პრივილეგიური აქციის მფლობელს არა აქვს ხმის ანუ საზოგადოების მართვის უფლება.

• ხშიანი აქცია - რომლის მფლობელს ეძლევა ხმის, ანუ სააქციო საზოგადოების მართვაში მონაწილეობის უფლება.

• სახელობითი აქცია გაფორმებული კონკრეტულ პირზე. მისი სხვისთვის გადასაცემად ან გასაყიდად საჭიროა სააქციო საზოგადოების თანხმობა. როგორც წესი, სახელობითი აქცია ფორმდება მსხვილ თანხაზე.

• უხმო აქცია - რომლის მფლობელს არა აქვს ხმა სააქციო საზოგადოების მართვაში მონაწილეობის მისაღებად.

• აქცია წარმომდგენზე - ის არ ფორმდება გარკვეულ პირზე, ამიტომ თავისუფლად გადაეცემა ან გაიყიდება საბაზრო ფასებში. ასეთი აქცია მოსახერხებელია აქციონერისათვის, მაგრამ არახელსაყრელია სააქციო საზოგადოებისათვის, ვინაიდან შესაძლებელია არასასურველი პირის მიერ აქციათა საკონტროლო პაკეტის ხელში ჩაგდება.

ობლიგაცია (ლათინურად obligatia - ვალდებულება) კორპორაცია (სააქციო საზოგადოება) ობლიგაციას უშვებს სესხის სახით, რომელიც არის ფასიანი ქაღალდი და დამადასტურებელი იმისა, რომ მფლობელს უფლება აქვს მიიღოს ობლიგაციაზე მითითებული ნომინალური ღირებულება წინასწარ დადგენილ ვადაში და სარგებელი განსაზღვრული პერიოდულობით.¹ ობლიგაციებზე პროცენტები (სარგებელი) გაიცემა კუპონების (მოსაჭრელი ტალონის) მეშვეობით, სადაც მითითებულია საკუპონო თანხა; როგორც აქციონერები, ისე ობლიგაციის მფლობელებიც იღებენ ობლიგაციის ფლობის დამადასტურებელ დოკუმენტს ობლიგაციის სერტიფიკატს ან ამონაწერს რეესტრიდან. აქციებისაგან განსხვავებით, ობლიგაცია არის სასესხო კაპიტალი, რის გამო ობლიგაციის მფლობელთა და აქციონერთა უფლებები მკვეთრად განსხვავებულია. ობლიგაციონერებს არ აქვთ უფლება მონაწილეობა მიიღონ საზოგადოების მართვაში და მიიღონ წმინდა მოგება (დივიდენდი) სამეურნეო წლის შედეგების მიხედვით. ობლიგაციის მფლობელი გარდა მისი ნომინალური ღირებულებისა, იღებს ფიქსირებულ საპროცენტო თანხას (ანუიტეტს), როცა აქციების მფლობელი ასეთი უფლებებით არ სარგებლობს.

¹ ლ. ყორღანაშვილი, საერთაშორისო ბიზნესი, თბილისი, 1998, გვ.516-601.

საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოიყენება ძირითადად ობლიგაციების შემდეგი კატეგორიები:

1. ემიტენტის მიხედვით:

- სახელმწიფო ობლიგაციები: ეს უშუალოდ სახელმწიფოს მიერ გამოშვებული ობლიგაციებია;

- საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების - ევროპის საინვესტიციო ბანკის, ევროპის განვითარებისა და რეკონსტრუქციის ბანკის და სხვათა მიერ გამოშვებული ობლიგაციები;

- ბანკების ობლიგაციები;

- კორპორაციების (სამრეწველო) ობლიგაციები. ისინი, ჩვეულებრივ გამოირჩევიან მაღალი კუპონით. სასურველია მათზე გარანტიის არსებობა.

2. კუპონის ტიპის მიხედვით:

- ობლიგაციები ფიქსირებული განაკვეთით;

- ობლიგაციები „მცოცავი“ განაკვეთით;

- ობლიგაციები ნულოვანი განაკვეთით (Zero coupon);

3. გადახდის სიხშირის მიხედვით:

- ობლიგაციებზე ფიქსირებული განაკვეთით - პროცენტი წელიწადში ერთხელ გაიცემა;

- ობლიგაციებზე ნულოვანი კუპონით - პროცენტი არ გადაიხდება;

- ობლიგაციებზე „მცოცავი“ განაკვეთით - პროცენტი 1, 3, 6 თვეში ერთხელ გაიცემა.

4. გამოშვების პირობების მიხედვით:

- ჩვეულებრივი ე.წ. „ქუდით“ (cap) - ობლიგაცია „ქუდით“ ნიშნავს პროცენტის ზრდის ზედა ზღვარს დაწესებას ანუ პროცენტის ზემოდან შეზღუდვას. მაგ., არა უმეტეს 9 პროცენტისა.

- ჩვეულებრივი ე.წ. „იატაკით“ (floor) ობლიგაცია „იატაკით“ ნიშნავს შემოსავლის ფიქსაციას ქვემოდან, ანუ პროცენტის ქვედა ზღვარს. მაგ., არანაკლებ 4%-ისა.

- ჩვეულებრივი ე.წ. „საყელოთი“ (collar) - ობლიგაცია „საყელოთი“ ნიშნავს შემოსავლის ფიქსაციას როგორც ზემოდან, ასევე ქვემოდანაც, ანუ პროცენტის ცვლილებებს ქვედა და ზედა საზღვრებს. მაგალითად არანაკლებ 4%-ისა და არაუმეტეს 9%-ისა.

5. გამოშვების დამატებითი პირობების მიხედვით:

- ობლიგაცია დამატებითი პირობით (call) უფლებას აძლევს ემიტენტს. სესხის ვადის გასვლამდე გამოისყიდოს სესხი. ეს იმ შემ-

თხვევაში ხდება, თუ სესხი ძვირადღირებულია და არ არის მისი თავიდან გამოშვების საშუალება. როგორც წესი, მფლობელები იღებენ ახალ ქალაქებს მათ კვ ვისაც ეს არ სურს უფარავენ ძველ სესხს. ჩვეულებრივ ამის შესახებ მფლობელებს 30-40 დღით ადრე ატყობინებენ. უნდა აღინიშნოს რომ ასეთ შემთხვევაში ობლიგაციის საბაზრო ფასი ნომინალურს უახლოვდება;

- ობლიგაცია დამატებითი პირობით (put) - უფლებას აძლევს ობლიგაციის მფლობელს სესხის ვადის გასვლამდე მოითხოვოს სესხის დაფარვა და ემიტენტიც ვალდებულია ეს განახორციელოს. აღნიშნული ობლიგაცია უადრესად პოპულარულია უცხოეთის ქვეყნებში;

- კონვერტირებადი ობლიგაცია. იგი შეიძლება გაცვალოს ამ კომპანიის აქციებზე, მოცემული მომენტისათვის ფიქსირებული ფასით. ასეთი ობლიგაციის პროცენტი, როგორც წესი, მეტად დაბალია.

- არაკონვერტირებადი ობლიგაცია. ამ შემთხვევაში მეტად მნიშვნელოვანია თუ ვის მიერ არის გარანტირებული ფასიანი ქალაქი. თუ ეს მსხვილი ბანკია, მაშინ ობლიგაცია სანდოა და მყარი.

კორპორაციების (სამრეწველო) ობლიგაციების მსგავსია საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოყენებული ე.წ. კონვერსიული ვალდებულებები და ოპციონური სესხები¹, რომლებიც წარმოადგენენ ფასიან ქალაქებს და გააჩნიათ მყარი ფიქსირებული პროცენტი სარგებლის სპით. ამ ფასიანი ქალაქების მფლობელს უპირატესი უფლება ეძლევათ შეცვალოს ეს ფასიანი ქალაქები გარკვეული პროპორციით ან შეიძინონ ახალი აქციები.

თამასუქები (გერმანულად *wechsel* ვექსილი). განსაკუთრებულ ფასიან ქალაქს წარმოადგენს თამასუქი, რომლითაც დასტურდება მისი გაცემის ფულადი ვალდებულება თამასუქის მფლობელს (თამასუქის წარმომდგენს) დათქმულ ვადაში გადაუხადოს გარკვეული თანხა.

საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური და თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად, თამასუქი წარმოადგენს უნივერსალურ საკრედიტო-საანგარიშსწორებო დოკუმენტს, რომელიც ასრულებს ფულის გადახდის ფუნქციას და ამავე დროს, თამასუქი თვითონ არის ფასიანი ქალაქი და სხვადასხვა გარიგების ობიექტი.

თამასუქების საერთაშორისო ბრუნვასთან დაკავშირებული ურთიერთობების მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმის მიღების პირველი

¹ ე. როდუ. ბანკები, ბირჟები და სავალუტო ოპერაციები კაპიტალისტურ ქვეყნებში. 1993, გვ. 325-368.

მცდელობა ჯერ კიდევ 1910 და 1912 წლებში განხორციელდა ჰაავის საერთაშორისო კონფერენციამ, რომელმაც შეიმუშავა თამასუქების შესახებ კონვენციის პროექტი, მაგრამ პირველი მსოფლიო ომისა და სხვა მიზეზებით მისი მიღება ვერ მოხერხდა.

1930 წელს მიღებული იქნა საერთაშორისო კონვენცია - გადა-რიცხვადი და უბრალო თამასუქების შესახებ და 1988 წელს გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული იქნა კონვენცია - უბრალო თამასუქების შესახებ.

ჩეკი. ფასიანი ქალაქის ერთერთ სახეს წარმოადგენს ჩეკი რომელიც არის წერილობითი განკარგულება და მის მფლობელს მასში მითითებული თანხის უპირობო განაღდების უფლებას აძლევს.

ჩეკს ფაქტიურად, აქვს ისეთივე მნიშვნელობა როგორც ვექსილს. 1930-1931 წლებში მიღებული იქნა ჟენევის საერთაშორისო კონვენცია - თამასუქებისა და ჩეკების შესახებ.

საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოიყენება ჩეკის შემდეგი სახეები:

- წარმომდგენის ჩეკი. ასეთი ჩეკის ნებისმიერი წარმდგენი „ითვლება მის კანონიერ მფლობელად. მას უკეთდება წარწერა „წარმდგენზე“;

- ორდერული ჩეკი. ასეთი სახის ჩეკი იწერება მხოლოდ განსაზღ-ვრულ პირზე და უკეთდება წარწერა „ვებრძანებ“. მისი სხვა პირზე გადაცემა დაიშვება ინკოსამენტის მეშვეობით;

- სახელობითი ჩეკი. სახელობითად ითვლება ჩეკი თუ ის გამოწე-რილია განსაზღვრულ პირზე და შეიცავს აღნიშვნას „არ ვებრძანებ“. ამგვარი ჩეკი შეიძლება გადაეცეს სხვა პირს დათმობის (ცესიის) გზით. განაღდება ხორციელდება მხოლოდ ჩეკში აღნიშნული პირის მოთხოვნით.

საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავებამ გა-ნაპირობა უნაღდო საანგარიშსწორებო ბრუნვის გაფართოება. დასავ-ლეთ ევროპაში შემუშავდა და ფართოდ დაინერგა „განსაკუთრებული ჩეკური ბარათის“ სისტემა, რომლის თანახმად ბანკი ვალდებულებას იღებს განაღდოს ჩეკი დადგენილი თანხის ფარგლებში. 1975 წლი-დან განვითარდა ე.წ. „ევროჩეკების“ სისტემა, რომლის თანახმად, ბანკების მიერ გამოშვებულ ჩეკებს და ჩეკურ ბარათებს დამატებით გაუკეთდა წარწერა „eurocheque(ee)“ და შესაძლებელი გახდა კონ-კრეტულ პირზე მისი გამოწერა უცხოური ვალუტით. ასეთი ჩეკებით შესაძლებელია როგორც შექონლის საქონლის ანგარიშსწორება ასევე ნაღდი ფულის მიღება.

კონოსამენტი. საერთაშორისო საზღვაო სამართლის თანახმად, კონოსამენტი არის ტვირთის განმკარგავი დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს საზღვაო გადაზიდვის ხელშეკრულებას და გადაამზიდავის მიერ ტვირთის მიღებას ან დატვირთვას მასში აღნიშნულია ყველა რეკვიზიტი (საზღვაო ზედნაღები). კონოსამენტის წარდგენისას გადაამზიდველი ვალდებულია გასცეს ტვირთი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, კონოსამენტით განისაზღვრება სამართლებრივი ურთიერთობა ტვირთის გადაამზიდავსა და მიმღებს შორის.

კონოსამენტი არის შემდეგი სახის:

- სახელობითი, რომელშიც მითითებულია კონკრეტულად ტვირთის რაოდენობრივი მახასიათებელი და მიმღები პირი;

- საორდერო, რომელშიც მიმღები არ არის მითითებული, მაგრამ მითითებულია პირი, რომლის ბრძანებითაც გაიცემა ტვირთი;

- წარმდგენზე, რომლის დროსაც ტვირთი გაიცემა კონოსამენტის წარმდგენ პირზე;

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 677-ე მუხლის თანახმად, კონოსამენტი არის მტკიცებულება იმისა, რომ დადებულია გადაზიდვის ხელშეკრულება, რომელშიც განსაზღვრულია მისი შინაარსი.

1924 წელს მიღებული იქნა ბრიუსელის კონვენცია კონოსამენტის უნიფიკაციის ცალკეული წესების შესახებ, რომლითაც განისაზღვრა კონოსამენტის შევსებისა და გაცემის წესი, დადგინდა კონოსამენტის რეკვიზიტები, მისი მტკიცებულობითი ძალა გადაამზიდველის მიერ დოკუმენტებში მითითებული ტვირთის მიღებაზე. 1968 წელს მითითებულ კონვენციაში შეტანილი იქნა ცვლილება სტოკჰოლმის კონფერენციის მიერ. 1978 წელს გაერთიანებული ერების კონვენციით - ტვირთების საზღვაო გადაზიდვების შესახებ (საერთაშორისო სამართალში ცნობილია, როგორც ჰამბურგის წესები) ასევე რეგულირდება კონოსამენტის ტვირთბრუნვისა და შესყიდული გადასაზიდი საქონლის მფლობელის უფლებებზე.

1980 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ მიღებული იქნა კონვენცია საერთაშორისო შერეული გადაზიდვების თაობაზე, რომლითაც დადგინდა ქალაქის კონოსამენტის შეცვლა ელექტრონული კონოსამენტით. 1990 წელს საერთაშორისო საზღვაო კომიტეტის მიერ მიღებული იქნა ელექტრონული კონოსამენტების წესები, რომელიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს მხარეთა შეთანხმებით საგარეო ვაჭრობაში. ელექტრონული კონოსამენტის შემოღებამ განაპი-

რობა ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი ბაზის მიღება. საერთაშორისო სავაჭრო პალატის (ICC) ინიციატივით, ერთი მხარის მიერ მეორე მხარისათვის საქონელგამკარგავი დოკუმენტების გადაცემის მიზნით, შეიქმნა საერთაშორისო სისტემა BOLERO, რომელიც უზრუნველყოფს ელექტრონული დოკუმენტების ცენტრალიზებულად გადაცემის ყველა ოპერაციის განხორციელებას და ინფორმაციის შეუცვლელად შენახვას.

საკონტროლო კითხვები:

1. ფასიანი ქაღალდების ცნება და სახეები, მათი დახასიათება;
2. კონოსამენტის მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.

11.3. საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სამართლებრივი რეგულირება

საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში საქართველო მთლიანად იყო ჩამოშორებული საფინანსო-საკრედიტო საქმიანობას. ფულად-საკრედიტო ურთიერთობები ხორციელდებოდა მხოლოდ ცენტრის მიერ. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ სუვერენულმა საქართველომ განახორციელა ეროვნული ფულად-საკრედიტო რეფორმა, შემუშავებული და მიღებული იქნა ამ საქმიანობის მარეგულირებელი კანონები, აგრეთვე მრავალი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი. გარკვეული ყურადღება დაეთმო ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფორმირებასა და განვითარებას, ასევე სამართლებრივი უზრუნველყოფის მნიშვნელოვან საკითხებს.

ქვეყანაში ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებით წარმოშობილი ურთიერთობების დარეგულირების მიზნით, მიღებული იქნა 2 სპეციალური კანონი და 72 კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი. ეს საქმიანობა მოწესრიგებულია ასევე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით (მუხლები 911-929) და სხვა სამართლებრივი ნორმებით.

ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებით წარმოშობილი ურთიერთობების ძირითად მარეგულირებელ სამართლებრივ ნორმებს წარმოადგენს:

1. საქართველოში ფასიანი ქაღალდების საფონდო ბაზრის განვითარებას საფუძველი ჩაუყარა 1992 წელს ფინანსთა სამინისტროს მიერ დამტკიცებულმა კანონქვემდებარე ნორმატიულმა აქტმა - საფინანსო ორგანოებში აქციებისა და ობლიგაციების რეგისტრაციის კონტრო-

ლის წესის შესახებ დებულებამ, რომლითაც მოწესრიგდა და დადგინდა შემდეგი სახის ფასიანი ქაღალდები:

- სახელმწიფო საწარმოების, კოოპერატივების, საიჯარო საწარმოებისა და სხვა ორგანიზაციების აქტივები და ობლიგაციები, ასევე სააქციო საზოგადოებათა აქციები და ობლიგაციები.

- 1992 წელს მთავრობის დადგენილებით დამტკიცდა ღრობითი დებულება - ფასიანი ქაღალდების შესახებ, რომლითაც დადგინდა შემდეგი სახის ფასიანი ქაღალდების გამოშვება და განთავსება:

- აქციები;
- ობლიგაციები;
- სახელმწიფო სახაზინო ვალდებულებები;
- შემნახველი სერტიფიკატები;
- თამასუქები.

2. 1993 წელს მიღებული იქნა მთავრობის დადგენილება სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაციის პროცესში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ორგანიზაციის ღონისძიებათა შესახებ, იმავე წელს ქვეყნის მთავრობამ დაამტკიცა საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების კომისიის დებულება და პერსონალური შემადგენლობა.

3. 1994 წელს მიღებული იქნა ფასიანი ქაღალდებთან წარმოშობილი ურთიერთობების მარეგულირებელი ორი ძირითადი ნორმატიული აქტი:

საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანებით დამტკიცდა ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული ბაზრის ინდივიდუალურ და ინსტიტუციონალურ მონაწილეთა პიროვნული და ინსტიტუციონალური ლიცენზირების წესი; მინისტრთა კაბინეტმა მიიღო დადგენილება „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფორმირებისა და ორგანიზაციის შესახებ.“

4. 1995 წელს მიღებული იქნა შემდეგი მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ნორმები: მიღებული იქნა საქართველოს კანონი ჩეკების შესახებ, რომლის თანახმად, ჩეკი წარმოადგენს დადგენილი ფორმის ფასიანი ქაღალდს, რომელიც შეიცავს ჩეკის გამცემის წერილობით დავალებას საბანკო დაწესებულებებისადმი, გაანაღდოს ჩეკში აღნიშნული თანხა. მთავრობის დადგენილებით დამტკიცდა ღრობითი დებულება ფასიანი ქაღალდების გამოშვების, მიმოქცევისა და საფონდო ბირჟების შესახებ. ფინანსთა მინისტრის ბრძანებით, დამტკიცდა ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული ბაზრის ინდივიდუალურ და ინსტი-

ტუციონალურ მონაწილეთა პიროვნული და ინსტიტუციონალური ლიცენზირების წესი.

• ფინანსთა სამინისტროს ფასიანი ქაღალდების სამმართველო გარდაიქმნა ფინანსთა სამინისტროსთან არსებულ სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულებად - ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების ინსპექციად.

5. 1998 წელს შემუშავდა და მიღებული იქნა ფასიანი ქაღალდების მარეგულირებელი მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ნორმები.

• საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით დამტკიცდა დროებითი დებულება აქციათა რეესტრის წარმოების შესახებ, პრეზიდენტის ბრძანებულებით ასევე დამტკიცდა ფასიანი ქაღალდების დამოუკიდებელი რეგისტრაციის სიების, საქმიანობის, ლიცენზირების დროებითი წესი. ამავე წელს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი - ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ, რომელიც ძალაში შევიდა 1999 წლის 5 თებერვალს. ამ კანონის მიღებამდე ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფუნქციონირების სფეროში რეგულირების, ლიცენზირებისა და რეგისტრაციის განამხორციელებელი ორგანო იყო საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, 1999 წლის 1 ოქტომბრიდან კი ამ ფუნქციებს ასრულებს საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ საქართველოს კანონის თანახმად, ფასიანი ქაღალდების ბაზარს აწესრიგებს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია, რომელიც არის საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. კანონის მიზანს შეადგენს საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ინვესტიციათა უფლებების დაცვა, ემიტენტთა მიერ ფასიანი ქაღალდების საჯარო შეთავაზებისას მათი ინფორმაციის აგრეთვე ფასიანი ქაღალდების საჯარო ვაჭრობის ღიაობის უზრუნველყოფა ფასიანი ქაღალდების საჯარო ვაჭრობაში სამართლიანი წესებისა და თავისუფალი კონკურენციის დამკვიდრება.

კანონი ადგენს ფასიანი ქაღალდების ბაზრისა და საფონდო ბირჟის ცნებებს. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი არის საფინანსო ბაზრის შემადგენელი ნაწილი, რომლის ძირითადი და განმასხვავებელი ფაქტორია ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა.

საფონდო ბირჟა. საფონდო ბირჟა არის ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული ბაზარი, რომელიც უზრუნველყოფს მექანიზმებს, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელი ხდება ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-

გაყიდვის შესახებ წინადადებების შეგროვება უზრუნველყოფს ვაჭრობის ორგანიზებას დადგენილი წესებისა და პროცედურების შესაბამისად და ავრცელებს დადებულ გარიგებათა შესახებ და ფასებთან დაკავშირებულ სხვა ინფორმაციას.

კანონით დადგენილია ფასიან ქალაქებიან დაკავშირებული ურთიერთობების რეგულირების ობიექტები, რომელთაც განეკუთვნება ფასიანი ქალაქების საჯარო შეთავაზების და მიმოქცევასთან დაკავშირებული ურთიერთობები, ასევე განსაზღვრულია ფასიანი ქალაქების ბაზარზე საფონდო ბირჟების, ცენტრალური დეპოზიტის, სხვა თვითრეგულირებადი ორგანიზაციების, ფასიანი ქალაქების რეგისტრატორების, საბროკერო კომპანიების, ბროკერების საქმიანობის წესები და დამატებითი მოთხოვნები იმ საწარმოთა სამინისტროების წესისა და პსუხისმგებლობის მიმართ, რომელთა ფასიანი ქალაქების საჯარო შეთავაზება და გაყიდვაც ხორციელდება.

ფასიანი ქალაქების ბაზრის მონაწილეებს მითითებული კანონის თანახმად, განეკუთვნება საფონდო ბირჟა, ცენტრალური დეპოზიტა, თვითრეგულირებადი ორგანიზაცია, ფასიანი ქალაქების რეგისტრატორი, ფასიანი ქალაქების ბაზრის შუამავალი (საბროკერო კომპანიები, ბროკერები), რომელთა საქმიანობისათვის საჭიროა საქართველოს ფასიანი ქალაქების ეროვნული კომისიის ლიცენზიის მიღება.

ფასიანი ქალაქების ბაზრის შესახებ საქართველოს კანონის მე-18 მუხლის თანახმად ფასიანი ქალაქებით მეორადი საჯარო ვაჭრობის ორგანიზატორია მხოლოდ საფონდო ბირჟა. გამონაკლისები განისაზღვრება კომისიის წესებით (სატენდერო შეთავაზება ჩუქება მემკვიდრეობა, აქციათა მსხვილი პაკეტების გაყიდვა და სხვა) ბაზრის გამჭვირვალობის, ლიკვიდურობისა და კონკურენტულობის უზრუნველყოფის მიწოდებისა და მოთხოვნის ფასების ზუსტად ასახვის, გარიგებათა უსაფრთხო და ზუსტი ანგარიშსწორების შეთანხმებული პირობების შესაბამისად. საქართველოში ფასიანი ქალაქების საფონდო ბირჟა დაფუძნდა 1999 წელს.¹

კანონის თანახმად, საფონდო ბირჟაზე შეიძლება წარმოდგენილი იქნეს:

- საქართველოსა და უცხოელი ემიტენტების ფასიანი ქალაქები, რომელთა მიმოქცევა დაშვებულია საქართველოში კომისიის მიერ დამტკიცებული პროცედურების შესაბამისად;

¹ საფონდო ბირჟის დაარსებაზე ლიცენზია გაიცა ფასიანი ქალაქების ეროვნული კომისიის მიერ 2000 წლის 14 იანვარს.

• ფასიანი ქაღალდები, რომელიც ასახავს სახელმწიფოს ვალს ან/და გამოშვებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ, მათ შორის, სახელმწიფო ვალის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოკლევადიანი სამთავრობო ფასიანი ქაღალდები, თუ მათი ყიდვა-გაყიდვა არ ეწინააღმდეგება კანონმდებლობას ამ ფასიანი ქაღალდების ემისიისა და მიმოქცევის შესახებ.

• ფასიანი ქაღალდები შეიძლება იყიდებოდეს ერთი სახის, ერთზე მეტი, საფონდო ბირჟაზე, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ფასიანი ქაღალდების უსაფრთხო, სამართლიანი და გამჭვირვალე ვაჭრობა.

საბროკერო კომპანიები. საფონდო ბირჟის მესაკუთრე-წევრები შეიძლება იყვნენ ლიცენზირებული საბროკერო კომპანიები. კანონის 22-26-ე მუხლებით დადგენილია საბროკერო კომპანიებისათვის ლიცენზიის გაცემის პირობები და საქმიანობის სფერო. ლიცენზია გაიცემა ერთი ან რამდენიმე შემდეგი საქმიანობისათვის:

• პირდაპირი კონსულტაციები გაუწიოს დაინტერესებულ პირებს ინვესტიციებთან დაკავშირებით, მათ შორის, ფასიანი ქაღალდების ფასის, ფასიან ქაღალდებში ინვესტიციების განხორციელების, ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვისა და მათთან დაკავშირებული უცხოური ვალუტის გარიგებებში;

• კონსულტაცია გაუწიოს ემიტენტებს, ფასიანი ქაღალდების გამოშვებისა და ინვესტიციების მოზიდვის თაობაზე;

• მოამზადოს და განახორციელოს ემიტენტის ფასიანი ქაღალდების განთავსება არაგარანტირებულ საფუძველზე;

• მიიღოს და გადასცეს კლიენტის დავალებები ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებით, განახორციელოს კლიენტების სახსრებით ფასიანი ქაღალდებით გარიგება მათივე ინტერესებისათვის;

• მართოს კლიენტების საინვესტიციო პორტფელები და ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციებისათვის გამოყოფილი სახსრები;

• აწარმოოს კლიენტების საინვესტიციო სახსრების ან/და ფასიანი ქაღალდების შენახვა და აღრიცხვა, აგრეთვე ფასიანი ქაღალდების ნომინალური მფლობელის მომსახურება;

• განახორციელოს საკუთარი სახსრებით ფასიანი ქაღალდებით გარიგება თავისივე ინტერესებისათვის;

• მოამზადოს და განახორციელოს ემიტენტის ფასიანი ქაღალდების განთავსება გარანტირებულ საფუძველზე;

• ასესხოს კლიენტებს და ისესხოს მათგან ფასიანი ქაღალდები;

აგრეთვე გამოიყენოს საკუთარი სახსრები კლიენტებისათვის ფასიანი ქაღალდების შესაძენად, მიიღოს მონაწილეობა კომისიის წევრებით განსაზღვრულ „მოკლე გაყიდვებში“.

ერთი პირი შეიძლება იყოს მესაკუთრე (აქციონერი) ან თანამშრომელი მხოლოდ ერთი საბროკერო კომპანიისა და ეს შეზღუდვა მესაკუთრეობაზე არ ეხება იმ საბროკერო კომპანიას, რომელიც არის ან ზდება ანგარიშვალდებული საბროკერო კომპანია. თუ პირი ზდება რამდენიმე არაანგარიშვალდებული საბროკერო კომპანიის პარტნიორი ამა თუ იმ სახის რეორგანიზაციულ ქმედებათა შედეგად ან სხვა მიზეზით, მან დაუყოვნებლივ წერილობით უნდა აცნობოს კომისიას ამის შესახებ და მიიღოს ზომები ვითარების გამოსასწორებლად. სანამ აღნიშნული ვითარება არ გამოსწორდება, პირმა არ შეიძლება მიიღოს მონაწილეობა ერთზე მეტი საბროკერო კომპანიის მართვასა და საქმიანობაში.

კანონი უშვებს ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ბანკების მონაწილეობას მხოლოდ მათი შვილობილი საწარმოების (საბროკერო კომპანიების) მეშვეობით, „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-10 მუხლის შესაბამისად.

ცენტრალური დეპოზიტარი. ცენტრალური დეპოზიტარის ლიცენზიის მისაღებად კანდიდატი ჩამოყალიბებული უნდა იყოს მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის შესაბამისად, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ან სააქციო საზოგადოების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით. ცენტრალური დეპოზიტარის ფუნქციებია:

- გაზსნას, ამოქმედოს და დახუროს მონაწილეთა ფასიანი ქაღალდების ანგარიშები მისი წევრების შესაბამისად;

- მოამზადოს და დანერგოს ღონისძიებები, რომლებიც უზრუნველყოფს დეპოზიტარის წევრებით განსაზღვრული ფასიანი ქაღალდების აღრიცხვის სისტემის მთლიანობასა და უსაფრთხოებას;

- შეამოწმოს, იცავენ თუ არა მონაწილენი ფასიანი ქაღალდების აღრიცხვის ინსტრუქციებსა და წესებს;

- უზრუნველყოს სხვა მომსახურება მონაწილეთა ფასიანი ქაღალდების ანგარიშების მომსახურების მიზნით;

- მისცეს მონაწილეს ამონაწერი ფასიანი ქაღალდების ანგარიშების მდგომარეობის შესახებ მისი წევრების შესაბამისად;

- ხელი შეუწყოს ფასიანი ქაღალდებით გარიგებათა ანგარიშსწორებას ფასიანი ქაღალდების სერტიფიკატების ფიზიკური მიწოდების გარეშე, რისთვისაც უზრუნველყოფს ტექნიკურ საშუალებებს, ფასიანი

ქალაქებით გარიგებათა ანგარიშსწორების პირობებთან დაკავშირებულ მონაცემთა შედარებისათვის.

კომისიის მიერ დამტკიცებული ცენტრალური დეპოზიტარის წესების შესაბამისად, ცენტრალურ დეპოზიტარს შეუძლია დაუყოვნებლივ შეაჩეროს ან დახუროს იმ მონაწილის ანგარიში:

- რომლის საქმიანობაც შეჩერებულია ამა თუ იმ თვითრეგულირებადი ორგანიზაციის მიერ;

- რომელსაც არ შეუსრულებია აღებული ვალდებულება ფასიანი ქაღალდების ან ფინანსური სახსრების მიწოდების შესახებ;

- რომელიც განიცდის ისეთ ფინანსურ ან საოპერაციო სიძნელეებს, როდესაც ცენტრალური დეპოზიტარი იღებს გადაწყვეტილებას და აცნობებს კომისიას, რომ ანგარიშების ასეთი შეჩერება და დახურვა აუცილებელია დეპოზიტარის მისი მონაწილეების კრედიტორების ან ინვესტორების დასაცავად.

ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორი. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ საქართველოს კანონის თანახმად, ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორი არის პირი, რომელიც აწარმოებს ემიტენტის ფასიანი ქაღალდების რეესტრს ან ასრულებს სხვა ისეთ ფუნქციებს, რომელიც განსაზღვრულია ხელშეკრულებაში ემიტენტსა და ფასიანი ქაღალდის რეგისტრატორს შორის. რეგისტრატორის ძირითად ფუნქციას კანონიდან გამომდინარე, შეადგენს ემიტენტის რეესტრის წარმოება, რომელშიც შეიტანება ყველა ის ცვლილება, რაც დაკავშირებულია საფონდო ბირჟაზე დაშვებული სააქციო საზოგადოების აქციების ზუსტ აღრიცხვასთან (მფლობელის მონაცემები, აქციების რაოდენობა, კლასი და მასთან დაკავშირებული სხვა ინფორმაცია) და მის ყიდვა-გაყიდვასთან. რეგისტრატორი ეწევა აგრეთვე დამხმარე საქმიანობას - ადგენს აქციონერთა სიებს, ეხმარება ემიტენტს დადგენილი წესით აქციონერთა კრების მოწვევაში, გამაცემი თანხის დადგენაში, ღვიდენდების მიღებასა და სხვა საკითხების მოგვარებაში.

თვითრეგულირებადი ორგანიზაცია. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ საქართველოს კანონის თანახმად, ლიცენზირებული საფონდო ბირჟა და ცენტრალური დეპოზიტარი აღიარებულნი არიან თვითრეგულირებად ორგანიზაციად, რომლის მიზანია წესების მომზადება თავისი წევრებისათვის და ამ წესების დაცვა და შესრულებაზე შესაბამისი კონტროლის დაწესება, აგრეთვე ამ წესების დარღვევისათვის სანქციების გამოყენება თავის წევრების მიმართ.

მითითებული კანონით აკრძალულია ფასიანი ქაღალდების გარიგებებში ყოველგვარი გაყალბებები და მანიპულაციები, კერძოდ, ფასიანი ქაღალდებით ისეთი გარიგებების დადება, რომლებიც არ იწვევს ცვლილებებს ბენეფიციარულ მესაკუთრებაში, აგრეთვე ისეთი ფასიანი ქაღალდების შექმნის ან გაყიდვის შესახებ ბრძანების გაცემა, როდესაც მონაწილისათვის ცნობილია, რომ შესაბამისი საწინააღმდეგო ბრძანება გაცემულია ან გაიცემა მის ან სხვა მონაწილეთა მიერ. კანონით ასევე აკრძალულია ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებული მანიპულირება ან მოტყუებითი ქმედება, მიმართული კომისიის წესების მოთხოვნათა წინააღმდეგ, რომელიც იცავს ინვესტორთა ინტერესებს. კანონი კრძალავს აგრეთვე ინსაიდერული ინფორმაციის გამოყენებას.¹

გარდა აღნიშნულისა, ფასიანი ქაღალდების ბრუნვიდან წარმოშობილი ვალდებულებები რეგულირდება აგრეთვე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 991-929 მუხლებით. ამ კოდექსის 911-ე მუხლის თანახმად, თუ ვინმე გასცემს დოკუმენტს, რომლითაც ის დოკუმენტის მფლობელს გადახდას ჰპირდება, მაშინ მფლობელს შეუძლია მოითხოვოს გადახდა დაპირების თანახმად, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მას ამის უფლება არ ჰქონდა. სამოქალაქო კოდექსით დადგენილია ემიტენტის (ფასიანი ქაღალდების გამომშვები) უფლებები და მოვალეობები, ფასიანი ქაღალდის გადაფორმების, უვარგისი ფასიანი ქაღალდის გამოცვლის, ძალადაკარგულად გამოცხადების, და ახალი საწარმდგენლო დოკუმენტის გაცემის და სავალო დოკუმენტის - საორდერო ფასიანი ქაღალდის გაცემის წესები. კოდექსის 928-ე მუხლით დადგენილია პირადი ფასიანი ქაღალდის ცნება, რომლის თანახმად, განსაზღვრული პირის სახელზე შედგენილი დოკუმენტი შეიძლება გაიცეს იმ პირობით, რომ მოვალეს დაეკისრება გადახდა მხოლოდ ამ პირის დოკუმენტაციის ჩაბარების სანაცვლოდ.

ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული არაკანონიერი ქმედებებისათვის დაწესებულია სისხლის სამართლებრივი და ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა. სისხლის სამართლის კოდექსის 211-ე მუხლი ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ჩეკის ბოროტად გამოყენებისათვის, რამაც გამანადღებელი მნიშვნელოვნად დააზიანა. კოდექსის 212-ე მუხლი ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ

¹ ინსაიდერული ინფორმაცია ნიშნავს არასაჯირო, არსებით ინფორმაციას, რომელიც დაკავშირებულია ერთ ან რამდენიმე ანგარიშვალდებულ საწარმოსთან ან მათ საჯარო ფასიან ქაღალდებთან.

პასუხისმგებლობას ფასიანი ქაღალდის დამზადებაზე, შექმნასა და შენახვაზე გასაღების მიზნით. აგრეთვე ფასიანი ქაღალდის დასამზადებელი ნებისმიერი სახის საბეჭდო ფორმის, მატრიცის, ქაღალდის, საღებავისა და სხვა საგნის ან ნივთიერების უკანონოდ დამზადების, შექმნის, შენახვის ან გასაღების მიზნით გადაზიდვისათვის, ან გასაღებისათვის. ამ მუხლის დამამძიმებელ, მაკვალიფიცირებელ გარემოებად დადგენილია დანაშაულის ჩადენა ასეთი დანაშაულისათვის მსჯავრდებულის, ორგანიზებულ პირთა ჯგუფის მიერ და დიდი ოდენობით.¹ კოდექსის 213-ე მუხლით დადგენილი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ფასიანი ქაღალდის ბაზრის ისეთი წესის დარღვევისათვის როგორიცაა:

- განზრახ სათანადო ნებართვის მიუღებლად ფასიანი ქაღალდის საჯარო შეთავაზება ემისიის პროსპექტის გარეშე, ან შეჩერებული ემისიის პროსპექტით, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია;

- ემისიის პროსპექტში არსებითი ფაქტის ან მოვლენის განზრახ გამოტოვება, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია.

როგორც ავლნიშნეთ, გარდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა, ფასიანი ქაღალდებთან დაკავშირებული უკანონო ქმედებისათვის ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსით დაწესებულია აგრეთვე ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა. კერძოდ, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 165⁴-165⁹ მუხლებით გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა შემდეგ ადმინისტრაციულ გადაცდომებზე;

1. ფასიანი ქაღალდების საჯარო შეთავაზების ისეთი დარღვევებისათვის, როგორიცაა:

- პირის მიერ საბოლოო პროსპექტის გარეშე ფასიანი ქაღალდების საჯარო შეთავაზება ან პროსპექტის გამოყენება, რომლის დამტკიცებაც შეჩერებული ან გაუქმებულია კომისიის მიერ გამოქვეყნებული ინფორმაციის თანახმად;

- ემისიის პროსპექტში არსებითი უზუსტობები და არსებითი მოვლენის გამოტოვება;

- ემიტენტების, ფასიანი ქაღალდების მფლობელების, საბროკერო კომპანიების მმართველობისა და ბროკერების მიერ საჯარო შეთავაზების თაობაზე პროსპექტის დამტკიცებამდე ინფორმაციის გახმაურება;

- ემიტენტების მიერ ფასიანი ქაღალდების ემისიის ან სხვა სათანადო ანგარიშების დადგენილი წესით წარუდგენლობა;

¹ დიდ ოდენობად ითვლება ფასიანი ქაღალდი, რომლის რაოდენობრივი მაჩვენებელი აღემატება ათი ათას ლარს.

- ემიტენტის მმართველი ორგანოს ნებისმიერი წევრის მიერ ემისიის პროესპექტში შესწორებების შეუტანლობა;

- ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მარეგულირებელი ორგანოს მიერ ჩატარებული შემოწმების დროს ემიტენტის მიერ არსებითი მოვლენის შესახებ ინფორმაციის ჩანაწერის ან დოკუმენტის დამალვა ან ფალსიფიცირება.

2. ანგარიშვალდებული საწარმოს მმართველი ორგანოს მიერ ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის წესების ისეთი დარღვევებია, როგორცაა:

- ანგარიშვალდებული საწარმოს მიერ გამოშვებული საჯარო ფასიანი ქაღალდების დადგენილი წესით დემატერიალიზაციის განუხორციელებლობა;

- ემიტენტის მიერ მისი საჯარო ფასიანი ქაღალდების შესახებ ჩანაწერების საწარმოებლად ლიცენზირებული ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორის შეურჩევლობა;

- ემიტენტის მიერ მისი საჯარო ფასიანი ქაღალდების შესახებ ჩანაწერების საწარმოებლად ლიცენზირებული ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორის შეურჩევლობა;

- ლიცენზირებული ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორის შერჩევის თაობაზე შეუტყობინებლობა;

- ანგარიშვალდებული საწარმოს მიერ საჭირო ანგარიშების მოუმზადებლობა ან წარუდგენლობა;

- პირების მიერ ანგარიშის წარუდგენლობა ანგარიშვალდებული საწარმოს ფასიანი ქაღალდების ისეთი შექმნის თაობაზე, რომლის შესახებაც მათ დადგენილი წესით ევალებოდათ ანგარიშის წარდგენა;

3. ლიცენზირების წესების ისეთი დარღვევებია, როგორცაა:

- ფასიანი ქაღალდების ბაზრის იმ მონაწილის მიერ, რომელსაც მოეთხოვება ლიცენზია, ლიცენზიის მიღების ოპერაციების განხორციელება, ან ლიცენზირებულად თავის მოჩვენება, ან საქმიანობის გაგრძელება, როდესაც ლიცენზია შეჩერებული ან გამოთხოვილია;

- დირექტორების ან სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების მიერ წარდგენილ განცხადებაში შეცდომაში შემყვანი ინფორმაციის შეტანა ან არსებითი ინფორმაციის გამოტოვება;

4. ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის წესებისა და სხვა წესების დარღვევები საბროკერო კომპანიის მიერ, როგორცაა:

- დირექტორის, სამეთვალყურეო საბჭოს წევრის ან თანამშრომლის მიერ „მოკლე“ გაყიდვის სესხის აღებისა და სამართო ვაჭრობის დადგენილი წესების დარღვევა;

- ჟურნალებში ჩანაწერებში და საანგარიშგებო მოთხოვნებში დარღვევები;
- ბროკერების მიერ ქცევის შესახებ კომისიის წესების დარღვევა.

5. საფონდო ბირჟის ცენტრალური დეპოზიტარის ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორების, მათი თანამშრომლებისა და მმართველი ორგანოს წევრების მიერ საანგარიშგებო, კონფიდენციალურობის მოთხოვნებისა და წესების შემუშავების პროცედურის ისეთი დარღვევები, როგორცაა:

- საანგარიშგებო მოთხოვნების დარღვევა;
- წესების შემუშავების დადგენილი წესების დარღვევა;
- კონფიდენციალურობის მოთხოვნების დარღვევა.

6. ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის სხვა ისეთი წესების დარღვევა როგორცაა:

- პირის მიერ საჯარო ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა ლიცენზირებული საბროკერო კომპანიის გარეშე;

- პირის მიერ კანონის დარღვევით საჯარო ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა იმ საფონდო ბირჟის გარეთ, რომლებზეც ზორციელდება ამ ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა;

- პირის მიერ ინსაიდერული ინფორმაციის ბოროტად გამოყენება (ინსაიდერული ვაჭრობა);

- პირის მიერ ფასიანი ქაღალდების ნომინალურ მფლობელობასთან დაკავშირებით დადგენილი წესების დარღვევა;

- ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე თაღლითობასა და მანიპულაციაში პირის მონაწილეობა;

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 209-ე მუხლის შესაბამისად, ფასიანი ქაღალდების ეროვნულ კომისიას ენიჭება ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეების განხილვისა და ადმინისტრაციული სახდელის დადების უფლებამოსილება.

საკონტროლო კითხვები:

1. ფასიანი ქაღალდების სამართლებრივი რეგულირება საქართველოში.

2. საფონდო ბირჟების, საბროკერო კომპანიების, ცენტრალური დეპოზიტარის, ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორის, თვითრეგულირებადი ორგანიზაციის ცნება, ფუნქციები;

3. ფასიანი ქაღალდებთან დაკავშირებულ უკანონო ქმედებებზე სისხლისსამართლებრივი და ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა.

თავი 12. დაზღვევის სამართლებრივი რეგულირება

12.1. სადაზღვევო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება. დაზღვევის ცნება და მნიშვნელობა, დაზღვევის ფორმები

მსოფლიო საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ისტორიულმა გამოცდილებამ დაადასტურა, რომ წარმატებული კომერციული საქმიანობა შეუძლებელია მყარი სადაზღვევო გარანტიების გარეშე. ნებისმიერი სამეწარმეო საქმიანობა, დაწყებული პროდუქციის გამოშვებით, მომხმარებლის ადგილამდე ტრანსპორტირებითა და შემდეგ რეალიზაციით, ყოველთვის არის დაკავშირებული გარკვეულ რისკ-ფაქტორებთან, როგორცაა ბუნებრივი კატაკლიზმებით გამოწვეული სტიქიური უბედურებები (მიწისძვრები, წყალდიდობები, გვალვები, ქარიშხლები და სხვა.), არასასურველი ფიზიკური ზემოქმედებების შედეგად გამოწვეული დანაკარგები (ხანძარი, ქურდობა, განზრახ განადგურება, ავარიები და ა.შ.). რეგიონის პოლიტიკური და ეკონომიკური არასტაბილურობითა და მასიური არეულობების შედეგად მიღებული დანაკარგები და სხვა.

ყოველივე ამ არასასურველი, მნიშვნელოვანი და უარყოფითი შედეგების თავიდან ასაცილებლად, საერთაშორისო და ეროვნული კანონმდებლობით, საგარეო კომერციულ ურთიერთობებში ფართოდ გამოიყენება სადაზღვევო გარანტიები, რომლის საფუძველზე სადაზღვევო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული რისკის დადგომის შემთხვევაში, საქონლის მფლობელს ან სხვა დაზღვეულ პირს, უფლება აქვს მოითხოვოს სადაზღვევო კომპანიისგან მიყენებული ზიანის ანაზღაურება ხელშეკრულებით დადგენილი პირობების გათვალისწინებით.

საქონლის, საზღვაო და სხვა გადაზიდვების, მომსახურეობის, საბუშაროს შესრულებისა და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სხვა სფეროებში, აგრეთვე ცხოველებისა და ადამიანის ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაზღვევა რეგულირდება მთელი რიგი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია:

- მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის 1994 წლის შეთანხმება;
- 1994 წლის გენერალური შეთანხმება მომსახურებით ვაჭრობაზე;
- სეულის კონვენცია ინვესტიციების დაცვის გარანტიების შესახებ;
- კონვენცია საერთაშორისო სადაზღვევო ზედამხედველობის ასოციაციის შექმნის შესახებ;

- საერთაშორისო კონვენციები საქმიანობის სხვადასხვა სფეროებში;¹
- ევროკავშირის, დსთ-სა და სხვა რეგიონალური ორგანიზაციების სამართლებრივი ნორმები და ღირებულებები სადაზღვევო საქმიანობასთან დაკავშირებით.²

დაზღვევა არის ფიზიკური და იურიდიული პირის პირადი ან ქონებრივი ინტერესების დასაცავად, სხვადასხვა ფულადი ფონდებისა და წყაროების ხარჯზე, გარკვეული გარემოებებისა და შემთხვევების დადგომისას მიყენებული ზიანის ანაზღაურება ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად, მყარად დადგენილი (შეთანხმებული სადაზღვევო თანხის ოდენობით და არა მიყენებული ზიანის გათვალისწინებით) სადაზღვევო თანხით.

სადაზღვევო ურთიერთობები გავრცელდა და მომდინარეობს უძველესი დროიდან. ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ორი ათასი წლის წინათ ბაბილონის მეფე ხამურაბის კანონში შეტანილია სადაზღვევო ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმები. სადაზღვევო ურთიერთობები არსებობდა მრავალ ქვეყანაში, სეაჭრო ქარავენით გადაადგილებული საქონლის დასაცავად, საზღვაო ტრანსპორტზე მომხდარი შემთხვევების დროს მიყენებული ზიანის ასანაზღაურებლად და შემდეგ გავრცელდა კპოვა სხვა სფეროებში.

თანამედროვე ეკონომიკურ ურთიერთობებში დაზღვევის ინსტიტუტს აკისრია მნიშვნელოვანი ფუნქცია, განსაკუთრებით კი ბიზნესის სფეროში. სადაზღვევო ურთიერთობებში მონაწილე საწარმოს უფლება აქვს, მთელ საწარმოო პროცესში (დაწყებული ნედლეულის მოპოვებით, მისი ტრანსპორტირებით გადამამუშავებელ საწარმომდე, პროდუქციის გამოშვებითა და შემდეგ მისი გადაზიდვით და მიწოდებით მომხმარებლამდე), ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების დადგომისას, ზიანის ანაზღაურების მიღებაზე. მთლიანობაში ნებისმიერ საწარმოს, როგორც მცირესა და საშუალოს, ასევე ტრანსნაციონალურ გიგანტებს ესაჭიროებათ გარკვეული ფინანსები ბუნების სტიქიური თუ სხვა სოციალურ-ეკონომიკური უარყოფითი ფაქტორებით გამოწვეული ზიანის ასანაზღაურებლად.

¹ 1960 წლის 29 ივნისის კონვენცია შესამე პირის წინაშე ბირთვული იარაღის სფეროში პასუხისმგებლობის შესახებ, 1952 წლის კონვენცია – უცხო ქვეყნის სასაერო ზომალდების მიერ შესამე პირისათვის მიყენებული ზიანის შესახებ. კონვენციები და სხვა ნორმები ტვირთების დაზღვევის შესახებ და სხვა.

² ევროკავშირის 1973 წლის 24 ივნისის, 1992 წლის 18 ივნისის ღირებულებები სადაზღვევო საქმიანობასთან დაკავშირებით და სხვა. წიგნში ვ. პოპონდოპულო, საერთაშორისო კომერციული სამართალი. მოსკოვი, 2004, გვ. 428-444

საქართველოში 1990 წლიდან დღემდე მიღებულია მრავალი ნორმატიული აქტი. მათ შორის მნიშვნელოვანია სადაზღვევო საქმიანობის მარეგულირებელი ზოგადი ნორმები, რომლებიც შეტანილია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-20 თავის 799-858 მუხლებში, აგრეთვე მიღებულია ამ სფეროს მარეგულირებელი შვიდი სპეციალური კანონი: 1) 1995 წლის 21 მარტის საქართველოს კანონი "სახელმწიფო სავალდებულო" დაზღვევის შესატანების შესახებ"; 2) 1997 წლის 18 აპრილის კანონი "სამედიცინო დაზღვევის შესახებ"; 3) 1997 წლის 3 მაისის კანონი "დაზღვევის შესახებ"; 4) 1997 წლის 27 ივნისის კანონი "ავტოტრანსპორტის მფლობელთა სამოქალაქო პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის შესახებ"; 5) 1998 წლის 30 ოქტომბრის კანონი "სახელმწიფო საპენსიო დაზღვევისა და უზრუნველყოფის შესახებ"; 6) 1999 წლის 3 თებერვლის კანონი "სავალდებულო ხანძარსაწინააღმდეგო დაზღვევის შესახებ"; 7) 1999 წლის 24 ივნისის კანონი "პარლამენტის წევრის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის სავალდებულო დაზღვევისა და საპენსიო უზრუნველყოფის შესახებ".

"დაზღვევის შესახებ" საქართველოს კანონის შესაბამისად, დაზღვევა არის ურთიერთობა ფიზიკური და იურიდიული პირების პირადი და ქონებრივი ინტერესების დასაცავად გარკვეული გარემოებების (სადაზღვევო შემთხვევის) დადგომისას ამ პირთა მიერ გადახდილი სადაზღვევო შენატანებით (სადაზღვევო პრემიით) ფორმირებული ფულადი ფონდებისა და კანონმდებლობით ნებადართული სხვა წყაროების ხარჯზე. ზოგადად, სადაზღვევო საქმიანობა არის მზღვეველის საქმიანობა, დაკავშირებული დამზღვევისა და გადამზღვევის ხელშეკრულების დადებასა და განხორციელებასთან. ამ კანონის თანახმად, დაზღვევის ობიექტი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ქონებრივი ან პირადი არაქონებრივი ინტერესი, რომელიც არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კანონმდებლობას, მათ შორის:

ა) დაზღვევა, დაკავშირებული დაზღვეულის სიცოცხლესთან, ჯანმრთელობასთან, შრომისუნარიანობასთან, საპენსიო უზრუნველყოფასთან და სხვა პირად ინტერესებთან (პირადი დაზღვევა);

ბ) დაზღვევა, დაკავშირებული ქონების ფლობასთან, განკარგავსთან და ქონებით სარგებლობასთან (ქონების დაზღვევა);

გ) დაზღვევა, დაკავშირებული დაზღვეულის მიერ მესამე (ფიზიკური ან იურიდიული) პირისათვის ან მისი ქონებისათვის მიყენებულ ზიანთან (პასუხისმგებლობის დაზღვევა).

კანონი ასევე განსაზღვრავს დაზღვევის სახეობებს, რომელიც ზორციელდება ნებაყოფლობითი და სავალდებულო ფორმებით.

ნებაყოფლობითი დაზღვევა ზორციელდება მზღვეველსა და დამზღვევს შორის დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე. ნებაყოფლობითი დაზღვევის სახეობები, პირობები და განხორციელების წესი ღვინდება მზღვეველსა და დამზღვევს შორის დადებული ხელშეკრულებით. ნებაყოფლობით დაზღვევას ახორციელებს საქართველოს ნებისმიერი, ლიცენზირებული სადაზღვევო ორგანიზაცია.

სავალდებულო დაზღვევა არის დაზღვევის ისეთი ფორმა, რომლის დროსაც დაზღვევის ობიექტი, სახეობები და განხორციელების წესი განისაზღვრება შესაბამისი კანონით სავალდებულო დაზღვევის შესახებ. სავალდებულო დაზღვევისას მზღვეველი ვალდებულია, ხელშეკრულება დადოს დამზღვევთან კანონით განსაზღვრული პირობებით. მზღვეველს უფლება აქვს, დამზღვევს შესთავაზოს ამ უკანასკნელისათვის კანონით დადგენილზე უფრო ხელსაყრელი პირობები. სავალდებულო დაზღვევას ახორციელებს აგრეთვე საქართველოს ნებისმიერი, ლიცენზირებული სადაზღვევო ორგანიზაცია.

კანონით დადგენილია დაზღვევის ურთიერთობის მონაწილენი. დამზღვევი არის პირი, რომელმაც მზღვეველთან დადო დაზღვევის ხელშეკრულება. დამზღვევი შეიძლება იყოს როგორც იურიდიული, ისე ფიზიკური პირი. საქართველოში რეგისტრირებულ იურიდიულ პირებს საქართველოს ტერიტორიაზე განხორციელებულ საქმიანობასთან და საქართველოს ტერიტორიაზე განთავსებულ ქონებასთან დაკავშირებული დაზღვევის ხელშეკრულებები, გარდა გადაზღვევის ხელშეკრულებებისა, შეუძლიათ დადონ მხოლოდ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მიერ ლიცენზირებულ სადაზღვევო ორგანიზაციებთან. ამავე დროს, საქართველოს მოქალაქეებს საქართველოს ტერიტორიაზე დაზღვევის ხელშეკრულებები შეუძლიათ დადონ მხოლოდ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მიერ ლიცენზირებულ სადაზღვევო ორგანიზაციებთან.

მზღვეველი არის იურიდიული პირი, რომელიც შექმნილია სადაზღვევო საქმიანობის განხორციელებისათვის და რომელსაც ამ კანონით დადგენილი წესით მიღებული აქვს დაზღვევის შესაბამისი სახეობის განხორციელების ლიცენზია. მზღვეველის, როგორც ორგანიზაციის რეგისტრაცია ზორციელდება საქართველოში იურიდიული პირის რეგისტრაციისათვის დადგენილი წესით. კანონის შესაბამისად, სადაზღვევო ორგა-

ნიზაციის ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმად დასაშვებია მხოლოდ შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება და სააქციო საზოგადოება. ამასთან ერთად, საბიუჯეტო ორგანიზაციას ეკრძალება სადაზღვევო ორგანიზაციის დაფუძნება და სადაზღვევო ორგანიზაციის დაფუძნებლად ყოფნა. სადაზღვევო ორგანიზაციის რეორგანიზაცია ან ლიკვიდაცია ხორციელდება კანონმდებლობის შესაბამისად.

დაზღვეული არის პირი, რომლის მიმართაც ხორციელდება დაზღვევა. დამზღვევი შეიძლება იმავდროულად იყოს დაზღვეული, თუ დაზღვევის ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, სადაზღვევო ურთიერთობებში თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში მონაწილეობენ მოსარგებლე (სარგებლის მიმღები), სადაზღვევო აგენტი და სადაზღვევო ბროკერი.

მოსარგებლე არის ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც დაზღვევის ხელშეკრულების ან დაზღვევის შესახებ კანონმდებლობის თანახმად იღებს სადაზღვევო ანაზღაურებას. მოსარგებლე შეიძლება დადგინდეს როგორც პირადი, ისე ქონების დაზღვევისას. სავალდებულო დაზღვევისას მოსარგებლის განსაზღვრა ხდება დაზღვევის მოცემული სახეობის მარეგულირებელი კანონმდებლობით – “ავტოტრანსპორტის მფლობელთა სამოქალაქო პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის შესახებ“, “სავალდებულო ზანძარსაწინააღმდეგო დაზღვევის შესახებ“ საქართველოს კანონებით, ხოლო ნებაყოფლობითი დაზღვევისას მოსარგებლეს ადგენს დამზღვევი. დაზღვეული არის მოსარგებლე, თუ სავალდებულო დაზღვევის შესახებ კანონმდებლობით ან დაზღვევის ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული. საკუთრების დაზღვევის ხელშეკრულება მოსარგებლის სასარგებლოდ შეიძლება დაიდოს მოსარგებლის სახელის ან სახელწოდების მიუთითებლად. ასეთი ხელშეკრულების დადებისას დამზღვევს ეძლევა დაზღვევის მოწმობა (პოლისი, სერტიფიკატი და ა.შ.) წარმდგენზე. ამ შემთხვევაში სარგებლის მიმღებია ის, ვინც მზღვეველს წარუდგენს ზემოთ აღნიშნულ დოკუმენტს. მოსარგებლის სასარგებლოდ ხელშეკრულების დადება დამზღვევს არ ათავისუფლებს ამ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულებისაგან.

მზღვეველს შეუძლია განახორციელოს სადაზღვევო საქმიანობა სადაზღვევო აგენტისა და სადაზღვევო ბროკერის მეშვეობით. სადაზღვევო აგენტი არის იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც მოქმედებს მზღვეველის დავალებით და სახელით, მისთვის მზღვეველის მიერ მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში.

სადაზღვევო ბროკერი არის იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ლიცენზიის შესაბამისად ახორციელებს დაზღვევის სფეროში საშუაშაველო საქმიანობას, როგორც თავისი სამეწარმეო საქმიანობის სახეობას. სადაზღვევო ბროკერის ურთიერთობა მზღვეველთან და დამზღვევეთან განისაზღვრება მათ შორის დადებული ხელშეკრულებით. აკრძალულია მზღვეველის, სადაზღვევო აგენტის ან სადაზღვევო ბროკერის მიერ უცხოეთის სადაზღვევო ორგანიზაციის სახელით დაზღვევის ხელშეკრულების დადება, გარდა ავტომფლობელის სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევის ხელშეკრულებისა, რომელიც გამოიყენება მხოლოდ საქართველოს ფარგლებს გარეთ. სადაზღვევო ბროკერი და სადაზღვევო აგენტი ვალდებული არიან, დაზღვევის ხელშეკრულების დადებისას მზღვეველს შეატყობინონ მათთვის ცნობილი ყველა გარემოების შესახებ, რომელთაც მნიშვნელობა აქვს დაზღვევის ხელშეკრულებით განსაზღვრული პირობებისათვის.

“დაზღვევის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლი არეგულირებს დაზღვევის სფეროში უცხოეთის ფიზიკური და იურიდიული პირების საქმიანობას საქართველოს ტერიტორიაზე. უცხოელი მოქალაქე, მოქალაქეობის არმქონე პირი, საქართველოს ტერიტორიაზე უცხოური კაპიტალით შექმნილი იურიდიული პირი, უცხოური იურიდიული პირის ფილიალი და წარმომადგენლობა, რომლებიც თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ საქართველოს ტერიტორიაზე, აწარმოებენ დაზღვევას საქართველოს სადაზღვევო ორგანიზაციებში საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

მითითებულ პირებს საქართველოს ტერიტორიაზე დაზღვევის სფეროში აქვთ ყველა ის უფლება და ეკისრებათ ყველა ის ვალდებულება, რაც საქართველოს მოქალაქეებსა და იურიდიულ პირებს. ამავე დროს, უცხოელ ფიზიკურ პირს, მოქალაქეობის არმქონე პირს, უცხოურ იურიდიულ პირს (უცხოეთის სადაზღვევო და გადაზღვევის ორგანიზაციების ჩათვლით) უფლება აქვს, იყოს საქართველოს დაზღვევისა და გადაზღვევის ორგანიზაციების დამფუძნებელი. ამასთან ერთად, უცხოეთის სადაზღვევო ორგანიზაციის, როგორც უშუალო მზღვეველის საქმიანობა საქართველოს ტერიტორიაზე აკრძალულია.

საქართველოს სადაზღვევო ორგანიზაციას შეუძლია დამოუკიდებლად დადოს გადაზღვევის ხელშეკრულება უცხოეთის ერთ ან რამდენიმე გადაზღვეველთან უშუალოდ. საქართველოს ტერიტორიაზე უცხოური იურიდიული პირის მიერ სადაზღვევო ბროკერის ფუნქციების გან-

ხორციელება დასაშვებია მხოლოდ საქართველოს სადაზღვევო ორგანიზაციისათვის, მის მიერ აღებული რისკის უცხოეთში გადაზღვევის სფეროში. საქართველოს უცხოური იურიდიული პირი სადაზღვევო ბროკერის საქმიანობას ახორციელებს ფილიალის ან წარმომადგენლის მეშვეობით, რომელიც რეგისტრირებულია სათანადო წესით, ან უშუალოდ საქართველოს იურიდიულ პირებთან დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე. საქართველოს სადაზღვევო ორგანიზაციას თავისი რისკის უცხოეთში გადაზღვევასთან დაკავშირებით შეუძლია უშუალოდ ისარგებლოს უცხოური საბროკერო ორგანიზაციის მომსახურებით.

საქართველოს პრეზიდენტის 1997 წლის 13 აგვისტოს № 433 ბრძანებულებით დამტკიცებულია საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის დებულება. დებულების თანახმად, ეს სამსახური არის საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულებაში მყოფი დამოუკიდებელი სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულება, რომელიც მონაწილეობს დაზღვევის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებაში და ახორციელებს აღმასრულებელ ხელისუფლებას სახელმწიფო რეგულირების მიზნით. სამსახურის ძირითად ამოცანად დებულებით განსაზღვრულია დაზღვევის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებაში მონაწილეობა და მისი განხორციელება, სადაზღვევო მექანიზმის სრულყოფა, სადაზღვევო ბაზრის რეგულირება და სადაზღვევო საქმიანობის ზედამხედველობა. სამსახურის ფუნქციებია:

ა) სადაზღვევო, მათა შორის, დაზღვევის სფეროში საბროკერო საქმიანობის ლიცენზირება;

ბ) მზღვეველის, დაზღვევის ბროკერის, არაკომერციული დაზღვევის ორგანიზაციათა (ურთიერთდაზღვევის საზოგადოება) რეესტრის წარმოება;

გ) ლიცენზირების წესების შემუშავება, დადგენა შესაბამის სამინისტროებთან და უწყებებთან შეთანხმებით და გამოცემა;

დ) ლიცენზიის ასაღებად აუცილებელი შევსებული საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ოდენობის დაწესება (მათ შორის, ფულადი ფორმით) მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად;

ე) მზღვეველის მიერ გამოყენებული სადაზღვევო ტარიფების გამოთვლის მეთოდის შემუშავება და მათი გამოყენებისადმი ზედამხედველობის განხორციელება;

ვ) მზღვეველთა გადახდისუნარიანობის კონტროლი;

ზ) სადაზღვევო რეზერვებისა და ფონდების ნუსხის განსაზღვრა,

მათი შექმნის, განთავსებისა და ინვესტირების წესების დადგენა და გამოცემა;

თ) მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, სადაზღვევო ოპერაციების მაჩვენებლებისა და ფორმების, მზღვეველის ანგარიშგებისა და მისი წარდგენის ვადების დადგენა და გამოცემა;

ი) მზღვეველის აქტივებსა და აღებულ სადაზღვევო ვალდებულებებს შორის ზღვრული თანაფარდობის განსაზღვრის მეთოდის შემუშავება და ნორმატიული მოცულობის დადგენა და გამოცემა;

კ) მზღვეველის მიერ მოზიდულ ფინანსურ საშუალებებსა და საკუთარ კაპიტალს შორის ზღვრული თანაფარდობის დადგენა და გამოცემა;

ლ) ნორმატიული და მეთოდური დოკუმენტაციის გამოცემა სადაზღვევო საქმიანობის იმ საკითხებზე, რომლებიც მოქმედი კანონმდებლობით განეკუთვნება სამსახურის კომპეტენციას.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს ორი სახის დაზღვევის ფორმას. პირველი არის სავალდებულო, მეორე კი ნებაყოფლობითი დაზღვევა. სავალდებულო დაზღვევის ფორმას განეკუთვნება ქონების სავალდებულო ხანძარსაწინააღმდეგო დაზღვევა და ავტოტრანსპორტის მფლობელთა სამოქალაქო პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევა. დაზღვევის დანარჩენი სახეობები არის ნებაყოფლობითი. ანუ ფიზიკურ პირს შეუძლია დააზღვიოს როგორც ქონება, ასევე თავისი ჯანმრთელობა და სიცოცხლე, სხვა უბედურ შემთხვევათა (ტრავმის მიყენება, შემთხვევითი მოწამვლა, მოტეხილობა და სხვ.), იურიდიულ პირს კი უფლება აქვს დააზღვიოს ბალანსზე არსებული ქონება, ნებისმიერი მომსახურება, ფასეულობათა გადაზიდვები და სხვა მატერიალური სიკეთე.

ამრიგად, კანონმდებლობის შესაბამისად, დაზღვევის ობიექტი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ქონებრივი ან პირადი არაქონებრივი ინტერესი, დაკავშირებული დაზღვეულის სიცოცხლესთან, ჯანმრთელობასთან, შრომისუნარიანობასთან, საქენსიო უზრუნველყოფასთან და სხვა პირად ინტერესებთან, აგრეთვე ქონების ფლობასთან, განკარგვასა და ქონებით სარგებლობასთან. ამავ დროს, კანონმდებლობით დადგენილია სავალდებულო დაზღვევის ფორმები, რომლებიც ითვალისწინებს სავალდებულო დაზღვევის ხელშეკრულების აუცილებელ გაფორმებას. “სავალდებულო ხანძარსაწინააღმდეგო დაზღვევის შესახებ” საქართველოს კანონის მე-19 მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახელმწიფო ხანძარსაწინააღმდეგო სამსახური ვალ-

დებულება, სავალდებულო ხანძარსაწინააღმდეგო დაზღვევის უქონლობის გამოვლენის შემთხვევაში, გამოიყენოს “სახანძრო უსაფრთხოების შესახებ” საქართველოს კანონით მინიჭებული უფლებამოსილება. ამავე მუხლის მე-2 პუნქტში კი მითითებულია, რომ სახელმწიფო საგადასახადო ინსპექციის ორგანოებმა არ უნდა მიიღონ გაანგარიშებები ქონების გადასახადის შესახებ და არ უნდა ჩაიბარონ ბუღალტრული ანგარიშები (ბალანსი) საწარმოსაგან, რომელიც არ წარმოადგენს ამ კანონით განსაზღვრულ სადაზღვევო პოლისს (მოწმობას). დაზღვევის ამ ფორმით გათვალისწინებულია ხანძრის, აფეთქების, საწარმოზე მეხის დაცემით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება, საწარმომ ყოველწლიურად უნდა გადაიხადოს ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულების 0.4% (სადაზღვევო პრემიის განაკვეთი). იმ შემთხვევაში, თუ დადგა სადაზღვევო შემთხვევა ანუ ხანძარმა, აფეთქებამ ან მეხის დაცემამ დააზიანა დაზღვეულის ქონება, სადაზღვევო ანაზღაურება ხორციელდება სადაზღვევო თანხის ფარგლებში, ანუ ძირითადი საშუალებების ნარჩენი საბალანსო ღირებულების მიხედვით.

“ავტოტრანსპორტის მფლობელთა სამოქალაქო პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის შესახებ” საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის შესაბამისად, ავტოტრანსპორტის მფლობელი ვალდებულია დააზღვიოს თავისი სამოქალაქო პასუხისმგებლობა მის მფლობელობაში არსებულ ყოველ ავტოტრანსპორტზე. ამავე დროს, ამ კანონის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტში მოცემულია იმპერატიული ნორმა, რომლის თანახმად საგზაო პოლიციის ორგანოები მოვალენი არიან ტექნიკურ დათვალიერებაზე არ გაატარონ ის ავტოტრანსპორტი, რომლის მფლობელსაც გაფორმებული არა აქვს შესაბამისი დაზღვევა. კანონის ეს კატეგორიული მოთხოვნა გამყარებულია 21-ე მუხლით, რომლის შესაბამისად პირი, რომელიც ავტოტრანსპორტის ექსპლუატაციას ახორციელებს სამოქალაქო პასუხისმგებლობით დაუზღვევლად, პასუხს აგებს ადმინისტრაციული წესით. შესაბამისად, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 118-ე მუხლით დადგენილია პასუხისმგებლობა იმ სატრანსპორტო საშუალებების მართვისათვის, რომელსაც არ გაუვლია ტექნიკური დათვალიერება დადგენილი წესით, ან ასეთი სატრანსპორტო საშუალებების სამართავად გადაცემისათვის. ამ ნორმის დარღვევისათვის კი გათვალისწინებულია ადმინისტრაციული სახდელის დადება სამიდან რვა ლარამდე ოდენობით.

ამავე დროს, “დაზღვევის შესახებ” საქართველოს კანონის მე-6 მუხ-

ლით გათვალისწინებულია სავალდებულო დაზღვევის წესების დარღვევის შედეგები.

თუ პირი, რომლის მიმართაც კანონის ძალით უნდა განხორციელდეს სავალდებულო დაზღვევა, დაზღვეული არ არის, მას უფლება აქვს, სასამართლო წესით მოსთხოვოს დაზღვევის განხორციელება დამზღვევს, რომელსაც ევალება მისი დაზღვევა. თუ დამზღვევემ არ დადო დაზღვევის ხელშეკრულება, ან დადო ისეთი პირობით, რომელიც აუარესებს დაზღვეულის მდგომარეობას კანონმდებლობით გათვალისწინებულ პირობებთან შედარებით, დამზღვევი სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას ვალდებულია დაზღვეულს აუნაზღაუროს ზიანი იმ ოდენობით, რომელსაც დაზღვეული მიიღებდა მოცემული დაზღვევის არსებობის შემთხვევაში. დამზღვევს უფლება აქვს სასამართლო წესით მზღვეველს მოსთხოვოს ხელშეკრულების დადება კანონით განსაზღვრული პირობით. მზღვეველს, ამავე დროს, უფლება აქვს, დამზღვევს შესთავაზოს კანონით უფრო ხელსაყრელი პირობები.

მითითებული სავალდებულო ფორმის სადაზღვევო რისკი რჩება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ავტოტრანსპორტის მძღოლმა მოახდინა ავტოსაგზაო შემთხვევა, რის შედეგად დაზიანდა ფიზიკური პირი. სადაზღვევო ანაზღაურება ცვალებადია და განისაზღვრება სხეულის დაზიანების ხარისხის შესაბამისად.

საქართველოს კანონი “პარლამენტის წევრის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის სავალდებულო დაზღვევისა და საპენსიო უზრუნველყოფის შესახებ” ითვალისწინებს პარლამენტის წევრის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის სავალდებულო დაზღვევას პარლამენტის წევრის უფლებამოსილების ვადით.

“სამედიცინო დაზღვევის შესახებ” საქართველოს კანონი ითვალისწინებს დაზღვევის როგორც სავალდებულო, ასევე ნებაყოფლობით ფორმას. ამ კანონის მე-12 მუხლის თანახმად, სახელმწიფო სავალდებულო დაზღვევის პროგრამას შეიმუშავენ საქართველოს ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტრო სამედიცინო დაზღვევის სახელმწიფო კომპანიასა და სხვა დაინტერესებულ საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან შეთანხმებით. პროგრამას საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით ამტკიცებს საქართველოს პარლამენტი.

გარდა აღნიშნულისა, სამოქალაქო კოდექსის ცალკეულ მუხლში გათვალისწინებულია პირის მოვალეობა – გააფორმოს დაზღვევის ხელშეკრულება. კერძოდ, 245-ე მუხლით განსაზღვრულია, რომ უძრავი ნივთის უზუ-

ფრუქტის დროს უზუფრუქტარი ვაღლებულია უზუფრუქტის არსებობის მანძილზე დააზღვიოს ნოთი. სამოქალაქო კოდექსის 691-ე მუხლის შესაბამისად, გამგზავნის მიერ საფრთხეშემცველი ტვირთის გაგზავნისას, ის ვაღლებულია გადამზიდველს მიაწოდოს ზუსტი ინფორმაცია ამ ტვირთის შესახებ, საჭიროების შემთხვევაში კი დააზღვიოს ტვირთი. ასევე, ამ კოდექსის 734-ე მუხლი ითვალისწინებს ტვირთის დაზღვევის მოვალეობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ექსპედიტორი ამის თაობაზე მიიღებს მითითებას შემკვეთისგან. განსაკუთრებული მითითების არარსებობისას, ექსპედიტორი მოვალეა დააზღვიოს ტვირთი მხოლოდ ჩვეულებრივი პირობით.

სადაზღვევო საქმიანობის მარეგულირებელი კანონმდებლობის შესაბამისად, სადაზღვევო ანაზღაურება ხორციელდება მხოლოდ ხელშეკრულებით განსაზღვრული პირობების გათვალისწინებით და სადაზღვევო შემთხვევის არსებობისას, ანუ სადაზღვევო რისკის – იმ საფრთხის დადგომის შედეგად, რომლისგანაც დაზღვეულია პიროვნება ან ქონება. “დაზღვევის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის ი) პუნქტის შესაბამისად, სადაზღვევო რისკი არის მოვლენა, რომელიც შეიცავს მისი დადგომის შესაძლებლობას და შემთხვევითობის ნიშნებს და რომლის გამოც ხდება დაზღვევა. ამ ნორმებიდან გამომდინარე, დაზღვევის რისკი, რომელიც კონკრეტულად უნდა მიეთითოს სადაზღვევო ხელშეკრულებაში, შესაძლოა დადგეს მომავალში და ის წინასწარ არ არის ცნობილი. სადაზღვევო ანაზღაურება ხორციელდება მხოლოდ მომავალში ამ შესაძლო სადაზღვევო შემთხვევის დადგომის შემდეგ. მიუხედავად იმისა, რომ დამზღვევმა დროულად გადაიხადა სადაზღვევო პრემია, დადგენილი ვადის გასვლის შედეგად სადაზღვევო ხელშეკრულება შეიძლება ისე გაუქმდეს, რომ სადაზღვევო შემთხვევა არც კი დადგეს.

კანონით გათვალისწინებულია რისკების დაზღვევის ცნება, რომელიც გულისხმობს სადაზღვევო კომპანიის მიერ სადაზღვევო რისკების გადაზღვევას, რისთვისაც სადაზღვევო კომპანია გადამზღვევ კომპანიას უხდის წინასწარ შეთანხმებულ საკომისიოს შესაბამისი რისკების ოდენობის ლიმიტებში გადაზღვევისათვის. სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას, გადამზღვევი კომპანია თავის თავზე იღებს ვაღლებულებას, ანაზღაუროს შეთანხმებული თანხა. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საქართველოში ვერჯერობით არ არსებობს გადამზღვევი კომპანიები და მზღვევლები ახორციელებენ რისკის გადაზღვევას საერთაშორისო სადაზღვევო ბაზარზე.

ამრიგად, საქართველოში სადაზღვევო საქმიანობის მარეგულირებელი

საკანონმდებლო აქტებით დადგენილია სავალდებულო დაზღვევა, რომლის საფუძველზე დამზღვევისათვის დაზღვევის ხელშეკრულების მოვალეობის დაკისრება საჯარო-სამართლებრივ ხასიათზე მიუთითებს. ყველა სხვა შემთხვევაში, დაზღვევა არის ნებაყოფლობითი, რის საფუძველზე გაფორმებული ხელშეკრულებები არის კერძო სამართლებრივი. ამასთან ერთად, ფიზიკურ და იურიდიულ პირს, ამ შემთხვევაში კი დამზღვევს, უფლება აქვს ერთი და იმავე დაზღვევის ობიექტი დააზღვიოს, როგორც სავალდებულო დაზღვევით, ისე ნებაყოფლობითი ფორმითაც.

12.2. დაზღვევის ხელშეკრულების ცნება და დაზღვევის ზოგადი პირობები

დაზღვევის ხელშეკრულების ცნება მოცემულია სამოქალაქო კოდექსის 799-ე მუხლში, რომლის თანახმად დაზღვევის ხელშეკრულებით მზღვეველი მოვალეა დამზღვევს (ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელმაც დადო დაზღვევის ხელშეკრულება მზღვეველთან) აუნაზღაუროს სადაზღვევო შემთხვევით მიყენებული ზიანი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად, მყარად დადგენილი სადაზღვევო თანხით. დაზღვევის ხელშეკრულების პირობების თანახმად, მზღვეველი მოვალეა გადაიხადოს სადაზღვევო თანხა ან შეასრულოს სხვა შეპირებული მოქმედება. დამზღვევი კი მოვალეა გადაიხადოს სადაზღვევო თანხა (პრემია).

სამოქალაქო კოდექსის 802-ე მუხლით დადგენილია მზღვეველის მოვალეობა, დამზღვევს ჩააბაროს ხელმოწერილი საბუთი, სადაზღვევო მოწმობა (პოლისი), ხელშეკრულების დადების შესახებ. სადაზღვევო პოლისის ცნება განმარტებულია კანონში “დაზღვევის შესახებ”.

სადაზღვევო პოლისი არის მზღვეველის მიერ გაცემული დაზღვევის ხელშეკრულება, რომელიც წარმოადგენს განხორციელებული დაზღვევის დამადასტურებელ საბუთს და დამზღვევს უფლება აქვს სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას მოითხოვოს სადაზღვევო ანაზღაურება ან სადაზღვევო თანხა. სადაზღვევო პოლისი უნდა შეიცავდეს შემდეგ მონაცემებს:

- ა) ხელშეკრულების მხარეების ვინაობასა და მათ ადგილსამყოფელს (საცხოვრებელ ადგილს ან იურიდიულ მისამართს);
- ბ) დაზღვევის საგნისა და დაზღვეული პირის დასახელებას;
- გ) სადაზღვევო რისკის განსაზღვრას;
- დ) დაზღვევის დასაწყისს და ხანგრძლივობას;
- ე) სადაზღვევო თანხის ოდენობას;

ვ) სადაზღვევო შესატანის მოცულობას, მისი გადახდის ადგილსა და ვადას.

კანონმდებლობით დადგენილია, რომ დაზღვევის ხელშეკრულება ძალაში შედის ხელშეკრულების დადების დღის ოცდათხუთსაათზე და მთავრდება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადის ბოლო დღის ოცდათხუთსაათზე. ამასთან, თუ დაზღვევის ხელშეკრულება დადებულია ხუთ წელზე მეტი ვადით, ამ შემთხვევაში თოთოეულ მხარეს, ანუ მზღვეველსა და დამზღვევს, შეუძლია მოშალოს ხელშეკრულება ამის შესახებ გაფრთხილებიდან სამი თვის გასვლის შემდეგ.

სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისთანავე, ანუ იურიდიული ფაქტის დადგომისას, რომლის საფუძველზე სადაზღვევო ხელშეკრულება ითვალისწინებს სადაზღვევო ანაზღაურების გადახდას, დამზღვევი მოვალეა ამის შესახებ აცნობოს მზღვეველს. ამასთან, კანონმდებლობით მზღვეველი უფლებამოსილია სადაზღვევო შემთხვევის დადგომის შემდეგ დამზღვევს მოსთხოვოს იურიდიული ფაქტის (სადაზღვევო შემთხვევის დადგომის) დადასტურების ცნობები. მზღვეველი ვალდებულია სრულად გადაიხადოს შემთხვევის დადგომით მიყენებული ზიანი, მყარად დადგენილი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად. სადაზღვევო თანხით დაზღვევისას მზღვეველი იხდის სადაზღვევო თანხას ან ასრულებს ხელშეკრულებით განსაზღვრულ სხვა მოქმედებას.

საქართველოში სადაზღვევო საწარმოების (კომპანიების) მუშაობის ანალიზით დადგენილია, რომ გარდა სავალდებულო დაზღვევისა, ნებაყოფლობითი სადაზღვევო ხელშეკრულების გაფორმება, ძირითადად, ხორციელდება დაზღვევის შემდეგ ობიექტებზე:

- ავტოტრანსპორტის ნებაყოფლობითი დაზღვევა, რომელიც გულისხმობს ავტოტრანსპორტის მფლობელის მიერ მის საკუთრებაში მყოფი ავტოტრანსპორტის ნებაყოფლობით დაზღვევას — მანქანის ფიზიკურ ზიანსა თუ გატაცებაზე ან მოპარვაზე. ხელშეკრულებით დაზღვევის ამ პროდუქტს შეიძლება თან დაერთოს მესამე მხარისადმი პასუხისმგებლობა, რომელიც გულისხმობს მესამე მხარისადმი მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას, მიუხედავად იმისა, ეს ზიანი მიადგა სხვა პირის ქონებას, თუ ჯანმრთელობას. ამ სახის დაზღვევისას დგება შესაბამისი სადაზღვევო ლიმიტები, რომელსაც ირჩევს დამზღვევი პიროვნება.

- დაზღვევის ხელშეკრულებით ტვირთების დაზღვევა, რომელიც გულისხმობს ნებისმიერი პიროვნების ან იურიდიული პირის უფლებამოსილებას, დააზღვიოს ის ტვირთი, რომელსაც აგზავნის ან იღებს. დაზ-

ლევვა ზდება ყველა რისკისაგან ანუ ის ფიზიკური ზიანი, რაც შეიძლება მიადგეს დამზღვევის მიერ დაზღვეულ ტვირთს, ასევე ტვირთის მოპარვისას მიღებული ზიანიც.

- ჯანმრთელობის დაზღვევა. დაზღვეულმა პიროვნებამ შეიძლება აირჩიოს მისთვის სასურველი სადაზღვევო პროდუქტი. სადაზღვევო პროდუქტები განირჩევა ერთმანეთისაგან სადაზღვევო ანაზღაურების ფარგლებით და მომსახურების არეალით. არსებობს იაფფასიანი სადაზღვევო პროდუქტები, რომელიც გულისხმობს მხოლოდ გადაუდებელი სასწრაფო დახმარების ხარჯების ანაზღაურებას და ძვირადღირებული სადაზღვევო პროდუქტები, რომელიც გულისხმობს სტაციონარული მომსახურების ხარჯების ანაზღაურებას.

- სამოგზაურო დაზღვევა გულისხმობს სამოგზაუროდ წასული პირის საზღვარგარეთ გაწეული სამედიცინო ხარჯების ანაზღაურებას. ამ სახის დაზღვევა ასევე გულისხმობს რეპატრიაციის ხარჯებსაც, ანუ პიროვნების საზღვარგარეთ გარდაცვალების შემთხვევაში მისი ჩამოსვენების ხარჯების ანაზღაურებას.

- ქონების ნებაყოფლობითი დაზღვევა, რომელიც გულისხმობს იურიდიული თუ ფიზიკური პირების საკუთრებაში არსებული ქონების დაზღვევას იმ რისკებზე, რომელიც მათ სურთ. სადაზღვევო თანხის დადგენა ზდება საბაზრო ან აღდგენითი ღირებულებიდან დამზღვევსა და მზღვეველს შორის ურთიერთშეთანხმებით.

- სამშენებლო რისკების დაზღვევა, რომელიც შეიცავს სამშენებლო ობიექტზე არსებული მანქანა – დანადგარებისა და სამშენებლო მასალების მარაგის დაზღვევას ნებისმიერი შესაძლო რისკისაგან, ამ პროდუქტს თან ერთვის ხოლმე მესამე მხარისადმი პასუხისმგებლობის დაზღვევა, როდესაც კონკრეტული მშენებლობის მიმდინარეობისას დაზიანდა მესამე მხარის ქონება ან ფიზიკური ზიანი მიადგა კერძო პირს. ეს პროდუქტი არის ნებაყოფლობითი სახის, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში დამკვეთი ორგანიზაციები ითხოვენ თავისი კონტრაქტორისაგან ამ სახის დაზღვევის არსებობას.

- გადამზიდველის პასუხისმგებლობის დაზღვევა გულისხმობს გადამზიდველის პასუხისმგებლობის დაზღვევას დამკვეთის, ანუ ტვირთის მფლობელის წინაშე. როგორც წესი, გადამზიდველი წლის დასაწყისში ირჩევს პასუხისმგებლობის იმ ლიმიტებს, რაზეც უნდა დაეზღვიოს და იხდის შესაბამის წლიურ სადაზღვევო პრემიას.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 815-ე მუხლის თანახმად, დამ-

ზღვევს ეკისრება სადაზღვევო შესატანის გადახდის ვალდებულება. ამასთან, დამზღვევი მოვალეა გადაიხადოს სადაზღვევო შესატანი მხოლოდ დაზღვევის დამადასტურებელი საბუთის – სადაზღვევო ხელშეკრულების, სადაზღვევო პოლისის მიღების შემდეგ. მზღვეველი თავისუფლდება თავისი მოვალეობის შესრულებისაგან, თუ პირველი ან ერთჯერადი სადაზღვევო შესატანი დროულად არ იქნა გადახდილი. იმ შემთხვევაში, როდესაც სადაზღვევო შესატანი დამზღვევის მიერ დროულად არ არის გადახდილი, მზღვეველი უფლებამოსილია, წერილობით განსაზღვროს გადახდის ორკვირიანი ვადა, ამასთან, უნდა მიუთითოს იმ შედეგზე, რომელიც ვადის გასვლას მოჰყვება. თუ ვადის გასვლის შემდეგ დადგება სადაზღვევო შემთხვევა და ამ დროისათვის დამზღვევის მიერ გადაცილებულია შესატანის ან დადგენილი პროცენტის გადახდის ვადა, მაშინ მზღვეველი თავისუფლდება თავისი მოვალეობებისაგან.

სამოქალაქო კოდექსის 818-ე მუხლი ითვალისწინებს მზღვეველის მიერ სადაზღვევო შესატანის არადროულად გადახდისათვის ხელშეკრულების მოშლის პირობებს. ამ ნორმით დადგენილია, რომ თუ დამზღვევმა თავის დროზე არ შეიტანა სადაზღვევო შესატანის თანხა, მზღვეველს შეუძლია ერთი თვით ადრე გააფრთხილოს დამზღვევი ხელშეკრულების მოშლის თაობაზე და თუ ამ ვადაში ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხა მზღვეველის მიერ არ იქნა გადახდილი, დამზღვევს შეუძლია მოშალოს იგი.

ამავე დროს, კანონი ითვალისწინებს მზღვეველის მიერ სადაზღვევო შესატანის გადახდის შეწყვეტას იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელშეკრულების დადების შემდეგ გაირკვევა, რომ მზღვეველის ეკონომიური მდგომარეობა იმდენად გაუარესდა, რომ არსებობს სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას მის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი მოვალეობების შეუსრულებლობის რეალური საფრთხე, ანუ მას არ შეეძლება სადაზღვევო ანაზღაურების გადახდა.

სადაზღვევო თანხის ოდენობის დადგენა ხდება მზღვეველსა და დამზღვევს შორის დადებული სადაზღვევო ხელშეკრულების შესაბამისად. როგორც წესი, ქონების დაზღვევისას სადაზღვევო თანხა არ შეიძლება აღემატებოდეს პირად საკუთრებაში არსებული ქონების დაზღვევისას მის საბაზრო ღირებულებას, იურიდიული პირის ქონების დაზღვევისას კი – მის საბალანსო ღირებულებას. იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულებით დაზღვეული ქონება გასხვისდა, მაშინ დამზღვევის უფლებები და მოვალეობები, იგივე სადაზღვევო თანხის გათვალისწინებით, გადადის

შემძენზე და ფაქტობრივად ის ხდება ამ ქონების მზღვეველი. კანონით განსაზღვრულია, რომ მზღვეველს დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს დაზღვეული ქონების გასხვისების შესახებ. თუ შემძენმა ან გამსხვისებელმა აღნიშნულის თაობაზე დაუყოვნებლივ არ შეატყობინა მზღვეველს, მაშინ მზღვეველი თავისუფლდება ანაზღაურების გადახდის მოვალეობისაგან (თუ სადაზღვევო შემთხვევა დადგა ორი კვირის შემდეგ იმ მომენტიდან, როდესაც ხელშეკრულების შესაბამისად მზღვეველს შეტყობინება მიღებული უნდა ჰქონოდა).

კანონით განსაზღვრულია ასევე დაზღვევის ხელშეკრულების შეწყვეტის პირობები ქონების გასხვისებისას. მზღვეველს უფლება აქვს სადაზღვევო ხელშეკრულების მოშლის ერთთვიანი ვადის დაცვით შეწყვიტოს სადაზღვევო ურთიერთობა შემძენელთან. ამასთან, მზღვეველი კარგავს ხელშეკრულების მოშლის უფლებას, თუ გასულია ერთთვიანი ვადა იმ მომენტიდან, როცა მას შეატყობინეს ქონების გასხვისების შესახებ.

შემძენს უფლება აქვს მოშალოს დაზღვევის ხელშეკრულება. ამის უფლება მას აქვს მხოლოდ დაუყოვნებლივ ქონების შეძენისას ან დაზღვევის მიმდინარე პერიოდის დამთავრებისას. ეს უფლება წყდება თუ შემძენი შეძენიდან ერთი თვის ვადაში არ ისარგებლებს ამ უფლებით. იმ შემთხვევაში, თუ შემძენისათვის ცნობილი არ იყო შეძენილი ქონების დაზღვევის შესახებ, მაშინ ხელშეკრულების მოშლის უფლება ძალაშია ერთი თვის გასვლამდე იმ მომენტიდან, როცა ქონების შემძენმა შეიტყო ამ სადაზღვევო ურთიერთობების შესახებ. ამავე დროს, თუ დამზღვევის ხელშეკრულება მოიშალა ამ წესის შესაბამისად, მაშინ გამსხვისებელი მოვალეა მზღვეველს გადაუხადოს სადაზღვევო შესატანი, მაგრამ არა იმაზე მეტი, რაც დაზღვევის პერიოდში უნდა გადაეხადა, ხელშეკრულების მოშლის მომენტის ჩათვლით. ამ შემთხვევაში მზღვეველი პასუხს არ აგებს სადაზღვევო შესატანის გადახდაზე.

კანონმდებლობის შესაბამისად, პირადი დაზღვევისას სადაზღვევო თანხის ოდენობა არ არის შეზღუდული და იგი განისაზღვრება მხარეთა შეთანხმებით გონივრულ ფარგლებში, დამზღვევის ასაკისა და მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის გათვალისწინებით.

კანონით დადგენილია, რომ თუ სადაზღვევო თანხა მნიშვნელოვნად აღემატება დაზღვეული ინტერესის ანუ ობიექტის ღირებულებას (სადაზღვევო ღირებულება), მაშინ როგორც დამზღვევეს, ისე მზღვეველს გადაჭარბებული დაზღვევის თავიდან აცილების მიზნით, შეუძლიათ მო-

ითხოვონ სადაზღვევო თანხის შემცირება სადაზღვევო შესატანის (პრემიის) დაუყოვნებლივ პროპორციულად შემცირებით. ასევე გათვალისწინებულია, რომ თუ დამზღვევეი მართლსაწინააღმდეგო შემოსავლების მიღების მიზნით, წინასწარი განზრახვით დებს ხელშეკრულებას დაზღვევის გაზრდის თვალსაზრისით, მაშინ ხელშეკრულება ბათილად ჩაითვლება. ხელშეკრულების ბათილობამდე მზღვეველისათვის გადახდილი შენატანები მას რჩება, თუ მისთვის ხელშეკრულების დადების მომენტი-სათვის მზღვეველის წინასწარი განზრახვა, მართლსაწინააღმდეგო შემოსავლების მიღების მიზნით ცნობილი არ იყო. კანონი აგრეთვე ადგენს, რომ მზღვეველი თავისუფლდება თავისი მოვალეობის შესრულებისაგან, თუ დამზღვევემა დაზღვევის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შემთხვევა გამოიწვია განზრახ ან უხეში გაუფრთხილებლობით.

კანონი ადგენს, რომ მზღვეველი ზიანს ანაზღაურებს მხოლოდ სადაზღვევო თანხის ფარგლებში. ის არ არის ვალდებული დამზღვევეს გადაუხადოს წარმოშობილ ზიანზე მეტი თანხა იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც სადაზღვევო თანხა სადაზღვევო შემთხვევის დადგომის მომენტისათვის აღემატება სადაზღვევო ღირებულებას. ამავე დროს, თუ სადაზღვევო თანხა ნაკლებია სადაზღვევო ღირებულებაზე, სადაზღვევო შემთხვევის დადგომის მომენტისათვის (შემცირებული ან არასრული დაზღვევა), მაშინ მზღვეველი ანაზღაურებს სადაზღვევო თანხისა და სადაზღვევო ღირებულების შეფარდების შესაბამისად.

დამზღვევი, რომელმაც დაზღვევის ერთი და იგივე ობიექტი ერთდროულად რამდენიმე მზღვეველთან დააზღვია, მოვალეა ამის შესახებ დაუყოვნებლად აცნობოს თითოეულ მზღვეველს. შეტყობინებაში უნდა აღინიშნოს ყველა მზღვეველის ვინაობა და სადაზღვევო თანხის ოდენობა. იმ შემთხვევაში, თუ მოცემული დაზღვევის ობიექტი ერთი და იმავე სადაზღვევო რისკისაგან რამდენიმე მზღვეველთან არის დაზღვეული და სადაზღვევო თანხები ჯამში სადაზღვევო ღირებულებასა და მთელ ზიანს აჭარბებს (ორმაგი დაზღვევა), მაშინ მზღვეველები მოვალენი არიან დამზღვევის წინაშე – როგორც სოლიდარული მოვალეები – იმ თანხის ფარგლებში, რაც დამზღვევთან დადებული ხელშეკრულებით აქვთ გაფორმებული, მაგრამ დამზღვევს უფლება არა აქვს ჯამში რეალურ ზიანზე მეტი თანხა მიიღოს. გათვალისწინებულია აგრეთვე, რომ თუ დამზღვევემა გააფორმა ორმაგი დაზღვევის ხელშეკრულება მართლსაწინააღმდეგო შემოსავლის მიღების მიზნით, მაშინ თითოეული ხელშეკრულება, რომელიც ამ მიზნით არის დადებული, ბათილად ჩაითვლება.

შესაძლებელია დაზღვევის ხელშეკრულების დადება სხვა პირის სასარგებლოდ. დამზღვევს შეუძლია მზღვეველთან დადოს დაზღვევის ხელშეკრულება თავისი სახელით სხვა პირის სასარგებლოდ ისე, რომ ამ პირის დასახელება სავეალდებულო არ არის. ამ შემთხვევაში უფლებები, რომლებიც ხელშეკრულებიდან წარმოიშობა, ეკუთვნის აღნიშნულ პირს. ამასთან, სადაზღვევო მოწმობის მოთხოვნის უფლება აქვს მხოლოდ დამზღვევს. დაზღვეულ პირს შეუძლია ისარგებლოს თავისი უფლებებით დამზღვევთან შეთანხმების გარეშე და თავისი უფლებების დაცვა და განხორციელება მოითხოვოს სასამართლოს მეშვეობით მხოლოდ მაშინ, თუ სადაზღვევო მოწმობა მის ხელთაა.

კანონმდებლობით აგრეთვე დადგენილია მზღვეველის ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფის პირობები. მზღვეველის ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფის საფუძველია მისი საწესდებო კაპიტალის, სადაზღვევო რეზერვებისა და გადაზღვევის სისტემის არსებობა. მზღვეველი და სადაზღვევო ბროკერი ვალდებული არიან დაიცვან საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მიერ დაწესებული, ქვემოთ ჩამოთვლილი ეკონომიკური ლიმიტები:

ა) სადაზღვევო საქმიანობის განხორციელების ყველა ეტაპზე შევსებული საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ოდენობა (მათ შორის ფულადი ფორმით);

ბ) სადაზღვევო რეზერვებისა და ფონდების შექმნის წესი;

გ) სადაზღვევო რეზერვებისა და ფონდების განთავსებისა და ინვესტირების წესი;

დ) აქტივებსა და აღებულ სადაზღვევო ვალდებულებებს შორის ზღვრული თანაფარდობა;

ე) მოზიდულ ფინანსურ საშუალებებსა და საკუთარ კაპიტალს შორის ზღვრული თანაფარდობა.

ამავე დროს, აღებული სადაზღვევო ვალდებულებების შესასრულებლად, მზღვეველი სადაზღვევო შენატანების საფუძველზე ქმნის მოსალოდნელი სადაზღვევო ანაზღაურებისათვის აუცილებელ რეზერვებს. სადაზღვევო რეზერვებისა და ფონდების ნუსხასა და მათი შექმნის წესს ადგენს საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური. სადაზღვევო რეზერვები, რომლებსაც ქმნის მზღვეველი, არ იბეგრება. სადაზღვევო რეზერვებისა და ფონდების ინვესტირების წესს განსაზღვრავს საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური.

მზღვეველი, თავისი გადახდისუნარიანობის უზრუნველსაყოფად, ვალ-

დებულის დაცვას ნორმატიული თანაფარდობა აქტივებსა და აღებულ სადაზღვევო ვალდებულებებს შორის. ამ თანაფარდობის განსაზღვრის მეთოდის და ნორმატიულ მოცულობას ადგენს საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური. მზღვეველის მიერ სადაზღვევო რეზერვების განთავსება უნდა განხორციელდეს დივერსიფიკაციის (საწარმოს განვითარების), დაბრუნებადობის, სარგებლიანობისა და ლიკვიდურობის პირობებით. რეზერვების განთავსების დროს აუცილებელ თანაფარდობას განსაზღვრავს საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური.

საკონტროლო კითხვები:

1. დაზღვევის ხელშეკრულების არსი;
2. სადაზღვევო შემთხვევისა და სადაზღვევო რისკის ცნება;
3. საქართველოში გავრცელებული დაზღვევის ფორმები;
4. დაზღვევის ხელშეკრულების მოშლის პირობები;
5. ორმაგი დაზღვევის არსი; მზღვეველის ფინანსური მდგარადობის უზრუნველყოფის პირობები.

თავი 13. გადაზიდვების სამართლებრივი რეგულირება

13.1. გადაზიდვების ცნება და სამართლებრივი რეგულირება

მსოფლიო მასშტაბით საგარეო სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოებამ, ფიზიკური და იურიდიული პირების საერთაშორისო კავშირების გაღრმავებამ საფუძველი შეუქმნა და მოითხოვა სატრანსპორტო სფეროს განვითარება. დღეისათვის ცივილიზებული საზოგადოების არსებობა ტრანსპორტის გარეშე წარმოუდგენელია. სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის და გლობალიზაციის პროცესების შედეგად გაზრდილი გადაზიდვა-გადაყვანა სცილდება ერთი სახელმწიფოს ფარგლებს, რაც მოითხოვს სამართლებრივ მოწესრიგებას, როგორც ეროვნული კანონმდებლობით, ასევე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით.

საერთაშორისო სატრანსპორტო გადაზიდვები ორ და მეტ ქვეყანას შორის, გარდა საქართველოს კანონმდებლობისა, რეგულირდება ასევე მთელი რიგი საერთაშორისო კონვენციებით, მრავალმხრივი და ორმხრივი ხელშეკრულებებითა და შეთანხმებებით.

საერთაშორისო გადაზიდვებში უძველესი დროიდან მნიშვნელოვანი ხვედრითი წილი მოდის საზღვაო ტრანსპორტზე, რაც დღეისათვის შეადგენს მთლიანი გადაზიდვების 80-ზე მეტ პროცენტს. საერთაშორისო საზღვაო ტვირთბრუნვისა და გადაყვანის სფეროში მოქმედებს მთელი რიგი კონვენციები, რომლებიც აწესრიგებენ ამ სფეროში წარმოშობილ ურთიერთობებს. მათ შორის აღსანიშნავია 1924 წლის საერთაშორისო კონვენცია, კონოსამენტის ზოგიერთი წესების უნიფიკაციის შესახებ (პრაქტიკაში იწოდება „ჰააგა-ვიზბას წესებად“), რომელიც ძალაში შევიდა 1931 წლის 2 ივლისიდან. ეს კონვენცია გამოიყენება ყველა სახის კონოსამენტების მიმართ, რომლებითაც ხორციელდება საზღვაო გადაზიდვები ორ და მეტ სხვადასხვა სახელმწიფოთა საზღვაო პორტებს შორის. ეს კონვენცია რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 1995 წელს.

საზღვაო ტრანსპორტით გადაზიდვების სამართლებრივ მარეგულირებელ ნორმებს შორის მნიშვნელოვანია ასევე 1978 წლის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია – ტვირთების საზღვაო გადაზიდვების შესახებ, ე.წ. „ჰამბურგის წესები“, რომელიც ძალაში შევიდა 1992 წელს და საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულია

1995 წელს. ამ კონვენციით რეგულირდება საერთაშორისო საზღვაო გადაზიდვები, გადაზიდვის ხელშეკრულების პირობები, გემის მთლიანი დაქორავეების ანუ ტაიმ-ჩარტერისა და უეკიჰაჟოდ გემის დაქირავეების, ანუ ბერბოლტ-ჩარტერის ხელშეკრულების მოთხოვნები.

1980 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ მიღებული იქნა კონვენცია – ტვირთების საერთაშორისო შერეული გადაზიდვების შესახებ.

საზღვაო სამართლის წყაროს წარმოადგენს 1982 წლის კონვენცია საზღვაო სამართლის შესახებ და 1992 წლის კონვენცია გემების რეგისტრაციის შესახებ.

საზღვაო ტრანსპორტით მგზავრებისა და ბარგის გადაყვანას არეგულირებს 1974 წლის ათენის კონვენცია, რომელიც ძალაშია 1987 წლიდან და რომლის მონაწილეც არის ყოფილი საბჭოთა კავშირი. საზღვაო გადაზიდვები აგრეთვე რეგულირდება საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაციის¹ მიერ მიღებული დოკუმენტებით, რომელსაც შემუშავებული აქვს ორმოცზე მეტი კონვენცია, რომლებიც ეხება ზღვის დაბინძურების, ტვირთების გადაზიდვის უსაფრთხოებისა და სხვა განსაკუთრებულ საკითხებს.

სატრანსპორტო გადაზიდვებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, აგრეთვე, საერთაშორისო საჰაერო გადაზიდვებს. ბოლო 40 წლის განმავლობაში საერთაშორისო საჰაერო ხაზებზე მგზავრების გადაყვანა გაიზარდა 42-ჯერ, ხოლო ტვირთბრუნვა 120-ჯერ.

ყველა სახელმწიფოს სუვერენული უფლებაა, არ დაუშვას თავისი ქვეყნის საჰაერო სივრცეში საფრენი აპარატები, თუ არ არსებობს რაიმე საერთაშორისო შეთანხმება. 1944 წელს მიღებული იქნა ჩიკაგოს კონვენცია – საერთაშორისო სამოქალაქო ავიაციის შესახებ, რომლის მიზანია საერთაშორისო საჰაერო მიმოსვლებში სახელმწიფოების თანამშრომლობის ორგანიზება და კოორდინირება. ამ კონვენციის თანახმად შეიქმნა სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია (ICAO), რომელიც შედის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში. ის საქმიანობას შეუდგა 1947 წელს 26 ქვეყნის მიერ კონვენციის რატიფიკაციის შემდეგ. დღეისათვის ამ ორგანიზაციის წევრია 185 სახელმწიფო. საქართველო მისი წევრია 1993 წლიდან. შტაბბინა მდებარეობს მონრეალში. ეს ორგანიზაცია სწავლობს საჰაერო მიმოსვლის პრობლემებს, შეიმუშავებს საჰაერო

¹ საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაცია (IMO) დაფუძნებულია 1958 წელს, რომელიც აერთიანებს 129 სახელმწიფოს.

ფრენის წესებს, რეკომენდაციებსა და სტანდარტებს. მის მიერ შემუშავებულია მთელი რიგი დოკუმენტები საპაერო მიმოსვლის საკითხებზე.

1946 წელს სამოქალაქო ავიაციის ხაზით ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენცია, რომელიც წარმოადგენდა 1944 წლის ჩიკაგოს შეკრების გაგრძელებას. ორივე შეხვედრის მთავარი მიზანი იყო საპაერო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მექანიზმის შემუშავება, თვითმფრინავების ექსპლუატაციის, ავიასადისპეტჩერო სამსახურისა და სააეროდრომო ერთიანი წესების ჩამოყალიბება, ასევე სამგზავრო ფასების დარეგულირება.

საპაერო გადაზიდვა-გადაყვანის მნიშვნელოვან სამართლებრივ წყაროს წარმოადგენს, აგრეთვე ვარშავის 1925 წლის კონვენცია საპაერო გადაზიდვების შესახებ. ამ კონვენციის თანახმად, ავიასატრანსპორტო დოკუმენტს წარმოადგენს ავიაზედნალები, რომელიც ივსება სამ ორიგინალურ ეგზემპლარად, პირველი პირი ეძლევა გადამზიდველს, მეორე განკუთვნილია ტვირთის მიმღებისათვის და მესამე თანახლავს ტვირთს.

საერთაშორისო საპაერო გადაზიდვები შეიძლება იყოს რეგულარული, ანუ გამოქვეყნებული განრიგის საფუძველზე შესრულებული რეისები და არარეგულარული¹, განრიგი, რომელიც ერთჯერადი ფრენით ხორციელდება. ის შეიძლება იყოს დამატებითი, სპეციალური და ჩარტერული.

მნიშვნელოვანია, ასევე ჰააგის 1970 წლის კონვენცია – საპაერო ხომალდების გადაცემის შესახებ, მონრეალის 1971 წლის კონვენცია – საპაერო ხომალდზე არაკანონიერ აქტებთან ბრძოლის შესახებ, რომლებიც ეხება სამოქალაქო ავიაციის გატაცებისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საკითხებს. საქართველო ამ კონვენციებს შეუერთდა 1994 წელს.

საპაერო ტრანსპორტით ტვირთების საერთაშორისო გადაზიდვებისა და მგზავრთა გადაყვანის საკითხები რეგულირდება აგრეთვე 1952 წლის რომის კონვენციით – მესამე პირისათვის უცხოური საპაერო ხომალდებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ და 1963 წლის ტოკიოს კონვენციით – საპაერო ხომალდის ბორტზე განხორციელებულ სამართალდარღვევათა და ზოგიერთი სხვა ქმედების შესახებ.

სახმელეთო გადაზიდვებში ფართოდ გამოიყენება რკინიგზისა და საავტომობილო სატრანსპორტო საშუალებები.

საერთაშორისო სარკინიგზო გადაზიდვა-გადაყვანა რეგულირდება 1980

¹ არარეგულარული საპაერო გადაზიდვები მოწესრიგებულია 1961 წლის ვალადარის კონვენციით.

წლის ბერნის კონვენციით – საერთაშორისო სარკინიგზო გადაზიდვების შესახებ (COTF), რომლის საფუძველზე 1961 წელს მიღებულია ერთიანი წესები სარკინიგზო საერთაშორისო გადაზიდვების ხელშეკრულების შესახებ (CIM).

სარკინიგზო ტრანსპორტით გადაზიდვები ხორციელდება სარკინიგზო სატვირთო ზედნადებით, რომლის გამოყენების პირობები და მოთხოვნები ავიაზედნადების ანალოგიურია.

საავტომობილო გადაზიდვები რეგულირდება ჟენევის 1956 წლის კონვენციით – ტვირთების საერთაშორისო გადაზიდვების ხელშეკრულების შესახებ, რომელშიც ცვლილებებია შეტანილი 1975 წლის ჟენევის კონვენციის ოქმით.²

ევროპის ქვეყნებში საერთაშორისო საავტომობილო მიმოსვლებაში საბაჟო პროცედურის გამარტივების მიზნით, 1959 წელს მიღებული კონვენცია TIR წიგნაკის საფუძველზე ტვირთების საერთაშორისო გადაზიდვების შესახებ, რომლის ახალი რედაქცია მიღებულია 1975 წლის 14 ნოემბერს. TIR წიგნაკი გაიცემა საავტომობილო ტრანსპორტის საერთაშორისო კავშირში და საბაჟო ხელისუფლებით უფლებამოსილი გარანტიის გამცემი ასოციაციის მიერ.

სატრანსპორტო საშუალებები ილუქება გამგზავნის საბაჟოში და სატრანზიტო ქვეყნის საბაჟოებში მისი შემოწმება აღარ წარმოებს. TIR წიგნაკს ადგენენ ყოველი სატრანსპორტო საშუალებისა ან კონტეინერისათვის. მისი გამოყენება შეიძლება მხოლოდ ერთი გადაზიდვისათვის. TIR წიგნაკი შედგება ერთი მწვანე და 6, 14 (ორზე მეტი საზღვრის გადაკვეთისას) ან 20 (6-ზე მეტი საზღვრის გადაკვეთისას) წყვილი (აქვთ კენტი და ლუწი ნომრები) თეთრი მოსახვევი ფურცლებისაგან. პირველი ნაწილი ტვირთის მანიფესტია, რომელშიც აღწერილია გადასაზიდი საქონელი, მეორე – მოწმობა-სერთიფიკატი, რომელშიც მითითებულია გადაზიდვის პირობები და მარშრუტი, დადებული ლუქები ან ამოსაცნობი ნიშნები.

ავტოსატრანსპორტო ტვირთების გადაზიდვის ხელშეკრულება უნდა დადასტურდეს ზედნადებით, რომელიც გაიცემა სამ ეგზემპლარად. პირველს აბარებენ გამგზავნის, მეორე თან ახლავს საქონელს და მესამე რჩება გადამზიდავს. სხვადასხვა სახის საქონლის გადაზიდვისას ან მისი პარტიებად დაყოფითა და სხვადასხვა სატრანსპორტო საშუალებით გადაზიდვისას გამყიდველს ან გადამზიდავს უფლება აქვს მოითხოვოს

¹ საქართველო შეუერთდა 1999 წელს.

ტვირთის ყოველ სახეზე, პარტიაზე ან ყოველ სატრანსპორტო საშუალებაზე ცალკე გამოწერილი ზედნადები. საავტომობილო ზედნადები არ ითვლება საბრუნავ ან საქონელგანმკარგულეულ დოკუმენტად.

საერთაშორისო გადაზიდვებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ შემუშავებული საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობები (ინკოტერმსი), რომელთა საფუძველზე განისაზღვრება საქონლის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების მხარეთა ვალდებულებები საქონელბრუნვის სხვადასხვა ეტაპზე (მიმწოდებლის საწყობიდან მიმღების საწყობამდე), აგრეთვე გამყიდველსა და მყიდველს შორის სატრანსპორტო და სხვა თანამდევი ხარჯების განაწილების წესი, რისკის გადაცემის მომენტი და პასუხისმგებლობა გადაზიდვის დროს საქონლის განადგურების ან დაზიანების შემთხვევაში.¹

გადაზიდვა-გადაყვანის მარეგულირებელ სამართლებრივ ბაზას, გარდა ჩამოთვლილი საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი ნორმებისა, წარმოადგენს საქართველოს მიერ დადებული ორმხრივი და მრავალმხრივი ხელშეკრულებები მსოფლიოს მრავალ ქვეყანასთან, როგორც საზღვაო, საჰაერო, სარკინიგზო, ასევე საავტომობილო სფეროში, აღსანიშნავია, რომ ბოლო წლებში წარმატებით განხორციელდა ბაქო-სუფსის და ბაქო-ჯეიჰანის მილსადენებით გადაზიდვები, რომლებიც რეგულირდება სამთავრობო ხელშეკრულებით.

მსოფლიოს ქვეყნებში ადრეული დროიდან დიდ ყურადღებას უთმობდნენ გადაზიდვების სამართლებრივ მოწესრიგებას, რომლის სფეროს განეკუთვნება ტვირთების გადაზიდვა, მგზავრების გადაყვანა, გადაზიდვის ხელშეკრულებასთან წარმოშობილი სხვა ურთიერთობების ანგარიშსწორების საკითხები, ხელშეკრულებით დადგენილი ურთიერთობების, დარღვევისათვის სანქციების გატარება და ა.შ. გადაზიდვა-გადაყვანასთან წარმოშობილი მრავალფეროვანი ურთიერთობები სატრანსპორტო საშუალების სახეების გათვალისწინებით რეგულირდება, როგორც ეროვნული კანონმდებლობით, აგრეთვე ორმხრივი და მრავალმხრივი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით.

ყველა სახის სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენებით გადაზიდვების საერთო დებულებები მოცემულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 668-798 მუხლებში. გადაზიდვის ცნება განმარტებულია 668-ე მუხლში, რომლის თანახმად გადაზიდვის ხელშეკრულე-

¹ ზ. ამილახვარი (თანაავტორებთან ერთად) ბიზნესის სამართლის საფუძვლები. თბილისი, 2003წ., გვ. 201.

ბით გადამზიდველი ვალდებულია შეთანხმებული საზღაურის გადახდით გადაიტანოს ტვირთი ან გადაიყვანოს მგზავრი დანიშნულების ადგილზე.

გადამზიდველი ვალდებულია ტვირთის გადაზიდვისა და მგზავრის გადაყვანაზე გააფორმოს გადაზიდვის ხელშეკრულება, რომელიც ფორმდება ზედნადების კონოსამენტის (ან სხვა დოკუმენტის) სახით სამცალად გადამზიდველისა და გამგზავნის ხელმოწერით. ზედნადების პირველი პირი რჩება გამგზავნის, მეორე თან ერთვის ტვირთს, მესამე პირს კი იტოვებს გადამზიდველი.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 674-ე მუხლით დადგენილია ზედნადების რეკვიზიტები, რომელიც უნდა შეიცავდეს შემდეგ მონაცემებს:

- ზედნადების გაცემის დღესა და ადგილს;
 - გამგზავნის სახელსა და მისამართს;
 - გადამზიდველის სახელსა და მისამართს;
 - ტვირთის გადაცემის დღესა და ადგილს, ასევე ტვირთის მიტანის ადგილს;
 - მიმღების სახელსა და მისამართს;
 - ტვირთის სახეობის ჩვეულებრივ სახელწოდებასა და შეფუთვის სახეს. საფრთხეშემცველი ტვირთების დროს, მათ საყოველთაოდ აღიარებულ აღნიშვნას;
 - გადასაზიდი ტვირთების რაოდენობას, ნიშნებსა და ნორმებს;
 - ტვირთის წონას და სხვაგვარად აღნიშნულ რაოდენობას;
 - გადაზიდვასთან დაკავშირებულ ხარჯებს (გადაზიდვის ფასი, დამატებითი ხარჯები, საბაჟო გადასახადები და სხვა ხარჯები, რომლებიც წარმოიშობა ხელშეკრულების დადებიდან ტვირთის მოტანამდე);
 - საბაჟო და სხვა მსგავსი სამსახურების აღნიშვნებს;
 - იმის აღნიშვნას, რომ გადაზიდვა, მიუხედავად ორმხრივი შეთანხმებისა, მაინც ექვემდებარება სამოქალაქო სამართლის ამ ნორმებს.
- გადაზიდვის ურთიერთობების გათვალისწინებით და საჭიროების შემთხვევაში ზედნადები, შეიძლება შეიცავდეს დამატებით მონაცემებს:
- სხვა ტრანსპორტზე გადატვირთვის აკრძალვას;
 - ხარჯებს, რომლებსაც გამგზავნი თავის თავზე იღებს;
 - ტვირთის გაგზავნის დროს გადასახდელი დანამატის ოდენობას;
 - ტვირთის ღირებულებისა და მიწოდებისადმი განსაკუთრებული ინტერესის აღნიშვნას;

გამგზავნის მითითებებს გადამზიდველის მიმართ ტვირთის გადაზიდვის შესახებ;

- შეთანხმებულ ვადას, რომელშიც უნდა დასრულდეს გადაზიდვა;
- გადამზიდველისათვის გადაცემული საბუთების ჩამონათვალს.

მხარეებს შეუძლიათ ზედნაღებში შეიტანონ სხვა მონაცემებიც, რომლებსაც მიზანშეწონილად მიიჩნევენ.

სამოქალაქო კოდექსით დადგენილია გამგზავნისა და მიმღების უფლებები, ვადლებულებები და პასუხისმგებლობის საკითხები მიყენებული ზიანისათვის. გადამზიდველი პასუხს აგებს ტვირთის მთლიანად ან ნაწილობრივ დაკარგვისა და დაზიანებისათვის, თუ ტვირთი დაზიანდა ან დაიკარგა მისი მიღებიდან ჩაბარებამდე დროის შუალედში, ასევე მიტანის ვადის გადაცილებისათვის. ამასთან ერთად გადამზიდველი თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, თუ ტვირთის დაკარგვა, დაზიანება ან მიტანის ვადის გადაცილება უფლებამოსილი პირის ბრალით ან/და ამავე პირის ისეთი მითითებით მოხდა, რომელზედაც გადამზიდველი პასუხს არ აგებს. აგრეთვე, თუ ტვირთის ნაკლი ისეთი გარემოებებითაა გამოწვეული, რომელთა თავიდან აცილებაც გადამზიდველს არ შეეძლო და არც მათი შედეგები შეიძლებოდა თავიდან აეცილებინა.

საქართველოში გადაზიდვები, გარდა საერთო ანუ სამოქალაქო სამართლებრივი ნორმებისა, რეგულირდება, ასევე სპეციალური ისეთი ნორმატიული აქტებით, როგორიცაა 1997 წლის 15 მაისის საქართველოს საზღვაო კოდექსი, 1996 წლის 29 ოქტომბრის საქართველოს საჰაერო კოდექსი, 2002 წლის 28 დეკემბრის საქართველოს სარკინიგზო კოდექსი, 1995 წლის 4 აპრილის საქართველოს კანონი საავტომობილო ტრანსპორტის შესახებ და სხვა საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები.

საქართველოს საზღვაო კოდექსის პირველი მუხლის თანახმად, ეს კოდექსი არეგულირებს საზღვაო ნაოსნობასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს, რომელიც გულისხმობს გემების გამოყენებას მგზავრთა გადასაყვანათ, ტვირთის, ბარგის, ფოსტის გადასაზიდად, თევზისა და სხვა საზღვაო რეწვის, სასარგებლო წიაღისეულის ძიება-მოპოვების, საბუქსირო და სამაშველო ოპერაციების წარმოებისა და სხვა სამეურნეო, სამეცნიერო და კულტურული მიზნებისათვის. საქართველოს სახელმწიფო აღმით მცურავი გემი წარმოადგენს საქართველოს კუთვნილებას და მასზე, მიუხედავად მისი ადგილსამყოფელისა, ვრცელდება საქართველოს იურიდიული.

საზღვაო კოდექსის 134-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება ტვირთის საზღვაო გადაზიდვის შესახებ არის წერილობითი ხელშეკრულება, რომლის თანახმად ტვირთის გადამზიდავი ან განმფრახტველი ვალდებულია იღებს გადაზიდოს ტვირთი და ჩააბაროს ის მიმღებს, ხოლო გამგზავნი ან დამფრახტველი კისრულობს, გადაიხადოს გადაზიდვის ღირებულება (ფრახტი). სამართლებრივი ურთიერთობა ტვირთის გადამზიდავსა და მიმღებს შორის განისაზღვრება კონოსამენტით ან საზღვაო ზედნადებით, რომელიც არის ტვირთის განმკარგავი დოკუმენტი.

კონოსამენტში აღინიშნება ტვირთის საერთო მახასიათებლები, მისი იდენტიფიკაციისათვის აუცილებელი ძირითადი მარკები, ტვირთის სახე-ფათო მითითება, ადგილების ან საგნების და ტვირთის წონა და რაოდენობა. ეს მონაცემები მიეთითება გამგზავნის მიერ შემდეგი სახით:

- ტვირთის გარეგნული სახე;
- ტვირთის გადამზიდავის დასახელება და მისი საწარმოს მისამართი;
- ტვირთის გამგზავნის დასახელება;
- ტვირთის მიმღების დასახელება (სახელობითი კონოსამენტი), ტვირთის გაცემა დასახელებული პირის ბრძანებით (საორდერო კონოსამენტი) ან ტვირთის გაცემა კონოსამენტის წარდგენაზე (კონოსამენტი წარმდგენზე);
- დატვირთვის ნავსადგურში ტვირთის საზღვაო გადაზიდვის ხელშეკრულების თანახმად და გადამზიდავის მიერ ტვირთის გემზე მიღების თარიღი;
- გადმოტვირთვის ნავსადგური ტვირთის საზღვაო გადაზიდვის ხელშეკრულების თანახმად;
- კონოსამენტის დედნების რაოდენობა, თუ ის ერთზე მეტია;
- მითითება იმის შესახებ, რომ გადაზიდვა რეგულირდება საერთაშორისო კონვენციების შესაბამისად;
- ფრახტის ოდენობა, რომელიც უნდა გადაიხადოს ტვირთის მიმღებმა ან მის მიერ ფრახტის გადასახადთან დაკავშირებით სხვა მითითება;
- კონოსამენტის გაცემის ადგილი და თარიღი;
- ტვირთის გადამზიდავის ან მისი სახელით მოქმედი პირის ხელმოწერა.

საზღვაო კოდექსით ასევე რეგულირდება მგზავრებისა და ბარგის გადაყვანა-გადაზიდვა. მგზავრის საზღვაო გადაყვანის ხელშეკრულების

მიხედვით გადაწყვანი ვალდებულია უსაფრთხოდ გადაიყვანოს მგზავრი დანიშნულების ნავსადგურში. მგზავრის მიერ ბარგის ჩაბარების შემთხვევაში გადაწყვანი ვალდებულია გადაზიდოს ბარგი დანიშნულების ნავსადგურში და ჩააბაროს ბარგის მიღების უფლების მქონე პირს. მგზავრი კი ვალდებულია გადაიხადოს მგზავრობის, ხოლო ბარგის ჩაბარების შემთხვევაში – მისი გადაზიდვის საფასური.

საზღვაო გადაზიდვების პრაქტიკაში ფართოდ გამოიყენება დაზღვევა, რომელიც ფორმდება სადაზღვევო ხელშეკრულებით. ეს ხელშეკრულება იდება წერილობითი ფორმით, რომლის თანახმად მზღვეველი სათანადო საზღაურის (სადაზღვევო პრემია) მიღებით კისრულობს ვალდებულებას, ხელშეკრულებაში აღნიშნული საშიშროების ან შემთხვევის დროს (სადაზღვევო შემთხვევა) აუნაზღაუროს ზიანი დამზღვევეს ან სხვა პირს, ვის სასარგებლოდაც არის გაფორმებული ხელშეკრულება.

საზღვაო კოდექსი ითვალისწინებს გემთმფლობელის პასუხისმგებლობას მიყენებული ზიანისათვის, რაზედაც დაინტერესებული მხარის მიერ წაყენებული უნდა იყოს პრეტენზია ან სარჩელი.

საქართველოს საჰაერო კოდექსის მე-3 მუხლის თანახმად, ეს კოდექსი ვრცელდება:

- საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებში არსებულ ყველა საჰაერო სატრანსპორტო საშუალებებზე (საჰაერო ხომალდები) მიუხედავად საკუთრების ფორმის, უწყებრივი დაქვემდებარებისა და ეროვნულობისა;
- საქართველოს ტერიტორიაზე საავიაციო საქმიანობით დაკავებულ ყველა იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე;
- საქართველოს საჰაერო ხომალდებზე, მათი უცხო სახელმწიფოში ყოფნის დროს, თუ ზმ სახელმწიფოს კანონები სხვა ნორმებს არ ითვალისწინებს;
- ყველა იმ იურიდიულ და ფიზიკურ პირზე, რომელთა საქმიანობამ შეიძლება ზემოქმედება მოახდინოს საჰაერო ხომალდის ფრენაზე.

საჰაერო კოდექსის 63-ე მუხლის თანახმად, საჰაერო გადაყვანა-გადაზიდვა ხორციელდება ხელშეკრულების საფუძველზე, რომლის მიხედვით გადაწყვანი ვალდებულებას კისრულობს, მიიყვანოს მგზავრი დანიშნულების ადგილამდე, ხოლო თუ მგზავრი ჩააბარებს ბარგს, მიიტანოს ის დანიშნულების ადგილამდე და გადასცეს იგი საამისოდ უფლებამოსილ პირს. მგზავრი კი ვალდებულებას კისრულობს, გადაიხადოს მგზავრობისათვის დაწესებული საზღაური, ხოლო ბარგის ჩაბარების შემთხვევაში – მისი გადატანის საფასური. მგზავრის გადაყვანის, ბარგის, ტვირ-

თისა და საფოსტო გზავნილების გადაზიდვის ხელშეკრულება დასტურდება შესაბამისი ბილეთით, საბარგო, სატვირთო ან საფოსტო ზედნადებით.

საქართველოს საჰაერო კოდექსით დადგენილია გადაყვან-გადაზიდვების პასუხისმგებლობა მიყენებული ზიანისათვის, რომელზეც უნდა წარედგინოს პრეტენზია ან სარჩელი ნ თვის ხანდაზმულობის ვადის გათვალისწინებით.

სარკინიგზო გადაზიდვები დამოუკიდებელ საქართველოში რეგულირდებოდა 1994 წლის 12 მაისის კანონით სარკინიგზო ტრანსპორტის შესახებ, რომელიც გაუქმდა 2002 წლის 18 დეკემბერს მიღებული საქართველოს სარკინიგზო კოდექსით.

საქართველოს სარკინიგზო კოდექსის თანახმად, კოდექსის მოქმედება ვრცელდება საერთო სარგებლობის სარკინიგზო ლიანდაგებით მგზავრთა გადაყვანაზე, ტვირთის, ბარგის, ტვირთ-ბარგისა და ფოსტის გადაზიდვაზე. გარკვეული მოთხოვნების შესრულებისას რკინიგზა ვალდებულია განაზორციელოს მგზავრთა გადაყვანა, ტვირთის, ბარგის, ტვირთ-ბარგისა და ფოსტის გადაზიდვა. სარკინიგზო გადაზიდვების ხელშეკრულებას წარმოადგენს ზედნადები, რომლის საფუძველზე რკინიგზა ვალდებულია იღებს ტვირთგამგზავნის მიერ მისთვის გადაცემული ტვირთი, გადაზიდვის პირობების დაცვით, მიიტანოს დანიშნულების რკინიგზის სადგურამდე და გადასცეს ტვირთამდებს, ხოლო ტვირთგამგზავნი ვალდებულია გადაიხადოს ტვირთის გადაზიდვისა და სხვა მომსახურების გაწევის (სამუშაოს შესრულების) დადგენილი საფასური.

სარკინიგზო კოდექსის 37-ე მუხლის საფუძველზე, რკინიგზა ვალდებულია უზრუნველყოს მგზავრების გადაყვანა, დანიშნულების ადგილზე ბარგის, ტვირთ-ბარგისა და ფოსტის დროულად მიტანა, რკინიგზის ვაგზალსა და სამგზავრო მატარებელში მგზავრის უსაფრთხოება და ხარისხიანი მომსახურება, მგზავრობისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა, ბარგისა და ტვირთ-ბარგის დაცვა. ამასთან ერთად, კოდექსით დადგენილია, რომ მგზავრის გადაყვანის ხელშეკრულებით (ბილეთით) რკინიგზა ვალდებულია, უზრუნველყოს მგზავრი სამგზავრო მატარებელში შესაბამისი ადგილით, მიიყვანოს იგი დანიშნულების ადგილამდე და გადაზიდოს მისი ბარგი. მგზავრი ვალდებულია გადაიხადოს მგზავრობისა და ბარგის გადაზიდვის საფასური, ტვირთგამგზავნი კი – ტვირთ-ბარგის გადაზიდვის საფასური.

სარკინიგზო კოდექსით გათვალისწინებულია მხარეთა პასუხისმგებ-

ლობა ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობისათვის და დადგენილი ვადების დაზღვევისათვის, რაც ღვინდება შესაბამისი აქტებით, პრეტენზიებითა და სარჩევებით.

საავტომობილო გადაზიდვები საქართველოში რეგულირდება 1995 წლის 4 აპრილის კანონით საავტომობილო ტრანსპორტის შესახებ და 1994 წლის 11 ნოემბრის კანონით – საავტომობილო გზების შესახებ.

საავტომობილო ტრანსპორტის შესახებ საქართველოს კანონით დადგენილია საავტომობილო ტრანსპორტის სამართლებრივი, ეკონომიკური, ორგანიზაციული საქმიანობის საფუძვლები. ამ სახის ტრანსპორტის ამოცანებია:

- გადაიყვანოს მგზავრები და გადაზიდოს ტვირთი;
- გაუწიოს ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს სატრანსპორტო-საექსპედიციო და სხვა სახეობის მომსახურება;
- უზრუნველყოს გადაზიდვის პროცესში ტვირთის დაცვა.

კანონით დადგენილია სპეციალური ნებართვების საფუძველზე საავტომობილო გადაზიდვის შემდეგი სახეები:

- ადგილობრივი საქალაქო რეგულარული სამგზავრო გადაყვანა;
- საერთაშორისო ხელშეკრულებით დადგენილი საერთაშორისო რეგულარული სამგზავრო გადაყვანა;
- საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე დადგენილი საერთაშორისო სატვირთო გადაზიდვა;
- საქართველოს ტერიტორიიდან საერთაშორისო სატვირთო გადაზიდვა (საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე დადგენილი კვოტის ზევით), რომელიც ხორციელდება უცხო ქვეყნის გადამზიდველის მიერ.

საქართველოში და მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში საერთაშორისო გადაზიდვების დროს გამოიყენება მილსადენები და ელექტროგადამცემი ხაზები, როგორც ტრანსპორტის სპეციალიზებული (არაუნივერსალური) სახეობა. მათი მეშვეობით ხდება ისეთი სასაქონლო პროდუქციის გადაზიდვა, როგორცაა: ნავთობპროდუქტები, ბუნებრივი აირი, სასმელი და სარწყავი წყალი, ელექტროენერჯია და სხვა. მილსადენებით ნავთობპროდუქტების გადაზიდვა ეკონომიურად მომგებიანია, ის 3-4-ჯერ უფრო იაფი ჯდება ვიდრე სარკინიგზო და სხვა სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენება. ამასთან, კაპიტალდაბანდები უფრო ნაკლებია ორჯერ, ვიდრე სარკინიგზო ტრანსპორტით. გადაზიდვის სიჩქარე დამოკიდებულია მილსადენის დიამეტრზე და დღე-ღამეში შეადგენს საშუალოდ 70-80

კილომეტრს. მილსადენის ტრანსპორტზე ასევე მაღალია შრომის ნაყოფიერება და ერთ მომსახურე პერსონალზე ის აღემატება 12 მილიონ ტონა კილომეტრს.

საკონტროლო კითხვები

1. გადაზიდვების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები.
2. გადაზიდვების მარეგულირებელი საქართველოს კანონმდებლობა.

13.2. გადაზიდვების ტენდენციები და პერსპექტივები

საერთაშორისო და ქვეყნის შიდა გადაზიდვები ხორციელდება სხვადასხვა გადამზიდველთა მიერ, როგორც ცალკეული სახელმწიფოს, ისე კერძო კომპანიების კუთვნილებაში არსებული სატრანსპორტო საშუალებების, შესაბამისი ინფრასტრუქტურისა და კომუნიკაციების გამოყენებით.

სატრანსპორტო გადაზიდვის სუბიექტები არიან:

- გადამზიდველები – სახელმწიფო ან კერძო კომპანიები (რკინიგზა, საზღვაო და სამდინარო სანაოსნოები, საჰაერო და ავტოსატრანსპორტო საწარმოები);
- ტრანსპორტის სხვა ადმინისტრაციული, სამეურნეო ქვედანაყოფები (სადგურები, პორტები, აეროპორტები, ნავსაყუდელები და ა.შ.);
- ტრანსპორტის სფეროს მართვის ორგანოები (სამინისტრო, დეპარტამენტი, მეწარმეთა შესახებ კანონის შესაბამისად შექმნილი სატრანსპორტო კომპანიები);
- კლიენტურა (მგზავრები, ტვირთის, ხელბარგის, ბარგისა და ფოსტის გამგზავნები და მიმღებები).

გადაზიდვები ითვლება საერთაშორისოდ, თუ ტვირთის გადაადგილება ხორციელდება გამყიდველი და მყიდველი ქვეყნებისათვის უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე, ანუ მყიდველი და გამყიდველი არიან სხვადასხვა ქვეყნის მოქალაქეები და შესყიდული საქონლის გადაადგილება ხორციელდება სხვა ქვეყანაში. საერთაშორისო გადაზიდვები ხორციელდება მსოფლიოს სატრანსპორტო სისტემისა და მიმოსვლის გზების გამოყენებით. ერთი სახის ტრანსპორტით განხორციელებული საერთაშორისო გადაზიდვა პირდაპირ საერთაშორისო გადაზიდვას წარმოადგენს, ხოლო ორი ან მეტი სახის სატრანსპორტო საშუალების გამოყენებისას, ადგილი აქვს შერეულ ანუ კომბინირებულ გადაზიდვებს.

საერთაშორისო გადაზიდვები სხვადასხვა ნიშნით კლასიფიცირდება:

- სატრანსპორტო საშუალების სახე (საზღვაო, სამდინარო, სარკინიგზო, საავტომობილო, მოლსადენები და ელექტროგადამცემი ხაზები);
- სატრანსპორტო ოპერაციის საგანი (ტვირთი, მგზავრი, ფოსტა);
- გადაზიდვის პერიოდულობის მიხედვით (სახაზო, ტრამპული, ნაოსნობა, რეგულარული საჰაერო მიმოსვლა, ჩარტერული გადაზიდვები);
- მიმოსვლის სახე (პირდაპირი, თანმიმდევრული, შერეული ანუ კომბინირებული).

მსოფლიო ტვირთბრუნვაში ძირითადი ადგილი უკავია საზღვაო ტრანსპორტს, რომელსაც განვითარების დიდი ისტორია გააჩნია. ბოლო პერიოდის მონაცემებით საზღვაო ტრანსპორტზე მოდის მთლიანი გადაზიდვების 60%. მსოფლიოში გადაზიდვების მასშტაბებით მეორე ადგილზეა სარკინიგზო ტრანსპორტი, მაგრამ ბოლო წლებში მისი მოცულობითი წილი მცირდება საავტომობილო ტრანსპორტის განვითარებითა და კონკურენციით, განსაკუთრებით, დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში, სადაც მთელი გადაზიდვების 15% მოდის სარკინიგზო გადაზიდვებზე და 40% კი საავტომობილო ტრანსპორტზე, ხოლო დანარჩენი 35% – სხვა სატრანსპორტო სახეობებზე. დსთ-ს ქვეყნებში გადაზიდვები ძირითადად ზორციელდება სარკინიგზო ტრანსპორტით, რომლის ხვედრითი წილი დაახლოებით 60% შეადგენს, უმნიშვნელოა საავტომობილო ტრანსპორტით გადაზიდვების წილი და ის შეადგენს მხოლოდ 9%-ს. ლათინურ ამერიკაში მთლიან ტვირთბრუნვაში საავტომობილო ტრანსპორტის წილი საკმაოდ მაღლია და შეადგენს 65%-ს. აზიის ქვეყნებში კი ეს მაჩვენებელი უდრის 35%-ს.

მსოფლიოში საავტომობილო გზების საერთო სიგრძე 19 მილიონ კილომეტრს აღემატება. მათ შორის 60%, ანუ 11,5 მილიონი კილომეტრი მკერვისაფარიანი ავტომანქანებისაა. ბოლო მონაცემებით ავტომობილების მსოფლიო პარკი შეადგენს დაახლოებით 470 მილიონ მსუბუქ და 150 მილიონ სატვირთო ავტომობილს. მათი რიცხვი ყოველწლიურად საშუალოდ 4%-ით იზრდება. მიუხედავად იმისა, რომ საავტომობილო ტრანსპორტით გადაზიდვების ხვედრითი წილი მთლიან ტვირთბრუნვაში საზღვაო და სარკინიგზო ტრანსპორტს ჩამორჩება, მას გააჩნია მთელი რიგი უპირატესობანი:

- საქონლის გადაზიდვა გამგზავნის “კარიდან” მიმღების “კარამდე”;
- სწრაფი მიწოდება დანიშნულების დროს, და ადგილზე;
- ტვირთის უდანაკარგო შენახვა და ჩაბარება მიმღებისათვის.

საერთაშორისო გადაზიდვების განვითარების ყველაზე მნიშვნელოვანი ტენდენცია და მიმართულება კონტინენტური სისტემის ჩამოყალიბება, რომელსაც დიდი ეკონომიკური ეფექტი აქვს. შერეულ გადაზიდვებში, როდესაც ტვირთი მოძრაობს ჯერ სახმელეთო, შემდეგ საზღვაო და ბოლოს ისევ სახმელეთო ტრანსპორტით, იქნება ეს სარკინიგზო თუ საავტომობილო ტრანსპორტი, დიდ ეფექტს იძლევა კონტინენტების გამოყენება.

დღეისათვის კონტინენტებით გადაზიდება საერთაშორისო ტვირთბრუნვის დაახლოებით 40%, კონტინენტების ბრუნვა კი წელიწადში დაახლოებით 70 მილიონ ერთეულს შეადგენს. მსოფლიოში შექმნილია ტრანსკონტინენტური კონტინენტური ხიდები, რომელიც გულისხმობს, როგორც საავტომობილო, ასევე საზღვაო და ჩქაროსნულ სარკინიგზო გადაზიდვებს; მათ შორის აღსანიშნავია ტრანსციმბირული, იაპონია-დასავლეთ ევროპა, ტრანსამერიკული, დასავლეთ ევროპა, ახლო და შუა აღმოსავლეთის კონტინენტური ხიდები.

1972 წელს კონტინენტებთან დაკავშირებით მიღებული იქნა საბაჟო კონვენცია¹, რომლითაც რეგულირდება კონტინენტების ტრანზიტული გადაადგილების, საბაჟო მოსაკრებლისა და გადასახადის, დროებითი შემოზიდვისა და გადაზიდვის ვადები და კონტინენტებთან დაკავშირებული სხვა საკითხები.

საერთაშორისო ტვირთბრუნვაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საჰაერო ტრანსპორტს, რომლის 90% მოდის ეკონომიურად მაღალგანვითარებულ ქვეყნებზე. ექსპერტების შეფასებით, უახლოეს პერიოდში საჰაერო გადაზიდვები კონკურენციას გაუწევენ საზღვაო და სარკინიგზო გადაზიდვებს, როგორც ყველაზე სწრაფი სატრანსპორტო საშუალება. მოსალოდნელია ცვლილებები საჰაერო გადაზიდვების გეოგრაფიაში. უახლოეს მომავალში ავიაგადაზიდვების ძირითადი რეგიონი გახდება აზია, რომელზეც მოვა საჰაერო მიმოსვლის ნახევარზე მეტი. დღეისათვის ჩინეთიდან საჰაერო გადაზიდვების ზრდის ტემპი ორჯერ აღემატება მსოფლიოს საშუალო მაჩვენებელს. მსოფლიო ავია გადაზიდვები, ძირითად, გადანაწილდება სამ ისეთ ძირითად ალიანსზე, როგორცაა Ear Alliance, Worlds Delta.

მსოფლიო მასშტაბით საერთაშორისო გადაზიდვებში საკმაოდ დიდი ადგილი უჭირავს ნავთობპროდუქტებისა და გაზის გადაზიდვას მილსადენი ტრანსპორტით. ელექტროენერჯით ვაჭრობის მასშტაბების გაზრდასთან ერთად, ასევე მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ელექტროგადამცემი ხაზების გამოყენება.

¹ რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 1998 წელს.

მილსადენების საერთო სიგრძე ეკონომიკურად განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში შეადგენს 450 ათას კილომეტრს. მათ შორის 330 ათასი კილომეტრი – მაგისტრალური მილსადენია. ამ ქსელის დაახლოებით 70% ამერიკის შეერთებულ შტატებშია, 9% ლათინურ ამერიკაში, 7% კანადაში, 5% შუა და ახლო აღმოსავლეთში.

საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებამ განაპირობა საერთაშორისო ტვირთბრუნვის მკვეთრი ზრდა. გადაზიდვების გასაუმჯობესებლად, მე-20 საუკუნის ბოლოს საფუძველი ჩაეყარა სატრანსპორტო დერეფნების შექმნას. ევროპაში დაგეგმილია 9 სატრანსპორტო დერეფნის ჩამოყალიბება, აქედან ორი რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე.

საქართველო, თავისი გეოპოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ასრულებს ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელი სატრანზიტო დერეფნის როლს. საქართველო – ევროპა – აზიის სატრანსპორტო დერეფნის (ტრანსეკას პროექტი) მონაწილე ქვეყანაა, რომელიც თანამედროვე მსოფლიოს მნიშვნელოვან პროექტს განეკუთვნება.

საქართველოს გეოპოლიტიკური მდგომარეობა უძველესი დროიდან გამოყენებულია სატრანზიტო სავაჭრო ურთიერთობებში. ამას, ასევე ხელს უწყობს კლიმატური მდგომარეობა, რომელიც საშუალებას იძლევა მთელი წლის განმავლობაში იქნეს გამოყენებული სატრანსპორტო მაგისტრალები. რეგულარული საზღვაო და სახმელეთო გადაზიდვები კასპიის, შავი ზღვისპირა და ხმელთაშუაზღვისპირა პორტებით უზრუნველყოფს საქართველოს მონაწილეობას ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფნის სისტემაში, მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობებით აკავშირებს მას ევროპისა და აზიის ქვეყნებთან.

ყოველივე ეს განაპირობებს ერთიანი სატრანსპორტო პოლიტიკის შემუშავებას, შესაბამისი ჰარმონიზებული სატარიფო სისტემისა და სამართლებრივი ბაზის შექმნას. “ტრასეკას” პროექტი ითვალისწინებს საქართველოს სატრანზიტო სისტემის განვითარებას და მისი ინფრასტრუქტურის სრულყოფას. გერმანელი სპეციალისტების მიერ დამუშავდა “ტრასეკას” რეგიონალური პროექტი “საქართველო-აზერბაიჯანის სარკინიგზო ინფრასტრუქტურული სრულყოფა”. აგრეთვე, საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკის საკონტინენტო გადაზიდვის ახლი ტექნოლოგია “ლოგისტიკური ექსპრესი ფოთი-ბაქო-ფოთი და ფოთი-ერევანი-ფოთი”, რომელიც დღეისათვის ექსპლუატაციაშია.

საქართველოს საზღვაო და სახმელეთო გადაზიდვების გაფართოები-

სათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება შავი ზღვის ქვეყნების საბორნე გადაზიდვებს. დღეისათვის ფოთისა და ბათუმის ნავსადგურებში აშენებულია და წარმატებით ფუნქციონირებს სარკინიგზო საბორნე გადასასვლელები – ფოთი-ილიჩევსკის და ბათუმი-ილიჩევსკის სარკინიგზო ბორანი. ამასთან ერთად, ფოთის პორტის მაზლობლად, მდინარე რიონის სანაპიროზე, ყულევში შენდება ნავთობის ტერმინალი, რომელიც უზრუნველყოფს აზიისა და ევროპის ნავთობის დამატებითი მოცულობების გატარებას.

აღნიშნულთან ერთად საქართველოში მიმდინარეობს საზღვაო, სარკინიგზო, საჰაერო და საავტომობილო გადაზიდვების სისტემის სრულყოფა. უცხოური ინვესტიციებით ხორციელდება ახალი აეროპორტების, ავტობანებისა და სხვა ინფრასტრუქტურის მშენებლობა, ძველი ტრანსპორტი იცვლება თანამედროვე, მაღალი სიჩქარის, კომფორტული და საიმედო სატრანსპორტო საშუალებებით, რაც უზრუნველყოფს მის ეფექტიანობას.

საკონტროლო კითხვები:

1. გადაზიდვების დახასიათება საექსპორტო სახეების მიხედვით.
2. საკონტინერო გადაზიდვების მნიშვნელობა და ეფექტიანობა.

თავი 14. ღავების ბაღაწყვეტა მსოფლიო სავაჭრო ორბანიზაციაში ღა საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოს როლი ღავების ბანხილვაში

14.1. ღავების გადაწყვეტა მსოფლიო სავაჭრო ორბანიზაციაში

უძველესი ღროიღან სხვაღასხვა ქვეყნებს შორის წარმატებით ვითარღებოღა ურთიერთხელსაყრელი ღა მომგებიანი სავაჭრო ურთიერთობები. ბოლო საუკუნეების სამეცნიერო ტექნიკური მიღწევების შეღევად სავრძნობღად ამაღღღა მსოფლიოს უმრავლესი ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალი, რამაც განაპირობა სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოება ღა მისი მასშტაბების მკვეთრი ზრღის საფუძველი გახღა.

მსოფლიო ქვეყნები, საგარეო სავაჭრო ურთიერთობების მასშტაბების გაფართოებასთან ერთად, ცღილობღენ საქმიანობის ამ სფეროს მისცემოღა ცივილიზებული ღა, ამავე ღროს, მომგებიანი ზასიათი ღა მიმართულებები. მოღაპარაკებების საფუძველზე იღებოღა ორმხრივი ღა მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მიღებული იქნა უნივერსალური კონვენციები, ჩამოყალიბღა საგარეო ვაჭრობის მოწესრიგების მიზნით საერთაშორისო ღა რეგიონალური ორბანიზაციები, რომელთა შორის მნიშვნელოვანი აღგილი ღაიკავა მეორე მსოფლიო ომის ღამთავრების შემღევ მიღებულმა გენერალურმა შეთანხმებამ ტარიფებსა ღა ვაჭრობაზე, რომელიც მოგვიანებით, 1994 წელს გადაიზარღა მსოფლიო სავაჭრო ორბანიზაციაში.¹

საერთაშორისო ვაჭრობის ღარგის მასშტაბების გაფართოებამ თავისთავად წარმოშვა საერთაშორისო ვაჭრობის ხელშეკრულებით (კონტრაქტებით) გათვალისწინებული პირობების შეუსრულებლობა, როგორიცაა: ვაღების ღარღვევა, არასტანღარტული – უხარისხო პროღექციის მიწოღება, რაოღენობის შემცირება, საანგარიშსწორებო ურთიერთობისა ღა სხვა ღაღგენილი პირობების ღარღვევა, რამაც ხშირ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზიანი მიაყენა საქონლის ყიღვა-გაყიღვისა ღა მომსახურეობის გაწვევის ურთიერთობაში მონაწილე მხარეებს.²

¹ ვაჭრობის მარეგულირებელი ორმხრივი ღა მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებები, უნივერსალური კონვენციები ღა სხვა სამართლებრივი ნორმები, ასვე ამ სფეროს საერთაშორისო ორბანიზაციები ვრცლად არის განხილული წინა თავში.

² Даниленко, Разрешение международных торговых споров в ВТО, Будапешт, 2000, стр. 4-24.

სავაჭრო სავაჭრო ურთიერთობაში წამოჭრილი დავები, ამ სფეროს მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებისა და პრაქტიკაში დამკვიდრებული ჩვეულებების თანახმად, როგორც წესი, ხორციელდება ურთიერთშორის მშვიდობიანი მოლაპარაკებების წარმართვის გზით. შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაში, დავების განხილვა ექვემდებარება, როგორც საერთო სასამართლოებს, ასევე საერთო საარბიტრაჟო სასამართლოებს და 1995 წლიდან მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შექმნის შემდეგ წევრ სახელმწიფოებს შორის წარმოშობილი დავის განხილვა, ასევე შესაძლებელია ამ ორგანიზაციის დავის განმხილველ ორგანოებში.¹

ტარიფებსა და ვაჭრობაზე გენერალური შეთანხმებისა და მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შექმნის - მარაკემის ხელშეკრულების დანართისა დავების რეგულირებისა და გადაწყვეტის წესებისა და წესებისა და პროცესების შესახებ შეთანხმებების თანახმად. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრ სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ მიიღონ ცალმხრივი ზომები ვაჭრობის წესების იმ შესაძლო დარღვევების წინააღმდეგ, რომლებიც შეიძლება წარმოიშვას მათ შორის. ყოველი წევრი ვალდებულია გადაწყვიტოს სადავო საკითხები თავად სავაჭრო ორგანიზაციის შიგნით მიღებული წესების შესაბამისად. დავების წარმოშობის შემთხვევაში მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია უზრუნველყოფს მოლაპარაკების წარმართვას მის წევრებს შორის.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში დავების განხილვის ორგანოს წარმოადგენს გენერალური საბჭო, რომელიც წარმოადგენილია მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ყველა წევრით. დავების გადაწყვეტის ორგანოს უფლება აქვს შექმნას ე.წ. "შესამე ჯგუფი", რომელიც უფლებამოსილია განიხილოს დავები პირველი ინსტანციით. იქმნება აგრეთვე მუდმივი სააპელაციო ორგანო, სადაც შესაძლებელია პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილების გასაჩივრება.

დავათა გადაწყვეტის ორგანო სხდომებს ატარებს საჭიროების მიხედვით. ის ამტკიცებს პირველი ინსტანციის სააპელაციო ორგანოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს და თვალყურს ადევნებს ამ გადაწყვეტილებების შესრულებას. დავათა განხილვა მსოფლიო სავაჭრო ორ-

¹ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დავის განმხილველი ორგანოს შექმნამდე პრაქტიკაში გაძნელებული იყო იმის დადგენა, რომელ ქვეყანაში უნდა განხილულიყო დავა და რომელი სამართლებრივი ნორმებით ეხელმძღვანელათ. როდესაც ეს საკითხები დათქმული არ იყო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით (კონტრაქტებით).

განიზაციაში შედგება გარკვეული საფეხურებისაგან. პირველ ეტაპს ყოველთვის წარმოადგენს კონსულტაციები. იმ შემთხვევაში, თუ კონსულტაციამ არ გამოიღო შესაბამისი შედეგი, მხარეს შეუძლია 60 დღის ვადაში მიმართოს დავათა გადაწყვეტის ორგანოს თხოვნით, რომ ამ უკანასკნელმა ჩამოაყალიბოს პირველი ინსტანციის ორგანო.¹

დავის განხილვამდე მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის სამდივნო სთავაზობს მხარეებს, ამოირჩიონ სამი პოტენციური არბიტრი, რომელთა არჩევაც ხდება შესაბამის პირთა სიიდან, რომლებიც ფლობენ აუცილებელ კვალიფიკაციას. იმ შემთხვევაში, თუ წარმოიშვა რაიმე გართულება არბიტრთა არჩევისას, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის გენერალურ დირექტორს შეუძლია ისინი დამოუკიდებლად დანიშნოს. გადაწყვეტილების გამოტანის შემდეგ ორივე მხარეს აქვს უფლება და საშუალება შეიტანოს აპელაცია სააპელაციო ორგანოში. სააპელაციო ორგანოს შემადგენლობაში შედის შეიდი ექსპერტი, რომელთაც გააჩნიათ შესაბამისი განათლება სავაჭრო სამართლის სფეროში. ექსპერტები დამოუკიდებელნი არიან და ინიშებიან ოთხი წლის ვადით, ამასთანვე შემადგენლობა უნდა უზრუნველყოფდეს ფართო წარმომადგენლობას მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ყველა წევრისაგან.²

სააპელაციო ორგანოს შეუძლია მიიღოს გადაწყვეტილება სამი ექსპერტის შემადგენლობით. ჯგუფი უფლებამოსილია, მიიღოს პირველი ინსტანციის დადგენილება, შეცვალოს ან გააუქმოს იგი. პირველი ინსტანციის ან სააპელაციო ორგანოს მიერ ანგარიშის მიღების შემდეგ, ანგარიში უნდა წარედგინოს დავათა განხილვის ორგანოს. ანგარიშის მიღების შემდეგ დავათა განხილვის ორგანო თვალყურს ადევნებს მის შესრულებას. მხარეებს ეძლევათ ვადა, რომლის განმავლობაშიც უნდა შეასრულონ გადაწყვეტილება. იმ შემთხვევაში, თუ მოთხოვნები შესრულებული არ იქნება მხარეს დაედება განსაზღვრული სანქციები.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შეთანხმება დაეების შესახებ, ადგენს გარკვეული დროით ბარიერს დავათა განხილვის თვითოეულ საკითხებზე. ვადები ღვინდება კონსულტაციების ჩატარებისათვის, პირველი ინსტანციის ორგანოს შექმნისათვის, ამ ორგანოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებისათვის, ასევე ვადები საქმის გადახდვისათვის სააპელაციო ინსტანციაში, ვადები დაეების განხილვის ორგანოში ანგარიშის მიღებისა და გადაწყვეტილების მიღებისათვის.

¹ А. Тинель, Я Фоунк, В.Хвалей, Курс международного торгового права. Минск, 2000, стр.62-91.

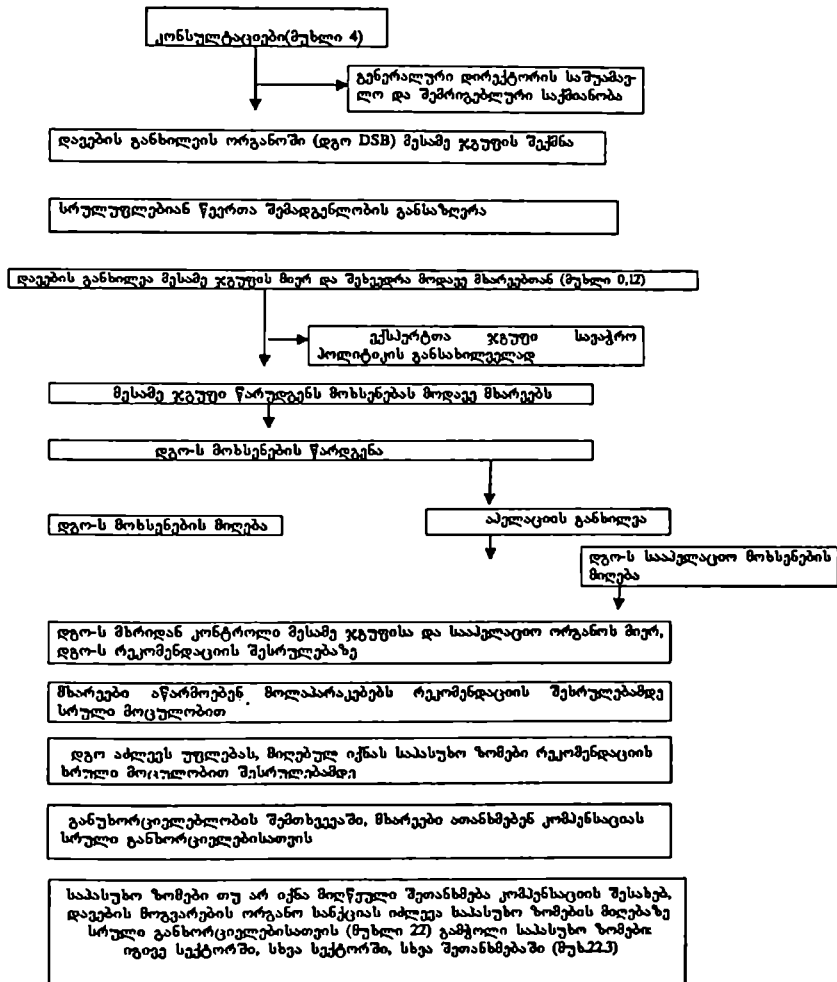
² Н. Круглова, Коммерческое право, Москва, 2000, стр 112-128.

საერთო ვადა პირველი ინსტანციის ორგანოს შემადგენლობის განსაზღვრიდან, საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე არ უნდა აღემატებოდეს თორმეტ თვეს. რაც შეეხება გადაწყვეტილების შესრულების ვადას, იგი არ უნდა აღემატებოდეს თხუთმეტ თვეს. დავათა დარეგულირების პროცესი სქემატურად ასეთი თანამიმდევრობითაა:

დავათა განხილვის პროცესი	ვადა (დღეებში)
<p>კონსულტაციები, შეთანხმებითი პროცედურები, ან მსო-ის ბანერალური დირექტორის შუამდგომლობა</p>	60
<p>↓</p> <p>საეტიკური ჯგუფის ჩამოყალიბება</p> <p>↓</p> <p>დადგენილების წარდგენა საეტიკური ჯგუფისათვის</p>	30
<p>↓</p> <p>საეტიკური ჯგუფის დადგენილების მიღება</p>	30
<p>↓</p> <p>სააპელაციო სტადია</p> <p>↓</p> <p>აპელაცია</p> <p>↓</p> <p>აპელაციის განხილვა</p> <p>↓</p> <p>სააპელაციო პროცედურის შუახვებ დადგენილების მიღება</p>	60-90
<p>↓</p> <p>დადგენილებაში მიღებული რეკომენდაციების რეალიზაცია</p> <p>↓</p> <p>თუ რეკომენდაციები არ სრულდება:</p>	
<p>◆ მოთხოვნა რეტორსიების განსახორციელებლად</p>	20
<p>◆ ნებართვის წარდგენა რეტორსიებისათვის</p>	30
<p>◆ დანაკონიტი საარბიტრაჟო სტადია</p>	60
<p>პროცესის საერთო მინიმალური ვადა</p>	420
<p>პროცესის საერთო მაქსიმალური ვადა</p>	670

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შეთანხმება დავითა გადაწყვეტის წესებისა და პროცედურების შესახებ გამოიყენება ყველა სახის დავის შემთხვევაში, რომლებიც წარმოიქმნებიან მარაკემის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე. დავათა გადაწყვეტის მექანიზმი და ვადები შეიძლება წარმოდგენილი იქნას შემდეგი სქემით:

დავათა დარეგულირების პროცესი

პირველი სტადია პროცესისა ზორციელდება სახელმწიფოთა შორის – ესაა კონსულტაციები. კონსულტაციები იწყება იქამდე, სანამ წარმოიშობა დავა. ეს იმ შემთხვევაში ხდება, როცა მსოფლიო საეკონომიკური ორგანიზაციის წევრმა გადადგა გარკვეული ნაბიჯები, რამაც გავლენა იქონია მსოფლიო საეკონომიკური ორგანიზაციის მეორე წევრი ქვეყნის ტერიტორიაზე და ამასთან ერთად შესაძლებელია მოხდეს მრავალმხრივი საეკონომიკური ხელშეკრულების დარღვევა.

დავათა გადაწყვეტის ორგანოს მიზანია არა მხოლოდ თვალყურის დევნება და ხელშეკრულების პირობების დაცვა, არამედ იგი ყურადღებას აქცევს მსოფლიო საეკონომიკური ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებს, რომლებიც თავისი მოქმედებით ზღუდავენ სხვა წევრ სახელმწიფოებს. ამ შემთხვევაში შესაბამისი სახელმწიფო უფლებამოსილია მიმართოს მეორე სახელმწიფოს, რომელმაც გაატარა ასეთი ღონისძიებები და მოითხოვოს ინფორმაციის წარდგენა აღნიშნულთან დაკავშირებით.

პროცესის მეორე სტადია ზორციელდება სპეციალური ჯგუფის მიერ. სპეციალური ჯგუფი განიხილავს საქმეს ორ ასპექტში: - ფაქტის არსიდან გამომდინარე და სამართლის არსიდან გამომდინარე. რაც შეეხება ფაქტიურ მხარეს, დავათა გადაწყვეტის ორგანო შეისწავლის ფაქტებს, რომელიც ეხება ამ საქმეს და გამოიტანს შესაბამის გადაწყვეტილებას.

პროცესის მესამე სტადია მიმდინარეობს სააპელაციო ორგანოში. ამ შემთხვევაში, პროცესის მესამე სტადიის სახელწოდება – სააპელაციო ორგანო შეიძლება უცნაურად ჟღერდეს, რადგან თავად აპელაცია ითვალისწინებს შეცვალოს ან გადასინჯოს პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება, ხოლო აღნიშნულ შემთხვევაში, სააპელაციო ორგანო უფლებამოსილია დაადასტუროს ორიგინალური ფაქტები და დასკვნები, რომლებიც წარმოდგენილია სპეციალური ჯგუფის მიერ, შეაფასოს ისინი და გამოიკვილოს.

სააპელაციო ორგანოს გადაწყვეტილება არ გამოაქვს. ის წარმოადგენს მოხსენებას, რომელიც შეიცავს საქმის გარემოებებს, რეკომენდაციებს და აუცილებელ შემთხვევებში – წინადადებებსაც. სააპელაციო ორგანოს მიერ მიღებული მოხსენების წარდგენა ხდება დავათა გადაწყვეტის ორგანოში იმ მიზნით, რომ მან დაამტკიცოს აღნიშნული მოხსენება. ამ სახით ხდება აღნიშნული ორგანოს როლის რეალიზება, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ არამართო თვალყური ადევნოს დავათა გადაწყვეტის მექანიზმის ფუნქციონირებას, არამედ ასევე კონტროლი გაუწიოს სააპელაციო ორგანოს მიერ შემოთავაზებულ მოხსენებაში გადაწყვეტილებათა მიზანდასახულობას და კანონიერებას.

სააპელაციო ორგანოს მოხსენებას ამტკიცებს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის გენერალური საბჭო, რომელიც მოქმედებს, როგორც დავათა გადაწყვეტის ორგანო.

უნდა აღნიშნოს, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში დავათა განხილვისა და გადაწყვეტის გართულებული და ხანგრძლივი სტადიები და პროცედურები ნაკლებად მიმზიდველსა და დამაკმაყოფილებელს ხდის მოდავე მხარეთა მიერ სარჩელის შეტანასა და გამოტანილი გადაწყვეტილების შედეგებს, რის შედეგადაც მოდავე მხარეები, განსაკუთრებით კი კერძო სამართლის ფიზიკური და იურიდიული პირები, უმეტეს შემთხვევაში, მიმართავენ ინსტიტუციურ და დროებით შექმნილ საარბიტრაჟო სასამართლოებს.

მიუხედავად მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დავის განმხილველ ორგანოში მხარეთა შორის წამოჭრილ დავათა განხილვის ხანგრძლივი და რთული სტადიებისა და პროცედურებისა, ამ ორგანოს მიერ განხილულია სახელმწიფოთაშორის წარმოშობილი საკმაოდ რთული და მნიშვნელოვანი დავები. მათ შორისაა ამერიკის შეერთებული შტატების სარჩელი იაპონიის წინააღმდეგ, რომლის თანახმად იაპონიამ დაარღვია “ეროვნულობის” პრინციპი, ანუ იმპორტირებულ სპირტიან სასმელებზე დააწესა გაცილებით უფრო მაღალი გადასახადები, ვიდრე ადგილობრივი წარმოშობის სპირტიან სასმელებზე.

დავათა განმხილველმა პირველი ინსტანციის ორგანომ და სააპელაციო ორგანომ დაადგინეს, რომ იაპონიამ დაარღვია ტარიფებსა და ვაჭრობაზე გენერალური შეთანხმების GATT-ის მოთხოვნები და რეკომენდაცია მისცეს იაპონიას შესაბამისობაში მოიყვანოს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის სამართლებრივ ნორმებთან ეროვნული კანონმდებლობა ადგილობრივი წარმოების სპირტიანი სასმელების გადასახადებით დაბეგვრასთან დაკავშირებით.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დავის განმხილველ პირველი ინსტანციასა და სააპელაციო ორგანოებში განხილული იქნა ასევე განმარტებული საქმეები ევროპის თანამეგობრობის, ამერიკის შეერთებული შტატებისა და კანადის მონაწილეობით. მოდავე მხარემ – ევროპის თანამეგობრობამ, საჩივრით მიმართა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დავის განმხილველ ორგანოს და მოითხოვა მსხვილფეხა რქოსანი საქონლის ზორცის პროდუქტების (რომელიც დამზადებული იყო სწრაფად გაზრდის მიზნით ბუნებრივი ჰორმონის “oestradiol - 173” – ის გამოყენებით) იმპორტზე აკრძალვის მოხსნას.

დავის განმხილველ პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო ორგანოში განხილული იქნა აგრეთვე დავა ამერიკის შეერთებული შტატების, ინდოეთის, მალაიზიის, პაკისტანისა და ტაილანდის მონაწილეობით, რომელიც ეხებოდა ზღვის პროდუქტების მოპოვებას ისეთი შეთანხმებული საშუალებებით, რომელთაც დაცული იქნებოდა ზღვის კუ.

ორივე შემთხვევაში, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დავების განმხილველ პირველი და მეორე ინსტანციის ორგანოს მიერ მიღებული იქნა მხოლოდ სარეკომენდაციო ხასიათის გადაწყვეტილებები. ყოველივე აღნიშნულისა და დავის განხილვის ვადის ხანგრძლივობის გათვალისწინებით, კერძო სამართლის ფიზიკური და იურიდიული პირები საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვაში წარმოშობილი დავების ოპერატიულად გადაწყვეტის მიზნით, ხშირ შემთხვევაში სარჩელით მიმართავენ საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოებს, რომელთა გადაწყვეტილების აღსრულება, როგორც ნებაყოფლობით, აგრეთვე იძულებითი წესით, უზრუნველყოფილია საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებითა და ეროვნული კოლიზიური კანონმდებლობით.¹

საკონტროლო კითხვები

1. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში დავათა განხილვის ორგანოები.
2. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში დავათა განხილვის პროცედურები.

14.2. საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოების სისტემა და დავების განხილვის თავისებურებანი

მე-20 საუკუნის ბოლოს საგარეო-ეკონომიკური ცხოვრების შემდგომმა ინტერნაციონალიზაციამ და ლიბერალიზაციამ მყარი საფუძველი შეუქმნა, როგორც სხვადასხვა ქვეყნების მთავრობებს, აგრეთვე ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს უშუალოდ დაემყარებინათ ერთმანეთთან ურთიერთმომგებიანი სავაჭრო ურთიერთობები. თავისუფალი ლიბერალური, ანუ გახსნილი ეკონომიკის პირობებში ურთიერთხელსაყრელი საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობები თავის არსში შეიცავენ კონკურენციის ელემენტებს, რაც დადებით მომენტებთან ერთად ინტერესთა გარკვეული დაპირისპირების საფუძველს წარმოადგენს.

¹ საქართველოში საერთაშორისო სააღსრულებო სასამართლოების გადაწყვეტილების აღსრულება რეგლამენტირებულია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსითა და აგრეთვე ორგანული კანონით. - საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ, რომლის თანახმად, საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილებათა ცნობას და აღსრულების საკითხს წყვეტს საქართველოს უზენაესი სასამართლო.

საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებში წარმოშობილი დაპირისპირებები ძირითადად წყდება მოლაპარაკებების შედეგად კომპრომისების მოძებნისა და შეჯერების გზით, მაგრამ ხშირ შემთხვევებში ეს დაპირისპირებები შეურიგებელ, უკომპრომისო ხასიათს იღებს, ვინაიდან დაპირისპირების საფუძველი, უმეტეს შემთხვევაში, დიდ მატერიალურ სიკეთესთან არის დაკავშირებული. ასეთ შემთხვევაში ხდება მოდავე მხარეებს შორის „მტყუან-მართლის“ პრობლემის გარკვევა, რაც თავისთავად წარმოშობს კომპეტენტური და ნეიტრალური მხარის საქმეში ჩართვის აუცილებლობას, რომელიც ობიექტური მტკიცებულებების საფუძველზე, ურთიერთსაწინააღმდეგო და ურთიერთგამომრიცხავი არგუმენტებისა და გარემოებების შესწავლით, გამოიტანს სამართლიან გადაწყვეტილებას და აღადგენს მხარის დარღვეულ მატერიალურ და მორალურ უფლებებს.

უძველესი დროიდან კაცობრიობა თავისი დარღვეული უფლებების აღდგენის მიზნით მიმართავდა სასამართლოებს, რომლებიც ისტორიულ-ეკონომიკური ფორმაციის, პოლიტიკური წყობილებისა და მოქმედი სამართლებრივი ნორმების იურიდიული ბუნების გათვალისწინებით განიცდიდა ცვლილებას, მათი განვითარების შედეგად არსებობენ და ფუნქციონირებენ მსოფლიოში დღეისათვის მოქმედი, როგორც საერთაშორისო, ისე შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო სისტემები, რომლებიც, დადებით მხარეებთან ერთად, ხასიათდებიან მთელი რიგი სამართლებრივი ბაზის დაუხვეწელობით) უარყოფითი მომენტებით.

ნებისმიერი საქონლით ვაჭრობის დროს ხშირად ირღვევა ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობები, რის საფუძველზე წარმოიშობა აუცილებლობა სადაო საკითხის სამართლებრივი გზით გადაწყვეტისა. საგარეო-სავაჭრო ეკონომიკური ურთიერთობების მონაწილენი ითვალისწინებენ რა ვაჭრობაში დამკვიდრებულ პრაქტიკას, ცდილობენ საქონლის ექსპორტ-იმპორტთან დაკავშირებით წამოჭრილი ყველა საგარეო საკითხი გადაწყვიტონ ურთიერთმოლაპარაკების, მეგობრული გზით. ნებისმიერ შემთხვევაში ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებაში გათვალისწინებულია წამოჭრილი სადაო საკითხების გადაწყვეტის გზები. მეგობრული მოლაპარაკებით შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში წყვეტენ, თუ კონკრეტულად რომელმა სასამართლომ უნდა განიხილოს და რომელი სახელმწიფოს კანონმდებლობა უნდა იქნას გამოყენებული მის გადასაჭრელად.

დღეისათვის კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტები საგარეო ვაჭრობაში წამოჭრილი დავების განხილვის ოპერატიულობისა

და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით, უმეტეს შემთხვევაში ამჯობინებენ მიმართონ სამართლიან საერთაშორისო სავაჭრო და კომერციულ არბიტრაჟებს, რომლებიც სასამართლოების მსგავსად განიხილავენ სადაო საკითხებს და იღებენ სამართლიან, ობიექტურ გადაწყვეტილებებს დარღვეული უფლებების აღდგენის მიზნით.

საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების შემდგომი განვითარების მნიშვნელობიდან გამომდინარე, საერთაშორისო კომერციული საარბიტრაჟო სამართალი მუდმივად განიცდის უნიფიკაციას და ჰარმონიზაციის ინტენსიურ პროცესს. მისი განვითარება დაიწყო ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნიდან. 1889 წელს მიღებულ იქნა მონტევიდეოს შეთანხმება, 1885 წელს საერთაშორისო საარბიტრაჟო პროცედურული წესები, 1889 წელს – უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების მოდელური წესები.

საერთაშორისო კომერციული და საარბიტრაჟო სასამართლოების სამართლებრივი სრულყოფის პროექტებზე აქტიური მუშაობა დაიწყო პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ. საარბიტრაჟო დათქმის შესახებ 1923 წელს ჟენევაში მიღებულ იქნა პროტოკოლი, 1927 წელს ჟენევაში მიღებულ იქნა კონვენცია – უცხოეთის საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა აღსრულების შესახებ, რომლებიც ითვლება ამ სფეროს მომწესრიგებელ მრავალმხრივ საერთაშორისო შეთანხმებად.

1925 წლის ოქტომბერში ჰააგის საერთაშორისო კერძო სამართლის კონვენციამ მიიღო რეზოლუცია – უცხო სახელმწიფოში გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების საკითხებთან დაკავშირებით. ამის შემდეგ საერთაშორისო სავაჭრო პალატის საბჭომ თხოვნით მიმართა ერთა ლიგას, აღნიშნული საკითხის შესწავლის თაობაზე, რის საფუძველზეც ექსპერტთა ჯგუფმა გენერალურ ასამბლეას წარუდგინა კონვენციის პროექტი, რომელიც მიღებული იქნა 1927 წლის 26 სექტემბერს ჟენევის კონვენციის – უცხოეთის საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა აღსრულების შესახებ – სახელწოდებით.

მითითებულ ჟენევის პროტოკოლთა და კონვენციით საფუძველი ჩაეყარა საერთაშორისო სავაჭრო და კომერციული საარბიტრაჟო სასამართლოს ჩამოყალიბების საკითხს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები ეხებოდა ამ სფეროს ვიწრო საკითხებს, მათი რატიფიკაცია და აღიარება სახელმწიფოების მიერ შეზღუდული იყო და, ამავე დროს, საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოს სფაროში შიდა სახელმწიფოებრივი კოლიზიური სამართლებრივი ნორ-

მები ძალიან განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან და, ამ საერთაშორისო პროტოკოლისა და კონვენციის ცხოვრებაში რეალური აღსრულება, ფაქტიურად, არ შეძლავდა.

ადრეული დროიდან ბევრ სახელმწიფოში ჩამოყალიბდა საარბიტრაჟო სასამართლო. დიდ ბრიტანეთში არბიტრაჟის შესახებ პირველი კანონი მიღებული იქნა 1889 წელს, შემდეგ 1950 წელს, რომელებიც შესწორებული იქნა 1979 წელს. ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1947 წლიდან მოქმედებს ფედერაციული კანონი არბიტრაჟის შესახებ, 1992 წლიდან კი მოქმედებს ლონდონის საარბიტრაჟო სასამართლო. ჩინეთში შექმნილია საგარეო-ეკონომიკური და სავაჭრო საარბიტრაჟო კომისია და აგრეთვე საზღვაო საარბიტრაჟო კომისია. იაპონიაში 1953 წელს შეიქმნა საარბიტრაჟო ასოციაცია.¹

1953 წელს საერთაშორისო სავაჭრო პალატა გამოვიდა ახალი კონვენციის შემუშავების ინიციატივით, რომელიც შეაესებდა ამ სფეროში წარმოშობილ ხარვეზებს და საერთაშორისო მასშტაბით საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა აღსრულების ეფექტური მექანიზმის ჩამოყალიბების საფუძველი გახდებოდა. შესრულება დაეკალა სპეციალურად შექმნილ ექსპერტთა გგუფს, რომელმაც შეიმუშავა და წარუდგინა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას მრავალმხრივი კონვენციის პროექტი.

1958 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ მიღებულ იქნა კონვენცია საზღვარგარეთის ქვეყნების საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა ცნობისა და სისრულეში მოყვანის შესახებ – ნიუ-იორკის კონვენციად წოდებული.²

კონვენციამ განმარტა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნება, რომლის თანახმად საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება გულისხმობს ისეთ გადაწყვეტილებებს, რომელიც გამოტანილია, როგორც კონკრეტული საქმისათვის შექმნილი დროებითი, ისე მუდმივმოქმედი არბიტრაჟის მიერ.

პრეამბულის თანახმად, აღნიშნული კონვენცია გამოიყენება ისეთ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულებასთან დაკავშირებით, როდესაც საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ფიზიკური და იურიდიული პირების დავაზე მიიღებოდა ერთ ქვეყანაში, ხოლო მისი აღსრულება უნდა განხორციელდეს სხვა ქვეყანაში.

კონვენცია ავალდებულებს ყველა ხელშემკერელ სახელმწიფოს, ცნოს

¹ შიფაქიძე. საერთაშორისო ეკონომიკური დავების საარბიტრაჟო განხილვისა და გადაწყვეტილების ძირითადი საწყისები. თბილისი, 1999, გვ.9.

² საქართველო მიუერთდა 1994 წელს.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება და მოიყვანოს ის აღსრულებაში ეროვნული პროცეს-უალური ნორმების შესაბამისად. პირმა, რომელიც ითხოვს სხვა სახელმწიფოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებას მეორე ქვეყანაში, უნდა წარმოადგინოს გადაწყვეტილების გადამოწმებული ორიგინალი, დადგენილი წესით დამოწმებული ორიგინალის ასლი და უნდა უზრუნველყოს მისი თარგმნა გადაწყვეტილების აღმსრულებელ სახელმწიფოს ენაზე.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულების მოთხოვნა შეიძლება უარყოფილი იქნას მოწინააღმდეგე მხარის მოთხოვნით, თუ ეს მხარე იმ სახელმწიფოს კომპეტენტურ ორგანოს, სადაც ხდება გადაწყვეტილების აღსრულება, წარუდგენს შემდეგ მტკიცებულებებს:

- მხარეებს შორის დადებული ხელშეკრულება დავის საარბიტრაჟო სასამართლოში განხილვის თაობაზე უკანონოა, ან ის ეწინააღმდეგება გადაწყვეტილების გამოტანი საარბიტრაჟო სასამართლოს ქვეყნის კანონმდებლობას;

- მხარეს, რომლის წინააღმდეგ იქნა გამოტანილი გადაწყვეტილება არ ეცნობა არბიტრის დანიშვნის შესახებ, ან საარბიტრაჟო განხილვის შესახებ;

- გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება არ შეესაბამება მხარეთა საარბიტრაჟო შეთანხმებას, გასცდა მის ფარგლებს და არბიტრაჟის კომპეტენციის გარეთ იმყოფება;

- არბიტრაჟის შემადგენლობა არ შეესაბამება მხარეთა შეთანხმების ან გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება იმ ქვეყნის კანონმდებლობას, სადაც ის იქნა გამოტანილი.

- საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სამართლებრივი საფუძველი შეიცვალა ან შეჩერდა იმ ქვეყნის ხელისუფლების მიერ, რომლის სამართლებრივ ნორმას ემყარება საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება;

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულება შეიძლება უარყოფილი იქნეს იმ ქვეყნის კომპეტენტური ხელისუფლების მიერ, სადაც ხდება გადაწყვეტილების აღსრულება შემდეგ შემთხვევებში:

- დავის ობიექტი არ შეიძლება გახდეს საარბიტრაჟო განხილვის საგანი გადაწყვეტილების აღმსრულებელი ქვეყნის კანონმდებლობით;

- გადაწყვეტილების აღსრულება ეწინააღმდეგება აღმსრულებელი ქვეყნის საჯარო წესრიგს.

ეს დებულებები არ ეხება საარბიტრაჟო სასამართლოების მარეგულირებელ სახელმწიფოთაშორის ორმხრივი და მრავალმხრივი ხელშეკ-

რულებებით დადგენილ განსხვავებულ დებულებებს, რომელთა საფუძველზე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა ცნობა და აღსრულება შეიძლება განხორციელდეს სხვაგვარად.

საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის თანახმად, უცხო ქვეყნის საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილების აღსრულების საკითხს წყვეტს საქართველოს უზენაესი სასამართლო ზეპირი მოსმენის გარეშე. მხარეების მიერ საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილების ნებაყოფლობითი შეუსრულებლობის შემთხვევაში, აღსრულება ხდება სააღსრულებო წარმოების შესახებ საქართველოს კანონის შესაბამისად, რომლის თანახმად სააღმსრულებლო ფურცელი (წარწერა) აღსასრულებლად უნდა წარედგინოს სააღმსრულებლო ბიუროს მოვალის, ან მისი ქონების ადგილსამყოფელის მიხედვით.

1961 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ევროპის ეკონომიკური კომისიის (ECE) მიერ, ევროპის სივრცეში საერთაშორისო საარბიტრაჟო სფეროს დარეგულირების მიზნით, მიღებულ იქნა კონვენცია – საგარეო სავაჭრო არბიტრაჟზე, რომელიც იწოდება ჟენევის კონვენციად. ამ მრავალმხრივი შეთანხმების საფუძველზე მოწესრიგდა ევროპისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებს შორის სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობებში წარმოშობილი დავების საარბიტრაჟო გადაწყვეტისა და მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებული საკითხები.¹

საგარეო სავაჭრო არბიტრაჟის შესახებ ევროპის კონვენციის პირველი მუხლის თანახმად, კონვენცია ვრცელდება:

- ამ ფიზიკური და იურიდიული პირების საარბიტრაჟო შეთანხმებებზე, რომელთაც ამ შეთანხმების დადების დროს მუდმივი საცხოვრებელი ან ადგილსამყოფელი გააჩნიათ სხვადასხვა მონაწილე ქვეყნებში და საარბიტრაჟო განხილვის საგანს წარმოადგენს საგარეო სავაჭრო ურთიერთობების დროს წარმოშობილი დავები;

- კონვენცია ასევე ვრცელდება საარბიტრაჟო პროცესებსა და გადაწყვეტილებებზე ზემოთ ჩამოთვლილი პირობების დაცვით, ანუ მოდავე მხარეები უნდა იყვნენ სხვადასხვა ქვეყნის მაცხოვრებლები და დავა აუცილებლად უნდა ეხებოდეს საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებს.

¹ 1961 წელს ევროპის ქვეყნებმა შეიმუშავეს და მიიღეს შეთანხმება – საერთაშორისო სავაჭრო არბიტრაჟის შესახებ კონვენციის გამოყენების თაობაზე, რომელმაც შეავსო და ნაწილობრივ შეცვალა კონვენციის ცალკეული დებულებები.

მე-3 მუხლით დაშვებულია, რომ კონვენციით გათვალისწინებული დავების განსახილველად შეიძლება მოწვეული იყვნენ უცხო ქვეყნების მოქალაქეები.

საარბიტრაჟო პროცესის განხორციელება ითვალისწინებს მხარეთა საარბიტრაჟო შეთანხმებისას თავიანთი შეხედულებით, შემდეგი პირობების გათვალისწინებას:

- მუდმივმოქმედი არბიტრაჟის (ანუ ინსტიტუციონალური არბიტრაჟი) დადგენას დავების განსახილველად;
- დავის გადაცემასთან ერთჯერად (ანუ, სხვაგვარად – დროებით) არბიტრაჟისათვის (ad hoc), რომელიც შექმნილია კონკრეტულად ამ საქმის განსახილველკად.
- არბიტრების დანიშვნისა და არბიტრის არჩევის საკითხზე დავის წამოჭრის შემთხვევაში მისი გადაჭრის მეთოდებს.
- საარბიტრაჟო სასამართლოს ადგილსამყოფელის დადგენას;
- პროცედურული წესების დადგენას, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელონ არბიტრებმა.

თუ მხარეებმა გაითვალისწინეს დავის გადაცემა ამ საქმის განსახილველად შექმნილ დროებით არბიტრაჟში (ad hoc) მოდავე მხარეები ვალდებული არიან 30 დღეში დანიშნონ თავიანთი არბიტრები. თუ რომელიმე მხარე ამ ვადაში არ წარადგენს თავისი არბიტრის (არბიტრების) კანდიდატურას, მეორე მოდავე მხარის მოთხოვნით არბიტრი ინიშნება იმ ქვეყნის საარბიტრაჟო პალატის თავმჯდომარის მიერ, სადაც ცხოვრობს ან ადგილსამყოფელია იმ მხარისა, რომელმაც არ დანიშნა არბიტრი.

იმ შემთხვევაში, როდესაც მოდავე მხარეებმა შეთანხმების თანახმად საქმე გადასცეს დროებით (ad hoc), არბიტრაჟს და საარბიტრაჟო შეთანხმებით არ არის გათვალისწინებული საარბიტრაჟო პროცესის განხილვის წესები და დეტალები, გადაწყვეტილებას იღებენ არბიტრები. თუ ეს უკანაქნელნი ვერ შეთანხმდნენ აღნიშნულ საკითხზე, მოსარჩელე ვალდებულია მიმართოს დავის განმხილველ საარბიტრაჟო სასამართლოს ადგილსამყოფელის მიხედვით, ან მოპასუხე მხარის საცხოვრებელი, ან ადგილსამყოფელი ქვეყნის სავაჭრო პალატას, მოსარჩელის მიერ აღნიშნული უფლებების გამოუყენებლობის შემთხვევაში, მას განახორციელებს მოპასუხე მხარე ან არბიტრაჟი.

ასეთი მიმართვის მიღების შემთხვევაში სავაჭრო პალატა უფლებამოსილია:

- დანიშნოს ერთპიროვნული არბიტრი, არბიტრი-თავმჯდომარე, სუპერარბიტრი ან მესამე არბიტრი, თუ ამაზე შეთანხმდნენ მხარეები;
- დაადგინოს საარბიტრაჟო სასამართლოს ადგილსამყოფელი, ამასთან არბიტრები უფლებამოსილნი არიან საქმე განიხილონ სხვა ადგილზე;
- დაადგინოს საარბიტრაჟო განხილვის პროცედურული წესები, თუ ეს დადგენილი არ არის მხარეთა საარბიტრაჟო ხელშეკრულებით ან პროცედურულ წესებზე ვერ შეთანხმდნენ არბიტრები.

როდესაც მხარეებმა საარბიტრაჟო შეთანხმებით დაადგინეს, რომ სადაო საქმე განიხილოს დროებით შექმნილმა არბიტრაჟმა (ad hoc) და კონკრეტულად არ დაადგინეს, რომელმა დროებითმა არბიტრაჟმა უნდა განიხილოს. ამ შემთხვევაში, მოსარჩელის თხოვნით საკითხი წყდება ზემოთ დადგენილი იგივე წესით. ასეთივე პროცედურების დაცვით ზორციელდება არბიტრის დანიშვნა, თუ მხარეები თვითონ ვერ შეთანხმდნენ ამ საკითხზე.

არბიტრაჟის მიერ დავაზე გადაწყვეტილების მისაღებად პირველ რიგში გამოიყენება იმ ქვეყნის კანონმდებლობა, რომელიც მითითებულია მხარეების მიერ საარბიტრაჟო შეთანხმებაში. თუ არ არსებობს მხარეთა მითითება გამოსაყენებელი სამართლის შესახებ, არბიტრები გამოიყენებენ კანონს კოლოზიური ნორმების შესაბამისად, რომელსაც არბიტრები აღნიშნულ საგანზე ჩათვლიან მიზანშეწონილად. ყველა შემთხვევაში, არბიტრებმა უნდა იხელმძღვანელონ ყიდვა-გაყიდვის კონტრაქტის პირობებისა და სავაჭრო ჩვეულებების შესაბამისად. გადაწყვეტილების მიღებისას არბიტრაჟი ხელმძღვანელობს „მეგობრული შუამავლის“ პრინციპით, თუ ამის თაობაზე მხარეებს შორის არსებობს შეთანხმება და ამას არ კრძალავს კანონმდებლობა. როგორც წესი, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება უნდა იყოს დასაბუთებული, თუ მხარეებს დადებული ორმხრივი შეთანხმებით არა აქვთ გადაწყვეტილი, რომ არბიტრაჟის გადაწყვეტილება იყოს დაუსაბუთებელი, ან არჩეული აქვთ ისეთი საარბიტრაჟო პროცედურა, რომლის თანახმად არაა საჭირო გადაწყვეტილების დასაბუთება.

კონვენცია ითვალისწინებს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ბათილად ცნობის შემდეგ შემთხვევებს:

- საარბიტრაჟო შეთანხმებისას მხარეები მათ მიმართ გამოყენებული სამართლის ნორმასთან გარკვეული პირობებით იყვნენ ქმედუნარონი ან გადაწყვეტილება ბათილი გახდა იმ სამართლის ნორმით, რომელსაც მხარეებმა დაუქვემდებარეს შეთანხმება, ან იმ ქვეყნის სამართლის ნორმით, სადაც გამოტანილი იქნა გადაწყვეტილება;

• გადაწყვეტილება მიღებულია დავაზე, რომელსაც არ ითვალისწინებს საარბიტრაჟო შეთანხმების პირობები;

• საარბიტრაჟო კოლეგიის შემადგენლობა ან საარბიტრაჟო პროცედურა არ შეესაბამება კონვენციით დადგენილ მოთხოვნებს.

1965 წელს ვაშინგტონში ხელმოსაწერად გაიხსნა საერთაშორისო კონვენცია – სახელმწიფოებსა და მესამე სახელმწიფოთა მოქალაქეებს შორის საივესტიციო დავების გადაწყვეტის შესახებ, რომელიც ხელმოწერილ იქნა მსოფლიოს 140-ზე მეტი ქვეყნის მიერ და ძალაში შევიდა 1966 წლის 14 ნოემბერს.¹ ამ კონვენციის თანახმად, მოდავე მხარეები საინვესტიციო სახის დავებს შეთანხმების საფუძველზე გადასცემენ სპეციალურ ორგანოს – საინვესტიციო დავების სპეციალიზებულ ცენტრს (ICSID), რომელიც წარმოადგენს მსოფლიო ბანკის სპეციალიზებულ ორგანოს და აწარმოებს მხოლოდ კონვენციის ხელშემკვრელ მხარეებს შორის კერძო ინვესტორებს შორის წარმოშობილი დავების საარბიტრაჟო და სამედიატრო განხილვას. ამ კონვენციით დავების გადაწყვეტის საერთაშორისო ცენტრის საბჭოს მიერ 1978 წელს შეიქმნა სპეციალური დამატებითი ორგანო, რომლის ფუნქციაში შედის, დახმარება გაუწიოს ცენტრს ისეთი საქმეების განხილვაში, რომელშიც კონვენციის ხელშემკვრელი მხარე მხოლოდ ერთია.

საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოების მარეგულირებელ არანორმატიულ, მნიშვნელოვან დოკუმენტს წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის – საერთაშორისო ვაჭრობის სამართლის კომისიის (unistrali)-ს მიერ 1978 წელს მიღებული არბიტრაჟის რეგლამენტი, 1980 წლის შემრიგებელი წესები, 1985 წლის ტიპიური კანონი საერთაშორისო კერძო არბიტრაჟის შესახებ და 1986 წლის კომენტარები საარბიტრაჟო განხილვის ორგანოების შესახებ.

unistrali-ს საარბიტრაჟო რეგლამენტის პირველი მუხლის თანახმად, თუ მხარეები წერილობითი ფორმით შეთანხმდნენ, რომ წამოჭრილი დავა განხილული იქნეს საარბიტრაჟო სასამართლოს მიერ, ის ექვემდებარება განხილვას საარბიტრაჟო რეგლამენტით დადგენილი წესით. ფი-

¹ საქართველომ ამ კონვენციის რატიფიცირება მოახდინა 1992 წლის 7 აგვისტოს. ამავე წელს საქართველოში მიღებული იქნა პირველი საინვესტიციო საქმიანობის მომწესრიგებელი კანონი, რომელიც მოქმედებდა 1995 წლამდე. დღეისათვის ძალაშია 1996 წლის საქართველოს კანონი, რომლითაც რეგულირდება ინვესტიციებთან დაკავშირებული საქმიანობა.

ძალაშია 1969 წლის 10 თებერვლიდან.

ზიკური პირისათვის გაგზავნილი ყველა შეტყობინება, წინადადება და სხვა დოკუმენტი ჩაითვლება ჩაბარებულად, როდესაც ის გადაეცემა ადრესატს ან მიტანილი იქნება მის საცხოვრებელ ადგილას. იურიდიულ პირს მითითებული გზავნილი უნდა ჩაბარდეს ფაქტიური ადგილმდებარეობის ან ცნობილი ბოლო ადგილმდებარეობის მიხედვით. გზავნილი ჩაბარებულად ითვლება გადაცემის მომენტიდან.

ჰააგის 1965 წლის 15 ნოემბრის კონვენცია – ჩაბარების შესახებ³ მოსარჩელის სასამართლოში მიწვევას ითვალისწინებს საკონსულო დაწესებულების მეშვეობით, სასამართლოს მიერ გაგზავნილი უწყების საფუძველზე. ამ კონვენციის თანახმად, ყველა მონაწილე სახელმწიფო ნიშნავს ცენტრალურ ორგანოს, რომლის მიზანს წარმოადგენს სასამართლო მომსახურებაზე შეკვეთების მიღება და მისი შემდგომი შესრულება.

რეგლამენტის თანახმად, მხარე, რომელმაც აღძრა საქმე, იწოდება მოსარჩელედ, რომელიც უგზავნის მეორე მხარეს ანუ მოპასუხეს საქმის აღძვრის შესახებ შეტყობინებას.

საარბიტრაჟო დავის განხილვა ითვლება დაწყებულად მოპასუხისათვის უწყების ჩაბარების მომენტიდან, რომელიც მოიცავს:

- მოთხოვნას დავის საარბიტრაჟო სასამართლოსთვის გადასაცემად;
- დასახელებასა და მხარეების მისამართს;
- მითითებას შეთანხმებაზე დავის საარბიტრაჟო სასამართლოსათვის გადაცემის თაობაზე;
- მითითებას ხელშეკრულებაზე, რომლის საფუძველზე წარმოიშვა დავა;
- დავის საგანსა და თანხის ოდენობას;
- სასარჩელო მოთხოვნას;
- წინადადებას არბიტრების რაოდენობაზე (დადგენილია 1 ან 3 არბიტრი).

თუ მხარეებმა წინასწარ არ განსაზღვრეს არბიტრების რაოდენობა, მაშინ უწყების ჩაბარებიდან 15 დღის განმავლობაში ინიშნება სამი არბიტრი. ერთი არბიტრის დანიშნისას მხარეებს აქვთ აცილების უფლება და მათ შეუძლიათ შესთავაზონ ერთი კანდიდატი. თუ 30 დღის ვადაში მხარეები ვერ შეთანხმდნენ ერთპიროვნული არბიტრის დანიშნაზე, მაშინ არბიტრს ნიშნავს მხარეების მიერ კომპეტენტური ორგანო, რომელმაც, თუ 60 დღის განმავლობაში თხოვნის მიღებიდან არ დანიშნა არბიტრი, მაშინ მხარეს უფლება აქვს მიმართოს ჰააგის სასამართლოს

გენერალურ მდივანს თხოვნით, დანიშნოს კომპეტენტური ორგანო.

სამი არბიტრის დანიშვნის შემთხვევაში ყოველი მხარე ნიშნავს თითო არბიტრს, რომლებიც ირჩევენ მესამე არბიტრს და ის ითვლება საარბიტრაჟო სასამართლოს თავმჯდომარედ, თუ ორი არბიტრი ამის თაობაზე ვერ შეთანხმდნენ, მაშინ თავმჯდომარე ინიშნება კომპეტენტური ორგანოს მიერ.

ნებისმიერი არბიტრი მხარის მიერ შეიძლება იყოს აცილებული, თუ არსებობს ეჭვის საფუძველი, მისი მიუკერძოებლობის შესახებ. მოთხოვნა არბიტრის აცილებაზე უნდა იყოს წარმოდგენილი წერილობითი ფორმით, აცილების არგუმენტირებული საფუძვლის მითითებით.

მოსარჩელე ვალდებულია შეადგინოს წერილობითი ფორმით სასარჩელო განცხადება და გაუგზავნოს ის მოპასუხესა და საარბიტრაჟო განხილვაში მონაწილე სხვა პირებს, რომელსაც უნდა ერთვოდეს ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების (კონტრაქტის) ასლი და საარბიტრაჟო შეთანხმება, თუ ის კონტრაქტით არ არის დადგენილი.

სასარჩელო განცხადება უნდა შეიცავდეს:

- მხარეების დასახელებასა და მისამართს;
- მტკიცებულებებს, რომლებიც ასაბუთებენ სასარჩელო მოთხოვნებს;
- დავის საგანს;
- სასარჩელო განცხადების მოთხოვნებს.

მოსარჩელეს შეუძლია სასარჩელო განცხადებას თან დაურთოს ყველა მამტკიცებელი დოკუმენტი, ან განცხადებაში გააკეთოს დათქმა იმის შესახებ, რომ ასეთი მტკიცებულებები წარმოდგენილი იქნება საარბიტრაჟო სასამართლოს პროტესტზე.

მოპასუხე დადგენილ ვადაში შესაგებელს უგზავნის მოსარჩელეს და არბიტრს. მოპასუხეს შეუძლია შესაგებელს თან დაურთოს მასალები და მტკიცებულებები, რომლებიც ადასტურებენ მის სიმართლეს. მოპასუხეს ასევე შეუძლია აღძრას შეგებებული სარჩელი, გამოძინარე ამავე ხელშეკრულებიდან.

საარბიტრაჟო განხილვის ადგილს განსაზღვრავენ მხარეები, თუ ისინი ამის თაობაზე არ შეთანხმდებიან, საარბიტრაჟო სასამართლოს შეუძლია განიხილოს საქმე ნებისმიერ ადგილას, სადაც ისინი ჩათვლიან მიზანშეწონილად.

საარბიტრაჟო სასამართლო უფლებამოსილია შეიკრიბოს ნებისმიერ ადგილას, სადაც ადვილია მტკიცებულებების შეგროვება და შემოწმება

(მაგალითად, ქონების დათვალიერება, საქონლის შემოწმება და ა.შ.), რა-ზეც მხარეებს უნდა ეცნობოს აღნიშნულის თაობაზე. საარბიტრაჟო სასამართლოს ენას წყვეტს სასამართლო მხარეთა შუამდგომლობის საფუძველზე. აუცილებლობის შემთხვევაში მონაწილეობას იღებს თარ-ჯიმანი.

საარბიტრაჟო სასამართლო მხარეებს უწყებით აფრთხილებს გან-ხილვის დროსა და ადგილის შესახებ, მხარე ვალდებულია დაამტკიცოს თავისი მოთხოვნა. მხარეები, არაუგვიანეს საარბიტრაჟო სასამართლოს დაწყების 15 დღისა, აცნობებენ სასამართლოს პროცესზე გამოსაძახებე-ლი მოწმეების შესახებ. საარბიტრაჟო სასამართლო უფლებამოსილია საჭიროების შემთხვევაში მოიწვიოს ექსპერტები, რომლებიც თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში ადგენენ წერილობით მოხსენებას, რომელიც წარედგინება, როგორც საარბიტრაჟო სასამართლოს, ასევე მხარეებს. მხარეთა შუამდგომლობის საფუძველზე ექსპერტები შეიძლება მოწვეუ-ლი იქნენ საარბიტრაჟო სასამართლოს სხდომაზე, სადაც ისინი პასუხო-ბენ მხარეთა შეკითხვებზე და წარმოდგენილ განსხვავებულ არგუმენტებ-თან დაკავშირებით იძლევიან განმარტებებს.

მტკიცებულებათა განხილვის საფუძველზე საარბიტრაჟო სასამართ-ლოს გამოაქვს გადაწყვეტილება, რომელიც სამი არბიტრის შემთხვევაში მიიღება ხმათა უმრავლესობით. თუ უმრავლესობა ვერ შეთანხმდა, მაშინ სასამართლოს თავმჯდომარეს შეუძლია ერთპიროვნულად მიიღოს გა-დაწყვეტილება, მაგრამ ასეთი გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს თავად საარბიტრაჟო სასამართლოს მიერ, საარბიტრაჟო სასამართლო უფლებამოსილია, საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე გამოიტანოს ნაწილობრივი, წინასწარი ან დროებითი გადაწყვეტილება. საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილება უნდა შედგეს წერილობითი ფორმით, რომელიც არის საბოლოო და მხარეებისათვის სავალდებულო, რომელიც უნდა აღსრულდეს დაუყოვნებლივ.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაში მიეთითება იმ გარემოებებზე, რო-მელმაც ის ეფუძნება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც არსებობს მხარეთა შეთანხმება იმის თაობაზე, რომ სასამართლო გადაწყვეტილება არ უნდა იყოს მოტივირებული. ის შეიძლება გამოქვეყნდეს მხოლოს ორივე მხარის მოთხოვნით.

რეგლამენტით დადგენილია, რომ იმ შემთხვევაში, თუ გადაწყვეტილე-ბის გამოტანამდე მხარეებმა კონსენსუსის გზით მიაღწიეს მორიგებას, საარბიტრაჟო სასამართლოს გამოაქვს გადაწყვეტილება საქმის შეწყვე-

ტის შესახებ. მხარეები უფლებამოსილნი არიან, მოითხოვონ გადაწყვეტილებაში დაშვებული შეცდომების შესწორების შეტანა და გადაწყვეტილების გამოტანამდე მიიღონ განმარტება.

საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილებაში მიეთითება სასამართლო ხარჯების შესახებ, რომელიც მოიცავს:

- არბიტრების ჰონორარს, რომელიც გამოითვლება დახარჯული დროისა, დავის სირთულის, საგნის ღირებულებისა და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით;

- სამგზავრო და სხვა ხარჯებს, რომელიც გაწიეს არბიტრებმა;
- ექსპერტებისა და სხვა დამხმარე პერსონალის ანაზღაურებას;
- მოწმეების სამგზავრო და სხვა სახის ხარჯებს;
- იურიდიული მომსახურების ხარჯებს, რომლებიც გასწია მომრიგებელმა მხარემ, მხოლოდ იმ თანხის ოდენობით, რომელსაც სასამართლო ჩათვლის აუცილებლად;

- კომპეტენტური ორგანოსა და გენერალური მდივნის ხარჯებს.

ამ ჩამოთვლილ საარბიტრაჟო სასამართლო ხარჯებს იხდის წაგებული მხარე, მაგრამ განსაკუთრებულ შემთხვევაში, საარბიტრაჟო სასამართლოს შეუძლია ხარჯების ანაზღაურება გადაანაწილოს მხარეებს შორის. საქმის მორიგებით დამთავრებისას ანაზღაურდება მხოლოდ ის ხარჯები, რომელიც გაწეული იყო ამ მორიგებამდე. საარბიტრაჟო სასამართლოს ეკრძალება მოითხოვოს დამატებითი ჰონორარი გადაწყვეტილების განმარტებისათვის. საარბიტრაჟო სასამართლოს შეუძლია მოითხოვოს ხარჯების ავანსის გადახდა. თუ მხარის მიერ მოთხოვნილი ავანსი არ იქნება გადახდილი 30 დღის განმავლობაში საარბიტრაჟო სასამართლო უფლებამოსილია შეაჩეროს ან შეწყვიტოს საქმის წარმოება.

გარდა მულტიმპოქმედი ანუ, როგორც მას უწოდებენ, ინსტიტუციური არბიტრაჟისა და კონკრეტული საქმის განმხილვეელი დროებითი („ერთჯერადი“, ან კიდევ „იზოლირებული“) არბიტრაჟისა (ad hoc) საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებში წარმოშობილი დავები შესაძლებელია ასევე გადაწყდეს შუამავლის (Mediator, tomedrate) მეშვეობით, რისთვისაც საჭიროა მოდავე მხარეთა შეთანხმება. საშუამავლო ანუ სამედიატორო შეთანხმებას გააჩნია ნახევრად სამართლებრივი დატვირთვა, რადგან მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულება მხარეთათვის სავალდებულო ხასიათს არ ატარებს.

საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებში წამოჭრილი დავების შუამავლის მეშვეობით გადაწყვეტა იურიდიულ ლიტერატურაში ცნობილია, რო-

გორც ალტერნატიული მეთოდით დავის მოგვარება (alternative disputes resolution).

საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებში წამოჭრილი დავების შუამავლის მეშვეობით გადაწყვეტაში მსოფლიოში დამკვიდრებული პრაქტიკის თანახმად, როგორც წესი, მონაწილეობენ მხარეების მიერ არჩეული დამოუკიდებელი იურისტები, რომლებიც საპეციალიზებულნი არიან საერთაშორისო სავაჭრო სამართალში.

მიუხედავად იმისა, რომ სავაჭრო დავების მოგვარება შუამავლის მეშვეობით არ საჭიროებს საპეციალურ სამართლებრივ რეგლამენტირებას, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სავაჭრო სამართლის კომისიის (unistrali)-ს მიერ 1960 წელს შემუშავებული იქნა შემთანხმებელი რეგლამენტი, როგორც სარეკომენდაციო წესები შუამავლის მეშვეობით დავების გადაწყვეტისას. მოგვიანებით შემთანხმებელი რეგლამენტის გამოყენების პრაქტიკის გათვალისწინებით მიღებული აქვს ტიპიური კანონი საერთაშორისო კომერციული შემთანხმებელი პროცედურების შესახებ. 2002 წლის 17-18 ივნისს ნიუ-იორკში მიმდინარე unistrali-ს 35-ე სესიაზე მხარდაჭერილი და აღიარებული იქნა ამ ტიპიური კანონის გამოყენება საშუამავლო საქმიანობაში სავაჭრო დავების გადაწყვეტის დროს. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია, რომ ეს ტიპიური კანონი არ არის სამართლებრივი ხასიათის, ვინაიდან შუამავალს სადაო საქმის გადაწყვეტისას შეუძლია ის გამოიყენოს, მაგრამ მისი დებულებებით არ იხელმძღვანელოს.

შუამავალი იღებს ყველა ზომას, რომ დავა გადაწყდეს სამართლიანად, მხარეებმა მიაღწიონ მორიგებას მშვიდობიანი გზით ვაჭრობის მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმების ჩვეულებებისა და საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებული პრინციპების დაცვით.

ამავე დროს, შუამავლობა არის კონფიდენციალური. შუამავალსა და მხარეებს არა აქვთ უფლება გაამჟღავნონ ის ინფორმაცია, რომელიც მათთვის გახდა ცნობილი. დავის მოგვარება უნდა განხორციელდეს ობიექტურად, მხარეთა გულახდილობისა და გულწრფელობის საფუძველზე, ყოველგვარი მიკერძოების გარეშე.

გარდა აღნიშნულისა, საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებით წარმოშობილი დავები რეგულირდება ამ სფეროს მარეგულირებელი მთელი რიგი მრავალმხრივი ხელშეკრულებებითა და კონვენციებით, რომელთაც დაწესებულია სხვადასხვა დავის საგანზე განხილვის პროცესუალური პირობები და გადაწყვეტილების აღსრულების მექანიზმი. ამასთან ერთად,

საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის დროს წარმოქმნილი ტექნიკური და სხვა დავების გადასაწყვეტად, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის სპეციალურ ორგანოსა და საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოებთან ერთად ახორციელებენ სპეციალურად შექმნილი ისეთი დანაყოფები, როგორცაა საერთაშორისო სავაჭრო პალატასთან დაარსებული ტექნიკური ექსპეტიზის საერთაშორისო ცენტრი და დავათა რეგულირების მუდმივმოქმედი კომიტეტი. საერთაშორისო საზღვაო კომიტეტისა და საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ დაფუძნებული საერთაშორისო არბიტრაჟის საზღვაო კომიტეტი, რომელიც ხელმძღვანელობს შემუშავებული სპეციალური საარბიტრაჟო რეგლამენტით.

საკონტროლო საკითხები:

1. საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოების სისტემა;
2. დავათა განხილვა საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოებში

14.3. კერძო არბიტრაჟი საქართველოში, დავათა გადაწყვეტის პროცესუალური წესები და სტადიები

1995 წლის 24 აგვისტოს საქართველოს კონსტიტუციამ 82-ე მუხლის მე-3 პუნქტის საფუძველზე გამოიციხა სპეციალიზებული სასამართლოები და დაადგინა, რომ „სასამართლო ხელისუფლება დამოუკიდებელია და მას ახორციელებენ მხოლოდ სასამართლოები.“ კონსტიტუციის 83-ე მუხლის მე-4 პუნქტის თანახმად კი „დაუშვებელია საგანგებო ან სპეციალური სასამართლოების შექმნა“. ამდენად, დღეისათვის საქართველოში არ არსებობს ხელისუფლების ალტერნატიული სასამართლოები, გარდა კონსტიტუციით განსაზღვრული სასამართლოებისა, რომლებიც ერთობლიობაში ქმნიან სასამართლო სისტემას სახელმწიფოში.

საქართველოში საარბიტრაჟო სასამართლოები გააუქმა “საერთო სასამართლოების შესახებ” 1997 წლის 13 ივნისის ორგანულმა კანონმა. მანამდე კი, 1997 წლის 17 აპრილს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა კანონი “კერძო არბიტრაჟის შესახებ”, რომელიც განიხილავს დავებს პირებს შორის წამოჭრილ სამოქალაქო საკითხებზე, მათივე შეთანხმებით. ამასთან, კანონი განსაზღვრავს, რომ შეთანხმება არბიტრაჟისთვის დავის განსახილველად გადაცემის შესახებ იდება წერილობით, რომელშიც უნდა მიეთითოს მხარეთა დასახელება და მათი საცხოვრებელი ადგილი ან იურიდიული მისამართი, დავის საგანი, შეთანხმების დრო და ადგილი.

კერძო არბიტრაჟი თავის საქმიანობას ახორციელებს “მეწარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონით დადგენილი წესით რეგისტრაციის შემდეგ. კანონის თანახმად, არბიტრაჟის წევრად შეიძლება დაინიშნოს საქართველოს მოქალაქე, მოქალაქეობის არმქონე პირი ან უცხო ქვეყნის მოქალაქე. ამ კანონის მე-9 მუხლის თანახმად, არბიტრაჟი შედგება ერთი ან რამდენიმე წევრისაგან. არბიტრაჟის წევრთა რაოდენობა და მათი დანიშვნის წესი განისაზღვრება მხარეთა მიერ. მხარეები ნიშნავენ არბიტრაჟის წევრთა თანასწორ რაოდენობას. ბათილია საარბიტრაჟო შეთანხმება, რომელიც არბიტრაჟის წევრთა დანიშვნისას ერთ-ერთ მხარეს აყენებს უპირატეს მდგომარეობაში. ამასთან, არბიტრაჟის წევრთა რაოდენობა არ შეიძლება იყოს ლუწი. თუ საარბიტრაჟო შეთანხმებით არბიტრაჟის შემადგენლობა ლუწი რიცხვით განისაზღვრება, მაშინ არბიტრაჟი ვალდებულია შექმნიდან 5 დღის ვადაში დანიშნოს არბიტრაჟის კიდევ ერთი წევრი. თუ მხარეები თვითონ არ განსაზღვრავენ არბიტრაჟის წევრთა რაოდენობას, მაშინ არბიტრაჟი უნდა შეიქმნას სამი წევრის შემადგენლობით. თუ არბიტრაჟის წევრთა რიცხვი ერთზე მეტია, ერთ-ერთი მათგანი ინიშნება თავმჯდომარედ.

მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს არბიტრაჟის წევრის აცილება, თუ არსებობს გარემოებები, რომლებიც დასაბუთებულ ეჭვს იწვევენ არბიტრაჟის წევრის მიუკერძოებლობასა და დამოუკიდებლობაში; აგრეთვე, თუ არბიტრაჟის წევრი არ ფლობს საარბიტრაჟო განხილვის ენას, ან მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრულ კვალიფიკაციას, მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს თავისი დანიშნული არბიტრაჟის წევრის აცილება მხოლოდ იმ გარემოებათა გამო, რომელიც მათთვის ცნობილი გახდა არბიტრაჟის წევრის დანიშვნის შემდეგ. პირი, რომელიც დაინიშნა არბიტრაჟის წევრად, ვალდებულია აცნობოს მხარეებს და არბიტრაჟს იმ გარემოებათა არსებობა, რომელიც ეჭვქვეშ აყენებს მათ მიუკერძოებლობასა და დამოუკიდებლობას.

არბიტრაჟის მიერ მხარეთა შორის დავის განხილვის (საარბიტრაჟო განხილვის) დაწყების საფუძველია მხარის საარბიტრაჟო პრეტენზია, რომელიც უნდა გაეგზავნოს მეორე მხარესა და არბიტრაჟის თავმჯდომარეს, ხოლო თუ არბიტრაჟის თავმჯდომარე ჯერ არ არის არჩეული – არბიტრაჟის ყველა დანიშნულ წევრს. საარბიტრაჟო განხილვა უნდა დაიწყოს საარბიტრაჟო პრეტენზიის არბიტრაჟში წარდგენიდან 10 დღის ვადაში. იმ შემთხვევაში, თუ საარბიტრაჟო პრეტენზიის წარდგენისას, არბიტრაჟის შემადგენლობა არ არის არჩეული, საარბიტრაჟო განხილვა უნდა დაიწყოს არბიტრაჟის ყველა წევრის დანიშნიდან 10 დღის განმავლობაში. საარბიტრაჟო განხილვის წესს განსაზღვრავენ მხარეები, თუ მხარეებს შორის არ არსებობს შეთანხმება საარბიტრაჟო განხილვის

წესის შესახებ, მაშინ დავა განიხილება არბიტრაჟის მიერ დადგენილი წესით. მხარეს უფლება აქვს არბიტრაჟის მიერ საქმის განხილვის ნებისმიერ სტადიაზე წარმოდგენილი იყოს დამცველის (ადვოკატის) მეშვეობით.

არბიტრაჟი ვალდებულია, მხარეს წერილობით აცნობოს არბიტრაჟის ყოველი სხდომის ჩატარების დრო და ადგილი, სულ ცოტა, 5 დღით ადრე შესაბამისი სხდომის გამართვამდე. არბიტრაჟი ვალდებულია მხარეს გაუგზავნოს მეორე მხარისაგან მიღებული ყოველი განცხადების, დოკუმენტის, თხოვნის, ინფორმაციის ასლი, მიღებიდან ორი დღის ვადაში.

არბიტრაჟს შეუძლია ნებაყოფლობით დაკითხოს მოწმეები და გამოითხოვოს მტკიცებულებები. თუ მოწმის გამოცხადება ან მტკიცებულების გამოთხოვა შეუძლებელია ნებაყოფლობით, არბიტრაჟს შეუძლია მიმართოს სასამართლოს მოწმის გამოცხადების ან მტკიცებულების გამოთხოვის შესახებ. სასამართლოს მიერ გამოძახებული მოწმის უფლება-ვალდებულებანი განისაზღვრება საქართველოს სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით. არბიტრაჟს შეუძლია მხარის მოთხოვნით დანიშნოს ერთი ან რამდენიმე ექსპერტი, რომელიმე კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით. არბიტრაჟს შეუძლია არ დააკმაყოფილოს მხარის მოთხოვნა, მისი უარი ექსპერტის დანიშვნაზე უნდა დასაბუთდეს. არბიტრაჟის შესაბამისი გადაწყვეტილების არსებობისას, მხარე ვალდებულია ექსპერტს წარუდგინოს საქმესთან დაკავშირებით მის ხელთ არსებული ინფორმაცია, ნივთი, დოკუმენტი და სხვა მამტკიცებელი მასალები, რომლებიც უნდა შეფასდეს სხვა მტკიცებულებებთან ერთად. არბიტრაჟი საკუთარი ინიციატივით ან მხარის მოთხოვნით მიმართავს სასამართლოს, გამოიტანოს დადგენილება მტკიცებულებათა უზრუნველყოფის შესახებ.

არბიტრაჟის სხდომები დახურულია, თუ მხარეთა მიერ სხვა რამ არ არის დადგენილი. არბიტრაჟში საქმის განხილვა მიმდინარეობს ზეპირად, მხარეთა თანასწორუფლებიანობის საფუძველზე. არბიტრაჟს არ შეუძლია საქმე გადაწყვიტოს მხარეთა ახსნა-განმარტების მოსმენის გარეშე, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მხარე თავს არიდებს არბიტრაჟში გამოცხადებას ახსნა-განმარტების მისაცემად. თუ საპატიო მიზეზების გარეშე მხარე არ გამოცხადდება არბიტრაჟში, ან არ წარმოადგენს თავის პოზიციას მხარეთა მიერ დადგენილი ვადის განმავლობაში, არბიტრაჟს შეუძლია განიხილოს დავა და გამოიტანოს გადაწყვეტილება, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ მეორე მხარე ითხოვს განხილვის გადაებას.

არბიტრაჟის წევრი ვალდებულია დაიცვას საარბიტრაჟო განხილვის დროს მიღებული ინფორმაციის კონფიდენციალურობა. საარბიტრაჟო განხილვის ადგილი განისაზღვრება მხარეთა შეთანხმებით. იმ შემთხვე-

ვაში, თუ მხარეთა შეთანხმება არ არსებობს, საქმის განხილვის ადგილად ჩაითვლება საარბიტრაჟო შეთანხმების დადების ადგილი. არბიტრაჟს შეუძლია შეიკრიბოს ნებისმიერ ადგილას, თავის წევრებს შორის კონსულტაციების ჩასატარებლად, მოწმეების, ექსპერტების ან მხარეების მოსასმენად, მტკიცებულებათა დასათვალისწინებლად. სასამართლოს უფლება არა აქვს, განიხილოს სასარჩელო განცხადება საკითხზე, რომელიც საარბიტრაჟო შეთანხმების საგანს წარმოადგენს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც მხარეები ითხოვენ საქმის განხილვას სასამართლოში ანდა, თუ სასამართლო დაადგენს, რომ საარბიტრაჟო შეთანხმება ბათილი ან ძალადაკარგულია.

სასამართლოში საარბიტრაჟო შეთანხმების ბათილად ან ძალადაკარგულად ცნობის შესახებ სარჩელის წარდგენა არ იწვევს საარბიტრაჟო განხილვის ან საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულების შეჩერებას. არბიტრაჟის მიერ გადაწყვეტილების (საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების) გამოტანის ვადა ღვინდება მხარეთა შეთანხმებით. თუ მხარეები არ დაადგენენ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გამოტანის ვადას, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება გამოტანილ უნდა იქნეს საარბიტრაჟო განხილვის დაწყებიდან ერთი თვის განმავლობაში. არბიტრაჟი უნდა გადადგეს, თუ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება დადგენილ ვადაში არ იქნება გამოტანილი. ამ შემთხვევაში მხარეები ვალდებული არიან, 10 დღის ვადაში, დანიშნონ არბიტრაჟის ახალი წევრები. იმ შემთხვევაში, თუ შექმნილი არბიტრაჟი არ გამოიტანს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას დადგენილ ვადაში, საარბიტრაჟო შეთანხმება ჩაითვლება გაუქმებულად. არბიტრაჟს ან მხარეს შეუძლია თხოვნით მიმართოს სასამართლოს, რომ დაეხმაროს მტკიცებულებათა შეგროვებისას. სასამართლო ასრულებს ამ თხოვნას თავისი კომპეტენციის ფარგლებში და დადგენილი წესით დახმარებას უწევს მტკიცებულებათა შეგროვებაში. მხარეებს უფლება აქვთ, საარბიტრაჟო განხილვის ნებისმიერ დროს საქმე დაამთავრონ მორიგებით. არბიტრაჟი ვალდებულია გამოიტანოს გადაწყვეტილება საარბიტრაჟო განხილვის შეწყვეტის შესახებ, მხარეთა მიერ მორიგების თაობაზე, განცხადებით მიმართვიდან სამი დღის ვადაში. არბიტრაჟს, რომელშიც ერთზე მეტი წევრია, გადაწყვეტილებები გამოაქვს კენჭისყრაში მონაწილე წევრთა უმრავლესობით. არბიტრაჟის არც ერთ წევრს უფლება არა აქვს თავი შეიკავოს ხმის მიცემისაგან.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება უნდა ჩამოყალიბდეს წერილობითი ფორმით და მასში უნდა აღინიშნოს: გადაწყვეტილებების გამოტანის დრო, ადგილი და არბიტრაჟის შემადგენლობა; საარბიტრაჟო შეთანხმება, რომლის საფუძველზეც არბიტრაჟი მოქმედებდა; დავის ყველა მონაწილე; დავის საგანი; სამოტივაციო ნაწილი, მასში გადმოცემული იმ მო-

საზრებოთ, რომელთა საფუძველზეც არბიტრაჟმა გამოიტანა გადაწყვეტილება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც საარბიტრაჟო შეთანხმება პირდაპირ ითვალისწინებს ასეთი სამოტივაციო ნაწილის არარსებობას; გადაწყვეტილების აღსრულების ვადა.

არბიტრაჟის გადაწყვეტილებას ხელს აწერს არბიტრაჟის ყველა წევრი. თუ არბიტრი უარს აცხადებს, ხელი მოაწეროს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას, ამის შესახებ უნდა აღინიშნოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაში. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება უნდა დამოწმდეს სანოტარო წესით. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების თითო პირი უნდა გადაეცეს თითოეულ მხარეს და იმ რაიონულ (ქალაქის) სასამართლოს, რომლის სამოქმედო ტერიტორიაზეც შედგა არბიტრაჟი. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება მხარეთათვის შესასრულებლად სავალდებულოა. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება არ შეიძლება მესამე პირს აკისრებდეს რაიმე ვალდებულების შესრულებას. საარბიტრაჟო განხილვის ხარჯების მხარეთა შორის განაწილების შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს არბიტრაჟი, თუ მხარეები სხვა რამეზე არ შეთანხმებულან.

მხარეებმა შეიძლება დაადგინონ, რომ საქმე გადასინჯოს სხვა კერძო არბიტრაჟმა. არბიტრაჟში გასაჩივრების ვადა არის 30 დღე. მხარეთა შორის შესაბამისი შეთანხმების არსებობისას, მხარეს უფლება აქვს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების რომელიმე პუნქტის შინაარსის დაზუსტების მიზნით, არბიტრაჟს მოსთხოვოს გადაწყვეტილების რომელიმე ნაწილის განმარტება. არბიტრაჟი განმარტების მოთხოვნის მიღების დღიდან, 30 დღის ვადაში, იძლევა განმარტებას ან გამოაქვს გადაწყვეტილება განმარტებაზე უარის შესახებ. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების განმარტება წარმოადგენს ამ გადაწყვეტილების შემადგენელ ნაწილს. მხარეს უფლება აქვს, არბიტრაჟს მოსთხოვოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაში, მოცემულ გაანგარიშებაში, აგრეთვე ხელნაწერი, ნაბეჭდი ან სხვა ამგვარი შეცდომის გამოსწორება.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, რომელიც ნებაყოფლობით არ შესრულდება, აღსრულდება იძულებით, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ძალაში შესვლის შესახებ, არბიტრაჟის თავმჯდომარის მიერ გაცემული სააღსრულებო წარწერის საფუძველზე. არბიტრაჟის თავმჯდომარე სააღსრულებო წარწერას გასცემს საკუთარი ინიციატივით ანდა არბიტრაჟის ან მხარის მოთხოვნის საფუძველზე, მისთვის ასეთი მოთხოვნის წარდგენიდან 5 დღის განმავლობაში. სააღსრულებო წარწერის გაცემის შემდეგ, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება აღსრულდება სააღსრულებო წარმოებისათვის სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

სასამართლო უფლებამოსილია განიხილოს მხარის სარჩელი და შეც-

ვალოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ: საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა და სისხლის სამართლის კანონმდებლობას; დარღვეულია არბიტრაჟის მიერ საქმის განხილვისა და გადაწყვეტის, მხარეთა შეთანხმებით ან კერძო არბიტრაჟის შესახებ საქართველოს კანონით დადგენილი წესები; საქმესთან დაკავშირებით არბიტრაჟის წევრმა ჩაიდინა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედება, რაც დადგენილია კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ ამას ზეგავლენა არ მოუხდენია საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაზე.

გასაჩივრების შემთხვევაში სააღსრულებო გადაწყვეტილების აღსრულება არ შეჩერდება. რაიონული (ქალაქის) სასამართლო უფლებამოსილია შეაჩეროს გასაჩივრებული საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულება, თუ ამან შეიძლება გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენოს მხარეს.

მითითებული კანონის შესაბამისად, კერძო არბიტრაჟები ვალდებული არიან შეიმუშაონ თავიანთი დებულებები, რომლითაც სამართლებრივად მოწესრიგდება კანონიდან გამომდინარე ცალკეული საკითხები. მთლიანობაში კი ეს სამართლებრივი ბაზა აწესრიგებს კერძო არბიტრაჟის შექმნის წესს, მტკიცებულებების წარდგენის, დაკვების განხილვის, გადაწყვეტილების გამოტანის, მისი გასაჩივრებისა და გადაწყვეტილების აღსრულების საკითხებს.

ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის საქართველოში შექმნილი და მოქმედი კერძო არბიტრაჟები ჯერ კიდევ სრულად ვერ ასრულებენ თავიანთ ფუნქციებს, მათ მიმართ მოქალაქეთა და იურიდიულ პირთა ნდობის ფაქტორი დაბალია, ძირითადად, ისინი განიხილავენ მარტივ და უმნიშვნელო ქონებრივ დავებს, მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების აღსრულების სავალდებულობაში, საზოგადოებრივი აზრი, სამართლებრივი თვალსაზრისით, ჩამოყალიბებული არ არის, ვინაიდან მოსახლეობა სათანადო დონეზე არ იცნობს მათ უფლებებსა და მოვალეობებს, უფრო მეტად, ბევრმა ჩვენმა თანამემამულემ არც კი იცის ასეთი ორგანოს არსებობის შესახებ. შედეგად კი საერთო სასამართლოები გადატვირთულია სხვადასხვა სარჩელებით, სადაც წლობით იხილება სამოქალაქო და ადმინისტრაციული საქმეები.

საკონტროლო კითხვები:

1. საქართველოში კერძო არბიტრაჟის ფუნქციონირების სამართლებრივი საფუძვლები.
2. დაკვების განხილვა კერძო არბიტრაჟის მიერ.
კერძო არბიტრაჟის მიერ გადაწყვეტილების გამოტანა.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები¹

ფინანსური ანგარიშგების მომზადების და წარდგენის
სტრუქტურული საფუძვლები

- ბასს 1 – ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა;
- ბასს 2 – სასაქონლო-მაგერიალური ფასეულობები;
- ბასს 4 – ცვეთის ბუღალტრული აღრიცხვა;
- ბასს 7 – ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშგება;
- ბასს 8 – საანგარიშგებო პერიოდის წმინდა მოგება ან ზარალი;
არსებითი შეცდომები და ცვლილებები სააღრიცხვო
პოლიტიკაში;
- ბასს 9 – სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო
სამუშაოებზე გაწეული დანახარჯები;
- ბასს 10 – გაუთვალისწინებელი და ბალანსის შედგენის თარიღის
შემდეგ მომხდარი მოვლენები;
- ბასს 11 – სამშენებლო კონტრაქტები;
- ბასს 12 – შემოსავლებიდან გადასახადები;
- ბასს 14 – ანგარიშგების წარდგენა სევმენტების მიხედვით;
- ბასს 15 – ფასების ცვლილებით გამოწვეული შედეგების ამსახველი
ინფორმაცია;
- ბასს 16 – ძირითადი საშუალებები;
- ბასს 17 – იჯარის ბუღალტრული აღრიცხვა;
- ბასს 18 – ამონაგები;
- ბასს 19 – დაქირაებულ მომუშავეთა გასამრჯელოები;
- ბასს 20 – სახელმწიფო გრანტების ბუღალტრული აღრიცხვა და
სახელმწიფო დახმარების ასახვა ფინანსური
ანგარიშგების ახსნა-განმარტებით დანართებში;
- ბასს 21 – უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებებით გამოწვეული
შედეგები;

¹ ეხარაბაჟი, ბუღალტრული აღრიცხვის საფუძვლები, თბილისი, 2002, გვ. 258-265.

- ბასს 22 – საწარმოთა გაერთიანება;
- ბასს 23 – სესხით სარგებლობასთან დაკავშირებული დანახარჯები;
- ბასს 24 – დაკავშირებულ მხარეთა ახსნა-განმარტვები;
- ბასს 25 – ინვესტიციების ბუღალტრული აღრიცხვა;
- ბასს 26 – საქენსიო უზრუნველყოფის პროგრამების ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება;
- ბასს 27 – კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება და შეილობილ საწარმოებში დაბანდებული ინვესტიციების ბუღალტრული აღრიცხვა;
- ბასს 28 – მეკავშირე საწარმოებში დაბანდებული ინვესტიციების ბუღალტრული აღრიცხვა;
- ბასს 29 – ფინანსური ანგარიშგება ჰიპერინფლაციური ეკონომიკის პირობებში; ბანკებისა და ანალოგიური საფინანსო დაწესებულებების ფინანსური ანგარიშგების ახსნა-განმარტვითი შენიშვნები;
- ბასს 31 – ერთობლივ საქმიანობაში მონაწილეობის ფინანსური ანგარიშგება;
- ბასს 32 – ფინანსური ინსტრუმენტები: ახსნა-განმარტვა და წარდგენა;
- ბასს 33 – შემოსავალი ერთ აქციაზე;
- ბასს 34 – შუალედური ფინანსური ანგარიშგება;
- ბასს 35 – შეწყვეტადი ოპერაციები;
- ბასს 36 – აქციების გაუფასურება;
- ბასს 37 – ანარიცხები, პირობითი ვალდებულებები და პირობითი აქციები;
- ბასს 38 – არამატერიალური აქციები;
- ბასს 39 – ფინანსური ინსტრუმენტები: აღიარება და შეფასება.

ანგარიშთა გეგმა

აქტივები	
1000	მიმდინარე აქტივები
1100	ნაღდი ფული
1110	ნაღდი ფული ეროვნულ ვალუტაში
1120	ნაღდი ფული უცხოურ ვალუტაში
1200	ფული საბანკო ანგარიშზე
1210	ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში
1220	უცხოური ვალუტა რეზიდენტ ბანკში
1230	უცხოური ვალუტა არარეზიდენტ ბანკში
1290	ფული სხვა საბანკო ანგარიშებზე
1300	მოკლევადიანი ინვესტიციები
1310	მოკლევადიანი ინვესტიციები საწარმოს ფასიან ქაღალდებში
1320	მოკლევადიანი ინვესტიციები სახელმწიფოს ფასიან ქაღალდებში
1330	გრძელვადიანი ინვესტიციების მიმდინარე ნაწილი
1390	სხვა მოკლევადიანი ინვესტიციები
1390	სხვა მოკლევადიანი ინვესტიციები
1400	მოკლევადიანი მოთხოვნები
1410	მოთხოვნები მიწოდებიდან და მომსახურებიდან
1415	საეჭვო ვალების რეზერვი
1420	მოთხოვნები მოკაეშირე საწარმოების მიმართ
1430	მოთხოვნები საწარმოს პერსონალის მიმართ
1440	მოთხოვნები ხელმძღვანელებისა და სამეთვალყურეო ორგანოების მიმართ
1450	მოთხოვნები პარტნიორებზე გაცემული სესხებით
1460	კაპიტალის შევსებაზე პარტნიორების გრძელვადიანი დაევალიანებების მიმდინარე ნაწილი
1470	გრძელვადიანი მოთხოვნების მიმდინარე ნაწილი
1480	მომწოდებლებზე გადახდილი ავანსები
1490	სხვა მოკლევადიანი მოთხოვნები
1500	მოკლევადიანი სათამასუქო მოთხოვნები
1510	მიღებული მოკლევადიანი თამასუქები
1520	მიღებული გრძელვადიანი თამასუქების მიმდინარე ნაწილი

1600	სასაქონლო მატერიალური აქტივები
1610	საქონელი
1620	ნედლეული და მასალები
1630	დაუმთავრებელი წარმოება
1640	მისა პროდუქცია
1690	სხვა საწარმოო მარაგი
1700	წინასწარ გაწეული ხარჯები
1710	წინასწარ ანაზღაურებული მომსახურება
1720	წინასწარ გადახდილი საიჯარო ქირა
1790	სხვა წინასწარ გადახდილი თანხები
1800	დარიცხული მოთხოვნები
1810	მისაღები დივიდენდები
1820	მისაღები პროცენტები
1890	სხვა დარიცხული მოთხოვნები
1900	სხვა მიმდინარე აქტივები
1910	სხვა მიმდინარე აქტივები
2000	გრძელვადიანი აქტივები
2100	ძირითადი საშუალებები
2110	მიწის ნაკვეთები
2120	დაუმთავრებელი მშენებლობები
2130	შენობები
2140	ნაგებობები
2150	მანქანა-დანადგარები
2160	ოფისის აღჭურვილობა
2170	ავეჯი და სხვა ინვენტარი
2180	სატრანსპორტო საშუალებები
2190	იჯარით აღებული ქონების კეთილმოწყობა
2200	ძირითადი საშუალებების ცვეთა
2230	შენობების ცვეთა
2240	ნაგებობების ცვეთა
2250	მანქანა-დანადგარების ცვეთა
2260	ოფისის აღჭურვილობის ცვეთა
2270	ავეჯისა და სხვა ინვენტარის ცვეთა
2280	სატრანსპორტო საშუალებების ცვეთა
2290	იჯარით აღებული ქონების კეთილმოწყობის ცვეთა

2300	გრძელვადიანი მოთხოვნები
2310	მიღებული გრძელვადიანი თამასუქები
2320	ფინანსურ იჯარასთან დაკავშირებული მოთხოვნები
2330	მოთხოვნები საწესდებო კაპიტალის შევსებაზე
2340	გადაეადებული საგადასახადო აქტივები
2390	სხვა გრძელვადიანი მოთხოვნები
2400	გრძელვადიანი ინვესტიციები
2410	გრძელვადიანი ინვესტიციები საწარმოთა ფასიან ქალაქებში
2420	გრძელვადიანი ინვესტიციები სახელმწიფო ფასიან ქალაქებში
2430	მონაწილეობა სხვადასხვა საზოგადოებაში
2490	სხვა გრძელვადიანი ინვესტიციები
2500	არამატერიალური აქტივები
2510	ლიცენზიები
2520	კონკესიები
2530	პატენტები
2540	გუდვილი
2590	სხვა არამატერიალური აქტივები
2600	არამატერიალური აქტივების ამორტიზაცია
2610	ლიცენზიების ამორტიზაცია
2620	კონკესიების ამორტიზაცია
2630	პატენტების ამორტიზაცია
2640	გუდვილის ამორტიზაცია
2690	სხვა არამატერიალური აქტივების ამორტიზაცია
ვალდებულებები	
3000	მიმდინარე აქტივები
3100	მოკლევადიანი ვალდებულებები
3110	მოწოდებიდან და ვალდებულებებიდან
3120	მიღებული ავანსები
3130	გადასახდელი ხელფასი
3140	როიალტი
3150	საკომისიო გადასახდელები
3160	ვალდებულებები საწარმოს პერსონალის წინაშე
3170	ვალდებულებები მეკავშირე საწარმოს წინაშე
3190	სხვა მოკლევადიანი ვალდებულებები

3200	მოკლევადიანი სესხები
3210	მოკლევადიანი სესხები
3220	სესხები პარტნიორებისაგან
3230	გრძელვადიანი სესხების მიმდინარე ნაწილი
3300	გადასახდლო ვალდებულებები
3310	გადასახდელი მოგების გადასახადი
33210	გადასახდელი საშემოსავლო გადასახადი
3330	გადასახდელი დღგ
3340	გადახდილი დღგ
3350	გადასახდელი აქციზი
3360	გადახდილი აქციზი
3370	სოციალური გადასახადი
3390	სხვა საგადასახადო ვალდებულებები
3400	დარიცხული ვალდებულებები
3410	გადასახდელი პროცენტები
3420	გადასახდელი დივიდენდები
3430	ვალდებულება საგარანტიო მომსახურებაზე
3490	სხვა დარიცხული ვალდებულებები
4000	გრძელვადიანი ვალდებულებები
4100	გრძელვადიანი სასესხო ვალდებულებები
4110	გასანაღდებელი ობლიგაციები
4120	გასანაღდებელი თამასუქები
4130	ვალდებულებები ფინანსურ იჯარაზე
4140	გრძელვადიანი სესხები
4190	სხვა გრძელვადიანი სასესხო ვალდებულებები
4200	გადავადებული გადასახადები და სხვა გრძელვადიანი ვალდებულებები
4210	გადავადებული მოგების გადასახადი
4220	სხვა გრძელვადიანი ვალდებულებები
4300	ანარიცხები
4310	საპენსიო უზრუნველყოფის ანარიცხები
4320	სხვა ანარიცხები
4400	გადავადებული შემოსავლები
4410	გადავადებული შემოსავალი
5000	საკუთარი კაპიტალი
5100	საწესდებო კაპიტალი
5110	წყველებრივი აქციები

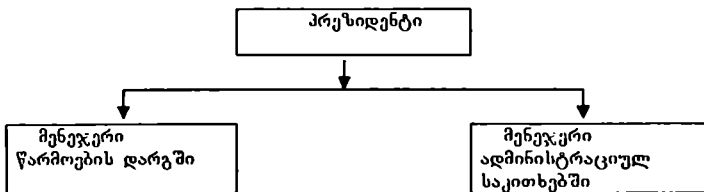
5120	პრივილეგირებული აქციები
5130	გამოსყიდული საკუთარი აქციები
5140	საემისიო კაპიტალი
5150	საწესდებო კაპიტალი შპს-ში
5200	პარტნიორთა კაპიტალი (შეზღუდული ქონებრივი პასუხისმგებლობის არმქონე საზოგადოებებში)
5210	პარტნიორთა კაპიტალი
5300	მოგება-ზარალი
5310	გაუნაწილებელი მოგება
5320	დაუფარავი ზარალი
5330	საანგარიშგებო პერიოდის მოგება-ზარალი
5400	რეზერვები და დაფინანსება
5410	სარეზერვო კაპიტალი
5420	ძირითადი საშუალებების დაფინანსების რეზერვი
5430	ინვესტიციების გადაფასების რეზერვი
5490	სხვა რეზერვები და დაფინანსება
6000	საოპერაციო შემოსავლები
6100	საოპერაციო შემოსავლები
6110	შემოსავალი რეალიზაციიდან
6120	გაყიდული საქონლის დაბრუნება და ფასდათმობა
6130	შემოსავალი საექვო მოთხოვნებიდან
6190	სხვა საოპერაციო შემოსავლები
7000	საოპერაციო ხარჯები
7100	რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება (პროდუქციის მწარმოებელი და მომსახურების სფეროს საწარმოებისათვის)
7110	ძირითადი მასალების დანახარჯები/შეძენა
7120	პირდაპირი ხელფასი
7130	სოციალური დანარიცხები პირდაპირ ხელფასზე
7140	დამხმარე მასალების დანახარჯები/შეძენა
7150	არაპირდაპირი ხელფასი
7160	სოციალური დანარიცხები არაპირდაპირ ხელფასზე
7170	ცვეთა და ამორტიზაცია
7180	რემონტის დანახარჯები
7185	სასაქონლო-მატერიალური მარაგების კორექტირება
7190	სხვა საოპერაციო ხარჯები
7200	რეალიზებული საქონლის თვითღირებულება (საეკვრო საწარმოებისათვის)
7210	გაყიდული/შეძენილი საქონელი

7220	შეძენილი საქონლის უკან დაბრუნება და ფასდათმობა
7290	სასაქონლო-მატერიალური მარაგების კორექტირება
7300	მიწოდების ხარჯები
7310	რეკლამის ხარჯი
7320	შრომის ანაზღაურება და საკომისიო გასამრჯელო
7330	შრომის ანაზღაურებაზე დანარიცხი
7340	ტრანსპორტირებისა და შენახვის ხარჯები
7390	სხვა მიწოდების ხარჯები
7400	საერთო და ადმინისტრაციული ხარჯები
7410	შრომის ანაზღაურება
7415	სოციალური დანარიცხები
7420	საიჯარო ქირა
7425	საოფისე ინვენტარი
7430	კომუნიკაციის ხარჯები
7435	დაზღვევა
7440	რემონტი
7445	კომპიუტერის ხარჯები
7450	საკონსულტაციო ხარჯები
7455	ცვეთა და ამორტიზაცია
7460	საექვო მოთხოვნებთან დაკავშირებული ხარჯები
7470	სხვა საგადასახადო ხარჯები
7480	საგარანტიო ხარჯები
7490	სხვა საერთო ხარჯები
8000	არასაოპერაციო შემოსაფლები და ხარჯები
8100	არასაოპერაციო შემოსაფლები
8110	საპროცენტო შემოსაფლები
8120	დივიდენდები
8130	არასაოპერაციო მოგება
8190	სხვა არასაოპერაციო შემოსაფლები
8200	არასაოპერაციო ხარჯები
8210	საპროცენტო ხარჯები
8220	არასაოპერაციო ზარალი
8290	სხვა არასაოპერაციო ხარჯები
9000	განსაკუთრებული და სხვა შემოსაფლები და ხარჯები
9100	განსაკუთრებული და სხვა შემოსაფლები და ხარჯები
9110	განსაკუთრებული შემოსაფლები
9120	განსაკუთრებული ხარჯები
9200	სხვა ხარჯები
9210	მოგების გადასახადი

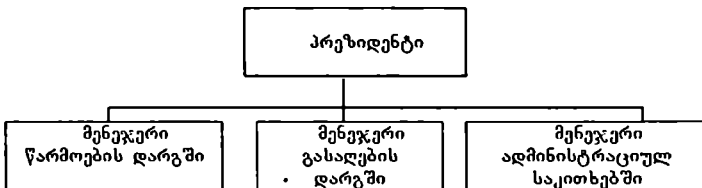
დანართი №3

ფირმის ორგანიზაციული სტრუქტურა წარმოების, გასაღების და საბაზრო ორიენტაციის მიხედვით

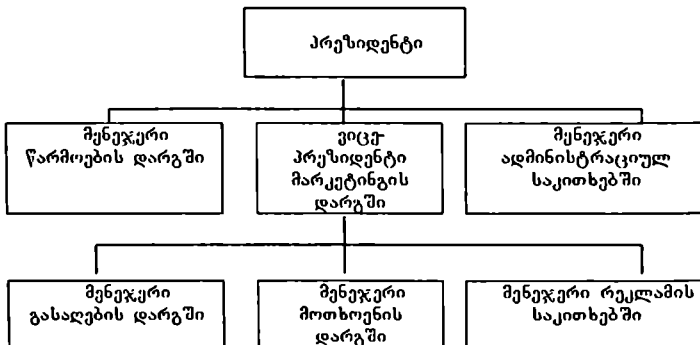
ა) ორიენტაცია წარმოების მიხედვით

ბ) ორიენტაცია გასაღების მიხედვით

გ) საბაზრო ორიენტაცია

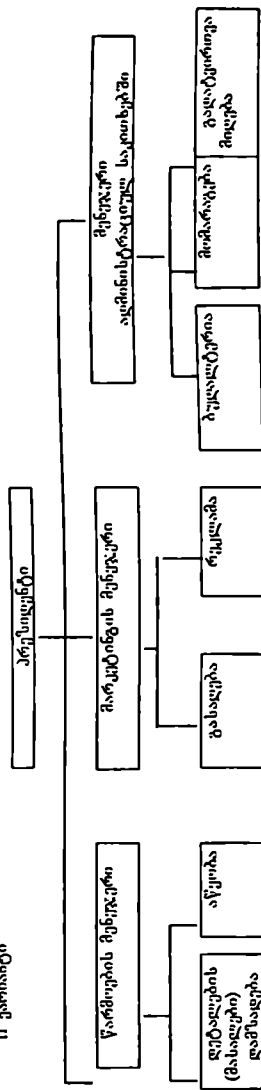
დანართი №4

ფირმის ორგანიზაციული სტრუქტურის განვითარების ორი სტადია

I. ვარიანტი

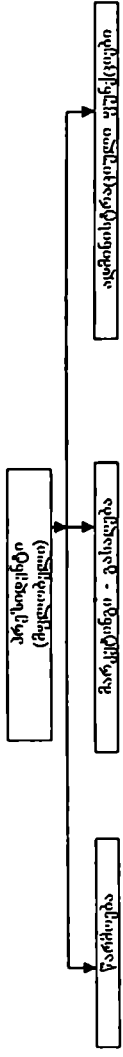
II ვარიანტი

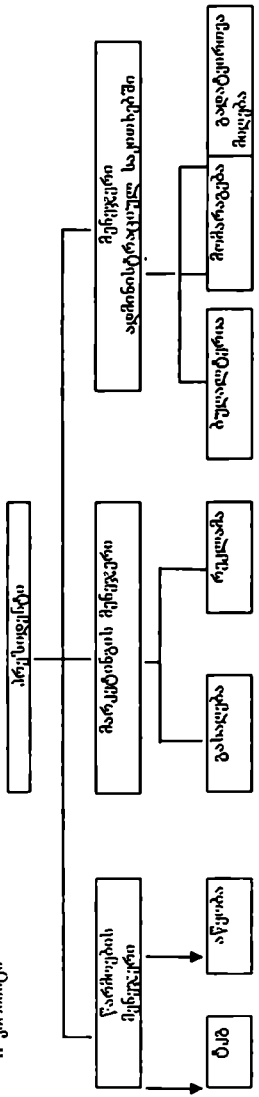
დანართი №5

ფირმის ორბანიზაციული სტრუქტურის განვითარების ორი სტადია

I. ვარიანტი

II ვარიანტი

ბიზნეს-გეგმის სტრუქტურა

1. სატიგულო ფურცელი

- ა) ფირმის დასახელება და მისამართი
- ბ) დამფუძნებლების დასახელება და მისამართები
- გ) შემოთავაზებული პროექტის არსი
- დ) პროექტის ღირებულება
- ე) დამოწმება საიდუმლოებაზე

2. შესავალი ნაწილი: წარმოდგენილი პროექტის ძირითადი ღირებულება (3-4 გვერდი).

3. დარგში არსებული მდგომარეობის ანალიზი:

- ა) მიმდინარე სიტუაცია და მისი განვითარების ტენდენცია
- ბ) პოტენციური კონკურენტები
- გ) პოტენციური მომხმარებლები

4. წარმოდგენილი პროექტის არსი:

- ა) პროდუქცია
- ბ) მომსახურება
- გ) სათავსო ოფისისათვის, მისი მოწყობილობა
- დ) ადმინისტრაციული და საწარმოო პერსონალი
- ე) ცნობები თვით მეწარმისა და მისი პარტნიორების შესახებ

5. საწარმოო გეგმა:

ა) საწარმოო პროცესების აღწერა; როგორი ოპერაციები დაევალება ქვემოთაჩარეს

- ბ) საწარმოო სათავსო
- გ) დაზგები და მოწყობილობანი
- დ) ნედლეულის მიმწოდებლები

6. მარკეტინგის გეგმა

- ა) ფასები
- ბ) გასაღების არხები
- გ) რეკლამა
- დ) ახალი პროდუქციის პროგნოზი
- ე) მიზნობრივი მაჩვენებლები

7. ორგანიზაციული გეგმა:

- ა) საკუთრების ფორმა

- ბ) ცნობები პარგნიორებისა და ძირითადი მექანიკების შესახებ
 - გ) პარგნიორთა პასუხისმგებლობა
 - დ) ცნობები ხელმძღვანელთა შემადგენლობის შესახებ
 - ე) ორგანიზაციული სტრუქტურა, მოვალეობის განაწილება
- 8. რისკის შეფასება**

- ა) რაში გამოიხატება საწარმოს სუსტი მხარეები
- ბ) ახალი ტექნოლოგიების პერსპექტივა
- გ) ალტერნატიული სტრატეგია

9. საფინანსო გეგმა

- ა) შემოსავალ-გასავლის გეგმა
- ბ) ფულადი შემოსავლებისა და გასაცემლების გეგმა
- გ) საბალანსო გეგმა
- დ) თვითგამოსყიდვის წერტილი
- ე) საშუალებების წყაროები და გამოყენება

10. დანართები

- ა) წერილები
- ბ) კონტრაქტის ასლი
- გ) დოკუმენტების ასლები, რომელთაგანაც ამოღებული იყო ამოსავალი მონაცემები
- დ) მომწოდებელთა პრეისკურანტები

დანართი

მიმდინარე სიგუაციის ანალიზი

- ისტორიული ექსკურსი
- შესაძლებლობები, რისკი
- ძლიერი და სუსტი მხარეები
- მიზანი და ამოცანები
- მარკეტინგის სტრატეგია და პროგრამები
- ფინანსური უზრუნველყოფა
- კონკრული შესრულებაზე და მიზნობრივი მაჩვენებლები

შეთანხმება განზრახულობათა შესახებ¹

ქ. თბილისი

„_____“ „_____“ 200 წ.

შეთანხმების მონაწილეთა (წარმომადგენლების) სახელი, გვარი, თანამდებობა.

უცლებამოსილებათა ფორმები - უცლებამოსილების საუქუველი

შეთანხმეთ შემდეგი განზრახულობები:

1. შეთანხმების მონაწილე _____ ახორციელებს _____
წარმომადგენელი კონკრეტულად

ენდა შიუთითოს სამუშაოს მომსახურების სახე, ღირებულება ან გასაყიდი საქონლის რაოდენობა.

ხარისხი, ფასი და სხვა კონკრეტული პირობები

2. შეთანხმების მონაწილე _____ თანახმაა _____
წარმომადგენელი განსახორციელებელი

საქმიანობის აღწერა, მოცულობა, პირობები, ღირებულება და ა.შ.

3. ჩამოთვლილ საქმიანობაზე მხარეები შეაგროვებენ და გაცვლიან აუცილებელ ინფორმაციას. მხარეების წარმომადგენლები შეხვედებიან ერთმანეთს და განიხილავენ ურთიერთსაინტერესო საკითხებს არაუგვიანეს „_____“ „_____“ 200 წ.

4. მხარეები ნიშნავენ წარმომადგენლებს საქმიანი კონტაქტისათვის:

წარმომადგენლის სახელი, გვარი, თანამდებობა, მისამართი, ტელ./ფაქსი

5. წინამდებარე დოკუმენტი წარმოადგენს წინასწარ შეთანხმებას და არ აკისრებს მხარეებს რაიმე ფინანსურ, მატერიალურ და სამართლებრივ ვალდებულებებს.

შეთანხმება ხელმოწერილია _____ მხარეთა წარმომადგენლები

¹ თ. იაშვილი „როგორ გაეაფორმოთ ხელშეკრულება“, თბილისი, 2000 წ.

ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულება (კონტრაქტი)¹

ქ. თბილისი „—“ „—“ 200 წ.

გამყიდველი _____ სახით ერთის მხრივ
მყიდველი: _____ სახით მეორეს მხრივ
ემოქმედებთ რა ჩვენი წესდებით მონიჭებული უფლებამოსილებების ფარგლებში,
შეთანხმდით:

1. ხელშეკრულების საგანი, მხარეთა უფლებები და მოვალეობები

1.1. გამყიდველი ვალდებულებას კისრულობს მყიდველს საკუთრებაში გადასცეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონელი. მყიდველი ვალდებულებას კისრულობს მიიღოს საქონელი და გადაიხადოს მისი ღირებულება წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული წესით.

1.2. საქონლის დასახელება _____
გაზი, მარკა, სტანდარტი, არტიკული

1.3. საქონლის დამამზადებელი _____
სრული დასახელება და რეკვიზიტები

1.4. საქონლის ადგილმდებარეობა _____
სრული დასახელება და რეკვიზიტები

1.5. დოკუმენტები, რომლებიც გამყიდველმა უნდა გადასცეს გადამზიდველს:

- 1. _____ ეგზ.
- 2. _____ ეგზ.
- 3. _____ ეგზ.

1.6. დოკუმენტები, რომლებიც გამყიდველმა უნდა გადასცეს მყიდველს

- 1. _____ ეგზ.
- 2. _____ ეგზ.
- 3. _____ ეგზ.

2. რაოდენობა

- 2.1. საქონლის განზომილების ერთეული _____
- 2.2. საქონლის საერთო რაოდენობა _____

3. ასორტიმენტი

- 3.1. საქონლის ჯგუფები და ასორტიმენტი
- 1. _____ რაოდენობა _____
- 2. _____ რაოდენობა _____

¹ თ. იაშვილი „როგორ გაეაფორმოთ ხელშეკრულება“, თბილისი, 2000 წ.

3.2. საქონლის სრული ასორტიმენტი განსაზღვრულია წინამდებარე ხელშეკრულების № 1 დანართში.

4. ხარისხი

4.1. გამყიდველის მიერ მიწოდებული საქონელი უნდა აკმაყოფილებდეს _____ მოთხოვნებს

სტანდარტი, ტექნიკური პარამეტრი, სერტიფიკატი, სისაქონლო წიგნი

4.2. გამყიდველის მიერ მიწოდებული საქონლის ხარისხი დადასტურებული უნდა იყოს _____ ორიგინალობით

ხარისხის დამადასტურებელი დოკუმენტის სრული დასახელება

4.3. საქონლის მენახვის, ექსპლუატაციის, გამოყენების საგარანტიო ვადა _____

დაშლად, გადატვირთვის, მოხდის, კლავიატურის დაწკაპის მოქმედება

4.4. საგარანტიო პერიოდის განმავლობაში გამოვლენილი ხარეუბების ან საქონლის შეცვლის ვადა _____

ხარეუბების გამოყენების შესახებ გამოცხადებისთვის შევსების მოქმედება

5. კომპლექტურობა

5.1. გამყიდველის მიერ მიწოდებული საქონლის კომპლექტურობა განისაზღვრება _____

სტანდარტი, ტექნიკური პარამეტრი, სხვა ნორმატიული დოკუმენტი

5.2. ნაკეთობები, რომლებიც არ შედის სტანდარტულ კომპლექტში, მაგრამ მიწოდებული უნდა იქნეს წინამდებარე ხელშეკრულების შესაბამისად:

6. მიწოდების ვადები და წესი

6.1. საქონელი სრულად უნდა მიეწოდოს მყიდველს _____ განმავლობაში _____

თანდართული გრაფიკით

ხელშეკრულების ხელმოწერის, სრული ანგარიშსწორების მოქმედება

6.2. გამყიდველს _____ ვადამდე

უვლება აქვს არა აქვს უვლება, მოქმედებს შეთანხმებით

მიაწოდოს მყიდველს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონელი, რის შესახებაც მყიდველს აცყობინებს საქონლის _____

დღემი.

გადაგორთუასუ, გადაგორთვის მომწიდიან

7. ფასები და კონტრაქტის საერთო ღირებულება

7.1. საქონლის ერთეულის ღირებულება _____

7.2. ფასები მითითებულია საბაჟო და სხვა გადასახადების _____

ჩათვლი, ჩაკუდელად

7.3. სულ საქონლის საერთო ღირებულება _____

7.4. ფასები ითვალისწინებს საქონლის ღირებულების _____%-იან ფასდათმობას _____ დღემი ანაზღაურების პირობებში.

8. ანგარიშსწორების წესი

8.1. საქონლის სახელშეკრულებო ღირებულების _____%-ს მყიდველი წინასწარ უბღის გამყიდველს უნადლო ანგარიშსწორებით, გამყიდველის ანგარიშზე თანხის გადარიცხვით ხელშეკრულების ხელმოწერის მომენტიდან _____ დღის განმავლობაში.

8.2. სახელშეკრულებო თანხის სრული გადახდის საბოლოო ვადა _____

ხელშეკრულების ხელმოწერას, საქონლის გადაგორთვის, საქონლის მიღების მომწიდიან

8.3. ანგარიშსწორების წესი _____

ფისკით, გულუთით, სხვა საშუალებით

8.4. ანგარიშსწორების სახე _____

ნადღ, უნადღ, შერეულ

8.5. ანგარიშსწორების ფორმა _____

საგადასახადო დავალება, ჩეკი, აკრედიტო

8.6. მყიდველი ვალდებულია, შეატყობინოს გამყიდველს განხორციელებული ანგარიშსწორების შესახებ _____ ვადაში საგადასახადო

საათის, დღის

დავალების წარდგენის _____ მომენტიდან _____

შევე წესით, როგორც ძირითად

მიწოდებასათვის, თანხა გადაკრძება უნადლო მოწოდებელს, მიწოდების მოწოდებლის რეკვიზიტები.

9. მიწოდების პირობები

9.1. მიწოდება ხორციელდება _____ პირობებში

ფრანკო საწყობი, სფ, ეობ

9.2. საქონელზე საკუთრების გადაცემა ხდება _____

9.3. საქონელზე რისკის გადაცემა ხდება _____

9.4. ხელშეკრულების თანახმად საქონლის მიწოდების პუნქტად განსაზღვრულია _____

10. ტარა და შეფუთვა

10.1. საქონელი უნდა იქნეს შეფუთული¹ _____

სტანდარტის, გვერდური პირობების, სასაქონლო ნომრის მატყლით

10.2. დამატებითი მოთხოვნები შეფუთვაზე და ტარაზე _____

10.3. ტარის დაბრუნების ეალები და წესი _____

10.4. ანგარიშსწორების პირობები დაბრუნებული ტარისათვის _____

11. საქონლის მარკირება

11.1. საქონელი და ტარა მარკირებული უნდა იქნეს _____

სტანდარტი, გვერდური პირობები, სასაქონლო ნომრი, დამატებითი პირობები

12. გადაგვირთვა და ტრანსპორტირება

12.1. ხელშეკრულება გადამზიდავთან _____

გადამზიდავლის სრული დასახელება, ძირითადი რეკვიზიტები, გადაზიდვის ხელშეკრულების რეკვიზიტები

12.2. გაგზავნის პუნქტი _____

¹ საქონელი ისეთი წესით უნდა იქნეს შეფუთული გამყოფელის მიერ, რომ შეფუთვა გამორიცხავდეს საქონლის გაფუჭებას, დაზიანებას ან განადგურებას მიწოდების (ტრანსპორტირების, შენახვის, დასაწყობების) პერიოდში საქონლის მყოფელის მიერ მიღებაშდე.

- 12.3. გადაგვირთვის ვალები ————— გვირთვის ვაღაზიღვისათვის
ჩაბარების მომენტიღან
- 12.4. მინიმაღური საგრანსპორტო ნორმა —————
-
- 12.5. გრანსპორტის სახე —————
-
- 12.6. ვაღაგვირთვის ვანსაკუტრებული პირობები —————
-

ზაღუჯობღი ცყცღსამოზ, სწონაი, ნაჯარა და სხვა.

- 12.7. ვამყიღვეღი ვაღღებულია საქონღის ვაღაზიღვისათვის ჩაბარებიღან —
————— ჟაქსით, გღეღუნით, ღეკემით შეაგყობინოს მყიღვეღს: ვაღაგვირთვის
თარიღი, გრანსპორტის სახე, დასახეღება, ვაგონის ნომერი, აგტომანქანის ნომერი,
თეითმფრინავის რეისი, ხეღმეკრუღების თარიღი და ნომერი, საქონღის
დასახეღება და რაოღენობა, საგრანსპორტო ღოკუმენგების ნორმები.
- 12.8. ვამყიღვეღი პასუხისმგებელია ვაღაზიღვეღისათვის ყვეღა აუციღებული
ღოკუმენგის სწორაღ და სრუღად ვაფორმებული საქმარისი ეგზექმღარების
ვაღაეღმაღე და სრუღად აგებს პასუხს ამ მოთხოენის შეუსრუღებღობის ან
არასრუღად შესრუღების შეღეგებღე.

13. საქონღის ვაღაეღმა

- 13.1. საქონღის ვაღაეღმა (მიღება-ჩაბარება) ხღება დანიშნუღების პუნქტში.
- 13.2. საქონღის მიღება რაოღენობისა და ხარისხის მიხეღვით ხღება მოქმეღი
კანონმღებღობის შესაბამისაღ.
- 13.3. მყიღვეღი ვაღღებულია საქონღის მიღების შესახეღ შეაგყობინოს ვამყიღვეღს
საქონღის მიღებიღან —————
-

14. პრეგენზიების (რეკღამაციების) წესებისა და ღაეღების ვანხიღვის წესი. საჯარიმოზ სანქციების ვამოყენება.

- 14.1. წინამღებარე ხეღმეკრუღების შესრუღებასთან დაკავშირებული პრეგენზიები
მხარეებმა ერთიანეთს უნღა წაუყენონ ————— თვის ვაღაზი პრეგენზიის
წაყენების საფუძეღის წარმოქმნის ღღიღან.
- 14.2. პრეგენზიის წაყენების თარიღაღ ითვეღება საფოსტო ვანყოფიღების
მგემქღის თარიღი საპრეგენზიო წერიღის მიღებაღე.
- 14.3. პრეგენზიის მიღები მხარე ვაღღებულია არსეღითაღ ვანხიღოს ივი
(მთღიანაღ ან ნაწიღობრიე აღიაროს, ან მთღიანაღ თუ ნაწიღობრიე უარყოს),
მიღოს ვაღაწყეეტიღება პრეგენზიის მთღიანაღ ან ნაწიღობრიე დაკმაყოფიღების,
ან ასეთ დაკმაყოფიღებაღე უარის თქმის შესახეღ და წერიღობით აენობოს მეორე
მხარეს არა უგვიანეს ერთი თვისა პრეგენზიის მიღებიღან.
- 14.4. მხარეები შეთანხმღნენ, არ წაუყენონ ერთიანეთს პრეგენზიები, რომღებიც
თანხობრიეაღ აღემაგება ————— ღარს.
- 14.5. მხარეები უეღებიან ხეღმეკრუღების შესრუღებასთან დაკავშირებული ყვეღა

დავა გადაჭრან მოლაპარაკების გზით.

14.6. თუ ეს არ მოხერხდება, მხარეები მიმართავენ არბიტრაჟს ან სასამართლოს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული წესით.

14.7. ხელშეკრულები ვალდებულებას კისრულობენ აუნაზღაურონ მეორე მხარეს მათ მიერ წინამდებარე ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ან არასრულად შესრულების შედეგად მიყენებული ჩარალი მათ შორის საეარაუდო ჰოგება – მოქმედი კანონმდებლობით განსაზღვრული წესით.

14.8. მყიდველი პასუხისმგებლობას კისრულობს:

14.8.1. ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ანგარიშსწორების ვადების დარღვევისათვის გადაუხადოს პირგასამტეხლოს სახით გამყიდველს ვადაგადაცილებული თანხის — % ყოველი ვადაგადაცილებული დღისათვის;

14.8.2. ხელშეკრულების 13.3. პუნქტით გათვალისწინებული შეტყობინების დაგვიანებისათვის გადაუხადოს გამყიდველს ჯარიმის სახით —

14.8.3. ხელშეკრულებით განსაზღვრული საქონლის მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღებაზე ცალმხრივად უარის თქმის შემთხვევაში (თუ ეს არ არის გამოწვეული გამყიდველის მიზებით – უხარისხობა, არაკომპლექტურობა, მიწოდების ვადების დარღვევა, შეთანხმების დარღვევა ფასების შესახებ) გადაუხადოს გამყიდველს:

ა) მიუღებელი თანხის — %

ბ) ჯარიმა ხელშეკრულების ცალმხრივად დარღვევისათვის —

ღ) საკუთარი სახსრებით დაუბრუნოს გამყიდველს საქონლის ის ნაწილი,

14.9. გამყიდველი პასუხისმგებლობას კისრულობს:

14.9.1. გადაუხადოს პირგასამტეხლოს სახით მყიდველს დაგვიანებით მიწოდებული საქონლის ღირებულების — % ყოველი ვადაგადაცილებული დღისათვის.

14.9.2. გადაუხადოს მყიდველს ჯარიმის სახით მიწოდებული უხარისხო, უკომპლექტო, დანაკლისით და ხელშეკრულებით გაუთვალისწინებული საქონლის ღირებულების — %

14.9.3. გამყიდველის მიერ მიწოდებაზე ცალმხრივად უარის თქმის შემთხვევაში იგი ჯარიმის სახით უხდის მყიდველს მიუწოდებელი საქონლის ღირებულების — %

14.9.4. ჯარიმებისა და პირგასამტეხლოების გადახდა არ ათავისუფლებს მხარეებს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებისაგან.

14.9.5. ხელშეკრულების პირობების დარღვევისათვის ბრალეული მხარე კისრულობა ასევე შემდეგ პასუხისმგებლობას —

15. ხელშეკრულების ცალმხრივად შეწყვეტის პირობები

15.1. გამყიდველს უფლება აქვს, ცალმხრივად უარი თქვას ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებებზე და პასუხისმგებლობაზე, თუ

15.1.1. _____

15.1.2. _____

15.2. მყიდველს უფლება აქვს ცალმხრივად უარი თქვას ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის შესრულებაზე, თუ

15.2.1. _____

15.2.2. _____

16. ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების უზრუნველყოფა

16.1. ამ თავში უნდა იქნეს მითითებული როგორც გააჩივების, ისე მკიდების მოთხოვნები ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების უზრუნველსაყოფად _____ %თავდებობა, საბანკო გარანტია, ვირაუნობა, სხვა შესაბამისი დოკუმენტების დასახელება, დოკუმენტის ხელმოწერი მხარეები, ნომერი, თარიღი.

17. დაუძლეველი ძალის გარემოებები – ფორსმაჟორი

17.1. არცერთი მხარე არ აცხადებს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების მთლანად ან ნაწილობრივ შესრულებისათვის, თუ ეს შესრულებლობა გამოწვეულია სტიქიური და გექნოლოგიური კატასტროფებით, ხანძრით. საომარი მოქმედებებით. სამთავრობო გადაწყვეტილებებითა და სოციალური აფეთქებებით და ეს მოვლენები დაიწყოს ან განვითარდეს ხელშეკრულების ხელშეწყობის შემდეგ.

17.2. თუ ჩამოთვლილი გარემოებიდან უშუალოდ რომელიმე მოქმედებს მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების ხელშეკრულებით განსაზღვრული შესრულების ვადაზე, ეს ვადა გაგრძელდება დაუძლეველი ძალის გარემოების მოქმედების ხანგრძლივობის შესაბამისად.

17.3. მხარე, რომელსაც წაიშლება დაუძლეველი ძალის გარემოება, ვალდებულია ასეთი გარემოების, მისი შესაძლო ხანგრძლივობისა და შეწყვეტის შესახებ შეატყობინოს წერილობით მორიგე მხარეს.

17.4. შეტყობინებაში ასახული ფაქტები დადასტურებული უნდა იყოს შესაბამისი რეგიონის საეკონომიკური, სამრეწველო პალატის, ან სხვა კომპეტენტური ორგანოს მიერ.

17.5. შეტყობინება ან დაგვიანებით შეტყობინება უფლებას ართმევს მხარეს, გამოიყენოს შემოთ მოყვანილი დაუძლეველი ძალის მოვლენები პასუხისმგებლობიდან გათავისუფლების საფუძველად.

17.6. თუ გარემოება, რომელიც შეუძლებელს ხდის გამყიდველის მხრიდან ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებას, თევე მეტს გაგრძელდება, მყიდველს უფლება აქვს მთლიანად ან ნაწილობრივ უარი თქვას ხელშეკრულებაზე – ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის, აგრეთვე გამყიდველისათვის მიყენებული შესაძლო ზარალის ანაზღაურების გარეშე.

18. ხელშეკრულების ძალაში შესვლა, მისი შეცვლა და გაუქმების პირობები მხარეთა ხელმოწერებით

18.1. ხელშეკრულება ძალაში შედის მისი ხელმოწერის დღიდან და ძალშია მისი პირობების სრულ შესრულებამდე.

18.2. ხელშეკრულებაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა დაიშვება მხოლოდ წერილობითი ფორმით, მხარეთა შეთანხმებით.

18.3. მხარეებს არა აქვთ უფლება, მეორე მხარესთან შეთანხმების გარეშე გადასცენ შესაძლო მხარეს წინამდებარე ხელშეკრულებით განსაზღვრული უფლებები და ვალდებულებები.

18.4. ხელშეკრულების შესრულებასთან დაკავშირებულ საკითხებში მხარეებს სრულუფლებიანი წარმომადგენლები არიან გამყიდველის _____

მყიდველის _____

18.5. მყიდველი: _____

საფოსტო მისამართი _____

ტელეფონი, ფაქსი, ელ.ფოსტა _____

ანგარიშგების ანგარიში, ბანკის რეკვიზიტები _____

სატრანსპორტო რეკვიზიტები:
საუაგონო გადატვირთვისათვის _____

საკონტეინერო გადატვირთვისათვის _____

საწყლო ტრანსპორტით გადატვირთვისათვის _____

საჰაერო ტრანსპორტით გადატვირთვისათვის _____

18.6. გამყიდველი:

18.7. ხელშეკრულების დანართები

დანართი № 1

დანართი № 2

მყიდველი

გამყიდველი

„_____“ „_____“ 200 წ. „_____“ „_____“ 200 წ.

**ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულება
(კონტრაქტი)**

ქ. თბილისი

„_____“ „_____“ 200 წ

- გამყიდველი: ფირმა „SAMSUNG“ -ი სახით ერთის მხრივ,
 - მყიდველი: ფირმა „TV“-ის სახით მეორეს მხრივ,
- ემოქმედებთ რა ჩვენი საწარმოების წესდებებით მონიჭებული უფლებამოსილებების ფარგლებში,
შევთანხმდით:

1. ხელშეკრულების საგანი

1.1. გამყიდველი ვალდებულია კისრულობს მყიდველს საკუთრებაში გადასცეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონელი. მყიდველი ვალდებულია კისრულობს, მიიღოს საქონელი და გადაიხადოს მისი ღირებულება წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული წესით.

1.2. საქონლის დასახელება – ტელევიზორი (SAMSUNG) 54 დიაგონალით.

1.3. საქონლის დამამზადებელი – ფირმა „SAMSUNG“-ი.

2. რაოდენობა

2.1. საქონლის განზომილების ერთეული – ცალი

2.2. საქონლის საერთო რაოდენობა – 4000

3. ხარისხი

3.1. გამყიდველის მიერ მიწოდებული საქონელი უნდა აკმაყოფილებდეს ტექნიკური პირობების მოთხოვნებს;

3.2. საქონლის გარანტიის ვადა: მიღებიდან 2 წლის განმავლობაში;

3.3. საგარანტიო პერიოდის განმავლობაში გამოვლენილი ხარვეზების ან საქონლის შეცვლის ვადა: 10 დღე ხარვეზების გამოვლენის შესახებ გამყიდველისათვის შეგყობინების მომენტიდან.

4. მიწოდების ვადები და წესი

4.1. საქონელი სრულად უნდა მიეწოდოს მყიდველს 1 თვის განმავლობაში ხელშეკრულების ხელმოწერის მომენტიდან;

4.2. გამყიდველს უფლება აქვს მყიდველთან შეთანხმებით ვადამდე

მიაწოდოს მყიდველს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონელი, რის შესახებაც მყიდველს აცყობინებს საქონლის გადაგვირთვამდე 2 დღით ადრე.

5. ფასები

- 5.1. საქონლის ერთეულის ღირებულება— 300\$;
- 5.2. ფასები მითითებულია საბაჟო და სხვა გადასახადების ჩათვლით;
- 5.3. სულ საქონელს საერთო ღირებულებაა 1 200 000\$.

6. ანგარიშსწორების წესი

6.1. საქონლის სახელშეკრულებო ღირებულების 55%-ს მყიდველი წინასწარ უხდის გამყიდველს უნაღლო ანგარიშსწორებით, გამყიდველის ანგარიშზე თანხის გადარიცხვით ხელშეკრულების ხელმოწერის მომენტიდან 5 დღის განმავლობაში;

6.2. სახელშეკრულებო თანხის სრული გადახდის საბოლოო ვადაა 1 თვე ხელშეკრულების ხელმოწერის მომენტიდან;

6.3. ანგარიშსწორების სახე: შერეული

6.4. მყიდველი ვალდებულია, შეაგყობინოს გამყიდველს განხორციელებული ანგარიშსწორების შესახებ 3 სთ-ის განმავლობაში საგადასახადო და ვალდების წარდგენის მომენტიდან ფოსტით ან ფაქსით.

7. მიწოდების პირობები

- 7.1. მიწოდება ხორციელდება სიფ (CIF) პირობებში;
- 7.2. საქონელზე საკუთრების გადაცემა ხდება დანიშნულების პორტში;
- 7.3. საქონელზე რისკის გადაცემა ხდება დანიშნულების პორტში;
- 7.4. ხელშეკრულების თანახმად საქონლის მიწოდების პუნქტად განსაზღვრულია ფოთის პორტი.

8. საქონლის გადაცემა

8.1. საქონლის გადაცემა (მიღება-ჩაბარება) ხდება დანიშნულების პუნქტში;

8.2. საქონლის მიღება რაოდენობისა და ხარისხის მიხედვით ხდება მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად;

8.3. მყიდველი ვალდებულია, საქონლის მიღების შესახებ შეაგყობინოს გამყიდველს საქონლის მიღებიდან 3 სთ-ის განმავლობაში.

9. ხელშეკრულების მოქმედების ვადა

9.1. ხელშეკრულება ძალაში შედის მისი ხელმოწერის მომენტიდან და ძალაშია მხარეთა მიერ მის სრულად და ჯეროვნად შესრულებამდე.

10. მხარეთა პასუხისმგებლობა

10.1. ხელშემკერელები ვალდებულია კისრულობენ, აუნაზღაურონ მეორე მხარეს მათ მიერ წინამდებარე ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ან არასრულად შესრულების შედეგად მიყენებული ზარალი, მათ შორის სავარაუდო მოგება – მოქმედი კანონმდებლობით განსაზღვრული წესით.

11. ფორსმაჟორი

11.1. არცერთი მხარე არ აგებს პასუხს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების მთლიანად ან ნაწილობრივ შესრულებისათვის, თუ ეს შეუსრულებლობა გამოწვეულია სტიქიური და გექნოლოგიური კატასტროფებით, ხანძრით, საომარი მოქმედებებით, სამთავრობო გადაწყვეტილებებითა და სოციალური აფეთქებებით და ეს მოვლენები დაიწყო და განვითარდა ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ.

11.2. თუ ჩამოთვლილი გარემოებიდან უშუალოდ რომელიმე მოქმედებს მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების ხელშეკრულებით განსაზღვრული შესრულების ვადაზე, ეს ვადა გაგრძელდება დაუძლეველი ძალის გარემოების მოქმედების ხანგრძლივობის შესაბამისად.

12. დავის გადაწყვეტა

12.1. მხარეები ეცდებიან ხელშეკრულების შესრულებასთან დაკავშირებული ყველა დავა გადაჭრან მოლაპარაკების გზით;

12.2. თუ ეს არ მოხერხდება, მხარეები მიმართავენ არბიტრაჟს ან სასამართლოს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული წესით.

13. მხარეთა იურიდიული მისამართები და ხელმოწერები

13.1. მყიდველი: ფირმა „TV“ ქ. თბილისი

საფოსტო მისამართი:

ტელ., ფაქსი, ელ.ფოსტა:

ანგარიშსწორების ანგარიში, ბანკის რეკვიზიტები:

13.2. გამყიდველი: ფირმა „SAMSUNG“

მყიდველი
ფირმა „TV“
17.XI.2004წ

გამყიდველი
ფირმა „SAMSUNG“
17.XI.2004წ

**შეთანხმება ხელშეკრულებაში ცვლილებებისა
და დამატებების შეტანაზე**

ქ. თბილისი

“_____” “_____” 200 წ.

ხელშეკრულების დასახელება, სიძველე, თარიღი, პარაგრაფის ადგილი

დამკვეთი: _____ სახით, ერთის მხრივ,

შემსრულებელი: _____ სახით, მეორეს მხრივ,
ემოქმედებთ რა ჩვენი საწარმოების წესდებებით მონიჭებული უფლებამოსილებების ფარგლებში,

შეთანხმდით:

1. _____ დაკავშირებით

ხელშეკრულების შეცვლის მოთხოვნა

დამკვეთი და შემსრულებელი მიუხედავად დასკვნამდე შევიტანოთ ცვლილებები და დამატებები “_____” “_____” 200 წ. № _____ ხელშეკრულებაში.

2. შეიცვალოს ხელშეკრულების ქვემოთ მოტანილი პირობები და ჩამოყალიბდეს შემდეგი ფორმულირებით:

2.1. _____

2.2. _____

3. დამატდეს ხელშეკრულებას შემდეგი პუნქტები და ჩამოყალიბდეს შემდეგი ფორმულირებით:

3.1. _____

3.2. _____

4. ხელშეკრულების დანარჩენი პუნქტები და დებულებები უცვლელია და მხარეები ადასტურებენ მათ მიმართ თავიანთ ვალდებულებებს, ისევე როგორც მთლიანად ხელშეკრულების მიმართ.

5. წინამდებარე შეთანხმება შედგენილია ორ ეგზემპლარად, თითო ეგზემპლარი ყოველი მხარისათვის.

6. შეთანხმება ძალაში შედის მხარეთა მიერ მისი ხელმოწერის მომენტიდან.

მხარეების იურიდიული მისამართები და ხელმოწერები

დამკვეთი

შემსრულებელი

შეთანხმება ხელშეკრულებების შეწყვეტის შესახებ

ქ. თბილისი

“_____“ “_____“ 200 წ.

ხელშეკრულების სრული დასახელება, ნომერი, იარაღი, ხელმოწერის ადგილი

დამკვეთი _____ სახით, ერთის მხრივ,
შემსრულებელი _____ სახით, მეორის მხრივ,
ემოქმედებთ რა ჩვენი საწარმოების წესდებებით მონიჭებული უფლებამოსილებების ფარგლებში, შევთანხმდით:

1.

_____ დაკავშირებით

სრულად აღნიშნოს ხელშეკრულების შეწყვეტის საფუძველი

ვწყვეტ “_____“ “_____“ 200 წლის № _____ ხელშეკრულებას

ხელშეკრულების დასახელება

2. წინამდებარე ხელშეკრულების ძალაში შესვლის მომენტიდან მხარეები თავისუფლდებიან ხელშეკრულებით განსაზღვრული ყველა უფლებებისა და მოვალეობებისაგან.

3. შეწყვეტილი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებები, რომელთა შესრულება უკვე დაწყებულია, უნდა განხორციელდეს შემდეგი პირობების გათვალისწინებით:

დამკვეთი _____

სრულად მიეთითოს დამკვეთის ვალდებულებები

შემსრულებელი _____

სრულად მიეთითოს მუშრულებლის ვალდებულებები

4. შეთანხმება შედგენილია ორ ეგზემპლარად. თითო ეგზემპლარი ყოველი მხარისათვის.

5. შეთანხმება ძალაში შედის ხელმოწერის მომენტიდან.

მხარეთა იურიდიული მისამართები და ხელმოწერები

დამკვეთი _____

შემსრულებელი _____

„ინკოტერმს-2000“-ით, (ანუ სავაჭრო პირობების ინტერპრეტაციის საერთაშორისო წესები) დაღბენილი პროექტის მიწოდების პირობები

საგრანსპორტო საშუალებების სახეობა	„ინკოტერმს-2000“-ის ტერმინები და აბრევიატურები	საქონლის მიწოდებისა და საბაგო გადასახდელების გადახდის პირობები
სამღებო და სამდინარო ტრანსპორტი	FAS (FREE ALONGSIDE SHIP)	<p>ფრანკო გემის ბორტთან (გამყიდველს საქონელი ჩააქვს ჩატვირთვის მითითებულ პორტში და ათავსებს მას გემის ბორტთან, გემის გასწვრივ სანაპიროზე) ეს პირობა ნიშნავს, რომ საქონელი მიწოდებულად ჩაითვლება, თუ გამყიდველი მიიღებს მას გემის გასწვრივ მითითებულ პორტში. მყიდველი ამ მომენტიდან იღებს საქონლის დაკარგვისა და დაზიანების ყოველგვარ რისკსა და ხარჯებს. FAS პირობა აუვალდება გამყიდველს, მოამზადოს ყოველგვარი საექსპერტო დოკუმენტაცია.</p>
	FOB (FREE ON BOARD)	<p>ფრანკო გემის ბორტთან (გამყიდველის მიერ საქონელი მიეწოდება გემის ბორტზე ჩატვირთვის მითითებულ პორტში). ამ პირობით გამყიდველის მიერ საქონელი მიწოდებულად ითვლება, როცა საქონელი გადაკეთის გემის ბორტს მითითებულ პორტში. ამ მომენტიდან მყიდველი იღებს საქონლის დაკარგვისა თუ დაზიანების ყოველგვარ რისკსა და ხარჯებს. FOB პირობა გამყიდველისაგან მოითხოვს ყოველგვარი საექსპერტო დოკუმენტაციის მოვარებას.</p>
	CFR (COST AND FREIGHT)	<p>ღირებულება და ფრანგი (გამყიდველს დანიშნულების მითითებულ პორტში ჩააქვს საქონელი და ცხდის ფრანგის (გრანსპორტირების) ღირებულებას). ამ პირობის თანახმად, გამყიდველის მიერ საქონელი მიწოდებულად ითვლება, როცა საქონელი გადაკეთის გემის ბორტს მითითებულ პორტში. გამყიდველმა უნდა გადაიხადოს დასახელებულ დანიშნულების პორტში საქონლის</p>

	<p align="center">CFR (COST AND FREIGHT)</p>	<p>მისაგანად აუცილებელი ღირებულება და ფრახტი, მაგრამ საქონლის დაკარგვის თუ დაზიანების ყოველგვარ რისკს გადასცემს მყიდველს. CFR პირობა გამყიდველისაგან მოითხოვს ყოველგვარი საექსპორტო დიკუმენტაციის მოგვარებას.</p> <p>ღირებულება, დაზღვევა, ფრახტი (გამყიდველს ღირებულების მითითებულ პორტში ჩააქვს საქონელი და იხდის როგორც ფრახტის, ასევე საზღვაო დაზღვევის ღირებულებას). ეს პირობა ნიშნავს, რომ გამყიდველის მიერ საქონელი მიწოდებულად ითვლება, როცა საქონელი გადაკეთის გემის ბორცს მითითებულ დანიშნულების პორტში, გამყიდველმა უნდა გადაიხადოს დასახელებულ დანიშნულების პორტში საქონლის მისაგანად აუცილებელი ღირებულება და ფრახტი, მაგრამ საქონლის დაკარგვის თუ დაზიანების ყოველგვარ რისკს და ყოველგვარ შესაძლო დამატებით ხარჯებს გადასცემს მყიდველს. თუმცა, CIF პირობით გამყიდველს უხდება გადაზიდვისას საქონლის დანაკარგებისა და დაზიანების გამო მყიდველის რისკისათვის საზღვაო დაზღვევის ორგანიზება.</p>
	<p align="center">CIF (COST, INSURANCE FREIGHT)</p>	<p>მისაგანად აუცილებელი ღირებულება და ფრახტი, მაგრამ საქონლის დაკარგვის თუ დაზიანების ყოველგვარ რისკს გადასცემს მყიდველს. თუმცა, CIF პირობით გამყიდველს უხდება გადაზიდვისას საქონლის დანაკარგებისა და დაზიანების გამო მყიდველის რისკისათვის საზღვაო დაზღვევის ორგანიზება.</p>
	<p align="center">DES (DELIVERED EX SHIP)</p>	<p>მიწოდება გემიდან (გამყიდველი საქონელს გადასცემს მყიდველს დანიშნულების პორტში პირდაპირ გემის ბორტიდან). ამ პირობის თანახმად გამყიდველის მიერ საქონელი მიწოდებულად ითვლება მაშინ, როცა საქონელი მყიდველის განკარგულებაშია გემიდანვე, მითითებულ დანიშნულების პორტში, მაგრამ არ ახლავს მითითებული დანიშნულების პორტისათვის საიმპორტო დოკუმენტაციას. გამყიდველს უკისრება საქონლის</p>

<p>საპაერო გრანსპორტო</p>	<p>FCA (FREE CARRIER)</p>	<p>ფრანკო გადაზღვეული (მითითებულ ადგილზე გამყიდველი გადასცემს საქონელს გადაზღვეულს). ამ პირობების თანახმად გამყიდველი მითითებულ ადგილზე, დასახელებულ სატრანსპორტო საშუალებასთან აწოდებს საქონელს მყიდველს ყოველგვარი საექსპორტო დოკუმენტაციით. თუ მიწოდება ხდება გამყიდველის შენობა-ნაგებობებიდან, გამყიდველი პასუხისმგებელია დატვირთვაზე. თუ მიწოდება ხდება სხვა ადგილიდან, გამყიდველი პასუხს არ ატებს საქონლის ამ ადგილიდან გაღმოგვირთვაზე.</p>
<p>გრანსპორტის ნებისმიერი სახეობა მულტიმოდალური, (შერეული) გადაზღვევის ჩათვლით</p>	<p>EXW (EX WORKS)</p>	<p>ფრანკო ქარხანა (მიწოდება საწარმოდან ან საწყობიდან). ამ პირობით გამყიდველი აწოდებს საქონელს მყიდველს საკუთარი შენობა-ნაგებობებიდან. ამავე დროს, იგი არ აწოდებს რაიმე საექსპორტო დოკუმენტაციას და არ გვირთავს საქონელს რაიმე ტიპის გრანსპორტზე. მყიდველი ვალდებულია გაილოს ყველა ხარჯი და რისკი საქონლის გამყიდველის ტერიტორიიდან წასაღებად.</p> <p>ფრანკო გადაზღვეული (გამყიდველი გადასცემს საქონელს გადაზღვეულს მითითებულ ადგილზე). ამ პირობების თანახმად გამყიდველი მითითებულ ადგილზე, დასახელებულ სატრანსპორტო საშუალებასთან აწოდებს საქონელს მყიდველს ყოველგვარი საექსპორტო დოკუმენტაციით. თუ მიწოდება ხდება გამყიდველის შენობა-ნაგებობებიდან, გამყიდველი პასუხისმგებელია დატვირთვაზე. თუ მიწოდება ხდება სხვა ადგილიდან, გამყიდველი პასუხს არ ატებს საქონლის ამ ადგილიდან გაღმოგვირთვაზე.</p>

	CPT (CARRIAGE PAID TO)	<p>ფრანგი გადახდილია (მითითებულ დანიშნულების ადგილამდე გადახდილია საგრანსპორტო ხარჯები). ამ პირობით გამყიდველი აწეის საქონელს თავის მიერ დასახელებულ ექსპედიტორს, მაგრამ დამატებით იხდის მითითებულ დანიშნულების ადგილამდე საქონლის გრანსპორტირების ხარჯებს. მყიდველი იღებს საქონლის დანაკარგების და დაზიანების რისკს მას შემდეგ, რაც ასეთი წესით მიწოდება საქონელი. ამ პირობის თანახმად გამყიდველი აგვარებს ყოველგვარ საქესპერტო დოკუმენტაციას.</p>
	CIP (CARRIAGE AND INSURANCE PAID TO)	<p>ფრანგი ანუ საგრანსპორტო ხარჯი და დაზღვევა გადახდილია (მითითებულ დანიშნულების ადგილამდე) ამ პირობით გამყიდველი აწეის საქონელს თავის მიერ დასახელებულ ექსპედიტორს, მაგრამ დამატებით იხდის მითითებულ დანიშნულების ადგილამდე საქონლის გრანსპორტირების ხარჯებს. ამავე დროს გამყიდველმა აგრეთვე უნდა უზრუნველყოს გადაზიდვისას საქონლის დანაკარგებისა და დაზიანების გამო მყიდველის რისკებისათვის დაზღვევის ორგანიზება. ამ პირობის თანახმად გამყიდველი აგვარებს ყოველგვარ საქესპერტო დოკუმენტაციას.</p>
	DAF (DELIVERED AT FRONTIER)	<p>მიწოდება საზღვარზე (გამყიდველს საქონელი ჩააქვს საზღვრამდე, დანიშნულების ადგილზე) ამ პირობის საფუძველზე გამყიდველის მიერ საქონელი მიწოდებულად ითვლება მაშინ, როცა საქონელი მყიდველის განკარგულებაშია გრანსპორტიდან ცალმოდულიადაა, მოგვარებულია ყოველგვარი საქესპერტო დოკუმენტაცია, მაგრამ</p>

	<p>DAF (DELIVERED AT FRONTIER)</p>	<p>არ არის მოგვარებული საიმპორტო დოკუმენტაცია საზღვრის დასახლებულ ადგილსა თუ წერტილში. ეს პირობა გამოიყენება, ძირითადად, სახმელეთო გადაზიდვების დროს.</p>
	<p>DDU (DELIVERED DUTY UNPAID)</p>	<p>მიწოდება საბაჟო გადასახდელების გადაუხდელოდ (გამყიდველს საქონელი ჩააქვს თავისი ხარჯით მითითებულ დანიშნულების ადგილზე). ამ პირობით გამყიდველი აწვდის საქონელს მყიდველს საიმპორტო დოკუმენტაციის მოგვარების გარეშე, მითითებულ დანიშნულების ადგილზე და გრანსპორტიდან გადმოუტვირთავად. გამყიდველი იღებს საქონლის მისაგანად საჭირო რისკს და ხარჯებს, და არა რაიმე საბაჟო გადასახდელს დანიშნულების ქვეყანაში იმპორტირებისათვის. ასეთი საბაჟო გადასახდელის გადახდა უხდება მყიდველს.</p>
	<p>DDP (DELIVERED DUTY PAID)</p>	<p>მიწოდება საბაჟო გადასახდელების გადახდით (გამყიდველს საქონელი ჩააქვს თავისი ხარჯით მითითებულ დანიშნულების ადგილზე და იხდის საბაჟო გადასახდელებს. არ იხდის მხოლოდ დამღვევის ხარჯებს). ამ პირობის საფუძველზე გამყიდველი აწვდის საქონელს მყიდველს მოგვარებული საიმპორტო დოკუმენტაციით მითითებულ დანიშნულების ადგილზე. გამყიდველი იღებს საქონლის მისაგანად საჭირო რისკს და ხარჯებს, დანიშნულების ქვეყანაში იმპორტირებისათვის გადასახდელი საბაჟო გადასახდელის ჩათვლით, ეს პირობა მაქსიმალურ ვალდებულებებს აკისრებს გამყიდველს.</p>

ამრიგად, ინკოტერმის პირობები დაყოფილია ოთხ ძირითად კატეგორიად:

1. პირობები, სადაც გამყიდველი საკუთარი შენობა-ნაგებობების ფარგლებში მყიდველისათვის მხოლოდ ხელმისაწვდომს ხდის საქონელს (E პირობები – XW);

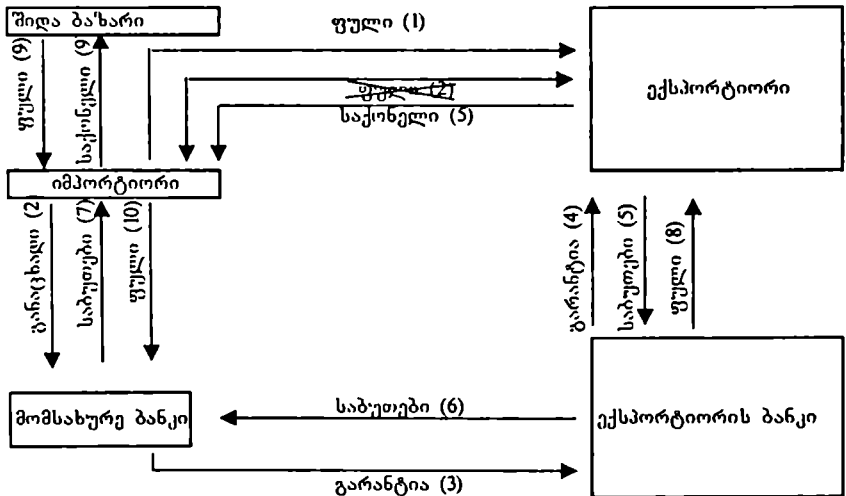
2. პირობები, სადაც გამყიდველი მოვალეა საქონელი მიაწოდოს მყიდველისაგან დასახელებულ ექსპედიტორს (პირობები – CA, FAS, FOB);

3. პირობები, როცა გამყიდველი თვითონ ამყარებს გადაზიდვასთან დაკავშირებულ კონტრაქტებს, მაგრამ არ იღებს საქონლის დანაკარგებთან და დაზიანებასთან დაკავშირებულ რისკსა და გადაზიდვისა და გადაგვირთვის შემდეგ წარმოქმნილ დამატებით ხარჯებს. (C პირობები – CIP, CPT, CIF ,CFR);

4. პირობები, სადაც გამყიდველი ვალდებულია თავის თავზე აიღოს ყველა ხარჯი და რისკი, რაც აუცილებელია საქონლის დანიშნულების ადგილზე მისაგანად. (პირობები – ES, DEQ, DAF, DDU, DDP)

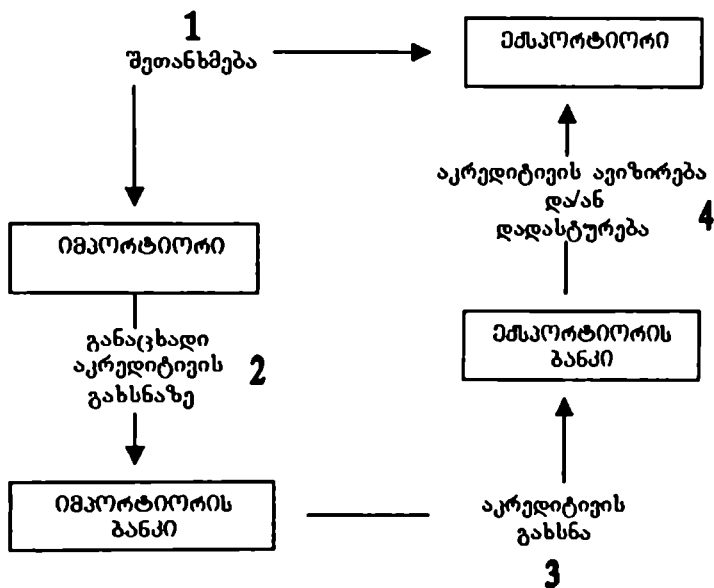
„X“ ბანკის ბარანტიით აკრედიტივის მუშაობის სქემა

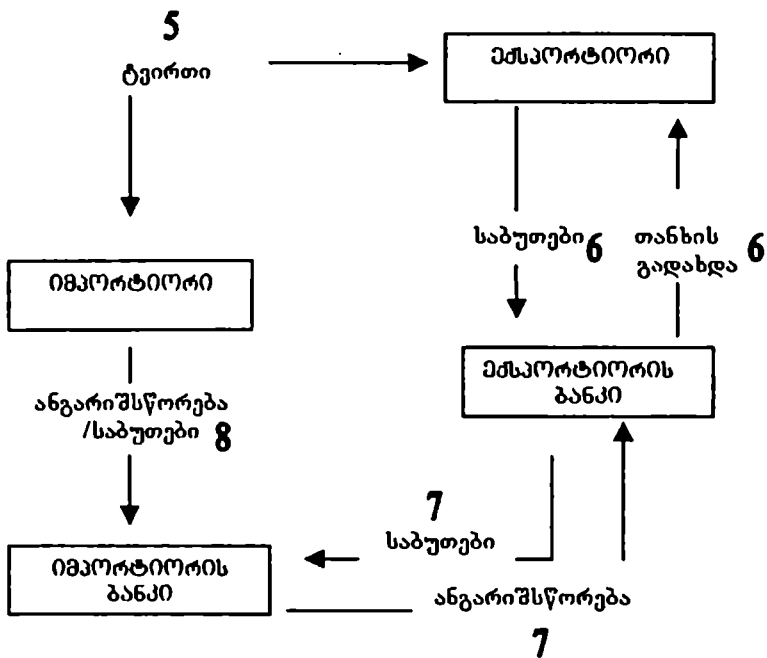
1. იმპორტიორი და ექსპორტიორი დებენ ხელშეკრულებას საქონლის მიწოდებაზე;
2. ექსპორტიორისთვის ფულის გადარიცხვის ნაცვლად იმპორტიორი მიმართავს „X“ ბანკს აკრედიტივით დაფინანსებისთვის;
3. „X“ ბანკი ექსპორტიორის ბანკს აძლევს გადახდის გარანტიას;
4. ექსპორტიორის ბანკი თავის მხრივ გარანტიას აძლევს ექსპორტიორს თანხის გადახდაზე;
5. ექსპორტიორი ავზავენის საქონელს იმპორტიორთან და აწვდის საბუთებს თავის ბანკს;
6. ექსპორტიორის ბანკი აწვდის საბუთებს „X“ ბანკს;
7. „X“ ბანკი აწვდის საბუთებს იმპორტიორს;
8. ექსპორტიორის ბანკი უხდის ფულს ექსპორტიორს;
9. იმპორტიორი იღებს საქონელს და ყიდის მას შიდა ბაზარზე;
10. საქონლის ამონაგებიდან იმპორტიორი უხდის ფულს „X“ ბანკს (აკრედიტივის გახსნიდან მაქსიმუმ 180 დღეში).

აკრედიტივის მუშაობის სქემა

1. იმპორტიორი და ექსპორტიორი მეთანხმდებიან აკრედიტივის გახსნისათვის აუცილებელ პირობაზე;
2. იმპორტიორს შეაქვს განაცხადი აკრედიტივზე;
3. იმპორტიორის ბანკი ხსნის აკრედიტივს ექსპორტიორის სასარგებლოდ და შესაბამისად აცყობინებს ამის შესახებ ექსპორტიორის ბანკს;
4. ექსპორტიორის ბანკი ექსპორტიორს აცყობინებს აკრედიტივის გახსნის შესახებ. საჭიროების შემთხვევაში ექსპორტიორის ბანკი ალასტურებს აკრედიტივს;
5. ექსპორტიორი გზავნის ტვირთს;
6. ექსპორტიორი საბუთებს აწვდის მის ბანკს და იღებს მისგან თანხას;
7. ექსპორტიორის ბანკი საბუთებს გადაუგზავნის იმპორტიორის ბანკს, რომელიც ამოწმებს საბუთებს და ტვირთის მიღების შემდეგ ახდენს ანგარიშსწორებას ექსპორტიორის ბანკთან;
8. იმპორტიორის ბანკი გადასცემს საბუთებს იმპორტიორს და ახდენს ანგარიშსწორებას იმპორტიორთან;

აკრედიტივის მუშაობის ამ სქემის თანახმად, იმაორტიორი დარწმუნებულია, რომ ანგარიშსწორება მოხდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ექსპორტიორი წარმოადგენს საბუთებს აკრედიტივში მითითებული პირობების შესაბამისად. ექსპორტიორი დარწმუნებულია, რომ ანგარიშსწორება მოხდება დროულად და მთლიანი თანხით.

**დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის
ქვეყნების ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო
ნომენკლატურის სტრუქტურა ზანყოფილებების
და სასაქონლო ჯგუფების მიხედვით**

საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის
ნომენკლატურის სასაქონლო ჯგუფის კლასიფიკაცია

- პარი I ცოცხალი ცხოველები; ცხოველური
წარმოშობის პროდუქტები
- ჯგუფი 01 ცოცხალი ცხოველები
- ჯგუფი 02 ხორცი და ხორცის საკვები სუბპროდუქტები
- ჯგუფი 03 თევზი და კიბოსნაირები, მოლუსკები და წყლის
სხვა უხერხემლოები
- ჯგუფი 04 რძის პროდუქცია; ფრინველის კვერცხი;
ნატურალური თაფლი; ცხოველური წარმოშობის
კვების პროდუქტები, სხვა ადგილას
დაუსახელებელი
- ჯგუფი 05 ცხოველური წარმოშობის პროდუქტები, სხვა
ადგილას დაუსახელებელი
- პარი II მცენარეული წარმოშობის პროდუქტები
- ჯგუფი 06 ცოცხალი ხეები და სხვა მცენარეები; ბოლქვები
ფესვები და მცენარეების სხვა ანალოგიური
ნაწილები; მოჭრილი ყვავილები და დეკორატიული
- ბალახი
- ჯგუფი 07 ბოსტნეული და საკვებად ვარგისი ზოგიერთი
ძირნაყოფები და ბოლქვნაყოფები
- ჯგუფი 08 საკვებად ვარგისი ნაყოფი [ხილი] და კაკალი;

- ციტრუსები ან ნესვის ქერქი და კანი
- ჯგუფი 09 ყავა, ჩაი [პარაგვაის ჩაი] და სანელებლები
- ჯგუფი 10 პურეული მარცვლოვანები
- ჯგუფი 11 ფქვილ-ბურღულეული მრეწველობის პროდუქცია; ალაო; სახამებელი; ინულინი; ხორბლის წებოვანა
- ჯგუფი 12 ზეთოვანი მცენარეების თესლი და ნაყოფი; სხვა თესლი, ნაყოფი და მარცვალი; სამკურნალო მიზნებისათვის; ჩალა და ფურაჟი
- ჯგუფი 13 შლაქი ბუნებრივი, გაუსუფთაებელი; გუმფისები, ფისები და სხვა მცენარეული წვენები და ექსტრაქტები
- ჯგუფი 14 მცენარეული მასალები წნული ნაკეთობების დასამზადებლად; მცენარეული წარმოშობის სხვა პროდუქტები, სხვა ადგილას დაუსახელებლები
- კარი III ცხოველური ან მცენარეული წარმოშობის ცხიმები და ზეთები და მათი დაშლის პროდუქტები; მზა საკვები ცხიმები; ცხოველური ან მცენარეული წარმოშობის ცვილები
- ჯგუფი 15 ცხოველური ან მცენარეული წარმოშობის ცხიმები და ზეთები და მათი დაშლის პროდუქტები; მზა საკვები ცხიმები; ცხოველური ან მცენარეული წარმოშობის ცვილები
- კარი IV კვების მზა პროდუქტები; ალკოჰოლიანი და უალკოჰოლო სასმელები და კმარი; თამბაქო და თამბაქოს სამრეწველო შემცველები
- ჯგუფი 16 მზა პროდუქტები ხორცის, თევზის ან

- ციბოსნაირების, მოლუსკების ან ზღვის სხვა უხერხემლოებისაგან
- ჯგუფი 17 შაქარი საკონდიტრო ნაწარმი შაქრისაგან
- ჯგუფი 18 კაკაო და პროდუქტები მისგან
- ჯგუფი 19 მზა პროდუქტები პურეული მარცვლოვანების მარცვლის, ფქვილის, სახამებლის ან რძისაგან; ფქვილეული საკონდიტრო ნაწარმი
- ჯგუფი 20 ბოსტნეულის, ნაყოფის [ხილის], კაკლის ან მცენარეთა სხვა ნაწილების გადამუშავების პროდუქტები
- ჯგუფი 21 კვების სხვადასხვა პროდუქტები
- ჯგუფი 22 ალკოჰოლიანი და უალკოჰოლო სასმელები და ძმარი
- ჯგუფი 23 კვების მრეწველობის ნაშთები; მზა საკვები ცხოველებისათვის
- ჯგუფი 24 თამბაქოს და თამბაქოს სამრეწველო შემცველები
- კარი V მინერალური პროდუქტები
- ჯგუფი 25 მარილი; გოგირდი; მიწები და ქვა; საბათქაშე მასალები, კირქვა და ცემენტი
- ჯგუფი 26 მადნები, წიდა და ნაცარი
- ჯგუფი 27 მინერალური საწვავი, ნეთობი და მათი გამოხდის პროდუქტები, ბიტუმოვანი ნივთიერებები; მინერალური ცვილები
- კარი VI ქიმიური და მასთან დაკავშირებული მრეწველობის ღარბების პროდუქცია
- ჯგუფი 28 არაორგანული ქიმიის პროდუქტები, ძვირფასი

- ლითონების ან იშვიათი ლითონების,
რადიაქტიული ელემენტების ან იზოტოპების
არაორგანული ან ორგანული ნაერთები
- ჯგუფი 29 ორგანული ქიმიური ელემენტები
- ჯგუფი 30 ფარმაცევტული პროდუქცია
- ჯგუფი 31 სასუქები
- ჯგუფი 32 სათრიმლაფი ან საღებავი ექსტრაქტები; ტანინები
და მათი წარმოებულები; საღებავები, პიგმენტები
და სხვა საღებავი ნივთიერებები; საღებავები და
ლაქები; ფითხები და სხვა მასტიკები; მელნები
[ტიპოგრაფიული საღებავი]
- ჯგუფი 33 ეთერზეთები და რეზინოიდები; პარფიუმერული,
კოსმეტიკური და ტუალეტის საშუალებები
- ჯგუფი 34 საპონი, ზედაპირულად აქტიური ორგანული
ნივთიერებები, სარეცხი საშუალებები, საპოხი
მასალები, ხელოვნური და მზა ცვილები, საწმენდი
და საპირაღებელი შედგენილობები, სანთლები და
ანალოგიური ნაწარმი, საძერწი პასტები,
პლასტილინი, „კბილსამკურნალოცვილი“ და
შედგენილობები თაბაშირის საფუძველზე
კბილსამკურნალო მიზნებისათვის
- ჯგუფი 35 ცილოვანი ნივთიერებები; მოდიფიცირებული
სახამებლები; წებოები; ფერმენტები
- ჯგუფი 36 ფეთქებადი ნივთიერებები; პიროტექნიკური
ნაწარმი; ასანთი; პიროფორული შენადნობები,
ზოგიერთი საწვავი ნივთიერებები
- ჯგუფი 37 ფოტო და კინოსაქონელი
- ჯგუფი 38 სხვა ქიმიური პროდუქტები

- კარი VII კოლიმერული მასალები, კლასტმასები და მათი ნაწარმი, კაუჩუკი, რეზინი და მათი ნაწარმი
- ჯგუფი 39 პოლიმერული მასალები, კლასტმასები და მათი ნაწარმი
- ჯგუფი 40 კაუჩუკი, რეზინი და მათი ნაწარმი
- კარი VIII დაუმუშავებელი ტყავები და ტყავულის ნედლეული, ტყავი, ნატურალური ბეწვი და მისი ნაწარმი; სასარაჯო-საუნაბირე ნაწარმი და აკაზმულ(ო)ბა; საბზა(ო) საქმედოები, ძალის ჩანთები და ანალოგიური საქონელი; ნაწარმი ცხოველების ნაწლავებისაგან (გარდა ნატურალური აბრეშუმის კეტბუტისა)
- ჯგუფი 41 დაუმუშავებელი ტყავები და ტყავულის ნედლეული (გარდა ნატურალური ბეწვისა) და ტყავი
- ჯგუფი 42 ტყავის ნაწარმი; სასარაჯო-საუნაბირე ნაწარმი და აკაზმულობა; საგზაო საკუთნოები, ქალის ჩანთები და ანალოგიური საქონელი; ნაწარმი ცხოველების ნაწლავებისაგან (გარდა კეტბუტისა ნატურალური აბრეშუმისაგან)
- ჯგუფი 43 ნატურალური და ხელოვნური ბეწვი; მათი ნაწარმი;
- კარი IX მერძანი და მერძნის ნაწარმი; ხის ნახშირი; ქორკი და მისი ნაწარმი; ჩალის, ალუმის ან სხვა დასაწნავი მასალის ნაწარმი, კალათები და სხვა მოწოდული ნაწარმი

- ჯგუფი 44 მერქანი და მისი ნაწარმი; ხის ნახშირი
 ჯგუფი 45 კორპი და მისი ნაწარმი
 ჯგუფი 46 ჩალის, აღფის ან სხვა დასაწნავე მასალის
 ნაწარმი, კალათები და სხვა მოწნული ნაწარმი
- კარი X მასა მერქნის ან სხვა ბოჭკოვანი ცელულოზური
 მასალებისაგან; რეგენერირებული ქაღალდი და
 მუყაო (მაკულატურა და ნარჩენები) ქაღალდი,
 მუყაო და მათი ნაწარმი
- ჯგუფი 47 მასა მერქნის ან სხვა ბოჭკოვანი ცელულოზური
 მასალებისაგან; რეგენერირებული ქაღალდი და
 მუყაო (მაკულატურა და ნარჩენები)
- ჯგუფი 48 ქაღალდი და მუყაო; ნაწარმი მასის,
 ქაღალდის და მუყაოსაგან
- ჯგუფი 49 საბეჭდი წიგნები, გაზეთები, რეპროდუქციები და
 პოლიგრაფიული მრეწველობის სხვა ნაწარმი;
 ხელნაწერები, მანქანით ნაბეჭდი ტექსტები და გეგმები
- კარი XI საფეიქრო მასალები და საფეიქრო ნაწარმი
- ჯგუფი 50 აბრეშუმი
- ჯგუფი 50 მატყლი, ცხოველების წმინდა და უხეში ბეწვი
 ნართი ცხენის ძუისაგან და ქსოვილი
- ჯგუფი 52 ბამბა
- ჯგუფი 53 სხვა მცენარეული საფეიქრო ბოჭკო; ქაღალდის
 ნართი და ქსოვილები ქაღალდის ნართისაგან
- ჯგუფი 54 ქიმიური ძაფები
- ჯგუფი 55 ქიმიური ბოჭკოები
- ჯგუფი 56 ბამბა, ქეჩა და უქსოვადი ქსოვილები;

- სპეციალური ნართი; ბაწრები, ზონრები, თოკები და ბაგირები და მათი ნაწარმი
- ჯგუფი 57 ხაღისები და იატაკის სხვა საფეიქრო საფარები
- ჯგუფი 58 სპეციალური ქსოვილები; ქსოვილები ჩაკერებული ხაოთი, მაქმანები; გობელენები; გასაწყობი მასალები; ნაქარგები
- ჯგუფი 59 საფეიქრო მასალები გაუქვითილი, დაფარული დათრიმლული; ტექნიკური დანიშნულების საფეიქრო ნაწარმი
- ჯგუფი 60 ტრიკოტაჟის ტილო მანქანით ან ხელით ნაქსოვი
- ჯგუფი 61 ტრიკოტაჟის ტანსაცმელი და ტანსაცმლის საკუთნოები მანქანით ან ხელით ნაქსოვი
- ჯგუფი 62 საფეიქრო ტანსაცმელი და ტანსაცმლის საკუთნოები (გარდა მანქანით ან ხელით ნაქსოვი ტრიკოტაჟისა)
- ჯგუფი 63 სხვა მზა საფეიქრო ნაწარმი; ნაკრებები; ნახმარი ტანსაცმელი და საფეიქრო ნაწარმი; ძონიები
- კარი XII შხხსაცმელი, თამსაბურაჰი, ქოლგები მზისაგან დასაცავი ქოლგები, ხელჯოხები და ხელჯოხი-დასაჯდომები, შოლტები, მათრახები და მათი ნაწილები; დაუმუშავებელი ნაქრტინი და მისი ნაწარმი; ხელოვნური ყვავილები; ნაწარმი ადამიანის თმისაგან
- ჯგუფი 64 ფეხსაცმელი, გეტრები და ანალოგიური ნაწარმი
- ჯგუფი 65 თავსაბურაეები და მათი ნაწილები
- ჯგუფი 66 ქოლგები, მზისაგან დასაცავი ქოლგები, ხელჯოხები და ხელჯოხი-დასაჯდომები, შოლტები,

- მათრახები ცხენოსნობისათვის და მათი ნაწილები;
 ჯგუფი 67 დაუმუშავებელი ნაკრტენი და ბუმბული და მათი
 ნაწარმი; ხელოვნური ყვავილები; ნაწარმი
 ადამიანის თმისაგან
- თავი XIII ძვის, თაბაშირის, აზბესტის, ძარსისა ან
 ანალოგიური მასალების ნაწარმი; კირამიკული
 ნაწარმი, მინა და მისი ნაწარმი
- ჯგუფი 68 ქვის, თაბაშირის, აზბესტის, ძარსისა ან
 ანალოგიური მასალების ნაწარმი
- ჯგუფი 69 კერამიკული ნაწარმი
- ჯგუფი 70 მინა და მისი ნაწარმი
- კარი XIV მარგალიტი ბუნებრივი ან კულტივირებული,
 ძვირფასი ან ნახევრადძვირფასი ძვები,
 ძვირფასი ლითონი, ძვირფასი ლითონებით
 მიტკეცილი ლითონები და მათი ნაწარმი;
 ბიჟუტერია, მონეტები
- ჯგუფი 71 მარგალიტი ბუნებრივი ან კულტივირებული,
 ძვირფასი ან ნახევრადძვირფასი ქვები, ძვირფასი
 ლითონი, ძვირფასი ლითონებით მიტკეცილი
 ლითონები და მათი ნაწარმი; ბიჟუტერია, მონეტები
- კარი XV არაძვირფასი ლითონები და მათი ნაწარმი;
 ჯგუფი 72 შავი ლითონები
- ჯგუფი 73 შავი ლითონის ნაწარმი
- ჯგუფი 74 სპილენძი და მისი ნაწარმი
- ჯგუფი 75 ნიკელი და მისი ნაწარმი
- ჯგუფი 76 ალუმინი და მისი ნაწარმი

- ჯგუფი 77 ტყვია და მისი ნაწარმი
 ჯგუფი 78 თუთია და მისი ნაწარმი
 ჯგუფი 79 კალა და მისი ნაწარმი
 ჯგუფი 80 სხვა არაძვირფასი ლითონები; ლითონკერამიკა; მათი ნაწარმი
 ჯგუფი 81 ინსტრუმენტები, დანის ნაწარმი, კოვსები და ჩანგლები არაძვირფასი ლითონებისაგან; მათი ნაწილები არაძვირფასი ლითონებისაგან
 ჯგუფი 82 სხვა ნაწარმი არაძვირფასი ლითონებისაგან

 კარი XVI მანქანები, მოწყობილობები და მძანინჯები; ელექტრო-ტექნიკური მოწყობილობები; მათი ნაწილები; ბზირათჩაფერი და ბზირათაღმწარმ(იებელი აპარატურა, სატელევიზიო გამოსახულებებისა და ხმის ჩაფერი და აღმწარმოებელი აპარატურა, მათი ნაწილები და საკუთნოები
 ჯგუფი 84 ატომური რეაქტორები, ქვაბი, დანადგარები და მექანიკური მოწყობილობები, მათი ნაწილები
 ჯგუფი 85 ელექტრული მანქანები და მოწყობილობები, მათი ნაწილები; ბგერათჩაფერი და ბგერათაღმწარმოებელი აპარატურა, სატელევიზიო გამოსახულებებისა და ხმის ჩაწერი და აღმწარმოებელი აპარატურა, მათი ნაწილები და საკუთნოები

 კარი XVI მიწისზედა სატრანსპორტო საშუალებები საფრენი აპარატები, მცურავი საშუალებები და

ტრანსპორტთან დაკავშირებული

მოწყობილობები და აღჭურვილობა

ჯგუფი 86

რკინიგზის ან ტრამვაის ლოკომოტივები, მოძრავი შემადგენლობა და მათი ნაწილები; საგზაო მოწყობილობები და დანადგარები რკინიგზის ან ტრამვაის ქსელისათვის და მათი ნაწილები; ყველა სახის მექანიკური (ელექტრომექანიკურის ჩათვლით) სასიგნალო მოწყობილობა

ჯგუფი 87

მიწისზედა სატრანსპორტო საშუალებები, გარდა რკინიგზის ან ტრამვაის მოძრავი შემადგენლობისა, მათი ნაწილები და საკუთნოები

ჯგუფი 88

საფრენი აპარატები, კოსმოსური აპარატები და ნაწილები

ჯგუფი 89

კარი XVIII

გემები, ნაეები და სხვა მოცურავე საშუალებები ოპტიკური, ფოტოგრაფიული, კინემატოგრაფიული, საზომი, საკონტროლო, პრეციზიული, სამედიცინო ან ძირუბიული ინსტრუმენტები და აპარატები; ყველა სახის საათები; მუსიკალური ინსტრუმენტები; მათი ნაწილები და საკუთნოები

ჯგუფი 90

ოპტიკური, ფოტოგრაფიული, კინემატოგრაფიული, საზომი, საკონტროლო, პრეციზიული, სამედიცინო ან ძირუბიული ინსტრუმენტები და აპარატები; მათი ნაწილები და საკუთნოები

ჯგუფი 91

ყველა სახის საათები და მათი ნაწილები

ჯგუფი 92

მუსიკალური ინსტრუმენტები; მათი ნაწილები და საკუთნოები

- კარი XIX იარაღი და საბრძოლო მასალები; მათი ნაწილები და საკუთნოები
- ჯგუფი 93 იარაღი და საბრძოლო მასალები; მათი ნაწილები და საკუთნოები
- კარი XX სხვადასხვა სამრეწველო საქონელი
- ჯგუფი 94 ავეჯი; ლოგინის საკუთნოები, ლეიბები, ლეიბის საფუძვლები, დივანის ბალიშები და ავეჯის ანალოგიური ნატენი საკუთნოები; ღამიკები და გასანათებელი მოწყობილობები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი შუქნიშნები, ტაბლოები და ანალოგიური ნაწარმი; ასაწყობი სამშენებლო კონსტრუქციები
- ჯგუფი 95 სათამაშოები, თამაშობანი და სპორტული ინვენტარი; მათი ნაწილები და საკუთნოები
- ჯგუფი 96 სხვადასხვა მზა ნაწარმი
- თავი XXI ხელოვნების ნაწარმოები, საკოლექციო ან ანტიკვარიატი
- ჯგუფი 97 ხელოვნების ნაწარმოები, საკოლექციო ნივთები ან ანტიკვარიატი

აბრევიატურების ნუსხა

● OON (UN გაერო) – გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია.

● UNCITRAL – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სპეციალიზირებული საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის კომისია.

● UNKTAD – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონფერენცია ვაჭრობისა და განვითარების შესახებ.

● ULIS – მოდელური კანონი საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის შესახებ.

● ULF – მოდელური კანონი საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულების შესახებ.

● IMF – საერთაშორისო სავალუტო ფონდი.

● IBRD – რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი.

● IFC – საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია.

● GATT – გენერალური შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე.

● WTO – მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია.

● GATS – გენერალური შეთანხმება მომსახურეობით ვაჭრობაზე.

● TRIPS – შეთანხმება ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ.

● CISG – კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობათა ხელშეკრულების შესახებ.

● MEN – ვაჭრობაში უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი

● NATO – ჩრდილოატლანტიკური ორგანიზაციის ხელშეკრულება.

● INCOTERMS – სავაჭრო პირობების ინტერპრეტაციის საერთაშორისო წესები.

- MTC – საერთაშორისო სასაქონლო შეთანხმება.
- LLG – შეზღუდული პასუხისმგებლობის ამხანაგობა.
- LTO – შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება.
- SA – სააქციო საზოგადოება.
- TRAST – მინდობილობითი საკუთრება.
- SOR, ECU – სესხი საანგარიშსწორებო ერთეულით, რომელიც ემყარება სავალუტო “კალათას”.

● SWIFT – საერთაშორისო საბანკო გადარიცხვებში გამოყენებული საგადასახადო დავალების გადაცემის და დამუშავების ერთიანი ელექტრონული სისტემა.

- WCO – მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაცია.
- OMD – საბაჟო თანამშრომლობის საბჭო.
- WIPO – ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაცია.

● IOSCO – ფასიანი ქაღალდების საერთაშორისო კომისია.

● ICAO – სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია.

● COTF – კონვენცია საერთაშორისო სარკინიგზო გადაზიდვების შესახებ.

● CIM – ერთიანი წესები საერთაშორისო სარკინიგზო გადაზიდვების შესახებ.

● TIR – კონვენცია ტვირთების საერთაშორისო გადაზიდვების შესახებ.

● DSB – მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში დავების განმხილველი ორგანო.

● ECE – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ევროპის ეკონომიკური კომისია.

● EXW – პირობები, რა დროსაც გამყიდველი საკუთარი შენობა-ნაგებობების ფარგლებში ხელმისაწვდომს ხდის საქონელს მყიდველისათვის.

● FCA, FAS, FOB – პირობები, რა დროსაც გამყიდველი

მოვალეა საქონელი მიაწოდოს მყიდველისაგან დასახელებულ ექსპედიტორს.

- CIP, CPT, CIF, CFR – პირობები, როდესაც გამყიდველი თვითონ უკეთებს ორგანიზაციას გადაზიდვებს, მაგრამ პასუხისმგებლობას არ იღებს საქონლის დანაკარგებისა და დაზიანების რისკზე და არ იხდის გადაზიდვისა და გადატვირთვის შემდეგ წარმოქმნილ ხარჯებს.

- DES, DEQ, DAF, DDU, DDP – პირობები, როდესაც გამყიდველი ვალდებულია თავის თავზე აიღოს ყველა ხარჯი და რისკი, რაც აუცილებელია საქონლის დანიშნულების ადგილზე მისატანად.

- შპს – შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება.

- სპს – სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება.

- კს – კომანდიტური საზოგადოება.

- სს – სააქციო საზოგადოება.

- ბასს – ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები.

საქართველოს საგადასახადო-საბაჟო აგენტობა

აცხადებს მიღებას:

ბაკალავრიატში შემდეგ სპეციალობებზე:

- ეკონომიკა (საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები)
- საბუღალტრო და საგადასახადო საქმე (საგადასახადო-საბაჟო საქმე)
- სამართალი (სამართალმცოდნეობა)

მაგისტრატურაში შემდეგ სპეციალობებზე:

- სამართლის მაგისტრის
- ეკონომიკის მაგისტრის
- საგადასახადო-საბაჟო საქმის მაგისტრის

აკადემიური ხარისხების მოსაპოვებლად.

კოლეჯში

- არასრული საშუალო განათლების ბაზაზე სწავლების ხანგრძლივობაა 5 წელი.
- სრული საშუალო განათლების ბაზაზე სწავლების ხანგრძლივობაა 3 წელი.

ჩვენი პირობებია:

სასიამოვნო გარემო; მაღალკვალიფიციური პროფესორ-მასწავლებლები; სწავლის გადასახადის გადახდის შეღავათიანი და მოხერხებული პირობები; სახელმწიფოს მიერ აღიარებული დიპლომი; მოქნილი სასწავლო პროგრამები, უცხო ენების გაძლიერებული სწავლება

თბილისი, გაფრინდაულის 2
(დიღუბის პანთეონთან)
ტელეფონები: 341362, 347389,
899 975772

საგამომცემლო-პოლიგრაფიული უზრუნველყოფა:
საგამომცემლო სახლი „ინოვაცია“

დირექტორი:

ზაურ ნაყუბია

ტექნიკური რედაქტორი:

ლევან ბოჭორიშვილი

კორექტორები:

ნონა ჯღარკავა,

ქეთევან წახნაკია

მისამართი: თბილისი, ძმები კაკაბაძეების ქ. №22

ტელ.: (899) 56-14-57; 98-39-30; 98-71-25; 92-25-23.

Email: inovacia@caucasus.net, inovacia@hotmail.com

ზასი სახელმეპრულებო